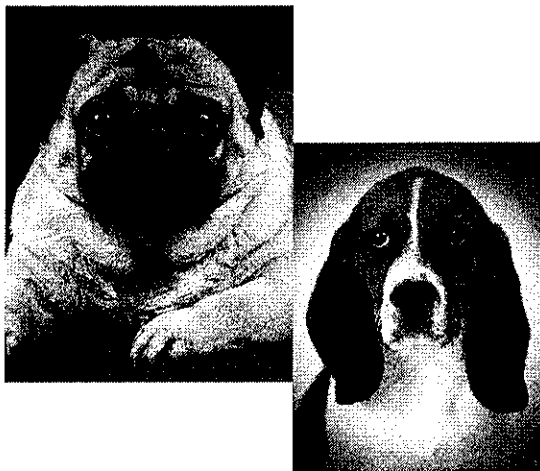

היחידה להלכה יישומית

האם מותר לגדל כלב?

מקורות הלכות והדרכות

פנימי
דפי עזר לשיעורו של:
הרב מנחם בורשטין

אב תשע"ד

תוכן עניינים

4	משנה בבא קמא פרק ז' משנה ז'
5-6	ניזקין הלכות ניזקי ממון
7-11	הערך כלב מתוך אספקלריא- הרב שמואל אדלר
12-13	היחס לכלבים במסורת ישראל- הרב עידן שטיינזלץ
14-23	גידול כלבים , נזקם והמסחר בהם- הרב יעקב נבון
24-25	גידול כלבים- הרב אברהם קורמן
26-30	כלב בהלכה- הרב לנדא
31-32	גידול כלבים מתוך אנציקלופדיה תלמודית הרב שלמה יוסף זיון
33	גידול בעלי חיים - הרב יוסף גינבורג
34	ערך כלב מתוך החי בתוך מאת פרופסור יהודה פליקס
35-37	בעלי חיים בספרות ישראל- ד"ר אריה שושן
38-55	על כלבים בחברה היהודית- פרופ' יהושע שוורץ
56-63	גידול בעלי חיים- הרב יגאל אריאל
64-70	החזקת חיות בית כתחביב- הרב מנחם סלאיי
71-73	החזקתן של חיות מחמד- הרב משה ביתן
74-75	היחס לבעלי חיים במקרא ובמקורות חזל- הרב שמואל אמיתי
76-81	איסור גידול כלבים -הרב משה דב וולנר
82-85	בעניין גידול כלבים לשמירה- הרב שמואל אלימלך טוירק
86-88	גידול כלבים בבית- הרב יונה מצגר
89	האם אסור לאכול קודם האכלת חתול או כלב- שאלות היעב"ץ
90-94	גידול בעלי חיים והשתמשות בהם בשבת- הרב שמואל כאשכראמן
94 א	כלבו של העיוור- פרופ' אברהם שטיינברג
94 ב-94 ג	שימוש בכלב נחיה בשבת- הרב משה דיין
95-100	החזקת כלב הנובח ומפריע לשכנים- הרב אלימלך זהר
101-113	הריגת בעל חיים המסכן חיי אחרים - הרב הלל יצחק הלוי
114-116	פס"ד בתביעת נזק על נשיכת כלב - הרבנות הראשית לירושלים

תוכן עניינים

117-118	זכויות משפטיות לבעלי חיים ע"פ ההלכה
119-120	כלבים צועקים מזיקים באים-נ קצין
121-123	כלבים לשעת חירום- גב' נורית דיברת
124-125	חיי כלב מדריך- שרי מקובר
126	הכלב הגיע למצוות
127-130	פה קבור הכלב הסוס והחמור- עדי כץ
131-134	חברו הטוב ביותר של הכלב- יובל היימן
135-139	כלבים תערוכה, תעודת יוחסין, חובת המגדל, מוסדות ותקנון גידול
140	לא ניתן לעשות להם את המוות- המשרד לאיכות הסביבה
14-143	אנשים למען החיים- המשרד לאיכות הסביבה
144-148	גידול מסחרי של בעלי חיים טמאים- הרב יעקב אפשטין
149	ואתא שונרא
150-154	גידול כלבים- והיבטיו המשפטיים- אלישי בן יצחק
155	עשיית מלאכה ע"י כלב מאולף
156-159	זכויות של כלב—הרב חיים יודלביץ
160	כלב אמסטף תקף ילדה בביתה
161-162	איסור גידול כלבים- הרב אליקום דבורקס
א 163-163	פסק הלכה בעקבות הכלב שטרף
164-168	סדרת מאמרים על פרשת כלב האמסטף
169	מה רע בכלב טוב?
170	טובעים במספרים- דליה מזורי
171-172	אתרי כלבים

מהדורה ראשונה: סיוון תשס"ג

מהדורה שנייה: שבט תשס"ט

מהדורה שלישית- אב תשע"ד

"סוגיות אקטואליות במקורות היהדות"

דף הסבר

מחלקת ההדרכה של מכון פוע"ה עוסקת במתן שיעורים ובארגון ימי עיון לרבנים, לרופאים ולציבור הרחב בעיקר בענייני רפואה והלכה.

במהלך השיעורים הללו התברר, שקיימת בחקופתנו התעניינות רבה ביחס התורה לנושאים אקטואליים בכלל. בעקבות זאת הרחבנו את מגוון הנושאים, שבהם עוסקים השיעורים, מעבר לתחומי הרפואה וההלכה, ולשם כך ריכזנו חומר מתאים בנושאים השונים.

החומר שנבחר כולל בדרך כלל את המקורות היסודיים בנושא הנלמד וכן אוסף של מאמרים המסכמים את הנושא. (בשל כך, יתכן שתהיה חפיפה בין מספר מאמרים, שכל אחד מהם מסכם את הנושא בהדגשים שונים).

במקרה שלא מצאנו מאמרים המסכמים את הנושא, השתדלנו להביא את המקורות היסודיים ואת התשובות העיקריות שנכתבו בנידון, על מנת שאפשר יהיה בעזרתם להכין מאמר מסכם או שיעור.

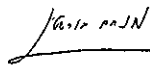
אוסף המאמרים יאפשר ללומדים להמשיך ולהעשיר את עצמם בלימוד הנושא מעבר למה שניתן להספיק במהלך השיעור, וכן יוכל להועיל למעוניינים להכין שיעורים בנושאים הנידונים.

המאמרים המופיעים בחוברת נכתבו על דעת כותביהם, ואין בהכאתם משום הסכמה עם חוכמם. פעמים אף הבאנו מאמר שאינו מקובל, על מנת להתמודד עם הבעייתיות העולה ממנו. הקובץ הנוכחי הוא לצרכים פנימיים בלבד ועל כן אינו מיועד למכירה או למטרות רווח. ההנהלה שוקלת אפשרות של פניה למחברים, על מנת להוציא את הדברים לאור.

הנהלת המכון מודה לנדיבי העם, שסייעו בהדפסה הראשונית של החומר.

נשמח לקבל הארות והערות

בברכה,

הרב מנחם פורשטין
ראש המכון

המלצה

לפעילותו הברוכה של מכון פוע"ה יצא שם נכבד ובכל הארץ יצא קום ובקצה תבל מליהם.

מחלקת ההדרכה של המכון מוציאה לאור ספרים וחוברות לרוב, אשר הם אבן יסוד בלימוד ענייני רפואה והלכה.

הנה בשנים האחרונות נשאם ליבם להעשיר את הציבור במפעל מיוחד של איסוף חומר על סוגיות אקטואליות במקורות היהדות.

רבני המכון ובראשם הרב מנחם פורשטין שליט"א, שמו לב שישנה התעניינות רבה בציבור בדעת היהדות על סוגיות אקטואליות מחיינו.

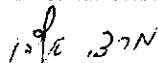
ועל כן, לקח על עצמו ראש המכון, לאסוף חומר בנושאים שונים, על מנת שיוכלו רבים ללמוד כל נושא לעומק. וכדי שיוכל כל רב או מורה להכין את השיעור כשהחומר הרב מסוכם ומוכן לפניו.

זכינו, ועל נושאים רבים ביהדות נכתב רבות, ואדם המעוניין ללבוש נושא מסוים קשה לו להספיק לאתר בספריות את כל המאמרים. ויפה עשו שהביאו הכול כשולחן ערוך בפני הלומד.

במשך הזמן הספיקו כבר להכין כמה מאות חוברות וכעת הם שוקדים על הוצאתם לאור. כל מפעל שמטרתו להגביר את הלימוד בעם ישראל, יבורך. ובמיוחד יבורך מפעל זה אשר גורם ללימוד תורה מתוך העמקה, ומתוך הרחבת הדעת והוא אחד ממפעליו הרבים והמבורכים של הרב המבורך הרב מנחם פורשטין שליט"א ראש מכון פוע"ה.

הנני מברך בכל מילי דמיטיב את כל המסייעים למפעל חשוב זה, ומרבים ומוסיפים ללא ימוש ספר התורה הזה מפיד.

הכותב והחותם בברכה,

מרדכי אליהו

הראשון לציון הרה"ג הראשי לישראל לשעבר

אין מגדלין בהמה דקה בארץ ישראל,
אבל מגדלין בסוריא ובמדינות שבארץ
ישראל. אין מגדלין תרנגולים בירושלים,
מפני הקדשים; ולא בהנים בארץ ישראל,
מפני הקדושות. אין מגדלין חזירים בכל
ולא חזירין בה ליטון.

ואם יפסדו שזות אחריים ילמנה: אין מגדלין תרנגולים בירושלים מפני קדשים.
שאלוהן שם. ודרך תרנגולים לנקר בלשפה, ושמה יצאו עלם [בשערה] מן הסרן ויטמאו
את הקדשים; ולא יגדלו בהנים תרנגולים בכל ארץ ישראל: מפני הטהרה. והבהנים אוכלים
מזומה ולריקים לשמרה בטורה: חזירים. מפני טעמא בגמול, כאלו מלין חשמונאי זכ

בבא קמא פרק ז

ר' עובדיה מברטנורא

ז אין מגדלין בהמה
דקה בארץ ישראל.
משום שזות ארץ ישראל.
שנפסדו את חורמיה:
אבל מגדלין
בסוריא. ארצות שבה
זוהי. ולאו שמים כינות.
ולא חזירין בה ליטון.

באור משנה ז

אין מגדלין בהמה דקה — היינו כבשים ועזים, בארץ ישראל — משום
יישוב הארץ, שבהמה דקה מפסדה את חורמיה, אבל מגדלין בסוריא —
שאר חוששים כל כך ליישובה, ואם יפסדו שם שדות אחרים, בעליהם
ישלמו את הנזק; טוריא היינו ארצות ארם שכבש דוד המלך, ולא נתקדשה
לקדושת הארץ (עי' הקדמות לבאור המשנה דמאיר יא). ובמדינות שבארץ
ישראל — שמרוקנים הם משדות וכדמים. אין מגדלין תרנגולים
בירושלים, מפני הקדשים — לפי שדרך התרנגולים לנקר באשפה
וחוששים שמה יביאו כערשה משרן ויטמאו את הקרבות האכלים
בירושלים; ולא בהנים בארץ ישראל — ולא יגדלו בהנים תרנגולים בכל
ארץ ישראל, מפני הקדושות — לפי שהבהנים אוכלים חרומה, וצריכים
לשמרה בטורה, וחוששים שמה יטמאוה התרנגולים. אין מגדלין חזירים

מקום. לא יגדל אדם את הפלג, אלא
אם בן היה קשור בשלשלת. אין פורסין
נשבים ליונים, אלא אם בן היה רחוק מן
הנישוב שלשים רים.

ר' עובדיה מברטנורא

על זה היו רגילים בכל
יום שבו אלו שבחן
מעלים לסם תמיים
לאו שבפנים. יום אחד
הטנו לסם חזיר, כיון
שהגיע לחי חומה נען
לפניהו בחומה
ומדעוהו ארץ ישראל
ארבע מאות פרסה על
ארבע מאות פרסה.
באמה שעה אמו
אורח הכנאל חזירים:

את הכלב מפני שזות ומנחם ונפלת חמה מירמלח: נשבים. פחים. שלא ילכדו בהם ויו
ני ישובו שלשים רים. ארבעה מילין:

בכל מקום — אף לא בחוץ לארץ. בגמרא מובאת ברייתא, שגורו חכמים
משום מעשה שהיה, שכשציר מלכי בית חשמונאי זה על זה, היו בכל יום
ויום משלשלים להם דיגרים בקופה (אותם שבפנים היו מורידים מעל החומה
דיגרים מתרומות הלשכה בקופה לאותם שבפנים). והיו מעלים להם תמידים
(אותם שבחוץ היו מעלים לאותם שבפנים). והיו מעלים להם תמידים
העלו להם חזיר... ומדעוהו ארץ ישראל ארבע מאות פרסה על ארבע מאות
פרסה. באותה שעה אמרו: אורח אדם שיגדל חזירים. לא יגדל אדם את
הפלג — היינו כלב רע הרגיל לנשוך (עי' "תוספות יום טוב"), מפני שהיוק
מצוי, ואשה עלולה להפיל מיראתו, אלא אם בן היה קשור בשלשלת
— שכבסון זה אין מתיראים ממנו. ברם, מותר לגדל בעיר הסמוכה לספר,
וקושרו כיום ומחירו בלילה (בריתא). אין פורסין נשבים ליונים —
מצודות לצוד בהן יונים, משום חשש גזל, שמה יצורו יונים שיש להם
בעלים, אלא אם בן היה רחוק מן הנישוב שלשים רים — שזם בארבעה
מילין (4 ק"מ בערך).

6

משחקים אליזו הנביא בא לעיר, והני מילי דלית
בוה נקבה. (שם ס ב)
לא יגדל אדם את הכלב אלא אם כן היה קשור
בשולשלת... רבי ישמעאל אומר מגדלן כלבים
כופרין וחולטין... מפני שעשויים לנזק את הבית...
(שם עט ב)
תנו רבנן לא יגדל אדם את הכלב אלא אם כן
קשור בשולשלת, אבל מגדל הוא בעיר הסמוכה
לספר וקשרו ביום ומחירו בלילה. תניא רבי אליעזר
הגדול אומר המגדל כלבים כמגדל חזירים, למאי
נפקא מינה, למיקם עליה באורח. אמר רב יוסף בר
מנחם אבא רב נחמן בבל כעיר הסמוכה לספר דמי,
תרגמא נהרעא. דייש רבי דוסתאי דמן כירי ובגוה
יאמר שובה ה' רבבות אלפי ישראל, ללמוד שאין
שינה שורה על ישראל פחות משני אלפים ושני
רבבות, חסר אחת, והיתה אשה מעוברת ביניהם
וראויה להשלים, ובת בה כלב והפילה, נמצא זה
גורם לשינה שתסתלק מישראל... (שם פג א)
אמר ליה רבא לרבא בר מרי מנא הא מילתא דאמרי
אישי כלבא בכפניה לגלי מבלע, דכתיב נפש שבעה
חבוס נופת, ונפש רעבה כל מר מחוק... (שם צב ב)
דתיג רב יוסף ארמלתא לא חרבי כלבא... (בבא
מציעא עא א)
שני כלבים אינו אונים... (שם צג ב)
...ההם הכי קאמר אפילו מידי דרדכיה לאישתני
בקיר לא שביקנא ליה, ומאי ניהו, כלבא. (בבא
בבא יט א)
הרבא חורה למדתי, ולא חסרתי מרבתי אפילו בכלב
המלק מן היס... (סנהדרין סח א)
משל לשני כלבים שהיו בעיר והיו צהובין זה לזה,
בא זאב על האוזר, אומר האחד אם איני עוזרו היים
הורג אותו ולמחר בא עלי, הלכו שניהם והרגו את
הזאב... (שם קה א)
תנו רבנן שלשה שמשו בחניה וכולם לקו, כלב
וערב וחם, כלב נקשר... (שם קח ב)
שאלו תלמידיו את רבי אלעזר מפני מה הכלב מכיר
את קונו וחול אינו מכיר את קונו, אומר להם ומה
האוכל ממה שעכבר אוכל משכתי, האוכל עכבר
עצמו על אחת כמה וכמה. (הוריות יג א)
אמר רבי ינאי חישב שיאכלוהו כלבים למחר
פיגול... (זבחים לא א)

אמר רב יוסף נקטנין אין דיוסה לכלב... (חולין ג
א)
...דתנן הכלב שאכל בשר מת ומת הכלב ומוטל
על האיסוקפא, רבי מאיר אומר אם יש בצאור
פוחה טפה מביא את הטומאה, ואם לאו אינו מביא
את הטומאה, רבי יוסי אומר רואין מכנגד השקוף
ולפנים הבית סמא, מכנגד השקוף ולחוץ הבית
סוהר, רבי אלעזר אומר פיו לפנים הבית סוהר,
פיו לחוץ הבית סמא, מפני שהטומאה יוצאת דרך
שוליו... (שם קכ א)
...כלב לחמשים יום, ובגדו באילן תאנה... (בכורות
ח א)
ואיזהו מחיר כלב, האומר לחבירו הילך טלה זה
חתח כלב, וכן שני שותפין שחלקו, אחד נטל עשרה
ואחד תשעה וכלב, שכנגד הכלב אסור, ושעם הכלב
מותר. אתנן ה' חלבו ומחיר זונה הוי אלו מותרין,
שנאמר שנים ולא ארבעה, ולדוחיתן מותרין, הן ולא
לדוחיתן. תנו רבנן מחיר כלב זהו חליפי ה' חלבו,
וכן הוא אומר חמכר עמך כלא חון ולא רבית
במחיריהם... (תמורה ל א, וראה שם עור)
...ומחשבה לכלב לאו מחשבה היא, ולא ונתן כלב
אמרו בטומאה כל המיוחד לאוכל אדם סמא עד
שיפסל מאכילת כלב, הוא לאסוקי טומאה מיניה...
הכא לאחותי ליה טומאה, אי חזי לאדם חזי לכלב,
אי לא חזי לאדם לא חזי לכלב... (בביתא כא א)
תלמוד ירושלמי:
כלב מין חיה, רבי מאיר אומר מין בהמה... (כלאים
לט א)
מעשה בטבח אחד בצפורין שהיה מאכיל ישראל
נבילות וטריפות. פעם אחת שתי י"ן בערב שבת
ועלה לגג ונפל ומת, והיו כלבים מלקקים בדמו,
אתנן שאלו לרבי חנינא מהו מירמיתו מן קמיהון,
אמר לון כתיב ובשר בשרה טריפה לא תאכלו
לכלב תשליכון אותו, והוה היה גזול את הכלבים
ומאכיל את ישראל, אמר לון ארפונת, דמדידון
אינון אכלין. (תרומות מב ב)
כתיב ברצות ה' דרכי איש גם איביש ישלים אותו,
רבי אומר זה הכלב, ורבי יוחנן שן בן לוי אמר זה
הנחש. רעיא חלבון חלב, ואזו חיוורא ואכל מיניה,
הוה כלבא מסתכל ביה, כי אתנן ייכלון מישרי נבח
בוהן ולא אתבוננו, בסופה אכיל ומית בר נש... חד

בר נש זמין חד רבן ואייתוב כלבא גביה, אמר ליה
כיוון אנא חייב לך, אמר ליה רבי טיבו אנא משלם
ליה, שביין עלון לקותא, עאל חד מיתנון כנא מינסב
איתנא, ואכל ביציו. (שם מד א)
רבי לייא רב יהודה בשם שמעון בר חייא כלב יוצא
בסוגר שלו, אם להכות בו אסור, אם בשביל שלא
לאכול אפסיו מותו. (שבת לב ב)
סימני כלב שוטה, פיו פוחה רירו יורד אזניו
סרוחות ונבו נתון בין שתי ירכותיו, מהלך לצדין
והכלבין נובחין בו, ויש אומרים אף הוא נובח ואין
קולו נשמע, מה עיסקיה דהדין כלב שוטה, רב
ושמואל, חד אמר רח חזית עולה עלי, וחרונה
אמר אשה עושה כשפים ובודקת בו. גרמני עבדיה
דרכי יורן נשיא נשכו כלב שוטה, והאכילו מחצר
כד שול ולא נתרפא. מימיו לא יאמר לך אדם
שנשכו כלב שוטה וחי... (יומא מא ב)
רבי יהודה גוריא בשם רבי אחא נשיכת כלב שאינו
ממני ורואה, נשיכת נחש שהוא ממני והביט, ורבנן
אמר נשיכת כלב שאינו מחלחל (שאינו מזיק) רואה,
נשיכת נחש שהוא מחלחל והביט. (ראש השנה יח
א)
כל שבים סוהר חוץ מכלב המים, מפני שהוא בורח
ליבשה. (כלים ז יג)
כלב שאכל בשר המת ומת הכלב ומוטל על
האקסופה, רבי מאיר אומר אם יש בצאור פוחה
טפה מביא את הטומאה, ואם לאו אינו מביא את
הטומאה, רבי יוסי אומר רואין את הטומאה מכנגד
המשקוף ולפנים הבית סמא, מכנגד המשקוף ולחוץ
הבית סוהר, רבי אלעזר אומר פיו לפנים הבית
סוהר, פיו לחוץ הבית סמא, שהטומאה יוצאת דרך
שוליו, רבי יהודה בן בוזיא אומר בין כך ובין כך
הבית סמא, כמה תשהה כמעיו שלשה ימים מעת
לעת. (אהלות יא ז)
רבי אליעזר בן יעקב מטהר בכלב שהוא פיקח, שאין
דרכו להניח את המזון ולילך למים. (טהרות ג ח)
תוספתא:
...אמר לו מי חביב, אתה או כהן גדול, היה שותק,
אמר לו בוש אתה לומר שכלבו של כהן גדול חביב
הימך... (נלים פרק א)
מסכת כלב:
למה זכו כלבים שיעשו מצותאם ספרים ומזוזות, לפי
שנאמר לא יחרץ כלב לשונו... (פרק ו)

פרק דרכי אליעזר:
וישם ה' לקין אותו, הכלב שהיה משמר צאנו של
הכל הוא היה משמרו מחית השדה ומעוף השמים.
(פרק כא)
מדריש רבה:
אמר רבי תנחום בר מריין אית כלבין ברומי רידעין
למשחלתא, איל ויחזי קמי פטריא ועביד גרמיה
מתנמנם, ומרי פלטיא מתנמנם, והוא שמטי עיניו לא
אורעא... (בראשית כב יב)
וישם ה' לקין אות... רב אמר כלב מסר לו... (שם
שם כז)
אמר רבי חייא בר אבא חם וכלב שישמר בחיבה,
לפיכך... וכלב מפורסם כתשמישו... (שם לו יא)
יור כלב ויד כל בו, קרי ביה כלבו, הוא והכלב שוים,
מה הכלב אוכל נבילות אף הוא אוכל נבילות... (שם
מה יב)
אמר רב הונא בשעה שאדם הולך ליקח אשה ושמע
קל כלביא מבחכים, הוא מצית מה אינו אמרין, לעת
ערב לעת צאת השואבות. (שם נט טז)
רבי לוי אמר סי' רבוא כלבים (היו ליעקב אבינו),
רבנן אמרי ק"י רבוא, ולא פליגי, מאן דאמר סי'
רבוא לכל עיר ועיר חד כלב, מאן דאמר ק"י רבוא
לכל עיר תריין כלבין... (שם עג ח)
משל למלך שהיה לו כלב אגיון ואר נמיון, והיה
המלך נוטל את בנו ומלכו באר, שאם יבא הכלב
להדווג לו יאמר לו המלך, איך לא היה יכול לעמוד
בן ואתה מבקש להדווג לו... (שם עז ג)
...לכן אמר הקב"ה לישראל, כשכיל שאתם תודמה
אין לכם רשות לאכול טרפה, שנאמר ובשר בשרה
טרפה לא תאכלו לכלב תשליכון אותו, למה
לכלב, אמר הקב"ה חייבים אתם לכלבים, שבשעה
שהרגתי בכורי מצרים והיו המצריים יושבין כל
הלילה וקוברים מהיהם והכלבים נובחים להם,
ולישראל אינן נובחין... מה הכלבים אחד נובח
וכולם מתקבצים ונובחים על חנם, אבל אתם לא
תהיו כן, מפני שאתם אנשי קדיש... (שמות לא ח)
אמר רבי יקים שלשה חצופים הם, חצוף בוהיה
כלב... (שם מב ט)
...הוא הוא דכתיב קבורת חמור יקרי, היכן היא
קבורת חמור, לא במעי הכלב. (הקדא יט ו)
אמרו לו, מתלא אמר גור טוב מכלב כיש לא חרבי,

המשטה כלב בחבירו והוגו אין הכלב נסקל... (שם)
(ח)

ספר חסידים:

...אפילו כנגד הבהמה אמרה תורה אל חביו כפיו טובה, שנאמר (שמות כ"ב ל') ובשר בשרה טרפה לא תאכלו לכלב תשליכון אותו, לפי שכלב עור שהואבים לא הביאו הבהמה ביער, הרי נשאר לך החלב והעור, לכן אל תהיה כפיו טובה ותן לו הטרפה... (חפז)
...ותעד שהוא כדברי, שלפעמים כשרואה הכלב המלאך המות כנגדו אין ראשי הכלב ללכת בדרכו, כי אם חוזר על עזבו עד שעובר מדרגות המלאך המות, ואם רחוק הכלב בדחיפה בדרכו ימות הכלב או האדם שדחפו לפעמים. ויעקב בן דודי ניסה שדחף הכלב, ומה הכלב מיד, וכשימות הכלב הוא לכפרת האדם ההוא שנשלח אצלו המלאך ההוא להמיתו... (חתשמו)

חזקוני:

לא יחרץ כלב — שמנגה הכלבים לגובה אחר חצות שהיא משמרתו, כבדרכות, משמרת שניה כלבים צועקים. (שמות י"א ז)

מבעלי התוספות:

לא יחרץ כלב — אף על פי דאמרין כלבים צועקים מלאך המות בא לעיר, ואם כן דין היה לצעק בשעת מכת בכורות. (שם)

רבינו בחיי:

לא יחרץ כלב — על פי דרך הקבלה הכלב היה גשמי לא ישבע לעולם, והכח המשחית לא ישבע לעולם, ובעבור שהנבלה והטרפה לקו מכת המשחית, צוה להשליכם לכלב שהוא מאותו צד, וגלה לך שבמשמרת שניה צעק הכלבים כמצרים, כי מלאך המות בא ביניהם, ואמרו בבדרכות... משמרת שניה כלבים צועקים, היא מרת הדין... (שם)

את הגמל — וכשהחזיר החזיר אף הכלב בכלל, שגם כן אינו מעלה גוה אבל פרטותיו סדוקות (ז). (ויקרא י"א ד)

ספר החינוך:

...וגם כן מחיי כלב משעם זה, כי הקרבן יביא האדם לכפרה על נפשו, וכענין שקרבנו נשחט ונותח

וסוכר את פיו, כך היו צופי ישראל פקחים חזיים כנביאים, אלא שוכבים אוהבים לזוה... (ישעיה פרק

נח, תפוז)

מצעה בחסיד אחד שהיה מהלך בדרך וראה שני בני אדם נזקקין ללכא, אמרין אן ידעין דההוא בברא מסהיד עלן ומיד מקטלין, אלא נקומיניה וטהידי עליה, אזלון ואטהידו עליה ונגמור דיעו, והוא שורד אמר הצילה מחוב נפשי, מחובן של אל, מיד כלב יחדיתו מכלבו של אותו חסיד. (תהלים כב, חזפה)
...ראה לו בנים נעשה לו כלב מצרית ככלבא כשבייל מזונותיו ומזון בניו ונעשה בעל מוס למצותו. (קהלת פרק א, חתקטו)

ילקוט המכירי:

רבי נתן אומר בקפיתיון של מלכים היה קבור יוסף בדרך שהמלכים קבורין, ועשו מצרים כלבים של זחבים בכשפים, שאם יבא אדם לשם יהיו נובחין וקולן הולך בכל ארץ מצרים מהלך מ' יום, ומשה שתקן, שנאמר וכלב בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו... (תהלים עח)

ילקוט ראובני:

משה בקש לבטל קליפות כלב בבית שני, כדאיתא בכנפי יונה ז"ל בבית ראשון היה פני אריה בבית שני פני כלב, אמר הקב"ה רב לך, כבר הייתה היכולת בידך, וכמה רב גוברך בענין קליפות כלב שלא יחרץ כלב לשונו לבני ישראל בשעת יציאת מצרים, גם בעל צפון היה תמן דוגמא כלב רע, ושיביר הקב"ה כל הכשפים ומשליהיהו וכו' של עשו... (שמות בא דף כה)
לכלב תשליכון אותו, דא סמאל. (שם משפטים דף כב)

...כי כשהוא נובח נודפת מפני הכלבים ונושאות על הארץ יריגשו הכלבים וימצאו מקום חתונתם ומקומם, וכאשר היא נושאות בכפה ונושאות למעלה באויר לא ידעו הכלבים מהם דבר. (ויקרא מצורע דף כד)

רש"י:

כעור החרלים — החרל כולה קדושה... אבל הרשעים נמשלו לכלבים שאין בהם לקדושה כלום. (שיר ו' ו)

גור ביש מכלב ביש על אחת כמה וכמה... (שם יט ו)

אמר רבי אבא בר כהנא אין כן דוד בא אלא כדור שפניו דומה לכלב... (שיר כ כט)

רבי שמאל בר רב יצחק מתיי לה בשם רבי שמעון בן אלעזר, שכעה הכלים שאמר קהלת כנגד ד' עולמות שאדם רואה... הוליד כנים מעיו פניו ככלב להביא לחם ומוזנות... (קהלת א ג)

פסיקתא:

...כך ישראל חטאו בפרסידים ואמרו היש ה' בקרבנו, ומיד בא הכלב ונשכו, זה היה עמלק... (פרשה יב)

שוחר טוב:

...ועוד גם כן כי לביא קורין אותה כלביא. (תהלים סט)

ילקוט שמעוני:

הכלב שהיה משמר צאנו של הכל הוא היה משמר נבלתו מכל חיות השרה ומכל עוף השמים... (בראשית פ"ק ד, לה)

רבי ישעיה תלמידו של רבי חנינא בן דוסא היה מתענה שמונים וחמש תעניות, אמר הכלבים שכחוב בהם והכלבים עיי נפש יזכו לומר שירה זו בואו נשתחוה ונכרעה נכרעה לפני ה' עשינו, נענה אותו מלאך מן השמים ואמר, ישעיה את מתי אחת מתענה על אותו דבר, גויה היא מלפני הקב"ה מיום שגלה סורו לחבקוק הנביא לא גלה דבר זה לשום בריה שבעולם, אלא כשכל שאתה תלמידו של חכם גדול לכן יקקו לי מן השמים ושלחוני אליך, ואמר כלבים כתיב בהן ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו, ולא עוד אלא שזכו לעבר עורות מצאותן לכתוב בהן ספר תורה תפילין ומוזות, ולענין שאלה ששאלת חוזר לאחורין, כמו שכתוב שומר פי ולשונו שומר מצות נפשו... (שמות י"א קפז)

...והיה תמן חרץ כלבים דחרשין שרון נכחין במשה (אצל ארזנו של יוסף), אמר משה איתון חמון, כלבין קושטא לא נבחין וכלביא דשקרא וחרשין נבחין. א"י דהרץ כלבא מלחית בלישניה, כרם הכא ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו... (שם פרק יג, רכז)
צופיו עורים כלם לא ידעו כלם כלבים אלמים, וכי יש כלב אלם, והוא שנו ורבותנו על כלב שהוא פקח, אלא מה סיבו של כלב זה אדם משליך לו פרוסה

לנחמים, ראוי לו לבעל הקרבן לחשב, שהיה ראוי לעשות לו כן בגופו על דבר חטאו, אם לא שחסד השמים היה עליו לקח ממנו כופר קצת ממנו, ועם הפעולה הזאת ראוי לו שירכך לבבו ויתרכך נפשו על חטאיה... והכלבים ידוע שהן צוי נפש, ושמה מתוך חשבון בהם ובטבעם החזק תחזק נפשו ויקשה ערפו מהגותם על חטאיו כאשר ראוי לו... (תצא מצוה הקצא)

מאריך:
ככלב — שכבר מתחילה מאכלו דברים מאוסים, כן חטא הכסיל, ועוד חזרו עליו, ובנסתר מזהיר שלא ישחק במדות מגונות. (משלי כו יא)

רלב"ג:
כלבי — תכונתו ככלב הנובע על בני אדם, ושונה בני מינו, ולא ייתום לאכול מהנמצא אצלם אף על פי שלא יגיר ממאלם. (שמואל א כה ג)

הרקאנטי:
וכל בני ישראל לא ירחיק כלב לשונו, כבר רמזו לך סוד משמרה שניה כלבים צועקים, והרמז שלא תשלוט עליהם מדת הדין, ואמר לשונו, כענין ועולתה קצפה פיה, זהו מיד כלב יחידתי, ואמר ר"ל מלאך המות בא לעיר כלבים צועקים... (בא דף מא)

אברבנאל:
ומהיר כלב — רמז לקדש הנוכח, לרלב"ג מפני שהוא שטוף בזמה משכב זכר, לרמב"ן הוא מנהג אנשי הצד שיעמידו כלבים לפני עבודה זרה שיעליחו בהם. (דברים כג יט)
והכלבים צוי נפש — מגי סבות היה לכלבים לצעוק, כי הם צוי נפש מתכונתם, שלא ידעו שבעה הם רעבים, והם רעבים — כלבי רעבים המלומדים לשמר, וכן היו פונטי ישראל פקחים מתכונתם ורעבים לתשועת ה', והמה רעבים — אך כל אחד פנה רק לתועלתו הפרטית. (ישעיה נ יא)

אלשיך:
לא ירחיק כלב — שמו הגדול יתברך ידבק בישראל על גולגולתו ירחיק, ולא היו שם משחיתים, ועד ממה

לכל הכלב שינבחו רק במצרים בהמצא המשתחיתים. (שמות יא ז)

מהר"ל:
...ובשמות רכה, ואמת אל אהרן קח את מסך, אין רודה הקב"ה את הרשעים אלא במטה, ולמה, לפי שנמשלו לכלב, שנאמר ישבו לעיר יומנו כלכל וגו', כשם שררכו של כלב להכותו במטה, כן אם יאמר לכם חנו לכם מופת הכה אותו במקל... ובאור בזה המדרש כי הרשע דומה לכלב, כמו שהכלב הוא רחוק מן עיקר הבראית, והכל מרחיקים את הכלב, וכך הרשע רחוק ממצאות האמת, ודרך הכלב להכות אותו במטה, כי המקל דבר מוכן לדחות בו ולהרחיק מי שראוי לדחות ולהרחיק, וזה הכלב בעבור שהוא נדחה מהכל ודחים אותו במטה, לכן אמר שיעשה האות במטה... (גבורות ה' פרק לב) פרק הכונס, כלבים צועקים מלאך המות בא לעיר, כלבים שוחקים אליהו בא לעיר וכו'. ודבר זה כקוץ בעיניהם, כי מה ענין הכלב אל המלאך המות, ומכל שכן שאין ענינו לאליהו שירגיש בו... והנה הם ידעו בענין הנמצאים, וידעו שהאדם הוא מלך על כל הנבראים והחיתים, והכלב הוא היפך זה, שהוא הפחות והשפל מכל בעלי החיים, והוא רחוק מן האדם, וכבר נזכר זה למעלה... וחז"ל קראו הכלב עני בבעלי חיים, כדאייתו בפרק מי שהחשיך, דאמר שם, אמר רב פפא לית עתיד מחזירא, ולית עניא מכללא. והכתובים מורים על שפלותו, שכאשר זכור בריאה פחותה אמר הראש כלב אנכי אשר מאמתי אבותי לשית עם כלבי צאני, והדבר הוא מפורסם בין הבריות, ומעתה יש לך לדעת, כי אם זה שהאדם הוא היחיד במעלה מכל החיתים, והוא קרוב אל המדרגה הרחוקה ביותר מכל שאר הנבראים עד שהוא יתברך מדבר עמו... אבל כשהרחיקו לא נשלחו לדבר עם האדם, אין לומר בזה שהוא מקבל היגשה מן הרחוקים יותר מן שאר הנבראים, ואזכרנו בעלי חיים קודמים, ודבר זה העידו עליו תכמים באמונתם, שהרי האתון הרגישה המלאך ולא בלעם, אמרו על זה, מכאן שנתנה רשות לכהונה לדאות יותר מן האדם... הנפש המדמה הייתה מקבלת הדמיון ההוא בהגלות כח הרוחניים בתחתונים, אף אם אינו רואה המקבל מכל מקום הוא מוגיש בשנוי ומקבל שינוי... וזה

שאר כלבים צועקים מלאך המות בא לעיר, כי תמצא בבעל חי זה הצעקה והיללה יותר ממה שתמצא בכל בעל חי, ואין ספק כי דבר זה אינו נמשך אחר חומר, אבל דבר זה סגולה נמשך אחר הצורה, מפני שפלותו וחסרון הדבק בצורה הזאת, הוא מסוגל בדבר זה שהוא צועק ומילל כמו כל מי שימצא אצלו חסרון והתעדר הוא צועק ומילל, ולפיכך אמרו כלבים צועקים מלאך המות בא לעיר, כי המלאך המות בחלקו הוא ההפסד והשנוי בעולם, ואין תמיה אם ימצא בעל חי שמחלקו ההפסד והחסרון... ולפיכך אמר כאשר מלאך המות בא לעיר, שהשעה מוכנה לממשלת כח הזה כלבים צועקים מיללים כאשר ימשול כח זה בעולם נמצא כבעל חי זה הרגישה בדבר זה משני פנים, האחד מצד שהוא פחות ושפל בצורה, לכן הוא מרגיש יותר, והשני כי הוא מוכן ללילה וצעקה ומן הכח הזה שמושל בעולם מתחזקת לילה, וכמו שמרגיש בעל חי זה כאשר מושל הכח אשר ממנו ההפסד, כך מרגיש בעל חי הזה בכח אשר ממנו שלום וקיום, כי המרגיש בהיפך אחד מרגיש גם כן בשני, כי הרגישה הפכים אחד, ומי שמרגיש בחוס מרגיש כקוץ, לכן שוחק בעל חי זה ראה שמושל באותו זמן ובאותה שעה כח השלום וכח החיים, כי אליהו ד"ל היפך המלאך המות, וממנו נמצא השלום והחיים... וכל הדברים האלו סגולה כלב שמסוגל לו כל מין ומין, עם שהדברים האלו הם עוד סתור חכמה ותבונה מאד מאד, כי גם השוחק למי שיכין דברים אלו בכלבים הוא גם כן סגולה להם, כמו שנראה לעינים, שלא ימצא השוחק רק במין זה, ולא בשום מין בעלי חיים... (באר הגולה באר ה')

אמר רבי אבא אמר רבי שמעון כל המגדל כלב רע בתוך ביתו מונע חסד מתוך ביתו, שנאמר למס מרעו חסד, שכן בלשון יוני קורין לכלב למס... רע כי הכלב שהוא רע בעצמו, וכאשר יש בתוך ביתו מתחבר אליו דבר רע מזיק גיאה שאין ביתו מוכן לחסד, כי כל הנבראים יש בהם הטוב והחסד, חוץ מן הכלב שאין בו טוב, שכן הוא עצם הכלב אצל הכל, ובפרט כלב רע, ולכן מי שיש לו בריאה כמו זאת ומתברר אותו לביתו, מסלק חסד מביתו. ומה שאמר פרק ממנו יראת שמים, דבר זה כי הכלב שאין בו דבר טוב כלל אינו נחשב בכלל העולם, והשי"ת הוא עלה אל כלל העולם, ומפני שהשי"ת

עלה אל העולם, לכן יש יראת שמים על העולם, כאשר הוא יתברך עלה אל העולם והכלב שהוא מרוחק מן העולם, לכן אשר הוא מתברר אותו בכינוי הוא פורק מעליו יראת שמים, והבן הדברים האלו. ונראה מפני כך הכלב אהב ארץ שלו, שהכלב הוא תחת האדם, ואינו בכלל העולם שהוא תחת השי"ת, לכן אהב ארצו ביותר מהכל, שנמשך אחר ארץ שלו... (נתיב גמילות חסדים פרק ה')

ובפרק ערבי פסחים אמר רבי אלעזר בן עזריה כל המספר לשון הרע ומקבל לשון הרע... ראוי לו להשליכו לכלבים... והוא דבר מופלג מאד בחכמה, כי מן הדברים אשר התבאר לך למעלה, כי בעל לשון הרע בפרט הוא נבדל מן המציאות עד שאינו בכלל הנבראים, כמו שהתבאר, וכבר התבאר פעמים הרבה, כי הכלב מיוחד מכל שאר הנמצאים, שאינו בכלל הנמצאים להיות שוה ומשותף אל הנמצאים, אף כי הכלב הוא מן הנבראים, אבל שיהיה הכלב דומה אל שאר הנבראים דבר זה אינו כלל, וזה שאמר שראוי להשליכו לכלבים מי שמספר לשון הרע, כי מצד חטאו אשר הוא בעל לשון הרע נעשה נבדל מן הנמצאים, ועם שהכלב נבדל מן הנמצאים, מכל מקום כך הוא נברא, ואין זה נחשב כל כך פזיזות כמו מי שהיה לו המציאות, ועל ידי חטא הזה לשון הרע נעשה חסר... וכבר התבאר לפני זה, כי בשביל לך מדמה הלשון לכלב שוטה, ולכן ראוי בעל הלשון הרע להשליך אותו לכלבים, כי הוא יותר פחות מן הכלב הפחות, ועיין אחד הוא הכלב ובעל לשון הרע... (נתיב הלשון פרק ז')

שמע מינה אורח ארעא וכו', פירוש כיון שהשי"ת השגיח על הכלב בפני עצמו שהמון שהיה במצוי ג' ימים, אם כן יש לו השגחה מיוחדת על הכלב, ולפיכך אורח ארעא גם כן למשיך אומצא לכלבא, ודוקא דבר מועט כדמפורש, שאם לא כן יהיה נמשך אחריו אם יתן לו הרבה, וגם הוא אבר אורכלים אם יתן לו הרבה. (חידושי אגרות שבת קנה כ)

כלבא וכו'. ואל תחמה איר היה המלך נמשך אחר דבר מגונה כזה לשמש עם כלב, דע כי הוא דבר פנימי, כי הדומה אהב הדומה, ולפיכך מי שידע כוחו ומדרגתו ידע שהיה נמשך אחר הכלב, והוא אשר קראו אסור לאחשוורוש שהוא גם כן ממלכי מדי ופרס כלב יחידתי (מגילה

ט"ז ב'), כי לא פרס בלבד אלא כל האומות הם הנמשכים אחר דברים כאלו... כי האומות יש להם חיבור עם כלבתא אשר הוא מכחות החיצוניות, אשר האומות נמשכים אחריהם, וכן התורה בעצמה ישראל נמשכים אחריה... (שם ראש השנה ג ב)

כלבים בוכים וכו', כי הכלב מיותר והוא נבדל מכל הנמצאים, ובשביל שאינו משותף עם הנמצאים לכך כאשר יש דבר שבא לעולם הוא מרגיש תחלה, בעבור שאינו משותף עם שאר נמצאים. (שם בבא קמא ס ב)

כבר התבאר למעלה בפרק הכונס כי הכלב הוא בעל נפש, ולכן יש בו הכרה, ונקרא בשביל זה כלב שהוא כולו לב, ואלו התחול הוא הפך זה, שאינו מכיר קונו היינו האדון שלו, ואין הדבר הזה משום טפשות התחול, רק מפני שאינו בעל נפש, הפך הכלב, שהכתוב אומר והכלבים עזי נפש, ועזי נפש מורה שהוא בעל נפש ועזותו הוא הפלגת הנפש, ואחר הנפש נמשך דבר זה שמכיר קונו... (שם הוריות יג א)

של"ה:

...וגם הוזכר בו חמץ בו בכלב, כמו שאמרו כדי חפישת הכלבים, ובצאת ישראל ממצרים לא יחרץ כלב לשונו... התחול שמוציא בסתר שלא בפני אדם שהוא צניעות ומדה טובה, אבל מכל מקום כשאוכל העכבר, דהיינו הקנאה והחמדה, אין מכיר את קונו, והכלב המכיר את קונו הוא כילי, שהוא קמצן לעצמו ומפזר לצדקה, וכלב רע שהוא כילי גם לצדקה, אשר על כלב זה נאמר לא יחרץ כלב לשונו, ועל כלב זה רמזו המעשה במדרש רבתי פרק ז' מעשה ברבי ינאי שהיה מהלך בדרך וראה אדם אחד שהיה משופע ביותר וכו'... (מסכת פסחים מצה עשירה)

מצודת דוד:

והכלבים עזי נפש — הכלבים בטבעם חזקי התאווה. (ישעיה נו יא)

רש"י הירש:

ומחיר כלב — שהכלב היה מיוחד לזנות, וכן בבא מציעא ע"א ארמלתא לא תרבי כלבא, ולכפרה היו מביאים מחירו להקדש. (שם)

היחס לכלבים במסורת ישראל

ערין שטיינזלץ

ידוע ומפורסם היחס השלילי שהיה ליהודים כלפי כלבים. כלבים היו בעיני אדם מישראל כדבר שיש להתרחק ממנו. נושא של אימה, או לפחות לא של חיבה. מקובל לחשוב כי יחס זה שייך לגלות, והוא נובע מריחוקו של היהודי בגלותו מן הטבע ומכל יצור חי. אולם לאמיתו של דבר אין זה כך: אותו יחס שלילי כלפי הכלבים מצוי כבר במקורות ישראל הקדומים. הן בתקופת המקרא והן בתקופת המשנה והתלמוד. במקרא אין הכלבים נזכרים פעמים רבות, אולם בכל פעם שהם מוזכרים — הרי זה בנימה של בוז ושלילה. אין אף פעם אחת בה מתואר הכלב — או דברים הקשורים בו — בנוסח חיובי כל שהוא. אף הביטוי הידוע ביחס לגבלה ולטרפה, "לכלב השליכון אותו" אינו מבטא חיבה או ניסיון להיטיב את מצבם של הכלבים, אלא זילזול: דברים בזויים ומרוחקים שאינם ראויים לאכילת אדם נזרקים לכלבים. על הכלבים עצמם אין מילה טובה שתיאמר עליהם. עצם הזכרת המלה 'כלב' היא אמצעי של זלזול וקללה, כגון "למה יקלל הכלב המת הזה" (שמואל ב' ט"ז, ט), או "הכלב אנכי כי אתה בא אלי במקלות" (שמואל א' י"ז, מ"ג). בתיאורים על הכלב נאמר רק "הכלבים עזי נפש לא ידעו שבעה" (ישעיהו נ"ו, י"א). ובין איסורי תורה נמנה גם האיסור להביא לבית המקדש דברים שיש בהם גנאי, "לא תביא אתגן זונה ומחיר כלב לבית ה'" (דברים כ"ג, ט) — אפילו מחירו של כלב בזוי ופסול, כמוהו כאתגן הזונה. כאשר אומר החכם, "כי לכלב חי הוא טוב מן האריה המת" (קהלת ט', ד), מבטא הוא את יתרון החיים הבזויים ביותר על יתרונו של המות האצילי, משמע: כלב אין דבר נמוך.

ושפל ממנו. יחס זה אל הכלבים לא זו בלבד שלא פחת בתקופה מאוחרת יותר, אלא דומה שהעמיק יותר. היחס השלילי התבטא אף בתוך צינורותיה ומנגנונה של ההלכה, ולא נשאר בגדר דברי אגדה בלבד. כך אמרו חכמים: לא יגדל אדם את הכלב אלא אם כן היה קשור בשרשרת (משנה, בבא קמא ע"ט, ב). אותה הלכה עצמה מופיעה בצורה חריפה יותר בבבלי. תא המבארת משנה זו ששגו חכמים: לא יגדל אדם את הכלב, אלא אם כן קשור בשלשלת, אבל מגדל בעיר הסמוכה לספר, וקשורו ביום ומתירו בלילה. תניא, ר' אליעזר הגדול אומר: המגדל כלבים כמגדל חזירים (שם פ"ג, א). ויש לזכור כי בעלי חיים רבים (הרבה יותר מן המצוי היום) גודלו בבתים בלא כל התיחסות של שלילה, כך מוצאים אנו כי גדלו, תתולין וקופין ותולדות הסנאים (ב"ק פ', א). אנשים שונים גידלו בבתיים עורבים, ואף מוצאים דוגמאות רבות שגידלו נחשי בית לשמירה מן העכברים. אף בדברי אגדה לא אמרו על הכלב דברים טובים. כגון בקטע המענין שבסימון של פרק שירה: ר' ישעיהו תלמידו של ר' חנינא בן דוסא התענה שמונים תעניות כדי לדעת מדוע הכלבים, שנאמר בהם, "הכלבים עזי נפש", זכו לומר שירה לפני הקדוש ברוך הוא. כלומר קיימת הרגשה שהכלב הוא יצור שאיננו ראוי לכבוד. אם נותנים לכלב משהו לאכול יש לתת לו, "משח אודיניה ותטרא אבתריה" (בשר כמלא גודל אוזנו ומיד להכותו במקל) (שבת קנא, ב'). כדי שלא יגרר אחרי אותו אדם שנתן לו את הבשר, הזה אומר הכלב היה יצור שחששו מפניו ואסרו את גידולו (חוץ מבשעות סכנה) והתייחסו אליו בדרך כלל בשלילה.

יחס זה לכלבים דורש בלא ספק הסבר, דומה כי שורש הדברים נעוץ בשתי סיבות: בטיב הכלבים שהיו מצויים בתקופת המקרא והמשנה בישראל, ובדרכי התרבות היהודית המיוחדת. מבחינת דרגת חירבותם של הכלבים באותו מקום וזמן, דומה כי הכלבים לא היו שייכים למעשה לבעל מסוים, ובדרך כלל היו עוזבים לגפשם וחיים בשולי כפרים ועיירות, ורק מעטים מהם קשורים קשר רופף לבעליהם. הדימוי שבספר תהילים "יהמו ככלב ויסובבו עיר" (תהילים נ"ט, ז)

גידול כלבים, נזקם והמסחר בהם

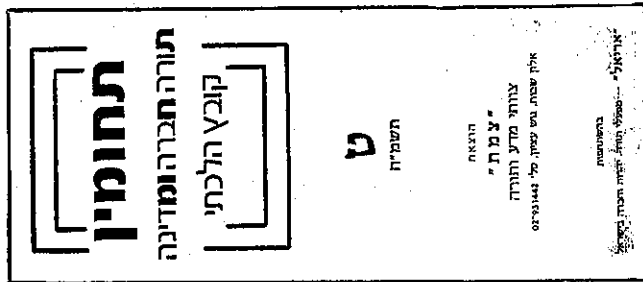
ראשי פרקים

- א. גידול כלבים
- ב. מקום הגידול
  1. בעיר הסמוכה לספר
  2. בין הגנים והאומות
  3. בישובים שאינם סמוכים לספר
- ג. סוג הכלב
  1. כלב תע
  2. כלבי ציד ונוי
  3. טעמי איסור הגידול
- ד. מניעת חסד מחברו ופריקת יראת שמים ממנו
  1. מפני החשד ומשום מושב לצים
  2. משום לאו ולא תשים תעשה דעשית מנקה
  3. לא תשים דמים בביתך — מחשש מיתה או גם מחשש נזק?
- ה. אם יש בגידול כלב משום לפני עור
  1. איסור החזקת כלב רע בחתור מדיק
  2. הוצאת כלב רע ללא רשות הבעלים
  3. אם יש איסור סתורה בכלבים
- ו. מקור הדין
  1. איסור סתורה — מהתורה או מדרבנן
  2. חילוק בין סוג כלבים שונים
  3. מסקנה דרית

★ ★ ★ ★ ★

א. גידול כלבים

האם יש היתר לגדל כלבים בכלל, והאם יש חילוק בזה בין סוגי הכלבים, ובמיוחד במקומות הסמוכים לגבול או בישובי יהודה שומרון ועזה הנמצאים בסמיכות או בתוך האוכלוסייה הערבית. והאם יש רשות למי שאינם הבעלים להרוג כלבים מסוכנים העלולים להזיק, והאם חייב בתשלומי נזק. וכן האם מותר לסחור בכלבים?

איתא במתניתין (עט"ב) בב"ק: "לא יגדל אדם את הכלב אלא א"כ היה קשור בשלשלי" ופירש"י: את הכלב — מפני שנשך ומנבח ומפלת אשה מיראיהו". ובגמ' שם (פג"א): "תנו רבנן: לא יגדל אדם את הכלב אלא א"כ קשור בשלשלת, אבל מגדל הוא בעיר הסמוכה לספר, וקשור ביום ומתירו בלילה. תניא ר' אליעזר הגדול אומר: המגדל כלבים כמגדל חזירים, למאי נפקא מינה? למקום עלה בארור". דייקנו כשם שהמגדל חזירים בארור כך המגדל כלבים היה הוא בארור. ולגבי חזירים שנינו שהמגדלם בארור, משום אותו מעשה שבגללו נודעוהו ארץ ישראל ת"ק פרסה (שם פב"ב).

לא זו אף זו, שהמגדלו גורם לשכינה שתסתלק מירשאל, כמבאר שם (פג"א): "דריש ר' דוסתאי דמן בריי (שם מקום): וננחה יאמר שובה ר' רבבות אלפי ישראל (במדבר י"ג) — ללמדך שאין שכינה שורה על ישראל פחות משני אלפים ושני רבבות", חסר אחת, והיתה אשה מעוברת ביניהם וראויה להשלים, נבח בה כלל והפילה, נמצא זה גורם לשכינה שתסתלק מירשאל". בהמשך (ובבב"ב שבת ס"ג) בשנינו לשון מובא מעשה באשה שעלתה לאפות, ונבח מולח כלב. ועוד קודם שבעל הכלב ניהמה, ששני הכלב נעקרו, כבר הפילה האשה את ולדה.

ב. מקום הגידול

1. בעיר הסמוכה לספר

בעיר הסמוכה לספר התירו לגדל כלבים, כשקושרם ביום, כדי שלא יזיקו לאנשים המצויים בחוץ באותה שעה. בלילה התירו להחזירם ולשחררם. כדי שישמרו עליהם. אבל גם זה, ע"פ המהרש"ל (י"ם של שלמה ב"ק פ"א סי' מה) רק "בזמן שאין אנשים מצויים, וליכא השמדת דמים בביתך שכיח כלל, מה שאין כן ביום". לשון הברייתא בגמ' דנ"ל מובאת בתוספתא (ב"ק פ"א הל' ה'): "אע"פ שאמרו אין מגדלן כלבים ביישוב, אבל מגדלן בעיירות הסמוכות לספר. בימים קושרים אותן בשלשלות של ברזל, ומתירין אותן בלילות".

בש"ת פנים מאירות (ח"צ סי' קל"ג) מבאר, שהדחתו לגדל בעיר הסמוכה לספר הוא רק בא"י, משום שרוב ישראל שם, וצריכין שמירה מאויבים. אבל בח"ל לא התירו בשביל מעט ישראלים שנמצאים שם. ראיתו, מדאמר רב נחמן, שנהדעי, שהיא בבבל, בעיר הסמוכה לספר דמי. והקשה: למה פירט רב נחמן נהרדעי דוקא, הלוא כל עיר הסמוכה לספר מותר לגדל בה. אלא ע"כ, שהתא דבר דוקא על א"י, משום שרוב ישראל עליה, וצריכים שמירה מאויביהם, אבל בשאר ארצות לא התירו בשביל מעט ישראלים הדריים עליה, אפילו אם היא סמוכה לספר. וקמ"ל רב נחמן, שנהדעי, הואיל ויש בה רוב ישראל, דינה כספר של א"י.

וכן כתב ה"ר אליעזר ולרנברג שליט"א בשו"ת צ"ץ אליעזר (ח"ג סי' פט"א), שכל מה שהתירו בח"ל לגדל בעיר הסמוכה לספר, הוא רק באופן שמתקיימים שני התנאים: ישוב קבוע, וישראל הרבה. והתנא דבר בעיר הסמוכה לספר רק על עיירות שבא"י, ורב יוסף בר מנימי חידש, שגם בח"ל כשמתמלאים שני התנאים הנ"ל, וכדמשמע מרש"י שם.

1. הקשו תוס' (שם ד"ה שני אלפים): והי שנינו בסנהדרין (ל"א): שבכל עשרה אנשים שכינה שורה? והתירו שכאן מדובר על הנבואה והמשכן, שרק במספר זה מתקיימים.

2. בין הגויים והאומות

על סמך ההלכה הנ"ל, כתב הרמ"א (שו"ע ח"מ חט"ז, י"א) דהשתא שאנו שרויים בין הערבים והאומות, בכל ענין שרי. ופוק חזי עמא דבר. מיהו נראה אם הוא כלב רק שיש לחוש שיוזיק בני אדם, דאסור לגדלו, אלא א"כ קשור בשלשאות של ברזל². הגר"א בביתור מסביר את דעת ה"א, שדין בין הגויים שוה לעיר הסמוכה לספר. דכמו שהתירו בעיר הסמוכה לספר מחשש לסטים וגנבים, כך התירו לגדל בין הגויים, אפילו ביום³. המהרש"ל (ישי"ש שם) חולק על ההיתר לגדל כלבים בין האומות בכל ענין³. הוא תמה על דברי המדריכ, שנהגו להקל האידנא בכלבים אפילו ביום, כמו בעיר הסמוכה לספר. דמותרים כליל: "ולא נהירא כלל. חדא, דענינו הוראות דאין אנו צריכים שימור יותר ביום אע"פ שאנו דרים ביניהם לענין שיעילו אותנו הכלבים, יותר מעיר הסמוכה לספר. וכי היכא דקושרו לשם (בעיר הסמוכה לספר) ביום ה"ז לדין. ועוד, נהי דאיכא חששא טובא האידנא תצריכים יותר שימור, מ"מ אין נראה להתיר כלבים, דאיכא השמת דמים בביתו וסכנת נפשות. מחמת חששא דשימור ממון. ולא אמרו חכמים אלא יזמיתו כליל, כלומר בזמן שאין אנשים מצויים, וליכא השמת דמים בביתן שכיח כלל, מה שאין כן ביום⁴."

3. בישובים שאינם סמוכים לספר

האם מותר לגדל כלבים קשורים בישובים שאינם סמוכים לספר? כלבים שאינם קשורים פשיטא דאסור, אולם קשורים שאינם יכולים להזיק, שמא אין לאסור. מאידך גיסא יש מקום לומר שגם בקשוריהם יהיה אסור, כיון שאין צריך לו לשמירה. רק בעיר הסמוכה לספר, בה צריך את הכלב לשמירה, התירו לגדלו ביום בקשוריה, וכלילה אפילו ע"י החרה. המעין במשנה שם יראה, שאין חילוק בין ישוב הסמוך לספר לסתם ישוב, ובכל אופן מותר לגדלו ע"י קשורה. דו"ל המשנה: "לא יגדל אדם את הכלב אלא א"כ קשור בשלשלת". ברמב"ם (נזקין ממון ה"ט) הדבר מביאר להדיא, שכתב: "וכן אסור חכמים לגדל חזירים בכל מקום, ולא את הכלב, אלא א"כ היה קשור בשלשלת. אבל מגדל הוא כלבים בעיר הסמוכה לספר, כיון קשורו וכלילה מתירו. ואמרו חכמים: אסור מגדל כלבים וחזירים מפני שהיוזקן מרובה ומצור⁵. משמע מדבריו שכלב קשור בכל מקום שרי.

גם במאירי (ב"ק שם) משמע שקשור מותר, אפילו אם המדובר בכלב רע (ולקמן נעמוד על הגדרת כלב רע) וז"ל: "וכן אין מגדלין כלב רע מפני שהיוזקן מצור, אלא א"כ היה שומרו וקושרו בשלשלת". וכן פסקו הטור והשו"ע (ח"מ חט"ז): "אסור לגדל כלב רע, אא"כ היה אסור

2. פלא הוא על משיב הרב יהודה לוי ורוב אריה כרמל שליט"א (במאמרים "חקנות וגזירות בשטל טעמין שהופיעו ב"דומעין" תמו השמה ב"ר כה גליין ד" עמוד 29): "בא"י בתנאי היום צ"ע אם פסק הרמ"א עדין שייך. וקשה, הרי הרמ"א מלכתחילה לא התיר אלא כשאנו שרויים בין האומות? ועוד, וכי ניתן לומר על פסק המופיע בדפ"א, ודאי דבר שבמנין שצריך מנין אחר להתירו?

3. רמ"א עצמו ביטל את פסקי עפ"י הנהגת אלפסי.

4. המשך דבריו נביא בעודה לקמן.

בשלשאות של ברזל וקשור בהם. ובעיר הסמוכה לספר מותר לגדלו, וקושרו ביום ומתירו כלילה⁶. וכן במהרש"ל (שם): "דין כלב רע — לא יגדל אדם בחוץ ביתו אלא בקשוריה מעולה, ומתירו כלילה אם הוא מפני חשד גנבים⁷."

לעומת זאת מהתוספתא משמע דבישוב אסור לגדל כלבים בכל גווני אע"פ שקושרם, ודק בעיר הסמוכה לספר התירו ע"י קשורה. דו"ל התוספתא: "ד"ש בן אלמור אומר: מגדלין כלבים כופריים (כלבי ציד וכו') ... אע"פ שאמרו אין מגדלין את הכלב בישוב, אבל מגדלין בעירות הסמוכות לספר, בימים קושרין אותן בשלשאות של ברזל, ומתירין אותן כלילות". מבואר שכל שהתירו לומר שאינו סמוך לספר, הוא רק כלבים כופריים — כלבי ציד וכו'. אבל כלבים אחרים נאסרו לומר בגידול אע"פ שקושרם בשלשלת, דאל"כ מה החדוש בדברי רשב"א שמוחל לגדל ישוב כלבים כופריים. למרות שיכול הטוען לטעון ולומר: דכלבים כופריים מותרים גם בלא קשורה, אבל רגילים מותרים רק בקשורה. זה דוחק כיון שהתוספתא לא נחתה לחילוק זה. וביזה נראה לא שונה כלב מחזיר, דכשם שהמגדל חזירים הרי הוא באורו, גם כשקושרו, כך גם המגדל כלבים אע"פ שקושרם הרי הוא באורו. וכמו שמסיימת התוספתא שם: "ד"א אומר: המגדל כלבים כמגדל חזירים⁸."

תנא דמסייע לן מצאתי בש"ר שאילת יעב"ץ (ח"א סי' יח), שהמגדל כלבים גם כשקושרם הרי הוא באורו. דו"ל: "ישר ליה מריה לפלגיא, שגדל מוזן ערדים בחוץ ביתו, שאפילו אחד לא התירו במשנה, אלא א"כ קשור בשלשלת, ואית ביה לטותא ורבנן, רחמנא ליציל, שהמגדל כלבים כמגדל חזירים למיקם עלה באורו. ולא חילקו הפוסקים בין כלב לכלב ... שמע מינא בהדיא, דכלבים הרבה אסור לקיימן בביתו בכל אופן, ואפילו קשורים ג"כ⁹". בהקשר זה כתב המהרש"ל (ישי"ש שם): "ואין לומר הא דכלב שאני רע מותר היינו בקשורה, וכלב רע — אפילו בקשורה אסור. דאין הסברה נוחתת כלל לאסור כלב בקשורה, בפרט כשהוא מגדל בביתו. ואפילו ארי דומה להתיר, כשמגדלו וקשור בשלשלת, כדפירשתי בסוף פ"ק. ועוד, מדלא תנא במתניתין לא יגדל כלב רע, מסתמא לאשמעינן, דאפילו בקשורה אסור, כדי שיהיה אין מגדלין כלב איירי בכל ענין, דומיא דאין מגדלין חזירים ולעיל מנייה, דאיירי בכל ענין¹⁰". לפי ההסבר הראשון כלב רע מותר רק בקשורה, ולא גרע מאריה. ולפי הסבר ב' כלב רע אסור אפילו ע"י קשורה.

עפ"י נראה ליישב, מה שהקשה הר"ר משולם ראטה (שו"ת קול מבשר ח"א סי' לג) על הרמב"ם, שכתב: "ואמרו חכמים, אסור מגדל כלבים וחזירים, מפני שהיוזקן מרובה ומצור". וקשה, מניין לו לחדש טעם חדש, הרי הטעם שאסור הוא כפי שמבואר בגמ' בב"ק (פב.ב) משום מעשה שהיה, דמשום כך גזר כבר ב"ד בתקופת בית השמונאי, וכפי שמוזכר בגמ' שם "באותה שעה אמרו ארור האיש שיגדל חזירים". לפי הנ"ל, הרמב"ם למד כן מדברי ר"א, שהשוה דין כלבים לדין חזירים. דאם אכן הטעם הוא רק משום מעשה שהיה בלבד, מדוע משוה כלבים לחזירים? אלא ע"כ נטטרך לומר, שגם חזיר כשגורו עליו, לא גורו עליו אלא משום שחשבו שבין כן: אין רצוי לגדלו משום שהיוזקן מצור, וכשהיה מעשה תקלה על ידו, התליתו סופית לגזור להורו. משום כך משוה ר"א דין כלבים לחזירים, שבענינם הוזקן מצור. לפיכך הרמב"ם הביא רק את הטעם הזה.

ג. סוג הכלב

ו. כלב רע

מפשוטות המשנה, התוספות והרמזים (שהובאו לעיל), וכן הדייק והרא"ש בסוף פרק מרובה ב"ק, משמע שהאיסור הוא בכל כלב. במיוחד לאור הטעם שהרמב"ם כתב "משום שהזיוק מצוי ומרובה", שזה שייך גם בכלב שאינו יכול להביא לידי סכנת דמים, בדומה לחזיר. וכן משמע מדברי רש"י (בי"ק ע"ב), שכבת טעם לאיסור: "משום שנוסף ומנבא, ויש חשש שאשה תפיל מיראתו". לפי הבנת בעל ספ"ע (ח"מ ט"ה) יש ברש"י שתי סיבות נפרדות לאסור: אחת משום שנוסף, ושנית משום שמנבא; וזי באחת מהן כדי לאסור, וכתב הסמ"ע, דבאופן שהוא קשור, שני הטעמים הני"ל לא קיימים לאסור, "כיון דידענן שהוא קשור, לא מתייראין ממנו ואינן מפילות". לפי"ז, גם כלב שאין יכול להזיק כלל, אלא רק לנבוא, אסור לגדלו.

ראייה לדבריו היא מהגמ' שהובאה לעיל, באותו מעשה של אותה אשה שעלתה לאפות באותו בית, ונבח בה הכלב והפילה, ששם מדובר בכלב שניטל שנינו, ואינו יכול לנשוך, ורק יכול לנבוא, ואעפ"י הפילה. הרי שגם באופן זה אסורת המשנה לגדלו.

ברם מהמאירי משמע דהאיסור הוא רק בכלב רע, שכתב: "וכן אין מגדלין כלב רע מפני שהזיוק מצוי, אי"כ היה שומרו וקושרו בשלשלת". וכן מבואר בהגהות מיימוניות (הל' רצח י"א, ג), שכתב: "כלב שאינו רע מותר לגדל, בדאמרינן בע"ז (בב"ב): 'ארמלח לא תרבי כלבא באושפיזא, מפני החשד'. משמע הא אחר מותר". ביאר דבריו, דכלב רע אסור לגדלו בין איש ובין אשה, ורק כלב שאינו רע המותר בגידול, לאלמנה אסור מפני החשד, ומשמע דלאחרים מותר לגדלו אף בלא קשירה.

המהרש"ל דחה ראיה זו, ודילמא הוה רע"ז איירי בכלב כופרי (לנו ולצד) שאינו מזיק, ומותר לגדלו כמבאר בגמ' ב"ק (פ"א), ורק לאלמנה אסור, מפני החשד. אבל סתם כלב, אף שאינו רע, אסור גם לאחרים לגדלו בלי קשירה.

הטור והשר"ע סוברים ג"כ שהאיסור לגדל אמור רק בכלב רע. המקור לכך הוא בגמ' בב"ק (ט"ז מ"א): "דתניא, ר' נתן אומר: מנין שלא יגדל אדם כלב רע בתוך ביתו? ת"ל לא תשים דמים בביתך". בעל תו"ש (בי"ק ט"ז) דייק כן מהמשנה, שכתבה "הכלב" הדיא הדיעה, דמשמע דאיירי בכלב רע, ועוד, מדרהירו כלבים כופרים, שאינם רעים ואינם מזיקים. וכ"כ המאירי שם: "כלבים כופרים, שהם קטנים וננסים ואין הזיוק מצוי, מותר לגדלם". גם בעל "מלאכת שלמה" בפירושו שם ביאר שזהו מקור פסק הטור והשר"ע. מהרש"ל בי"ש כתב ג"כ, שהאיסור הוא רק בכלב רע, משום שהיא דר' נתן: "מנין שלא יגדל אדם כלב רע בתוך ביתו וכו'". והוכיח שכן מבואר להדיא בהירושלמי על משנתו בסוף ר"ב ק": "לא יגדל אדם כלב רע וגו'. אמר ר' יוסי ב"ר חנינא: כל המגדל כלב רע בתוך ביתו, עליו הכתוב אמר למס מרעהו חסד".

לכאורה מהדא דר' נתן, שהמקור לאיסור הגידול הוא בפסוק, לא תשים דמים בביתך, משמע שכלב רע הוא כלב שיכול להביא לידי סכנת דמים, וכעין המעשה באותה אשה שהפילה. אולם מהמהרש"ל משמע שכל כלב נובח מיקרי רע, "ודוקא כלבים קטנים לנוי הבית או כדו", שידוע לכל שאינו מזיק, מותר אף בלא קשירה: "לכ"ן כל איש ירא שמים לא יגדל כלב, אלא כלבים כופרים וכו'". שמשונים בצורתם שהם עומדים לצוד עמדם או לנוי הבית, אבל סתם כלב לא, אף

שאנו נושר, מכל מקום אסור, משום שהוא מנבא, והאשה מפלת מיראתו ... ואשרי מי שנוהר, וכתבו עליו ברכה".

דעת ה"עבי"ז היא, שכל הכלבים בלי יוצא מן הכלל, הם בחזקת סכנה, ואסור לגדלם. וד"ל: "לא חילקו הפוסקים בין כלב לכלב, דלא קיי"ל כמאן דשרי בכופרים, דיחידא הוא. ושכחא נמי סכנתא כבולאן, כמו שארע כמה פעמים, רחמנא ליצלן, וכל סכנתא לחומרא. ואפילו מאן דפליג בכופרים, ב"ל דאפ"ה לא שרי טפי מחד ...".

2. כלבים צעירים

שנינו בתוספתא: ריש בן אלעזר אומר: מגדלין כלבים כופרים וחולדות הסניאין וחולקיין הקופות, דברים המנקין את הבית. וכן הוא בגמ' (בי"ק פ"א) בשם ר' ישמעאל.

מה הם כלבים כופרים? רש"י פירש: "קטנים וננסים הם. לישנא אחרינא: כלבים גדולים של צידים ואין מויקין". בפירוש הראשון פירשו ר"י בן מלכי צדק (משנה בלאים א"ו) ור' נתן ב"ר יחיאל בעל "הערך" (בערך כפר). המאירי כתב: "כלבים קטנים וננסים, ואין הזיוק מצוי, מותר לגדלם", ורי"ח (הובא באוצר הגאונים ב"ק שם) פירש: "כלב קטן שצווח בלילה במחברות".

כפירוש השני של רש"י, פירשו הרמב"ם בפירושם (כלאים שם) וטש"ק בשם נאון. בטש"ק מובא עוד פירוש, שנקראים "כופרים" על שם מקום שנקרא "כופרי". באוצר הגאונים (עמ' 54) מובא, שיש מפרשים כלב כופר, וישמעאלים קורין אותו כלב ציני.

הרמב"ם (הל' נזיקי ממון פ"ה) השמיט דין זה של כלבים כופרים. אולי לשיטתו גם הם אסורים, אלא אי"כ קשרום (במש"כ ה"עבי"ז ה"ל). גם הטור והשר"ע השמיטו דין זה. אולי הם הולכים לשיטתם, שרק כלב רע אסור לגדל, וכיון שכלבים כופרים אינם בכלל זה, ממילא מותרים בגידול. ואפשר, דכיון דלא בריך לן מה הם כלבים כופרים, שהרי רבו בזה הפירושים, לכן לא כתבו דין זה. שיטת ה"עבי"ז כנזכר לעיל היא, שגם כלב נוי וצייד אסורים בגידול, דלא קיי"ל להלכה כר"ש בן

אלעזר. ועוד, שכבר ארעו אסונות אף מכלבים כאלו. לדעתו, אפילו מאן דפליג בכופרים, "לא שרי טפי מחד, לנזכרי ביהא בלחוד. דהרי מוכח מהא דגר שפלו לו בירושא, שאין מחייבין אותו למכור כי אם על דה' ושל כורחן בכופרים מיידי, דלא מזקי. דאל"ה דאי שאסור לקיימן בביתו אפילו ומן מלעס, ואפילו אחד לא, אם אינו קשור. ואפ"ה לא שרי אלא במי שפלו לו בירושא להשהותו רק כדי למכור. משע מטע, שלא יפסיד הרבה. מידא לגדל אצלו, מ"מ אסור. ש"מ בהדיא דכלבים הרבה אסור לקיימן בביתו בכל אופן ואפילו קשורים ג"כ ...". ואולי משום כך, כאמור, הרמב"ם לא הביא דין כלבים כופרים, דלהלכה אין חילוק בין כלב לכלב, ובכל גווני לא התירו אלא בקשירה. וגם אלה שהתירו כלבי נוי בלא קשירה, לא התירו יותר מאחד.

אמנם מהמהרש"ל משמע להלכה, דכופרים מותרים בגידול גם בלא קשירה, וללא הגבלת כמות, שכתב: "ודוקא כלבים קטנים לנוי הבית או כדו", וידוע לכל שאינו מזיק, מותר אפילו בלא קשירה".

5. לקמן ביאר המשך דבריו.

ז. מניעת חסר מחכרו ופריקת יראת שמים ממנו

מִרְעָהָ׃ וַעֲיִן עֹד בִּ״מִרְאָה הַפְּנִים׃ עַל הַיִּירוּשָׁלַיִם שֶׁם.
הַמִּדְבָּר״ אֶפְלָא מִפְּרֵשׁ כַּעֲיִן הַזֶּה׃ ״וְדִינִי שְׁמוֹעַ הָעֵינַיִם לְבֹא לַפֶּתַח, וְזֶה הוּא שְׁמוֹעַ הַסֵּס׃
קוֹרֵץ אוֹרֹת בְּלִשׁוֹן יִינוּנִית, וְכִשְׁהוּא מַגְדִּיל בְּחוּץ בֵּית, נוֹטֵל מִרְעֵזוֹ הַחֹסֶד, וּמוֹנֵעֵזוֹ מִתּוֹךְ בֵּיתוֹ״.
וְיִדְרֹאת שְׂדֵי יַעֲזֹב׃) בַּעַל ״פְּנֵי מִשְׁה״ מִפְּרֵשׁ׃ ״לִמַּסּ הוּא רִמּוֹ לִכְלָב, דְּרֵאמֵר בִּפְרִק בְּמֶה אִשֶּׁה, שֶׁכֵּן
אָמַר ר' יוֹסִי בִּיר חֲנִינָא׃ כָּל הַמְגִדֵּל כָּלֹב רַע בְּחוּץ שְׁלוֹ, עֲלֵיו הַכְּתוּב׃ אֹמֵר׃ לִמַּסּ מִרְעֵזוֹ הַחֹסֶד
בִּירוּשָׁלַיִם בְּשִׁלְדֵי פִ״ו דְּבִ״ק מוֹבָא בְּהוּ״ל׃ ״לֹא יִגְדֵּל אִדָּם אֵת הַכְּלָב, אֲלֵא אִ״ב קִשּׁוֹר בְּשִׁלְשֶׁלֶת.

כעין זה מביא הבבלי בשבת דף סג, אלא ששם יש טעם נוסף, שהאדם המגדל את הכלב, פוקד, ממנו יראת שמים, וכן לשון הש"ס שם: "אמר רב אסי אמר ר"ר כן ליקיש, ואמרי לה אמר רבי אבאי אמר רשב"ל: כל המגדל כלב רע בחור, ביתו מוצר חסד מתוך ביתו, שנאמר למס מרעו חסד, שכך בלשון יונית קורין לכלב למס. רב נחמן ב"ר יצחק אמר: אף פוקד ממנו יראת שמים, שנאמר ויראתהו שריו יעזוב".

נראה שטעם זה של מגיעת חסד מחבירו ש"ך גם כשקושר את הכלל ליד ביתו, שהיה בבחי' עדיין חזונים וחבריו נמנעים מלבוז לבקר. אמנם הקשרה מעילה שלא ולך ויזיק. אבל עדיין בבחי' נרתעים מלבוז לביתו. אולם בספר פלא זיען (ערך כלב) כתב דבקשרה לא עובר איסור שכתב "אמרו רבותנו ז"ל המגדל כלבים כמגדל חזירים וקאי באורו ומותו חסד מביחו. ודברים מעמם שכתב הארץ אין מזהרים ומגדלים כלבים ראוי להדריעם חומר שבו. ואם רוצה לגדל כלב כדי להשמר מן החבבים יתא קשור בשלשלת כדי שלא ינעול דלת בפני הוכנסים וינצל מעושיהם".

עוד ראה להסביר את הטעם של ר"ע בר יצחק, שאוסר לגדל הכלב משום שפוקש ממנו ורואהו
שמים: ידוע שהמזוזה הקבועה בבלת הבית שומרת, הדשם שר", והכתב על המזוזה נראה לחז"ל
הוא נוטריקון של שומר בללות ישראל, הדיינו שהקבי"ה שומר עלינו, ואין לנו ממי לפחד. אדם
שאנו נמצא בסכנה מיוחדת או גלויה לעין, הלקוח לו כלב לשומרו, סומך במידה מסוימת על
שמירת הכלב, ומתעלם משמירתו של הקבי"ה על בללות ישראל, וא"כ יש כאן פריקת ידאת שמים⁶,
ממנו.

אויב וויר. ⁶
לכאורה כנגד דעות האלו הרחיק הרמב"ם הרל מוזה הג' בדבריו על אורחות הפסחים שעשו מצה גדולה. שדיאא יחיד השם, כאילו הוא קומיט של הייתי עצמון, וכי עלה על דעתו של ראון דיו לאסור החקקת ממעל ובריון ללחם. משום שבפתוחה נקבעה כבר מזהר? וכי שנוא הוא ארס שעמטה על שביו לשמור על הכוש? א: אמחה — הע' עור (ע"ד).
חשבת המחבר: אח' הסברה שבחבתו מצאתי אח' במדושי"א על הסוגיה בבבא, חל' :אמר וירא שדי יעובד דפרק ממנו כ', דרך מגיל הכלל להעמיד על הפותח לשמירת ביתו, וירא שדי שריא על המוזהר לשמירת פתח ביתו דא יעובד ופוקר. האם אפשר ח' ליתחם למחשבתו את הבעיט הנזכר ברמב"ם?
לעתה, על הכתוב הרמב"ם לשלם את הדעת שהמחבר אכן נועדה בן העדה על הדת על לשמור על ליתחם ישראל; ואין לו סתורא דהעם שבת על יחיד השם ח' אלא: שהדברים מתאחדים ומשתלבים: כשאנו קובעים את

2. מפני שהעד ומשום מושב יציב

מבואר במסכת ע"ז כ"ב, שיש איסור מיוחד לאלמנה לגדל כלב: "דתיני רב יוסף: ארמלתא לא תרבי כלבא, ולא תשרי בר י"ב באושפזא (ולא תשכן ת"ח בביתה). בשלמא בר י"ב צניע ליהודא, ואינה חוששת שיצא קול אם חיבל לל', אלא כלבא כיון דמגירה בה (ורודף אחריה) מורתא דא"ר (ואינה חוששת שיצא קול אם חיבל לל', אלא כלבא כיון דמגירה בה (ורודף אחריה) מורתא דא"ר)

כיון דכי שדיא ליה אומצא ומסריך אבחריה, מימר אמרי אינשי, האי דמסריך אבחרה, משום אומצא דקא מסריך." רש"י פירש, שלא תגדל כלב, שמא תתאזה ותריבענו עליה. וכן פירש בר"מ בשם ר' עא, "שמא תקלקל עמי". וכן פירש הר"ן (בע"ז שם): "שמא תכשל". וכן משמע מפסוק דרמב"ם (הל' איסורי ביאה כ"טו), שכתב: "אסור לתלמיד חכם לשכון בחצר שיש בה אלמנה, אע"פ שאינו מתייחד עמה מפני החשד, אלא איכא היתא משתו עמו. וכן אלמנה אסורה לגדל כלב, מפני החשד". והביאהו להלכה הטור והשו"ע (אד"ע כ"ה), וכ"מ בהגהות מיימוניות בד"ל רצח פ"א אות ג'. לעומתם — ה"תוס' בב"מ שם תחלקים וסוברים, שהטעם אינו משום החשד שמא תריבענו עליה, שלא נחשדו ישראל על הזכור ועל הבהמה, וגם אין איסור להתייחד. אלא הטעם לדעתם הוא משום לזכות שפתם, כיון שדרכו להלך אחריה. ה"ט"ז (אד"ע שם ס"ז) כתב, שלדעת התוס' אין איסור בדבר, אלא רק חומרא בעלמא.

דקדקני ילא יגדל אדם את הכלי ולא קחתי אין מגדלין כלבים, דקדקתי בכלהו באבי (כמ"ש שם "דקדקני ילא יגדל אדם את הכלי ולא קחתי אין מגדלין כלבים, דקדקתי בכלהו באבי (כמ"ש שם

[illegible]

אין מגדלין חזורים, אין מגדלין תרנגולין, אלא נקט לשון יחיד. ועוד, מלת 'אדם' דקתני יתירה. ועוד נקט 'הכלב' בדי'א הידיעה. ואפשר דאחא לאשמתינן אגב אורחיה, שאם היא אשה: ש בה עדי איסור אחר — מפני החשד, והדי'א איש שאסור לגרול כלבה נקבה מפני החשד — מצורף להני טעמי דאיסור גידול כלב, תנא דאסור לגרול אפילו כי ליכא הני טעמי, אצ"כ קשור בשלשלת, דחיישינן שמא תפול אשה מיראתו. מדבריו אנו למודים, שטעם זה שאסור מפני החשד, אסור לא רק על אשה לגרול כלב זכר, אלא גם על איש לגרול כלבה נקבה.

ראוי לצין, שלפי דברי רש"י שהבאנו לעיל, וכפי שמשתמע מהדגמי, חשש זה קיים רק בכלב ולא בשאר בע"ח. רק כלב, כשנחתנים לו מעט בשר, נמשך כל שעה אחר הנתון. אבל שאר בע"ח, גם אם נחתנים להם מעט בשר, אין הם נמשכים כל שעה אחר הנתון. ועדן יש פחד לאדם מהם. ע"כ בשאר בע"ח אין כל חשש שמא תרביענו עליה, כי מפחדת מהם.⁶⁶

בשרית שאילת יעב"ץ (ח"א סי' יז) בשאל בענין זה, והשיב שאיסור זה של חשד, אינו שייך דקא באלמנה אלא בכל אשה, ואפילו כשיש לה בעל. וגם אם רוצה בגידול הכלב רק לשם הפגת הבטלה, או לשם שעשוע וסיוע, ג"כ חיישין לזימה. ההדיוש באלמנה לדעתו הוא, יסדי"א לארמלתא שרי טפי, דלא בעיא ליה לסיוע, אלא לשמור הבית מארצי וגבאי, כיון דלית לה בעל, אורחא בהכי לרבויה משום נטירותא דביתא, קמיל דאפי"ה אסור משום חשדא. ואצ"ל שאסור לנשים דעלמא, שמגדלות אותו לשעשוע בלבד, דאיכא למיחש טפי מחשדא גרידא, דמתחיל ללדי זימה נמי.

הוא מוסיף, שהאיסור אינו מבחין בין גידול כלב אחד לבין כלבים אחרים, ו"לעולם אפילו בחד איחא להך חששא, ביחוד באותן המיוחדים לשעשוע וסיוע. מיהו בספי אחד, פשיטא דאיסור גמור הוא לכל אדם ובכל כלב כגומר. אם לא כשיש לאדם בתים חצרים הרבה, שצריכים ניותן למאזנו, או לבעל צאן ובקר הרבה, דלא סגי ליה בחד אפילו לערל אחד. עכ"פ יותר מהצורך לא הותר בשום אופן. משום דכי לא פסקוהו הפוסקים. ואית ביה איסור מוסף. ביחוד באותן כלבים חלקים וערומים שאין להם שערות, וקונים אותם בדמים יקרים לשחק ולהשתעשע בהם ולגנוע עמיהם. וגם משום מושב לצים אסור לשחק עמיהם, שהוא ממש מעשה הערלים בר מינן, דיי בוו הערה לאוזן שומעת ...".

66. נדמה שהפס' בגמרא הוא, ששאר בע"ח אינם מגלים נאמנות כזו לאדם המאכלם. ולכן אין חשש שמא יחדשו במעילו שהוא נרבע להם. משא"כ כלב — הי' עורף (א"ר).

תשובת המחבר: הסבר כזה הוא טוב רק בדעת הוס'. אך לא בדעת רש"י. לפי רש"י האיסור על האלמנה לגרול כלב הוא מחמת שריא. עלילה בפועל לזכר ליד עבירה, ולא רק משום החשד. לפי הוס' האיסור הוא משום לזכר שפוסקים. מהלכות מעין זו אנו מוצאים בהסיון בב כאשר למד שהצריכו הכותמים שהשלוח המביא גזי יאמר בפני נכתב ובפני נחתם. רש"י שם (ד"ה ורובן) אולי לשיטתו שהחשש הוא לאיסור בפועל. והוס' (ד"ה לביע' דידה ורובן) עיי' מהר"ם. פירוש שהחשש הוא לזלזול פשוט.

לדבר רש"י, אופאי אופאי מסתברא: אם לא יחדשו בה בשאר בע"ח, עול דבר זה עצמו להיות סיבה לכך שתבוא ללדי איסור רביעה בפועל.

על מנת להסביר בדעת רש"י מדוע האיסור על האלמנה קיים דוקא בכלב, ולא בשאר בע"ח נראה לומר: או משום גורם הפחד, כמו שפירשנו בגוף המאמר; שאר בע"ח אינם נמשכים אחריה בקלות, ואינם מתפתים בחיתוכי בשר שהיא נותנת להם, ולכן היא נדרשת מפורד, ולא תבוא ללדי עבירה; או משום אמתלה: בכלב איתא חששת שיחדשו בה, דמיא אמרי אינשי. דאי דמסרי' תורה, משום אומצא. אין שאר בע"ח, שאינם נמשכים בשל חיתוכי בשר הניתנת להם, לא חוכל לטעון כך, וממילא תמצע מלגלם. לכן לא ראו צורך לאוסרם עליה.

3. משום לאו דלא תשים ועשה דיעשת מעקה

ה"ר יוחנן פישל פרלא ו"ל בפירושו לסהמ"צ של הרי"ס (עשה עז) כתב, דמלשון הרי"ס נראה שהמגדל כלב רע דומעמיו סולם רעוע בביתו, עובר רק בלאו דלא תשים דמים בביתו (וברי"ס כ"ב), אבל אינו מחוייב במי"ע דועשת מעקה לגוף, שהרי רבי נתן בברייתא בגמ' בבב"א הוכיח את הלאו דלא תשים בלבד.

אבל עיין בספרי פרשת כי תצא שם, וכן ברמב"ם ובחינוך יגלה, שכל שהוא בכלל הלאו דלא תשים הרי הוא בכלל העשה דועשת מעקה, שמשמעותו להסיר המכשולות. וז"ל הרמב"ם בסהמ"צ (עשה קפ"ה): "שצונו להסיר המכשולות והסכנות מכל מושבותינו, וזה שנבנה בוחל סביב הגג וסביב חבורות והרשיח והדומה לזון, כדי שלא יפול המסתכן מהם או בהם, וכן כל המקומות המסוכנים והרעועים כולם על סדר שוטר הרעוע והסכנה. והוא אומרו יתעלה: ועשת מעקה לגוף. ולשון ספרי: ועשת — זו מצות עשה." ובמצות לא תעשה (רצ"ח) כתב: "הזהירו מהניח המוקשים והמכשולות בארצנו ובביתנו, כדי שלא ימותו בהם בני אדם. והוא אומרו: ולא תשים דמים בביתך. ולשון ספרי: ועשת מעקה — זו מצות עשה, ולא תשים דמים — זו מצות לא תעשה." וכן פסק הרמב"ם בחיבורו (הל' רצח י"א, ג): "זכר המניח גג בלא מעקה ביטל מי"ע, ועבר על לא תעשה, שנאמר ולא תשים דמים בביתך. ואין לוקח על לאו זה, מפני שאין בו מעשה."⁷ כלב רע וסולם רעוע, שניהם מוכרו בדברי רבי נתן, וכשם שבסולם רעוע עובר בעשה ובלאו, הוא הדין בכלב רע. וכ"מ מהחינוך במצוות תקמו ותקמו. ומה שנקט רבי נתן שעובר רק בלאו דלא תשים, לאו דקא.

7. הקשה הגרי"ם פרלא וצ"ל על הרמב"ם: מדוע חשב לאו מעשה, דאפי' שבעיקר הלאו הוא עובר בשלא עשה מעקה כפי' בסהמ"צ, ואי"כ לא עשה ענין מעשה. מ"מ הרי נתן לעבר על הלאו גם באופן שחזר שבגג, או שנקט כלב רע והכניס לחצרו, או שקלקל הסולם שבחצרו וכדיו. עובר על הלאו עקבות מעשה העשה. גם ממשותק המפסק משמע שיש בלא מעשה, בדכות לא תשים דמים, ושימה במעשה משמע, ואין לומר דהרמב"ם מדבר באופן שמתחילה הניח גג מעקה, דא חשב לאו מעשה, ואין לוקח עליו, אבל אם מראש היה מעקה ע"י מעשה שעשה, כגון שסתר את המעקה, בדי"א חשב לאו שיש בו מעשה ולוקח עליו, דמלשון הרמב"ם משמע דכל אופן חשב לאו שאין בו מעשה ואין לוקח.

פסל לעני' ליישב עפ"י משיב המשה בלאו שיש בו מלקות, והעובר על לפי עור. אנו נפסל לעירות אלא מדרבנן, שהרי לאו דלפני עור אין בו מלקות, מטעם דהוא לאו שאין בו מעשה. ובס' חשק שלמה (חרי"ט) דל' בהגהותיו על חזון אתר (כח) חמה עליו, דבין שיש בלאו דלפני עור מעשה הושה — שמושיט כוס לגור — אי"כ הוי לאו שיש בו מעשה, ודחיק, דלעית החזון לא קשה מיר, משום שלרעתה ניתן לומר, דכל שאפשר לעבור על הלאו בלא מעשה, כגון כאן שאפשר לעבור על לאו דלפני עור אם משיא עצה שאינה הוגנת, לכן גם כשעושה מעשה (שמושיט כוס לגור) חשבו לדינא כלאו שאין בו מעשה, שאין לוקח עליו. וכתב שמהמורד משה (פרק י' מהל' שכירות הל' ב) נראה שחלק וסובר, דכל שאפשר לעבור על הלאו במעשה, אף כשעובר בלא מעשה, נתן בלאו שיש בו מעשה.

ולפני' נראה, דאף הרמ"ם אינו חלק, ומהר"ה לרע החינוך שכל לאו שניתן לעבור עליו בלא מעשה, אף אם עובר עליו ע"י מעשה חשבו כלאו במעשה. ומשיב המ"ם שם הוא רק ביחס למשיב הרמב"ם דעוברים על לאו דלאו חסום שור בדישו, גם אם חסמה בקולו, ואם עשה כן לוקח. והקשה בחי"מ: הרי דידברו תיקמת שפיות לא חשבוים מעשה, ומדוע אי"כ לוקח. והתיר: דהעיקר שמה שאמרו כאן שעקמת שחזון הדסיה היא מעשה, הוא מדבריו שברו בלא מעשה, שעי' דידברו היא נחסמה, אבל דבור שאינו בא לכלל מעשה לא. ואין להסיק לפיכך בא אדיח לכלל מעשה, אבל כאן שנשיא עצה שאינה הוגנת, ובכך עובר על לפני' עור, שהרי נחסמה דבריו, מעשה. לכן נראה שגם זידי' לאו, שלא חשב לאו שיש בו מעשה, ומשום כך אין לוקח עליו.

משיב המל"ה דרע"ה החינוך (סי' שמו) דכל שאפשר מדות לאו דלאו גם בלא מעשה, חשבו לדינא כלאו שאין בו מעשה, אי"כ שפיר, כיון דבסולם רעוע ובמגדל כלב רע, בתוך ביתו חתך מצאנות שהוא לא עשה מעשה, כגון שמישהו אחר הביא לתוך ביתו סולם רעוע או כלב רע, ממילא חשבו כלאו שאין בו מעשה, ואין לוקח עליו.

ברכינו בחיי על התורה הדבר מבורר עוד יותר, שכתב: "ולכן יצוה כי כשיבנה ביתו, שיעשה מעקה לגגו, ולא יניח ברושותו נזק ומכשול לחכשל בו בני אדם, ולא ישים דמים בביתו. ובענין זה המגול כלב רע או המעמיד סולם רעות בתוך ביתו." הרי שכולל במגול כלב רע גם הל' ג' וגם העשה.

אמנם בסמ"ק סי' קנב משמע, שהמגול כלב רע אינו עובר אלא בלאו ולא בעשה, שכן כתב: "נראה דאפילו הכי פעמים יש עשה בלא לא תעשה, כגון נפל המעקה, ולא תעשה בלי עשה, כגון מעמיד סולם רעוע. ולכן חילקתים לשתי מצוות. 8. מבורר בדברינו, שהמעמיד סולם רעוע ומגול כלב רע עובר רק על הלאו. הוא מנה את העשה ואת הלאו בשתי מצוות נפרדות, משום שיש בזה מה שאין בזה. כנראה לדעתו, כשעוברים על עשה תל לא תעשה כאחד, יש למנות זאת במין המצוות כמצוה אחת ולא כשתי מצוות, וזה בניגוד לשיטת הרמב"ם והחזו"ן.

גם מהתוס' (קידושין לד', ד"ה מעקה) נראה שהמגול כלב רע עובר רק על הלאו לבד, שכתבו: "במעקה אין שייך לא חשים דמים, אלא בבונה בית מתחילה על מנת שלא לעשות מעקה, ולאחר שבאו נמלך או שעשה נפל, אין שם אלא עשה דרעשית מעקה". בהמשך דבריהם כתבו: "ותימא לרבי, בכל הני כתיב לאו, במעקה כתיב לא חשים וגו', אע"ג דמוקמינן ליה למגול כלב רע וסולם רעוע, בכל הני כתיב לאו, במעקה כתיב לא חשים וגו', אע"ג דמוקמינן ליה למגול כלב רע וסולם רעוע – דהיינו שימה בדים, מ"מ אתי נמי למעקה, דהא דרשינן בספרי: ועשית – זו מ"ע, ולא תשים – זו מצות לא תעשה".

וכן מכאן החזו"א (ח"מ ליקוט' סי' יח) בדעת התוס', ש"כונתם, דהחזירה תורה בעשה בכל אופן, ובלאו כשעושה. ואנו למדים מזה דחפצו יתברך בשמירת הניקיון, וכל דמרבין בלאו מרבין בעשה. ומיהו אין במגול כלב רע עשה דמניעת מעקה ממש, אלא אבקיחיהו דהא עשה הוא, ועושה דבר השנאי לפני המקום. ואשר יחדה בזה התורה עשה בג הבית, ואפשר דגם מעקה הבית אינו עשה ממש, אלא חיובא נלמד ממצות מעקה ומלאו ולא תשים". שפתיו ברור מלל, ולדעת התוס' מגול כלב רע אינו עובר אלא בלאו. אבל בעשה אינו עובר, אלא רק באבקיחיהו דהא עשה, שעושה דבר השנאי לפני המקום.

בחיי אדם (הל' מזוזה טו, כד) ובשור' דבר אברהם (ח"א סי' ככו) כתבו בדעת הרמב"ם, שבכל מכשול העלול להביא לדי סכנת נפשות עוברים גם בעשה וגם בלאו, אלא שהעשה הוא "השמר לך ושמור נפשך" (דברים דט), הלא תעשה הוא "לא תשים דמים". אפשר שלדעתם גם מגול כלב רע, אשר עלול לסכן נפש, עובר בשניהם.

ה. לא תשים דמים בביתך – מחשש מיתה או גם מחשש נזק?

בשור' דבר אברהם (ח"א סי' לז, כה) חקר האם מצות עשה דעשיית מעקה, היא רק כשיש חשש מיתה, או אפילו כשיש רק חשש נזק. והוכיח ממ"כ הרמב"ם (הל' רצח יא, ד): "אחד הגג ואחד כל דבר שיש בו סכנה ראוי שיכשל בה אדם וימות, כגון שהיתה לו באר או בור בחצירו... חייב לעשות להן חלזיה גבוהה עשרה טפחים, או לעשות לה כסוי שלא יפול בה אדם וימות; וכן כל מכשול שיש בו סכנת נפשות, מצות עשה לדסור ולהשמר ממנו, ולהזהר בדבר יפה יפא, שנאמר השמר לך ושמור נפשך, ואם לא הסיר הניח המכשולות המביאים לדי סכנה, ביטל מ"ע ועבר על

8. תיין ג"כ בדבריו שם מצוה קטא.

לא תשים דמים". הרי שלא דלא תשים דמים, עוברים עליו רק במכשול שעלול להביא לדי סכנת דמים.

כנראה שמקור הרמב"ם הוא מהסוגיא בב"ק (נא, א), דפריך להם על ר"ג, דס"ל דיש חבטה של מיתה בפחות מעשרה טפחים, מהדבריתא "היתה רד"י ... עמקה ממנו עשרה טפחים ונפל מתוכו לחתכה חייה". והקשתה הגמ': "אי ס"ד יש חבטה בפחות מעשרה טפחים, למה לי עשרה י"י ופירשיי שם דלענין מעקה מיירי (וכן פירש הראב"ד כמובא בשיטתנו). הרי שדקא כשגבוהה י" טפחים כשיעור מיתה חייה במעקה. וכן מבורר להדיא בשיטתנו בשם דמאירי בזה"ל: "יראה מכאן, שאין מצות מעקה לחשש נזקין אלא לחשש מיתה, שא"כ אף פחות מעשרה כ"י. מסתבר שלמדו כן מפשטות הכתוב "לא חשים דמים", דדמים משמע במיתה.

לפיכך נראה דהדיא דר' נתן – מנין שלא יגול אדם כלב רע בתוך ביתו שנה לא תשים דמים – מוזבר בכלב, שעלול להביא לדי סכנת נפשות. אבל בלא"ה אינו עובר בלאו דלא תשים. ואכן בהגהות מיימוניות על הרמב"ם שם (אות ג), בכ"מ ובמנ"ח (מצוה תקמז) מצינים את המקור לדברי הרמב"ם כגמ' בב"ק בשם ר"ע (טו, ב). בשיטתנו בשם מהר"י כ"ץ כתב כן להדיא, וז"ל: "אע"ג דהך דר' נתן לא מיירי בנזק, כי הך דשמעתין, אלא בסכנת נפשות, כדמוכח קרא דלא חשים דמים בביתך".

אעפ"כ מידי מחלוקת ראשונים לא יצאנו. בס' החינוך (מצוה תקמז) משמע דלא חשים דמים, שייך גם באופן שיש רק חשש הזק לבד, שכתב: "שלא להניח המוקשים והמכשולים בארצנו ובביתנו. כדי שלא ימותו ולא יזוקו בם בני אדם, ועל זה נאמר לא תשים דמים בביתך". ועיין בדבר אברהם שם וכן במנחת חינוך שם.

יש להעיר, שגם אם נאמר דלא חשים חל רק כשיש חשש לסכנת נפשות, מ"מ איסור גידול כלב חל גם כשאין סכנת נפשות מכל הטעמים האחרים שהבאנו לעיל, שהרי גם הרמב"ם וגם המאירי נימקו את איסור גידולו בכך שהזיקן מרובה ומצוי. ועוד שהרמב"ם כתב דין זה בהל' נזקי ממון, ולא בהל' רצח.

ו. אם יש גידול כלב משום לפני עור

יש לדון אם מגול כלב עובר בלאו לפני עור, כי כלב רע בודאי מכשול לרבים. לכאורה יש להוכיח שאינו עובר בלאו זה מהדיא דר' נתן שמונה רק לאו דלא חשים. אולם הרי"ף פר"ל ז"ל רצה לומר, שאכן עובר גם בלאו לפני עור, ר"י מנה רק את הלאו דלא חשים, משום שהוא מפורט ופשוט יותר.

ואין לומר, שעל הלאו לפני עורבים רק בשעה שמישהו נכשל בפועל, ולא קודם לכן, ובעצם גידול הכלב עדיין אין עורבים. שהרי דודי שעוברים גם כשמשיאים עצם שאינה הוגנת, אע"פ שלא נתן שום מכשול בפועל ממש. מזה מסתבר שעוברים גם כעצם גידול הכלב, אף קודם שהזיק. 9. הביתוב ג"כ מקפיד רק על שעת נתינה ולא על שעת המכשול; שהרי כתוב "לא תתן", ולא כתוב "לא תכשיל".

9. ראה ברמב"ם סהמ"צ לאוין רעט ובסו"פ יב מהל' רצח.

אמנם מצאנו דעות הסוכרות שעוברים על לא דלפי"ע, רק באופן שהועילו מעשיו. דעת החינוך (מצדה רלב), שאין לזקק על לא דלפי עור משום שאין בו מעשה (וכן כתבו כהנ"ג בהגהותיו לטור חורם לו, ולו ובס' ארעא דרבנן לר"י גלאזי אות שמא). והדבר לכאורה צ"ע, שהרי הלא דלפי"ע כולל שני מצבים במבואר בהחינוך: א – שלא להשיא עצה שאינה הוגנת לחבורו; ב – שלא להחשיט כוס לגויר. בשלמה במתן עצה אין מעשה, אבל בהחשטות יין הרי עושה מעשה; י"ש אחרונים¹⁰ שחורצו, שאין איסור במעשה ההחשטה, כיון שאיסור לפי"ע מותנה בכך שהגויר ישתה מהוין. מעשה ההחשטה אינו חלק מהאיסור, וחשוב רק מעשה קוֹבֵעֵלֵמָא, ולא הקפידה תורה על עצם הנתינה, אלא על שעת האיסור והעבירה, אם הגויר ישתה בפועל או לא.

בקונטרס "אגרת בקורות"¹¹ הוכיח כך מהרמב"ם,¹² שכתב בכלל עשרים וארבעה הדברים

שממרים עליהם "המכשיל את העור", ולא כתב "הנותן מכשול" כלשון הכתוב. משמע שסובר דכל זמן שלא הועילו מעשיו אינו עובר.

נראה שהשאלה אם עוברים במעשה ההחשטה בלא דלפי עור תלויה בחקירה הידועה, אם לאו דלפי"ע הוא לאו בפני עצמו, ואין לו כל קשר למעשה העבירה שעובר הנכשל; או שהמכשיל עובר מעין אותה עבירה שהנכשל עובר. אם הלאו דלפי"ע הוא לאו נפרד, אפשר שכבר במעשה ההחשטה עובר על הלאו, ואפילו אם אח"כ חוזר בו הגויר ולא שתה. אבל אם המכשיל עובר מעין העבירה שהנכשל עובר, א"כ כל זמן שהגויר עדיין לא שתה מהוין, אין איסור על המושיט.

2. איסור החזקת כלב רע בתורת מזיק

איתא במשנה בב"ק מהרב: "קשרו בעליו במסרה ונעל בפניו כראוי ויצא והזיק, אחד תם ואחד מועד חייב – דברי ר"מ. ר' יהודה אומר: תם חייב ומועד פטור, שנאמר ולא ישמרנו בעליו, ושמור הוא זה. ר' אליעזר אומר: אין לו שמירה אלא סכין." רש"י מפרש, שיש כאן מחלוקת משולשת במידת שיעור שמירתו של שור מועד: לדעת ר"מ – בשמירה פחותה חייב, ובמעולה פטור; לר' יהודה – בפחותה נמי פטור; ולר' אליעזר במעולה נמי חייב.

בגמ' שם (מו"א) מבואר שטעמו של ר"א הוא בר' נתן, שאסור לגדל כלב רע בתוך ביתו. רש"י פירש, שדברי ר"א "לא ישמרנו" פירושה: לא יקיימו. כשם שיש איסור לקיים כלב רע בתוך ביתו, כך אסור, לדעת ר"א ור"י, לקיים שור המועד בתוך ביתו. משום כך שור מועד שהזיק, אע"פ ששמרתו בשמירה מעולה, חייב. משמע לכאורה שחוב התשלומים נובע מעצם איסור גידול והחזקתו של הכלב ושל השור.

אולם התיסי (ד"ה אלא) שללו הבנה זאת, וכתבו: "אבל השתא דמסקינן טעמא כדרי נתן, לאו לענין תשלומין איירי, אלא לגבי איסור בעלמא, דאסור לקיימו ... אבל מודה שאם שמר שמירה מעולה והזיק פטור. מיהו בשמירה פחותה דאי לא סגי, מראוסר לקיימו." מדבריהם עולה, שאפילו ר' אליעזר סובר ששור המועד ששמרתו בשמירה מעולה, פטורים מתשלומין. ומש"כ אין לו שמירה אלא סכין, היינו ביחס לאיסור להחזיק ולקיימו, שחל גם כשישמרתו שמירה מעולה.

10. ראה שרי חמד מערכת ו' או כלל כ' אות י"ח.
11. מבא בקובץ שמעמא דרבנן, קונטרס א דף כד. וכן בשרי חמד שם.
12. הל' תלמוד תורה ויר' ויש טעות בשרי חמד שם שכתב הל' תשובה.

הרי"ף פוסק: "אע"ג דקיי"ל בר' נתן, לית הלכתא בר' אליעזר, דאמר אין לו שמירה אלא סכין." ופירש המוקי"י: "הא דר' נתן הלכתא דר'א. ומיהו נהי דר' אליעזר אית ליה דר' נתן, מיהו ר' נתן לית ליה דר' אליעזר. דאמור דאמר ר' נתן לענין איסורא, אבל לענין חיובא לא." אנו למדים מדבריהם: ראשית, שדברי ר"א "אין לו שמירה וכי"ו" מתייחסים לחיוב תשלומין, דאע"פ ששמרתו בשמירה מעולה חייב, כרש"י ולא כתוס': שנית, יש ללמוד, דלענין איסורא פסקין בר' נתן. שיש איסור לגדל ולקיים כלב רע, סולם רעוע ושור המועד. אבל לענין חיוב תשלומין, כתב הגמיו"ל, דלא קיי"ל בר"א, אלא בר"מ, דבשמירה פחותה לבד חייב, ובמעולה פטור. משום "דסליק טעמיה כטעמא דמ"ד פלגא נוקא קנסא".

הרא"ש שם פוסק ודלהלכה בר' יהודה, שסובר: "יסתם שוורים לאו בחזקת שימור קיימי, ואפילו בשמירה פחותה פטור. גם ר' יהודה סובר פלגא נוקא קנסא, "דנדי דבעיני הבעלים אינו בחזקת שימור קיימי ושומרים אותו, אין דרכו להזיק. וכ"ש כשהבעלים מוספים לו שמירה. ודוקא צד מועד סוגי בשמירה פחותה, אבל צד תמות בעי שמירה מעולה, כרב אדא בר אבהה."

בהג"א כתב בשם האר"י: "ולא ישתה אדם שור המועד, כדרי נתן." בעל "יחודשי אנשי שם" שם, מוכיח כדעתם של הרי"ף ורש"י, שדברי ר"א מתייחסים ג"כ לענין תשלומין, מזה שדברי ר' אליעזר הובאו במשנה יחד עם דעת ר"מ ור' יהודה, משמע שהוא דעה שלישית באותו ענין שנחלקו ר"מ ור"י. ואילו ר' נתן לאיסורא לחוד, מדרה ליה למתני: "מנין שהמגדל כלב רע חייב

המדרש"ל (ישי"ש ב"ק פ"ד סי' לג) מסביר, שגם ר"א סובר בר"מ, דלענין חיוב תשלומין, אם שמרתו שמירה מעולה פטור. ורק לענין איסורא סובר שיש איסור לקיימו אפילו בשמירה מעולה. להלכה מסק המדרש"ל, שיש איסור לקיימו בכלל גווני. והוא הדין שאסור להשהות כלב רע וסולם רעוע. לענין חיוב תשלומין הוא פוסק בר' יהודה, שגם בשמירה פחותה מספיק כדי להפטור: הרמב"ם (הל' נזקי ממון זא.ו) פסק בר' יהודה לענין חיוב תשלומין. לענין איסורא פסק בר' נתן, שכן בהל' תלמוד תורה (ור' מונה בין עשרים וארבעה הדברים שבשלהם מנדים: "מי שיש ברשותו דבר המזיק, כגון כלב רע או סולם רעוע, מגדן אותו עד שישיר ויזיק". מקורו של הרמב"ם בגמ' כתובות מא.ב וב"ק ט"ו.ב, "משמתנין ליה עד דמסלק דזיקא". ואף בשאר בהמות וחיות הדין כן, שהרי אמרו בב"ק שם שאסור לגדל את הכלב שאכל טלה ואת החתול שאכל תרנגול, ומנדים את מגדליהם עד שיסלקו את ההזיק.

ה. הריגת כלב רע ללא רשות הבעלים

בביק פ"ב מובא: "אחא שונרא קטעיה לידא דינוקא. נפק רב ודרש: חתול מותר להורגו ואסור לקיימו, ואין בו משום גזל, ואין בו משום השב אבידה לבעלים." ופריך בגמ': "מיתבי, ר"ש בן אלעזר אומר: מגדלין כלבים כופרין וחוללין וקופין וחוללות סנאים, מפני שעשויים לנקר את הבית." ומתרתה הגמ': "לא קשיא, הא באוכמא דא בחיורא. והא מעשה דרב אוכמא דהא? ה"מ התם אוכמא בר חיורא דהא." מכאן שאסור לגדל חתול בר אוכמא בר חיורא, משום שהוא מועד להזיק בני אדם. וכל חתול לכן או שאבותיו הם ממין לבן אסור לקיימו.

הראשונים נחלקו באיזה סוג חתול מדובר, חתול יהודי או חתול המועד רק להזיק. מהחוסר¹³ משמע שאפילו חזק בלבד, ולא הוג, מותר להורגו. והא דאמר ריש לקיש בסנהדרין טו, ב' גבי ארי, נמר, זאב, ברדלס ונחש, דאפילו ר' אליעזר¹⁴ סובר: "כל הקודם להורג ונכה", דייני דקא כשהמיתו, אבל כשלא המיתו לא. וא"כ קשה מדוע לגבי חתול, הותר רב להורגו אע"פ שרק הזיק ולא המית. ותיצו התוס' בתי"ד א': החיות הנ"ל מותר להורג רק כשהמיתו. משום שמדובר באופן שקשרום בשלשלת, שכן הדרך לנצלם.¹⁵ אבל רב שהתיר להורג חתול מדובר באופן שלא היה קשור. משמע מזה, שאילו היה החתול קשור, אסור היה להורגו, אלא אם כן המית. בתי"ד ב' תירצו התוס', שמזהירות הרעות הנ"ל רגילים אנשים להזהר, ולא יבואו לידי הזיק. משא"כ בחתול, שאינם נזהרים ממנו, שהרי אין יודעים בו אם הוא בר אוכמא או בר חזירא. שאין מכירים באבותיו. משום כך חתול מותר להורגו גם כשקשור.

לדעת ר' ישעיה הראשון (בשיטתו שם) החתול מותר להורגו גם כשלא המית, אפילו לפי ר"ל, מכיון שרגילים לגדלו. והתירו להורגו, כדי להרחיק בני אדם מלגדלו.

וכך נפסק בשו"ע (ח"מ רס"ד): "חתול רע שמוזק לקטנים אין צריך להשיבו לבעלים, אלא כל המוצאו הורגו וזוכה בערו, ¹⁶

בשרית שאילת יעב"ח"א סי' יז כתב ד"האידנא סתם החתול ידון בני תרבות דן, ואסור להורג, ובקרי"ל ביי"ד (סי' נ) לענין דרסה, ולא אמרו אלא במוזק להזיק. עיין ח"מ סי' רטו. ..."

מהסוגיא לעיל נראה להסיק, והוא היין לכלב רע שכבר הספיק להזיק בני אדם, שמותר להורגו, ואין בו משום השבת אבידה. אע"פ שהוא קשור. ואע"פ שמצאנו מחלוקת בזה בין שני תירוצי התוס', ולפי ת"י א' מותר רק באינו קשור, ולת"י ב' גם בקשור, נראה שאם הרגו, יכול ההורג לומר לבעל הכלב קים לי בתי"ד ב', וא"א להיטבו בחטא שלי. מה עוד שגם לפי ר' ישעיה הנ"ל מותר גם בקשור, משום שחכמים רצו להרחיק את האדם מלגדלו. טעם זה שייך ונכון גם בכלב רע. הרמב"ם (הל' גזילה ואבידה ט"ו) סובר שלא כראשונים הל"ל, ולדעתו הגמי מדברת בחתול שהורג את הקטנים, וז"ל: "חתול רע שהורג את הקטנים, אסור לקיימו וכו'".¹⁷ לדעתו לא קשה קשיית התוס' אליבא דר"ל, דאד"נ גם בחתול מותר להורגו רק באופן שהמית. אבל כשלא המית יתכן שאין כל דיתר להורגו, ויש בו משום גזל והשבת אבידה. אמנם המגיד משנה שם כתב, שמש"כ הרמב"ם הורג הוא בלא דקא, "וכתב 'הורג את הקטנים', מפני שאותו מעשה כך היה, שהחתול הרג תניק, ודרש רב שאסור לקיימו". בכל זאת נראה לעי"ד לומר, שהרמב"ם כתב "הורג בדקא, ואם רק חזק, יהיה היין שונה. וראה ממשי"כ הרמב"ם בח"ל חובל ומזיק ויג: "שור שהיה עומד להריצה מפני שהוא מזיק את הבריות, ואילו העומד לקצצה מפני שהוא מזיק את הרבים, וקדם אחד ושחט שור זה וקצץ אילן זה שלא מדעת הבעלים, חייב לשלם לבעלים, כמו

13. שם ד"ה מותר. יעניין ג"כ בשטמ"ק שכן הוא דעת ר' ישעיה.

14. סנהדרין ב"א. הדעה השלישית במשנה הוא ר' אליעזר.

15. לפי ר"ל בעת ר"א, כשהחיות הנ"ל לא המיתו, אין היתר להורג, משום שיש לזן תרבות, וניתן ללמדן שלא מיקא.

16. כן מפרש רש"י בסנהדרין (ט"ב). אבל כשהמיתו, סופן מוכח כי תחלתן שאין אלו בני תרבות. וביד רמיה (סנהדרין ט"ו) כתב דרשמהמיתו, אע"פ שיש בני תרבות, יש להורג כדי לסלק ההזיק, שגא, ולא תחש דמים בביתך. וכן.

17. אע"פ דהע מקרבן.

18. נראה שניתנים בגמי דאי: קטעה ליתר דנקא.

19. עיין במכש"מ הוצאת פרנקל שם, שמבאר בשם כתי"ש שנים שנוספים בגמי: "קטליה ליטקא", ובנראה שיש לזהות.

הוצאת הרמב"ם.

שירא ודיינים, שהרי הפקיעו מלעשות מצוה. ואם טען ואמר אותה אמרתי לי להורגו ולקצצו, הואיל והוא עומד לכך הרי זה פטור". הרי להדיא ששור המזיק אין כל היתר להורגו, אלא זווי מצוה המוטלת על בעליו בלבד. ואין אחר רשאי למונעם מכך. מסתבר שלפי הרמב"ם לא יהיה חילוק בזה בין שור המזיק לבין חתול או כלב המזיקים.

אמנם מסתבר, שאם הבעלים מצהירים במדע שאינם רוצים להורגו, אין הבעלים יכולים לתבוע את האחר שהורג. כיון שבע"פ זה עומד להריגה, ויכול ההורג לטעון בבי"ד: לא מעצתי אויך מלעשות בו מצוה, שהרי הצדקת במפרש שאיך רצח להורגו.

עכ"פ להלכה מסתבר כדעת השו"ע, שבין שור או כלב או חתול המזיק את הבריות ניתן להורגו, ואין כאן לא משום גזל ולא משום השבת אבידה. ואפשר שאם היה קשור, אין כל היתר להורגו. אבל אם הרגו כשהוא קשור לא ניתן לחייב את ההורג, דיכול לטעון קים לי בתי"ד ב' בתוס' וכו'.

ישעיה הראשון, דהמציא מחברו עליו הראיה.

ט. אם יש איסור סחורה בכלבים

1. מקור היין

גרסינן בשביעית (ז,ג): "שאיין עושין סחורה בפירות שביעית ולא בבכורות ולא בתרומות ולא בבבלות ולא בטריפות ולא בשקצים ולא ברמשים". ומבואר בירושלמי שם, שלמדו זאת מכפל הלשון "שקץ הם לכס" (ויקרא י"ג) "שקץ יהיו לכס" (שם י"א) שאחד איסור אכילה ואחד איסור הנייה בשמע. "תני: כל דבר שאיסור דבר תורה, אסור לעשות בו סחורה; וכל דבר שאיסור מדבריהם, מותר לעשות בו סחורה. והרי חמור למלאכתו הוא גדל והרי גמל למלאכתו הוא גדל".

כוונה בירושלמי להקשות מחמור ומגמל, שדן בהמות נמאות, ועושין בהן סחורה. ומתוך, שיעקב גידולן הוא למלאכה ולא לאכילה, ולכן מותרים.

בירושלמי (ב"ק ס"ט) לומדים איסור סחורה מכפל פסוקים אחרים: "שמאים הם לכס" – "שמאים יהיו לכס".

2. איסור סחורה – מהמורה או מדרבנן

אע"פ שדין איסור סחורה נלמד מפסוקים, ואכן יש הוראים בכך דרשה גמורה, ואיסור סחורה הוא מהמורה, מ"מ יש הוראים בכך רק אסמכתא בעלמא, והאיסור הוא רק מדבריהם.

מוברי ר"ע מברטנורא (בשביעית שם) משמע שאיסור סחורה בדברים האסורים באכילה מהמורה הוא רק מדרבנן, שכתב: "ולא אסרו לעשות סחורה אלא בדבר העומד לאכילה. וכל דבר שאיסורו מן התורה, אסור לעשות בו סחורה. אבל דבר שאיסור מדבריהם, אין איסור לעשות בו סחורה, אלא סתם ינם. דאע"ג דאיסורו מדבריהם, אסור לעשות בו סחורה".¹⁸ כך הביין בדבריו

18. בעל תוס' ד"ט (בשביעית פ"ז מ"ג) הקשה על ה"ר עובדיה מברטנורא ד"ל, שסובר שאיסור סחורה הוא מדבריהם, מפסוקים (בג"א) ומשמע מושקל וטריא אליבא דחזקיה ר' אבהו שהפסוק הנ"ל הם דרשות גמורות: ויכ"ר התוס' להדיא (שם ד"ה אמר קרא). והשב התו"ט: "נראה לי, דאע"ג דמוציאין את איסור לעשות בהן סחורה מדבריהם יהיו, אי נמי מדרשה בירושלמי, אפילו הכי מדבריהם נמי לכס לומר שלם יהיה, משאר האיסור וההיתר מסור לחכמים. לפיכך לו באיזה דרך אסור ובאיזה דרך מותר. ובדאשכחן בבירויא שהביא ריב"ף (ברש"י מועד

בעל "משנה ראשונה", וכתב שכן דעת הר"ש. לרעתו איסור סחורה הוא גזירה מדרבנן שמא יבוא לאוכלן. ודרשה דטמאים יהיו לכם, אסמכתא בעלמא היא. וכן משמע בב"י יו"ד סי' ק"ז בשם הרשב"א, ובש"ת תרומת הדשן סי' כ בשם התוס', ובעקצ פוסקים ברעת הד"ז יו"ד שם סק"א. הש"ך (שם סק"ב) כתב שהואיל ותעם איסור סחורה הוא החשש שמא יבוא לאכול מהן, על כן האיסור הוא רק כשמוכר לצורך אכילה. אבל אם אינו מוכר לצורך אכילה אין לגזור. כשמוכר לצורך אכילה יש לגזור שמא יבוא לאכול מהם כיון שמוכרם לאכילה, או שמא יבוא לטעום כדרך המוכרים לאכילה. אבל כשאנו מתעסק בו לצורך אכילה אין לגזור. אי נמי לשמא יבוא לאכול לא חיישנן, דאטו ברשיעי עסקין שלא נזהרין מלאכול איסור. אלא הטעם הוא משום דהרואה שסוחר בדבר האיסור לצורך אכילה, יחשוב שכשם שסוחר לצורך אכילה כך הוא אוכל מהן, ולכן מותר כאשר אינו מוכרן לאכילה, אע"פ שהם דברים שדרך בני אדם למדלן לאכילה.

הט"ז הביא בשם תשובות הרשב"א,¹⁹ שאיסור סחורה הוא "גזירה שמא יבוא לאכול", והקשה עליו מהסוגיא בפסחים כגא דמשמע שהפוסקים הם דרשה גמורה, ושכן כתבו התוס' (שם ר"ה אמה קרא). ותירץ, שכוונת הרשב"א לומר שהיא גזירה מן התורה, ומסרה הכתוב לחכמים,²⁰ כעין איסור מלאכה בחודה"מ.

דברי הט"ז הנ"ל בהכנת שיטת הרשב"א קשה להולמם. אם עוד ניתן להבין כך בדברי הרשב"א כפי שהם מובאים בב"י, אבל בשום פנים ואופן לא ניתן להבין כך, כאשר מעינים בתשובת הרשב"א במקורה, שכתב: "דחוזיר... אינו אסור בהנאה דבר תורה, ואפילו לעשות בו סחורה. אלא מדרבניהם". הרי להדיא שאין הגזירה מהתורה, אלא רק מדרבנן. ובאמת הרה"י יהונתן אייבשיץ ז"ל בפירושו "מטה יהונתן"²¹ הבין בדעת הרשב"א דלא כהט"ז.

קטן דחולו של מועד אמר התורה עצור ממלאכה, ואמרה התורה שביעי עצור ולא חששה. הרי שלא מסין הכותב אלא לחכמים, לומר לך איזה מלאכה אסורה ואיזה מלאכה מותרת... ומעתה אע"פ שמן התורה אסורה המלאכה, פה כתב הר"ב אסור וכו'... דמשיך הגמ' דאיסור סחורה באלו הוא מהתורה, אין כוונתם שור בליין התוס' בפסחים (כג"א) כתב. דמשיך הגמ' דאיסור סחורה באלו הוא מהתורה, אין כוונתם שור מאוריתא ממש, דבאמת אינו אלא מדרבנן, דאסמכתא בעלמא הוא עיי"ש. אולם בט"ז (יו"ד סי' ק"ז סק"א) משמע שהתוס' גלוין התוס' פלוגי. ודאך פת"ש (שם סק"ג) בשם תורת יאיר (סי' קמ"ב), שהשיג על הט"ז: ובש"ת דברי יוסף (סי' מה) מ"ש על דבריו: ובש"ת חת"ם (סוסי" ע"ג וס"י ק"ו וקט"ו) משיב בזה. וכן השיג באריכות בשער המלך (פ"ה מספרות הל' ח) על הט"ז.

יש אחרונים הרואים סתירה בדברי ר"ע מברטנורא שם מרישא לסיפא של דבריו, ודאך מה שייחב ש"ת באו יעקב יו"ד סי' ק"ו, הביאו בתוס' אנשי שם שבביעית שם.

¹⁹ ח"ז סי' רבג. ומובאת בחלקה בב"י יו"ד סי' ק"ז.

²⁰ כעין מה שחז"ן הט"ז בן חז"ן החזיר בקושיותיו על ד"ר"ע מברטנורא (ראה לעיל הערה 18). אגב שניתם חז' באותה הקופסה: החזירתי חי בשנים 1579-1654, והט"ז חי בשנים 1586-1667.

שכל מלאכה שאסורה לנו אסורה מדאורייתא... וכן נראה מוזרין לגבי שור הענינים האסורים בהדיה. שכתב יצאה לו רבולתו מדאורייתא נכונה, וכתב שם (דומה רפ"ח) "שמסין הכותב לחכמים" (הרמב"ם (שבת כג"א) כתב "לא יאסור אסור, שהוא אסור מהתורה, והמניח וזה"ל משום (שם) כתב. וימסר הדבר לחכמים". וכעין זה כתב הרש"ם (שביעית פ"י הל' א) לגבי כותו של ב"ד לקבוע מתעדים שלא כותבם, שמסין הכותב לחכמים. כ"י (א"ח"ס) (תק"ל) כתב: "ולענין נראה דאיסור מלאכה בחודה"מ דבר תורה". וראה חז"א שביעית ח"ג. ומשיב בזה בקונטרס ל"א מסתא הכתוב אלא לחכמים. במאמרו של הרב יונה עמנואל בלטי"א (המעיין טבת תשל"ה) וכן ק"ב וק"ג (פירושו על שביעית הרה"ב אריה כרמל יהודה לוי בדערות שבתון הספר על שביעית שם).

²¹ וכתב שם הל' הרשב"א מרוחנא מה שהתוס' הקשו בב"ק (פ"ה) דאמרינן רחם: אוריך האיש שיעור חזירי.

הקשו התוס': תיפוק ליה דאסור מהתורה, שהרי אסור לסחור בהרמאות טמאות. אולם לפי הרשב"א לא קשה מדילי, דהתחילה בימי חשמונאי גזר שלא לעשות משה ומתן כדי להשתחרר בחזירה, ואח"כ גזר חז"ל שלא לעשות בשום דבר האיסור. וע"כ שהרשב"א ס"ל שהאיסור הוא רק מדרבנן. ודלא כהט"ז שסובר ברעת הרשב"א שהאיסור מהתורה. דא"כ יוצא שקושיות התוס' במקומה עומדת עיי"ש.

דעות הפוסקים חלוקות: יש פוסקים שהאיסור הוא מהתורה,²² יש פוסקים שהוא רק מדרבנן.²³

²³ חילוק בין סוגי כלבים שונים

מכל האמור עולה שאין איסור לסחור בכלבים, ואפילו מדרבנן אין כל איסור, כיון שאינם עומדים לאכילה אלא לשמידה, לציד ולנוף, ורק לגדלם אסור. רק מי ששפלו לו בירשה, אין מחייבים אותו למכור, אלא מוכר מעט מעט. וכן פסק הרמב"ם (נז"מ ה'), והשר"ע (ח"ר"מ חט"ז) ברם בעל "חסדי דוד" (תוספתא שביעית ה"ב), כתב, שכלבי ציד ונוי אסור לסחור בהם, משא"כ בכלבים רגילים. על מה שכתבה התוספתא "לא יא יבא מביא כלבים כופרים (ג"י הגר"א) וחולדות הסנאין וחתולין וקופוד למכור לגביר" כתב בעל "חסדי דוד" בזה"ל: "ואפשר לומר דהבא קמ"ל דין מחדש, והוא דמינים הללו אע"פ דהן עצמן אינם עומדים לאכילה, מ"מ מכשיר אכילה נכונה. הכלבים כופרים הוינו כלבים המיוחדין לציד חיות וחיצא כזה. כל אלו מלאכתן לציד בהם עופות טמאין ושרצים לאכילה. הלכך אסור למכורן לעבריים, כאילו הן עצמן הוו קיימי לאכילה, כך ג"ל. ומ"מ לא מצאנו דין דין מפורש בשום פוסק". לפי דבריו כלבי ציד חמורים באיסור סחורה מכלבים רגילים, ואף שכלבים רגילים עלולים להיות יותר מסוכנים.

וראה משיב ב"י ק"ב וק"ג שם. ראלולא האחרונים את תשובת הרשב"א בשלמותה, אולי היה באים ליד מסקנה אחרת. דהיינו שחז"ן פוסקים שהאיסור לסחור בדברים טמאים שאסורים מהתורה באכילה הוא רק מדרבנן, ואינו יודע למה היו משנים את דעתם. גם אם היו רואים את תשובת הרשב"א בשלמותה: הרי אין הדבר מוכרע בראשונים, ויש הרבה מן הראשונים ס"ל שהאיסור הוא מהתורה.

²² תוס' שם: ר"י בן מלכו ע"ק (שביעית פ"ז מה"ט): שור"ש ב"ק (פ"ג אות יג); משנה למלך (פ"ה מה"ט הל' יח) שכן הסתמך כל הפוסקים. ומשיב תודי שהאיסור הוא מדרבנן הוא דעת יחיד (ראה לקמן בהערה 23 משיב דברים).

²³ ע"ע: וכן מסקן פנים מאירות בתשובת (ה"א סי' א).

והמל"ם שם מוכיח מדרבננים (פ"ה מה"ט הל' ט"ז) שראיסור הוא מהתורה. אלא התוס' ידעו (שביעית א') דהרב, שרבי' הרמב"ם "אין לומר דברע אם סבר מדאורייתא או מדרבנן, וקרא דידה אסמכתא בעלמא". והאחרונים נתקלן, בשנית הרמב"ם: דהיינו (יו"ד ק"ד) סובר בהמל"ם שהוא מדאורייתא. אולם יש סוברים שהוא מדרבנן — "נב"י" (מהדורת חזקוני סי' ס"ב); באר יעקב (דף ס"ד ע"ב); נחל אשכול (הל' שחיטה ט"ו סי' א); שו"ת ברית יעקב (סי' מ"ב); תשובת עקנא (תניינא סי' ל"ב); שו"ת כח סופר (סי' ע"ד); שו"ת מכתב ליד פאריס (סי' י"ד דף ע"ב); ושכן דעת התוס' והרא"ש (שם).

על "משנה ראשונה" (שביעית שם) כתב שרוב הפוסקים סוברים שהאיסור מהתורה: דהיינו: שכתב שבת שיעת תה"ד, שסובר שהאיסור מדרבנן. היא דעת יחיד. והוכיח בש"ת גליון התוס' בפסחים, וכן לפי התוס' האיסור הוא מדרבנן, לדעתו התוס' דברו רק לפי הד"א של הסוגיא ומסק' שם: "ומעתה לא מצוי לשום אחד מהפוסקים הראשונים שיהיה מפורש בו שאיסור סחורה בדברים טמאים הוא מן התורה. שלא מצוי זה רק בדברי התוס' ולפי משיב גם דברי התוס' אין מוכיחים כן". ולכן מסקן שהאיסור הוא רק מדרבנן.

²⁴ וראה שו"ת ר"י הר"ק במסקנתו. שלא מצאנו בשום אחד מהראשונים שהדבר אסור מהתורה. וראה מה שהשיג עליו ב"י ק"ב הדין (יו"ד סי' ק"ז אות ט"ז).

וכן ראה משיב בענין זה ב"י חק' ועין להרה"ג קלמן כהנא

שלטי"א. שפיר, עופות טמאים שמגלים אותם בבית משום נוי או שחוק. כגון חזיר, מותר יהיה לגדלן ולמכורן ולהשתכר בזה (כ"י ב"י ק"ז). לכושי שם: פיר"י שם דא"ת א"י: וי"כ מהר"ק ש"י: בר"י ששור כרבה שם אות ב'; ובהד"ה שם אות ה'). וכן מותר לגדל קופים (ש"ת י"ח ובעני ח"כ סי' כה ובה"ד שם). מאידך גיסא איסור לגדל ארנבות חיים בבית, כדי להוציא מהן לרוח או לשחוק או לגדל בשביל העורות. ודוקא אותם העופות המדברים שמגלים אותם לוי העורן לגדלם ולסחור בהם, מפני שרוב העולם מגדלים אותם לני, ורובם כוסמים, אבל ארנבות, שרוב בני אדם מגדלים אותם לאכילה. אסורים (ש"ת חסד לאברהם אלקלעי חזקוני ט' דף ע"ב); ובה"ד שם סי' ט' סי' ט' מ"ג. לכושי לכושי מדרב"י חזקוני ט' א. אמנם הפיר"י (שם סק"ג) הו"ה לגל ארנבות ושפנים לעורות. אע"פ שהם עומדים לאכילה, אלא שסיים דבריו: כיון שהב"י כתב בשם תשובת הרשב"א להתמי, ראוי לחוש לסברה.

ועין עוד בענין זה בביתא אדם (סי' ס).

לחובת הקורש אביא לסיום מה שראיתי בשו"ת "יהודה יעלה אסר" (ח"צ סי' רמט). בגמ' תענית (דא) מובאת טענה על יפחת הגלעדר, שנדר "ודיה היוצא אשר יצא מלתי ביתי לקראתי ... ודיה לך" והעליתו עולה" (שופטים יא, לא), שהיה יכול לצאת לקראתו אפילו דבר טמא. רש"י פירש: "דבר טמא — כלב או חזיר". וכתב על כך הר"י אסר:

מלבד דתמזה משי"י הני תרי דנקט רש"י, עוד זאת: הרי אסר לגדל חזירים בחור ביתו.

והוא לא היה ליפתח בביתו, אף שאז בימי יפחת לא היה עדיין גזירת ארור המגדל חזירים ... מ"מ כיון שאין עומדים למלאכה רק לאבילה, ואסור לעשות סחורה בהם מדאורייתא כמתניתין פ"ז דשביעית. וסתמא לא היו מצוים חזירים בבית יפחת, כי אם כלבים לצורך שמירה מהגנבים. וצ"ל שהיו לו (חזירים) בנודמנו לו ע"י פרעון חובות וכד"ב ... מ"מ טפי הו"ל לרש"י לפרש דבר טמא, סוס או חמור או גמל. ואולי כיון שאמר: ודיה היוצא אשר יצא מדלתי ביתי, מביתו שדר בו קאמר, ולא מרפת בקר ואורוות סוסים, שאינם נכללים בשם בית סתם. לכן נקט בהמות דקות טמאות, כלב או חזיר שדרים עמו בבית. וגם י"ל שגדלים למשוח עורות בשומן, דשרי כמו למלאכה, לה"י א בתוס' פסחים (כג, א). וגם נראה שם שהעלו להם חזיר להקרב. ואולי דרך יוונים היה להקריב, בהיותו מבוחר בשומנו משאר הבע"ח, כאו"ל לית עניא מכלבא ולית עתיר (עשרה מחזירי, שוב ראיתי במדרש תנחומא ס"ד בחזקוני, וז"ל: וידר יפחת וכו' באותה שעה היה עליו כעס מהקבי"ה, אמר אילו יצא מביתו כלב או חזיר או גמל היה מקריב אותו לפני, לכן זימן לו ביתו וכו', עיי"ש. ובמדרש פירשת חיי שרה איתא חמור או כלב או חתול, עיי"ש.

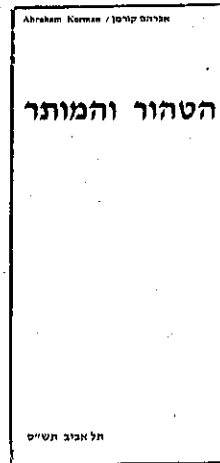
עכ"פ מדבריו עולה ג"כ, שאין כל אסור לסחור בכלבים, בניגוד לדברי חסדי דוד.

3. מסקנה דנינא

1. אסור חכמים לגדל כלבים. טעם הדבר: משום שנזקך ומנבז, ויש חשש שאשה תפיל מיראתו (רש"י); ויש שכתבו, משום שהזיק מרובה ומצוי (רמב"ם ומאירי). כ"כ עלול הוא להביא לידי סילוק שכינה (גמ'). כ"כ המגדל כלב רע מונע מרעהו חסד — שמונע מהעניים והבריו לבוא לבקרו. וכן פורק ממנו יראת שמים, שאינו סומך על שמירתו של הקב"ה (גמ' שבת סג, א"ב). מסתבר ששני הטעמים האחרונים שייכים גם כשקשרו.
2. כשם שהמגדל חזירים הרי הוא באורר כך גם המגדל כלבים. נחלקו באיזה כלב זה נאמר: לדעת המהרש"ל — רק בכלב רע. לדעתו כל כלב נובח, שיש חשש מזה שאשה תפיל, קרוי כלב רע. אבל כלב ציד נזיר, שאינם עשויים להזיק, אין אסור אפילו אם לא קשרו. לדעת העי"ץ האיסור לגדל הוא על כל כלב, ולא חילוק הפוסקים בין כלב לכלב. ואפילו כלבי נוי הם בכלל ארור דרבנן, משום שהסכנה מצויה בכלם, וספק סכנתא לחומרא.
3. לדעת המהרש"ל כלב רע הוא כלב שנזכר. אע"פ שאינו מזיק, מחמת גבירתו קרוי רע. אולם אם קשרו בשלשלת מוזהר. לדעת העי"ץ כל כלב הוא בחזקת מזיק, ואפילו כלב ציד נזיר אסור, ואפילו כשקשרו ג"כ אסור.
4. כלבים האסורים בגידול, הותרו בעיר הסמוכה לספר, כשקשרו ביום ומחירו בלילה. גם בלילה הותרו רק בזמן שאין אנשים מצויים, ואין חשש שיביא לידי סכנת נזק.

5. על גידולם בין הגויים והאומות מצאנו מחלוקת: יש שהתירו בכל ענין, אפילו להתירו ביום, הוזהר לעיר הסמוכה לספר בלילה (רמ"א וגר"א וחיד' המורדכי). ויש מי שסובר דגם בין הגויים והאומות אין צורך שמירה יותר מעיר הסמוכה לספר, ומשום כך מותר להתירו רק בלילה, אבל ביום קשרו (מהרש"ל).
6. בישובים שבא"י הסמוכים לספר, או בישובים הנמצאים בין הגויים (כגון באזורי יהודה ושומרון ועזה), מסתבר שהיה זה כנ"ל. לפיכך מותר לגדל כשקשרו ביום ומחירם בלילה בזמן שאין אנשים. אבל אם יש, ולו בני אדם מיעטים, שהולכים להם בלילה (כגון השומרים) אסור להתירם אם עלולים להזיק. דאין להתיר כדי לשמור על ממנו תפשו כשזו בא על חשבון סכנת אחרים. והרי סכנתו ספק, דאולי לא יבואו לסטים ומחבלים, והנמצא בחורץ (כגון השומרים) הם בחזקת דאי סכנה, ואין ספק מוציא מידי דאי. מה עוד, שנמצאים בכל ישוב שומרים בלילה והולכים רגלי (לא ברבב), ואין צורך בכלבי שמירה, והשומרים רק עלולים להפגע כשהכלבים מוחרים.
7. לדעת העי"ץ גם לצורכי שמירה לא הותר יותר מכלב אחד. ואפילו כלבי ציד נזיר למי שהתיר לא הותר יותר מאחד. אלא כשיש לאדם הרבה שדות ובתים הצריכים שמירה, שמותר לו לגדל כלבים לפי צרכיו.
8. אסור לאיש לגדל כלב, ולאשה אסור לגדל כלב, מפני החשד. דין זה שייך גם בכלבים המוחרים בגידול; כגון כלבי ציד נזיר למ"ד שהתיר.
9. המגדל כלב רע בחור ביתו — יש סוברים שעובר על לאו ולא חששים דמים בביתו, ויש מסייפים שעובר גם על עשה "ועשית מעקה לגיך".
10. לענין נזיקין — כלב רע אסור להזיקו בחור ביתו אפילו אם שומרו שמירה מעולה. והעושה כן מנזין אותו עד שיסלק הזיקו.
11. כלב או חתול רע, שמוזקים את הבריות (כגון שהספיין לנשוך), מותר להורגם, ואין בהם משום גזל ומשום השבת אבידה, אע"פ שבעליהם קשרו (עפ"י תוס' בחי' ב' ולפי ר' ישעיה הראשון). ויש אומרים, שאם קשרו את החתול אסור להורגו. אע"פ שהוא רע (ת"י א בתוס'). ויש חולקים וסוברים, שחתול רע או כלב רע שרק מוזקים את הבריות אסור לאחר להורגם, משום שע"פ מפקיעים את הבעלים מלקיים מצות הסרת הנזק מביתם. לדעה זו נראה, שאם הצהירו הבעלים במפורש, שאין בכוונתם לסלק את הכלב או החתול הרעים, מותר להורגם, ואין כאן לא משום גזל ולא משום ביטול השבת אבידה.
12. כלבים שאינם של ציד, אפילו שהם רעים ומוזקים מותר לסחור בהם. ואע"פ שאסור להזיקם לגדלם, אם נפל לו בירושה, אין מחייבים אותו למכור מיד, אלא מוכר על יד יד. אולם לגבי כלבים כופרים (כלב ציד), יש אסורים לסחור בהם (חסדי דוד), ולפי רוב האחרונים משמע שמותר לסחור בהם.²⁴

²⁴ וראה עוד בנושא זה מאמרו של הרב יואל אריאל בתחומין ח' עמ' 243 ואילן. ובעיקר עמ' 253 ואילן. על כלב המסיע לעורר ראה במאמרו של ד"ר אברהם שטיינברג בתחומין ג' עמ' 223-224. — הע' מערכת

228

הטמא והטהור, האסור והמותר

פרק י"ט

גידול כלבים

"לא יגדל אדם את הכלב, אלא אם כן היה קשור בשלשלת" (משנה בבא קמא, ע"ט, ב). בגמרא (שם פ"ג, א) מובאת ברייתא: "תנו רבנן: לא יגדל אדם את הכלב אלא אם כן קשור בשלשלת, אבל מגדל הוא בעיר הסמוכה לספר וקושרו ביום ומתירו בלילה. תניא: רבי אליעזר הגדול אומר: המגדל כלבים כמגדל חזירים".

על כך שואלת הגמרא: "למאי נפקא מינה", שמשווה את האיסור לאיסור גידול חזירים! למיקם עליה בארור ("כדתניא לעיל: ארור ישראל שיגדל חזירים" - רש"י). אמר ר' יוסף בר מניומי אמר ר' נחמן: **בבל** כעיר הסמוכה לספר דמי. (שם מובא סיפור מתורגם לעברית): אשה אחת רצתה להיכנס לבית. נכח עליה כלב. אמר בעל הכלב, אין לך מה לחשוש, כי עקרתי את שיניו. אמרה לו: זרוק הטובה שלך על קוצים, כי כבר זו הולד, כלומר היא תפיל בשל בהלתה.

לאור האמור כאן, אין כל היתר לגדל כלב לא קשור, גם אם מדובר בכלב שעשועים. במשנה אין כל הבדלה בין כלב לכלב. אמנם אפשר לומר, שאז לא טיפחו כלבי שעשועים, כי קשה היה אז לכלכל יצור שאינו מביא תועלת. רק כלבי שמירה תוקפניים החזיקו. אולם הרי ידוע הכלל, שגם אם בוטל הטעם לא בוטלה התקנה. אמנם במקום אחר מוזכר האיסור לגדל "כלב רע", אולם שם כנראה הכוונה לאיסור מוחלט, גם אם הוא קשור. "ידתניא: אמר רבי נתן: מנין שלא יגדל אדם כלב רע בתוך ביתו ואל יעמיד סולם רעוע בתוך ביתו? תלמוד לומר: לא תשים דמים בביתך" (בבא קמא, ט"ו, ב, שם מ"א, א; כתובות מ"א, ב). לדעתו יש בזה אפילו איסור מדאורייתא.

לא מתקבל על הדעת, הרעיון שהציע הרב **שמואל אלימלך טוירק**, במאמרו "בענין גידול כלבים לשמירה" ("הדרוס", חוברת ל, תש"ל, עמ' 58), שהמשנה והגמרא הדנות באיסור גידול כלבים ומי שנוהג כך הוא גם ארור, התכוונו לכלבים לא רעים ואילו ר' נתן מדבר בכלבים רעים, כלומר נושכים. רעיון מוזר, ואין כל הגיון, להתיר לגדל כלבים לא-רעים קשורים ביום ולהתירם בלילות בישובים הסמוכים לספר, כי מה תועלת שם בכלבים כאלה, הרי הם כארנבות מפחדות. מדוע גידולם והחזקתם יהיה דומה לגידול והחזקת חזירים! (ראה בפרק "החזיר"). האם אצל חזירים ישנה הבחנה בין הם קשורים או לא?

הבה נראה כיצד התייחסו לנושא זה במרוצת הדורות. יתברר לנו, שכל אחד לפי הבנת המציאות, קבע את פסקו בהתאם. **הרמב"ם** עדיין ציטט בהלכה, כפי שכתוב במשנה ובגמרא, שאסור לגדל כלב לא קשור (נזקי ממון, פ"ה, ה"ט). את ההלכה של רבי נתן אין הרמב"ם מזכיר. הוא רק מזכיר את דבריו בנוגע לחתול. "חתול רע שהורג את הקטנים אסור לקיימו ואין בו משום השבת אבידה, אעפ"י שעורו מועיל, אלא כל המוצאו זכה בו והורגו והעור שלו" (הלכ' גזילה ואבידה, פט"ו, ה' י"ז). בעל "ערוך השולחן" לא הרגיש, שהרמב"ם השמיט בכוונה את הכלב, כי בניגוד לחתול, שאין בו תועלת להצלה (רק עורו שוה משהו), הרי לכלב ישנם תפקידי שמירה מובהקים, אעפ"כ הוא כלל גם את הכלב בהלכה זו

(ח"מ, רס"ו, ס"ק, ד). גם הרב טוירק במאמרו טוען שהרמב"ם אינו מבדיל בין חתול לכלב בזה, ודברי הרמב"ם האסור לגדל כלב לא קשור, הכוונה לכלב סתם, שכיום קוראים לו כלב שעשועים. אולם, כאמור, האם על כלבים כאלה שמכונן בשווייץ שישמרו עליהם? הרמב"ם הבדיל בין כלב רע לחתול רע. כלב רע מותר לגדל אם הוא קשור. בסוף מאמרי, החל הרב טוירק לפקפק בהחלטתו ואומר: "אולי זה דוקא בחתול רע, שהוא תקלה וסכנה לרבים אבל כלב, שהוא שומר את בעליו מן רציחה אולי זה דוחה דין תקלה לרבים, וצריך עיון" (סוף המאמר). זה לא אולי, אלא ודאי.

בורר, שיש שוני בין חתול רע לכלב רע, כי לחתול רע אין כל תועלת מלבד פרוותו, ואילו כלבים רעים נוצלו לשמירה. כל הדינים לאסור לגדל כלבים התייחסו לכלבים רעים, לא היתה כל סיבה לאסור גידול כלבי שעשועים, כשם שלא אסרו לגדל קופים, וחיות אחרות שהיה מקובל אז, למרות שאירעו גם בהם תקלות. בשל קוץ ביתי שרבע אשה בעת שהתכופפה בשעת עבודתה בביתה, המציא עזרא הסופר את לבישת תחנותים שימנעו זאת ולא אסר לגדל קופים (ראה בבא קמא פ"ב, א; שיר השירים רבה, ה"ה; ראה "פיענוח אגדות", עמ' 276).

גם הרא"ש (1327-1250) ציטט את לשון המשנה והגמרא. בנו ר' יעקב בעל ה"טורים (1270-1340) הדגיש: "ואסור לגדל כלב רע..." (ח"מ, ת"ט). הדגש על "רע" בא למעשה להציא כל כלב אחר, שיותר לגדל. ר' יוסף קארו בשו"ע מצטט את ההלכה ברוח דברי הטור.

הרמ"א לא הסתפק במה שמשמע לגבי כלב לא-רע, אלא הוסיף: "ויש אומרים שהשתא שאנו שריון בין העכו"ם ואמות בכל ענין שרי ופסו חזי מאי עמא דבר". מדבריו משמע, שהכוונה לכלב רע, עליו דיבר המחבר, כי אם אינו רע, מה הוא יועיל בזה, שאנו גרים בין העכו"ם וכל בית יהודי מוגדר כשור ספר, הרי"א שם. אולם, בהמשך הוא אומר: "מיהו נראה אם הוא כלב רע, שיש לחוש שזיוק בני אדם, דאסור לגדל, אלא אי"כ קשור בשלשלות של ברזל" (ת"ט, ג). אולי כוונתו לכלב רע במיוחד? או שתחילה הוא מתכוון לכלב שרק נובח? אולם מדברי המחבר לא משמע, שהוא מדבר על כלב לא נושך.

ר' מרדכי בן הלל הכהן (1240-?) בן דורו של הרא"ש, שניהם היו תלמידיו של ר' מאיר מרוטנבורג, התנגד לדעת הרא"ש בהלכה זו. ר' מרדכי לא הספיק להגיה את ספרו, כי נהרג על קידוש ה', לכן מצויות בו הרבה שגיאות, אולם אין זה שייך לענייננו. כפי הנראה, גר' מרדכי רחוק משפט פעולתו של הרא"ש, כי בנושא שלנו הוא כותב הסבר, על מה שנהג לחקל בגידול כלבים, "מאחר שבעיר הסמוכה לספר, ביום שאינם יראים קשורו ובלילה שצריכים שימור יתירו ואנו שדורים ביניהם אפילו ביום מתירים כעיר הסמוכה לספר דמתיירים בלילה". ר' שלמה ואומר: "המהרש"ל (1574 - 1510?) המצטט את דברי המרדכי דוחה את דבריו

"ומשמע מהמרדכי דבומנו אנתו מותרים לגדל כלב בבית בלי קשירה אפילו ביום מפני שאנתו צריכים שמירה מגוללים ורצחים אפילו ביום ומסתמא מותר המרדכי לגדל אפילו כלבים רעים, לא רק אותם שמנחים, אלא אפילו אותם שמוקים את מי שאינם מכירים, דבעיר הסמוכה לספר משמשים בכלבים רעים כאלה. ולא נהרא כלל, חדא דענינו ראות דאין אנתו צריכים שימור יותר מעיר הסמוכה לספר, וכי חושך דקורא לשם ביום הכי נמי לדידן. ועוד, נהי דאיכא חששא טובא האידנא וצריכים יותר שימור, מכל מקום אינו נראה לחתור, דאיכא השמת דמים בבית

ושכנת נפשות מחמת חששא דשימור ממון, ולא אמרו חכמים אלא ומתירו בלילה, כלומר בזמן שאין אנשים מצויים ולכא השמת דמים בביתך שכיח כלל מה שאין ביום" (וי"ס של שלמה), במא קמא, פ"ו, ס"ה מ"ח).

האם לא ייתכן, שמה שהתירו להותר את הכלבים בישור הסמוך לספר רק בלילה, נבע מכך משום שבים לא הייתה אז קיימת כל סכנה מהאויבים. לדעתו זה נבע מכך, שבים כשישנם אנשים בסביבה, יש לקשור את הכלבים למרות החשש מהחודדים, כי רק בהפסד רכוש מדובר. בלילה, מפני שאין אנשים, התירו להיעזר בכלבים כשומרים. דבריו שאין מקום לסיכון, כשמדובר על שמירת ממון לא מובנים. דנין "הבא במחנה" נקבעו על שמירת ממון דוקא, מכיוון שזה עלול להביא לרצח, לכן הותר להרוג את הבא במחנה. קשה להבין את נימוקו, שאין אנו צריכים שמירה יותר מאשר ישור הסמוך לספר. אולי בעירו ובזמנו כך היה המצב, אך מה היה המצב בימי המרדכי? עובדה, שרבו המהר"ם מרוטנבורג נאסר על לא עוון בכפו וישב בבית הסוהר שנים רבות עד פטירתו. המרדכי עצמו, נהרג כאמור, על קידוש ה'. אם אפשר היה להיעזר ע"י כלבים רעים, כדי להציל את עצמו ולו לזמן מה, מדוע זה "יאסר"?

המהרש"ל גם מבדיל בין שני סוגי כלבים רעים: (א) נובחים ולא נושכים (ב) גם נושכים. בתקנה לאסור גידול כלבים אין זכר להבדלה כלשהו בין כלב שרק נובח לבין כלב שגם נושך. קשה להניח שבהגדרה "כלב רע" התכוונו לכלב נובח ולא נושך.

החזקה התייחסה לכלב, טוב יותר מאשר ליצור אחר. "ובשר בשרה טרפה לא תאכל, לכלב תשלחן אותו" (שמות כ"ב, ל). לא נאמר "ולחיה תשלחן אותו" אלא "כלב דוקא". חשיבותו של הכלב לשמירת הצאן הזכיר כבר איוב (ל"א). בפרקי דר"א (פרק ל) נאמר, שכלב היה משמר את צאנו של הכל. חכמי ישראל אף אמרו: "לא תדור במתא דלא נבח בה כלבא" (פסחים ק"ג, ב), שאין לזר בעיר שלא נבח בה כלב. בניגוד לחתול כלב מכיר את קונו (= בעליו). כלבים מוסרים נפשם כדי להציל את בעליהם.

"רועים חלבו חלב. בא נחש ושתה ממנו והיה הכלב רואה. הרועים ישבו לשתות מן החלב, התחיל הכלב נובח בהם, ולא השגיחו בו. לבסוף עמד הכלב ושתה את החלב ומת. קברוהו ועשו לו נפש" (ע"פ פסיקתא דר"ב כ).

אדם אחד הזמין חכם לביתו והושיב כלב אצלו. אמר לו החכם: ביון אני חייב לך? אמר לו: רבי, טובה אני משלם לך: שבאים באו לעיר, נכנס אחד מהם ובקש לטול (= לאנוס) את אשתי - ואכל הכלב את בציני" (ירושלמי תרומות פ"ח, ה"ח).

¹ "וילמא לכלב: ללמדך שאין הקב"ה מקפח שר כל בריה, שטמא (וי"א, ו) וכלב בני ישראל לא יתיר כלב לשון... (מכילתא משפטים).

² חוריות י"ג, א. בתום מלחמת העולם השני אקשרה ממשלת רוסיה לאזרחי פולין לשלוב לארצם. שכן של כותב שורות אלה גידל כלב ולא קיבל אשר לקחתו עמו. הכלב רץ על יד הדלת 3 ימים. הבאתו לאוכל ושתיה וסירב לאכול. למחרת החל בריצה לכביש תחת מכוניות ונדרס.

סיפור לי מכר יוסף דינר, ממשפחה אחת בדרום אפריקה גידלה כלב שעשועים. כשנולד לחם תנוק, היה דמה לחם שהחלב מקנה בתנוק. הם יצאו לחנות וכשחזרו ראו כתם דם על הרצפה במזוזה לצידי לחור התנוק. האב הוציא אקדח וירה בכלב וירץ לעריסה של התנוק, וראה על ידה נחש מצוץ קשה, שהתכלה הרגו. האיש לא יכול לסלוח לצאנו, שפעם בכלב, שהציל את בנו.

הרב לנדאו שליט"א

נושאים

כלב

בהלכה

שט

וכן כתב בספר חסידים: כשרואה הכלב מלאך המות אין רשאי הכלב ללכת בדרכו כי אם חוזר על זנבו עד שיעבור מדרגות מלאך המות. ואם דחו הכלב בדחיפה שילך בדרכו, ימות הכלב או האדם שדחפו לפעמים. ויעקב בן דודי ניסה שדחף הכלב ומת הכלב מיד. וכשימות הכלב הוא לכפרת האדם ההוא שנשלח אצלו המלאך ההוא להמיתו, כמו האתון של בלעם שנכנסה לגבול המלאך והרגה המלאך.

בסיבת בכיו וחזקו של הכלב מובא בספר "מטעמים" ערך אליהו אור ב' שמובא בגמ' שהכלבים שונאים זה את זה. ומאחר והמחלוקת שוררת ביניהם, וכידוע, בימי המשיח יהיה שלום בעולם, ע"כ שמחים הם כשהם רואים את אליהו הנביא בא, בחשבם שהוא בא להשכיח שלום. אבל כשמלאך המות בא, הם בוכים, מאחר והם רואים שלא בלע המות לנצח.

הכלב חיה או בהמה.

במס' ביצה דף כ"ה ע"ב אמר רבי שמעון בן לקיש "שלשה עזין הן; ישראל באומות, כלב בחיות, תרגול בעופות". מזה, לכאורה, אנו רואים, שהכלב נכלל במין החיה. אולם בתוספתא כלאים פרק ה' הלכה ה' שנינו: כלב - מין חיה. רבי מאיר אומר - מין בהמה. ומה ההפך בין רבי מאיר לחכמים: אלא שאם כתב אדם את חיותו בירושלם לבנו, רבי מאיר אומר שהכלב לא נכלל בירושלם, מאחר והכלב הוא מין בהמה ולא חיה. וחכמים סבורים שהכלב כן נכלל בירושלם. וכן, הכותב בהמות לבנו לפי רבי מאיר הכלב נכלל בירושלם, לחכמים - לא.

גידול כלב בתוך ביתו.

יש אנשים המגדלים כלבים בפתח ביתם לשם שמירה. ובמס' שבת דף ס"ג ע"א אמרו, בשם רבי שמעון בן לקיש, "כל המגדל כלב רע בתוך ביתו - מונע חסד מתוך ביתו" (שאנו מניח עניינם לבא לפתחו) שנאמר (איוב ו' י"ד): "למס מרעו חסד ויראת ש' יעזובי". שכן בלשון יוונית, קורין לכלב "למס".

במאמרי זה אהמקד דווקא על הכלב. ואף שבדרך כלל מדורי זה מוקדש לענייני כשרות, מכל מקום, גם לכלב שייכות לענייני כשרות.

ראשית, פסוק מפורש הוא (שמות כ"ב ל') "ובשר בשדה טרפה לא תאכלו לכלב תשליכון אותו".

שנית, בירושלמי תרומות פרק ח' מובא מעשה בטבח אחד מהעיר ציפורי, שהיה מכשיל יהודים בגבולות וטרפות. פעם אחת שנת הטבח י"ן בערב שבת, הוא השתכר, עלה לגג, נפל ומת. והיו הכלבים מלקקים בדמו. באו ושאלו את ר' חנינא, האם מותר לשאת את הטבח המות מלפני הכלבים. ענה להם רבי חנינא כתוב (שמות כ"ב ל') "ובשר בשדה טרפה לא תאכלו לכלב תשליכון אותו". וזה היה גזל את הכלבים, ומאכיל את ישראל - עיזבו אותו, שהרי הכלבים אוכלים משלהם.

בעמודי ירושלים וגליון הש"ס ציינו לתשובות בשמים ראש סי' ס"ד שלא להלכה אמר "לעזבו שאוכלים הם משלהם" אלא שאמר להם דרך צחות. או שהיתה הוראת שעה.

ובחמשך נראה פרטים נוספים המשוייכים את הכלב לכשרות המאכלים.

בטעם הדבר, מדוע צוותה התורה להשליך לכלב בשר טרפה, מסביר חיד"ת זקנים בעלי התוספות" שהוא מאחר והכלב מסר נפשו על הטרפה כשבא הזאב לטרוף - לא יהיה כפוי טובה כנגדו. שכשיהיה לך טרפה השליכוהו אליו, בשכר ששמר עד עתה שלא נטרפה, וגם שומר עוד האחרות.

הכלב ידוע כבעל חושים מפותחים ביותר, עליהם נעמוד בהמשך. אחד החושים המפותחים של הכלב, הוא ההבחנה והידיעה בהמצאותם של אליהו הנביא ומלאך המות בעיר כמובא במס' ב"ק דף ס' ע"א "נתנו רבנו, כלבים בוכים - מלאך המות בא לעיר, כלבים משחקים - אליהו הנביא בא לעיר. וכו'".

במדרש תלפיות הביא בשם הציוני פ"י בא, שפעם אחת אירע שהיה כלב צועק, וזנבו מונח בין ברכיו, והיה מתהלך לצדדים מאימת מלאך המות. בא אחד ודחה את הכלב אל מקום שברח משם, ומת הכלב מיד.

רב נחמן ברי יצחק אמר, אף פורק ממנו יראת שמים, שנאמר: "ויראת ה' יעזוב". ומסופר בגמ', שהיתה אשה שעלתה לאיזה בית לאפות עיסה בתנור, וכשנכנסה לבית, נבח שם הכלב, ומהפחד שפחדה מהכלב, היא ניזוקה. אמר לה בעל הבית: "אל לך לפחד, אין לו - לכלב זה - לא ניבים, ולא צפרניים. ענתה לו האשה: "נטולה טובתך ומוטלת על הקוצים, תנוק נעשה כברי".

במס' בבא קמא דף ע"ט ע"ב שנינו במשנה: "לא יגדל אדם את הכלב, אלא אם כן היה קשור בשלשלת". ובדף פ"ג שם אמרו, שבעיר הסמוכה לספר מותר לגדל, וקושרו ביום ומתירו בלילה. רבי אליעזר הגדול אומר המגדל כלבים - כמגדל חזירים. למה נפקא מינה? למיקם עליה באור, שהרי המגדל חזיר הוא ארור. ועוד דרש ר' דוסתאי מביני על הכתוב (במדבר י' ל"ו): "ובנהו יאמר שובה ה' רבבות אלפי ישראל". ללמדך שאין שכניה שורה על ישראל פחות משני אלפים ושני רבבות חסר אחת, ובגידול הכלב, יכול לחסור אחד מכלל בני ישראל דבר זה גורם לשכינה שתסתלק מישראל. (אגב במס' סנהדרין דף ק"ח ע"ב מובא, שהכלב נקשר כעונש על שחטא בתיבת נח).

באגדות מהרש"א הסביר את האמור "ויראת ש' יעזוב", שדרך מגדל הכלב להעמידו על הפתח לשמירת ביתו. ויראת ש' שהוא על המזוזה לשמור פתח ביתו, הוא יעזוב ופורק.

מדוע מפחדים אנו מהכלב.

בספר מאור עינים פ"ר שמיני כ' בשם הבעש"ט ז"ל "שכל הפחדים, אפי' בבעלי חיים, המוגיעים לאדם, היא כוונת השם ב"ה להפחידו, כדי שיזכור לירא את השם. ואם האדם חכם ומתבונן את זה, אז אין שום דבר המפחידו לחרע לו, מחמת שבתחלה היתה כוונת השם ב"ה להפחידו, לא משום שיענישו ע"י הפחד, כי אם שמפחד זה יבא לירא ולפחד מהשם, וכן יעשה האדם. אבל אם האדם לא יתבונן את זה, ולא יפחד וירא מהשם - אז באה עליו הרעה, שהיה מפחד ממנה. וזהו "אשרי אדם מפחד תמיד" היינו, שבכל

הפחדים המוגיעים עליו, ע"י זה הוא ירא מהשם, ומתפחד ממנו תמיד - אז אשרי לו".

בספר תולדות יעקב יוסף פרי יתרי, כתב: זה שאמר "מה ה' אלקיך שואל מעמך כי אם ליראה את ה' אלקיך" שאז נתבטל ממך כל מיני יראות שבעולם שחם הרבה, אחר שנקשרת ביראה יחידית של יחידו של עולם. משא"כ הכסיל שאינו ביראתו ית', אין מספר וקץ למיני יראתו ופחדו המרובים וכו'. וכן ע"י ביושר דברי אמת קונטרס ראשון סי' י"ז.

הכלב אינו פוסק הלכות.

ידוע הסיפור על אותו רב, שלא ידע ללמוד וכמוכן לא לפסוק הלכות באיסור והיתר פעם שאלו אותו, איך הוא מסתדר בשאלות בענייני טרפות ותשובתו היתה, שמאחר וכתוב "לכלב תשליכון אותו" אי לכך כשבאים לשאול שאלה הוא משליך את הבשר לפני הכלב; אם הוא אוכל - סימן הוא שהבשר טריפה, ואם לא - הרי סימן הוא שהבשר בשר כשר.

הכל מסכימים שדבר זה הוא שטות גמורה, ועל רב כזה נאמר "פני הדור כפני הכלב". מכל מקום יש אכן שאלות בהלכה שקובעים אנו לפי הכלב.

לגבי פסח בלבד מוצאים אנו, כמה אופנים ושאלות, שההלכה נקבעת לפי הכלב. במס' פסחים דף ל"א ע"ב שנינו: "חמץ, שנפלה עליו מפולת - הרי הוא כמבוער". רבן שמעון בן גמליאל אומר: "כל שאין הכלב יכול לחפש אחריו". (דווקא אז הוא מבוער). ובגמ' שאלו: כמה הפיטת הכלב? ומשיבים: שלשה טפחים.

ושם, בדף מ"ה ע"ה תנו רבנן: "הפת שעניפה, ונפסלה מלאכול לאדם, והכלב יכול לאוכלה - מטמאה טומאת אוכלין בכביצה, ונשרפת עם הטמאה בפסח". (כלומר כל זמן שהכלב יכול לאכלה, אף שהאדם כבר לא יכול לאכלה - יש על האוכל שם אוכל, וע"כ הוא מקבל טומאה כאוכל. דין נוסף אמרו, שחיובים לבערו בפסח ככל אוכל שהוא חמץ, אלא שיכול לשרפו עם תרומה טהורה).

במסי' ברכות דף ט' ע"ב אנו מוצאים, שדעתו של רבי מאיר היא, שעם הכלב אפשר לדעת את זמן קריאת שמע. באמרו מאימתי קורין את שמע בשחרית? משיכיר בין זאב לכלב.

כניסה עם כלב לבית הכנסת.

דבר ידוע הוא שאנשים, שאינם רואים בעיניהם, משתמשים בכלבים מנחים.

כמה שאלות מתעוררות בכלבים אלו. השו"ת אגרות משה א"ח סי' מ"ה דן בענין סומא, אשר למדו לכלב להוליכו, ומוכרח הכלב להיות אצלו תמיד. האם יכול הסומא ליכנס לבית הכנסת, להתפלל בצבור, ולשמוע קדיש, קדושה, קריאת התורה וכדו', אף שכלב מוכרח ליכנס עמו, או שיש בזה בזיון להכניס בעלי חיים לבית הכנסת, שהוא מקדש מעט. ומסקנתו שאין בזה בזיון, אך טוב שישב סמוך לפתח שלא לבלבל הצבור.

אם מותר (לסומא) לצאת עם הכלב בשבת.

במסי' שבת דף נ"א שנינו, במה בהמה יוצאה ובמה אינה יוצאה. יוצא הגמל באפסר וכיו. וכל בעלי השיר יוצאין בשיר ונמשכין בשיר.

(פירש"י "שיר" - כמו אצודה סביב צוארו, וטבעת קבוע בה, ומכניסין בו רצועה או חבל, ומושכין הבהמה).

טעם האיסור הוא, לפי שאדם מצווה על שביתת בהמתו בשבת, וכל דבר המהווה שמירה לבהמה, נחשב לתכשיט ודרך לצאת כן, ולא נחשב למשא. ודבר שלא מהווה שמירה לבהמה - נחשב לה למשא.

השו"ע סי' שיע"א סעיף א' פסק, בהמה יוצאת במה שמשתמרת בו. אבל אם אינה משתמרת בו, אז היא נטירתא ויתירתא ביותר וחוי משאוי. וכן כל דבר שהוא לנוי ולא לשימור לא תצא בו וכיו. ומותר לכרוך חבל האפסר סביב צוארה ותצא בו, ומותר לטלטל האפסר וליתנו עליה, ובלבד שלא ישען עליה. בסעיף ה' פסק: "בעלי השיר, כגון כלבים של צידים, וחיות קטנות שיש

להם כמין אצודה סביב צוארו, וטבעת קבועה בה, ומכניסין בה רצועה, ומושכין אותם בה - מותר שיצאו בשיר הכרוך על צוארו, ויכולים למשכן בחס"י.

בסעיף ט"ז פסק: "המוציא בהמה, והוא מושכה באפסר - צריך לזהרה, שלא יצא ראש החבל מתחת ידו טפח למטה, דדמי כמו שנושאה בידי, ולא מתחזיא מאפסר הבהמה. וגם לא יניח הרבה מן החבל בין ידו לבהמה, כדי שלא יכביד עד שלא יניע בטפח הסמוך לארץ. ואם הוא ארוך - יכרוך אותו סביב צוארה.

לאור זאת מותר לצאת עם כלב שקשור לו אפסר, בשיש עירוב, ללא כל חשש. וכשאין עירוב יזהר בני"ל. (עי' במג"א שם סי"ק ו').

כמו"כ יזהר, שלא יטלטל הכלב בידיים, משום שהוא מוקצה, כמבואר בסי' ש"ח סעיף ל"ט.

האכלת כלב בימות החול ובשבת.

במסי' שבת דף קנ"ה ע"ב מובא: דרש רבי יונה על פתחו של הנשיא, מה שכתבו (משלי כ"ט ז') "ידע צדיק דין דלים" וגו'. יודע הקבי"ה בכלב שמוזנזונו מועטין, לפיכך שוהה אכילתו במעיו ג' ימים, כדתנן כמה תשהה אכילתו במעיו, ויחיה טמא. בכלב ג' ימים מעת לעת וכיו. (כלב שאכל בשר אדם מת, ומת הכלב בבית תוך ג' ימים מאכילתו - מטמא באהל, אבל בחייו לא מטמא). אמר רב המנונא שמע מינה "אורח ארעא למשדא אומצא לכלבא". (דרך העולם לזרוק אומצא לכלב). ושואלים: וכמה? אמר רב מרי, משח אודיניה וחוטרה אבתריה. (מעט כמו אזנו ויכחו במקל מיד שלא יהא מרגילו אצלו). כמובן, שהמדובר באופן שמותר לגדל כלב, כפי שהעיר המחש"ש.

ושם במסי' שבת דף ל' ע"א מסופר, שדוד המלך אמר לפני הקדוש ברוך הוא: רבונו של עולם! "הודיעני ה' קציי" (העתידות לבא עלי). אמר לו: גזרה היא מלפני, שאין מודיעין קיצו של בשר ודם. והוסיף לשאול: "ומדת ימי -

מה היא? וענה לו הקב"ה: גזרה היא מלפני, שאין מודיעין מדת ימיו של אדם. "ואדעתא מה חדל אני?" (באיזה יום אני חדל ובטל מן העולם). אמר לו: בשבת תמות. ובקש דוד: "אמות באחד בשבת" אמר לו: כבר הגיעה מלכות שלמה בנך, ואין מלכות אחת נוגעת בחברתה אפילו כמלא נימא. אמות בערב שבת. אמר לו: "כי טוב יום בחצריך מאלף" טוב לי יום אחד שאותה יושב ועוסק בתורה, מאלף עולות שעתיד שלמה בנך להקריב לפני על גבי מזבח, ומספרת הגזמ כל יום שבת היה (דוד) יושב ולומד כל היום, באותו יום שהגיע קצו של דוד, בא מלאך המות לפני ולא יכל לו, מאחר ולמד תורה כל העת. מה עשה מלאך המות? הלך לבוסתן המלך, ונענע באילנות להשמיע קולות. קם דוד המלך לראות מה הרעש, וכשירד במדרגות התמוטטה מדרגה. דוד המלך נפל ונפטר. שלח שלמה לבית המדרש לשאול בחכמים: "אבא מת ומוטל בחמה, וכלבים של בית אבא רעבים, מה אעשה?" שלחו ליה חתוך נבלה ותחנן לפני הכלבים, ואביך - תחנן עליו ככר או תינוק וטלסלו.

ונחזור לדף קניה. שנית, אין נותנים מים לפני דבורים ולפני יונים שבשוכך, אבל נותנין לפני אוויון ותרנגולים וכו'.

ושם, בגמ', אמרו: נותנין מזונות לפני כלב, ואין נותנין מזונות לפני חזיר. ומה הפרש בין זה לזה? זה מזונותיו עליו, וזה אין מזונותיו עליו. וכן בביצה דף כ"א ע"ב מובא שכלב מזונותיו עליו.

בש"ע סי' שצ"ד סעיף ז' נפסק: מחתכין נבלה לפני הכלבים, אפילו נתנגלה היום. והני מילי וכו' וכו'.

ובסעיף י"א נפסק: נותנין לפני אוויון ותרנגולים וכו', וכן - לפני כלב, שמזונותיו עליו.

המסחר במאכל כלבים.

ברור, שמאכל כלבים לא צריך להיות כשר. שהרי מקרא מפורש הוא על הטריפות "לכלב תשליכון אותו". ואף (ששמעתנ) שפורסם לפני תקופה באחד השבועונים או הירחונים שאנשים קנו קופסאות המכילות מוצר מסויים

בחקשר ידוע, וכשפתחו את זה מצאו מאכל כלבים. הרי וודאי טעות היתה שם. אלא, שהשאלה היא אם מותר לסחור במאכל זה, ואין בזה משום "לפני עור לא תתן מכשול", שהרי אסור לגדל כלב. (אגב אביא את דברי הרמב"ם בפני המשניות שבעיות פרק ה' משנה ו', וז"ל: "לפני עור לא תתן מכשול", וז"ל מי שסגרה עיניו התאוו ויצה"ר - אל תעזור אותו להוסיף בעיורו, ותוסיף להרחיקו מן היושר. ומפני זה אסור לעזור עוברי עבירה, ולא יתקנו להם כלים, אבל ראוי לקלקל להם", ע"כ). אולם פשוט הוא שמותר הדבר, שהרי שינוי במס' שביעית: "זה הכלל, כל שמלאכתו מיוחדת לעבירה - אסור. לאיסור ולהיתר - מותר". כך גם בנדריו. כשאדם בא לקנות אוכל לכלבים, אין אנו צריכים לחשוש לאיזה כלב הוא קונה את זה, מאחר ואנו יכולים לתלות, שבהיתר הוא מגדלו.

דבר אחד צריך להזהר, שלא להאכיל את הכלב בשר בחלב, שהם אסורים בהנאה.

הכלב והלשון הרע.

במס' פסחים דף קי"ח ע"א אמר רב ששת בשם ר' אלעזר בן עזריה: "כל המספר לשון הרע, וכל המקבל לשון הרע, וכל המעיד עדות שקר בחבירו - ראוי להשליכו לכלבים".

במס' יומא דף פ"ג ע"ב תנו רבנן: "המשה דברים נאמרו בכל שוטה: פיו פתוח, ורירו נוטף, ואזניו סרוחות, וזנבו מונח על ירכותיו, ומהלך בצידי דרכים. ויש אומרים, אף נובה ואין קולו נשמע".

בשמירת הלשון שער הזכירה פרק ד' הביא הדמיון של הכלב השוטה למדבר לשון הרע. א': פיו פתוח וזהו דרכו של בעל הלשון הרע. ב': רירו נוטף. ככלב השוטה, שהרי מסריח ומשאיר ריח - כן המדבר לשון הרע. כלב שוטה - אזניו סרוחות והולך בצדי הדרכים, כן בעל הלשון, מסתתר, ובפתע פתאום פוגע בזולתו. ואזניו סרוחות, כי ידוע שהטביע הקב"ה אצל כלב חוש השמע גדול, כדי שיעיז יוכל לשמור את בעליו ואת עצמו, ועל כן

שטו   נושאים   כלב   בהלכה

מהלך בצדי הדרכים ואזניו סרוחות, שיהיה נראה כאילו חולך לדרכו, ואינו רוצה לשמוע שום דבר מה שבצדו. ומחמת זה, גייב, זנבו מונח בין ירכותיו ואינו מבגיתו. וכל זה להראות לכל, שהוא שוקט ובוטח, ואינו רוצה לעורר את חושיו להלחם עם האנשים.

המדבר לשון הרע מתגלגל בכלב.

בילקוט ראובני הביא בשם עמק המלך מי שמוסר ממון של ישראל בידו אנשים על ידי מלשונות דינו יגלגל בכלב ונבי"ח שנא' ויקרא ליה ר"ת לשון הרע נבח.

(*) בשער הגלגולים מובא שמתגלגל באבן דומם, על כך שלא דמם (שתק).

לא להזמות לכלב.

בנוסף לדמיון של מדבר לשון הרע לכלב, מוצאים אנו דמוי נוסף בין האדם לכלב. והוא שאמרו במס' קדושין דף מ' ע"ב, תנו רבנן האוכל בשוק הרי זה דומה לכלב. (במס' דרך ארץ פ"י הגרסא, והאוכל בשוק - חבירו של כלב).

כלב ששתה יין, בזה"ז.

היה היה סיפור בכלב שנכנס ליקב. היתה שם חבית יין פתוחה, ושתה הכלב את היין. נשאלה השאלה, האם בעל הכלב חייב לשלם עבור היין ששתה כלבו. היו שרצו לחייב את בעל הכלב, מאחר ובהמה שאכלה מאכל שלא של בעל הבהמה - מחייבים אותו לשלם מטעם שן (אחד מארבעה אבות נזיקין). אולם הגאון ר' צבי פסח פרנק זצ"ל טען לפסור משום, שבמס' ראש השנה דף ד' ע"א משמע, שאין דרך הכלב לשתות יין, וממילא זה דבר שאינו מצוי. ודבר שאין מצוי - אין דנים אותו בזמן הזה. (הדברים הובאו בי"ח צבי"ע על טור ח"מ סי' א').

שטוי כלב בבעלי חיים.

בשו"ע סי' שט"ז סעיף ב' כתב הרמ"א: "המשסה כלב אחר חיה בשבת, חוי צידה, וי"א דאף בחול אסור בכלבים, משום מושב לצים".

שטו   נושאים   מדות ומשקלות   בהלכה

וכתב הגמון אברהם שם ס"ק ה', שאינו זוכה לשמחת לויתן. (בענין מלאכת הצידה ר"ל שאינו אלא איסור דרבנן). בא"ח כתב, שאם פרנסתו בכך, אין בזה משום מושב לצים, כי אם עושה זאת לטויל.

כבוי חשמל ע"י כלב.

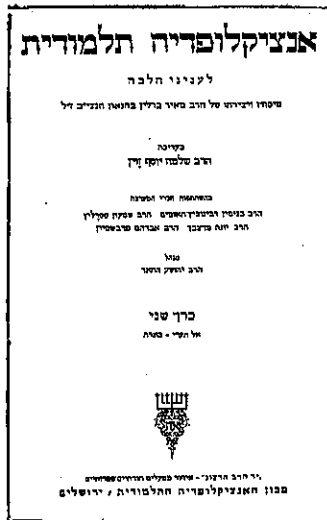
בשו"ת י"ח צבי"ע סי' קע"ד דן בשאלה, אם מותר לצוות או לרמוז לכלבו לכבות את החשמל. וז"ל עובדא הוה במי שיש לו כלב מאומן ומלומד גם לכיבוי נר החשמל, שבעל הכלב רומז לו, והוא לוחץ ברגלו על כפתור הנצמד להשלטר (מתג החשמל) להורידו או להעלותו, כדי להדליק או לכבותו. והשאלה באה אי שריא לעשות כן בשבת, דלפוס ריקהטא אין כאן עשיית מלאכה בידים, אלא גרמא בעלמא. וכדאמרין בשבת (דף ק"כ ע"ב) "לא תעשה מלאכה", עשייה הוא דאסור, הא גרמא שרי". ואפשר דזה קיל מגרמא דאין כאן מעשה כלל. ופשוט נראה מתוך דבריו, שהוא נוטה לאסור משום מחמר.

דרוסת הכלב.

ההלכה אומרת שיש בעלי חיים שאם הם הכו בעל חיים אחר בצפריניהם - הם הסריפו אותם, מאחר ובצפריניהם יש ארס, ובעל החיים הנפגע נקרא בשם "דרוסה". אולם על הכלב אמר רב יוסף במס' חולין דף נ"ג ע"א, שאין "דרוסה" לכלב. וכן נפסק בשו"ע יו"ד סי' נ"ז סעיף א', שכלב אין לו "דרוסה" אפילו בעופות.

מדות ומשקלות

כתוב בתורה (ויקרא י"ט ל"ח) "לא תעשו עול במשפט, במדה, במשקל ובמשורה. מאזני צדק, אבני צדק, איפת צדק והין וק"ל צדק יהיה לכם אני ה' אלקיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים".

שנא

בהמה דקה

רועה בהמות דקות שעשה תשובה, וכן מי שנפלו לו בירושלם כלבים וחזירים, אין מחייבים אותם למכור מיד, אלא מוכרים מעט מעט.⁶⁴ מהתנאים שהתנה יהושע בשעת חלוקת הארץ שמותר לרעות בהמה דקה ביער גם של חברו, ולא יהא בעל היער מקפיד, אבל ביער דק אין רועים אלא מדעת הבעלים.⁶⁵ יער נם הוא שאילנותיו נסים, ודק שאילנותיו דקים,⁶⁶ ויש מפרשים שגם הוא שהיער גדול ומסובך, שאין ההיזק ניכר בו כל כך.⁶⁷ חכירתה לעכו"ם. מקום שנדגו למכור בהמה דקה לגוי, מוכרים, מקום שנדגו שלא למכור, אין מוכרים,⁶⁸ אבל מצד הדין אין איסור למכור להם, אפילו במקום שחשודים הם על הרביעה, לפי שהגוי חס על בהמתו שלא תיעקר וכשרובעים את הבהמה היא נעשית עקרה,⁶⁹ אלא שבמקום שחשודים על הרביעה נהגו לאסור, גזרה שמא יבואו להעמיד בהמה בפונדקאות של גוים, שאסור מן הדין, שעל בהמת ישראל אינו חס שלא תיעקר וירביעה ויעבור הישראל על לפני עור לא תתן מכשול,⁷⁰ שהרי כך נח* מזהר על הרביעה,⁷¹ או שלא רצו לסמוך על זה שהגוי חס על בהמתו, וחששו שמא יהא יצרו חוקפו ולא יחוס אף בשל וירביע אותה.⁷² בירושלמי אמרו טעם אחר: שמפקיעה מן המצוות, היינו ממתנות כהונה,⁷³ ואם היא נקבה אף מן הבכורה, ואם היא אף מן הגיוה,⁷⁴ אלא שדחו ואמרו שאם כן אף חטים ושעורים לא נמכור שמפקיעם מן החלה ומן הברכה,⁷⁵ ומכל מקום יש מן הראשונים שמקיימים טעם זה ואמרו שחטים ושעורים שהן חיי נפש ואי אפשר בלא הני* לא נהגו לאסור, ובבהמה דקה אסרו.⁷⁶ ויש שכתבו הטעם שנדגו לאסור, משום שמא יבואו למכור להם בהמה נסה, שחכמים אסרו מכירתה לגוי.⁷⁷

להשקות ל' יום, לפי שהגיל לקנות הרבה ביחד ושוהט אותן מעט מעט.⁷⁸ אותם שהתירו להשהות, לא התירו שתצא ותרעה בעדר, אלא שתהא קשורה בכרעי המטה.⁷⁹ ולא דוקא קשורה אלא שישנה בתוך ביתו, כדי שלא תויק.⁸⁰ ויש אומרים שדוקא כשהיא קשורה בכרעי המטה התירו.⁸¹

כשם שאין מגדלים בהמה דקה, כך אין מגדלים חיה דקה,⁸² כגון צביים ושועלים,⁸³ אבל מגדלים כלבים הכופרים — קטנים וננסים,⁸⁴ או כלבים גדולים של ציידים שאינם מויקים,⁸⁵ או של אותו מקום שנקרא כופרים — וחוללים וקופים וחולדות סנאים מפני שעשויים לנקר את הבית.⁸⁶ חתול רע, שמויק לידים, אסור לקיימו.⁸⁷

אין מגדלים חזירים בכל מקום,⁸⁸ משום מעשה שהיה כשצרו בית חשמונאים זה על זה והיו אותם שבפנים משלשלים מעל החומה דיגרים לאותם שבתוך לקנות להם תמידים והיו מעלים להם, פעם אחת העלו להם חזיר, כיון שהגיע לחצי החומה נעץ צפרניו בחומה ונודעה ארץ ישראל ת' פרסה על ת' פרסה, באותה שעה אמרו ארור האיש שיגדל חזירים,⁸⁹ ויש מהראשונים שכתב הטעם מפני שהזקם מרובה ומצוי.⁹⁰ אפילו בשביל למשוך עורות בשומנם אסור לגדל.⁹¹

וכן אין מגדלים את הכלב בכל מקום,⁹² שהזיקין מרובה ומצוי,⁹³ שגושך ומגבח ואשה מפלת מיראתו,⁹⁴ אלא אם כן היה קשור בשלשלת,⁹⁵ שאף על פי שמגבת, כיון שיודעים שהוא קשור בשלשלת אין יראים ממנו.⁹⁶ ואף המגדל כלב עומד בארור כמו המגדל חזיר.⁹⁷ בעיר הסמוכה לסמר מותר לגדל, וקושרו ביום ומתירו בלילה.⁹⁸ י"א שבזמן הזה מותר בכל אופן,⁹⁹ אבל כלב רע שיש לחוש שיויק לבני אדם אסור אם אינו קשור בשלשלת.¹⁰⁰

63 משנה שם: רמב"ם שם: טוש"ע שם. 64 סמ"ע שם ס"ק ה. 65 ברייתא שם מג א; רמב"ם שם. 66 ברייתא שם, רמב"ם שם: טוש"ע שם. 67 רמ"א בשו"ע שם בשם הגהות אלפסי החדשים. 68 רמ"א שם. 69 תוספתא ב"ק שם ובבלי שם פ א; רמב"ם שם ה"י: טוש"ע שם ד. 70 ב"ק פא א; רמב"ם שם ה"י: טור סי' רעד. וע"ע בהסה נסה. 71 רמב"ם שם: פ"ב בשמ"ק בשם מאירי: טור שם. 72 פ"א' בשמ"ק בשם המאירי ושם בשם ה"ר יהונתן. 73 משנה ע"ז י"ב: רמב"ם שבת פ"ב ה"ה: טוש"ע יו"ד קנא ד. 74 גמ' שם טו א. 75 ר"ן ע"ז שם, וע"י רש"י בסנה ד"ה מקום ותוס' שם ד"ה מקום. וע"ע לפני עור. 76 ע"ע רביעה. 77 מאירי ע"ז שם, וע"י בריסב"א. 78 ע"ע זרוע לחיים וסיבה. 79 ע"ע ראשית הגז. 80 ירושלמי ע"ז פ"א ה"ו. 81 ע"י בבלי ע"ז טו סו"ב. 82 מאירי שם. 83 רש"י פסחים נג א ד"ה מקום: מאירי פסחים שם: הרע"ב בפי' למשנה שם: לבוש יו"ד

45 תוס' שם בפי' הברייתא, וכ"ס ברמב"ם שם ה"י וסור שם שלא חזקירו יום השוק, וע"י שם"ס, וע"י יוש"ש ב"ק פ"ו סי' לה. 46 תוספתא ב"ק פ"ח: רבן גמליאל בברייתא ב"ק שם לפי' תוס' ד"ה מהו. 47 תוס' ד"ה מהו: רמב"ם שם: טור שם. 48 כפתור ופרח שם ע"י קפו. מריוק לשון התוספתא. וע"י שם"ק בשם גאון ושם שנראה שסובר שלחכמים אסור להשהות קודם הרגל ולטבח אפילו בקשורה. 49 תוספתא ב"ק שם ובבלי שם: רמב"ם שם ה"ב וה"ח. 50 רש"י שם. 51 רש"י. 52 שם בלשון ב': שם"ק בשם גאון. 53 שם"ק שם בפי' א'. 54 תוספתא שם ובבלי שם. 55 ב"ק שם: רמב"ם גזלה ואברה פמ"ו ה"ו. 56 משנה ב"ק שם: רמב"ם נזקי סמון פ"ה ה"ט: טוש"ע חו"מ חב ב. 57 ברייתא שם פב ב. 58 רמב"ם שם ה"ט. 59 תוס' פב ב: טוש"ע שם. וע"ע סחורה בדברים אסורים. 60 משנה ב"ק שם: רמב"ם שם: טוש"ע שם נ. ברמב"ם וטוש"ע שם: כלב רע. 61 רמב"ם שם. 62 רש"י שם.

פסק הלכה – רק ביישובי ספר מותר להחזיק בכלבים

מאת מולי פיקרש, כתב עתיים

פסק הלכה של הראשון לציון הרב מרדכי אליהו, קובע כי באיוזרי מגורים עירוניים בישראל אסור לגדל כלבים בכלל ואילו ביישובי הספר מותר להחזיק בכלבים מסוכנים, אך זאת בתנאי שהכלבים יהיו קשורים במשך כל היום ושוחזרו רק בשעות הלילה.

כתב עתיים מוסר, כי לאחרונה אירעו מספר מקרי תקיפה של כלבים על ילדים ומבוגרים, כאשר היו אלה בעיקר כלבים מגזע הרוטוויילר, המוגדרים כ"כלבים מסוכנים".

בעקבות כך היו שביקשו לדעת אם מותר בכלל לגדל ולהחזיק בכלבים, על פי ההלכה.

הרב מרדכי אליהו פסק, שככלל, אסור להחזיק כלבים באיוזרי מגורים עירוניים; אולם ביישובי הספר, בגלל סיבות של ביטחון, מותר להחזיק בכלבים, אך שיהיו קשורים ב"שלאות ברזל" במשך היום ושוחזרו רק בלילה.

הרב אליהו מסתמך בפסיקתו על הנאמר במסכת בבא קמא בגמרא כי "לא יגדל אדם את הכלב, אלא אם כן קשור בשלשלאות, אבל מגדל הוא בעיר הסמוכה לספר וקושרו ביום ומתירו בלילה".

והכלבים עדי נפש

הרב שמואל הרמתי

בבא קמא מו

ר' נתן אומר מניין של יגדל אדם כלב רע בתוך ביתו, ואל יעמוד סולם רעוע בתוך ביתו שנאמר: "ולא תשים דמים בביתך".

אסרה התורה על אדם להחזיק בביתו דבר שעלול לגרום נזק לבני ביתו או לאדם אחר, ולכן אף שזקוק הוא לכלב רע לצורך שמירה מנגבים, ובני ביתו רגילים בחברתו של הכלב ואין הוא מוסיף להם, בכל זאת אסור לגדלו, שמא יגרום נזק לאדם זר. חז"ל אף מזכירים מעשה שהיה באחד שגדל כלב רע בביתו, ופעם אחת באה לבקר אשה מעוברת. הכלב שלא הכירה נבח עליה, ומחמת הבהלה, הפילה האשה את עוברתה, אע"פ שהכלב לא נגע בה לרעה.

משמעות דברי הגמ' שדוקא כלב רע אסור לגדל, אבל כלב סתם אפשר להחזיק בבית. ואמנם, בירושלמי (תרומות) מובא מעשה בכלב שהחזיקו לו טובה על נאמנותו הגדולה לבעליו. וכן היה המעשה: (מתורגם ע"פ ספר מעשה הגדולים) איש אחד בקש מאחד האמוראים שיבוא לביתו, וכשבא לביתו הושיב את האמורא ליד השולחן, ולידו הושיב את כלבו. כששאלו האמורא מדוע הוא גורם לו בזיון כזה להושיבו ליד כלב, ענהו אותו האיש, שההפך, אין הוא מתכוון לבזות את הת"ח אלא לכבד את הכלב, מפני שהוא מכיר לו טובה, על שהציל את אשתו מיד שבאים שבאו לתוקפה.

התכונה העיקרית המאפיינת את הכלב היא עזות הנפש והכלבים עזי נפש לא ידעו שבעה" (ישעי נ"ו), נפשם המתארה עזה וחזקה, ולכן כל כמה שיאכלו תמיד הם רעבים ועניים (לשון הגמ' במס' שבת: אין עני יותר מכלב). עזות נפשם מופיע גם על פניהם והם חצופים וחסרי בושה. כשרוצים חז"ל לתאר ולהמשיל את גודל החוצפה שתהיה בעקבתא דמשיחא אומרים הם "פני הדור כפני הכלב", ואח"כ מפרטים דוגמאות של עזות וחוצפה.

למרות שפלות נפשם, הרי שבכל זאת יש לכלבים הרגשות רוחניות מסוימות. הגמ' אומרת שע"פ תגובות הכלבים יכולים אנו לדעת איזה מלאך מבקר בעיר: "כלבים בוכים מלאך המות בא לעיר, כלבים שוחקים אליהו הנביא בא לעיר". הרי שהכלב מתמלא בשמחה כאשר הוא תש בקדושת של אליהו הנביא בעיר. (כלב גם גימטריא אליהו).

גם בשעת חלופי משמרות המלאכים בשמיים, מגיבים הכלבים דווקא "משמרת שניה כלבים צועקים", הרי שגם במדתם המגונה, מדת העזות יש שייכות מסוימת לקדושה, מפני שלפעמים צריכים להשתמש במדת העזות לצורך עבודת ה'. (צדקת הצדיק).

בתורה, מוזכרים הכלבים שלש פעמים, ולא דוקא לגנאי. כשהודיע משה רבינו ע"ה לפרעה על מכת בכורות המתקרבת, הוסיף והבהיר לו שבמכה זו יוברר לחלוטין שבנ"י מובדלים מהמצרים ע"י ש"ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו למאיש ועד בהמה" אף שמלאך המות יבקר בעיר, ובנוסף לכך תהיה בעיר מהומה גדולה, ודרכם של הכלבים להגיב בצעקות ובכיות במצבים כאלה, ככ"ז לא יהיו נביחותיהם מכוונות, לא כלפי בני"י ולא כלפי בהמתם של בני ישראל. שכרם של הכלבים על "מחווה" זו מפורש בפר' משפטים "ובשר בשדה טרפה לא תאכלו, לכלב תשליכון אותו". הקב"ה לא קפח את שכרם של הכלבים ופסק שעלינו לתת להם בשר שאינו כשר לנו לאכילה. הראשונים מסבירים שעל פי דרך הקבלה יש קשר בין מכת בכורות, וכלבים ונבלות וטרפות מפני שהכלב נפשו עזה ואינו שבע לעולם, וכן כח המלאך המשחית המכה בבכורות מצרים אינו שבע לעולם (ע"פ ספר משלי והגמ'), ובעבור כי הנבלה והטרפה לקו ע"י הכח המשחית (ולא ע"י אדם), לכך צוותה התורה להשליך אותם לכלבים (מפני שהם גם כן מאותו צד).

בפר' כי תצא אוסרת התורה להקריב לבית המקדש "מחיר כלב, דהיינו, דבר שארם קבל במחירו של כלב פסול להקריבה על המזבח. הרמב"ן מסביר ע"פ הפשט שטעם האיסור הוא כדי להרתיע אנשים מלגדל כלבים רעים, מפני שלפעמים אנשים יגדלו כלבים רעים מזיקים, ואח"כ ימכרום ויקריבו את מחירם כדי לכפר על חטאם "וכן המנהג עד היום בפרשים אנשי הציד שיעמידו צורת כלביהם בשעות לפני עכורים שיצילו בהם".

יש מהראשונים שלומדים בטעם האיסור שהוא משום בזיון להקריב למזבח מחיר של חיה שפילה כמו הכלב. בספר החינוך מביא טעם שהוא מכנהו "דברי ילדות": "כי הקרבן יביא אדם לכפרה על נפשו... ועם הפעולה הזו ראוי לו שירכך לבו ויתרכך נפשו על חטאה... והכלבים ידוע שהם עזי נפש, ושמה מתוך חשכו בהם ובטבעם החזק – תחזק נפשו ויקשה ערפו מהנחם על חטאיו כאשר ראוי לו".

גידול בעלי-חיים

שאלה: מה יחס ההלכה לגידול כלבים וחתולים בבית?

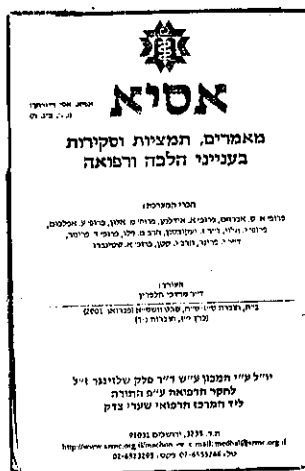
תשובה: חז"ל אסרו לגדל כלבים שנובחים על כל מי שהם אינם מכירים, אלא אם כן ידוע לציבור שזן זה אינו מזיק, או שידועים שהכלב קשור היטב. ובמקום שצריך שמירה, "קושרו ביום ומתירו בלילה". על-פי ההלכה אין איסור לשחק בבעלי-חיים מכל סוג, אלא שיש לדעת ולקיים את ההלכות הקשורות בהם, כגון: שלא לצערם (אלא אם כן יש בכך ונועלת לאדם, וגם אז לא מתוך אכזריות); להאכילם בזמן (ועוד קודם שאנחנו אוכלים); שלא לטלטלם בשבת (משום איסור 'מוקצה'. אך מותר לקחתם כשהם הולכים מעצמם ולאחוז בקצה החבל שבו הם קשורים).

מבחינה חינוכית לא טוב לילד לבוא במגע עם בעלי-חיים שאינם כשרים. מכיוון שכל דבר שהאדם רואה

נחקק היטב במחשבתו ותוכנו משפיע מאוד על נשמתו, ובמיוחד אצל ילדים בגיל החינוך, כדברי שלמה המלך (משלי כב, ו): "חונך לנער על-פי דרכו, גם כי יזקין לא יסור ממנה", רצוי מאוד להשתדל שילדים לא יסתכלו בדמויות בעלי-חיים שהתורה מגדירה אותם "לא-טהורים". לכן אפילו כשמדובר בציורים ובצעצועים, יש להשתמש בדמויות של בעלי-חיים טהורים בלבד.

מובן שהדבר מותר לצרכים תורניים או חינוכיים, כגון: כשלומדים את נושא הכשרות, או כשלומדים על תכונות בעלי-חיים שעלינו ללמוד מהם, כגון: "הווי עז כגמל", קל כנשר, רץ כצבי וגיבור כארי לעשות רצון אביך שבשמים"; או כשלומדים על טבע בעלי חיים שונים ומבקרים בגני-חיות, כדי ללמוד "מה רבו מעשיך ה'".

מקורות: טור ושור"ע ונר"כ ח"מ חט, הגהות והערות בטור השלם ונ"י אה"ע ה"ד בהג"ה ונ"י, אר"ח קס"ז, שה"א. סו. שח"ל. שו"ת שאילת יעבץ ח"א, יד. "שערי הלכה ומנהג", כך ג עמ' דכג. ראה גם: ברכות ס"א. כתובות ס"א. ב. ק"פ פ"א.

מכתבים למערכת

עוד על חיות מחמד לא-טהורות

לכבוד העורך,

בקובץ "אסיא", חוברת סה-סו עמ' 69, במאמרו של הרב שלמה אבינר הי"ד: "תרפיה באמצעות בעלי-חיים", נאמר: "רק חסידי חב"ד בהוראת רבם נהגו שלא להכניס לביתם חיות-מחמד שהיא טמאה, אך שאר עם ישראל מעולם לא הקפידו על כך".

ברצוני להפנות את הכותב הנכבד לשו"ת שאילת יעבץ" ח"א סימן יז אודות המגדל תתול או כלב בביתו, שכתב על זה: "ואסור לשחוק בהם, וזה מעשה עכו"ם". (אף שיש להעיר מכתובות סא, כ, שאשה שיש לה די שפחות שיעשו מלאכתה משחקת "בגוריתא קטנייתא" כדי שלא תבוא לידי שיעמום, ופירש"י "בכלבים דקים"; ובמשנה ספ"ט דשבת "חגב חי טמא, שמצניעין אותו לקטן לשחק בו" – שערי תירוצים לא ננעלו).

הרב יוסף שמחה גינזבורג, עומר

"החי בתנ"ך"
מאת פרופ' יהודה פליקס

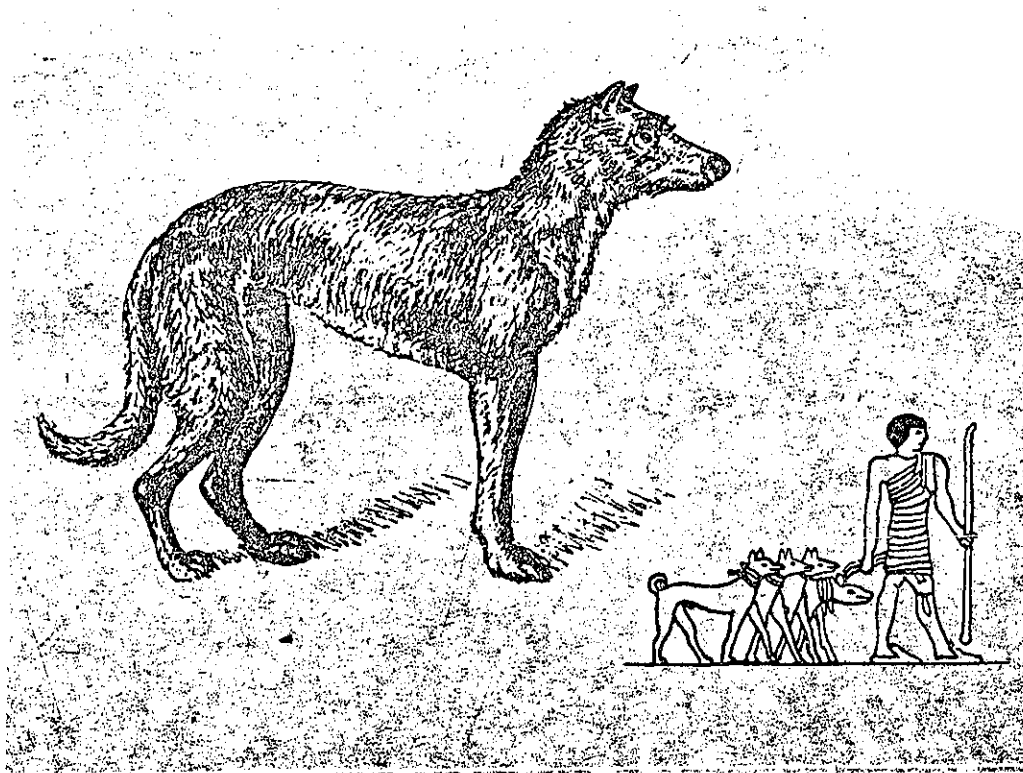
זרזיר מתנים?

כָּלָב

Canis familiaris

Dog • Greyhound
Hund

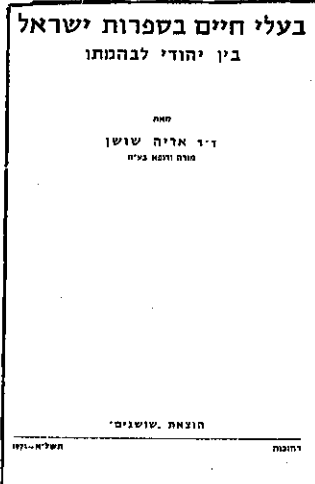
ארמית : כלבא
אשורית : kalbu

הכלב נזכר בדרך כלל במקרא לגנאי, כנראה, בגלל רבוי הכלבים ששוטטו ללא בעלים: "יהמו ככלב ויסובבו עיר"¹. הם ניזונים מנבלה² אוכלים פגרי אדם ומלקקים דמם³, ומתקיפים עוברי אורח: "כי סבבוני כלבים עדת מרעים הקיפוני"⁴. "כלב" היה כנוי גנאי: "כי מה עבדך הכלב"⁵... כונו בו, כנראה, גם אנשים שהיו קשורים לפולחן ה"קדש"⁶. בתנ"ך נמנו גם תכונותיו החיוביות, הוא נאמן לאדוניו ומגן עליו בעזות נפש⁷. כמו כן הוא שומר על העדר: "לשית עם כלבי צאני"⁸. כלב הציד הסלוקי המצויר לרב במחזות ציד, (ראה עמוד 14 תבליט ממגידו: כלב צד יעל) אפשר שכונה בשם "זרזיר-מתנים" הנמנה בין "ארבעה מיטיבי לכת"⁹ (אך עיין ערך שכי, עמוד 59). בארץ שכיח בעיקר "כלב הפריה" ("כלב ערבי") הוא בר למחצה ויש ממנו בני-צורה שונים. הוא קרוב לזאב ולתן, מצויים גם מינים מהמלאכה. מימין: ציור מצרי עתיק של כלבי ציד מובלים ע"י ציד.

⁴

מקראות: ¹ תהלים נט 7, 15; ² שמות כב 30; ³ מלכים א' כב 38; ⁴ יתהלים כב 17; ⁵ מלכים ב' ח 13; ⁶ דברים כג 19; ⁷ ישעיה נז 11; ⁸ איוב ל 1; ⁹ ימשלי ל 29, 31.

פרק שלישי: חיות הבית

הכלב

השם. כלב בעברית, כלבא בארמית, כלב בערבית. יש המפרשים את מובנו של השם מלשון פציעה או צביטה ויש אומרים מלשון לב הינו מסירות ונאמנות. מיהותו ואורח חייו. הכלב הביתי התפתח מזאב או תן שהתביית ובהדרגה אולץ ע"י האדם לבצע תפקידי עזר במשק הבית והשדה. האדם ניצל את חושי הכלב ותכונותיו הניתנים להפיק מהם תועלת רבה לחיי אדם. חוש הריח והשמע בנוסף לסגולות אינדיבידואליות אחרות כגון מהירות בתנועה, קשב וסבלנות, אומץ והסתערות עשו את הכלב לידידו המסור והנאמן של האדם.

המצרים היו גותנים לכלב, "כבוד אלוהים": "כמו כלב אשר דרך המצרים לתת לו כבוד אלוהים" (יוסיפוס פלאוויוס — נגד אפיון).

תפקידי הכלב לעזרת האדם מרובים: מלווה אישי, שומר החצר והעדר, עינים לעיוור, מגלה פשעים, בחלקי תבל מיוחדים משתמשים בו למשוך עגלות. ע"י בחירה והתאמת התפקידים לגודל הגוף פיתח האדם גזעי כלבים בעלי ממדים ובעלי משקל שונים. כנראה שהכלב בארץ היה דומה לזאב ובחשיכה אפשר היה לזהות אותו עם הזאב.

"המשנה" קובעת שהמושג יום מתחיל מאותה שעה שהאור מספיק להבחין בין זאב לכלב: "משיכיר בין זאב לכלב" (ברכות ט:).

הכלב המקומי "הכנעני" הוא כלב למעלה מבינוני, עז נפש, זריז, מסתפק במועט, מחושל ועמיד מפני מחלות פרט למחלת "הכלבת", הוא כלב שמירה מצוין. משמע שהיה אצלנו כלב זריז גבה שוקיים למטרת ציד: "זרזיר מתנים" (משלי ל"א).

הכלב נחון בכשרון ניווט מפליא הוא יכול לגמא מאות קילומטרים בארץ לא ידועה לו ותוך כדי כך הוא מגיע לבית בעליו.

הכלב במקרא. מעין "ברית שלום" נכרתה בין "בני ישראל" ב"ארץ מצרים" לבין הכלבים המקומיים: "ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשוננו" (שמות י"ז). הבשר שהוטרף ואינו כשר לאכילת ישראלי יותן לכלב: "ובשר בשדה טרפה לא תאכלו, לכלב תשליכו אותו" (שם כ"ד).

הכלבים היו תוקפניים והטילו אימה: "הכלב אנכי כי אתה בא אלי במקלות" (שמואל א. י"ד-טז). "כי סבבוני כלבים עדת מרעים" (תהילים כ"ז). "הצילה מחרב נפשי, מיד כלב יחידתי" (שם כ"ב-כ"א). הנביא ישעיה מדבר בלעז על כלבי רועים שאינם עקביים: מצד אחד — בעלי אומץ ומאידך גיסא — בעלי אופי חלש לגבי אוכל: "הכלבים עזי נפש לא ידעו שבעה, והמה רועים לא ידעו הבין" (ישעיה ג"א). את הכלבים בארץ פוגשים השכם בבוקר ולפנות ערב, בשעות החמות הם נחים: "ישוכו לערב יהמו ככלב ויסובבו עיר" (תהילים נ"ז, טו).

כלבי צאן היו מלווים עדרים: "אשר מאסתי אבותם לשית עם כלבי צאני" (איוב ל"א).

הכלב בתלמוד ובמדרש. ההסתייגות מכלבים פראים או גושכים כפי שמשמע ממאמרי חז"ל מצביעה על הזהירות מפני "כלבת". "לא יגדל אדם את הכלב אלא א"כ היה קשור בשלשלת" (ב"ק ע"ט:). "כל המגדל כלב רע בתוך ביתו מונע חסד מתוך ביתו" (שבת קנ"ה:). "גור טוב מכלב ביש אל תגדל" (ויק"ר יט). חז"ל איבחנו כלב נגוע ב"כלבת": "תנו רבנן חמשה דברים נאמרו בכלב שוטה: פיו פתוח, ורירו נוטף, ואזניו סרוחות, וזנבו מונחת לו בין ירכותיו, ומהלך בצדי דרכים. ויש אומרים אף גובה ואין קולו נשמע" (יומא פג:).

ב"תקופת התלמוד" גיסו לרפא נשון מ"כלב שוטה": "מי שנשכו כלב שוטה מאכילין אותו מחצר כבד שלו" (שם פד:).

כמה מאמרי חז"ל מוכיחים שניתנה תשומת לב לחיי הכלב: "כלב שוהה אכילתו במעין שלשה ימים" (שבת קנ"ה:). "כלב אין דרכו להניח את המזון ולילך למים" (טהרות ג"ח). "מה הכלבים, אחד גובה וכולם מתקבצים וגובחים על חנם" (שמי"ר מב). הכלב מתחבל את הגנתו ומשלים עם יריבו כדי להשמיד את אויבו: "משל לשני כלבים שהיו בעדר והיו צהובים זה לזה, בא זאב על האחד אמר האחד: אם איני עוזרו, היום הורג אותו ולמחר בא עלי, הלכו שניהם והרגו את הזאב" (סנהדרין כה:).

כלבים מסוגלים לחתור תחת דלתות כדי לחזור אל הבית "סתם דלתות חתורות הן אצל כלב" (ב"ק כג:). "כלבי שמירה" עזי נפש, היו שומרים אנשים כלואים: "כלבי דהו קא אכלי אינשי" (ע"ז יח:).

מעמדו של הכלב בספרותנו הקדומה. הכותרת למאמרי זה לקוח ממאמר חז"ל: "פני הדור כפני הכלב" (סנהדרין צג). אני לצורך מיצוי העיון שיינתי את הסדר שבמקור.

הרבה סופרים וחוקרים גויים המטפלים בבעיות בע"ח ובגישת האדם אליהם קובעים שאין היהודי מחבב את הכלב, ויש מאלה שהרחיקו לבת ואומרים כי ליהודים רגשי סלידה כלפי הכלב. אני כשלעצמי איני יכול לקבל את הנחת השוללים כהלה פסוקה שאין עליה פלוגתא. בידוע שבספרותנו העתיקה מצוי בהקשר במקורות שאכן התגבשה גישה קטבית, פנים לכאן ופנים לכאן. אנו מוצאים בחיטוטיו במקורות שאכן התגבשה גישה חיובית אבל גם גישה שלילית מאתנו אל הכלב ועקבות הגישה המנוגדת מתגלות לאורך הרבה דורות. דור דור ודורשיו. כדי לעמוד על אופי הסתירות ועל צורת התבטאותן, ותיכנן ומתי נתקבלו השקפות מנוגדות. יהיה עלינו לסקור ולבדוק את העובדות, האמרות והאגדות של קורות ישראל. הסיקור יססה תקופות של אלפי שנים של חיים ישראליים.

דור לדור יביע אומר. לית מאן דפליג על היצירה המקובלת שהכלב הביא ומביא תועלת לחברה האנושית אבל יחד עם זה אין האהבה מקלקלת את השרוה. אנו מגלים הבנה לגבי הפגיעות והזמורות שעלול הכלב לפגוע באדם. נוכח המצב הקיים תאמץ השפיעה ההגיונית את רעיון הפתגם: "מעשיך יקרבך ומעשיך ירחיקך".

או נגד המשתקפות בספרות ישראל הקדומה מושפעת מהחלופות וההמורות שחלו עם התפתחות אורחות חיים ביישוב היהודי וברשות הרבים והן הן שהוכתיבו את הלכי הרוח והמחשבה על יחסים לגבי הכלב.

מה אומרת התורה. החומר על הכלב בחמשת הספרים של "התורה" מעט מאד, חשבני שאפשר לסווג טפה של מידע מן המעט הזה.

שני פסוקים המזכירים את הכלב, לכאורה בעניינים שונים, עלולים לחשוף שמץ מנהו ממגעי ישראל עם הכלב. בפסוק אחד מסופר שבמושביו ישראל בארץ מצרים לא חרץ כלב לשוננו זה קרה באותם הימים שמכה קשה הונחתה על מצרים וזאת "מכת בכורות" — המכה העשירית, ככתוב "ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשוננו" (שמות י"ז).

לא ברור לנו מהסיפור הקצר באיזה סוג כלבים הכתוב מדבר, האם הכלבים אשר לא חרצו לשון היו ביתיים או משוטטים. דבר אחד ברור, זהה משתמע מהכתוב כי המחזל של הכלבים שלא חרצו לשון נתקבל בקורת רוח. יתכן שכאן קרה השג גדול מזה היינו שהכלבים לא נשכו האיל וניתן לפרש את הפועל "חרץ" כנרדף לפועל "נשך" משום שהשרש "חרץ" קרוב לשרש "חרש" וגם לשרש "חרש". הפסוק השני שייך לעיון "דור המדבר" אותה התקופה של המסעות של "ויתנו ויסעו" בדרך לארץ. גם כאן התוכן קצר: "ובשר בשרה טרפה לא תאכלו לכלב תשליכו" (משפטים כ"ג). אם נעשה ניתוח מדויק נגלה כמה השלכות ענייניות ראשית לכל, הכלב נמצא קרוב למאמרים, אין מבריחים אותו, יתר על כן, בזה שנותנים לו בשר לאכילה. אקט זה הוא בדרך להקטנתו ולמחוזתו של רצון טוב.

היצירה המקובלת בין הגויים, שיהודים בדרך כלל שונאים כלבים היא בלתי מבוססת.

אין לשפוט מכמה "פסוקים" ב"מקרא" על יחס הישראלי לכלב: "למה יקלל הכלב המת הזה את אדוני המלך" (שמואל ב. ט"ט). "ויאמר חזהאל כי מה עבדך הכלב כי יעשה הדבר הגדול הזה" (מלכים ב. ח"ג). "ויחר לאבנר מאד על דברי איש בשת. ויאמר: הלאש כלב אנכי" (שמואל א. ג"ח).

בתקופת המשנה החשיבו את הכלב והיו מגדלים לפי היתר "כלבים כופרים"; "ר' ישמעאל אומר: מגדלין כלבים כופרין" (ב"ק פ.). "לא תדור בעיר שאין הכלב נובח" (פסחים ק"ג).

"גותנים מזונות לפני הכלבים" (שבת קנח.). "כלבים מזונות עליך" (ביצה כא.). "בבית רב חסדא פת סולת לכלבים ואינה מתבקשת" (מ"ק כח.).

"האגדה" מספרת על נאמנות הכלב לבעליו: "כשבהרג הכל היה מוטל בשדה ודמו מושך על העצים ועל האבנים, והכלב שהיה משמר צאנו של הכל הוא היה משמר נבלתו מחיות השדה ועוף השמים" (ילק"ש בראשית). רועים חלבו חלב בא נחש ושתה ממנו והיה הכלב רואה, כשבאו הרועים ישבו לשתות מן החלב, התחיל הכלב נובח בהם ולא השגינו בו. לסוף עמד הכלב ושתה את החלב ומת. קברו אותו הרועים ועשו לו נפש (מצבה) ועד היום קוראים למקום "נפש הכלב" (פסיק דר"כ י.).

קרוב כלבים לפי תאורו של סופר מדור התחיה. הסופר הדגול שיי אברמוביץ (מנדלי מוריס) ידוע בתיאוריו המדויקים, ממש בחינת צילומי מצבים שונים טבעיים של בעלי חיים בחצר, ובייחוד אלה המצויים אצל יהודים.

חז"ל החירו לגדל כלבים לשמירה מסוג "כופרין", ואולי הגיע נקרא על שם שהיו שומרים על תושבי כפרים:

"הכופרים והעירונים אלו הכלבים שונאים זה לזה, כל זמן שהם מצויים יחדו בעיר — נביחה וצעקה בתוכה. תגרות וקטטות, מהומות ומהלמות... וכך אירע לו ל"קטינא" כלבא עניא, קטן ובעל גב עקום וחיגר ברגלו האחת, שניזון מקופת זבלים נאשפות קהל ישראל. הולך לו "קטינא" ובא כדרכו לבית יהודי ואינו חושש כלום. לא הספיק להריץ ולחטט באשפה, החזיק בו נפוח — כלב כופרי בריא ובעל שער והפכו מכה רבה עד שגעה "קטינא" בכני ונס ונמלט על נפשו פסוח ודלוג, רגלו הקטועה תלויה באויר ואחריו שפויים ושפופים ומילל וצועק תמרורים. כך נענשו הרבה כלבי העיר, כלבים גדולים וידועים השיגום והשעה עת צרה לכלבים עירונים" (גימ'ם ה"ם) — מנדלי מוריס).

מכל האמור כאן אין להסיק שהיהודי עזיז את הכלב, הוא ירא ממנו מחשש ל"כלבת". האיל והיהודים היו מהראשונים שהכירו בסכנה הגדולה הקיימת מגשיכת כלב או ממגע עם כלב חשוד. בנסיבות אלה נמצא היהודי במצב של "כבדו וחסדו".

הרבה מאות שנים לאחר עידן "הפסוקים" נחקרו שני הפסוקים ע"י קדמונינו. הם בדקו את מהות הגישה לכלב המשתקפת משני הפסוקים הנזכרים. הם מצאו קשר ביניהם לפי תפיסת דורם: "לכלב תשליכון אותו" למה לכלב? אמר הקב"ה: חייבים אתם לכלבים שבשעה שהרגתי בכורי מצרים, הכלבים נובחים להם ולישראל אינם נובחים (שמ"ר לא).

הגישה לכלב בג"ך. אנו לומדים כמה פרטים מעניינים מתגובתו של גלית הפלישתי: "הכלב אנוכי כי אתה בא אלי במקלות" (שמואל א יז-ג).

הפגישה ההיסטורית בין דוד וגלית היתה בעמק האלה אשר בארץ יהודה. גלית הפלישתי, איש גת, הוא בן לעם שתרבותו זרה לישראל. הוא יודע שאת הכלב במקומו פוגשים במקל. מקרי ההחלט ששר צבא גדול בישראל מזדהה עם גישתו של איש הצבא הפלישתי: "הראש כלב אנכי אשר ליהודה" (שמואל ב ג-ח). אבנר בן נר שר צבא שאול מתמרמר על איש בושט שראה בדבריו יחס עולב. התקרית המלכותית קרתה גם כן בארץ יהודה ובאותה התקופה. באין מקורות להוכיח את ההפך מותר לנו להסיק שבתקופה הזו לא היה הכלב אהוד. כדאי להצביע על עוד מקור ושוב לא ישראלי. בפגישה שהיתה לאלישע הנביא עם חזהאל בדמשק בהקשר לחליו של מלך ארם מגיב חזהאל: "ויאמר חזהאל כי מה עבדך הכלב כי יעשה הדבר הגדול הזה" (מלכים ב ח-ג). חזהאל המלך בעתיד מתייחס בהשפלה לגבי הכלב. גם איוב עתיר הנכסים ועשיר היסורין רואה את הכלבים כברואים שפלים: "ועתה שחקו עלי צעירים ממני לימים אשר מאסתי אבותם לשית עם כלבי צאני" (איוב לא).

המסקנה היא שבדורות ההם היתה רתיעה בולטת מן הכלבים. חבל שאין לנו נתונים יותר ביחוד מחומר שיכול להצביע על פגיעתם של הכלבים באוכלוסייה.

בתלמוד ובאגדה. החומר לענייננו נמצא בתלמוד ובאגדה בכמות גדולה יותר ומגוונת יותר. כאן אנו מוצאים נצנוצים של הוקרה וחיבה כלפי הכלב. אולי החיים בדורות אלה חייבו את הגישה הנדיבה לכלב מחמת שירותים חיוניים שאותם זקפו לכלב. הכלב היה דרוש לא רק לרועה כי אם גם לאזרח לצורך ביטחון: "לא יגדל אדם את הכלב אלא אם כן קשור בשלשלת, וקושרו ביום ומתירו בלילה" (ב"ק עט). ובענין זה עצה טובה: "אל תדור בעיר שלא צנף בו סוס ולא נבח בו כלב" (פסחים קיג). וכן העצה היעוצה: "גור טוב מכלב ביש אל תרבה" (ירוש' שקלים).

ההגבלות וההסדרים באחזקת כלבים היו גורמים חיוביים ותרמו להטבת היחס אל הכלב הואיל והריסון מנע פגיעות בלתי צפויות ולא היה שיפוט אחיד לכל משפחת הכלבים. משתי מעשיות בכלב אנו משתכנעים שבתקופה הנדונה ראו את הכלב בעין טובה:

"אדם אחד הזמין חכם לביתו והושיב כלב אצלו. אמר לו החכם: בויון אני חייב לך? אמר לו: רבי! טובה אני משלם לו בגלל שבאים שבאו לעיר ונכנס אחד מהם להטפל לאשתי ואכל הכלב אשכיו" (ירוש' תרומות).

"רועים חלבו חלב, בא גחש ושתה מן החלב וכלב העדר ראה את הנעשה. כשחזרו הרועים ישבו לאכול מן החלב, התחיל הכלב לגבות אבל הרועים לא שמו לב, לבסוף ניגש הכלב ושתה את החלב ומת. הרועים קברו את הכלב ועשו לו ציון על קברו. ועד עכשיו קוראים למקום "נפש הכלב". על זה אפשר להוסיף את האגדה שזמנה גובל עם בריאת העולם: "כשנהרג הכל היה מוטל בשדה ודמו מושלך על העצים ועל האבנים והכלב שהיה משמר את הצאן של הכל היה שומר על הגופה מפני חיות השדה ועוף השמים" (ילקוט שמעוני בראשית).

במיסטיקה היהודית אין לכלב דמות סימפטית. הוא מפחיד ומטיל פחדים, אפילו בעורו הוא שחור. האר"י הקדוש — ר' יצחק לוריא חזרו בזמירות לסעודה השלישית "הני כלבין דחציפין". בזמנו בעיר המקובלים בצפת התהלכו סיפורים על גלגולים בכלבים שחורים. בדורנו יש יחס אנושי לכלב, ולפעמים הוא נהנה מיחס אבהי כבן משפחה. ועדיין יש מסתייגים.

על כלבים בחברה היהודית בתקופת הבית השני ובתקופת המשנה והתלמוד

מבוא

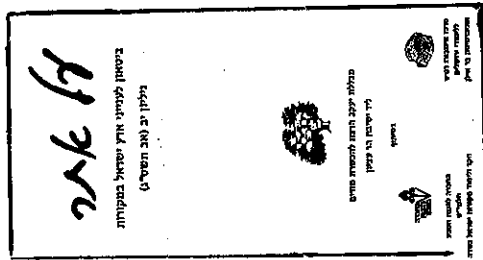
1. העולם המקראי

על פי המסופר במקרא, לא זכה הכלב לרוב, למידה רבה של כבוד וחובה בחברה הישראלית או היהודית בארץ ישראל. השם 'כלב' נחשב לכינוי גנאי (שם"א י"ז, מג), המונח "כלב מת" (שם"א כ"ד, טו; שם"ב ט', ח; ט"ז, ט) הצביע על השפלה ובזיון, וגם המונח "ראש כלב" (שם"ב ג', ח) היה כנראה שלילי.²

מאמר זה מהווה סיום של מספר שנות מחקר על הכלב, שנועשה במסגרת פרויקט המחקר שלי, "מעשי שעות הפנאי בחברה היהודית בעת העתיקה". מלכתחילה תוכננה ההיחשבות לכלב כחית מחמד, מה שמתאים לפרויקט מחקר על "מעשי שעות הפנאי". אבל במשך הזמן התברר, שנושא זה דורש מחקר כללי על הכלב בחברה היהודית בעת העתיקה. עד עתה, פורסמו כמה מאמרים ראשוניים בנושא, ומאמר זה מהווה את המאמר המסכם. על פרסומי הקודמים בעניין הכלב בחברה היהודית ראה: J. Schwartz, 'Dogs and Cats in Jewish Talmud Periods', *Shinonim* 35-36, 1995, pp. 101-116; J. Schwartz, 'Dogs, "Water" and Wall', *Scandinavian Journal of the Old*, 1995, pp. 101-116; 'The Dog in Ancient Jewish Rural Society', מאמרי, *Testament* 14, 2000, pp. 101-116. יופיע באחד מהכרכים הבאים של *International Series of British Archaeological Reports*, שייוקדש לחיי הכפר, בעריכת ש' דר וא' מאיר.

1. על הכלב בתקופת המקרא ראה: 23:19, *Deuteronomy*; E.A. Goodfriend, 'Could Keleb in Deuteronomy Actually Refer to a Canine', in: D.P. Wright et al. (eds.), *Pomegranates and Golden Bells: Studies in Biblical, Jewish, and Near Eastern, Ritual, Law, and Literature in Honor of Jacob Milgrom*, Indiana 1995, pp. 381-397; D.W. Thomas, 'Dog': Its Origin and Some Usages of It in the Old Testament, *VT* 10, 1960, pp. 410-427; E. Firnberg, 'Dogs', *The Anchor Bible Dictionary* VI, 1960, pp. 1143-1144; O. Borowski, *Every Living Thing: Daily Use of Animals in Ancient Israel*, London-New Delhi 1998, pp. 133-140; "מחיר כלב" (דברים כ"ג, יט) כפשוטו, כפי שעשו חז"ל, ולא דעת הפרשנים המודרניים שמדובר בקדש. האיסור של מחיר כלב נובע מכך שהכלב מסמל את האנטיטתה לכל מה שנחשב קדוש במסורת המקראית. והשווה בהמשך דינונו על משמעות המילה אצל חז"ל.

2. ראה: א' גודפרינד (לעיל, הערה ו), עמ' 389, הערה 35-36.

גם התועלת שיש בכלב, לא עזרה הרבה לשפר את דימויו. על אף שהכלב בית במזרח הקדמון כבר בתקופה המסוליתית (8000-15000 לפנה"ס)³ ומאותה עת הוכשר לתפקידים רבים כמו ציד ושמירה, בספרות המקראית העדיפו לתאר את הכלב במיוחד כטורף עירוני, הלוטס אחר אכילת פגרים ולקיקת דם (מל"א י"ד, יא; ט"ז, ד;

3. הדיונים העדכניים ביותר על מקור הכלב וביתו הופיעו ב-*Science* בדצמבר 2002. ראה: E. Pennisi, 'Canine Revolution: A Shaggy Dog History', *Science* 298, December 2002, 1540-1542 (www.sciencemag.org/cgi/content/full/298/5598/1540); P. Savolainen et al., 'Genetic Evidence for an East Asian Origin of Domestic Dogs', *ibid.*, 1610-1613 (www.sciencemag.org/cgi/content/full/298/5598/1610); J. Leonard et al., 'Ancient DNA Evidence for Old World Origin of New Dogs', *ibid.*, 1613-1616 (www.sciencemag.org/cgi/content/full/298/5598/1613); and B. Hare et al., 'The Domestication of Social Cognition in Dogs', *ibid.*, 1634-1636 (www.sciencemag.org/cgi/content/full/298/5598/1634). סאבולאנין ושותפיו טענו שהכלב קברים משותפים של בני אדם וכלבים בצפון הארץ מלפני 12000 שנה, שבהם שרידים שלדעת החופרים הינם קדומים לשרידים שנמצאו בסין (F.R. Valla, 'Two New Dogs, and Other Evidence for Domestication of the Dog 12000 Years Ago in the Natufian of Israel', *Nature* 276, 1978, p. 608ff; E. Tchernov and F.R. Valla, 'Natufian Dogs, from the Southern Levant', *Journal of Archaeological Science* 24 [1], 1997, pp. 65-95). יש לציין שאין הסכמה שהשרידים שנתגלו בקברים בארץ הם אכן של כלבים, ולא של זאבים קטנים, וכמו כן אין כל ביטחון שהיו מבויתים. ראה: D. Brewer et al., *Dogs in Antiquity: Anubis to Cerberus, The Origins of the Domestic Dog*, p. 23 (Warminster 2001); על התלקי בית הכלב ראה: F.E. Zeuner, *A History of Domesticated Animals*, New York-Evanston 1963, pp. 79-111; J. Clutton-Brock, 'Origin of the Domestic Dog', in: J. Serpell (ed.), *The Domestic Dog: Its Evolution, Behaviour and Interactions with People*, Cambridge 1995, pp. 7-20; idem, 'Introduction', in: S.J. Crockford (ed.), *Dogs Through Time: An Archaeological Perspective*, British Archaeological Reports International Series 889, Oxford 2000, pp. 3-7; ש' ברונהיימר, 'הכלב, בן-לוייתו הקדום ביותר של האדם', *היה בארצות המקרא* ג, ירושלים תשס"ט, עמ' 339-331. והשווה: T. Dayan & E. Galili, 'A Preliminary Look at the Carmel Coast', *Some New Domesticated Dogs from Submerged Neolithic Sites off the Carmel Coast*, in: S.J. Crockford (ed.), *Dogs Through Time*, pp. 29-33.

4.

ראה: "כלבי צאני" (איוב ל', א). על ההאמת הכלב לתפקידים כאלה ראה במיוחד: י' שוורץ, 2000 (לעיל, הערה כוכב [*]); ב' הור ואחרים (לעיל, הערה 3). לדעת ע' בורובסקי (לעיל, הערה 1, עמ' 147, הערה 4), לפחות חלק מהכלבים שעצמותיהם נתגלו באזורים מתקופת הברזל, כמו תל מיכל, באר שבע ועוצת צרטה, היו כלבי צאן. על אף תפקידו החיוני של כלב מסוג זה, המונה באיוב ל', א, הוא שלילי, והשווה ישעיהו נ"ז, ייא. והשווה: ע' בורובסקי (לעיל, הערה 1, עמ' 141), על כלבים ששמרו על ערדי חיותם.

הרפואה הבבלית GU-LA¹¹ אפילו יש רמזים, שבחלק מארצות המזרח החזיקו כלבים כחיות מחמד באותן התקופות.¹² אך מצד שני, יש גם מסורות רבות אצל עמים אלה על טומאת הכלב ומעמדו הבזוי במזרח התיכון העתיק.¹³ ואפילו על כך שהשתמשו בכלבים בפולחן, בגלל שהיו טמאים ומשכו את הטומאה מבני אדם אליהם, או שהשתמשו בכלבים בפולחנים שונים, היות שלא היה צורך בהם לשום דבר אחר.¹⁴ במידה שדברים אלה היו ידועים לעם ישראל, אין ספק שמעמדם הכללי של הכלבים בתרבויות אלה, לטוב ולרע, השפיע באופן שלילי על עם ישראל. כך, ניצול הכלב לפולחן, מסיבה כלשהי, מסתבר שגור תגובות שליליות אצל עם ישראל, ושגם המסורות על מעמדם הבזוי התקבלו בהבנה ובהסכמה. רק במצרים העתיקה היה המצב שונה לגמרי. שם העריצו כלבים, ועשרות אלפי כלבים נקברו שם כמומיות.¹⁵ אבל ספק אם גם זה היה משפיע לטובה על מעמד הכלב בעם ישראל אז. באופן כללי אפשר לקבוע, שהגישה לכלב במזרח התיכון הקדום, גם אצל עם ישראל וגם מחוץ לו, הייתה שלילית.¹⁶

11. ראה: B.J. Collins, 'The Puppy in Hittite Ritual', *Journal of Cuneiform Studies* 42 (2), 1990, pp. 211-226.
12. B. Halpern, 'ד' ברואר ואחרים (לעיל, הערה 3), עמ' 55-54; וראה גם: 'The Canine Conundrum of Ashkelon: A Classical Connection', in: M.D. Coogan et al. (eds.), *The Archaeology of Jordan and Beyond: Essays in Honor of James A. Sauer*, pp. 133-144. הוא רואה קשר בין GU-LA, אסקלפיוס ואשקלון. הכלב נקשר גם לעניינים רבים של כישוף. כך למשל, שיר בבלי עתיק מספר שאפשר להפסיק בכיית תינוק על ידי זריקה של פרוסת לחם לכלב בנוסף לשינון לחם מאג. ראה: ש' שפרה ו' קליין, 'בימים ההדוקים ההם: אנתולוגיה משירת המזרח הקדום, חל אביב 1996, עמ' 613-614 (ייושב אפלה ולא אור').
13. ע' בורובסקי (לעיל, הערה 1), עמ' 137-136; ד' ברואר ואחרים (לעיל, הערה 3), עמ' 54-53.
14. *Chicago Assyrian Dictionary*, 8: 68-73, s.v. kalbu. מפתן הבית כסגולה כנגד רוחות, שדים ומזיקים אחרים, ראה: ד' ברואר ואחרים (לעיל, הערה 3), עמ' 65.
15. ב"י קוליוס (לעיל, הערה 11).
16. ראה: ד' ברואר ואחרים (לעיל, הערה 3), עמ' 48-28. באמנות המצרית מצויים כלבים בעלי גפיים ארוכים (ism) וסאלוקי (Saluki), ובעלי גפיים קצרים מסוגים שונים של מאסטיף (Mastiff). הכלבים היו פופולריים כחיות מחמד וכלכלי ציד. השתמשו שם בכלבים גם כלכלי שמירה, ואפילו כלכלי משטרה. עם זאת, ועל אף כל החיבה לכלבים, גם המצרים סלדו מה-pariah dog, המבויתים. מלכתחילה שימשו כלכלי שמירה, ורק לאחר מכן הפכו לכלבי ציד.
17. ראה: A.H. Brodrick, *Animals in Archaeology*, London 1972, n. 109.

18. כ"א, יט, כד, כ"ב, לה).¹ תושבי הערים בארץ ישראל היו רגילים, מן הסתם, למראה של כלבים רעבים המסתובבים בלילה, נובחים ומייללים, בחפשים אחר אוכל (תהלים נ"ט, ז, טו), או למראה של "כלב שב על קאף" (משלי כ"ו, יא).² כלבים אלה היו עלולים לתקוף בני אדם (תהלים כ"ב, יז, כא), ומי שלא נזהר והתקרב יתר על המידה, אפילו כדז לגלות יחס של חיבה.³ לא פעם הותקף או ננשך (משלי כ"ו, יז). אין בספרות המקראית כל רמז לכך, שלכלבים נחשבו לחיות מחמד, או שהיו רגילים לגלות כלפיהם יחס מיוחד כלשהו.
19. גישת העמים האחרים בארץ ובארצות מסביב הייתה אמביוולנטית.⁴ מצד אחד, אפשר שהיה לכלב מעמד מסוים של קדושה בפולחן הכנעני.⁵ אצל החתים אף השתמשו בגורים בטקסים של טהרה וריפוי, מה שמזכיר את זיקת הכלב לאלת ראה: מ"ב ט', לה-לו. אבל גם: שמות כ"ב, ל, סביר, שזריקה של בשר טרפה לכלב מתייחסת למציאות הקיימת בשדה ולא ביישוב, וכדיעתה של א"א גופרינד (לעיל, הערה 1, עמ' 392-391) שמדובר בכלבי רועים.
20. ראה: י' קלוט-ברוק (לעיל, הערה 3), עמ' 39. היות שהקולות הרבים והמגוונים של הכלב, מושמעים בדרך כלל על ידי כלבים מבויתים ולא פראיים, יש חוקרים שהעדיפו לחרג את המונח 'יהומי' (ישובו לערב יהמו כלב וישובו עיר) כהנחת זקף (snarl), ולא כגביהה או יללה. ראה: M.E. Tait, *Word Biblical Commentary* 20: *Psalms* 51-100, Waco, Texas, 1990, p. 93.
21. על פסוק זה ראה: ט' פורטי, 'בעלי-חיים בספר משלי', בתוך: ע' רמון ו' שחורי (אוצרות), "כרע רבץ כאריה ולכלבי מי יקמוני" [בראשית מט 9] דמויות בעלי-חיים מאוסף לאו מילנברג, חיפה תש"ס, עמ' 50-49 (= עמ' 60 *באנגלית).
22. שם, עמ' 50 (= עמ' 60). האחיזה באוזני כלב (או בזנבו לפי החרגים ליווית) נחשבת כהתגרות של כסיל.
23. על הכלבים הראשונים בארצות המקרא ועל הסוגים השונים של כלבים שנמצאו שם ראה: ד' ברואר ואחרים (לעיל, הערה 3), עמ' 53-49. על פי האמנות וממצאי העצמות, היו כנראה המישה סוגים של כלבים: מאסטיף (Mastiff), כלב צאן, *Canis familiaris*, כלבי ציד כמו הסאלוקי (Saluki) וטריאר (Terrier). במשך הזמן נוספו סוגים ומינים נוספים.
24. ראה למשל: *BAR* 17(3), "Why Were Hundreds of Dogs Buried at Ashkelon?", L. Stager, 1991, pp. 26-42. והספרות שצינה שם. סטיגו מקשר בין קבורת מאות הכלבים באשקלון בתקופה הפרסית, לבין פולחן האל הכנעני רשף. אבל אין לו כל ראיה לכך. ראה: P. Wapnish and B. Hesse, 'Pampered Pooches or Plain Pariah's? The Ashkelon Dog Burials', *BAR* 55-80, 1993, pp. 56(2). כמו כן, הוא הציע לחפש קשר לפולחן רפואי של הפיניקים. על הקשר בין הכלב לפולחני רפואה ראה להלן. מיתוס אוגריטי מספר על משה של 'אל', אבי האלים הכנענים, שבו יש לכלב תפקיד חשוב, אך לצערנו לא ידוע מהו תפקיד זה. ראה: T. Dothan, *Israel Exploration Journal*, 350 at Ekron, 2002, p. 52. על פולחן הקרבת כלבים, אכילת הגופות וקבורת העצמות, בחצי האי ערב, וכל זה כהנחת הערכה לכלב כידיד נאמן, ראה: ד' ברואר ואחרים (לעיל, הערה 3), עמ' 54-53.

2. "ידיו הטוב של האדם"

כל עוד שהמסורות היהודיות ינקו מהמזרח הקדום, ששילב יחס שלילי לכלב עם תוספות פולחניות, לא ניתן היה לצפות שהיחס הבסיסי של עם ישראל לכלב ישתנה. אבל החל מהתקופה ההלניסטית, חלו שינויים משמעותיים בגישות הכלליות לכלבים. כפי שנראה, בעולם היווני-רומי חיבבו כלבים, גישה שהייתה יכולה להשפיע על היהודים בארץ ומוחוץ לה. הכלב הפך ל-"man's best friend" גם בעולם הפרסי אהבו ואף העריצו כלבים, מה שהיה יכול להשפיע על היהודים. מטרותנו במאמר זה, לבדוק את גישת החברה היהודית בתקופת הבית השני ובתקופת המשנה והתלמוד לבריה זו, שהפכה להיות הפופולרית ביותר ברוב החברות בעולם.¹⁸ בדיקה זו תתרום להבנת יחסה של החברה היהודית העתיקה לעולם החי בכלל, ותוסיף נדבך נוסף לניסיונות השונים שנעשו בזמן האחרון, להבין את חיי היום יום של עם ישראל בעת העתיקה.¹⁹

יוון, רומי ופרס

1. יוון

הכלבים היו פופולריים מאוד בעולם היווני-רומי.²⁰ היוונים אולי לא היו קשורים במיוחד לחיות מחמד, אך כלבים (וסוסים) נחשבו ליוצאי דופן מבחינה זאת, והיוונים

17. עם זאת, השווה את הסניטימנט של יהודה עמחי: "כמו זאבים הבאים ללל על כלבים שנעשו לעבדי בני אדם" (י' עמית, שירים 1948-1962, ירושלים-תל אביב תשנ"ג, עמ' 19), המבכה את איבוד הפראיות (המסמלת עצמאות) של הכלב.

18. ראה למשל: 1968 New York *The Life, History and Magic of the Dog*, F. Mery. מובן מאוחר שתופעה זו קיימת כמעט בכל תקופה. ראה למשל: R.H.A. Merlen, *De Canibus*, S. Feeke (ed.), *The Dog in Eighteenth*, London 1971. M.E. Thurston, *The Lost and Nineteenth Century Sculpture*, Leeds 2000. הרבה של הכלב, לעתים רבות לא נשתמרו או לא נחקרו אתרים ארכאולוגיים החשובים לחקר הכלב, או מסמכים למיניהם שגם הם היו יכולים לתרום לחקר בריה זו.

19. מאמר זה מבוסס על פרויקט מחקר הנקרא "מעשי שעות הפנאי בחברה היהודית בעת העתיקה", ובמיוחד על חומר שיעסוק בחיות מחמד בחברה היהודית. במחקר הנוכחי אין אנו מצטמצמים לדיון על מקומו של הכלב כחיות מחמד גרדא, ונרחיב את דיונונו כדי לספק בכל ההיבטים הקשורים למקומו של הכלב בעולם היהודי בתקופת התנ"ך.

20. ראה: ד' ברוור ואחרים (לעיל, הערה 3), עמ' 102-83, ובמיוחד עמ' 84, על "ספרות כלבים" בעולם היווני-רומי. לרשימה מפורטת על ה-"breeds" השונים שהיו קיימים בעולם היווני-רומי, ראה שם, עמ' 103. חלק מהם ידוע רק מהספרות, ולכן אין לדעת איך נראו או אפילו אם נתקיימו. ראה גם: ס' מנשה, "כלבים במסורת הקלאסית", בתוך: ע' רמון ו' שחורי (אוצרות: לעיל, הערה 7), עמ' 57-53 (עמ' 63-67*).

גילו לא מעט חיבה וסנטימנטליות כלפי כלביהם.²¹ לפעמים אפילו הקימו 'נפשות' לאלה שנפטרו, ורשמו עליהן כתובת קבר.²² הכלב בעולם היווני נחשב כרץ נאמן, גם למכובדים וגם לפשוטי העם, לגברים ולנשים, למבוגרים ולילדים.²³ לעתים רבות ליווה הכלב את אדוניו בשליחיותיו השונות, לעבודה, לבית ספר (אבל חיכה בחוץ), לפליסטרס (palaestra), ולפעמים אפילו לקבר.²⁴ אין להתפלא, אם כן, שנתגלו עצמות כלבים, כנראה חיות מחמד, בקברי מתים יווניים.²⁵ ליוונים היו גם כלבי ציד, כלבי רעים וכלבי שמירה.²⁶ כלבים גם נקשרו לעגלות צעצוע קטנות, ולפעמים גם אומנו

21. ראה: א"ה ברודריק (לעיל, הערה 16), מוטיב קבוע באמנות העתיקה הוא כלב שוכב מחתת לשולחן או למיטות הסועדים, חוכה בפירורים שנפלו, או במנות שניתנו באופן ישיר על ידי סועדים נדיבי לב. ראה למשל את התמונות אצל מ"א פופ (לעיל, הערה 10), עמ' 215, 212. לפטרוקלוס (Patroklos), ידידו של אכילס (Achilles), היו תשעה "כלבי שולחן", שזכו מן הסתם לפירוני אולם מסועדים. פטרוקלוס היה כנראה קשור מאוד לכלבים אלה, וסימן לחיבה זו, שניים מהם נחשטו על ידי אכילס, הונחו ליד האדון שלהם בעת ההלוויה שלו, והועלו באש יחד עם גווית פטרוקלוס (איליאדה, כג. 174-172).

22. ראה: W.F. Gosling, 'Pets in Classical Times', *Greece and Rome* 4, 1934-1935, pp. 109-110.

23. התיאור הקלאסי הוא של הכלב של אודיסיאוס (Odysseus), אוגוס (Argos) שהכיר את אדונו לאחר שאודיסיאוס נעדר מביתו עשרים שנה, ועל אף שהופיע בלבוש קבצן, הכלב, בשומעו את קולו של אודיסיאוס החוצץ, ואז נפטר. גם לבנו של אודיסיאוס, סלמכוס (Telemachos), היו כלבים נאמנים שזכו לאכול משאיות השולחן שלו. המסורת היוונית יורעת על עוד כלבים נאמנים של בעלים מפורסמים, כמו כלבו של נכתיפוס (Xanthippos), אביו של פריקליס (Pericles), או כלבו של אלקיביאדס (Alcibiades). על כל זה ראה: פ' גוסלינג (לעיל, הערה 22), גם האמנות היוונית הרבתה לתאר כלבים כרעים של מבוהרים וכחיות מחמד של ילדים. ראה: פ' מרי (לעיל, הערה 18), עמ' 39, ותשווה: ס' קלינגר, 'בעלי-חיים באמנות יוון', בתוך: ע' רמון ו' שחורי (לעיל, הערה 7), עמ' 26-21 (= עמ' 25-31*). וראה גם: ד' ברוור ואחרים (לעיל, הערה 3), עמ' 87-86, אבל על אף כל מה שכתבנו, גם היוונים זכרו שכלב הוא כלב ויש לו לפעמים גם תכונות רעות, בדיוק כמו בני אדם. לפעמים אפילו השתמשו בדימוי של תכונות רעות אלה לשקף מה שרץ בן אדם. השווה: ס' מנשה (לעיל, הערה 20).

24. F.A.G. Beck, *Album of Greek Education: The Greeks at School and at Play*, Sydney 1971, p. 49. ר"פ גוסלינג (לעיל, הערה 22), עמ' 110-109, ו-110-109. M. Golden, *Children and* 1975, p. 125. *Childhood in Classical Athens*, Baltimore 1990, p. 125. וראה גם הערה 21 לעיל בעניין הכלבים של פטרוקלוס.

25. 1971, p. 215. D.C. Kurtz and J. Boardman, *Greek Burial Customs*, London 1971, p. 215. ורחלו גם עצמות של חיות מחמד אחרות כמו ציפורים וחזירים קטנים.

26. ראה: ד' ברוור ואחרים (לעיל, הערה 3), עמ' 95-87, פ' מרי (לעיל, הערה 18), עמ' 42-36, על כלבי ציד והציד המיוחד שנודרש להם, ראה: D.B. Hall, *Hounds and Hunting in Ancient Greece*, Chicago-London 1964, esp. pp. 9-10, 18-19, 20-38. וראה גם: A.A. Phillips.

לדים רומיים אהבו מאוד את כלבים, שיחקו אתם, חיקו אותם במשחקיהם, גם בלעדיהם. אפילו במוותם, רבים מהילדים ניסו שלא להיפרד מכלביהם האהובים, על ידי חיקת סגנון שונות של "לד עם כלב" על ארון מותם.³² כלב מיוחד או יוצא דופן, לפעמים אפילו תרם למעמד של נער רומי צעיר בין חבריו.³³ הרומים אהבו כלבים מכל הסוגים ומכל הגדלים, אבל נשים אהבו במיוחד את הכלבים הקטנים מין *Maltese* שכינו *Lap Dogs*. גם גברים לפעמים נקשרו לכלבים קטנים מהסוג הזה, כדוגמת המשורר הרומי מרטיליס (*Martial*), שנשבר כאשר כלבתו המלטיזית איסא (*Issa*) נפטרה, והוא כתב שיר לזכרה.³⁴ הרומים, כמו היוונים, לפעמים גם הקריבו כלבים.³⁵

הכלב הושאל לתחום עולם המשחקים וההימורים. כך, לפעמים במשחקי לוח (*Board Games*) כינו את ה"חיל" בשם 'כלב'. המשחק בקוביות הפסיד אם זרק 'כלבים' (*Canes*), שזה המספר הנמוך ביותר בזריקה של ארבעת הקוביות, כאשר בכל אחת מהקוביות יצא המספר אחד.³⁶ כינוי זה מלמד אותנו, שעל אף המהפך החיובי בהתייחסות לכלבים בעולם היווני-רומי, עדיין הייתה מידת מה של יחס אמביוולנטי לחיה זו.

בעצם, על אף שהכלב היה יכול להיות רע נאמן, בעל סגולות רפואיות ופולחניות, הרומים לא שכחו שמדובר בכלב. לכן יש גם תיאורים של חיה זו כטמאה או כאוכלת פגרים, או כסתם חיה אלימה המסוגלת לנשוך.³⁷ הגישה לכלב בעולם

32. G. Burke, 'Anchored in History', *Time*, March 13, 2000, p. 56.

33. J.P.V.D. Balsdon, *Life and Leisure in Ancient Rome*, London 1969, p. 91; G. van Hooten, *Choes and Anthesteria*, Leiden 1951, p. 45.

34. E. Eyben, *Restless Youth in Ancient Rome*, London-New York 1993, p. 102-103.

35. G. Jennison, *Animals for Show and Pleasure in Ancient Rome*, Manchester 1937, p. 127.

36. ראה גם: ד' ברוור ואחרים (לעיל הערה 3), עמ' 93.

37. למשל הקריבו לרוחות ה-*Lares Praestites*, ששמו על הבולות. ראה: ר' בל (לעיל הערה 29), עמ' 68. כמו כן, הקריבו גורים אדומים, ובדקו את המעיים שלהם, בטקס הנקרא *augurium canarium*, והקריבו כלב אדום ב-*Robigalia*, כשהמטרה הייתה למנוע נזק מהיבול החקלאי, או למנוע נזק מוחותם של כוכב הכלב. על כל זה ראה: א"א בוריס (לעיל הערה 28), עמ' 32-35.

38. ראה: י' בלסדון (לעיל הערה 32), עמ' 151; J. Schwartz, 'Gambling in Ancient Jewish Society and in the Graeco-Roman World', in: M. Goodman (ed.), *Jews in a Graeco-Roman World*, Oxford 1998, pp. 145-165.

39. ראה: פ' ופניש ו' הסה (לעיל הערה 10), עמ' 72; L.P. Day, 'Dog Burials in the Greek World', *American Journal of Archaeology* 88, 1984, p. 29 n. 38.

40. האלמות הבנאו ברכה. ראה למשל: א"א בוריס (לעיל הערה 28), על כלב משוטט שהחזיק במיד של אדם, וכשעבר על יד הקיסר אספסניוס, פירשו זאת, שהקיסר יוכה לכל דבר שיבקש. השווה: V. Olivova, *Sports and Games in the Ancient World* (translated by D. Olivova).

לשעשע את בעליהם או קהל צופים.²⁷ בנוסף לכל זה, לכלבים היה תפקיד גם בפולחן, כפי שכבר ראינו לעיל לגבי המזרח התיכון הקדום. הכלבים התברכו בכיכול בכוח מרפא בלשונותיהם, היו קשורים לפולחן של אל הרפואה אסקלפיוס (*Asclepius*), והסתובבו לעתים קרובות במקדשים של אל זה.²⁸ כלבים גם נקשרו לפולחן האלה ארטמיס (*Artemis*), והועלו כקרבנות לכבודה. צעירי ספרטה (*Sparta*) הקריבו כלבים לאל המלחמה ארס (*Ares*).²⁹

2. דומי הרומאים 'השתגעו' על כלבים, וכל גילוי של חיבה שהחזר לעיל כלפי הכלב בעולם היווני, התקיים בעולם הרומי ביתר אינטנסיביות. לכן, בחברה הרומית נראו כלבים, מכל הסוגים שהוזכרו למעלה, כמעט בכל מקום.³⁰ גם הקשרים האינטימיים עם הכלב כרע או כחיית מחמד היו לעתים רבות מאוד אינטנסיביים.³¹

27. 6-18 and M.M. Wilcock, *Xenophon and Arrian on Hunting*, Warminster 1999, pp. 6-18.

28. בעמ' 18-6 שם על (כלבים שמונצים את חוש הריח לציד) *scent hounds* (כלבים שמונצים את חוש הראייה לציד), ובעמ' 18-12 על *classical breeds*. וראה במיוחד את הטבלה המפורטת בעמ' 17, המראה את הגישות השונות לגבי הצבע המתאים לכלב צאן.

29. ראה למשל: פ"ג בק (לעיל הערה 24), עמ' 49. על עגלות מסוג זה ראה: י' שורר, "עגלה של קט", *תוביץ סג*, תשנ"ד, עמ' 375-392, ובמיוחד עמ' 390, תמונה 4.

30. J. Serpell, *In the Company of Animals: A Study of Human-Animal Relationships*, Oxford 1976, pp. 175-176. השווה: ב"ג קוליוס (לעיל הערה 11), עמ' 214. השווה גם לדברי פלוטרכוס (המאה הראשונה ותחילת המאה השנייה לספירה), שמספר על יווניים שהשתמשו בגורים בטקסי רפואה שונים. למשל, היו לוקחים כלבים אלה ומעבירים אותם מעל לחלקי הגוף של החולה, במטרה להעביר את המחלה מהחולה לכלב. ראה: *Plutarch, Quæst. Roman.* xxx 42-3; *Nat. Hist.* xxx 42-3; *xxx 42-3*.

31. לאיברים אחרים של חולים. הכלבים מתו, והחולה החלים. ראה: *Nat. Hist.* xxx 42-3; *xxx 42-3*; *xxx 42-3*.

32. לשעמה שלמה של מחלות שניתן לדפא אותן בשימוש בכלבים חיים או בהפישות שלהם. ראה: *Latin: The Place of the Dog in Superstition as Revealed in Literature*, E.E. Burris, *Classical Philology* 30, 1935, pp. 32-42, esp. pp. 32-41.

33. על פולחנים אלה ראה: *R. E. Bell, Dictionary of Classical Mythology, Symbols, and Associations*, Oxford-Santa Barbara 1982, p. 68.

34. ראה: J.M.C. Toynbee, *Animals in Roman Life and Art*, Baltimore-London 1973, pp. 102-124.

35. בדיווח על החפירות האחרונות במל פיזה באיטליה נמסר על מציאת שלד שלם מהמאה הראשונה לפנה"ס של גבר, ועל ידו שלד של כלב. החופרים משערים שהגבר עבד בגמל, ושהכלב היה חיית המחמד שלו. שלד הכלב דומה לזה של ה-*Basset Hound*, הידוע גם כציד וגם כחיית מחמד, והיה פופולרי במלכים ובספינות צייד עבריים ומזויקים אחרים. נתגלו בחפירות אלה שרידים של עוד 16 כלבים, שמן הסתם מילאו תפקידים דומים. ראה:

שהוטלו על מי שפגע בהם בצורה כלשהי, אפילו, למשל, בנחיתת אוכל פגום, וגם העונשים שהוטלו על כלב נושך. בפרקים אלה מופיע שיר הלל לכלב, שבו הוא מושווה לכוהן, ליזביר, לבעל בית, למשורר, לילד ועוד.⁴⁴ הפרסים הדגישו במיוחד את חשיבות כלבי הרועים וכלבי הציד, אבל גם את כלבי הבית ששמרו נגד גנבים וזאבים, ושאלו היו גם כלבי מחמד.⁴⁵ הפרסים לא תמיד הקפידו על הגדרה זואולוגית ברורה של 'כלבים', אך מה שצירפו למשפחתם, כמו הקיפוד שהצטיין בניקוי הבית ממוזיקים ונחשים, רק העלה את מעמדו הכללי של הכלב בעולם זה.⁴⁶

החברה היהודית

לאור הגישה השלילית לכלב במסורת המקראית, אין זה מפתיע, שרבים מהמקורות היהודיים בתקופת הבית השני ובתקופת המשנה והתלמוד ממשיכים קו זה. אף על פי כן, לעיתים רבות גם הכירו בתועלת שיש בכלבים. להלן נבחן את המוטיבים, שהיו נפוצים בחברה היהודית על כלבים, בתקופת הבית השני ובתקופת המשנה והתלמוד.⁴⁷

1. כלבי צאן

נחמיל את דיונו בכלבי צאן. יוסף בן מתתיהו הזכיר שני סוגים של כלבים: בהתייחסו לאיסור להביא "מחיר כלב" לבית ה' (דברים כ"ג, יט), פוסל יוסף "שכר בעד הרבעת כלב, אם כלב ציד או שומר ערדים", שאין להביא ממעות אלה קרבן.⁴⁸ אין יוסף מוזכר איסור כולל של הרבעת כלבים וגידולם, ובמיוחד לגבי כלבי ציד וכלבי צאן, אלא רק איסור להביא קרבן מהשכר שמקבלים עבור הרבעתם.⁴⁹ נתייחס תחילה ל'כלב שומר ערדים' ולאחר מכן לכלב ציד.⁵⁰

44. שם, עמ' 154-185. אבל אפילו הפרסים הכירו במגבלות הכלב, והשוו אותן שם גם לגנב ולזונה.

45. שם, עמ' 160.

46. שם, עמ' 156, הערה 1.

47. יש לראות גם את הדיונים הכלליים של L. Lewysohn, *Die Zoologie des Talmuds*, pp. 82-89. S. Krauss, *Talmudische Archæologie*, Leipzig und Frankfurt am Main 1858, pp. 510-511.

48. הכלבים הקטנים (גורייתא) הוזכרים בבבלי כתובות סא ע"ב אינם חיות מחמד, כטענת לוינסון, אלא game pieces במשחקי טבלה. ראה: י' שוורץ (לעיל), הערה 36; *Jewish History and Hebrew Literature*, Jerusalem 1995, pp. 21-22.

49. קדמוניות היהודים, ד 206.

50. מירוש אחר לפסוק ראה במשנה, תמורה פ"ז מ"ג, ובמקבילות.

על כלבים כאלה בתקופת המקרא, השווה: אוב ל', א 'כלבי צאני', וישעיהו נ"ו, ט-יב.

הרומי נקבעה כנראה לפי סוג הכלב: גישה חיובית לחיית מחמד או לכלב שבית, וגישה שלילית יותר לכלב פרא. לא הייתה גישה מהותית אחת של הערכת הכלב בכל מחיר, בניגוד, למשל, למציאות במצרים שהזכרנו לעיל, ובניגוד למציאות בפרס שנזכר עתה. העולם היווני-רומי הכיר גם בדימויים שליליים לגבי הכלב, והזכיר אותם בצד המוטיביים החיוביים.³⁸

3. המזרח: פרס

הפרסים לא רק שאהבו כלבים, אלא גם העריצו אותם. הערצה זו כנראה מבוססת על השירות החשוב שנתנו הכלבים לחברה הפרסית העתיקה הנוודית ככלבי צאן וכלבי שמירה, וגם קשורה לרעיונות תאולוגיים של הדת הזורואסטריית. הקשורים במיוחד לכלבים.³⁹ כך, מקומו של הכלב בהייררכיית הבריאה היה מיד לאחר מקומו של בן האדם.⁴⁰ הכלב נקבע כמייצג את עולם המחנים, ותקרובת הוגשה לנפטר על ידי הגשתה פיזית לכלב. הכלב גם הגן על האדם נגד 'המוזיקים' של העולם הזה, ובמבטו היה יכול להברית שדים ורוחות. הכלב היה המלווה הנאמן של נשמת הנפטר בעת ירידתה לשאול, וגופות נפטרים בפרס לא נקברו, אלא נשארו במגדלי קבורה, שפתוחים בפני כלבים (וציפוזי טרף).⁴¹ בניגוד למה שראינו בעולם היווני-רומי, שלפעמים הגישו שם פירורים ושיירי סעודה לכלבים, מאמינים זורואסטריים אדוקים הגישו אוכל לכלב לפני התחלת כל סעודה, וגם מאמינים פחות אדוקים הקפידו על כך, במיוחד בימי חג.⁴²

הייתה גם ספרות זורואסטריית-כלבית ענפה, על אף שלא הרבה שרד ממנה.⁴³ כך, למשל, בפרקים (Fargard) י"ג ו"ד של ה-*Vendidad* (או ה-*Videvat*), העוסקים בדיני טומאה וטהרה, יש דיון נרחב על הכלב ועל חיות דומות או קרובות לו. שם נזכרים הסוגים השונים של הכלבים שהיו קיימים בעולם הפרסי, כמו כלבי צאן או רועים, כלבי שמירה וכלבי בית. נזכרו גם התפקידים שהטילו על כל סוג של כלב, העונשים

159-158 pp. (New York 1985, Orpington), על הקבר האטרוסקי (Etruscan) מהמאה

השנייה לפנה"ס, הידוע בשם "קבר החוזים" (Tomb of the Augurs) ועליו תיאור של כלב התוקף אדם המנסה להזיז אותו.

38. ראה: ד' ברואר ואחרים (לעיל), הערה 3, עמ' 100-101. והשווה את המקורות אצל: J.G. Mueller, *Des Flavius Josephus Schrift Gegen den Apion, Text und Erklärung aus dem Nachlass*, Basel 1877 (Hildesheim 1969), p. 262.

39. ראה: 1989, M. Boyce, *A History of Zoroastrianism, I, The Early Period*, Leiden (Hildesheim 1969).

40. פ' וופנשיוב' הסה (לעיל), הערה 10, עמ' 71; מ' בוויס (לעיל), הערה 39, עמ' 302-303.

41. מ' בוויס (לעיל), הערה 39, עמ' 120, 302-303.

42. מ' בוויס (לעיל), הערה 39, עמ' 163.

43. ראה: J. Darmeseter (tr.), *The Zend-Avesta, Part I: The Vendidad*, Oxford 1895, p. 155.

עד חמישה פרטים, היה מספיק כלב אחד, שיעקף תפקידו היה שמירה. בעודים גדולים יותר, הכלב היה צריך לא רק לשמור על העדר, אלא גם להנהיג אותו, ביחד עם הרועה. במקרה כזה היה בדרך כלל צורך בשני כלבים, אחד מאחורי העדר ואחד מלפניו. במסורת שהצגנו כאן, מתוארים עדרים רבים, מן הסתם גם גדולים, שהיו צריכים לעבור דרך אורכה. במקרה כזה היו צריכים שני כלבי צאן לעדר.

גם מקורות אחרים מכירים את המציאות הזאת של שני כלבי צאן לעדר. כך למשל אנו מוצאים בספרי:

משל למה הדבר דומה? לשני כלבים שהיו בעדר והיו צוחקו זה עם זה, בא זאב לטול טלה מן העדר והיה אחד מהם מתגרה כנגדו, אמר חבירו אם אני הולך ומסייעו עכשיו הורגו ועוקף עלי והורגני. עשו שלום זה עם זה ונלחמו עם הזאב.⁵⁴

המסורת לא מספרת על גודל העדר, אבל מזכירה במפורש שני כלבים. אמנם יש לצפות שהם יפעלו בהרמוניה בגלל הרמה הגבוהה של כלבי הצאן, אבל תמיד צריכים לזכור שמדובר בכלבים, ויתכן לפעמים שהם לא יסתדרו.⁵⁵ במקרה שציינו, על אף הבעיות 'הפרסונליות' לכאורה בין שני כלבים, ברגע המכריע הם פעלו בדיוק כמו שנדרש מכלבי צאן, שחייבים לשמור על העדר, והדפו את הזאב.⁵⁶

הזאבים לא היו האויבים היחידים של כלבים אלה. בספר בן סירה מובא פתגם על הצבוע שחוקף את הכלב.⁵⁷ גם כלבים פראיים תקפו אותם,⁵⁸ ואפילו הבהמות שהם שמרו עליהם, לעתים פגעו בהם, במיוחד אם היו גדולות.⁵⁹ כל זה מספק סיבות נוספות לשימוש בשני כלבים לכל עדר, ולא באחד.

כדי לתפקד, כלבים אלה נזקקו לדיאטה עשירה יותר מזו שהייתה מנת חלקם של רוב הכלבים.⁶⁰ במשנה במסכת חלה פ"א מ"ח קוראים על "עיסת הכלבים", שהרועים ספרי במדבר פסקא קנו (מהד' הורוויץ עמ' 209). והשווה למקבילות בבבלי סנהדרין קה ע"א, תנחומא (בובר) בלק ד, עמ' 134; תנחומא בלק ג; במדבר רבה פרשה כ ב.

54. וראה בבורות נה ע"א. היו כלבי צאן שלא ציינו לבעליהם. על התחברותם של כלבי צאן כנגד אויב משותף כמו זאב, ראה: S. Thompson, *Motif-Index of Folk-Literature*, VI, p. 223 (1624.2).
 55. נוטים להתחבר ביחד (allegomimetic behavior). ראה: J.L. Cloudsley-Thompson, *Animal Behaviour*, New York 1961, p. 152.
 56. במסורת הנ"ל מול האויב המשותף.
 57. על האגרסיביות הנדרשת מכלבים אלה, ראה: קולומלה (לעיל, הערה 52), 12.9.vii.
 58. בן סירה ע"א, כ, מהד' סגל עמ' פב.
 59. משנה בבא מציעא פ"ז מ"ט.
 60. ירושלמי בבא קמא פ"ב ג ע"א.

ההלכה כמובן קבעה, שבעל הכלב חייב להאכיל את כלבו. ראה למשל: בבלי שבת קנה ע"ב; והשווה: תוספתא יום טוב פ"ב ה"ן, מהד' ליברמן עמ' 287. כמובן שלכלבי רועים, כמו כלבים אחרים, יכולים להסתפק באכילת נבלה (ביצה כא ע"א), או באכילת עצם (ניסוף בן מתתיהו,

אי-אפשר היה לעסוק במרעה כלשהו מבלי להזדקק לכלבי מרעה או לכלבי צאן.⁵¹ הם היו ידועים כנאמנים לבעליהם, שמרו על צאן ובקר ביעילות ובאגרסיביות נגד שודדים וחיות טרף, ועזרו לרועה במשימות המרעה.⁵² רוב המקורות היהודיים לגבי כלבי צאן נמצאים בספרות חז"ל ולא בספרות הבית השני, אבל סביר שלא היו שינויים מרחיקי לכת בעבודתם של כלבים אלה, ומן הסתם מקורות חז"ל טובים גם לגבי תקופת הבית השני. כך למשל, אנו מוצאים בבראשית רבה:

ר' אבא בר כהנא אמר מאה ותרתי רבין ושבעה אלמין ומאתן ענין הוה לאבונן יעקב, ר' לוי אמר ששים ריבוא כלבים, ורבני אמ' ק"ז ריבוא, ולא פליג מאן דאמר ששים ריבוא, לכל עדר כלב, למאן דאמר ק"ז לכל עדר ב' כלבים.⁵³

תרגום: ר' אבא בר כהנא אמר, מאה ושניים רבבות ושבעת אלפים ומאה עררי צאן היו לאביו יעקב. ור' לוי אמר ששים ריבוא כלבים. וחכמים אמרו מאה ועשרים ריבוא [כלבים]. ואין הם חולקים. מי שאמר ששים ריבוא, לכל עדר - כלב, ומי שאמר מאה ועשרים ריבוא, לכל עדר - שני כלבים.

המסורת עוסקת במספר העדרים וכלבי הצאן כביכול ליעקב, בחזרתו לארץ מביתו של לבן. כל המספרים הם כמובן דמיוניים, ומטרת המסורת להדגיש שהיו ליעקב הרבה עדרים, ובעקבות כך הרבה כלבי צאן. מעניינות יותר הן הגישות השונות לגבי מספר כלבי הצאן הנוחצים לעדר, זאת אומרת, האם צריכים אחד או שניים. שתי הגישות משקפות כנראה מציאות מסוימת. בעדרים קטנים בעלי שניים

51. ראה: י' שורר 2000 (לעיל, הערה כוכב [*]), והשווה: R. Coppinger and R. Schneider, 'Evolution of Working Dogs', in: J. Serpell, (ed.), *The Domestic Dog: Its Evolution, Behavior and Interactions with People*, Cambridge 1995, pp. 27-29 (= sheep dogs);
 52. במדבר במשך כל השנה; 2. במדבר במשך הקיץ; 3. סמוך ליישוב. בכל אלה היה קשה להסתדר בלי כלבי צאן ומרעה. גם הרועה המקצועי, שטיפל בצאנם של חקלאי האזור, היה זקוק לכלבים, וסביר שאפילו בעל משק פרטי עם כמה כבשים או עזים בודדים, היה תלוי בכלבי צאן או בכלבי שמירה. ראה: Z. Safrai, *The Economy of Roman Palestine*, London: New York 1994, pp. 165-167.

53. באופן כללי השווה: ג' טובי (לעיל, הערה 30), עמ' 106-107. תיאור מפורט ביותר על כלבי צאן ומרעה נמצא בספרו של הרומי בן המאה הראשונה לספירה Lucius Junius Moderatus Columella (Columella, *De re rustica*, VII, [12. 1-14]). המסורת הפריטית קובעת, שעצם הקיום של הצאן והבקר תלוי בכלבי המרעה. ראה: ג' דרמסטטר (לעיל, הערה 43), n. 168, p. 31. Saddar. בתקופה המודרנית קורה לא פעם, שלכלבי צאן ומרעה כבר אין תעסוקה, קיימת בעיה של אבטלה, וחלק עברו 'חסבה מקצועית' לתחומים לא פחות חשובים. כך, הבורדר-קולי הפך כיום למגוש ציפורים בשדות תעופה, בברכות זגים ועוד. ראה: צ' רינת, 'הכלב הוא ורוקחותליק כפייתי-אובססיבי', הארץ, 23.2.2000, עמ' 63.
 54. בראשית רבה ויצא פרשה עג יא, מהד' תיאודור-אלבק עמ' 855-856. והשווה אל המקבילה בתנחומא (בובר) ויצא כד, עמ' 161, ושם שנינויים קלים.

עורר השתהוה⁶⁶. זאת הייתה כנראה בדיוק המטרה של מחבר ספר חנוך בפרק פט, מב-מט, כאשר בתיאורו על תולדות האנושות ועם ישראל השתמש בדימויים של בהמות וחיות, וצייר את הכלבים לשועלים ולחזירי הבר שתקפו את הצאן, במקום לשמור עליהם.⁶⁷ את ה'צאן' מזהים עם ישראל, את הכלבים' עם הפלשתים, את השועלים' עם עמון או עמלק, ואת 'חזירי הבר' עם האדומים.⁶⁸ השימוש בכלב כמסמל את הפלשתים מעניין במיוחד, לאור בית הקברות הגדול לכלבים מהתקופה הפרסית, שנתגלה באשקלון, עיר שמוזהה עם הפלשתים בתקופת המקרא.⁶⁹

כל מה שראינו עד כה לגבי כלבי צאן או כלבי מרעה, התייחס לכלבים שפעלו בשירותם של רועים מקצועיים, שהתרחקו מהיישובים עם עדריהם. כזכור, התקיימו לפעמים עדרי צאן קטנים, שיצאו למרעה קרוב ליישוב, וחזרו לידרי צאן או למכלאות בתוך היישוב עצמו.⁷⁰ אין ספק שכלבי צאן היו נחוצים גם כאן כדי לשמור על הצאן, במכלאה או מחוצה לה, כנגד מזיקים מכל הסוגים, וכאן עבודת השמירה הייתה קשה יותר.⁷¹

2. כלבי ציד

כזכור, יוסף בן מתתיהו הזכיר כלבי ציד.⁷² כלבים אלה ידועים בעמים רבים בעולם העתיק, ובמיוחד אצל אלה שהדבו לעסוק בציד.⁷³ אבל אצל היהודים יש רק מקור

66. אבל, כפי שהזכרנו לעיל, בסופו של דבר מדובר בכלב. כך בירושלמי סנהדרין פ"ב, כ ע"ב: "משתיין בקיר" (שמ"א כ"ה, כב, לד) - מה עיסקה דכלבא? משתיין בכתלא". וראה גם: בבלי

בבא בתרא יט ע"ב.

67. השווה: בבא קמא טו ע"ב, שבבבלי כלבים לא היו רגילים לאכול צאן, וסביר שכלבי ארץ ישראל לא היו שונים בכך.

68. M. Black, *The Book of Enoch or I Enoch: A New English Edition*, Leiden 1985, p. 267.

69. ראה למשל: יוחנן ג' ג; שופטים י"ז, יט; שמ"ב א', כ. על בית קברות זה והממצא שם ראה בדיונו לעיל, וגם: 'When Canaanites and Philistines Ruled Ashkelon', L. E. Stager, *Biblical Archaeology Review* 17 (2), 1991, pp. 24-43; idem, 'Why Were Hundreds of Dogs Buried at Ashkelon?', *ibid.*, 17(3), 1991, pp. 26-42 (10).

70. ראה למשל: משנה בבא קמא פ"א מ"א, והשווה: ד' ספראי (לעיל, הערה 51), עמ' 165.

71. ראה: משנה בבא קמא פ"ב מ"ג; תוספתא בבא קמא פ"ב ה"א, מהר" לירבן עמ' 5; ירושלמי שם פ"ב, ג ע"א; ובבלי שם כא ע"ב. מדובר בכלבים וגזרים שקופצים ואו נופלים מגגות למטה, או שקופצים מלמטה למעלה, ובכך גורמים לנזק. סביר שהכלבים שנמצאים ביחד עם גזרים אלה הם כלבי צאן (או שמירה). לא נראה מהמקורות שגזרים ועזים אלה נשארו במכלאה כל היום, מה שהכביד על הכלבים בתפקידם. וראה גם דיונו בהמשך על כלבי שמירה.

72. קדמוניות היהודים, ד, 206.

73. ראה פ' סדר' העירי (18 עמ' 31, 34-35, 40, 47-46, ועוד).

אוכלים ממנה, ולכן היא חייבת בכל החובות ההלכתיות של עיסה שהיא מאכל אדם.⁶¹ לפי ר' שמעון בן לקיש, עיסת כלבים הייתה עיסה שהוסיפו לה מורס,⁶² מן הסתם לטובת מערכת העיכול של הכלבים. במסורת הרומית קבעו במפורש, שיש להאכיל את הכלבים האלה באוכל משובח, בקמח שעורים וחלב, או בלחם בתוספת מי עדשים, מאכלים שהיו מיועדים לחזק את הכלב ולעזור למערכת העיכול שלו.⁶³ גם העובדה שאפו עיסה זו בצורות הדומות ללחם או לעוגיות, מעידה על האופי המשופר של הלחם הזה המיועד מלכתחילה לכלבים.⁶⁴

לא פעם הרוויחו כלבים אלה טיפול ואוכל מיוחד, כיוון ששמרו לא רק על הצאן אלא גם על בעליהם. כך למשל מוצאים בירושלמי:

רעייא חלבון חלב ואחא חויה ואכל מניה והוה חללא מסתכל ביה. דר אתון ייכלון מישירי נבח בחון ולא אתבוננו. בסופא אכל ומית (ירושלמי תרומות פ"ח, מו ע"א). תרגום: רועים חלבו חלב ונבא נחא ואכל ממנו (והטיל בו רעל) והכלב היה מסתכל בו. כאשר באו הרועים ורצו לאכול מהחלב, הכלב נבח בהם והם לא שמו לב לכך. לבסוף הוא אכל [את החלב המורעל] ומת.

במקבילה לסיפור זה, בפסיקתא דרב כהנא, נוסף:

וקברוניה ועבדון לה נפש, ועד כדון היא מתקריה נפש דכלבא (וייה בשלח פסקא א, יא, מהר" מנדלבוים עמ' 175-176). תרגום: וקברו אותה, ועשו לו 'נפש' ועד עכשיו היא נקראת 'מצבת הכלב'.⁶⁵

היות שכלבי הצאן נודעו בנאמנותם לצאן ולבעליהם, כל יוצא מן הכלל לתופעה זו

קדמוניות ב"ב, 288 - ואילך; שבת קכח ע"א. לפעמים גם שחטו בשר בשבילים (תוספתא חולין פ"ב ה"ט, מהר" צוקרמנדל עמ' 502 - ואין אנו דנים כרגע בשחיטת העזרה).

61. ראה בסוגיה בירושלמי חלה פ"א, נח ע"א. עם זאת, אפשר שלפעמים דבר זה מעיד על המזון הדל של הרועים. היו גם רועים שנמנעו מלאכול עיסה זו. השווה: עירובין פא ע"א, על זריקת פת שעורים לכלבים (בבבלי, והימנעותם מלאכול אותה. וראה גם דיונו בהמשך על האכלת כלבים).

62. שם.

63. קולומלה (לעיל, הערה 52), 12.10. vii. והשווה: ד' ברזארי ואחרים (לעיל, הערה 3), עמ' 72.

64. גם במזרח התיכון הקדום זכו כלבים מסוימים, כגון כלבי צאן, לאוכל משובח.

65. תוספתא חלה פ"א ה"ז, מהר" לירבן עמ' 276, וירושלמי חלה שם. אם הם נאפו בצורת 'למור', שאינו צורה רגילה לכיכר, אין הרועה חייב להתייחס ללחם זה כמאכל בן אדם.

65. ש' לירבן, *יוניות ויונות בארץ ישראל*, ירושלים תשכ"ב, עמ' 96, הערה 91. טוען שסיפור זה דומה במקורות חז"ל, משקפים מוטיבים חזיתיים מקובלים בעולם היווני-רומי על הכלב. אפילו אם כך הוא, העובדה שמוטיב זה חדר לספרות חז"ל, מצביעה, מן הסתם, שגם הם חשבו שכן יתנהג כלב צאן נאמן.

מסעם היישוב, או בכלבי שמירה וחרז שבהגם על רכוש בעלם שימשו למעשה גם כמגני היישוב כולו.⁸³ היו גם חכמים שדרשו, שכלבי שמירה, במיוחד אלה "בעירות הסמוכות לספר", יהיו קשורים בשלשלאות של ברזל במשך היום, ויחרו רק בשעות הלילה, בזמן הקריטי לשמירה על היישוב.⁸⁴

כפי שהוזכר, רוב הכלבים היו מופקדים על שמירת החרז והרכוש שבה. ציפו שכלבים אלה יתנהגו כ'כלבים' במקרה של כניסה ללא רשות של זר לחרז, זאת אומרת, שיקימו מהומה רבה. לכן קובעת המשנה בבבא קמא פ"ה מ"ג, שאם מושחו הכניס שור לחרז בעל הבית בלי רשות, "ונגחו שורו שלבעל הבית, או שנשכו כלבו שלבעל הבית", פטור בעל הבית מלשלם לבעל החרז, שהרי הכלב עשה מה שמוטל עליו.⁸⁵ המשנה שם הוסיפה, שאם בעל החרז נתן רשות להכניס את החרז, אזי בעל החרז חייב בנזק שייגרם על ידי שורו או כלבו. מעניינת דעתו של רבי יהודה הנשיא שם, שבעל החרז פטור אפילו אם נתן רשות למישהו להיכנס, אלא אם קבע בעל הבית במפורש שהוא לוקח על עצמו את האחריות על הבהמה שהוכנסה. לדעת רבי יהודה, אין לצפות מכלב שמירה לחדול באופן אוטומטי לתפקד ככלב שמירה, אפילו אם ניתנה רשות להיכנס לחרז.

הלכה נוספת קובעת:

פועל שנכנס לחרז בעל הבית שלא ברשותו, אע"פ שיש לו רשות ליכנס ולהגבות את שכו, נגחו שורו של בעל הבית או שנשכו כלבו של בעל הבית, פטור [בעל הבית] **ולשלם נזק למזל, אם אמר לו הנזק, בעל הבית חייב.**⁸⁶

לא ברור מדוע בעל הבית פטור מלשלם נזק לפועל שבא לקבל את משכורתו. בבבלי שם (לג ע"א) מסבירים, שמדובר במקרה שלא ברור למה התכוון בעל הבית כשנתן לפועל רשות לבוא ולקבל את שכרו, ושמה הכוונה הייתה שהפועל יגיע רק עד הכניסה לחרז, ושם יפגוש אותו בעל הבית על מנת לשלם לו.

על כל פנים, ברור שכלב החרז פעל במקרים אלה כפי שנדרש, ולא באו בטענות לבעל הבית בגלל התנהגות אגרסיבית של הכלב.

83. ראה: ז' ספריא, הקהילה היהודית בארץ-ישראל בתקופת המשנה והתלמוד, ירושלים תשנ"ה, עמ' 122-98. מקורות ח"ל העוסקים בענייני ביטחון, עוסקים לרוב בשומרים בשר ודם, או ביסודות פיזיים כמו חומות ומגדלים.

84. תוספתא בבא קמא פ"ח ה"ז, מהד' ליברמן עמ' 41. ראה גם בבבלי שם פג ע"א: "וקשרו ביום ומתירו בלילה". וראה דיונו בהמשך לגבי אלימות כלבים.

85. חשוה: תוספתא בבא קמא פ"ה ה"ג, מהד' ליברמן עמ' 20. שם קובעים: "נסקל, ואין נותן את הכופר". סביר שעניין הכופר (שמות כ"א, כט-ל) מתייחס אך ורק לשור ולא לכלב, שהרי יתר הפיק בחוספתא שם עסק בנזק שנגרם על ידי שוורים או פרות. ספק רב אם הכלב היה יכול להרוג את השור, ועל כל פנים אין הכלב נזק בין החיות המועדות לפרענות כמו ארי, דוב, נחש וכו' (משנה בבא קמא פ"א מ"ד; ירושלמי שם פ"א, ב ע"ג).

על אף כל האמור כאן, בעל הבית חייב לשמור על כלב השמירה, וחייב בנזקים שגורם הכלב, שאינם קשורים לתפקידו. כך למשל, במשנה בבבא קמא פ"ז מ"ז נקבע שאין "מדלים כלבים אלא אם קשורים אותם בשלשלת".⁸⁷ מובן מאליו שנקיטה באמצעי זהירות בכלבים אינה יוצאת דופן, והיא קיימת גם אצל עמים אחרים.⁸⁸ במשנה בבבא קמא פ"ב מ"ג נקבע **שכלב שאכל חררה (עוגה דקה שנאמחה על גחלים) בתוך החרז, אבל לא הייתה עוגה זו של בעליו, בעל הבית חייב לשלם נזק שלם, כיוון שכלב מועד להתנהגות כזו והיה צריך להשיג עליה. אם העוגה הייתה עדיין חמה עד כדי כך שהיו עליה ניצוצות והכלב שרף על ידי כך את הגדיש, חייב בעל הבית לשלם חצי נזק. המקרה השני אולי צפוי פחות, ולכן בעל הבית משלם רק חצי נזק.**

עד עתה עסקנו בכלבים שתפקידם העיקרי היה לשמור על החרז. מן הסתם הבעלים של הכלבים האלה היו שייכים לשכבות הבינוניות או הנמוכות של החברה. גם לעשירים ולגבירים היו כלבי שמירה. אך לכלבים אלה היו תפקידי שמירה חשובים יותר ממה שראינו, המתאימים למעמד הרם יותר של בעליהם. על אף שרוב המקורות מסוג זה מתייחסים כביכול רק למלכים, ברור שהם עוסקים באופן כללי במעמד הסוציו-אקונומי הגבוה. כך למשל מוצאים בפסיקתא דרב כהנא:

למלך שהיה לו כרם והיקיפו גדר והושיב בו המלך כלב נושן. א' המלך, כל מי שיבוא ויפרץ את הגדר ישכנו הכלב, ובא בו של מלך ופרץ את הגדר ונשכו הכלב.⁸⁹

כפי שהזכרנו, כלב שמירה צריך להיות אגרסיבי. כאן המלך בחר בכלב 'נושן', אלים במיוחד, שתקף אפילו את בנו של המלך שחדר בלא רשות לחרם. נראה בהמשך, שהמרחק בין כלב שמירה יעיל לבין כלב אלים, לא תמיד היה גדול. כלב שמירה כפי שמתואר כאן, אפילו יעיל במיוחד, אינו מתאים לבית או לחרז. אבל כלב זה כנראה התאים לתפקיד של שומר הכרם.

מסורת זו אמנם מרחיבה לגבי אופי הכלב, אבל משאירה עניינים נלווים אחרים בלי מענה. כך, אין לדעת האם נוכחותם של כלבי שמירה בחרמים (או בפרדסים, על פי חלק מהמקורות) הייתה תופעה שכיחה אצל כולם, או רק אצל עשירים. כמו כן, לא ברור באיזו מידה יש קשר בין שני המרכיבים של השמירה - האם הגדר הייתה

87. ראה דיונו בהמשך לגבי אלימות כלבים. מסורת זו משקפת את האמביוולנטיות לכלבים, אפילו אלה הממלאים תפקידים חשובים.

88. ראה למשל: ג' דומסטטר (לעיל, הערה 43), עמ' 164, על נקיטת אמצעי זהירות לגבי כלבי בית וחרז בעולם הפרסי.

89. פסיקתא דרב כהנא זכור פסקא ג ט, מהד' מנדלבוים עמ' 47. ראה את המקבילות בתנחומא (בבבא), תצא יב, עמ' 41; פסיקתא רבתי זכור פ"ב, מהד' איש שלום עמ' נב ע"א ('פרדס' (בבבא).

על פי מדרש זה משה השתיק את הכלבים כדי שלא ינבחו, והפסוק אינו מתייחס לכלבים שנלוו לבני ישראל, אלא לאותם כלבי שמירה מגינים. בפסיקתא דרב כהנא מופיעה המסורת בצורה שונה במקצת:

והו תמן תרין כלבין דחרשין, שרין נבחיה במשה. אמ' משה עמא אתון תמין כלבין

דקושט' לא נבחין וכלבון דשקרא נבחין.⁹³

תרגום: והיו שם שני כלבים של כשמים, התחילו נובחים במשה. אמר משה, עמא

בואו ראו - כלבי אמת אינם נובחים, וכלבי שקר נובחים.

כאן לא מסופר באופן מפורש שמשה השתיק אותם, אבל סביר שכן יש להבין. כוונת הפסוק כאן היא לכלבים של בני ישראל, שלא הרעישו בזמן יציאת מצרים. על שתיקה מאוד לא אופיינית זו, זכו הכלבים, לפי מסורת מאוחרת אחרת, שעיבוד העורות של ספרי קודש, תפילין ומזוזות יעשה מצואתם.⁹⁴

4. כלבי ליווי וחיות מחמד

המקור היהודי הקדום ביותר שמתייחס לכלב כמלווה, או כמעט כחיות מחמד, הוא ספר טוביה. טוביה נשלח על ידי אביו טבי לארץ מדי. כלבו הלך עמו, וליווה אותו גם בחזרה הביתה.⁹⁵ החוקרים התקשו להסביר את תפקיד הכלב בספר. חלק השבו שברסאות הקדומות של הסיפור תפקיד הכלב היה לשמור על טוביה נגד הזג הגדול או התנין שמתאר בסיפור, ובמשך הזמן תפקיד השמירה נעלם. אחרים הצביעו על מסורות בעולם היווני והפרסי המתארות את הכלב כמלווה נאמן, כדוגמת כלבו של אודיסיאוס (ראה לעיל), אבל מיד הוסיפו הסתייגויות לפרשנות זו לאור המסורות

⁹³ פסיקתא דרב כהנא ויהי בשלח פסקא יא יב, מהד' מנדלבוים עמ' 187-188.

⁹⁴ כלה רבתי פ"א ה"א. על השימוש בצואת כלבים לעיבוד עורות ראה גם: תוספתא ברכות פ"ב ה"ט, מהד' ליברמן עמ' 9; ירושלמי שם פ"ג, ו ע"ד; שם כה ע"א. ראה גם: גיטין סט ע"א, על השימושים הרפואיים של צואת כלב לבן (Album Graecum). והשווה הסוגיה שם לעניינים נוספים של רפואה עממית, הקשורים לכלבים וחיות נוספות. על כל אלה ראה: F. Rosner (translator and editor), *Julius Preuss' Biblical and Talmudic Medicine*, New York 1978, p. 269. ובעל פוליסוס, והמקמץ, והמצרף נחשת, והברסי וכו'. המקמץ הוא מי שאוסף צואת כלבים לעיבוד עורות, ולפי משנת כחובות כאן, מדובר במקצוע בזוי ביותר. והשווה תוספתא כתובות פ"ז ה"א, מהד' ליברמן עמ' 82: "אי זהו מקמץ? זה בורסי, ויש א' זה המקמץ צואה". למקורות נוספים בנדון, ראה: ש' ליברמן, תוספתא כפשוטה, חלק ו', סדר נשים, ניו יורק תשכ"ז, עמ' 302-304. והשווה גם א"א בוריס (לעיל, הערה 28), עמ' 32-35; ד' ברוואר ואחרים (לעיל, הערה 3), עמ' 42.

⁹⁵ ר' ב' י"א, ד' ה' טז; י"א, ט בנוסחאות אחרות. ראה: C.A. Moore, *The Anchor Bible* (Tahiti. 4 x 11 - 11

נחוזה לכלב כדי שיוכל לשמור על הכרם, או שבאה רק כתוספת שאדם עשיר הוסיף לחגת רכשו, אבל כלב השמירה היה מסוגל לשמור על הכרם גם בלי הגדר.⁹⁶

עשירים השתמשו בכלבי שמירה גם בבתיהם, ולפעמים כלבים אלה היו אלימים או בעלי פוטנציאל לאלימות. כך מסופר בקהלת רבה (פרשה ה, י) על דוד, שבילה שבת בפרדס שמאחורי ביתו, ושם נפטר. כשגילה זאת בנו שלמה, שלח לחכמים בבית המדרש: "אבא מית ומוטל בחמה וכלבים של בית אבא רעבים".⁹⁷ סביר שאין הכוונה במסורת זאת לכלבי מחמד, שהכירו את דוד והיו רגילים ללוות אותו, אלא לכלבי השמירה של דוד, שלא יהסו לאכול מגוייתו אם יהיו רעבים מדי. שלמה רצה, גם 'לנטרל' את הכלבים וגם להוציא את גופת אביו משם בדרך הלכותית שתתאים לשבת. וחכמים שלחו לו בחזרה: "חתוך נבלה והנח לפני כלבים. ואבין - הנח עליו ככר או תינוק וטלטלו וכו'". גם הפתרון המוצע כאן מצביע על כך שלא מדובר בחיות מחמד, אלא בכלבי שמירה שרגילים לאכול בשר. על כל פנים, אין זה מן הנמנע, שעשירים יהודים החזיקו כלבים כאלה בבתיהם כדי לשמור על עצמם ועל רכושם.

קיים סוג נוסף של כלב שמירה. במדרש בספרות האגדה המאוחרת, העוסק ביציאת בני ישראל ממצרים, מסופר על כלבי שמירה מגינים בשירות המצרים, שנבחו כאשר מישהו התקרב אליהם.⁹⁸ כלבים אלה היו עלולים להתרחק על בריחות העם ולהזעיק את המצרים. כך מופיע בשמות רבה:

ועשו מצרים כלבים של זהב בכשפים שאם יבא אדם לישם יהיו נובחים וקולן הולך בכל ארץ מצרים מהלך מ' יום. ושתקן משה, שנאמר 'ולכל בני ישראל לא יורץ כלב לשנ' (שמות י"א, ז)

⁹⁶ הגדר מסביב לכרם נבנתה כנגד מזיקים למיניהם. כנגד ציפורים כמובן אין הגדר יעילה, אך היא יכולה להקשות על חירות שיעלים, חזירי בר ועוד חיות שדה, וגם על רועים שמחזירים לכרם את עדדם, האוכל את עלי הגפנים ומשחית אותם. על גנבים שבצרו וגנבו את היבל, או על סתם עובדי אורח שלא נמנעו מלאכול ענבים שלא שייכים להם. ראה: י' פליקס, עצי-פרי למיניהם: צמחי התנ"ך והד"ל, ירושלים תשנ"ד, עמ' 80. אין ספק שכלב אלים שימש כתוספת למעדר הפזיז של שמירת הכרם. על מגדלי שדה, ראה: י' ספראי (לעיל, הערה 83), עמ' 103 הערה 183, והספרות שציינה שם. עיקר התפקיד של המגדלים היה חקלאי, אבל יש בהם לפעמים גם שימוש ביטחוני.

⁹⁷ השווה: ויקרא רבה פרשה יט, מהד' מרגליות עמ' חלג-חלד. מסופר על נבוכדנצר ש"היה מתוך מבשרו [של יהויקים] כזיתים ומשילכו לכלבים, שנאמר: 'קבורת חמור יקבר' (ירמיהו כ"ב, יט), היכן קבורתו שלחמור, לא במעיו שלכלב?⁹⁸

⁹⁸ ראה: א"א בוריס (לעיל, הערה 28), עמ' 34. בכלבי שמירה השתמשו במקדשים רומיים כדי שבנביחתם יזהירו על קרבת אויב או פולש למקדש.

חד בר נש זמן חד רבן ואייתב כלבא גביה. אמר ליה ביזיון אנא חייב לך? אמר ליה רב, טיבו אני משלים ליה. שדיין עלון לקרנא. עאל חד מינתון בעא מינסב איתחני ואכל ביציו.¹⁰²

תרגום: בן אדם אחד הזמין חכם אחד לביתו, והושיב [בעל הבית] כלב אצלו. אמר לו [החכם]: ביזיון אני חייב לך? אמר לו [בעל הבית]: רבי, טובה אני משלם לך. שודדים עלו לעיר. עלה אחד מהם ורצה לקחת את אשתי ואכל הכלב את ביציו.

עם זאת, הכלב לא תמיד זכה לגמול הולם על נאמנותו. יוסף בן מתתיהו מספר על צמח הבערה (*mandragoras* = *baatis*) המצוי בעבר הירדן, במקום שנקרא גם הוא בערה. כלם רצו את הצמח, אך מי שנגע בו טרם שנקטף, מת. יוסף מספר על התחבולות שהשתמשו בהן כדי לקטוף צמח זה. בין היתר, חפרו מסביב, וקשרו אליו כלב, שהלך אחרי בעליו מבלי לחשוש. הכלב משך את הצמח ומת, או כפי שכתב יוסף: "כאילו נתן את חייו כופר האיש".¹⁰³

כמובן לא כל הכלבים זכו לאכול על יד השולחן, או לקבל מהאוכל שהוגש, כפי שראינו לגבי הכלב שהציל את אשת בעליו.¹⁰⁴ כבר ראינו לעיל, שכלבי צאן ומרעה זכו לאוכל משובח. ספק אם כל כלבי הבית או המחמד זכו לאוכל כזה,¹⁰⁵ אבל ברור שבעלי כלבים מחויבים היו להאכל את כלבם. בברייתא שמובאת בבבלי אנו מוצאים:

102. במקבילה בפסיקתא דרב כהנא יהי בשלח פסקא א, מהד' מנדלבוים עמ' 175-176, החכם הוא ר' אבהו והוא הוזמן בקיסריה. על מוטיב הכלב השומר על בעליו, השווה גם: ס' תומפסון (לעיל, הערה 55), ו' עמ' 218 (B524.1.4.1) ועמ' 222 (B524.1.2.1). והשווה: ש' ליברמן (לעיל, הערה 65), עמ' 96, הערה 91.

103. יוסף בן מתתיהו, *תולדות מלחמת היהודים*, 180-185 (א.ג.1). סניקיה זו של הוצאת הצמח נזכרת גם במקורות אחרים. ראה: 14.27 *Aelian, On Animals*. כך גם צויד בכתב יד משנת 512 לספירה. ראה: *The Greek Herbal of R.T. Gunther* (ed.), *De materia medica*, *Dioscurides*, Englished by J. Goodyer 1655, New York 1959, Pl. XII L. X. ושווה גם: A. Rahmani, 'Byzantine Solomon Eulogia Tokens in the British Museum', *JEJ* 49, 1999, pp. 100-101.

104. השווה: מתי ט"ו, כו"ז (= מרקוס ז', כו"ח): "ויען ויאמר לא טוב לקחת את לחם הבנים ולהשליכו לפני צעירי הכלבים. ותאמר כן אדני אפס כי גם צעירי הכלבים יאכלו מן הפרורים הפלים מעל שולחן אדניהם". השווה: מ"א פופ (לעיל, הערה 10), עמ' 212, 215 על מוטיב זה באמנות עתיקה. השווה גם: יוסף בן מתתיהו, *קדמוניות* י"ב, 213. טריפון, איש שעשועיו של המלך המצרי, לעג ליוסף בן טוביה על שהשאיר עצמות רבות על צלתו בתום משתה. יוסף ענה: "שכן כלבים אוכלים את העצמות יחד עם הבשר... ואילו בני אדם אוכלים את הבשר ומשליכים את העצמות". השווה גם: תענית יא ע"ב, על כלבים שזכו בארוחתו של חכמי בבל שהיו בתענית.

105. יש כמובן דברים שגם כלבים לא יאכלו. ראה למשל, ויקרא רבה פרשה כח, מהד' מרגליות

השליטות על הכלב במסורת המקראית.⁹⁶ סביר ששתי הגישות נכונות: הכלב המלווה אמור גם להגן על בעליו מכל סכנה,⁹⁷ בין אם זה דג גדול, ובין אם זה כל מזיק אחר, ואפשר שדווקא סיפור זה מהווה את נקודת המפנה, מהגישת המקראית השלילית כמעט לחלוטין, לגישה החיובית יותר של תקופת הבית השני.⁹⁸

המוטיב של כלב ליווי, שהוא גם שומר אישי, מופיע במקורות חז"ל.⁹⁹ על הפסוק "וישם ה' לקין אות לבלתי הכות אותו כל מצאך" (בראשית ד', טו), מוצאים אנו בבראשית רבה: "...רב אמר: כלב מסר לך... והכוונה היא שהכלב יגן עליו מפני חיות רעות וטורפים, וראה לו את הדרך הנכונה. אבל חשוב גם להזכיר כי עדיין נשאר משוה מן המעמד השלילי של הכלב במסורת המזרח, ולכן דווקא היה זו נבחרה כמלווה לרועה, וביחוד לאור העובדה, שהכלב אינו מבחין האם בעליו 'מוסרי' או לא, הוא נאמן בדרך כלל לכל בעל, ואינו 'שופט' את מעשיו.¹⁰⁰ גישה זו אפשרה את המסורת האירונית בפרקי דרבי אליעזר כ"א: "הכלב שהיה משמר צאנו של הכל, הוא היה שומרו [= של קין] מכל חית השדה ומעוף השמים".

כבר ראינו למעלה את המוטיב של כלבי צאן, שגם שמרו על חיי בעליהם. מוטיב זה חוזר על עצמו גם כשמדובר בכלבי בית. כך בהמשך המסורת שקראנו לעיל בירושלמי אודות כלב הצאן שהציל את הרועים ממוות, מוצאים את המסורת הבאה:

96. לסיכום הדעות ראה: ק"א מור (לעיל, הערה 95), עמ' 197-199.

97. דיווח מעניין של צ' רינת (לעיל, הערה 52), מוסר על סוגים שונים של כלבים שפחתו ככלבי עבודה (נדוגמת הבורד-קולי), ושגמלים תאוה בלתי פוסקת לעבוד גם כחיות מחמד. מטבעו של הכלב לשלל סגולות רבות ב'תפקיד' ומחזן 'לתפקיד'.

98. הכלב הפך למוטיב פופולרי בצוירים רבים המתארים את מסעו של טוביה. מצבו בהצגות שונות המבוססות על הסיפור היה קשה יותר. אמנם, הכלב נשאר במחזה של James Bridie (1930) *Tobias and the Angel*, ונקרא אפילו טובי, על שם אביו טוביה, אבל כבר Franz Joseph Hayden (1809-1732), הוציא אותו מה-*oratorio* di *Tobia oratorio*, ו-Arthur Bliss ו-Tobias and the Angel (1960). גם האופרה החדשה של Jonathan Dove, החוזרת על אותו השם Tobias and the Angel, אינה מזכירה את הכלב. על כל התופעות האלה ראה: A. Porter, 'Let no dog bark', *Times Literary Supplement*, July 16, 1999, p. 20.

99. בבבל היה חשש מסוג אחר. ראה: בנא מציעא עא ע"א (= עבודה זרה כב ע"ב): "דתי רב יוסף ארמלתי לא תרבי כלבא...". אבל ראו דברי התוספות על אהרן: "משום לונת שפחים בעלמא, לפי שהולך אחריה. שלא נחשדו ישראל על הזכור ועל הבהמה...".

100. בראשית רבה פרשה כב יב, מהד' תיאודור-אלבק עמ' 219.

101. אנו מפרשים לפי דברי רמב"ן על מדרש זה: "כי מפני שהיה פחדו מן החיות מסר לו אחת מהן שתלך לפניו, ולמקום שיפנה שפחה ללכת ידע כי שם צוה לו השם, ולא ירהר מבעלי חיים. הזכירו בו התכמים אות נכוח כראוי לו, אבל הכוונה שהיה עמו האות תמיד להירות לפניו הדרך שילך בה, כי כן לשון וישם" (רמב"ן על בראשית ד', טו, מהד' ח"ד שעוועל עמ' מ"ה). ובתנחומא בראשית י', לא נזכר עניין הכלב.

חברי הכת פחדו, שנטייתם של הכלבים לחפש עצמות, תביא לפגיעה בקודש, וכן תיקנו שאין להכניס כלבים לעיר. אבל, כיתור דבריהם על ירושלים ובית המקדש, סביר שדרשה זו נשארה בגדר התאוריה.¹⁰⁹ כך, במשנה (בבא קמא פ"א מ"ז) נקבע, שאין מגדלין תרנגולים בירושלם מפני הקדשים,¹¹⁰ אבל לא נמצא שום איסור על גידול כלבים בעיר זו. יש שתהו למה חז"ל החמירו לגבי תרנגולים ולא לגבי כלבים, אבל אפשר שהסכנה של כלבים משוטטים בירושלים הייתה פחות חמורה מסכנת ניקור התרנגולים באשפתות, ומעלליהם של הכלבים, שחלקם היו בבעלות, לא הצריכו החמרה של חז"ל בעניין זה.

האם המקורות שהבאנו מעידים על הכלב כחיות מחמד? אפילו אם התשובה היא כן, קשה לומר שמדובר באותה מידה של אהדה שהייתה קיימת בעולם היווני-

והכלב ומגילת המקדש - 11Q13, תרביץ סד, תשנ"ה, עמ' 473-475. לדעת קימרון, איסור זה היה קיים מן הסתם גם במגילת המקדש.

109. השווה: מתי ז', ו: "אל תחננו את הקודש לכלבים ואל תשליכו פנינכם לפני החזירים פן ירמסו ופנו וטרפו אתכם". והשווה: Didache 9:5d, שם מופיע הדינא של הפסוק 'בהתייחס לאיסור על אלה שטרם נטבלו לנצרות להשתתף בסעודת ה-Eucharist, וה'כלב' מתפרש כמנון באופן סמלי. ראה על כך באריכות: H. van de Sandt, "Do Not Give What is Holy to the Dogs" (DJD 9: 5D and Matt 7:6A): The Eucharistic Food of the Didache 223-246, pp. 56, 60. *Vigiliae Christianae* 56, 2002, pp. 223-246. טוען שהמסורת בידידה קדומה לו שבבית החדשה, ואין זה משנה הרבה לענייננו. הוא גם מנסה לקשור מסורות אלה להלכה במשנה תמורה פ"א מ"ה (והשווה שם פ"ד מ"א), שאין פורזין את הקדשים להאכילן לכלבים, כשמשמעות ההלכה היא שקודשים, אפילו בעלי מומים, אינם מאבדים את מעמד הקדושה שלהם עד כדי שאפשר להתייחס אליהם כחולין גמורים ('להאכילן לכלבים'). לדעת וואן דה-סנדט, המסורות, הן בבית החדשה והן בידידה, משקפות גישה יהודית זו. וראה גם: ירושלמי מעשר שני פ"ב, נג ע"ג; בבלי בכורות טו ע"א; תמורה זו ע"ב; לא ע"א; לג ע"א-ע"ב; שוועות יא ע"ב, ועוד. לספרות נוספת על הפסוק במתי, ראה: וואן דה-סנדט, שם, עמ' 233 הערה 23, והספרות הרשומה שם.

110. קימרון מקשר בין דברים אלה לכתב הזכויות שקיבלו היהודים מאנטיוכוס ג' בשנת 198, הכולל איסור הכנסת בשר לא טהור לירושלים (יוסף בן מתתיהו, קדמוניות י"ב, 254 - ואילך). כלבים לא נזכרו שם.

111. החשש הוא שניקרו באשפה, יוצאו שרץ מת, ויטמאו בשר קרבנות. באותה משנה נזכר גידול כלב באופן כללי. ראה דיונון להלן, וראה בהרחבה על "מפגעים" של בעלי החיים בירושלים: א' דבורצ'צקי, 'בריאות הציבור בירושלים בימי בית שני', בתוך: א' לב ואחרים (עורכים), *הרפואה בירושלים לדורותיה*, תל אביב תשנ"ט, עמ' 17-18. ושם גם דיון על המקבילות.

112. והשווה ל' לויסון (לעיל, הערה 47), עמ' 86-87, על דברי הגמרא בכתובות סא ע"ב: "דמיסילא ברוייתא קיטנייתא", זאת אומרת שהאשה משתקת בכלבים קטנים. וראה לעיל, הערה 47 והספרות שם, שאין הכוונה לגורים אלא ל-game pieces - משחקי טבלה והימורים. וראה: ד' רייזר יאחריה (לעיל, הערה 3), עמ' 33 איור 3.8, על דמות כלבי ציד ב-gaming pieces.

נותנין מזונות לפני כלב ואין נותנין מזונות לפני חזיר. ומה הפרש זה לזה? זה [= כלב] מזונותיו, עליך זה [= חזיר] אין מזונותיו עליך (שבת קנה ע"ב).

על זה הוסיף ר' יונה שם:

ידע הקדוש ברוך הוא בכלל שמוזונותיו מועטין. למיכן שווה אכילתו במעיו שלשו ימים.¹⁰⁶

היות שכלבים לא אכלו הרבה, האכלתם לא נחשבה למטלה כבדה. באותה סוגיה שם, הוסיפו חכמים בבליים בעניין האכלת כלבים דעות שונות, המבוססות, כנראה, על מנהגים פופולריים שהיו קיימים בבבל. כך למשל מצוין רב המנונא, ש"אורח ארעא למשדא אומצא לכלבא" (תרגום: דרך העולם היא לזרוק בשר לכלב). לשאלת הגמרא על כמות הבשר שיש לחת לכלב, אמר רב מרי: "משח אודניה" (תרגום: כמידת אוחנו). מובן מאליו שאין זאת כמות גדולה של בשר. רב מרי אף הוסיף: "וחוטרא אבתריה". זאת אומרת, לאחר שזורקים את הבשר לכלב, יש להכותו, כדי שלא יתרגל לבקש אוכל מהזורק. ברור שלא מדובר כאן בכלב בית או בכלב מחמד. הגמרא אף מדייקת ואומרת "הני מילי בדברא [= שדה], אבל במתא לא - דאתי למסר" (תרגום: אבל לא בעיר, היות שיבוא להיות נגד אחריו). לפי הדברים של החכמים הבבליים האלה, יש להאכיל אפילו לכלבים 'פראיים' שבשדות. בעיר, הרגל כזה עלול להפוך למטרד, וסביר שכלבים כאלה יסתדרו בעיר גם ללא עזרה מיוחדת.¹⁰⁷ בסופו של דבר, הביא רב פפא פותגם עממי: "לית דעניא מכלבא ולית דעתיר מחזירא" (תרגום: לא הופכים לעני מכלב [היות שהוא אוכל מעט] ולא מתעשרים מחזיר [היות שהוא אוכל את הכל]).

כישורם של כלבי העיר או הכרך למצוא אוכל, לא נחשב תמיד כיתרון. כך במקצת מעשי התורה של כת מדבר יהודה נקבע:

ואין להביא למחז' הקודש כלבים שהם אוכלים מקצת עצמות המקדש והבשר עליהם, כי ירושלים היא מחנה הקדש והיא המקום שבוחר בו מכל שבטי ישראל כי ירושלים היא ראש מחנות ישראל.¹⁰⁸

106. על הדעה שאוכל נשאר במעיו של כלב שלושה ימים, ראה: משנה אהלות פ"א מ"ז; משנה, יבמות פ"ב מ"ג.

107. בעיר היו לכלבים אפשרויות רבות למצוא אוכל. המסורות מרבות לתאר את היתושותם של כלבי העיר הפראיים לדם. כך למשל, בירושלמי תרומות פ"ח, מה ע"ג: "מעשה בטבח בצפורי שהיה מאכיל ישראל נבילות וטרפרות. פעם אחת שהיה יין בערב שבת ועלה לגג ונפל ומת, והיו הכלבים מלקקין בדמו". ראה גם: משנה חולין פ"ד מ"ז, ודיונון על "כלבים רעים". בזמן מלחמה נזרקו גוויות לכלבים. ראה: יוסף בן מתתיהו, מלחמות, ג, 367.

108. ראה: E. Qimron and J. Strugnell, *Discoveries in the Judaean Desert X*, Qumran Cave 4, 1984, pp. 52-53. ראה גם: א' קימרון, 'התרגול

רומי או בעולם הפרסי כלפי הכלב. ייתכן כמובן, שכלבי צאן וכלבי שמירה הפכו לכלבי מחמד, או שבעליהם התייחסו אליהם בצורה זו, כמובן כשלא היו הכלבים עסוקים בתפקידיהם ה'רשמיים' יותר, אך קשה מאוד להוכיח דברים אלה. אפשר, שהמסורת המדברת על "אדם קורא בשם אביו",¹¹⁰ משקפת את מנהג השכבות החברתיות הגבוהות בארץ ובבבל. קשה גם לדעת האם ילדים החזיקו בכלבים כחיות מחמד ושיחקו אתם בצורות רבות ומוגוונות, בדומה לחבריהם הצעירים בעולם הלא יהודי.¹¹¹ בכל מקרה, אין לנו חומר רב על משחקי ילדים בעת העתיקה, וגם לא תמיד קל למרש מה שיש.¹¹² על כל פנים, סביר שאם החזיקו כלבים בבית, הרי שלמרות תפקידי השמירה שלעתים הטילו עליהם, כפי שראינו לעיל, ייתכן שנקטו לפעמים בפעולות מנע כנגד אלימות אפשרית, על ידי עקירת השיניים או הוצאת הציפורניים של הכלבים.¹¹⁶

5. "כלבים רעים"

כפי שכבר ראינו לעיל, על אף התועלת שהייתה לכלבים, נשאר בתקופת הבית השני ובתקופת המשנה והתלמוד, קצת מהגישה השלילית שהייתה כלפי כלבים בתקופת המקרא. גישה זו נבעה לא מעט מהאלימות הטבעית של הכלב, שפרצה אפילו אצל כלב בית או חצר, וכמובן אצל כלבים פראיים שהמשיכו לשוטט ברחובות היישובים

113. ראה מכלילתא דרבי ישמעאל מסכתא דבחדש יתרו פרשה ו, מהד' הורוויץ-רבין עמ' 226: "שאל פלוסופוס אחד את רבן גמליאל... אלא יש כח בעבודה זרה להתקנות בה. אמר לו: אלו אדם קורא בשם אביו, ונשואו נודד, נודד בחי הכלב הזה; במי מתקנה, בבן או בכלב". וראה: ש' ליברמן (לעיל, הערה 65), עמ' 96. יש כנא ללגוג של רבן גמליאל על הספיט חיוני. אבל אין בכך כדי לפסול את התיאור של כלב כחיות מחמד. השאלה היא רק, האם הרקע משקף גם את המציאות בחברה היהודית. וראה גם את המקבילה בבבלי נידח נד ע"ב: "...למלך בשר ודם שהיה לו בן אחד, ואותו הבן היה מגדל לו את הכלב, והעלה לו שם על שם אביו, וכשהוא נשבע אומר לו בחי הכלב אבא". כפי שהוכחנו לעיל, סביר שמסורות "מלך" משקפות גם חברה גבוהה. השאלה היא האם הכוונה כאן גם לחברה יהודית.

114. כך, למשל, הצליין הנוצרי תיאודוסיוס, בן המאה השישית, מספר על שבעת האחים הנוצרים שהתחבאו בעזרה באפסוס בזמן הרדיפות של הקיסר דקיוס, יחד עם *catulus Viricanus*, *pedes eorum* (תרומה: הכלבלב ויריקאנוס לרגליהם; *Theodosii, De Sinu Terrae Sanctae*, CCSL 175, Turnholt 1965, 26 [p. 123] (והתרומה) ראה: א' לימור, *מסעות ארץ הקודש, עולי רגל נוצרים בשלהי העת העתיקה: תיאורי מסע לטיניים, ירושלים תשנ"ח*, עמ' 190, הערה 109.

115. ראה לזוגמה: י' שוורץ (לעיל, הערה 27), עמ' 392-375.

116. שבת סג ע"א-ע"ב. ראה גם בבא קמא פג ע"א.

או מחוצה להם.¹¹⁷ המקורות המזכירים כלבים כאלה מתארים אותם כצמאים לדם¹¹⁸ וכשקועים בזימה.¹¹⁹

עם זאת, רוב הטענות שמצאנו, אינן כנגד כלבים פראיים, אלא כנגד מי שנידלו כלבים ללא שהשיגו עליהם.¹²⁰ כבר הזכרנו את המשנה בבבא קמא פ"ז מ"ז, לגבי

117. ראה: יוסף בן מתתיהו, *מלחמת גז'ר* (192), על שלוחים שיצאו מידופס, 'מחופשים' לכלבים פראיים שהסתובבו מחוץ לתומות.

118. ראה למשל: פסיקתא דרב כהנא זכור פסקא ח, מהד' מנדלבוים עמ' 47-46: "עמלק (דברים כ"ה י')... עם... אומה שבאת ללוק דמן של ישראל ככלב. ר' לוי בשם ר' שמע' בן חלפתא - למה דהבר דומה? לזבוב שהוא להוט אחור המכה. כך היה עמלק להוט אחור ישראל". וראה גם המקבילה בתנחומא (בובר) תצא יב, עמ' 40. והשווה: לוקס ט"ז, כא. לפעמים ההתנהגות האלימה של כלבים כאלה היא תוצאה של מציאות קשה כמו מלחמה. ראה למשל: יוסף בן מתתיהו, *מלחמת ד.ה.ב* (324), ה'בד (526).

119. ראה: סנהדרין קח ע"ב. ברייתא בבליה מספרת, שעל אף האיסור על קיום יחסי מין בתובה, הן לבני אדם והן לחיות, לא עמד בכך הכלב, ולכן נענש בכך שהוא 'נקשר' בזמן תשמיש. השווה: ס' תומפסון (לעיל, הערה 55), על מוטיב A2496.1: *why dogs get stuck in copulation*. השווה גם את המסורת בבבלי יבמות נט ע"ב, שהביא החכם רב דימי בחזרה לבבל, על "מעשה בריבה אחת בהיתול [= עייתלו] = עילוט בקרבת ציפורין, שהיתה מכבדת את הבית, ורבעה כלב כופר מאחוריה". ראה להלן ב'נספח' לגבי זיהוי של "כלב הכופר". הדמיו של זימת הכלב היה נפוץ מאוד בהתקפותיהם של הנוצרים כנגד הפאגאנים, שהואשמו בסטיות מיניות למיניהן. לפירוט ראה: *JJS* 38, 1987, pp. 72-80. B.L. Visotzky, 'Overturning the Lamp', *ומוחל לעיר הכלבים והקסמים וחזנים והמרחחים ועבדי האלילים וכל אהב כוב ופעל שקר*. יש לפרש את ה'כלבים' כאן כמשל לעוסקים ב'מעשי סדום'. ראה: *J.M. Ford, The Anchor Bible: Revelation*, Garden City-New York 1975, pp. 347-348; R.M. Grant, *Early Christians and Animals*, London-New York 1999, pp. 6-7. פילונקו טוען, שפסקו זה בחזון יוחנן מעיד על כך, שמחבר החזון הכיר את ההלכה ב'מקצת מעשי התורה' שהזכרנו לעיל, שאין להביא כלבים לירושלים. לדעת פילונקו ההלכה שם אינה מתייחסת לכלב ממש אלא לבני אדם, ויש לפרש שם את ה'כלב' כסמל, כמו בחזון יוחנן. ראה: *M. Philonenko, "Dehors les Chiens" (Apocalypse 22.16 et 4QMMT B 58-62)*, *New Testament Studies* 43, 1997, pp. 445-450. על אף שאין ספק שיש לפרש כך בחזון יוחנן, לא נראה שיש סיבה כלשהי לחרוג מפשוטה של ההלכה ב'מקצת מעשי התורה' (וראה דינונו לעיל).

120. ראה: בראשית רבה פרשה עז ג, מהד' תיאודור-אלבק עמ' 913-914, על מלך שהיה לו כלב "אריזון", כלב פרוץ, ואריו "ארימיון", מבית. מטרת המלך הייתה לחזק את הבן שלו. אין בכך, כמובן, כדי להעיד על המקובל בחברה היהודית, ואפילו בשכבות העשירות. ספק אם אנשים פשוטים, דהיינו מי שאינו מלך, החזיקו בבית כלבים פרוצים לא מביתם. אפילו תפקידים שדורשים אגרסיביות מוחלטת, דורשים גם משמעת. ראה גם: שיר השירים רבה פרשה ג ה. היו גם שנתנו לכלבים לשוטט חופשי ברשות הרבים, וכלבים אלה גרמו לא מעט נזק. ראה: מועד קטן ז ע"א, על כלב בבבל שהיה רגיל לאכול את בגדי החכמים. בגלל רליגיה ראלה המסורת העממית היהודית קבעה, ש"מן כלבא בישא גורין טבין לא יפוק"

כלבי שמירה, ש"לא יגדל אדם את הכלב אלא אם כן היה קשור בשלשלת". כפי שהזכרנו, המשנה הציעה נקיטת אמצעי זהירות כלליים. הירושלמי (בבא קמא פ"ז, ו ע"א) וכמה מהפרשנים, פירשו את המשנה כמתכוונת ל"כלב רע" וזו בירושלמי שם אנו מוצאים:

א"ר יוסי ב' ר' חנינה: כל המגדל כלב רע בתוך שלו, עליו הכתוב אומר 'למס מרעו' חסד וכו' (איוב ו', יד).

מעניינת במיוחד העובדה, שהמסורות המתארות את הכלבים הרעים הביתיים, לא מצביעות על אלימות או התנהגות פרועה, אלא על פעילויות רגילות של כלבים, שמטבען אינן צריכות לגרום נזק. כך למשל, החכם הארצישראלי רבי דוסתאי דמן בירי, מספר בבבלי (בבא קמא פג ע"א) על נביחת כלב שגרמה לאישה להפיל עובר, שבלידתו היה אמור להשלים את מספר הנשמות בישראל הנדרש להשראת השכינה:

דריש רבי דוסתאי דמן בירי: 'ובנהה יאמר שובה ה' רבבות אלפי ישראל' (במדבר י', לה), ללמד שאין שכינה שורה על ישראל פחות משני אלפים ושני רבבות חסר אחת, והיתה אשה מעוברת ביניהם וראויה להשלים ונבח כלב והפילה. נמצא זה גורם לשכינה שתסתלק מישראל.

אמנם, כאן לא כתוב במפורש שמדובר בכלב ביתי, אבל מהמשך הדיון שם, שמתניחם לכלב מסוג זה, ניתן להסיק שגם הכלב הנידון למעלה, לא היה כלב פראי, אלא כלב האמור להיות מבויח:

היה איתתא דעלח למיפא בההוא ביתא. נבח בה כלבא. אמר לה מרי: לא תיסתפי מיניה. שקילי ניביה. אמרי לה: שקילי טיבותיך ושראי אחזריי כבר נד ול-יני (שם). תרגום: אותה אישה שעלתה לאפות בבית מסוים. נבח עליה כלב. אמר לה הבעל: אל תפחדי ממני, ניטלו שיניו. אמרה לו: נטולה היא טובתך ומוטלת על הקוצים, כבר זו הולד [= נעקק ממקומו = הופל הולד].

בסך הכול הכלב נבח, ולדעת בעל הבית הכלב גם לא היה מסוגל להזיק או לפגוע באישה. אבל עצם הנביחה, ואולי העובדה שהכלב לא היה קשור, כפי שפירשו חלק

121. ראה למשל תוספות יום טוב על אתר, שמזכיר בשולחן ערוך ובטור הוסיפו על משנתו "כלב רע". והשווה פירושו של רש"י על משנת בבא קמא שם: "מפני שנושך ומנבח, ומפלת אשה מיראתו".

122. לא ידוע הדין על חכם זה שהיה קשור כנראה לכירי שעל יד צפת. ראה: ח' אלבק, מבוא לתלמודים, ירושלים תשל"ה, עמ' 232.

123. ובשנינים קלים בבבלי שבת סג ע"א-ל"ב: "היה איתתא דעיוילא לההוא ביתא למיפא. נבח ביה כלבא, איתעקר ולדה. אמר לה מרי דביתא, לא תיחדלי דשקילי ניביה ושקילין טופייה. אמרה ליה שקולא טיבותיך ושראי אחזריי. כבר נד ול-י".

מהמפרשים וכפי שבאמת משתמע מהסוגיה,¹²⁴ גרמו לאישה להיבהל ולהפיל. הכלב לא היה מסוכן, אבל בכל זאת גרם נזק קשה, מה שיכול להסביר חלק מהגישות השליליות כלפיהם, ומה שהפך אותם ל"כלבים רעים", על אף שלא היו כאלה. מאלפת הבריתא בבבלי (בבא קמא טו ע"ב) בשמו של רבי נתן, שמשווה בין גידול כלב רע בתוך הבית, לבין העמדת סולם רעוע:

דתני רבי נתן אומר מניין שלא יגדל אדם כלב רע בתוך ביתו ואל יעמיד סולם רעוע בתוך ביתו? ת"ל 'לא תשים דמים בביתך' (דברים כ"ב, ח).¹²⁵

סביר, שבעל הבית ובני משפחתו ידעו להסתדר עם הסולם הרעוע או עם הכלב הנובח שאינו קשור. אבל אחרים, שאולי לא מצפים להפתעות כאלה, עשויים להיפגע.

קיימות גם שתי גישות קיצוניות לגבי גידול כלבים בבית או בחצר. ר' שמעון בן אלעזר אסר לגדל כלבים ביישוב רגיל, אבל התיר לגדל אותם ביישובי ספר, ששם התועלת הביטחונית שלהם כנראה חשובה יותר מהנזק הפוטנציאלי שהם עשויים לגרום בבית.¹²⁶ אבל אפילו ביישובי ספר הוא דרש שהם יהיו קשורים בשלשלות של ברזל ביום, ויתורו רק בלילה. ר' אליעזר סלד מכלבים בכל צורה, וקבע שהמגדל כלבים - כמגדל חזירים.¹²⁷ הוא גם קבע ש"מגדל דבורים כמגדל כלבים", וכאן ברור

124. ראה למשל רש"י בבא קמא שם, ד"ה שקילי טיבותיך.

125. וראה: שם מו ע"א; כתובות מא ע"ב; ומדש תנאים על דברים כ"ב, ח.

126. תוספתא בבא קמא פ"ח ה"ז, מהד' ליברמן עמ' 41-40. אותו חכם דווקא התיר גידול 'כלבים כופרים' בבית, היות שהם "מוקרין את הבית". אבל ראה על כך בדיננו בהמשך, שספק אם הכלב הכופרי היה בכלל כלב. ראה גם בבא קמא פג ע"א.

127. תוספתא בבא קמא שם. וראה גם תוספתא שם פ"ח ה"ט, מהד' ליברמן עמ' 40: "נמלו לו חזירין וכלבים בירושה אין מחייבין אותו למכור אותו כולן כאחד, אלא מוכר על יד יד והולך". קשה להכריע אם יש לפשר את התוספתא שנמלו לו או חזירים או כלבים (במשנה שם פ"ז מ"ז מחזירים כלבים וחזירים לחוד), או שהכוונה היא שקיבל גם כלבים וגם חזירים ולכן חייב הירש להיפטר מהם. על כל פנים, ברור שיש כאן קשר כלשהו בין חזירים לבין כלבים. כדעת רבי אליעזר. בבבלי שם מחזיר כ"ג שוירש", אבל המילה א"ר סתרה בכתב יד המבורג. כלבים וחזירים באותו הקשר מופיעים במקורות נוספים. כך במכילתא דרשב"י בא י"ב יט, מהד' אפשטיין-מלמד עמ' 23: "המץ שנפלה עליו מפולת או שנפל לתוך הבור או לתוך הדוח או לתוך הפיסוס, אם יכולים [הכלבים וחזירין] לחפש אחרי ולחוצצאו...". וראה גם שבת קנח ע"ב: "כדתניא נותנין מזונות לפני כלב [בשבת] ואין נותנין מזונות לפני חזיר. ומה הפרש זה לזה? זה [= כלב] מזונותיו עליו, וזה [= חזיר] אין מזונותיו עליו". וראה גם תוספתא ברכות פ"ב ה"ט, מהד' ליברמן עמ' 9: "אין מורשין [להתפלל] אלא משל אדם [= צואה] ומשל כלבים וכו'". וכך גם בירושלמי ברכות פ"ב, ו ע"ד. בבבלי שם כה ע"א, הוסיפו גם צואת חזירים, תרגומים, וצואת אשפה שריחה רע. לכאורה שוב מתגלה כאן קשר בין כלבים וחזירים. אבל 'חזירים' לא מופיע בכתבי היד. בעניין הקשר בין חזירים וכלבים

מהלך לצדדיו והכלבים נובחין בו. ויש אומרים אף הוא נובח ואין קולו נשמע.¹³⁴ תיאר זה לא רק שהוא מדויק להפליא, אלא גם עוזר לנו להבין מדרשים שלכאורה נראו כסתומים.¹³⁵ כך למשל בשיר השירים זוטא (מזמור ו, ג, מהד' בובר ז' ע"א) קוראים את הדברים הבאים:

והרשיעים נמשלו לכלבים שאין מהם הנייה שנאמר 'כלם כלבים אלמים לא יוכלו לבח' (ישעיהו ז', ח, מה הכל הזה [נושך] את האדם, בקש ממנו נימה [למזוננו] [למכתו], אינו יכול, לך נמשלו כלבים, שאין בידם לא מעשה טוב ולא מצוה.¹³⁶

מסורת זו מתקשרת לסימני הכלב השוטה, ובמיוחד שהוא "נובח ואין קולו נשמע". חז"ל רצו להראות שמכלב כזה אין שום תועלת, ובמיוחד כשא-אפשר לחלוש מזונבו שערות ולנעץ אותם במקום הנשיכה, דבר שהיה מקובל בעת העתיקה כתרופה לנשיכת כלב כזה.¹³⁷

קיימת מחלוקת לגבי הסיבות למחלת הכלבת. מעניין ששני החכמים החולקים, רב ושמואל, המצוטטים גם בירושלמי יומא על אחר (יומא פ"ח, מה ע"ב), הם בבליים, ושהדיון על אופן הטיפול במי שנפגע מצוי אצל חכמי בבלי, שכנראה האמינו בכוחות מגיים שיכולים לעזור בריפוי. לעומת זאת, חכמי ארץ ישראל היו הדבה יותר פסימיים לגבי האפשרות להירפא, אפילו בעזרת כוחות מגיים. לגבי הסיבות למחלת הכלבת אנו מוצאים בירושלמי שם:

רב ושמואל. חד אמר רוח תזית עולה עליו. וחורנה אמר אשה עושה כשפים ובודקת בו.¹³⁸

שתי הסיבות ידועות בעת העתיקה. לגבי הסיבה הראשונה, גם היהודים האמינו שרוחות רעות פוגעות בחיות וב בני אדם.¹³⁹ לגבי הסיבה השנייה, ידוע על השתתפותן של נשים בכישוף, והשתמשותן בהמהות וחיות למיניהן. חשוב להדגיש

¹³⁴ ובשינויים קלים בבבלי יומא פג ע"ב; והשווה גם יוסף בן מתתיהו. מלחמות, 6.196.

¹³⁵ ראה: ש' ליברמן (לעיל, הערה 65), עמ' 290 הערה 68, והספרות שציטטה שם.

¹³⁶ ראה גם אגדת שיר השירים (מהד' שכטר עמ' 40, שורה 1192). הטקסט הוא מהמובאה בילקוט המכירי לשיעור ז' י, שמוצא על ידי ש' ליברמן (לעיל, הערה 65), עמ' 290.

¹³⁷ דברינו כאן מבוססים על ליברמן, שם. על נעיצת שערות זנב הכלב במקום הנשיכה, ראה

Plin. Hist. Nat. xxix.32.98.

¹³⁸ בבבלי יומא פג ע"ב: "רב אמר נשים כשפניות משחקות בו ושמואל אמר רוח רעה שורה עליו".

¹³⁹ Trachtenberg, *Jewish Magic and Superstition: A Study in Folk Religion*, New York, 1970, p. 199.

¹⁴⁰ Naveh and S. Shaked, *Magic Spells and Formulae: Aramaic: Incantations of Late Antiquity*, Jerusalem, 1993, p. 203.

החשש של ר' אליעזר, שגם כלבים מבויתים מועדים לחזק.¹²⁶

במקומות ציבוריים הייתה תמיד סכנת נשיכה מצד כלבים משוטטים, פריעים ופראיים.¹²⁷ כך למשל, מסופר על אב שטייל בשוק עם בנו על כתפו. הוא כעס עליו, וברגע שהווידו בא כלב ונשכו.¹²⁸ היו גם כלבים שוטים שנשכו בהמות ובני אדם.¹²⁹ נראה שהיו לא מעט כלבים שוטים. מסורות תלמודיות מתארות גם את הסיבות למחלת הכלבת, גם תרופות למי שנפגע, וגם את חכונות הכלבים הנגועים כדי להימנע ממגע אחר. כך במשנה ביומא (פ"ח מ"ו) מסופר על מחלוקת בין חכמים לתנא רבי מתיא בן חרש, לגבי מי שנשכו כלב שוטה, האם מותר להאכילו מחצר הכבד של הכלב ביום הכיפורים (וכנראה בכל ימות השנה).¹³⁰ חכמים חשבו שבמקרה הטוב זו הייתה רק תרופה פופולרית, שאינה מועילה, ולכן אין להאכיל ממנה ביום הכיפורים (או בכל יום אחר). רבי מתיא החזיר, בין אם חשב זאת כתרופה, ובין אם הסתפק בכך:

מי שנשכו כלב שוטה אין מאכילין אותו מחצר הכבד שלו. ורבי מתיא בן חרש מתייר.¹³¹

בירושלמי ביומא (פ"ח, מה ע"ב) מובאים סימני ההיכר של הכלב השוטה:

סימני כלב שוטה - פיו פתוחו, יריו יורד, אוניו סרוחות, זנבו נתון בין שתי ירכותיו,

השווה: מתי' ג, והשווה גם: *Aramaic: Amulets and Magic Bowls: Incantations of Late Antiquity*, Jerusalem 1985, p. 210. על כלב וחמור, ראה: ירושלמי עבודה זרה פ"ג, מב ע"ז; ובבלי סנהדרין סג ע"ב.

¹²⁸ תוספתא בבא בתרא פ"א ה"ט, מהד' ליברמן עמ' 131. דעת התנא קמא היא ש"מחזיקין את הבורים מן העיר חמישים אמה, כדי שלא ינשכו את בני אדם".

¹²⁹ במשך הזמן ייחסו ליהודים פחד גדול מנשיכת כלבים, והשתמשו במוטיב זה ללעג כנגדם. כך במאה ה-15 כתב Juan de Trasmiera הצגה סטירית על הקהילה היהודית באלבה דה-טורומס שבספרד, שתבעו לדון כלב שנשך כמה מחברי הקהילה. נגזר על הכלב למות בתלייה, אבל הוא השתחרר בעת ההוצאה לחורג ותקף את הצופים. על כל זה ראה ערך 'Alba de Tormes'.

¹³⁰ פסיקתא דרב כהנא זכור, פסקא ג (פתיחתא) מהד' מנדלבוים עמ' 35. מסורת זו מצויה רק בכ"ז צ, והיא כנראה לא מעיקר הפסיקתא.

¹³¹ תוספתא חולין פ"ג (ד) יט, מהד' צוקרמנדל עמ' 505. בהמה שנפגעה מנשיכת כלב שוטה הייתה מותרת משום סרפה, אבל אסורה משום סכנת נפשות. על פגיעה בבני אדם ראה בהמשך.

¹³² השווה: ס' מנשה (לעיל, הערה 20).

¹³³ אנו מפרשים לפי: ח' אלבק, ששה סדרי משנה, סדר מועד, ירושלים-תל אביב תשי"ט, עמ' 246.

¹³⁴ השווה גם דבריו ב'השלמות ותוספות', שם, עמ' 472. על השימוש בכבד של כלב באופן כללי, ראה: פ' רוזנר (לעיל, הערה 94), עמ' 195-196. השווה גם: ד' ברואר ואחרים (לעיל, הערה 3), עמ' 44. תרופה זו הייתה ידועה כבר במצרים העתיקה.

ג'שה דומה אנו מוצאים בברייתא בתלמוד הבבלי (קידושין מ ע"ב), שהפליגה וקבעה: "ת"ר: האוכל בשוק הרי זה דומה לכלב, ויש אומרים פסול לעדות". על זה הוסיף רב אידי בר אבין: "הלכה כיש אומרים". הדימוי הוא של כלב המסתובב בשוק, ונובר בין האשפות בחיפוש אחרי האוכל, או שגונב מחנונים ומקונים. נקבע שם, שהתנהגות כזו, של מי שאינו מקפיד על כבודו, ומתנהג בעזות פנים, זאת אומרת מתנהג ככלב, פוסלת ממתן עדות.¹⁴⁷

המעניין הוא, שלא התכונות הגורעות ביותר של הכלב - האגרסיביות והאלימות - תורגמו למוטיבים שליליים,¹⁴⁸ אלא דווקא התכונות הפחות מסוכנות, כמו חוצפה, עזות מצח וזימה, הן שסיפקו דימויים שליליים רבים להתנהגות שלילית אצל בני אדם. כך למשל, כבר בן סירא קובע ש"אשת עזת פנים ככלב תחשב".¹⁴⁹ אישה עקשנית, ואולי עצמאית, נחשבת כמי שאין לה בושה וחצופה, ככלב. יוסף בן מתתיהו תקף את אפיין, שהוא "בעל לב של חמור ובעל חוצפה של כלב".¹⁵⁰ המשנה בסוף מסכת סוטה (פ"ט מט"ו) קובעת, ש"פני הדרר כפני הכלב, הבן אינו מתביש מאביו", ומתנהג כלפי אביו בחוצפה וכלי כבוד.¹⁵¹

יותר מוצלח, להסביר את השם. עם זאת, סביר שהשם 'כלב' בן יפונה' נגזר מכלב, ויש שמפרשים אותו כקיצור של "כלב האל", במשמעות של עבדו הנאמן. ראה: י. ליוור, ערך 'כלב', אנציקלופדיה מקראית ד, ירושלים תשנ"ג, עמ' 109.

147. ראה גם בתוספות בבבלי שציון למעלה, ד"ה ויש אומרים אף פסול לעדות. הובאו שם מקורות מהתלמוד הירושלמי, המעידים על אלה שהיו רגילים לאכול בשווקים מבלי שזה נחשב כמשוה פסול. כנראה שהנורמות האוצריותאליות בעיניו זה היו שונות מן הנורמות בחברה הבבלית.

148. על שר ענק בצורת כלב ראה: צוואת שלמה פרק י' ופרק י"א. השדר סיפר למלך שלמה שהוא מטעה במיוחד את אלה שהולכים בעקבות הכוכב שלו. לבסוף שר זה נאות לעזור למלך שלמה. וראה שם גם י"ח, א, שהופיעו כוכבי לכת בפני שלמה, והאשיהם כדמות כלב. לכאורה צ"ש במקורות המתארים כלב כשר, קשר לאלימות של הכלב, אבל סביר יותר שמסורות אלה הן נוצריות ולא יהודיות. על הרקע לצוואת שלמה ראה: D.C. Duling, 'The Old Testament', in: J.H. Charlesworth (ed.), *Pseudepigrapha I*, Garden City-New York 1983, pp. 935-959.

149. בן סירא כ"ו, כה, מהד' סגל עמ' קס. על האישיה הרעה והאישיה הטובה בבן סירא, ראה: צ' אילן (לעיל, הערה 140), עמ' 58-57. והשווה גם: W.C. Trenchard, *Ben Sira's View on Women: A Literary Analysis*, Chico, CA 1982, p. 12. מהטקסט המקורי של בן סירא, ומקורו המצוטט לעיתים רבות, ואנליזה נבע ממקור ממין של בן סירא, ראה: J.G. Muellet, *Des Flavius Josephus Schrift Gegen den Apion*, Basel 1877 (Hildesheim 1969), p. 262.

150. נגד אפיין ב.85. וראה גם: J.G. Muellet, *Des Flavius Josephus Schrift Gegen den Apion*, Basel 1877 (Hildesheim 1969), p. 262. על כלבים וחמורים, ראה: ירושלמי עבודה זרה פ"ג, מב ע"ד; בבלי סנהדרין סג ע"ב.

151. --- ידועים סוטה ה"ה י"י וי"י נבלי שם חזי ע"ב.

שבסוגיה אין שום רמז לכך שמדובר בנשים יהודיות.¹⁴⁰ בסוגיה בתלמוד הבבלי (יומא פג ע"ב) הסבירו, שההבדל בין השיטות הוא לגבי הדרך שיתן להרוג בה כלב כוח. למי שטוען שיש בו רוח רעה,¹⁴¹ אסור להתקרב לכלב כדי להורגו, שמא הרוח תפגע בהורג. סייג זה אינו קיים למי שטוען שהכלב 'נושף'.

כפי שהזכרנו, בניגוד לבלב, בארץ ישראל נטו לחשוב שמי שנישך על ידי כלב שוטף, אין לו סיכוי רב לחיות. בהמשך הסוגיה בירושלמי מסופר על גרמני, עבד של רבי יהודה נשיאה, שנישך על ידי כלב שוטף, ועל אף שהאכילו אותו מחצר הכבד הנזכר במשנה, הוא לא נתרפא. על פי זה קבעו: "אל יאמר לך אדם שנשכו כלב שוטף, וזהו".¹⁴² בבבלי, על פי הסוגיה שם בבבלי, הציעו למי שמתחנך בכלב כוח, להוריד את בגדיו ולברוח. בהמשך הסוגיה (בבלי יומא פד ע"א) קבעו, שמי שנישך על ידי כלב שוטף, לא ישתה מים אלא משפופרת, שמא כשישתה מים ממעיין או מבכנה, יראה בהם את בבוואת הכלב שנשכו.¹⁴³

6. הכלב כסמל

התכונות המיוחדות של הכלב, ולפעמים גם אלו שאינן מיוחדות, הפכו לעתים לסמלים. על אף התועלת שהייתה בכלב, כפי שראינו לעיל, ועל אף היחסים הקרובים שלפעמים נוצרו בין כלבים לבעליהם, הדימויים הם כמעט תמיד שליליים, אפילו כשהשמעות הסופית של הסמל היא חיובית. כך למשל, העשיר הירושלמי בן כלבא שבוע, נקרא כך, לפי "שכל הנכנס לביתו כשהוא רעב ככלב, יוצא כשהוא שבוע".¹⁴⁴ הדימוי של 'כלב רעב' מצביע על רעב קשה, כמו כלב הלוט אחרי אוכל עד כדי כך שזה הופך אותו למסורף.¹⁴⁵ לכן גוסף גם הכינוי 'שבוע' ל'בן כלבא', זאת אומרת, שהוא מביא שובע למי שרעב ככלב, אך הוא עצמו אינו דומה לכלבים. אולם, דימוי הכלב עצמו נשאר שלילי.¹⁴⁶

T. Ilan, *Jewish Women in Greco-Roman Palestine: An Inquiry into Image and Status*, 140, pp. 221-225. על מכשפות וכלבים בעולם הרומי, ראה: א"א בוריס (לעיל, הערה 28), עמ' 39-38.

141. מכאן קצרה הדרך להפוך את הכלב לשר, כפי שקרה בימי הביניים. ראה: י. טרכטנברג (לעיל, הערה 139), עמ' 27.

142. ראה גם ירושלמי ברכות פ"ח, יב ע"ב.

143. ראה: ש' ליברמן (לעיל, הערה 65), עמ' 127. לביטוי 'כבר הורא', שדעה זו דומה היא נפוצה בקרב העמים. אף שהיא לא מובנת ל'מחבר' המספרות היווניות-רומיות.

144. יוסין נחמ"א אבות הורא ית' נחמ"א א' ב' חז"ל שפטר עמ' 32. והשווה: כהנא ב"ב סג ע"ב.

145. יוסין ב' ב' חז"ל שפטר עמ' 32. והשווה: כהנא ב"ב סג ע"ב.

146. יוסין ב' ב' חז"ל שפטר עמ' 32. והשווה: כהנא ב"ב סג ע"ב.

147. יוסין ב' ב' חז"ל שפטר עמ' 32. והשווה: כהנא ב"ב סג ע"ב.

שהיה לו חלום ובו ראה שני כלבים, האחד נקרא רופוס והשני רופינא, על שם טורונסרופוס ואשתו. טורונסרופוס כמובן נעלב כששמע דברים אלה, שהתפרשו על ידי המסורת כעלבון.¹⁵⁶ כמו כן, ר' אליעזר בן הורקנוס דבר באופן בוטה על "כלבו של כהן גדול", כשהתכוון כמובן לכוהן הגדול בעצמו.¹⁵⁷ כך גם כינה ר' ינאי בעל בית שהזמין אותו לבייתו, אבל התגלה כעם הארץ.¹⁵⁸

נספח: 'הכלב הכפרי'

הכלב האחרון שנדון בו הוא 'הכלב הכפרי', על אף שאין ביטחון שמדובר במש בכלב. במשנה בכלאים (פ"א מ"א) נקבע, ש"הזאב והכלב, כלב הכפרי והשועל... כלאים זה בזה". בסוגיה בתלמוד הירושלמי על משנה זו (פ"א ו, כז ע"א) נזכרת מחלוקת בין חכמים לר' מאיר. לדעת חכמים: "הא כלב עם כלב כופרין אינן כלאים". כיוון שהמשנה אסרה כלב עם זאב, ואסרה 'כלב כפרי' עם שועל, סוברים חכמים שאין בעיה לגבי הכלאה של כלב עם 'כלב כפרי'. לדעת ר' מאיר מדובר בשתי בריות שונות: "אע"ג דר' מאיר אומר כלב מן הבהמה, מודה בכלב כופרי שהוא מן החיה. הא כלב עם כלב כופרי, על דעתיה דרבי מאיר - כלאים". היות שר' מאיר חשב שהכלב הרגיל הוא בהמה והכפרי הוא חיה, קיים איסור כלאים ביניהם. ואילו לחכמים, שני היצורים הם חיות.¹⁵⁹

מסורות אחרות מבדילות בין הכלב הרגיל לכפרי. כך למשל כבר ראינו את דעתו של ר' שמעון בן אלעזר בתוספתא (בבא קמא פ"ח ה"ז, מהד' ליברמן עמ' 40-41), שאסור לגדל כלבים ביישוב רגיל, אך מותר לגדלם ביישובי ספר. על אף איסור זה, ר' שמעון קובע שם: "מגדלין כלבים כופרים וחולדת סנאין ותחולין והקופות, דברים שמנקרין את הבית". דעתו של ר' שמעון, לאור החומרות שהטיל על גידול כלבים רגילים, מעניינת ביותר. הוא אפילו התיר מכירת 'כלב כפרי' לנכרים, על אף שבדרך כלל אסור למכור חיות גדולות או מסוכנות לנכרים מחשש לנזק שיגרמו.¹⁶⁰ יש

156. תנחומא תרומה ג: "מיד כעס [=טורונסרופוס]. א"ל לא קראת שם לכלבך אלא על שמי ושם אשתי. נתיחבת בהריגה למלכות". בהמשך מנסה רבי עקיבא ללמד סגוריה על בחירת השמות, וטוען שהקיסר והקיסרית לא שונים מכלבים, אבל התכונות שמכרו כמו אכילה ושתיה, פרייה ורבייה ומיתה, אינן שליליות.

157. תוספתא כלים בבא קמא פ"א ה"ז, עמ' 569.

158. יקרא רבה פירשה ת, מהד' מרגליות עמ' קטו-קעח: "אמי' ליה אמור אכל כלבא פסתיה דיניי" (תרגום): אמר לו אמור: אכל כלב חתיכת לחם של ינאי. ובסוף המסורת: "אמי' ליה כל הדא דר' ארץ גבן וקריית' כלבא" (תרגום): אמר לו ר' ינאי לבעל הבית: דרך ארץ במידה כזו יש ביך ואני קראתיך כלב.

159. השווה: תוספתא כלאים פ"ח ה"ט, מהד' ליברמן עמ' 223.

160. תוספתא עבודה זרה פ"ב ה"ג, מהד' צוקרמנדל עמ' 462: "ר' שמעון בן אלעזר אומ' מוכרין

מסיבות אלה, אפשר להבין מדוע השתמשו במונח 'כלב' ככינוי כללי להבעת גנאי. אין זה מקרה, כנראה, שהמושג 'אכילת גויים' בא בסמוך לאכילת כלבים, מה שמעיד על המעמד גם של הגויים וגם של הכלבים.¹⁶¹ וכן, מי שנקבר בקבר 'גנר', כלומר קבר שבו נקבר המת כשגוויותו זקופה, אומר עליו ר' יוחנן: "והלא הכלבים אינן נקברים כן".¹⁶² משמע, להיקבר בצורה פחותה מקבורת כלבים נחשב לעלבון צורם.

אין ספק שלהיקרא 'כלב' נחשב כעלבון. אין להתפלא למשל שהיהודים לפעמים כינו עבודה זרה בשם 'כלב',¹⁶³ או שהבנים של המן כונו במסורת חז"ל 'כלבים'.¹⁶⁴ מסורת מאוחרת אחרת מספרת על טורונסרופוס, שכעס על רבי עקיבא שסיפר לו 152. ראה למשל תוספתא ביצה פ"ב ה"ז, מהד' ליברמן עמ' 287 (והמקבילה במכילתא דרשב"י בא פ"ב טז, מהד' אפשטיין-מלמד עמ' 21); תוספתא חולין פ"ב ה"ט, מהד' צוקרמנדל עמ' 502; שם, פ"ה (ז) ה"ב, עמ' 507; שם, פ"ו ה"ד, עמ' 507; שם, פ"ט ה"ב, עמ' 510; תוספתא מנחות, פ"י ה"ט, עמ' 529; ספרא אחרי מות פרק יא ה; שם אמור פרק ח ז. והשווה מתי ט"ו, כ"ז (מרקוס ז, כ"ב). משתמע מכך, שהיהודים כינו נכרים 'כלבים', גם הנוצרים כינו יהודים בשם זה. ראה למשל את האגרת אל הפילפיס, שם ג' ב.

153. ירושלמי בבא בתרא פ"ב, טו ע"ג, וראה גם המשנה שם פ"ב מ"ב. על צורת הקבוצה של כלבים בבית הקברות באשקלון, ראה: פ' ופניש וב' הסה (לעיל) הערה 10, עמ' 80-85, ובמיוחד עמ' 58-59. חלק מהכלבים זכו לקבורה נפרדת, בתוך קברים שנחפרו לעומק לא רב. כלבים אלה הונחו על הצד, מה שמוכיח שלא נקברו בקבר 'גנר'.

154. תוספתא עבודה זרה פ"ו ה"ג, מהד' צוקרמנדל עמ' 469 (ובמקבילות): "כל מקומות שנקראו לשבח עבודה זרה מכנין אותן לגנאי. את שקרין אותה פני מלך - קורין אותה פני כלב". כך בכתב יד וינה ובדפוס. בכתב יד ארפורט: "פני אלהי במקום פני מלך". על מסורת זו, ראה: ש' ליברמן (לעיל) הערה 65, עמ' 96; במדבר תנאים לספר דברים, פ"ב (כ"ז ג) מהד' הופמן עמ' 60: "שמעת שמה פני בעל, קרא שמה פני כלב". על הקשר בין פני-בעל והאל פנבאלוס המופיע על מטבעות אשקלון (עיר הקשורה לכלבים, כפי שראינו לעיל), ראה: ע' פרידיהיים, פנאונים ופולחנים פנאונים בספרות התלמודית - היבטים היסטוריים, עבודה לשם קבלת התואר דוקטור לפילוסופיה, אוניברסיטת בר אילן, רמת גן תש"ס, עמ' 177-180. וראה גם דברים רבה ואחרון, מהד' ליברמן עמ' 63-62: "ר' פנחס אול לבצרה ושאלין ליה הדין הא שוק כלבא, אמי לון דין מכוון כגון קדש בגליל". על מסורת זו והקשר שלה לעבודה זרה, ראה: ליברמן, שם, עמ' 63 הערה 1. וראה גם שם, עמ' 95. לעומת המסורת היהודית, במסורת ההלניסטית כינוי של אל בשם 'כלב', לא בהכרח נחשב לעלבון או לגנאי. והשווה מכילתא דרבי ישמעאל מסכתא נדרוש יתרו פרשה ו, מהד' הורוויץ-דבין עמ' 226.

155. מדרש תהילים מזמור כב כן, מהד' בובר עמ' 194. והשווה: י' יהלום ומ' סוקולוף, שירת בני מערבא: שירים ארמיים של יהודי ארץ-ישראל בתקופה הביזנטית, ירושלים תשנ"ט, עמ' 206-207. מדובר בשיר שבנוי כדו-שיח בין המן לבין רשעי העולם. על המן כותבים בין היתר: "גוריא בישא/הוה לך למפפשה/ מן לקה מן ראשה/ גר אפר דכלב/ דהוית מכלב/ סב סבן/ צלב (ובתרגום: גור רע/היה לך לבזוק/ מי לקה בראשו/הגידוך של כלב/שהיה מכלב/ זקן וזקן נצלב). כפי שראינו לעיל, עמלק נמשל לכלב (לעיל) הערה 118). הזקן

הצטיין בניקוי הבית ממזיקים, והוא נחשב על ידי הפרסים לסוג של 'כלב'.¹⁶⁷ אמנם היה זו ידועה במיוחד בספרות הפרסית, אבל מזכירים אותה גם בספרות הרומית.¹⁶⁸ סביר מאוד, אם כן, ש'הכלב הכפרי' הוא הקופוד, המצטיין בניקוי הבתים ממזיקים. אפשר גם להבין את הבלבול במקורות, היות שיש דמיון מסוים בין כל היצורים שנזכרו במקורות על 'הכלב הכפרי'. הקופוד חי גם באסיה, ולסוגים מסוימים יש אוזניים גדולות ומחודדות, הדומות לאוזני כלבים.¹⁶⁹ כמו כן, השועל, על-אף שהוא ממשפחת הכלבים, הוא קטן בדומה לקופוד, והי במאורות תת-קרקעיות כמו הקופוד. יש לו חרטום ארוך ורגליים קצרות, בדומה לקופוד, ובעת שינה זנבו ננרך מסביבו, והוא נראה כמו קופוד. בנוסף לכך, השועל ניזון לפעמים גם מחלק מהמזיקים שהקופוד אוכל.¹⁷⁰ אפשר אם כן להבין את הבלבול בין שלושת הסוגים של בעלי החיים, במיוחד כשהמסורת הפרסית רואה בקופוד 'כלב'. בסופו של דבר, 'הכלב הכפרי' הזכר במשנה ובמקורות אחרים אינו באמת כלב.

סיכום

היחס לכלבים בחברה היהודית היה מורכב. מצד אחד מצויה הגישה השלילית של העולם המקראי ושל חלק לא מבוטל מארצות המקרא. מצד שני, התפתחו גישות חיוביות לכלב בעולם היווני-רומי ובתרבות הפרסית. השינוי בחברות אלה היה בחלקו פונקציונלי, זאת אומרת הדגישו יותר את התרומה של הכלב לחברה, ונחלקו היה ראשי, ונוצרו קשרים רגשיים בין הכלב לבעליו. בחברה היהודית בתקופת הבית השני ובתקופת המשנה והתלמוד, לא נעלמו לגמרי הגישות השליליות או האמביוולנטיות של תקופת המקרא, מה שהביא למסורות על 'כלב רע' או למסורות המשתמשות בכלב כסמל שלילי. מאידך, לא היה אפשר להתעלם מהשירותים הרבים שנתן הכלב, ולכן התפתחה גישה חיובית לסוגים מסוימים של כלבים, כמו כלבי צאן ומרעה או כלבי שמירה. לפעמים גם הפכו כלבים למלווים או לחיות מחמד, ואפילו נוצרו יחסי חיבה בין כלב לבעליו, אבל לא ברמת הפופולריות שהייתה בעולם ההלניסטי-רומי או בעולם הפרסי. לא ידוע לנו על חכמים שכתבו הספדים על כלביהם בדומה למשורר הרומי, ולא נתגלו ארונות מתים של ילדים או מבוגרים, כשהכלב, כחייט מחמד, חרות על הארון, כסמל לחיית המחמד של הנפטר וליתוסים הקרובים שהיו ביניהם.

167. ראה: ג' דרמסטר (לעיל, הערה 43), עמ' 136 הערה 1.

168. Varro Menippae 490.

169. H. Mendelsohn and Y. Yom Tov (eds.), *Plants and Animals of the Land of Israel, VII*, pp. 48-51. *Mammals*, Tel Aviv 1988.

170. שם, עמ' 193-196.

כנראה להבין את דעתו של ר' שמעון לגבי 'הכלב הכפרי' לאור הסכנות של המזיקים למיניהם בתוך הבתים, והיתרונות של חיות שונות שהיו מסוגלות לנקות את הבתים.¹⁶¹ החוקרים התקשו בזיהוי 'הכלב הכפרי'. יש שהסבירו 'כפרי' מלשון קָפַר, ופירושו 'הכלב הכפרי' הוא כלב של כפרים.¹⁶² אך אז קשה להבין מדוע תהיה בעיה כלשהי לגבי כלבים אם מדובר בסך הכול בהבדל 'ישובי' בין סוגים שונים של כלבים. ולדעת ר' שמעון קשה גם להבין מה ההבדל בין 'הכלב הכפרי', לבין כלבים שמותר לגולם בספר. אחרים קבעו שמדובר בכלב קטן ובלתי מזיק לבני אדם, אבל כנראה מסוכן למזיקים בבית.¹⁶³ אבל גם לפי פירושו זה קשה להבין במה שונה כלב זה מכלל רגיל מבחינת הלכות כלליים.

יש חוקרים שהטילו ספק אם כלב זה הוא בכלל כלב. כך, יהודה פליקס זיהה את 'הכפרי' עם התן. אבל 'קשה להאמין שמישהו היה מכניס חיה כזו לתוך ביתו'.¹⁶⁴ ל' לויסון טען, שהרמז הטוב ביותר לזיהוי החיה נמצא במשנה: 'זכור, נקבע שם שאסור לעסוק בהכלאת 'כלב כפרי' ושועל. לויסון טען שאיסור זה בא להעיד דווקא על הקרבה בין שני המינים, ולכן 'הכפרי' הוא שם חיות הכלליים מכלל ושועל.¹⁶⁵

אבל גם במקרה זה קשה להבין מה יצור כזה יעשה בתוך הבית.¹⁶⁶ על אף הבעיות בזיהויים אלה, סביר שפליקס ולויסון צודקים, ש'הכלב הכפרי' אינו הכלב הרגיל. כבר ראינו לעיל, בדיונונו על הכלב בתרבות הפרסית, שהקופוד

תוספתא שביעית פ"ה ה"ט מזהר 'לברמן עמ' 187: "לא יאה מביא כלבים כרפין, חולדות הסנאן וחולין, וקופות (וכן צ"ל ולא כוסח הדפוס: וקפוד = וקופוד. כפי שמציין ליברמן, תוספתא כפשוטו, עמ' 553 [ראה למטה]), למכור לגוי להישכר עליוהן". לפי ש' ליברמן, תוספתא כפשוטו ב, נויארק תשס"ו, עמ' 553, הכוונה של התוספתא היא לאסור גידול חיות אלה מלכתחילה, למכירה לנכרים כדי להרוויח מהן, אבל אין כל איסור במכירה מודמנת. על האיסור למכור בהמות וחיות מסוימות לנכרים, ראה: תוספתא עבודה זרה פ"ב ה"ב, מזהר' זוקרמנדל עמ' 462.

161. על החיות האחרות כמנקות את הבית ממזיקים ראה: J. Schwartz, 'Cais in Ancient Jewish Society', *Journal of Jewish Studies* 52, 2001, pp. 224-226.

162. 121. 162. H. Krauss, *Talmudische Archäologie*, Leipzig 1911 (Hildesheim 1966), II, p. 121. 162. אלקב, ששה סדרי משנה: סדר זרעים, ירושלים-תל אביב תשי"ט, עמ' 102.

163. ש' ליברמן, תוספתא כפשוטו, סדר זרעים ב, נויארק תשס"ו, עמ' 553-552, הערה 27, ועמ' 652. ליברמן הביא גם את פירושו הגאונים, שה'כפרי' הוא כלב כוש, מה שידוע אצל הערבים 'כלב ציני'.

164. י' פליקס, כלאי זרעים והרכבה: מסכת כלאים, משנה תוספתא וירושלמי לפרקים א-ב, תל אביב תשכ"ו, עמ' 122.

165. ראה: ל' לויסון (לעיל, הערה 47), עמ' 88.

166. וראה: א"א פיליפס ומ"מ ווילקין (לעיל, הערה 26), עמ' 41, על הרבעת כלבי ציד ושוועלים.

בקריית ספר כתב שאיסור זה אינו אלא מדרבנן. נראה שכתב כן משום שלא מציענו בתורה אלא חיוב תשלומין בנזק ממזון ולא איסור. שהרי האדם עצמו אינו עושה דבר, אינו מזיק בידים, ואף לא בגרמא, אין הוא שולח את בדרמותיו להזיק, אלא אינו שומרם כראוי.

אך האחרונים מבינים מקורות לאסור מן התורה. שהם גופא שחייבה תורה על ממון שהזיק הרי זה משום "לא ישמרנו בעליה", שבין שהטילה עליו התורה חובה שמירה, ופשוט ולא שמר — חייב. וחייב זה יש בו גר של איסור חיוב לשמור, שהרי על כך חייבה תורה חובה כופר, וכופר כפירה ולא ממונא (ע"ע רמב"ם ג"מ א"א ואבן האול שם וראה דעת התנ"ך להלן פ"ג¹).

ונראה שהרמב"ם מכוון גם למחשבה שכל בלילות תשובה: "וכן החובל בחבירו והמזיק ממנו אף על פי ששילם לו מה שהוא חייב לו אינו מתכפר עד שיתורה חובה מלעשות כזה לעולם שנאמר מכל חטאת האדם" (פ"א ה"א)². שלא חטא בזה רק לחבירו אלא אף בין אדם למקום (ובכן הוא בלוקט נשא). ונחשאי כליו כיוונו למשנה ב"ק צבא "אעפ"י שהוא נותן לו אין נמחל לו עד שיבקש ממנו שנה' ועתה השב אשת האיש וגו'". ולכאורה לא כיוונו יפה, שלא כ' אלא שאין התשלומין אלא על הצער והבזבזת הגופני, אבל לצער הנפשי "שדוא" על בושותו" (רש"י) אין תשלומין. ודין זה כתב הרמב"ם בדין תשובה פ"ב ה"ט. אבל לעקרון של פ"א שנוק לחבירו אינו רק חיוב ממון אלא גם איסור לשמים — אין כאן מקור. ואפשר לומר שדואו כאן אינו במה שצריך לבקש שימחל לו, אלא במה שצריך היה לבקש לא רק את מחילת אברהם אלא גם את תפילתו.

ולפיכך גם אם עתיד המזיק ומזוקן לשלם, אין בכך תקן, כי אין איסור רק מחמת הפסד הניזק אלא איסור עצמי. ואמנם גם לניזק אין בכך פתרון כי אין תשלומין לצער ובלעיל וכמו שדחה "חב"ל ישיב רשע גילה ישלם" — אעפ"י שגילה ישלם רשע הוא" (ב"ק ס"א וע"י ב"ח ח"מ סל"ד ל"ב).

ומאחר והאדם מצווה ואחראי לדאוג שממונו לא יזיק, הגבילו חכמים מעיקרא את סוגי בעדיות שניתן לגולל ואת אופן גידולם. להלן נעסוק בעקרונות המשותפים לכל בעדיות, ולאחר מכן במיני בעדיות השונים.

ב. חובת ההרחקה — על המזיק או הניזק?

"זהו ענין דבי חרבו דהו מפסדי ליה לרב יוסף. אמר ליה לאבני: זיל אימא ליה למרחיקו דליצניעיהו. אמר ליה: אמאי איזיל דאי אולנא אמרי לילגור מר גירא בארעיה" (ב"ק ג"ב). הרי"ף הרמב"ם ורוב הראשונים פסקו הלכה כרב יוסף, שלא אמר אבני דבריו אלא משום שהיה משתמט מלילך, וכן שאין הלכה כחלמיד (אבני) במקום רבו (רב יוסף). והראיה, שבהמה שאכלה מציד

1. ר"ק אחרונים. כבר בראשונים מציעו מקור לאיסור נזק. ראה רבינו יונה בפירושו למשנה ראשונה באבות, "משנה קטל חורב מוטני — בין חורה שבכתב בין חורה שבע"פ. שהתורה בפירוש התורה, שאם לא כן לא אפשר למידי בה, שהרי כתוב לא תגזול וכל ניזקין בכלל...".
האריזנו בזה אחרונים ששיעוריהם למסכת ב"ק. ראה הירוש' התלמוד ב"ק פ"ד ה"ד "אמנתי ובישרתי, של, וידרמא כבד דיעקיר דין מניין הוא גר למי' ונשמרת מאד לנפשותיהם ולא תעמוד על דם רך...".
והא דעוד חידושי הגר"ח ל"ח מא"ב: "בבב"ח שמואל" סי' ב': "הקדמות וקט"ב סי' א', שיעורו של הרמב"ם ויח' בקבין תשע"ב" כ"ד: מחקר של רח"ו והנפטי יסוד האחריות על נזקים במשפט העברי בתוך "בר אילן" ספר השנה ג' תשל"ו — דע ערך (נ"ש).

2. זה אינו מלמד אלא על אדם שהזיק בעצמו ולא על ממזון שהזיק. — דע ערך (נ"ש).

תחומין

קובץ הלכות

ח

תשמי' — חובת ההרחקה

הוצאת "צמח" — עזריה מדע ותרבות

אלון שבת, נחש פסוק, תל אביב 1982

מחברת: חובת ההרחקה

גידול בעלי חיים

ראשי פרקים

- א. אחריות האדם על נזק ממזון
- ב. חובת ההרחקה — על המזיק או הניזק?
- ג. דיוק חזיר ושנה
- ד. מיקום — הרחקה
- ה. בדמה נסח
- ו. בדמה דקה
- ז. יסודה של התקנה — שיטת הרמב"ם
- ח. שיטת רש"י
- ט. חורשין ומדבריות
- י. תענה
- יא. לחלב ולרפואה
- יב. התקנה ביום
- יג. עופות ודבורים
- יד. חיה דקה — כלב
- יז. חיה דקה — כלב
- יח. לא תשנים דמים במיך
- יט. חיה רעה

★ ★ ★ ★ ★

שאלות הרבה בירכות בגידול בע"ח. מהן שאלות חמורות של איסור והיתר, ומהן — חמורות לא פחות — בעיות שבין אדם לחבירו, ובין חזיר לחברה וקדילה. שאלות אלה נוגעות לכל אדם ולכל מקום, אך יש בהן ענין מיוחד מעשי ויום יומי בהתחשבות. נוסף לכך דיבט מיוחד במחשבת עובדים, בו מתלכדים יחידים בעלי אינטרסים שונים ומנוגדים לקהילה אחת מאורגנת. ננסה לרכוש שוררת אלה כמה מן הבעיות והשאלות השכיחות הגורמות לסכסוכים בין החברים, והצעות לפתרונן.

א. אחריות האדם על נזק ממזון

הרמב"ם ריכז את הבעיות והתקנות בנושא גידול בע"ח בפרק אחד, ובראשו העיב את העקרון היסודי "אסור לאדם להזיק ולשלם מה שהזיק, אפילו לגרום הנזק אסור" (נזק ממזון פ"ה ה"א). ומכאן המסקנות השונות להיתר הגידול של כל מין, הדרך הטיפול בו.

ההתחב והמתוך החנות – חייבת, ולא אמרו שעל בער"ב לגדור, ע"כ על המזיק להרחיק את עצמו. לעומתם פסק דר"ח כאב"י, שהרי שתק רב יוסף וא"כ הוד"ק לו.

השו"ע (ח"מ ס"ז) פסק כרב יוסף, אלא שהש"ח האריך לדחות כל דברי החולקים ולפסוק כר"ח שדבריו דברי קבלה הן.

וא"כ מחלוקת יסודית היא אם "ובער בשדה אחר" שהייתה תורה הוא רק במקרים מיוחדים שהייתה השדה גדרה והבהמה חתרה ונכנסה, או שנפלה הגדר כלילה, אבל בסתמא – פטור. או שבשדה הניזק חייב המזיק בכל ענין שעליו מוטלת חובת השמירה ועליו להרחיק את עצמו.

מחבר הגמ' אליבא דאב"י מוכח לכאורה שאינו אלא דחק ולא אמר כן אלא לאשתמטי, שהרי האוקומתא של חתרה או נפלה כלילה נלקחה מסוגיא דחררה דכסמך, שם נפלה גדרו של המזיק, ופטור בכך משום אונס, אך לדברי אב"י שעל המזיק להרחיק עצמו לבנות גדר לכאורה אין תרועה זו מועיל, שאין אונסו של הניזק שנפלה גדרו כלילה, סיבה לחיוב את המזיק?³

אלא שהרא"ש (וכן במאירי ובשמש"ק בשם דר"י) צמצם המחלוקת ופירש דברי הר"ח בשדות מחוץ לעיר. שכשמתפורות הבהמות על פני השדה, אינו יכול לשמור את כלם שלא יכנסו לשדות אחרים. אבל בעיר גם לר"ח חייב. שאין אדם יכול לעגל דלתי ביתו כל היום ועל הרעיה לשמור בהמותיו כשמחליכים דרך העיר, שלא תכנס בהמה ותזיק. ולא אמרה הגמ' האוקומתא של חתרה ונפלה כלילה אלא להסביר את "בשדה אחר" שכפסוק, אבל שן ברשות הניזק שבעיר חייב בכל ענין. ולפ"י לכו"ע גם לר"ח ולרא"ש חייב בעיר (וה"ה) בביתם ודחצות שבכפר) שעל המזיק לשמור בהמותיו, ואין חובת גידור על בעה"ב שלא יזיק. ובשדות שמחוץ לעיר ולכפר שלגבן נחלקו. יתכן לימור שכיום שאין בהמות מצויות, ובמקום שמגדלים. אינן רעויות באופן חופשי אלא במקומות מגודרים ושמורים, גם לדעת הר"ח ל"ש לומר לניזק שהיה לו לגדור, שהרי אין המקום עומד לכך. אמנם ערוך השלחן כ' לחדש ברעת הר"ף והרמב"ם שלא אמרו אלא כחצר שבעיר אבל יגות פתוחות שבעיר – פטור, ולא שבקת חית לכל בהמה והחלכת בידה"ר, אך נראה שאף הוא לא אמר כן אלא בזמנו שהיו בהמות מצויות ברה"ר, אך כיום שאין בהמות מסתובבות בינו, אף הוא יודה שעל המזיק להרחיק.

מכל הנ"ל נראה שגם בכפר, אם נכנסו בהמות לחצרות החברים וגנותיהם והזיקו בשן ורגל חייבים לכו"ע, שהרי הכל מודים בעיר, ועיר שלהם ככפר לענין זה. ובפרט לדיון שאין הבהמות מצויות באופן חופשי אפילו בכפר.

וע"כ אם יוגל תבר בהמות וירצה להעבירן בחצרות הכפר, עליו לשמור היטב בהליכתן למרעה ובחזרתן, ואם אינו יכול לשמור היטב יצטרך הוא להכשיר המעבר ולגדור הדרך כדי שבהמותיה לא יכנסו לתוך החצרות.

אלא שדבר זה, אף הוא אינו מתקבל על הדעת, שאף שגם הכפר אינו עשוי לבהמות המסתובבות חופשי, אבל נעדר לגידולים שתנים כולל בע"ח, והחבר המגדל בהמות אינו עושה דבר חריג, ואין זה ראיין להטיל עליו לבדו לגדור את כל המושב. למקרה כזה מאורגן המושב באגודה שיתופית. ועל

3. ומהא"מ סיבה, הסיבה היא שלא שמר בהמותיו או עצם העברה שממנו הזיק, אלא שכל עיר נהנית לתלות הקולנוע עצמו, דה"ה זו סיבה לפטור המזיק. נסתלק הסיבה נשאר החיוב הבסיסי בעינו. – הע' שור' (י"ש).

המזכירות ואסיפת החברים לפתור לא בעיה אישית, אלא בעיה של ענף במושב, שיש להסדירה ע"י תקנות מתאימות שיהלוק את הנטל בין המגדל לכלל החברים.

ג. הזיק חוזר ונשנה

בעיה מצויה היא שחברים מסוימים אינם שומרים בהמתיהם כהלכה והן חוזרות ונכנסות לחצרות ומחבלות והורסות הגינות וכיו"ב.

כבר ראינו (לעיל פ"א) שתשלומי הנזק אינם פתרון לאיסור גרימת הנזק ולא לצער הפסיכולוגי של הניזק. אך מלבד זאת יש גם קושי גדול לממשם, שאם אין הניזק רוצה להיות חלוי בריצונו הטוב של המזיק, עליו להודק לדיון, להביא עדים שר"א הנזק, לדאוג לשומא וגביה, ואחר כך זאת ע"ד הקלה תורה על המזיק ואין שמין אלא סאה בששים סאין (ב"ק נ"ב, נ"ח, נ"ח, נ"ח) והרי הנזק מתמעט ומתבטל בשומא הכללית? א"כ נאמר כחז"א (ב"ק נ"ג) המחלק בין דברים העומדים בעצמם לשימוש של בע"ב, חשוב הערך הכולל ושמם ערוגה בין הערוגות, לבין דברים העומדים בעצמם לשימוש של בע"ב, שהזק עומד לחינקן, שאין יש לשום הערוגה לכשעצמה ולשלם דמי החינקן.

ואף אם גם אם ישלם המזיק שוב ושוב – הפסדו של הניזק ודאי ומחולט, גניה לא תהיה לו ונמצינו משעבדים העולם להפקדותיו ושרירותיו של המזיק שאינו שומר כהלכה? על כך שנינו: "יגזי עיני דשוקא דמפסדי מתריעין במריהו תרי וחלתא זמנין, אי ציית ציית, ואילא, אמרין ליה תוב אמסתחך (מקום מעמד הקצבים – רש"י) וקבל זוזך" (ב"ק כג"ב).

וכן פסק הרמב"ם "מתוך בבעליה של פנמים אס"ל שמר בהמותיו ולא מנעה מלרעות וירשוות לבעל השדה לשוחטה שחטה כשרה, ואמר לבעליה באורמוכו בשר שרכלם" (נזקין ממון פ"ה"א). ברמב"ם שני חידושים שאינם בדברי הגמ' א. שלא צריך לחכות עד שתזיק אלא כיון שנכנסה לחצר הניזק, ניתן להתרות בבעליה. ב. שהחיתר לשוחטה הוא בכל בהמה גם כשאניה עומדת לשוחטה שההפסד הוא גדול. בשלטי גבורים הסביר הדברים "כיון שהוא מסלק ההזיק מביתו וקונה בהמה וזה שאניה מוקת, לא חששו חכמים בזה מאחר שהוא פשע שלא שמר ממונו שלא יזיק". ולפ"י הוסיף "שאם הדבר שזיק אינו בר שחטה ואכלה כגון סוס וחמור ופוד וכלב וכיו"ב, שלא הדרשו חכמים לניזק לשוחטו. שנמצא זה מפסיד הכל".

והראב"ד משיג על דברי הרמב"ם (וכן בתוס' ושאר ראשונים) שלא אמרה הגמ' אלא בעיני דשוקא העומדים לשחיטה ואין כאן הפסד גדול.

וזהו באבן האל כתב מקור לדון הרמב"ם, שמוותר לשוחט כל בהמה, שחיון שהחזיר בבעלים ב' וי' פעמים היה זה כעומד להזיקו ובראי, ובכיון דא מותר לבעלים לשוחט המזיק כדי לצייל ממונו כדין עבד אינשי דינא לפשטיה. וכגמ' (ב"ק כ"א) "שור שעלה ע"ג חבירו להרוגו ובא בעל החתן ושחט את שלו ונפל עליו ומת – פטור", ואם אינו יכול בענין אחר אפילו הדפו לעליו ומת – פטור. ואפילו בשור המועד שישלם הבעלים נזק שלם, וליבא פסידא, עבד אינשי דינא לפשטיה.

והראב"ד ושאר ראשונים שלא החזירו אלא בעומד לשחיטה, הרי זה משום שהם סבורים שאין זה חשוב כבזק ודאי אף שהותרה ג' פעמים, א"כ יעמוד ויזיק בפניו. ולדברי "אבן האול" יצא שגם בהמה טמאה מותר לשוחטה להציל ממונו, שלא כדברי השלטי גבורים, והרמב"ם עצמו לא פרש אלא בסהורה ושחיטה כשרה כבגמ' שלנו.

54

וכבר כתב בן החוות יאיר בסי קסה, אך חילק שאין דין עבד אינוש אלא כשמויקו בכוונה ורעה, אבל כשהבחינו מוקד בלא ידיעתו ולא. ואין כאן אלא קנס מיוחד שקנסו חכמים למיזק בזה. ולא קנסו אלא בדמות העומדות לשחיטה שאין הנזק גדול כ"כ. אמנם הק' על דבר עצמו משרר שעלה ע"ג חבירו, ואעפ"כ נשאר איתן בדינו כפסק הטור והשו"ע לפ"ז נמצא שכשאין בהדמה עומדת לשחיטה אין ספקיה אלא ההתראה בלבד.

הנמ"י בשם הרמב"ם א' הרמ"ה וכן השלטי גבורים והשטמ"ק, לא גורסים "ויל אימא להו למרייהו דל'צנעניה" אלא "ויל צנעניה", שפרשו שמשתמח את הבעלים עד ששלקו נזקם.

כשא"כ בעצמך אחר קיימת ביד הניזק אפשרות נוספת — לפזר רעל ברשותו (לאחר נקטת כל האמצעים הדרושים נגד כל פגיעה בלחי מבוקרת). ואף ההחלטה אידיאליסטית שאין כאן עבד אינוש, לא אמר בן אלא במכה בהדמה בידיו, אבל במניח רעל ברשותו, מה מקום לאיסור? הן אף מביח רעל ברשות חבירו אין זה אלא גרמא, ולהניח ברשותו, שבהדמה הנכנסת לשם נכנסת באיסור, איהו דאקא נפשה. וע"כ כשאין עצמך אחרת אין לאסור (וע"י בשו"ת מהרש"ם ח"ד סי' קמ, שפקפק בדבר).

ד. מיקום — הרחקה

במשנה (ב"ב פ"ה) למדנו שמרחקים מן העיר גורמים המקלקלים את אוירה ונחיה; ונבחרת מרחקים מפני רוח רע; כבשונות מפני העשן; בורסקי אין עושם לדעת חכמים אלא ממזרח לעיר; הוררים מרחקים שלא יושבו בני אדם (הוספתא א.ו.), ושובך בשל הדיקוק לזרעים.

מלבד שני הדוגמאות האחרונות לא הוזכרו בע"כ ולא אמרו להרחיק בהדמותו העיר ולקובען בצד מזרח. אלא מקומה של רפת בקר בעיר עצמה (ב"ב כ"ב). כי לא אמרו אלא במיקום קצוניים כבורסקי ובכשונות, דברים ויונים שנוקם מרובה או חמור כמיוחד, וע"כ עריך להתחלקם אל מחוץ לעיר, אבל בע"כ אחרים אף שיש בגידולם הפרעה, אין בה כדי לשלול את זכותו של האדם כנחלתו, שהרי בן דרך הבריות ולכך העיר עומדת. כ"ז בזמנם שאף בעיר גדולה בע"כ, אבל אם יבוא זיוזם אדם לגדל בע"כ בעיר, שקלקלם גדל מהמקובל — אפשר לעבד בידו.

משא"כ בכפר שנוער לבתולה גם לגידול בע"כ, אעפ"כ גם בכפר דאי היתר זה יחסי, וגידולים חריגים ביותר, המרכיבים רוח רעש מעבר לנורמות המקובלות בכפר — זכות החברים למנוע גידולם בתוך הישוב.

ה. בהמה גסה

"אע"פ שאמרו אין מגדלין בהמה דקה אבל מגדלים בהמה גסה לפי שאין גורחין גורה על הצבור אלא אי"כ רוב הצבור יכולין לעמוד בה. בהמה דקה אפשר להביא מחוצה לארץ" (ב"ק ע"ט ב). "בהמה גסה צריכה בישוב למשאוי ודרישה" (רש"י) מה שאין כן בהמה דקה שאין צריך לה אלא לאכילה אפשר גם ביבוא.

מלבד הבחינה זו מביא רש"י בסנהדרין (כ"ה א), נימוק אחר בהמה דקה עבירה דמשמטא ודחמא לתוך השדות, אבל גסה לא משמטא ואפשר לנטרדה. וא"כ גסה תרתי למעיליותא רוב הצורך היכולת שליטה לעומת דקה שאין בה צורך יום-יומי וקשה לשליטה. אמנם בזמננו בהמה גסה אינה

משמשת לעבודה, להוציא פירות חלב שוקקים לתן יום ולא גרעו מבהמות לעבודה ודאי עומדות בדיחיהן הראשון. אך אף שנפלה סיבת ההיתר (אך לא הנימוק של רש"י בסנהדרין) כיון שלא היתה הגסה בגזירה ראשונה, שוב אין אנו גוררים מיעוטנו (אמנם היה אפשר לומר שמאחר גזירה ראשונה לא היתה על דקה בלבד אלא על כל בהמה ואפילו חיה בכלל, אלא שיצאה גסה שלא וכל לעומר בה, שוב כחלוק הצורך חזר דחין למקומו. אך מלשון הגמרא משמע שגסה נחשבת גזירה בפ"ע).

בהמה גסה שהותרה אין לגדלה אלא בבית, היינו בקפוטות סגורות ושמויות, ואסור להניחן חופשיות. כמו ש"כ תוס' ב"ק (ע"ט, ד"ה אין מגדלין) ושאר הראשונים שלקטו בחז"ל גם גסה אסורה, שהרי אמר (סנהדרין כ"ה ב) שרעה פסול לעדות, אחד ריעה בהמה גסה ואחד ריעה בהמה דקה, שכל רעיה בחז"ל אסורה, ולא התירו בגסה אלא לגדל בבית.

ו. בהמה דקה

ממעלות מדותיהם של האבות — הווידות בגול, כמו ש"כ... ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט" (בראשית י"ח ט"ז). ולא הגול עצמו אלא התרחקות מן הדומה לו. וע"כ מסימניהם של האבות שבהמותיהם יצאו וזממות: "דיבי ברכיה בשם ר' יהודה בר' סימון אמר בהמתו של אברהם אינו היתה יוצאה וזממה, ובהמתו של לוט לא היתה יוצאה וזממה: והיו אומרים להם ריעי אברהם — הוזהר הגול? והיו אומרים להם ריעי לוט: כך אמר הקב"ה לאברהם: לזרעך אתן את הארץ הזאת, ואברהם פרדה עקרה ואינו מליה, לאחר הוא מת ולוט בן אחיו יורשו ואין אכלין מידיוהו אכלין: אמר להם הקב"ה כך אמרתי לו לזרעך נתתי. אימתי לכשיעקרו שבעת עממים מתוכה, והבעני והפריו אז יושב בארץ. עד עכשיו מתבקש להם זכות הארץ" (ב"ר מא"ה).

וכן נהג עבדו של אברהם: "ויקח העבד עשרה גמלים מגמלי אחיו וגו', גמליו של אברהם היו נכרים בכל מקום, שהיו יוצאים וזממים" (כ"ד נ"א).

והידידות זו הורישו לבניהם. כך נהגים משה רבנו חז"ל. "בדק לזרד בצאן ולא נהגם אלא במדבר להרחיקם מן הגול, שכן אליאב אומר לזרד: ועל מינשת מעט הצאן הנהג במדבר מלמד שהיה דוד מקיים המשנה אין מגדלים בהמה דקה בארץ ישראל. וכן במשה הוא אומר וינגז את הצאן אחר המדבר, להוציאן מן הגול" (שמו"ר ב.ג.). ולא רק יחידים גדולים אלא גם הצבור כולו. "ורבנו אמרי זה שיפוטו של הגול. תרע שהוא בן שהרי הדרת הראשונים על ידי שהיו עסוקין בשטופין בגול המד"א (איוב כד) גבולות ישיגו ערד גול ויזעו, ראה כי נמחו במים מן העולם, אבל שבט ראובן וגו' שהרחיקו עצמן מן הגול לפיכך נתן להם הקב"ה נחלתם במקום שאין בו גול שנאמר ונהג המקום מקום מקנה" (קד"ר א.י.). וכן מציאים אנו אותם בדה"א (ה. ט.) רועים את עדריהם במדבר "ולמחר יושב עד לבוא מדברה למן הנזר פרת כי מקניהם רבו בארץ גלעד".

ו. יסורה של החקנה — שיטת הרמב"ם

מדברי חז"ל אלו עולה יסורה של חקנת המשנה "אין מגדלין בהמה דקה בארץ ישראל", שאסורה מפני חשש הגול. אף שאין משלח את בהמותיו לרעות בשדות וזהו ואפילו קושרם בכרע מיתתו או מגדלים במקום שמוזר. וכן שיטת הרמב"ם: "שאסור לאדם להזיק ולשלם מה שהזיק ואפילו לגרם

הנוק לפיכך אסרו חכמים לגדל בהמה דקה וחיה דקה בארץ ישראל במקום השדות והכרמים אלא ביערים ובמדבריות שבארץ ישראל⁴ (נזק ממון פ"ה א"ב) ומדוע תקנו דוק בא"י והרי גול איסור בכל מקום? מוסף הרמב"ם בה"ח: "וכבר עשו בכל בארץ ישראל לאסור בה גידול בהמה דקה וחיה דקה מפני שהיו רוב השדות והכרמים שם באותם ימים של ישראל".

אך לעיל ראינו דרכיהם הטובים של האבות שבהמותיהם יוצאות זמורות שלא לרעות בשדות כנענים, ומשה רבנו לקח את צאן כהן מדין לרעות אחר המדבר, להוציאן מן הגול? והיה אפשר לומר שגם האבות לא נהגו כן מצד הדין אלא משום קידוש ה' וכמו שפסק הרמב"ם גול ה' ואבידה (פ"א א' א): "אבידת עובד עובד מותרת שנא' אבידת אחיך. והמחזירה ה"ז עבר עבירה מפני שהוא מחזיק רשעי עולם, ואם החזירה לקיח את השם כדי שיפארו את ישראל וידעו שהם בעלי אמונה הרי זה משובח, ובמקום שיש חלול השם אבידתו אסורה וחייב להחזירה".

אלא שהפס' אומר "ויהי ריב בין רעי מקנה אברהם ובין רעי מקנה לוט", ובמדרש שאמרו להם — דותר הגול? משמע שאיסור יש בדבר ולא מידת חסידות בלבד⁴.

וצ"ל שממתן תורה ואילך השתנה הדין, שקבלת התורה ע"י ישראל והחיותה ע"י אהר"ע היא המרחיקתם והופכת הסוד להם לחיווך רשעי העולם, וע"כ אין לחוש לספק הדיוק שלהם. שגם כשמוזק בפועל ממונו של ישראל את ממון הגוי פטור, ובגמ' בב"ק לה: "שר של ישראל שנבחר שור של כנעני פטור... אמר קרא עמד וימורד ארץ ראה ויתר גוים" ראה שבע מצוות שקבלו עליהם בנין כיון שלא קיימו עמד והתיר ממנום לישראל⁵. וה"ה לנוקין שן ורגל (תני חוסי ב"ק ו' ד"ה שור רעהו). וכן פסק הרמב"ם פ"ח מנז"מ ה"ה (אלא שפי' טעם אחר ע"ש במקורו ותעמוה).

2. שיטת רש"י:

רש"י כי בטעם התקנה משום נשוב א"י. וע"כ אינה קיימת בסוריה וחז"ל (וכן כתב הכפחור ופירח פ"י ור' שטת הראב"ד לקמן ו'). ולפ"י אין הדבר תלוי במציאותם של רוב ישראל בארץ. אלא שרש"י הוסיף "וכל שדות א"י סתמן של ישראל". ולגבי סוריה — "דלא חיישינן לישוב ואם יפסידו שדות אחרים ישלמנה".

ונראה שס"ל לרש"י שמצד חשש נזק לא שייך לגזור שלא יגדלו בכלל בהמה דקה, שאם יפסידו השדות — ישלמו, וע"כ פרש מטעם ישוב א"י. ומה שכתב "וכל שדות א"י סתמן של ישראל" — הכפופ גורס: "וכל שדות א"י דשראלי" ור"ל האף שאין ישראל יושבים על אדמתם, הארץ שלנו ומצויים על ישובה. ור"ל הכפופ: "פשיטא לן שנוהגין היום... שהרי בא"י נאסרו בהא להודיען מצד עצמה, שהחזיקו בהפסדה ונצטוונו בישובה כל הדינים ואע"פ שאין הארץ בידינו".

אלא שלפ"י מדוע עשיתו עצמנו בבבל בא"י, הרי לא שייך שם הטעם של ישוב א"י?

ויתכן שדוקא בבבל כדירותה קבריה ויהודי אוטונומיה גלטימיה⁶ שנא' "בנו בתים ושבחונו טענונו"

4. אכן יש לחלק בין גול שהוא אסור ליערות המרים בהם בחסות לבשר, כמפורש בפ"א מדינת גדול הדין ואסור לגדול כל

שהוא דין תורה, ואפילו גוי אסור לגדלו או לעשוקי. לבין החזרת אבידתו, שאבידתו גוי מותרת.

עוד זאת יש לומר שאע"פ שהיה רבנו קידוש מן תורה, הרי בנינו עליהם חלום בן חז"ל ואסור לגדול בן חז"ל ואף לא להחזיק ממנו. — ה"ע עורר (י"ש).

ואכלו את פרי"ן (ירמיהו כט, ולדבר ר"י נישאר בחוקאפו אפילו הצווי של "שמה יהיו", גם אחרי בנין בית שני) ומאחר והיא מקום תורה מאז החרש והמסגר ויש בה מקצת מא"י במקדש מעט ובבית"ד דשף ויתיר, יש לדונה לא רק מצד החשש לנוק הפרט, שבעל עצמו אינו מספיק לדעת רש"י לאסור בה"ד. אלא שבגלל חשיבותה הכללית יש ערך לאומי לקיום הדין והיחזוקה שם, וע"כ יעשיתו עצמנו בא"י לבד"ה".

ז. חורשין ומדבריות

במשנה (כ"ק ע"ב) "אכל מגדלין בסוריה ובמדברות של א"י". ובתוספתא שם: "אכל מגדלין בחורשין שבארץ ישראל". ובבביתא (שם פ"ב): עשרה תנאין התנה יהושע: "שהיו מרעין בחורשין וכי" הרי שלעומת התקנה שלא לגדל בהמה דקה קיימת תקנה חיונית לגדל ולהקל בחורשין ואפילו בחורשין של הזולת. פתח זה, מצמצם את הדיקת התחלה של התקנה הראשונה באופן משמעותי, ומלמד שחז"ל לא שללו גידול בע"ה, אלא התמו לו תנאים.

וכן האבות שדוקפידו על בהמותיהם, אע"כ לא נמנעו מגדול בהמה דקה, אדרבה היא הייתה עיקר פרנסתם, אלא שעשו כן בחורשין ומדבריות. ומה שמצינו אצל מרעיה דדה, כך הוא אצל אברהם. שהרי אין זמן פתרון אלא בשעת מעבר ממקום למקום, כמו בדרכם של הנמלים לאחר. אך אין הוא עצמו לתקן עצם גידול בה"ד. וע"כ כל רעיה המוכרת צרכה היתה בה"ד בחורשין ומדבריות. אלא שאין מדבר כינוי רק למקום שממה וצלמות בקצו אינן. אלא כל מקום שאינן ראוי למורע, כמקומות שחונים, וטרשים וכמו שכ' בירמיהו: "לכתך אחרי במדבר בארץ לא ידועה". כך רעיהם האחים את הצאן בשכם ודדון וראובן אמר: "השליכו אותו אל הבור הזה אשר במדבר" (ב"ד לו, כב). וה"ה הדין, ואף הוא מצוין שם בהר אפרים. כי הר יהודה לך — כי יער הוא. (יהושע י"ח) ונראה שכל החשש במד"ד הוא כשמוגלים מעט, שאז מגולים בתוך הישוב וא"א לשומרה שלא תזיק, אבל אם מגולים הרבה בה"ד, הרי א"א לגדל כמות גדולה על סמך רעיה אקראית בישוב. וחייבים לגדלה בחורשין ומדבריות, וא"כ בכמות גדולה תנא הגידול עצמם מחייבים לעשות בדרך של היתר.

ובגמ' "אמר ר' שמעון שוורי (כ"ק י"ב) ירושלמי פסוקה פ"ה (ה"ה) מבעלי בתים שבגליל העליון היו בית אבא ומפני מה חרבו שהיו מרעין בחורשין. ואע"פ שהיו להם חורשין סמוך לבתיהם שדה קטנה הייתה ומעברין דרך עליה". — הגליל העליון ברובו אינו מקום זרע, אלא חורש וע"כ נכון לגדל שם בה"ד — אבל משום אותה שדה! ונחלקו הראשונים. לרש"י שדה של אחרים היתה וכוונתו שמצד ישוב א"י לא שייך היה לאסור שם כי היו להם חורשין ומדבריות אבל כיון שהעבירו בקביעות ע"ג אותה שדה של אחרים, הרי גולנים היו וע"כ חרבו. אבל הראב"ד (וכן בשטמ"ק הרשב"א בשמח פרש ששריה שלהם היתה ואע"פ היה אסור, אולי משום ישוב א"י אסור ג' לבערה"ב להחריב שדות שלו הראויות למורע, לשם גידול בה"ד⁵).

5. זו מסקנה מרחיקת לכת, ניתן היה לדבן שיש בזה משום עבירה על התקנה המלכית של גידול בהמה דקה וכן שומקע לא פילג. ראוהו לירי ממחשבות שם קודם (פ"א ומובא לוחל) וטעם אותו חסיד שגנו מלבי ובמחשבות הרמב"ם גידול ע"ש ששריה לרעיה המדינה בביתו, ואע"כ ראו הוא חרבו בעצם המדול עת, למורה שדתי לא להחריב מאומה בארץ ישראל. — ה"ע עורר (י"ש).

אך יש לשאול לאור זה מדוע בכל אסור בה"ד צריך לה"ם יום חולב, ואף היא גזירה שאין יכולין לעמוד בה, כבד"ג?

וה"ל שהצורך בבדיקת גדל הרבה יותר, שא"ל לחיי האדם בלעדיה, שיהיה כשור לעול ובחמור למשא. אך אף שהשיבות בה"ג גדולה הרבה יותר, גם חלב חשוב, שכן כ"ע לא פלגינן שבדיקת כבדיקת הערשה ואוכלת, שגיהה חלב עורך על שרר עמלו ומוזנו. (כ"מ ע"ח ב) ואם החזירו לגדל כלבים וחוליות קופים וחולות שמנקים את הבית, אי"כ אין צורך דוקא באורך גדל כבדי"ג ואין נעדרת קוף וחולת על עז חולבת?

ואולי לאחר שהחזירו בה"ג שוב ל"צ בה"ד לחלב, שהפירות שיגדל להרישה מוקדקת חלב. ואף שמסביר שבדרך כלל שחו חלב עיזים, שכל מקום שמדברים על חלב – בענין עסקין, "עז לחלבה ורחל לגיטתה" (שבת נ"ט) "חולת עז לקירה" (שבת קמ"ד) "יהחולק לחלול את עיזיו" (כ"מ ס"ה) וכי"ב, אין זה מספיק כדי להחזיר לגדל בה"ד. ועוד שאולי לא שחו הרבה חלב ניגור, אלא בין עררי הדעים, ובמציבים מיוחדים כמעשה באותו חסיד, ויותר השתמשו במוצרי חלב המתקיימים זמן רב, ושוב לא היה צורך יום יומי, ואפשר להביא מחורשין.

י. התקנה כיום

בש"ע ח"מ חט"א: "והאידינא שאין מצוי שיהיו לישראל בארץ ישראל שדות, נראה דשרי". ובביאור הגר"א שדעתו שאין האיסור אלא מפני הגזל, כדעת הרמב"ם, וע"כ תלי בשיבוש ישראל בפועל. ומה דח"ק כיום שחזרה הארץ לידי ישראל?

הגר"פ פר"ג (ז"ר צ"ע על הטור) כתב שכיון שבטלה התקנה שוב אינה חוזרת לאיסורה בלא מנין חדש. וכבר פלפלו בדבריו (ע"י יב"ע אומר ח"ג ח"מ ו' ח"ד בסופו, עמוד דימיני כג, ע"ג אליעזר ח"ו כד, ב"ה) וכי שאין זה אלא כשבטלה התקנה ממש, אבל כשהשיבות גורמת שאין התקנה באה לידי ביטוי אין זה ביטול, ואם חורגם ההנאים חוזרת גם התקנה.

ואעפ"כ כ"ל להחזיר לגדל במקום שמור, ע"פ תשובת הרמ"ע מפאנו לקמן י"א, וכן לצורך רפואה וזמן בהתישבות החדשה שאדעתא דדוכי נחתי ומחלי להחזיר. ובמיוחד כשמגדל ע"י אחר.

ונראה להוסיף ע"פ האמור לעיל, שיש בדרך הגידול היום צד לקולא. שא"ל שהתקנה לא היתה אלא כשמגדל מספר בה"ד לצרכיו, אבל כיום שמדובר בגידול עדרים גדולים באופן מאורגן, המתוכנן מראש ע"פ אפשרויות של יחידות מוקד וכו' איות, אין מגדלים אלא בחורשין – היינו שטחים מגדלים יחידים לענף זה, שאינם ראוים למיזר. הספ"ל מלא רצון וקובע ע"י רעיה העוסק בכך, ושלטתו חייבת להיות מוחלטת, לשם טיפולים רפואיים, הפרייה וכי"ב. וא"כ מיסודו הגידול כיום מבוסס על דרכי הדיתר.

יא. עופות ודבורים

עופות לא התכחו בכלל התקנה אלא כאיסור מיוחד בירושלים ולכניהם שלא יגדלו תרגולים מפני הטומאה, ולא מחשש לניק. צ"ל שאין הדין כ"כ מצוי שאינם אוכלים ורומסים הגידולים אלא מנקרים באשפה בדבר שאין בו הפסד. וע"כ אף אם זיקוק, אין זה אלא אקראי בעלמא. מלבד יונים שעפות ואוכלות את התבואה השטוחה על הגגות ומזיקות באופן משייר ע"כ ש"ל להחזיקן חמישים אמה מן העיר, וכן מן השדות שלא ללקט הורעים שנורעו (תוס' כ"ב ב"א).

ח. רועה

"עוד הוסיפו עליהן (שפסולים לעדות) הרועים הגבאים המוכסין. מעיקרא סבור אקראי בעלמא הוא (רש"י) – מה שהבהמה נכנסת לשדות של אחרים ורועה, אקראי הוא ואין הרועה מתכוון לכך). כיון דחזו דקא מכוני ושדו לכתחילה, גזרו רבנן. אי"ר יהודה: סתם רועה פסול" (סנהדרין כ"ה ב). ובב"מ ה"ב חלקה הנ"מ, שאין פסול אלא רועה בהמות של עצמו אבל רועה בהמות של אחרים כשר דחקה אין אדם חוטא ולא לו.

ומאחר דהנ"מ ב"מ לא מתייחסת לאיסור גידול בה"ד שעובר הרועה גם בהמות של אחרים הביא הרשב"א (ב"ק ע"ט, ע"פ ע"ט, ע"פ ע"ט) שיש אומרים שיש בכך פתרון לא רק לפסול עדות אלא גם לעצם הגידול, שמוותר לגדל ולרעות ע"י רועה. וראה לכך ממה שמצינו שנהגו בבבל לגדל בה"ד. והרשב"א ותוס' דחו זאת, שמשמע להם שאין דרך של היתר בשיבוש אלא בהורשין ומדבריות.

ולכאורה אין קשר בין שני הדברים שרעה שפסול לעדות ה"י בגלל החשש שמכניס בהמות במזיד לשדות אחרים ולזה מדיני בהמות של אחרים, שאין אדם חוטא ולא לו. אבל איסור בה"ד הוא בגלל החשש שלא ישתלט עליהן וישמטו בע"כ זיקוק, ומה יועיל בהמות שאינן שלו?

ישמרו בהלכה, ולא אסור אלא בבע"ב שמגדל מעט בהמות לצרכיו, שכיון שאינו פנוי לשמירתם, ומצד עצמן דרכן להשמט ולילך, לא יוכל לשומרן שלא זיקוק.

וזו שיטת המפרש (בתוס' ע"ט ב, ע"ה אין מגדלין) שכונתו של רב הונא כשמסר בהמותיו לחובה אשתו, היתה למסור בהיתר כיון דרועה, שמאחר ולו אין זמן להתמסר לדבר, תעשה זאת חובה. וכך סובר לכאורה גם הר"ח (תוס' פ"א ד"ה חובה) שפרש "חובה תקבירוהו לבנה" – "בתמיה, וכי"ב דרכה לקבור בניה שאין עוסקת לגדלן אלא עוסקת לגדל צאן" משמע שגם לרב אורא אילו היתה פנויה לענף זה ואינה עוסקת בדברים אחרים, אף שנעשה זאת בהמות שלה, דאשתו כגופו, שרי.

ט. לחלב ולרפואה

"אמור על ר' יהודה בן בבא שהיו כל מעשיו לשם שמים, אלא שגדל בהמה דקה. וכך היה מעשה: שפעם אחת חלה, ונכנסו הרפואים אצלו לבקרו, אמרו אין לך רפואה אלא חלב רותח, שיהיה גונה. מה עשה לקח עז קשרה לכרעי מיטתו והיה יונק ממנה חלב רותח בשעה שהיה גונה, ובשבקשו חכמים להכנס אצלו אמרו היאך אנו יכולין להכנס והלסטים עמו בבית. ובשעת מיתתו אמר אין בי עוון אלא זה שעברתי על דברי חברי" (תוספתא ב"ק ח, ירושלמי סוטה פ"ט ה"י, וב"ק פ"א, ודנה התמיר באיסור זה מאד שאף שזקוק לה לרפואה, וקושרה שלא תזיק אלא פלוג חכמים בתקנתם, ויש שפרשו שלא אמרו כן אלא ל"י יהודה בן בבא שחסיד גדול היה וממנו למדו אחרים לגדל אפילו שלא לרפואה. ואם גונה יש בו משום סכנה וכפשות והלשון "אין לך רפואה" צ"ל שבכ"ז לא היתיר כי"ש דרכים של היתר, יגור במקום חורשין, או ישתה חלב בה"ג. והמאמר כתב דבר חרש שאף במקום סכנה יש להחמיר בתקנה שהיא מפני פסידת אחרים. ולדבריו במדקדק אמר: "אין בי עוון אלא זה שעברתי על דברי חברי", ולא שגלתי בה"ד. כי האיסור עצמו לא היה עומד במקום חול, אך מפני שזו תקנה היה צריך להחמיר טפי (וע"י יב"ע אומר ח"ד בסופו שפסול הרבה בדבריו).

אכן ישנם מקורות לחשיבותם של כלבים. "ויפרץ האיש" – רבי לא אמר: שישם רבוא כלבים רבנן אמרי מאה ועשרין דירבוא, ולא פליגי מאן דאמר שישם רבוא לכל עיר ועיר חד כלב, למאן דאמר מאה ועשרים רבוא לכל עיר תרין כלבים. (בב"א עג"א).

ובירושלמי תרומות פ"ח ה"ג: "יחד בר נש ומינן חד רבן ואיתיה כלבא גביה, איל ביזין אנא הייב לך? איל: רבי טיבו אנא משלם ליה. שבין עלון לקריתא, עאל חד מיניהו ובעא למינסב איתתי, ואכל (הכלב) חציץ. וכן שם: "ברצות ד' דרכי אישגם אויביו ושלום אתו, ר' אומר זה הכלב. רעיא חלבון חלבא ואתא חזיה ואכל מניה וזהו כלבא מסתביל ביה. בד אתון אכלין משרי, נבח בהון ולא איתבונן, בסופה אכלי ומית." אך גם מתוך שבחו, שומעים אנו את גנותו – שנחשב בדי"כ לאויב האדם.

דומה אפשר להבין היתר הכלב בשתי דרכים:

א. אף שאסור לגדל בהמה חזיה דקה, אבל אותן חיות דקות שזקוק לנזק ולשמור את ביתו, התירו לגדל משום תועלתם וחיוניותם, כשם שהתירו בהמה גסה. ומה שם לא התירו אלא לגדל, היינו כשדם שמורים בביתו, כך גם בחיה דקה. וע"כ לא יגדל את הכלב אא"כ היה קשור בשלשלת. ר' ישמעאל מוסיף שכלבים כופרים – שקטנים וננסים הם, ללא כלבים גדולים של צידים ואין מוסיקין. (רש"י שם פ"א) כיון שהם נכרים ומיוחדים שאינם מוסיקים כלל בגלל קטנותם או אלוהם, מותר לגדלם בכל ענין. אפילו בלא שרשרת שהיה לה הזכיר ר' ישמעאל שום תנאי מיוחד.

יש כלב שאין לגדל כלל ואפילו קשור בשלשלת, זה כלב – רע שהזכירה הגמ' ב"ק ט"ז. ור' גון אומר מניין שלא יגדל אדם כלב רע בתוך ביתו... ת"ל לא תשיס דמים בביתך. וע"כ אף כשהוא שמור אין לגדל כלב רע.

וכן מוכח לכאורה מכל הסוגיא שלא הזכירה כלל כלב רע. וכן נראה ברמב"ם (פ"ה מגזי"מ ה"ט ופ"יא מרצחא דיד ושאר ראשונים) שלא הזכיר כלל כלב רע, וכי' הטעם לאיסור הגידול "מפני שהזיקין מרובה ומצור" שהוא הנמוק הכללי בסוגיותנו לאיסור בהמה דקה. ולא הזכיר ידע"א אלא "חתול רע שהורג את הקטנים – אסור לקיימו". (פס"י מגילה ד"ט). ואין לו היתר גם כשהוא שמור, ודידה כלב רע שאסור לקיימו כלל.

ב. רש"י פירש במשנה: "לא יגדל את הכלב – מפני שנתן ומנבח ומפלת אשה מידתו". כלומר משנתנו אינה מברכת בכלב סתם אלא בכלב נחשך – כלב רע. וכן פ' בטור (ח"מ ת"ט) "אסור לגדל כלב רע אא"כ אסור בשלשלת של ברזל" וכי' בשו"ע שם. ולפ"ז ניתן לגדל כלב סתם באופן חפשי וכלב רע כשהוא קשור.

ומנא ליה לטור שכלב רע עסקינו? בישיש האריך להוכיח כן, שהרי ר' נתן כ' לא יגדל אדם כלב רע. וכי' ר"ל מטעם אחר (שבת פג, הו"א) גם בירושלמי ב"פ פ"ד ר"ר לקמ). ומאחר וטובר הישיש שלא מסתבר לאסור לגדל כשהוא קשור אפילו כלב רע. א"כ לא אסור אלא כשהוא חפשי, ומכאן שכלב סתם מותר לגדל בכל ענין. וראיה מבי"מ ע"א דתני רב יוסף "ארמלתא לא תרבי כלבא", והסבירו חס' מפני לווה שפתים, ובהגהות מיימוניות (רצח פ"א) וכן בסמ"ג וביראים מצוה ר"א, למדו מכאן שלאחר מותר לגדל, וכלב שאינו קשור עסקין שהרי מסר סרין אבתרה, אף שאין זה מוכח שאפשר להעמיד שם בכלב כופרי שלכ"ע מותר לגדל באופן חפשי.

ובשרת הרמ"ע מפאנו (ס"י פה) כ' שאף בירושלים מותר לגדל ואפילו כהנים אם מגדלים בלולים. שלא אסרו אלא כשנמנחים אותם ללך במבואות העיר. וברבירים אבוסים דשלמה ויזכיתו, וכן ההוא ד"יקרא התרגלי" במסכת יומא. הרי שהיה תרגל בירושלים.

וכתב ללמוד כן מדין בהמה דקה שלא אסרו אלא בשלוח הרגל, אבל במכניס לה מונות במקום שמור, לא גזר. דהוי גזירה שאין לעמוד בה וכן מוכח מקיומה של לשכת הסלאים. ודבריו על היתר גידול בהדיא במקום שמורהם הפך דברי חס' (ב"ק ע"ט), ד"ה אין מגדלין ושאר ראשונים שהזכירו שלא רק רעיה בחוץ. אסורה: אלא גם לגדל בביתו ואפילו קשור בכרעי. המיטה. וכתב תמהו האחרונים על דבריו (ע"י ד' רח, וחי"א ב"כסא רחמים" אבות דר"ה, תמורה אשעל היחשלאי סוף פסחים).

אך גם לדוחים את ראיותיו, דינו בהתרגל דין אמת, שרק בהמה דקה אסורה גם בתוך הבית, כיגור גידול אסור רעיה משום שדרכם להשטם ולצאת, אבל בהתרגלים שכ"ז לא שייך לא אסור אלא כשהולכים בחוץ.

נמצא שלא גזר בעופות, אך אותם שזקוק מרובה ביותר אם באופן תשיך כיונים ואם כרעשוריות, שלזה גם לולים אתם פתחין, הללו כלולים בגורי הרחקה.

דבורים. בתוספתא (כ"ב פ"א. הובאה ראש פ"ב כה, וכן ברמב"ן וברשב"א) וכן היה ר' יוסי אומר מרחיקין את הדבורים מן העיר חמישים אמה כדי שלא ינשכו את האדם, ר' אליעזר אומר מגדל דבורים כמגדל כלבים. ורחיקה זו אפשר להסבירה כשאר הרחקות מפני נזק שכינים. אך יתכן שהיא חמורה מהן שלא רק חשש לנזק כאן אלא גם חשש סכנה שלפ"ז צריך להרחיק לכי"ע משום "לא תשיס דמים בביתך" (ע"י חזון חזקאל, וע"ש שנסתפק אם אפשר לחייב בנזק). ולפ"ז אסור לבעל המכוורת לסמור הדבורים למטע בשעת הפרחה, ללא רשות הבעלים, שאף שעצם הסמיכה היא לטובת המטע, שמגבירה ההפריה, ואף שזוכרים בוורת לצורך כזה, אך כיון שעלולות הדבורים להפריע לעובדים ואף לסכן אותם, אין לקרבן אלא ברשות, ולהעמידן בטוח בטוח מדרכי המטע.

כמצי' כווח שישלבינו ריחיות לדבורים אסור לולגדלן ולרדות הדיבש בביתו ובחצירו, משום "לא תשיס דמים בביתך", שהרי מצאים אצל אנשים וגישים גם מקרי מוות מעקיצת דבורה⁶ ואין לולל בכך בגלל שיקולים כספיים, שחמירא סכנתא מאיסורא.

יב. חיה דקה – כלב

לא יגדל אדם את הכלב אלא אם כן היה קשור בשלשלת⁷ (משנה ב"ק ע"א).

תוספתא: "כשם שאין מגדלים בהמה דקה כך אין מגדלים חיה דקה. ר' ישמעאל אומר: מגדלים כלבים כופרים וחלודות. הסנאן וחולין וקופות, דברים המנקרים את הבית" (וראו גם ה"א ותוספתא פ"א).

דברי ר' ישמעאל שמחיר כלבים כופרים וכי"ב דברי הכל הם, שהרי הגמ' מקשה מדבריהו על דברי רב (שם ע"ב) שמוחר לכל אחד להרוג חתול, והא אמר ר' ישמעאל שמוחר לגדל? – משמע דלאו חזירא הוא.

⁶. אם זה החשש, כי אי אסור יהיה לכל אדם, ולא רק לאותם שבני הבית רגישים. – חגי ערירי (ניש).

ג. לא תשים דמים בביתך

רבי נתן עצמו דאי סובר שאין לנגל כלל רע כלל, וכמש"כ הנמ': 'משמתנין ליה עד דמסקל הווקא מדר נתן'. ופרשי' – 'שיהרגם'. ואין די לסלוק הנוק בקשרה אף שהוא שמור מעתה. ולמד כן רבי נתן מילא תשים דמים בביתך.

הן אמנם גם העשה של מצות מעקה מלמדנו שצריך לסלק הסכנה, אבל מצד העשה די לכך במעקה, ואין צורך לסלק מקור הסכנה עצמו, וא"כ גם בכלל רע די לכאורה בקשריה ומדר עריך להוציג? ואפשר לחלק בין גג כלכל, שהמעקה דהג שהם דוממים והופכים לדבר אחר ע"י המעקה הוא הניקן גמור, משא"כ בכלל שמתקן ומשתמט לכן אין בקשריהו סלוק הנוק, ומכריחים להוציג. אך נראה שדין מעקה גדר אחר הוא. שלא החמירה תורה כ"י דינא מעקה. שהרי ל"צ שיהיה המעקה חזק כמו הבנין חלק ממנו, אלא די במחיצת י' כלשהו, וכלכל שא"י ליפול דרכה. ולא הצריכה מעקה כלל בבבש וסולב, שאדם נזהר בזה, וכן פטרה בבית עזר ואבסדרה, ובית שאין בו ד' ע"י אף שבכל אלה הסכנה קיימת. ואמנם כתבו האחרונים (עי' עמק הנצי"כ כי תצא, דבר אברהם ח"א לוג ועוד) שכל אלה פטורים ממצות מעקה שלא חייבה תורה אלא בבית, אבל חייבים לתקן מצד הלאו של "לא תשים דמים בביתך".

אלא שעל מצות מעקה מברכים ולא על הלאו. ולדעת דסמ"ג מדין מעקה צריך מחיצה י' דוקא, ומשום הלאו מספיקה שמירה בעלמא ודי בני טפוחים.

אבל החזו"א (חולין קלו) כתב שגג אינו בכלל מכשול שהרי משמש לתכלית חיובית, והעלה ומשתמש בו בשמירה וזהו. והרי זה ממנהגו של עולם, בשם שמותו לאדם לעלות באלו ובפנים על אף הסכנה שבדבר (כ"מ ק"ב, א), אלא שהדירה בו תורה מצות מעקה, וע"כ אין חייבים אלא במקום שהדירה. אבל אותן דברים שתחלתן לנוק והיוקן מצוי שא"י להזדרז מפניהן, הם התרבי לדין מעקה. וכמו שמצינו בבר שאל שהוא חשוב חיוני ושימושי בבית וגג כיון שעלול לנוק חייב במעקה אף שאין בו גדר בית.

ובדברי ר' נתן גלע"ד יש גדר החיוב נוסף של הסרת המכשולות והיני שכל אותם דברים שהם מכשול ומוקש בעצמם, שאינם משמשים את האדם שימוש חיובי, להם לא די במעקה ושמירה אלא יש להסיר לגמרי.

וכן נראה ברמב"ם (פ"א מרצח ושמירת הנפש ה"י) שלאחר שסכם דין מעקה בגג, ולאחר שהוסף חיוב מעקה בכל דבר שיש בו סכנה כבוד וכי"ב, הוסיף עוד גדר שלישי: 'וכן בכל מכשול שיש בו סכנת נפשות מצות עשה להסירו ולהשמר ממנו ולהזהר בדבר יפה יפה שנה' השמר לך רשמך נפשך'. (לגבי הלימוד מפסוק זה, עיי' ברכות לב, ב, שבעות לו ומצ"ח תקמ"ו וברכה שטות) וא"כ יש לזה מקור מיוחד לחזק ולהיב שמירה מיוחדת, שדבר שבעצמותיו הוא מכשול ואינו עומד לשמש חיובי של האדם אין לו תקנה אלא בסילוקו הגמור. וגדר זה אין למדוד אלא לפי מצבו וענינו של כל אחד ואחד. כגון התקנת חומת נפץ, רעלים וכי"ב. שמי שסולל דרכים ועוסק בזה ברה ורפוי וקוק להם, והם אצלו כלי עבודה חיוניים, מותר לו להחזיקם כשהם שמורים היטב. אבל מי שאינו זקוק להם, יהיה אסור לו מדר' נתן להחזיקם כלל גם אם הם נעלים.

הדבר מפורש במחלקת ר"א ר"י (כ"י מו) אליבא דאביי, של"י יש לשור המוצע תקנה בשמירה ול"א אין לו שמירה אלא סכין. ולאביי ר"א אמר דבריו לשיטתו של ר' נתן, היינו שאין לתקנה תקנה

אלא חיסולה המוחלט. דעת רוב הראשונים שהלכה כרבי נתן וגם ר"י מודה בכך, ולא נחלקו אלא לענין תשלומין של"י כיון ששמרו היטב אנוס הוא ופטור מלשלם, אבל לצאת ידי השמים לדברי הכל צריך לסלקו בכלל.

ובתוס' דבינו פרץ' כ' לחלק לרי"ב בין כלב רע שבו כאמור הכל מחויבים לרי"ב, לבין שור שאינו מוזהר כל כך להזיקו ויש לו יותר תקנה בשמירה. ולדברינו כיון שעדיין חורשים ומשתמשים בו, ע"י לרי"ד לו כשמירה, משא"כ כלב רע שאינו אלא מפגע.

ואפילו בבור כתבו חוס' שלא יועיל לצאת ידי שמים, בכיסוי בלבד, שאין זה סלוק מוחלט של הנוק, אלא צריך לסתמו. ואף שאמרה תורה, ולא יכסנו, שבכסוי פטור, אין זה אלא פטור מתשלומין ששמרו בהלכה אבל עדיין לא סלק הבור מכלול. וכן נראה שאין כיסוי אלא בגדר שמירה ואינו אלא כמעקה ולא כסלוק הבור מעיקרא. (עי' דף ט"ב רש"י ד"ה לנתור, כט"ב והם לא אסתלק מעשה ראשון, גא בורה לא סגי ליה בכסוי עד דטאים ליה, ולא פטור בכיסוי אלא מתשלומין, נהב רש"י ד"ה הא כסוה.)

ומה שלמדנו בור מגז להיבוי במעקה, וא"כ מעקה מספיק לו ולא צריך לסלקו, יתכן ואין זה אלא בבור מים וכי"ב שצריך לו להשתמש בו, וע"כ דינו בבית שר' במעקה, אבל בור שאינו אלא תקלה מצוה לסתמו ממנו.

וזהו הסוד והשורע שהתירו לגדל כלב רע כשהוא קשור, הם שלא בפטות דברי ר"י, ולא כהנהגת אינם מקבלים כל הנ"ל וכן נראה ממה שהרא"ש לא הביאו כלל בדבריו בזה, וכן הטור לא הביא דבריו, ובכלל צ"ע שלא כתב הלכות מעקה בספרו.

ואין לומר שלא כתב משום שלא פוטל ד' רצח שאינם בזמנינו. (ר' מגוה אלון, המשפט העברי' 1103). שהרי כתב אותן הלכות שמירת הנפש והנהגות היום: דברים האסורים מפני סכנה כידי' ס' קטן, דברים שצריך להזהר מפני העכ"רם קנאקנו. מורידין ואין מעלן קנח. פריקה וטענה חורמ' רעב. לא תעמוד על דם רעך תכו. ולא רשמיט אלא דין ודוף ומעקה.

ואולי משום שללא ר"י אין לא תשים דמים בביתך אלא דין שמירה לדברים המסוכנים. נמצא שאין הברל בין ממונו המיזק שפורשו חיובי ושמירתו בהלכות נזקי ממון לדברים המסוכנים, אלא בחומר האיסור. ולדעת הדיוטך אף בזה הם שווים, שהוסף על דברי הרמב"ם בסה"מ וכו'. "שלא להניח המוקשים המכשולים בארצנו ובביתנו כדי שלא ימותו ולא יזיקו בס בני אדם" (תקמז). ולדבריו אדרבה כאן המקור לחיוב השמירה ולאיסור כל נזקי ממון.

ואילו השורע הוסיף סימן מדרעו, סי' תבו החותם את ח"מ, ובו העתיק ה"ל מעקה מן הרמב"ם. שהרי במצות מעקה חידוש שצריך מחיצה י' דוקא, וכן שיש מקומות הפטורים ממעקה וכול' על. וזהו השורע כתב גם דין הסרת המכשול דר"ג, ואע"פ שיש שמות לגלל כלב רע כשהוא קשור? אולי רצה לומר כיראים (מצוה ב') המפרש למרות דוחק הלשון, שגם לרי"ג האיסור לגלל כלב רע הוא כשהוא מכשול אבל לא כשהוא קשור בשלשלת (ועי' תעפות ראם שם). ואולי הוזהר לכן בגולל הקושי בהגדרתו של כלב רע: שבביק טו, הובאו דברי ר"ג על כלב שאכל אמרי שהם גדולים ממנו, וא"כ הוא כלב שיש בו סכנה לפחות לחנוקות, והיו בכלל לא תשים דמים בביתך. אך רש"י כתב במשנה שני דברים שנוסף ושנובה. ואף כלב שנובה על מי שאינו מכיר נקרא כלב רע שמאומת בניחתו אשה יכולה להפיל. כ"כ ה"ש"ש, והביא ראה ממה שהביאה הגמרא בסוגיות המעשה באשה שהפילה מפחד, ועוד ראה מדברי ר"ל "כל המגדל כלב רע ביתך ביתו מוצע חסד מתוך ביתו

שנאמר: למס מרעהו חסד. וכאן אין מדובר בכלב מסוכן, אלא בכלב הדנוב ומרהק את העינים וא"כ כלב נקרא רע ומותר לגדלו רק כשהוא קשור בשלשלת, שאז בטלה אימתו ואין מפחדני מפניו.

לפי"ז אין כלב סתם, אלא או כלבים בופחים או כלב רע, וכשהמחשבה התיירה לגדל כלב סתם כשהוא קשור, א"כ אמרה זאת על כלב רע, והתיירה לגדלו משום שמשתמש בו לשמור את ביתו נמצא שיש לדגדג גידול כלבים בסדר הבא:

א. לכתחילה אין לגדל אלא כלב כופר, היינו המיוחד בצורתו ככלב נה"א או מאולף לציד, שאינו מזיק ואינו נובח ומפחד כלל. כלב כופר מותר לגדל כשהוא חפשי.

ב. הדגדג כלב סתם אף שאינו נושך, אם הוא נובח – צריך לשלשלת.

ג. לדעת הש"ע מותר לגדל בשלשלת גם כלב רע שננושך.

ד. בעיר ספר מותר להחזיק הכלב בלילה, שיש סכנה, ואין אנשים בחוץ, ואינו מזיק כלל.

ה. לדעת הרמ"א מותר לשחרר כלב במקום שיש סכנה גם ביום, אך אין לשחרר כלל כלב רע המזיק בני אדם.

ו. במקרים של גזק חוזר ונשנה יש לפעול לפי האמור לעיל בפ"א.

יז. חיה רעה

בדי"א אין מגדלים חיות רעות ומסתבר שמשום כך לא הוזכרו חיות רעות באיסור בהמה וקדוה וזהו דקה. שהיא מילוא דלא שכיחא ולא גזר בה רבנן.

אך הנה הפך הדבר לאופנה ומגדלים חיות רעות לא רק לצרכי לימוד ורפואה אלא גם למטרות מסחריות ותיירותיות. ספארי נמצא בלב גוש דן, חיות תינים בחמת גדר, מגדלים טורפים לפרוותיהם, ועוד הדי נטויה לטפח הנמרים בעין גדי ולהקים חוות דובים בחרמון. ויש לשאול אם כל אלה כדון הם עושים.

מסתבר שאין שאלה אלא כשמגדלים בישוב, אבל חיות רעות הגולות במקומן אין בכך רע, ולדברי אנשי תגנת הטבע הרי הן תורמות את חלקן לאיזון הביולוגי. וכבר כתב הנובי"א (תנינא ירד) שאין להורגן סתם, אפילו אינן מאולפות והן הפקר, כל עוד גדלות במעונתן, ואין הן רגילות לבוא בישוב.

הנה כבר ראינו שנפסק בשרע שמוחר לגדל כלב רע כשהוא קשור בשלשלת, ולכאורה ה"ז בחיות טורפות. או אולי צריך להחמיר בהן טפי בגלל סכנתן. ועוד שבכלב רע משתמש למשחור ביתו, וחיות רעות אינן אלא מיפגע.

מקור לדברים בסמדרין (ט"ז) שנחלקו במשנה ת"ק ור"א בדין חזאב הנמר הארי הדיב ובהרד"ל, שהחזאב, שלתיק מיתתו כשהרגו אדם, כשור המועד שדינו בבי"ד של כ"ג. ור"א לעור אומר כל הקדום להורג זכר ולי"צ דין כלל. ובגמ' נחלקו ר"י ור"ל בדיע ר"א, לר"ל גם ר"א ולא רק ח"ק סובר שיש לחיות אלה אפשרות של חרבות יזמותר לגדלן לפי שאדם יכול ללמדן שלא לזיק, ולכן שם בעלים נקרא עליהן ולא הן כהפקר. ואסור להרגן אלא א"כ המיתו. וכאשר המיתו סופן מעיד על תחילתן שלא אלו בני חרבות, רש"י, ור"י יחזקו אמר שלר"א מותר להורגן אף שלא המיתו – קטבר אין לחן חרבות. ותנא כוותיה דר"ל, וא"כ יש להם חרבות הן לחכמים והן לר"מ, וכן פסק הרמב"ם (סמדרין י"א).

ור"ת חולק מכח סתירת הסוגיא בב"ב ט"ז. בין שני סוגי חרבות: א – כשחן חיות בר אלא שקשורות בשלשלת, כל מין באמצעי המיגון הראויים לו, אסור להורגן; ב – כשהגלם בביתו, היינו אילפס, שאז אינם נחשבים אפילו למתעבים להזיק ואינם משלמים נזק שלם. מרש"י שכי"מותר לגדל" נראה שכוונתו להם חרבות, אין איסור כלל לגדל חיות רעות, אך היש"ש (ביק סוף פ"א) האריך להוכיח שסוגיות סמדרין האוסרות להרגן שלא בב"ד, לא אמרה אלא איסור לכל אחד להורג, אבל אין בהן

גם היתר לגדל, ואסור להעלים להשהותם בביתו מפני הסכנה. ואפילו קשור בשלשלת שאין אפשרות לאריות. ובדברי ר"י לעיל שצריך לסלק כל מכשול. ואפשר שגם רש"י לא אמר שמוחר לגדלן אלא לפיכך, שיש להם חרבות והינן שוה מאולפות. אבל קשורים בשלשלת אף שאסור לכל אחד להורגן, אין גם היתר להעלים להניחם בבית. והיש"ש עצמו כתב שאם יצטרפו שני עיני

החרבות שגלם בביתו ואילפס, וגם קשורים בשלשלת, מותר להשהותם, וצ"ע שבפ' מרובה כתב של מסתבר שיהיה אסור לגדל אפילו ארי כשהוא קשור בשלשלת או בגודרקי שלו.

וקצת משמע כן בתוס' ב"ק פ"ב ד"ה מותר להורג. שבקשור מותר לקיימו. ויתירה מזאת כתבו בתרצם השני שבארי יש סיבה נוספת מדוע מותר לגדל, שרגלים ב"א להורג ממנו וע"כ לא יבואו לדידיה. (וכעין זה פ' המאירי ב"ק דף מה לסברת ר"י, שלשור מותר די בשמירה כל דהו – שישלו קול הבריות ויכלים להורג ממנו) אף שנראה כמילתא דתמיהא שכסברא זו יהיה מותרת גם כשאנו

קשור.

ונראה שגם כאן צריך לחלק במטרת הגידול בין אם צריך להם לשם פתסה, לימוד וכד"ב או מגולם לשם "שעשוע" (עי' תשובת הנובי"א לעיל), או להטיל אימה, ואינם אלא מוקש ומכשול ומצוה להסירם.

לפיכך יש לנהוג לפי הכללים הבאים:

א. אסור להרגן סתם חיות בר הגולות במקומן בחיק הטבע, גם חיות רעות, וניתן לסייע להסתגלותן באופן טבעי.

ב. מותר לגדל חיות רעות לצרכי רפואה כשחן שמורת היטב.

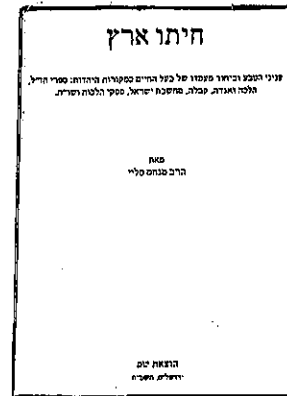
ג. מותר לגדל חיות מאולפות כשחן קשורות.

ד. יש מותרין לגדל חיות רעות כשחן קשורות או מאולפות.

ה. יש להרחיקן בכל האפשר מן הישוב.

ו. אין לגדלן אלא לצרכי פרנסה לימוד וכד"ב.

ז. אסור לפתח "בידור" של אכזריות או הסתכנות.

החזקת חיות בית כתחביב

ידוע היום הנוהג המקובל אצל רבים, להחזיק חיות דגי וציפורי בית לשם הנאה של נוי וקישוט, לשם הנאה מקול הצפצוף המבושם, לשם צוותא ולשם שעשועי הילדים. האם החזקה זו היא חיובית מבחינת ערכי היהדות או לא? ואם כן, אלו תנאים דרושים לשם החזקה הרצויה על פי תורת ישראל? לא נעסוק בפרק זה בשאלות בהלכה של האכלת הבהמה לפני אכילתו של בעליו, הטיפול בחי בשבת ובמועד, וכדומה, אלא בעצם ההחזקה. גם לא נעסוק בהחזקת חיות לשם פרנסה - פרות, תרנגולים, וכדומה. ואלו הנושאים שיידונו:

א. בעל חיים מסוכן.

ב. בעל חיים המשמש גם כתפקיד פונקציונלי - כגון שמירה על הבית והרכוש, או ניקוי הבית משרצים (חתול התופס עכברים, לדוגמה).

ג. הערך החינוכי אצל הילד.

ד. הוצאות מרובות על בעל החי.

האם מותר להחזיק כלב או חתול ביתי?

שאלה זו נמצאת כבר בדברי המשנה והתלמוד, ויש להבחין במקורות בין "כלב רע", הידוע כתוקפני וכאגרסיבי, לעומת כלב סתם הנובח והמפחיד. לגבי כלב רע כבר נאמר: "רבי נתן אומר, מניין שלא יגדל אדם כלב רע בתוך ביתו?... תלמוד לומר 'לא תשים דמים בביתך'".¹ אדם המחזיק מקור נזק מן החי כמו כלב רע או חתול רע (שתוקף ילדים, למשל), חייב ע"פ דין לסלק מקורות היזק שכאלו, ע"י חיסולם.² אולם גם בגידול כלב סתם,

1 דברים כ"ב, ב"ק ט"ז ע"ב ומ"ז ע"א, כתובות מ"א ע"ב.

2 ב"ק ט"ז ע"ב שם, וברש"י ד"ה ובין כך ובין כך משמתינן ליה. לגבי תשלומי הנזקים שהזיקו, ע"ש בסוגיא. לגבי עונש מוות לבהמה שהרגה אדם, ראה משנה סנהדרין ב' ע"א ובסוגית הגמרא שם ט"ז ע"ב וברמב"ם הלכות סנהדרין פ"ה ה"ג (דנים אותם כמו אדם שרצח, בסנהדרין קטנה של עשרים ושלושה דיינים).

שאינו חוקני, יש מגבלות. ואילו דברי המשנה³: "לא יגדל אדם את הכלב אלא אם כן היה קשור בשלשלת". מגבלה זו למה? "מפני שנושך ומנבח, ומפלת אשה מיראתו". כך מפרש רש"י. אם כן הרי שסתם כלב מסוכן אצל אשה בהריון. בברייתא שמובאת בסוגית הגמרא "ישנו היתר". אבל מגדל הוא בעיר הסמוכה לספר, וקושרו ביום ומתירו בלילה". בגלל הסכנה, מותר לגדלו ואפילו להחיר את הכלב משלשלתו בלילה, בשעה שאין דרכם של בני אדם כשרים להיות ברחובות. בהמשך מספרת הגמרא מעשה באדם שהחזיק כלב לא מקושר כדי, ואמנם נכנסה אשה בהריון במחיצתו, ומרוב פחד מגביחתו הפילה. אמנם, הסביר בעליו, ניסלו שיניו וציפורניו ואין הוא יכול להזיק. השיבה האשה: הפלת הולד נעשתה ואין להשיב.

להלכה, אומר הרמב"ם⁴: "וכן אסרו חכמים לגדל... את הכלב אלא אם כן היה קשור בשלשלת. אבל מגדל הוא כלבים בעיר הסמוכה לספר, ביום קושרו ובלילה מותרו. ועוד אמרו חכמים: ארור מגדל כלבים וחזירים מפני שהיוקם מרובה ומצוי". אולם בספר הטור והשלחן ערוך, הלשון הוא אחרת מאשר ברמב"ם: "ואסור לגדל כלב רע אלא אם כן הוא אסור בשלשלות של ברזל וקשור בתו". מכאן יוצא שכלב שאינו רע מותר לגדל, שלא כדברי הרמב"ם, ואולי מקור הדברים הוא בסוגית הגמרא בבא קמא שם⁵, האומרת שמתר לגדל כלבים כופריים ("קסנים ונסנים הם", או "כלבים גדולים של ציידים, ואין מוזיקין", רש"י שם; "כופרי", היינו ממקום ששמו כופרי; שימ"ק בשם גאון, וסיבת ההיתר היא, "מפני שעשוין לנקר (לנקות) את הבית" ("מן העכברים"; רש"י). מכאן שכלב שאינו מוזיק והוא עוזר לבעל הבית בתפקיד מסוים, מותר להחזיק בכל מקום, וההגבלה היא רק על כלב רע⁶. מעיר רבי שלמה לוריא, סתם כלב המנבח ומפחד אשה איננו מותר,

3. ב"ק ע"ט ע"ב ובסוגית הגמרא פ"ג ע"א. חכמים גם קיללו ב"ארור" את המגדל כלב שלא לפי

הגבלות ההלכה: סוגיא שם.

4. לשון הרמב"ם הלכות נזק ממון פ"ה ה"י, ע"פ סוגית הגמרא בב"ק שם. וכן הוא בשבת ס"ג

ע"א: "אמר רבי שמעון בן לקיש, כל המגדל כלב רע בחור ביתו מונע חסד מתוך ביתו (כי עני

יפחד להיכנס לתוך הבית ויעמוד בחוץ; מהרש"א ואור הישר לשם)... רב נחמן בר יצחק אומר

אף פורק ממנו יראת שמים". והכוונה גם כשהוא קשור בשלשלת, למרות שאין כאן איסור, אבל

פגם מוסרי גדול יש כאן, כי הכלב מברית בכל זאת אנשים מביתו: אור הישר שם, וברשב"א,

בחיידושו לסוף פ"ד דב"ק, ברוח זה: מידת חסידות לסלק הכלב גם כאשר הוא קשור בשלשלת;

מובא בתוה"ד ליראים ס"י ר"י. התוספות יום טוב למשנה ב"ק שם מדייק דין זה מהלשון

"והכלב", דהיינו הכלב הידוע הוא "הכלב הרע", וע"פ בעיני כל חי להח"פ לביק מ"ז ע"א.

5. טור חר"מ ס"י ת"ש סעיף ר', ושר"ע שם סעיף ג', וכן הוא ב"ש"ש ב"ק פ"ג ס"י מ"ה.

6. ב"ק פ"ג ע"א וע"ב.

7. חוס' יו"ט שם, וכן הוא במלאכת שלמה למשנה שם. בעל הגהות מיימוניות מדייק מהאיסור

אלא דווקא כלבים כופריים המשושים וניכרים במראיתם ואינם מפחידים⁸. אולם כבר העירו ש"מנה העולם שלא כדבריו, דכל שאינו כלב רע מגדלים בבתיים⁹. ובעצם כן הוא כבר בדברי הרמ"א בשלחן ערוך, שמנהגו לגדל כלבים, אולם לא כלבים רעים, אלא אם כן הוא קשור בשלשלות¹⁰.

גם לגבי החזקת החתול דנה הגמרא ומסכמת שישנו סוג חתול מסוכן ביותר לילדים, וסוג זה "מותר להורגו, ואסור לקיימו, ואין בו משום גול, ואין בו משום השב אביה לבעלים" (אין מחזירים לבעלים אפילו את עורה; גמרא שם). וכן נפסק להלכה ברמב"ם¹¹, בסו"ר¹² ובשלחן ערוך¹³. אולם סוג זה אינו מצוי כיום בינינו, ולכן אין נוהגים כיום באיסור החזקת החתול¹⁴, ובאמת היתר להחזקת חתול רגיל כבר למדנו מדברי הבריייתא דלעיל,

לארמלתא להחזיק כלב משום לוח שפתיים (ב"מ ע"א ע"א ובחוס' שם, ובשר"ע אה"ע ס"י כ"ב סעיף י"ח), מכאן שלשאר בני אדם מותר: הג"מ לה"ל רוצה פ"א ס"א פ"ק ג', מובא באור הישר שם. וכן הוא בסמ"ג עשין מ"ע ס"י, "אבל כלב שאינו רע מותר לגדל", וראיתו מדין הארמלתא. וכן הוא ביראים השלם ס"י ר"י, וע"ש בתועפות דאם. הבריייתא נמצאת בתוספתא לביק פ"ח.

8. יש"ש שם, וכן הוא בשו"ת הרמ"ע מפאנו ס"י ל' בד"ה ואם לא.

9. כנה"ג לחר"מ ס"י ת"ט.

10. חר"מ ס"י ת"ט סעיף ג'. מקורו בדברי השלטי גיבורים למרדכי, ב"ק פרק מרובה. כאמור, מנהג

זה נוהג היה כבר באשכנז בימי בעלי התוספות: ראה לעיל הערה 7, דלא כדברי החוקר צימלס,

הרצה לתולדות ההיתר בבעלי אחוזה בפולין (ראה 213-4. H. Zimmels, Ashkenazim and

שאינו מנבח על אדם, מותר לגדלו בכל מקום, ואין צורך לקשרו כלל (כנראה מדין כלבים

כופריים הנ"ל), ועכשיו נהוג להקל בגידול כלב שאינו קשור ביום, ויש שלימדו עליהם זכות אם

אינו נושך, ונדרשו דבריו, לכן כל ירא שמים יזהר שיהא קשור בשלשלת של ברזל עד שעה שבני

אדם הולכין לישן, אפילו אינו נושך אלא מנבח: "שר"ע הרב, הלכות שמירת גוף ונפש וכל

תשחית, סעיף ג' (עמ' תתפ"ו). אולם, בספר פלא יועץ ערך "כלב", נמצא, שבכל זאת אין

להחזיק כלב בבית, וזאת ע"פ הקבלה.

דיונים מעניינים נמצאים אצל הפוסקים בנוגע לשאלה המותר להכניס כלב הוראה של העיור

לבית הכנסת: ראה המקורות בנשמת אברהם להלכות שבת סימן ס"א (אגרות משה

חאו"ח ח"א סימן מ"ה ד"ה ולכן, מותר, אבל בשו"ת חלקת יעקב ח"ג ס"י פ"ז אוסר, וכן אוסר

בעל שערם מצוינים בהלכה לס"י ס"ג כ"ב, וכן הוא בחורש"ל חט"ז לפרשת יתרו במילואים

עמ' קמ"ז בהערה).

11. ה"ל גזילה ואבידה פס"ו ה"י.

12. טור חר"מ ס"י דס"ו סעיף ג'.

13. שו"ע חר"מ שם, סעיף ד'.

14. יש"ש ב"ק פ"ז ס"י ל"ז.

אם כן מותר להחזיק כלבים וחתולים המשמשים את האדם בתפקידי שמירה, ניקוי הבית וכדומה, ואילו להיכרות כזה מעבר לצורך, אין לזה היתר, והרי שכרוך מגנה זה בבטלה ובהוצאת כספים לחינם, ואין זה אלא מעשה הנכרים. כך לדעת רבי יעקב עמדין.

ולגבי החזקת בעלי החיים המסוכנים, כבר זן החלמוד כאמ' יש להם "תרבות"¹⁹. להלכה פוסק הרמב"ם "שיש להם תרבות", היינו שונים כדון בעל חיים מביית כמו השור. אולם הנחש הבית, אין לו תרבות, וכל אחד רשאי להרוג את הנחש אשר המית בני אדם, ללא הזקקות לבית דין²⁰.

כבר ראינו לעיל שאם בעל החיים הוא ממש מסוכן ללא "תרבות" עובר בעליו משום איסור "לא תשים דמים בביתך", ומחייבים אותו לחסלו. מדגיש בעל ספר החסידים, שהכוונה לכל סוגי בעלי החיים המסוכנים²¹: "שלא יהא בביתו של אדם חיה רעה וכלב רע, כך עוף כמו עורבים וגם ועור, ושור נגח ואיל מגנח. ואם יהיה ליהודי עגור, מיד יחטט אותו ואל יעכב".

וכן אסור להחזיק בהמה המוקה לרכוש הולל: "שנים היו בתיהם זה אצל זה וגגותיהם זה אצל זה, ולאחד היה לו תרגולות הרבה והיו פורחות בגן חבירו, והיו משחיתות מה שבגן. אמר לו החכם, הרי מה שהתרגולות עושים נחשב לך כאילו בידך אתה עושה וגזול אותו, תשתטם כדי שלא יזיקו עוד"²².

19 סנהדרין כ"ט ע"א וס"ז ע"ב. מחלקת דבר: לפי רבי אליעזר אין להם תרבות ואין להם בעלים, ולכן כל הקודם להרגם זוכה במצוה.

20 אין הלכה כר"א אלא כתנא קמא ורבי עקיבא. עיני רמב"ם הל' סנהדרין פ"ה ה"ב, וזה לשון הרדב"ז בתשובותיו: "מי שיש לו אחד מן המזיקין כגון איי ונחש וכלב רע שכל הקודם להרגו זכה, אע"פ שהוא ממון לבעליו, פטור מלשלו (עוד הבעל חיים שהרג אותו)". שו"ת הרדב"ז ח"ב סי' תקל"ז (= תתקצ"א) וד"ה סי' י"ד (= אלה שפ"ז); וע"ע בשו"ת הרמ"א סי' צ"ה אות ג', ובית יוסף לטור ח"מ סוס"י ש"פ. וזה מדין רודה: שו"ת הרמ"א סי' קי"ג אות ג', ומצוה זו לתחילה על הבעלים, ואם לא הרגו, אי החיוב רובק על כל ישראל; שו"ת חת"ס חו"ד סי' רצ"ה ב"ה ועדיין פשי גבן. ומספיק שיהרגו פעם אחת, ולא צריך ג' פעמים כבשור, כי כבשעם להיות פראים: שו"ת מהרש"ם ח"ב סי' רצ"ט. לדעת ה"ם של שלמה, מותר לגדלם בבית מקטנות בתוך שלשלאות דווקא: יש"ש לב"ק פ"א מ"ח.

21 ספר חסידים מ"ט סי' תתרי"ד, וכן נפסק להלכה ברמב"ם ובשו"ע, וכו"ל.

22 ספר חסידים מק"ט סי' תתרי"א. המשנה והגמרא כבר אסרו לקיים בהמה דקה בארץ ישראל בגלל שרודעים אותה בשדות הולל ומזיקים: כ"ק ע"ט ע"ב, רמב"ם הלכות נזיק ממונ' פ"ה סור

שכן עשוי הוא לנקר (לנקות) את הבית מעכברים¹⁵. להיפך, אומר רבי יעקב עמדין, דינו של החתול כדון בהמה בת מלאכה (כשור וכחמור). כי "מלאכתו מרובה לצוד העכברים"¹⁶. וגם הכלב נחשב כבעל מלאכה, כי "עבר נאמן לאדוניו לשמור הבית מארי וגנבי, ביום ובלילה". אולם לדעתו מותר להחזיק רק כלב אחד לצורך השמירה, כי סכנה יש בכלבים, ואפילו בקשורים אין להתיר מספר רב¹⁷. הכלב גם עוזר לו לשמור על הצאן. אין דעתו של היעב"ץ נוחה מקניית כלבים בדמים יקרים, וכל ההתעסקות בהם, "מפני הבטלה". יש בה משום איסור מושב לצים¹⁸. לומר הזמן המוקדש לשעשוע הכלבים כעיסוק בבטלה נחשב, ועל המתענג היה לעסוק בדברים חיוביים ועל כולם בחלמוד תורה.

15 כ"ק פ' ע"א וע"ב, מהתוספתא פ"ח.

16 מהגמרא בעירובין ל"א ע"ב יוצא שבזמנם גם אילופי את הפיל ואת הקוף לעשות מלאכה לבני אדם, וע"ש ברש"י ד"ה קוף ופיל.

17 מדברי המדרש באיכה רבה ה"א מבואר שנהגו גם לאף הורזיר ולהחזיקו בבית. על התפוסק במשלי, "זרזיר מתנים או תיש" (משלי ל' ל"א), אומר המדרש, "בנוג שבעולם אדם מגול שני זרזירים בתוך ביתו, אחד גדול ואחד קטן, כובש את הגדול לפני הקטן בשביל לחוס על ממנו". מסביר בעל המתנות כהונה לשם שהכוונה שמרגלים את הגדול להיות נכבד לפני הקטן, שלא יהרגו. מהו הורזיר הזה? לפי דעת פרופ' י. פליקס הכוונה לשכניים הלהמים זה בזה (ע"פ דברי הירושלמי רה"ש א' ג'): ראה J. Feliks, The Animal World of the Bible בערך "זרזיר".

18 מענין שמהמשנה יוצא שעשירים גידלו עורבים "לשם גדולה"; שבת קכ"ז ע"ב (פ"ח מ"א) וברש"י לשם.

16 שאלת יעב"ץ ח"א סי' י"ז. על החתול, ראה עיני כל חי לרח"פ לגיסין ס"ב ע"א שאל האיסור לאכול בעצמו לפני האכלתו כשדובר בחתול ביתי, אבל לא בחתול יוצא ונכנס.

17 הוא מצוין שאין הבריות דכלבים כופרים מובאת להלכה אצל הפוסקים, אולם, ראה לעיל הערה 7, בשם התוספות יו"ט. ראיתו של היעב"ץ היא מדין הגר שנפלו לו כלבים בירושה, שמוכרם קצת קצת, ושם אם דובר בכלבים רעים, אסור להשהותם: כ"ק פ"ב.

18 תהלים א' א', ועיני ע"ז פ"א, ואבות פ"ג מ"ב: "שנים שיושבין ואין ביניהן דברי תורה, זה מושב לצים, שנאמר ובמושב לצים לא ישב, אבל שנים שיושבין ויש ביניהם דברי תורה, שכינה ביניהם". כנראה, אין היעב"ץ מבחין בין כלב סתם לכלב רע, אלא כולם בתור איסור המשנה.

בענין מושב לצים, עיני עוד במגרות המאור, הגר השני הכלל הראשון, ובשערי תשובה לר"י שער ג' קע"ד-קע"ז, ובחיי אדם כלל ס"ג סעיף י"ז. "מושב לצים (קרא הכתוב) הפך מה שכתוב אחריו, כי אם בחתור ה' תפצו, ובחותרו יזגה יומם ולילה, על העושים שיבה של קבע על דעת לדבר דברי הבאי ובטול מדרך תורה, שפורקין עולה מעליהם: כי אם בשעה שאין להם עסק מלאכה, גם לא צריכין לדבר בענינים (הכרחיים), וקובעין מושב לדברים בטלים, הרי זה נקרא מושב לצים, ולענין בטול תורה נאמר חזק הוזהר: פירוש רבינו ויה לאבדת שם. וע"ע שו"ת מהר"י ברונא סימן ע"א על מרוצת סוסים ומשחקי אבירים. על הליצנות כפורים

וע"ע שו"ת מהר"י ברונא סימן ע"א על מרוצת סוסים ומשחקי אבירים. על הליצנות כפורים

האמצעות – לא דרך עוני ולא דרך הפגנת עושר לשם התפארות²⁹.

אולם לעומת הסתייגויות אלו, ישנו ענין רב להחזקת חיות בית בשביל ילדים. כבר בדברי המשנה נזכר שנהגו להביא תגב חי לילדים "לשחק בו"³⁰. ורבי יהודה מעיר שאם ימות החתב, הפגיעה ברגשות הילד קשה, והוא עוד "ספיד" לתגב עצמיתו וה שאיננו. וכן מובא ענין זה אצל הרמב"ם³¹. וכן הוא לגבי אפרוח³², וכן הוא לגבי עוף³³.

אפילו פכים קטנים, וזה שפע אלוקים ושפע לא בא לחינוך: ספר הליקוטים וספר ליקוטי תורה לפרשת וישלח לפסוק הנ"ל.

29 עיין למשל רמב"ם הלכות דיעות פ"א, ופ"ג ה"א ובהגה"מ לשם ס"ק ב', ובדעת כוזה שם, ובספר חסידים סי' נ"ב, ולהלכה בשו"ע או"ח סי' קנ"ז ובדברי המשנה ברורה לשם, ס"ק א"ד, ובשער הציון ס"ק כ"ג.

לגבי העושר, כתוב בספר משלי (כ"ג: ד, ה): "לא תיגע להעשיר, מבינך חול, תחפץ ענין בו ואיננו, כי עשה יעשה לו כנפים כנשר יעוף השמים". "מידת העושר יש בה תועלות וזקוקים, וכן בכל מידה ומידה מן המדות כולן. התועלת הוא שפע העושר יחייך דבריו נשמעים ויהיו לו אוהבים רבים... (ו)וכל לעשות המעשים הראויים והמפעלים, והנבחרים אשר בהם ימצא חן ושכל טוב בעיני אלוקים ואדם... כי העושר לא נברא אלא שיעשה אדם ממנו מצות. וכן אמרו במדרש (בי"ר ס"ז: ג'), לא נברא זהב בעולם אלא למלאכת המשכן..."

הנזק (אשר בעושר)... כי הוא סיבה למידת הגאווה וענות'עויות (תחצפת)... ובסיבת העושר ירצה לנצח ולהתגבר על בני אדם... (ומן הגאווה) יבוא שישבח את השם יתברך.

ומצינו שהתפלל שלמה על זה, והוא שאמר (משלי ל': ח'), רצא (=רש, עוני) ועושר אל תתן לי, הטרפני לחם חוקי. וביאר הסעם ואמר, "פן אשבע וכיחשתי, ואמרתי מי ה' ופן אורש וגנבתי ותפשתי שם אלקי...". כך מסכם מצב העושר, רבינו בחיי בן אשר, בעל הפרוש המפורסם לחומש, בספרו כד הקמח (ערך "עושר", עמ' ש"ש"א במהדורת הרב ח"ד שעוועל). וכן כתוב במסילת ישרים (פ"א): "כי כל עניני העולם, בין לטוב בין לרע, הגה הם נסיונות לאדם. העוני מצד אחד והעושר מצד אחר, כענין שאמר שלמה, "פן אשבע וכיחשתי ואמרתי מי ה', ופן אורש וגנבתי" (משלי ל'). וראה עוד בתורת'ל בראשית פ"ב אות ר"א וביקול'הפקודי חכ"ג פ"יה אות מ"ג, ובתוכחת חיים לרח"פ פרשת בשלח, ובאוצר ישראל בערך "עושר". ועיין להלן בפרק הצמחנות, בהערה 84, ובשו"ת נוב"י מ"ת תחז"מ סי' י"ד, מביאר שהכל לפי הזמן והמקום, ע"ש בפרק ההנה עור.

30 משנה סוף פ"ט דשבת, דף ע' ע"ב.

31 רמב"ם הל' שבת פ"ח הל' י"ח, ולגבי אם הוא פסק כרבי יהודה או לאו, עיין שיירי קרבן לירושלמי סוף פ"ט דשבת שם, ודלא כמ"מ לרמב"ם שם הסובר שאין הרמב"ם פוסק כר"י.

32 תוס' לשבת מ"ה ע"ב ב"ד"ה הכא.

33 עיין סוגית הגמרא ב"ב כ' ע"א, "קלניתא" – ומפרש רש"י: "עוף כחוש מאד ואין ראוי לשום אדם", ועוף זה גותנים לחינוך, אם הוא לא נוהג לסרוס. וע"ע שבת סוף פ"ט, דאמור לחת

נחזור לנקודה שנוכרה לעיל, הוצאות רבות על בעלי חיים שאין לבעליהן מהן הנאה ממשית – שמירה, ניקוי, וכדומה. באופן כללי כבר לימד אותנו רבי אלעזר הקפרי: "אין אדם רשאי ליקח בהמה חיה ועוף, אלא אם כן התקין להן מזונות"²³. אולם אין להפריז ולזכור עליהם, שלא לצורך, כמו שלמדנו לעיל בדברי ר' יעקב עמנו, בספרו שו"ת שאילת יעב"ץ. ובעצם, כבר קדמו לו חז"ל בדברי המדרש לגבי מידה רעה זו. לפסוק בקוהלת "כי יש דברים הרבה מרבים הכל"²⁴, אמר²⁵ "מי שמגדל אווזין, ותרנגולין וסוסין (!), אע"פ שהן מבקשים לאכול יש בהן מאכל, אבל המגדל קוף או כלב אין בו מאכל, ולא עוד אלא שהן מבקשים לאכול". וברוח זו גם במדרש קוהלת רבה לפסוק הנ"ל²⁶: "כגון מגדלי קופות (=קופים) וחתולות וחולדות הסנאין ואדני השדה וכלבים", איזו הנאה יש מהם, ועוד שמועד אותו בעל חיים לעשות לו נזק בגוף או ברכישו. וכך אומר בעל ספר חסידים²⁷: "יש דברים הרבה מרבים הכל – זה המגדלים עופות לנוי וקילוס, ומה שמוציא עליהם (הוצאות) היה לו לחת לעניים". ביזבזו כספים, למרות עשרו של המבזבז, היא מידה פסולה לפי תורת ישראל, ועבירה על איסור כל תשחית²⁸. הדרך הנכונה היא הדרך

ושו"ע סי' ח"ט. וכן הוא לגבי חיה זקה (=הצבאיים ושועלים: רש"י); ב"ק שם, ובתוספתא פ"ח שם.

23 ירושלמי יבמות פט"ו ה"ג, ירושלמי כתובות פ"ד ה"ח. אולם לא הובאו דבריו אלו להלכה אצל הפוסקים, וראה לקמן בפרק האכלת הבהמה.

24 קוהלת ו': י"א.

25 מדרש גדול במדבר י"א: ל"ב, וכן הוזה בערוך ערך דבר השני, בשם הילמדנו לפ' במדבר שם.

26 קוהלת רבה פ"ו: א"א.

27 ספר חסידים סי' תתל"ח, מובא כתובות חיים לר"ח פלא"י, פרישת בשלח, סוף עמ' קכ"ו.

28 ראה הגהות רבינו פרץ לסמ"ק סי' קע"ה: "והוזהרנו בזה שלא לפור ממון לריק, אפילו שוה פרוטה". וע"ע בשו"ת אבקת רוכל סי' י"ח (בזבזו כספי ציבור), ושו"ת דעת כהן (עניני יר"ד) סי' רי"ב (בזבזו כספים בקישוט ופאר מיותרים לכית הקברות).

רבי (רבי יהודה הנשיא) היה מכבד העשירים (עירובין פ"ו). "וכתב רבינו הארי"ז זצ"ל

שהטעם כי זה העושר הוא שפע רב שהשפיע לו ה', ואם כן זכה לשפע קדוש, ולהכי (ולכן) צריך לכבדו (לעשיר), וזה טעם מה שאמרו (תכמים), צדיקים חסים על ממונם, כי הצדיקים יודעים שזה הוא שפע הנשפע מלמעלה, ואין ללול בו (עד כאן דברי הארי"ז ד"ל). ומכאן תוכחה לעשירי עם המפורים ממונם במשתאות וטיוולים ושחוק וכיוצא, אשר שנה ה'... כי השפע קדוש אשר השפיע לו ה', והשליכו לאשפה... ועיקר העושר אשר ברכו הוא לזכותו שיעשה בו צדקה כי בזה יהיה נחת רוח לו יתברך". דבש לפי לחז"ל ע"ג', וע"ע בפנת עניים לחז"ל לעירובין שם; הכל מובא בנפש חיים לרח"פ ע"ג' צ"א ("עשירות"), וראה ההערה הבאה. וכן מצאנו שיעקב אבינו הקפיד על ממונו, ואפילו על פכים קטנים (רש"י בראשית ל"ג: כ"ה), כי ממונו של צדיק הוא בבחינה כללית, כי כל הנשמות התלויות בו נהנות מממונו, ולכן תביק עליו

כל הנימוקים הללו שייכים ג"כ לערך החינוכי שיש בהחזקת חיות בית⁴¹, כאשר אם אין הדבר כרוך בהוצאות מרובות ובכיסול זמן, וכלעיל.

אולם, יציין שההלכות שבת נלמד, שערכים אלו משנים הם במערכת ערכי היהדות. ידוע שיום השבת מיועד לעיסוק רוחני, ואין לאדם לעסוק בענייני עבודה ועיסוקי דחל ביום השבת. הילוכו ודיבורו של האדם מישיראל בשבת שונים הם משל חול. ברוח זה אסרו חכמים להתעסק עם כל חפצי-החול של האדם, שאינם כלים הקשורים בשימוש המותר בשבת, או דברי אוכל, ואלו הם הלכות המוקצה⁴². ידוע שבעלי חיים הם בגדר מוקצה: אין להם שימוש בשבת לאוכל כי שחיטתם היא אב מלאכה, העבדתם היא עבירה על לאו דחמור, ורכיבתם אסורה מדרבנן⁴³. האם בהמה, חיה או עוף מביית לשם נוי וקישוט, או למשחקי הילדים מותרת בטלול בשבת, או שמא עדיין דיני המוקצה חלים עליה ואין לסלולה? למרות דיעות אחדות הנוטות להתיר טלול בעל חיים של הבית, להלכה אין שיקולי הנוי והקישוט, שעשועי הבעל והילד, הופכים את הבעל החיים ל"כלי", אלא נשאר הוא בגדר "לא חיי למיד" (לא ראוי לשום תועלת שימושית בשבת), ואסור הוא בטלול⁴⁴.

בסיכום, החזקת חיות בית כתחביב אסורה אם דובר בבעל חיים מסוכן (כאשר אין הוא קשור בשלשלאות כל הזמן, וגם אז אין זו מידת חסידות), ומותרת אם אין אותו בעל חיים

58

41 אין הרב עובדיה יוסף מתייחס לנושא חיות בית בתשובותיו שם, אלא ניתן להקיש מנימוקי בביקור בגן החיות.

42 רמב"ם פכ"ד מהל' שבת ה"ב וי"ג, ובראב"ד שם: מובא במשנה ברורה בהקדמתו לס' ש"ח (הלכות מוקצה).

43 ראה רמב"ם הל' שבת פכ"ה הכ"ו ושלחן ערוך אורח חיים סי' ש"ח סעיף ל"ט, מ'.

44 ראה המחלוקת בדבר טלול כלוב "עופות מצפצפים בקול נאוו", בין המהר"ח או"ח המחיר הטלול, לעומת הרא"ש האוסר, בשו"ת מהר"ח או"ח סי' פ"א ופ"ב. בעל הלכות קטנות גם הוא התיר: שו"ת הלק"ט ח"א סי' מ"ה (להתיינות לשחק בו בשבת). אולם רבו האוסרים: ראה פחד יצחק ערך בהמה האוסר כלב שעשועים משום מוקצה, אגרות משה האו"ח ח"ד סי' ט"ז, שו"ת יביע אומר ח"ה האו"ח סי' כ"ז ובמקורותיו, ובשמירת שבת כהלכתה מהדורה שנייה פ"ח סעיף י"ג הערה ס"ב, והציין לחוס' שבת מ"ה ע"ב בר"ה הכא. דעת הגר"ש אור"ח היא להקל בטלול אקוואריים. וע"ע שם פכ"ז סעיף כ"ד ל', ובמקורותיו. במקום צער בעלי חיים, כגון כשהשמש זורחת על הכלוב, מותר לסלול: שמשכ"ח שם, סעיף ל', ע"פ שו"ת יביע אומר שם. על יתר הטיפולים בבעלי חיים בשבת ובייט, ע"ש בשמשכ"ח לפי המפתח. מותר אבל לסלול אוכל של בהמה: שו"ע סימן ש"ח סעיף כ"ט ור"א.

וכבר דן הרב עובדיה יוסף לגבי ביקור בגן החיות, ומביא מעשים מתלמידי חכמים מופלגים, מגדולי הדורות, שנהגו להתבונן בחיות ועופות, לשם ההפעלות ממעשי ידיי של הקב"ה³⁴. סופר למשל על אחד מגדולי הראשונים, רבי ישראל איסרלין, שהלך ביום השבת "בברכת דרך לראות זוג אריות שהובאו לעיר", כי מעולם לא ראה אריה³⁵. וכן הרב חיד"א כהיתום בעיר לונדון הלך לבקר בגן החיות דשם לראות את החיות המשונוות, מפלאי הברואה של הבורא³⁶. לכן מותר לבקר בגן החיות. ומה גם שאפשר לברך ברכה על פלאות אלו - "ברוך משנה הבריות"³⁷. ומצוה יש בדבר "כשתמכין לדעת ולהכיר החיות וטבעיהם להבין דברי חכמים וחידותם, והלכותיהם"³⁸. ועוד, "שמתוך כך יכיר גדולתו (של ה') יתברך, ככתוב מה רבו מעשיו ה', כולם כחכמה עשית, מלאה ארץ קניין"³⁹. אם כן מותר בוודאי לבקר בגן החיות⁴⁰.

לחינוך תנב חי לא משר, שמא יאכלנו, אבל עוף טמא, כגון הקלניתא, מותר: מנן אברהם לאור"ח סי' שמ"ג ס"ק ג', מובא בבבא"ש ס"ק ד' ובה"ח ס"ק י"ג, וברש"ש ל"ב שם בר"ה בקלניתא. וע"ע רמב"ם הל' שבת פ"א ה"ז (פסוק רישיה). מעניין שבינאמ מ"ח ע"ב מבואר שרבה נהג לקנות דברים פחותי ערך (כלם שבורים) לבנו הקטן (ראה ברש"י ובהגהות יעב"ץ לשם).

ובן נמצא בקדושין כ"א ע"ב, ששחקו (הילדים והצעירים) באסקונדרי (לפי גירסת הר"ח), ומפרש הר"ח שהכוונה לגורי הכלבים. וע"ע בכמותב ס"א ע"ב על נוהג הנשים לעסוק בכלבי שעשוע ("צורייא").

34 שו"ת יחזק דעת ח"א סי' ס"ז, ושו"ת יביע אומר ח"ד האו"ח סי' כ'.

35 ספר לקט יושר האו"ח עמ' ס"ז.

36 מדבר קדמות כ"ב, ובספרו מעגל סוב השלם (פ"ו במהדורת אוצר המסעות של אייזנשטיין, עמ' 230).

37 ברכות נ"ח ע"ב, שו"ע או"ח סי' רכ"ה סעיף ה', אולם אין אנו נוהגים כיום לברך: ע"ש במשכ"ר, ולעיל, סוף פ"א.

38 "מצות עשה לידיע המיננין שמבדילין בין בין בהמה וחיה ועוף ודגים וחגבים שמתור לאכלן, ובין שאין מותר לאכלן, שנאמר (ויקרא כ': כ"ה) 'להבדיל בין הממא ובין הטמא ובין החיה הנאכלת ובין החיה אשר לא תאכל'; רמב"ם הל' מאכלות אסורות פ"א ה"א. ובספר המצות לרמב"ם מ"ע קמ"ט: "שצונו לבדוק בסימני בהמה וחיה השחוטין", וראה שם עשה ק"ג, קנ"א וקנ"ב וראה באריכות במורה שלמה לטוף פרשת שמיני (ויקרא י"א: מ"ז), אות רצ"ה ובמקורותיו.

39 תהלים ק"ד: כ"ד, וע"ש כל המומר.

40 וכן הוא בשו"ת הלל אומר ל"י הלל פוסק האו"ח סי' קמ"ז, ודלא כשו"ת ערוגת הבשם האו"ח סי' ל"ט ופרי השדה ח"א סי' קע"ג.

מסוגל למשל להפחיד אשה בהריון. מותר להחזיק חיות בית אחרות, אבל מבלי להפריז על הזמן המוקדש להם (בטול תורה, מושב לצים), ומבלי להפריז על ההוצאות (כל תשחית). ערך חינוכי יש להחזקת חיות בית לילדים, וגם ערך אסתטי (נוי וקישוט), אבל אין אלו הופכים את בעל החי ל"כלי" ברתחולת לגבי הלכות מוקצה בשבת.

אולם, מעל הכל עלינו לזכור שישנה מצוה שהיא בבחינת כלל גדול בתורה, והיא מצוה "ואהבת לרעך כמוך"⁴⁵, וממנה שעלינו "לחמול על ישראל ועל ממונו, כמו שאדם חומל על עצמו וממונו... דעלך סני לחברך לא תעביד (מה שעליך שנאי אל תעשה לחברך). ואמרו בספרי (צ"ל בספרא): הכוונה למדרש התורה כהנים לכאן) אמר רבי עקיבה, זה כלל גדול שבתורה, כלומר שהרבה מצות שבתורה תלויין בכך... ידוע הדבר לכל בן דעת... ודיני מצוה זו כלולים הם בתוך המצוה, שכלל הכל הוא שיתנהג האדם עם חבירו כמו שיתנהג האדם לשמור ממונו ולהחזיק כל נזק... והמתנהג עם חבירו דרך אהבה ושלוש ורעות, ומבקש תועלתם ושמח בטובם, עליו הכתוב אומר "ישראל אשר כן אתפאר"⁴⁶.

וכמה מטרדים נגרמים למשל ע"י הכלב - רעש מנביחתו, לכלוך וטינוף הרחובות והרכוש, הפחדת הילדים ולעתים גם המבוגרים, וכדומה, וכוודאי אין החזקת הכלב עם כל החיוב שיכול להיות בדבר מבחינת תועלת השמירה או החינוך לילדים, היתר לעבירה על מצות אהבת הרע, הגדולה והמרכזית⁴⁷.

ובשאלה אחרת דנו הפוסקים בהיתר גידול חיות בית כתחביב, וזה לשון השלחן ערוך⁴⁸: "כל דבר שאסור מן התורה, אף על פי שמוותר כהנא, אם הוא דבר המיוחד למאכל, אסור לעשות בו חסירה". כלומר, היות ונוהגים לאכול מין בהמה, חיה, עוף, דג או חומר אחר העשוי מן החי (או הצומח), אסור לאדם מישראל לקבוע מסחרו במין זה. רבו הדיעות אם אסור זה מדאורייתא או מדרבנן⁴⁹. על רקע אסור זה, דנו הפוסקים באם מותר לגדל בהמות, חיות, דגים ועופות שאינם כשרים לאכול, בתוך הבית. להלכה, הפוסקים החירו

45 ויקרא י"ט: י"ז.

46 ספר החינוך סי' רי"ט (בהמהדורת מוסד הרב קוק): הפסק הוא בישיבתו מ"ט: ג'.

47 יש עוד לדון בדיני נזקי שכנים, ועל תביעות לסלק ולבטל מקורות של רעש והפרעות, ואבמ"ל.

48 שו"ע יו"ד סי' ק"יז.

49 רוב הראשונים סבורים שהאסור הוא מדרבנן; ראה נושאי הכלים ליר"ד שם, ובדרת"ש שם סי"ק כ"ה ובכה"ח סי"ק א' וי"ט, ועוד; מובא בדיני ממונות לר"ע בצרי, ח"ב, שער ראשון פכ"א, הערה 1, ע"ש.

לגדל עוף המדבר או המצפצף, או הארנבת למשל, רק אם אין מנהג אנשי אותו המקום (הכוונה לנכרים) לאכול מינים אלה⁵⁰.

עד כאן מדברי הלכה, ובדברי אגדה מהו ומהו על הפסוק⁵¹ "ברצות ה' דרכי איש, גם אייביו ישלים אתו", דורש רבי מאיר, אויב - "זה הכלב". ומעשה שהיה כך היה. רועים חלבו חלב מצאנא, וכא נחש ושתה מן החלב שלא בידיעת הרועים, כך שהחלב הכיל גם מרעלו. כלב השמירה שלהם ראה את המעשה, והתחיל לנבוח בהם, שלא ישתו מן החלב, ולא הבינו. בסוף, קם הכלב ושתה מן החלב, ומת. כאות הוקרה, קברו הרועים את גופתו, ואף קבעו מצבה על קברו כאות כבוד⁵². כלום אין מתנת אלוקים כשינוי טבע זה של החי? וניסה אחד לתקן את אשתי. הכלב הזה הגן על אשתי ותקף אותי, ובכך הציל אותה.

מעשים אלו מוכיחים שהכלב נאמן ביותר לעליו, עד למסירות נפש ועד בכלל. אם כן, רבי מאיר מברץ בהתפעלות, שאין זה אלא מתנת ה', הרצה בדרכי איש, שגם האיבי הטבעי של האדם, הוא הכלב הפרוע והפראי, מוכן להשלים אתו, ועשיית שלום זו מגיעה עד לנאמנות שבסיכון עצמי ושבתסירות נפש. וכבר אמר חז"ל שה"כלב מכיר את קונו"⁵³, וממליץ רבי יהודה החסיד לאב, ש"למדוד אדם את בנו להיות נאמן מכלב, שהוא נאמן לאדוניו"⁵⁴.

50 דרת"ש ליו"ד שם סי"ק י"ב, ובכה"ג לשם סי"ק ה': "עופות טמאים שמגדלים אותם בבית

משום נוי או שחוק, כגון אלו עופות המדברים, מותר לגדלם ולמכרם ולהשתכר בהם: כ"י". אם

כן, מותר להתפרנס ממכירת חיות תחביב, וראה עוד בדיני ממונות שם בסעיף ד' בהרחבה,

ובמקורותיו, ואבמ"ל. ועיין שו"ת יצי' וכו' ע"כ סימן כ"ה - מותר לשחור בקופים: המקור לכך

הוא בתוספתא שביעית פ"ה, ע"ש.

51 משלי י"ז: ד'.

52 פסיקתא דרב כהנא פסקה י', בשלח (עמ' ע"ט) במהדורת בובר, מקביל לירושלמי תרומות

פ"ח סוף ה"ג.

53 הוריות י"ג ע"א. החתול אינו מכיר את קונו: שם.

54 ספר חסידים סי' מ"ו.

בפסיקתא שם בהמשך, סופר גם על נחש ביתי שהציל את בני הבית ממקרה מוות, וגם בזה יש

מן הפלא מהשלמת האויב עקב רצות ה' דרכי איש.

ביבליוגרפיה

1. אנציקלופדיה תלמודית ערך "חיה" וערך "בהמה דקה".
2. דיני ממונות לר"ע בצרף, ח"ב שער ראשון פכ"א (גידול חיות לא כשרות) שער חמישי פ"ב סעיף ט"ז (גידול כלב רע); ח"ד שער שני פ"י סעיף ג' (גידול חיות מסוכנות).

כשכר למסירתו של הכלב במלאכת השמירה, למשל בשמרו את צאן אדוניו, ויכתה החורה אותו בבשר טריפה, האסור באכילה לבעליי היהודיים, ולכן נאמר, "ובשר בשדה טריפה לא תאכלו, לכלב תשליכו אותו"⁵⁵. כך דעת האבן עזרא לפסוק זה, וכן הוא דעת רבי יהודה החסיד, בספר חסידים של⁵⁶: "אפילו נגד הבהמה אמרה תורה אל תהי כפוי טובה ... לפי שהכלב עוזר שהזאבים לא הכיאו הבהמה (שהם טרפו) ביער (אלא הגופה נשארה בשדה), הרי נשאר לך החלב והעור (שיש לך תועלת מסיימת ממנה), לכך אל תהיה כפוי טובה, ותן לו (לכלב) הטרפה".

וכן נמצא בדברי המדרש, שכשקין גורש ונגור עליו לנוע ולנוגד בארץ, וביקש הצלה מן המוות ע"י החיות, מסר לו הקב"ה אות⁵⁷: "וישם ה' לקין אות, לבלתי הכות אותו כל מצאו". אות זו, מהיג' "רב אמר, כלב מסר לך"⁵⁸.

וגם במקרא מצאנו התייחסות להחזקת חיות, וכין היתר:

א. המלך שלמה שלח צי גדול לאפריקה (2), להביא סגולות המלכים: "כי אני (צי) תרשיש למלך בים עם אני חירם (מלך צור), אחת לשלש שנים תבוא אני תרשיש נשאת זהב וכסף, שנהבים וקופים ותוכים"⁵⁹. אם כן, התוכי והקוף מובאים למלך שלמה כשעשוע מלכות.

ב. ומעל לכל, במשל כבשת הרש של נתן הנביא, בבואו להוכיח את דוד על מעשה אוריה החת⁶⁰: "ולרש אין כל כי אם כבשה אחת קטנה אשר קנה, ויחיה ותגדל עמו ועם בניו יחדו, מפתו תאכל ומכוסו תשתה ובחיקו תשכב, ותהי לו כבת". כתבר במשפחה נחשבת הכבשה הללו.

ג. הטיפול המסור של האדם הישר לבהמתו נהפך לסמל: "ידע צדיק נפש בהמתו, ורחמי רשעים אכזרי"⁶¹. הטיפול הטוב לבהמה, היא היא אם כן האות לאדם צדיק.

55 משפטים כ"ב: י' ובא"ע לשם, ובתורש"ל לשם אות תק"כ.

56 ס"ח ס"י תרס"ה, מקביל למ"ז קל"ז.

57 בראשית ד': ט"ז.

58 בראשית רבה כ"ב: י"ב. הגירסה ברמב"ן היא רבי אבא אמר. ועיין ברמב"ן ובאברבנאל ובעקידה לשם.

59 מלכים א' י': כ"ב.

60 שמואל ב' י"ב: ג'.

61 משלי י"ב: י'.

ואולם בכל זאת, ישנם מעט ביטויי הערכה עבור הכלבים, כגון בציאת מצרים, צוינו הכלבים לשבח. שנאמר: "ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו", ואמרו על כך חי"ל, שהכלבים קבלו שכר על כך שלא נבחו.

ועוד ציינו חי"ל את פיקחתו של הכלב: "כלב שהוא פיקח שאין דרכו להניח המזון ולילך למים". אלא שבכל מה שאמרנו, אין לנו כל מסקנות לגבי אורח ההלכה ולהתנהגות ההלכתית. ואמנם בגדול זה קבעו חי"ל: לא יגדל אדם את הכלב אלא אם כן היה קשור בשלשלת. וביאר רש"י: מפני שנושך וננבח ומפיל את מיראזיו. ובמראי, התירו חי"ל לגדל כלב בעיר הסמוכה לספר, וקושרו ביום ומתירו בלילה. וזאת כדי שאותם כלבים ישמרו מפני האויבים ולא יזיקו לבני העיר. והגמ' שם הדגישה, בסיפור על אותה אשה שעלתה לאפות בעליית ביתה, ונבח עליה כלב, אמר לה בעל הכלב, אין לך ממה לחשוש, עקרת את שיניו הארוכות שבהן הוא היה נושך, והוא לא יוכל יותר להזיק לך, ענתה לו האשה: כל מה שעשית אין ערך, משום שכבר גרמת לי להפיל את עוברי בנביחות של הכלב. משמע, איפוא, שעצם הנביחות של הכלב בהיותם בתוך בית מיושב עם ילדים ואנשים, וגשם הרוח, עלול לגרום לנזק בלתי הפיך.

וכן כתב הר"י והרא"ש: "והרמב"ם סי' שאסור לגדל כלב ללא קשירת שלשלת. וחוסין הרמב"ם שם, ואמרו חכמים, ארור המגדל כלבים וחאזרים מפני שהזיקם מרובה ומצוי. ועוד אמרו חי"ל, מנין שלא יגדל אדם כלב רע בתוך ביתו, ולא יעמיד סולם רעוע בתוך ביתו שנאמר: "ולא תשים דמים בביתך". וכך פסק מרן בשולחן ערוך, אסור לגדל כלב רע, אלא אם כן, הוא קשור בשלשלת של ברזל, ובעיר הסמוכה לספר, מותר לגדל, וקושרו ביום ומתירו בלילה. וביאר בספר "מאירת

7. שמות י"א ז'
8. במסכת פסחים כ"ב
9. במסכת הוריות י"א
10. במסכת טהרות סוף פרק ג'
11. במסכת בבא קמא דף ע"ט ע"ב
12. שם בדף פ"ג ע"א
13. בהלכותיו בבא קמא דף ל' ע"א בדפי הר"י
14. שם סוף פרק מרובה
15. בסדר נזיקין, בפרק ה' מהלכות נזקי ממון הלכה ט'
16. בסוף פרק ג' במסכת כתובות דף מ"א ע"ב
17. דברים כ"ב
18. חושן משפט סימן ת"ט ס"ג

החזקתן של חיות מחמד

הרב משה ביתן

לא אחת נשאלתי: האם מותר להחזיק כלב בתוך הבית, שלא לשם שמירה? או שמא הכלב מטמא את הבית?

בנביאים ובחז"ל מצאנו התייחסות שלילית בכל הנוגע לכלבים. כגון: "והכלבים עזי חופש לא ידעו שובעה".¹ ורש"י פירש: שהכלבים רוצים למלאות כריסם והם תמיד בתחושת רעב. וברד"ק הסביר את הטעם, "כי עזי נפש הם" - נפשם המתאוה לא עזר וחזקה ולא תשבע, ובעצם, כוונתם לומר, שהכלבים ישנה תאוות מאכל בלתי ניתנת לרוויה, וגורמת לבעלים הוצאות רבות. או כדברי אבנר שאמר בצורה בוטה, "הראש כלב אנוכי".² וכן המשיל דוד המלך את הרשעים לכלבים, כאמור: "כי סבבני כלבים עדת מרעים".³ ועוד אמר דוד, "הצילה מחרב נפשי מיד כלב יחידתי".⁴ וגם שלמה המלך יחס לכלב ביטויי שלילי, ככתוב: "ככלב שב על קיאו".⁵ ופירש שם במצודות דוד: כמו שהכלב אשר דרכו לחזור ולאכול את המאכל שכבר הקיאו מגופו ולא יבין כי בשביל רוע המאכל הקיאו והוא שב ואוכלו שוב, ומדמה אותו שלמה המלך לכסיל - לטיפש.

ועוד דימה הנביא, את השרים מישראל שאינם מזהירים את העם על התשובה, ואין להם תועלת, לכלבים אילמים, אשר אינם יכולים לנבוח ולהבריא את החיות הטורפות מן העדר שאין בהם תועלת.

ואם כן, לכאורה, להחזיק סתם כלב בבית שלא למטרת שמירה, אין זה רצוי.

1. ישעיה נ"ז י"א
2. שמואל ב' פרק ג' פסוק ח'
3. תהלים כ"ב י"ז
4. שם בפסוק כ"א
5. משלי כ"ו י"א
6. ישעיה נ"ז י"ב

שלא נחשדו ישראל על תבונה.
משמע, איפוא, שמדד הדין אין כל איסור להחזיק כלב בבית, ואין בזה לא משום סומא, ולא משום דבר אחר, ורק לגבי אלמנה נקטו חז"ל להפוסקים חומרא יתירה בעניין של משכב עם בתמה, אך בבית שנמצאים בו אנשים נוספים לא שייך כלל איסור זה.

טעם נוסף לאיסור החזקת בעלי חיים בבית, כמו כלב, חתול וכו'. נוגע לבעיה מרכזית שחובאה בגמרא²⁸, והיא, "שמאלא אדם אין מאכילים לבהמה". ובאר רש"י שם: משום ביזוי אוכלים, כיוון שהוא נראה כבועט בטובה שהשפיע הקב"ה בעולם. והביא זאת המגן אברהם²⁹ להלכה. וכתב שם במחצית השקל, שאמנם אם אין לו דבר אחר להאכיל לבהמתו כי אם מאכל אדם, מותר. ואפשר שעל זה סומכים האנשים שנותנים לתרנגולים פת הראיה למאכל אדם.

ובפתחי עולם ומסעמי שולחן שם, ציין את מה שהובא בשו"ת כתב סופר³⁰ שיש לחלק, שדווקא לפני בהמת אחרים שאין לו תאווה - איסור. אבל לפני בהמתו, ותרנגולים שלו שיש תאווה שעל ידי זה ירבה כוחה ושמנה - מותר. ודבר שהוא איסור לישראל כגון טרפה, התירה התורה לתת לכלבים. וכן כתב בכף החיים שם.

וענין בגילויי הש"ס³¹ שהפנה לדברי חז"ל³², שמוכן לאדם לא חוי מוכן לכלבים. מזה משמע שמה שהוא ראוי לאדם אין להשליכו לכלבים. ומוכח קצת, שאין זו דרך מוסרית להשליך אוכל שראוי לאדם לכלבים. אבל בכל זאת לא נקטו כאן בלשון איסור.

והנה בגמרא עצמה חובא בלשון זאת, "דעומיה דאיניש אכל מדי דחאי ליה" (= כלומר, שדעתו של האדם ומחשבתו, נמצאת בכל מה שראוי לו לאכילה). ומזה משמע, שכל מה שראוי לאדם הרי אין אדם מוציא מדעתו. ולכן אין מן הראוי לתתו לבהמה. אם כן, לפי האמור, ברגע שמגדלים בעלי חיים בבית, כגון כלב או חתול יש חשש שישתפו אותם באוכל שהוא מיועד לאדם, ובזה יתכן שיש ביזוי אוכלים, ובעיטה בטובה. ולמרות שאין בזה איסור מובהק, הרי שאין הדבר מן הראוי לכתחילה.

²⁸ מסכת תענית דף כ"ב ע"ב

²⁹ על השולחן ערוך אורח חיים סימן קע"א סעיף א'

³⁰ סימן כ"ג

³¹ לגר"י ענגל זצ"ל בחידושיו לתענית שם

³² במסכת ביצה דף י' ע"ב

עניינים³³. שכאשר הוא קשור בשלשלאות של ברזל, אין חוששים ממנו ולא פורחים ממנו, ולא יגרם לנשים הרות להפיל. וברמ"א שם הוסיף, שאם הוא כלב רע שיש לחוש שאיזק לבני אדם, איסור לגדלו אלא אם כן, הוא קשור היטב בשלשלאות של ברזל. ולפי זה משמע, שאם בעל הכלב יודע שהוא כלב נבחן וקופץ על בני אדם, הרי שאסור לו בתכלית האיסור להחזיקו, ורק אם הוא כלב מאולף ושקט ושמור היטב בהשגחה שלא יזיק, הרי שיש להתיר להחזיקו. וכן כתב בערוך השולחן³⁴, והוסיף, ובמקום שאסור לגדלו, או כשמדובר בכלב רע ונבחן, המחזיקו נקרא "ארוך". ומי שנפלו לו כלבים בירושית, אין מחייבים אותו למכורם בהפסד.

וכדי להמחיש את הפגע הגדול של החזקת כלב בתוך הבית, דרש רבי דוסתאי דמן בירן, נאמר: "ובנוחה יאמר שובה ה' רבבות אלפי ישראל", ללמד, שאין השכינה שורה על ישראל, כשהם פחות מ- 22,000 נפש. הרי שהיו ישראל 21,999 נפש, והיתה אשה מעוברת ביניהם וראויה להשלים את הסכום ל- 22,000 נפש, ובזה בה כלב והפילה, נמצא שהכלב הזה גורם לשכינה שתסתלק מישראל.

נמצא שישנם שני אופני נזק בהחזקת כלב בבית:

1. נזק על ידי נשיכה בשיניו ובצפורניו החדות.
2. נזק על ידי הנביחות שיכולות להבהיל ולגרום לחלם לאדם המותקף, ואפילו עד כדי הפלת עובר לאשה הרת.

ואמנם חובא בגמרא³⁵ טעם אחר לאיסור, והוא: ארמלתא לא תריבי כלבא (= פירוש: אשה אלמנה אסור לה לגדל כלב בבית). ופירש רש"י: לא תגדל כלב? שמה תקלקל עמו. והרמב"ם³⁶ פסק: וכן אלמנה אסורה לגדל כלב מפני החשד. וכן חובא בגמרא³⁷: ושם פירש רש"י: שמה תתאווה ותריבענו עליה. ובתוספות³⁸ כתב, שהטעם הוא משום לזות שפתניים בעלמא, לפי שהולך אחריה. וכן פסק מרן בשולחן ערוך³⁹, מפני החשד. והטורי זהב⁴⁰ ציטט את מה שכתבו התוספות שם, שזוהי חומרא בלבד, כיוון

³⁹ שם על השולחן ערוך, סעיף קטן ה'

⁴⁰ חושן משפט סימן ת"ט אות ד'

⁴¹ במדבר י'

⁴² במסכת בבא מציעא דף ע"א ע"ב

⁴³ בפרק כ"ב מהלכות איסורי ביאה הלכה ט"ז

⁴⁴ במסכת עבודה זרה דף כ"ב ע"ב

⁴⁵ דף ע"א ע"ב ד"ה "לא"

⁴⁶ אבן העזר סימן כ"ב סעיף י"ח

⁴⁷ ת"ט שם סעיף קטן י'

חז"ל³³ הוסיפו ואמרו: אמר רבי אבא אמר רבי שמעון בן לקיש: כל המגדל כלב רע בתוך ביתו - מונע חסד מתוך ביתו, שנאמר (איוב): למס מרעו חסד, שכן בלשון יוניתי קורין לכלב למס, רב נחמן בר יצחק אמר: אף פורק ממנו יראת שמים, שנאמר (איוב): ויראת שדי יעזוב. ופירש רש"י: מונע חסד - שאינו מניח העניינים לבא לפתחו. למס - דהיינו כלב.

ועוד כתב הרשב"א³⁴ על פי מה שאמרו בנדרים: שאם נדר שאינו נושא בת פלוני, שאביה רע, לבית פלוני אינו נכנס, שכלב רע בתוך ביתו, אמרו לו: מת האב, או נהרג הכלב, מותר. להורות שעל דבר זה קיים נדר, ושהמצאות של כלב רע בתוך הבית, עלול לגרום לפחדים וחששות קשים.

ומזה משמע, שהז"ל העירו הערות רבות לגבי החזקת כלב בבית, מצד היותו בעל עוצמת נזק פוטנציאלי, אשר אין אפשרות למנוע אותה באופן מוחלט. וגם אם אותו כלב יוחזק בשרשרת ברזל, עדיין, הוא עלול להפחיד על ידי נביחותיו. ומצד שני, גם לגבי כלב, אשר הוא מאולץ ומרוסן, עדיין יש את העניין של מניעת חסד, שמונע עניינים מלבוא אל הבית.

ועין בספר פסקי דין רבניים³⁵, שדנו באשה שננשכה ברגלה על ידי כלבו של אדם, בלכתה ברחוב, ובעקבות הנשיכה נזקקה לטיפול רפואי במשך כחצי שנה. טענתה של האשה הייתה, שהכלב הינו מונע לנשיכות באופן מיוחד, וכבר נשך כלבים וכלבות, ולדבריה, אין דרכו של כלב לנשך כלבה, ואם עשה זאת, משמע שהוא נשך במיוחד, וכיוון שכך היא תבעה מבעל הכלב את תשלום דמי הריפוי והנזק.

הדיינים, באותו פסק דין דנו בשני היבטים:

1. האם כלב ביתי שנשך אדם, דינו כמועד מתחילתו, וחייב בעליו לשלם נזק שלם, אפילו כשנשך ברשות הרבים?

2. האם חייב בעליו של הכלב לסלקו בכל דרך אפשרית?

ולאחר דיון מקיף ומעמיק, הגיעו לכלל החלטת, שאין בעל הכלב חייב בתשלומי פיצויים לתובעת, אך מצווה עליו לסלק את הכלב המזיק בכל דרך אפשרית. זאת כיוון שנחלקו ראשונים³⁶, האם האזהרה בגמרא³⁷: "מנין שלא יגדל אדם כלב רע

33. במסכת שבת דף ס"ג ע"ב.

34. שו"ת הרשב"א חלק ג סימן שכב ד"ה תשובת שאלת.

35. ירושלמי דנין ממונות ובירורי יחדות חלק ד' פסק דין בעמ' ר"א.

36. ספר החינוך מצוות תקמ"ז, ותרמב"ס פרק י"א הלכה ד' מהלכות רוצח, והובא הדברים בשו"ת דברי אברהם חלק א' סימן ל"ז.

37. בבא קמא דף ס"ו ע"ב.

בתוך ביתו... תלמוד לומר: ולא תשים דמים בביתך", נאמרה דווקא בסכנת מיתה של אדם או אפילו בסכנת נזיקין? ה"חניך" כתב, שהאזהרה נאמרה כדי שלא ימותו ולא יזקקו בהם בני אדם. ואלם מלשון ה"רמב"ם" משמע, שהאזהרה נאמרה דווקא בסכנת מיתה של האדם³⁸. אלא שכל הספק הוא רק במקרה שהכלב לא הזיק עדיין, אך במידה והוא כבר נשך, כמו במקרה הנדון, הרי שברור שמצווה על בעל הכלב לסלק את הכלב המזיק, לדברי הכל, בכל דרך אפשרית.

לסיכום:

א. מותר להחזיק כלב בתוך הבית - החצר, אך ורק אם ימלאו התנאים כדלהלן:

1. שהוא קשור היטב בשלשלאות של ברזל, ולא עור או כל חוט אחר, שהוא עלול לקרוע בשיניו או בציפורניו.

1. כשיש מחסום לפיו שלא יוכל לנשך.

1. כשהואדם (הבעלים של הכלב) - נמצא בצמוד אליו, כך שיוכל למנוע ממנו אפשרות של נזק.

ב. אסור להוציא את הכלב ללא שלשלאות חזקות, כיוון שאז אנו עלולים לגרום נזק, והון בנביחות שינבח על אנשים או על נשים הרות.

ג. אין אסור להחזיק כלב בבית מצד טומאת.

ד. מי שמחזיק כלב רע בביתו, הוא נקרא בלשון חז"ל "אורז" ועובר על הלאו של "ולא תשים דמים בביתך".

ה. ניתן לחזיק בבית כלב מאולץ, שקט ושמור היטב.

38. וכן כתב המאירי בבא קמא נ"א ע"ג והגמרא שם. ובשיטה המקובלת בבא קמא ס"ו ע"ב בשם המח"י.

כ"ץ ובשיטה המקובלת כתובות סוף פרק אלו נערות בשם הר"ב³⁹, שכן משמע מסוגיית הגמרא שם.

היחס לבעלי-חיים במקרא ובמקורות חז"ל

אין ספק, לכל איש מישראל, והנהגה תענות, שההדירה האמורה בתורה "ורדו בדגת הים ובטעמי השמים" ובכל הנהגותיה על הארץ" (בראשית א', כח), איננה מכוונת לדידה של ממשל ערץ, המתעמר בעמו ובגבוליו, רק להפיק הפצו הפרטי שרירות לבו. חלילה לחוקר עבדות מכוונת כזה, שיהיה חתום בחותם נצחי בעולמו של ה', הטוב ומטיב, ורחמינו על כל מעשיו, שאמר: "עולם חסד יבנה" (תהילים קל"ח צ"ב), "אפיקים בגבאי" (פיר).

שאלת הריסח לבעלי חיים היא לעתים בעייתית מאוד אצל האדם המאמין. מצד אחד הורשעה האדם למשוך בכל הקיום כאמור: "תמנחילו כשתחם ידך כל שנתה תחת רגליו, צנה ואפלים כלם וגם בחמות שר", צפור שמיום ודג הים" (תהלים כ"ז, ו), ומאידך מצוי בנפש האדם רשע הרמים טבעיים במהותם, "יודע דליק נפש בהמותו ורחמיו רשעים מכזה" (משלי י"ב, א). לפיכך מההנאי לחתבונן קמעתה פכריתת, חישירות והבצלי "שירות, לפעליחיי במקד" (בבא, א). לפיכך מההנאי לחתבונן קמעתה פכריתת, חישירות והבצלי "שירות, לפעליחיי במקד" (בבא, א).

[illegible]

גם לאחר מכן, כאשר "ותשחת הארץ לפני האלקים" ולאחר המבול שבא בעקבות מצות ה', הותר לאדם לאכול מן החי, ונאמר לו: "כל רמש אשר הוא חי לכם יהיה לאכלה כירק עשב נתתי לכם את כל" (שם ט, ג). נאמר בהמשך: "אך בשר בבפשו דמו לא תאכלו" (שם, פסי ה'), הוסלו על האדם הגבלות, ונאסר עליו "אבר מן החי".

ההיתר של מאכל מן החי, הוא לאמיתו של דבר זמני בלבד. ההשקפה האידאית של תורתנו היא שכלת אכילה מן החי. אנו רואים זאת בתיאור העולם החיובי והאידיאלי של אחרית הימים, כאשר תבנית נשעיה מתאר אידיאליזם לעתיד לבא, הוא אומר בין היתר: "וארעה כבקר יאכל תבן" (משעיה י"א, ז), לא רק בני האדם אינם צריכים לאכול מן החי, בעולם מתוכנן וחיובי בצורה מוחלטת, אף מעל החיים הטורפים לא יטרוף עוד, ויהיו טוויים מן הצומח בלבד.

נגיעו רחמנות לבעלי החיים אנו מוצאים בדברי תנאים ליונה, כאשר היאמר לו: "אתה חסד על השקיון אשר לא עמלת בו ולא גדלתו שכן לילה היה ובן לילה אבד. ואני לא אחוס על כינוה העיר הגדולה אשר יש בה הרבה משתים עשרה רבד אשר לא ידע בן ימינו לשמאלו ובהמה רבה" (סוף ספר יונה).

רחמי חבורה אינם מצטמצמים ביחס לאדם בלבד, אלא כלליים הם ומקיפים את חבריהם כולה, ומכובד שאין "יבימיהו" יוצאת מכלל זה.

הרטרוריות שמוצגות לאויב, אנו מוצאים את השאלות: "התצוד ללביא סוף וחית כפירים תמלא?" דאגה כללית זו של הבורא לעבלי החיים, אנו מוצאים גם במענה חי לאויב. במבטול השאלות בשמוענות ישבו בסכס סוף ערב. מי יוכי לערב ציד, כי ילדיו אל אל תשקנו... הודעת עת לדת ועלי סלע חלל אילות השמור? תפוצה ירחים תמלאנה וידעת עת תלונתה? תפוצה ילדיו תפוצה חבלית תשלחנה. יחלמו יבניהם יסורו בבר צאו ולא שבו למו" (איוב, יח, לט - ל"ט, ז).

המאמר

בין תרי"ג המצוות בתורה, מראות מספר מצוות בעליל על החיוב בגישה הומנית לבעלי חיים. יש

62

ה. "לֹא תַחֲרֹץ בְּשִׁיר וּבַחֲמֹר יִידִידִי" — מסביר ראביע (דברי כי"ג, ט) "והשם חמל על כל מעשיו, וְאִינוֹ כִּרֹחַ הַחֲמֹר וְכִרֹחַ הַשִּׁיר".

ג. **איסור "סיפוס בהמה"** — מקור האיסור בספר ויקרא (כ"ב, כד), שם נאמר: "וּמַעֲוֹר וּמִחֹמֶה וּנְתִיךְ וּכְרוֹת לֹא תִקְרָבוּ לָהֶן; וּבְאַרְבַּעַם לֹא תַעֲשֶׂה". (ויקרא כ"ב, כח). בעל "ספר החינוך" מנמק איסור זה וכותב: "...ועוד נזכר לומר בענין על צד הפשט שהיא מידה רעה, ולכן אף על פי שהיה לנו האל מניין בעלי חיים למחיתנו, ציוה לכל נהרגו "אותו ואת בנו ביום אחד", ולקבוע בנפשו מידת המחללה". ("ספר החינוך", מצוה רצ"ז).

ב. **איסור "לֹא תִבְשֹׁךְ גִּיד בְּחֶלֶב אִמּוֹ"** — כתוב זה החוזר על עצמו שלוש פעמים בתורה, משמעו אמנם איסור תערובת בשר בחלב. אולם בעת הופעתו הראשונה של הכתוב, (שמות כ"ג, יט) מסמי ראביע ואמר בין היתר: "כִּי אֲכֻלֹּתִי לֶבֶת הוּא לְבַשׁ הַגִּיד עִם חֶלֶב אִמּוֹ, כִּדְרָךְ יוֹשֹׁר אוֹ יָיִ אוֹתוֹ וְאֵת בֶּנוֹ לֹא תִשְׁחָטוּ...".

א. **מצוות שמירת שבת** — התורה מצווה אותנו לשבות ביום השביעי, והיא כותבת: "וַיּוֹסֶם ה'שָׁבֹת" (שמות כ"ג, יז) מנוחת בעלי החיים ביום השבת, גם מדרשית תשבות, למען ינוח שוור וחמור" (שמות כ"ג, יז) מנוחת בעלי החיים ביום השבת, גם מדרשית. והוא מודגש בפירוש בכתוב, ויש שזו המשמעות הפנימית של המצווה, כפי שהיא מבוארת על ידי הפרשנים, ומסוכמת גם בספרות ההלכה.

דִּין "שִׁילוֹת הַקֶּן" — במצוה זו מאריכה התורה במשפטים, ומבחרה לנו כמעט במפורש, ואי היחס הנאות לבצע חיוב, שצריך להיות אנושי ותוך התחשבות בסבלם, וכי עלינו להקל עליהם עד כמה שאפשר, כפי שאנו רואים בדברי הכתוב כדלקמן: "כִּי יִקְרָא קוֹ צְפוּר לַפִּנִּי בְּדֶרֶךְ כָּל אֶרֶץ אוֹ עַל הָאָרֶץ אֲפֻרְחִים אוֹ יָבִיעִם וְהָאֵם עַל הָאֲפֻרְחִים אוֹ עַל הַיָּבִיעִים לֹא תִקַּח הָאֵם עַל הַבְּנוֹתֶיךָ וְהָאֵם אֶת הָאֵם וְאֶת הַבָּנִים תִּקַּח עָלֶיךָ" (דברים כ"ב, ר"ז).

ואכן רמב"ם כותב בהלכותיו למצוה זו, את הדברים הבאים: "יָבִיעִם זֶה מִצְוָה מְבֻרָּאת (י"א, מצוה שכבר הוזכרה בתורה) מִן אוֹתוֹת וּמוֹתָיו לֹא תִשְׁמְטוּ בְּיוֹם אֶחָד, כִּי הֵטַעַם בְּשִׁנְיָהֶם לְבָלֹעַ חַיּוֹת עַל לֵב אָמִיר וְלֹא נִרְחַם" (רמב"ן, דברים כ"ב, ו).

דין "שחיטת" בעל חיים — את הדין שיש לשחוט את הבמהה או את העוף מן הצדורא, למדום מן הכתוב: "ובזבח מבוקר" (דברים י"ב, כא), על כד אומרת הגמרא (חולין כ"ו, ע"א): מין לשחיטה שהיא מן הצדורא — אמר רב יימא: דאמר קרא "ובזבחת", ממקום שבו חתנו (=חתכה!)" ומסביר רמב"ם: "...כיון שהביא ההכרח לאכילת החי, היתה הכוונה לחלק מיתונו במה שקל להשקטו, לפי שאי אפשר להכות הצואה אלא בסוף כל כיוצא בה, והשחיטה אפשיטו בכל דבר, ולהקטין המיתה הוותנה חיות הסכין" ("מורה נבוכים", ח"ג, כב). ובהמשך (בפרק מיתון כותב רמב"ם: "...ורכיון שהביא הכרח טיב מווצו להריגתו, חשקנו לו המיתה ביותר קלה, ונאסר לעונתו בשחיטה התפסדת ולא לנחרו ולא לחתוך ממנו אבר. וכן נאסר לשחוט אותו ואת בנו ביחד אחד... כי צער בעל חיים בכך גדול מאד, כי אין הבדל בין צער האדם בכך וצער שאר בעלי חיים". כי ארובת האם ורנינותה עתה עת הבן אינו תוצאה של התהווה, אלא פעולת כוח המדמה המצוי בהיותו בעלי החיים כמציאותו באדם, ונעשה דין זה מיוחד בשאר ידועי ושרי, כי הם אשר מותרת לנו אכילתם מן הביתיים שאכלתם רגילה על הרוב, והם אשר ידועים האם מן הבן. וזה הטעם גם בשילוח התקן... היסורים הנפשיים האלה חרבו לנו העתה).

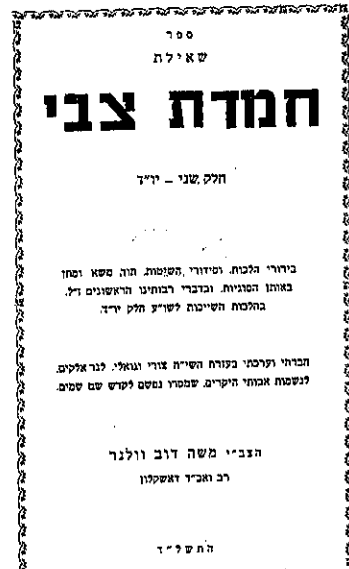
ורמב"ן כותב: "...כי המצוות המעשיות כגון שחיטת הצואר, ללמדנו המידות הטובות, והמצוות והגזירות הגדורות במינין (=במיני הבהמה הטמאה והטהורה), לזקק את נפשותינו ... טעם המעשה ללמד אותנו מידת הרחמנות ושלא נתאכזר, כי האכזריות תתפשט בנפש האדם (רמב"ן דברים כ"ב ט).

ממקורות חז"ל

מדאורייתא או רב מדרבנן? למעשה יש שתי דעות. אחת: שד"ץ צער בעלי חיים מדראורייתא ואחרת במסכת בבא מציעא (ל"ב ע"ב) מתנהל דין ממושך בשאלה: אם "צער בעלי חיים" הוא

סימן כז

איסור גידול כלבים

א. המגדל כלבים כמגדל חזירים, ב. המגדל כלב רע ועובר משום לא תשים דמים בביתך, ג. כלב בעיר הסמוכה לספר, ד. כלבים שבבית דוד המלך, ה. חזיר תשומי נזק לגבי כלב שהחזיק, ו. אסור לאשה לגדל כלב.

(הרמב"ם (פ"ה ה"ע דנזקי ממון) כתב, ואמרו חכמים ארור מגדל כלבים וחזירים מפני שהיו מקומו מרובה ומלאי ע"ש. ותימא הלא בגמרא איתא (שם פג, ב) ח"ר כשנזר חשמונאים זה על זה וכו' העלו להם חזיר וכו' מדעשהו ארץ ישראל וכו' באותה שעה אמרו ארור האיש שיגדל חזירים. הרי שאין הטעם לגבי ארור של מגדל חזירים משום שהיו מקום מאוי, וזה מה שפירש רש"י במשנה אין מגדלים חזירים בכל מקום עממא מפרש בגמרא דהיינו הא דהעלו חזיר במקום קרצן חמיר. ועל הא דלא יגדל את הכלב מפרש"י מפני שנושך וכו', משום דבאמת אין עממא שורה. והגב' בין כ"ד דברים שמדין עליהם כתב הרמב"ם (פ"ו ה"ד כל ח"ת) ד' מי שיש צרכו דבר המזיק כגון כלב רע או סולם רעוע מדין אותו עד שיסור החזק ע"ש. וגם שם לא מזכיר הא דמגדל חזיר, והיינו משום דזה מה שמנה בכת"ת אין מקורו מכאן אלא מהא דאמרין (ב"ק טו, ב) משמתינן עד דמסלק החזק מדרי' נתן, דתינא ר"י אומר מנין שלא יגדל אדם כלב רע בתוך ביתו ולא יעמיד סולם רעוע בתוך ביתו, ת"ל לא תשים דמים בביתך, ומדובר כאן דווקא מכלב רע. [הת"ת (פרשת תלך) כתב, הרמב"ם לא מביא הא דר"י וכולל את זה בהא דה"ל נזקי ממון ה"ל וע"ש. ודבריו אינם נכונים שהרי הרמב"ם מביא בפירושו כ"ל].

ג. אמנם קשה מאחר דהא דמגדל כלבים הוי כמגדל חזירים ס"ל רק לר"א הגדול אבל רצון חולקים עליו, וא"כ איך פסק הרמב"ם כר"א בזה. וע"י בשיטה מקובלת שכתב דלמנא קמא ליכא אלא מלקות משום ולא תשים דמים בביתך. ואליבא דר"א איכא משום ארור דהיינו

שאלה: עובדא הוי באיש ואשתו שהלכו ביחד לביתם ופתע פתאום מאחד הבתים קפץ כלב גדול וצנצנה חיומה רץ נגדם. התחילו בני הזוג לעקוב ואין איש שומע. נכדלו מאוד וכמעט שנחלפו. האשה סובלת ממחלת לב וקבלה התקפה והיתה זקוקה לעיפול רפואי. בשכונה הזאת ישנן הרבה המחזיקים כלבים. ה"ל בהתמרחות שפכו לפני לבצם, ונתחייב לצי לצר צע"ה: אי ענין איסור גידול כלבים. בי האם יש לחייב את בעל הכלב בתשלום לער ריפוי, וכו'.

א. המגדל כלבים כמגדל חזירים

א) תנן במשנה (ב"ק טו, ב) לא יגדל אדם את הכלב אלא"כ היה קשור בשלשלת, פרש"י מפני שנושך ומנבח ומפלת אשה מיראחו. צרייתא (שם פ', א) כשם שאמרו אין מגדלין בהמה דקה, כך אמרו אין מגדלין חיה דקה, רבי ישמעאל אומר מגדלין כלבים כופרין וחתולים וקופים וחולדות סנאים, מפני שעשויים לנקר את הבית. פרש"י כלבים כופרים קטנים וגנבים הם, ל"א כלבים גדולים של אידיים ואין מוסיקין, לנקר את הבית מן העכברים. ועוד אמרו (שם פג, א) ח"ר לא יגדל אדם את הכלב אלא"כ קשור בשלשלת, אבל מגדל הוא צעיר הסמוכה לספר וקושרו ביום ומתירו בלילה. הניח רבי אליעזר הגדול אומר המגדל כלבים כמגדל חזירים, למאי נ"מ למיסק עליה בארור. אר"י צ"מ אר"י צבל צעיר הסמוכה לספר דמו, תרגמה וברדעא. פרש"י צבל שם המדינה ועיר אחת שבה שמה וברדעא וזוהי העיר סמוכה לספר, ואשמעינן ר"י באילוי ויש צבל יאוב קבוע וישראל הרבה, מותר לגדל כלבים צעיר הסמוכה לספר באילו היא מארץ ישראל.

כלל רע בחוק ציתו ולא יעמוד סולם רעוע בחוק ציתו שאל לא תשים דמים בציתך (צ"ק ה"ל). וכתב הרמב"ם (פ"א דר"ח ה"ד) אחד גג ואחד כל דבר שיש בו סכנה ראוי שיכשל בו אדם וימות וכו'. וכן כל מכשול שיש בו סכנה נפשות מלות עשה להסירו ולהשמר ממנו ולהזהר בדבר יפה יפה שאל השמר לך ושמור נפשך. ואם לא הסיר והניח המכשולות המצויים לידי סכנה ביטל מלות עשה ועבר בלא תשים דמים. בכסף משנה (שם) כתב וכן כל מכשול צ"ק דצ"ק ר"א מנין שלא יגדל אדם כלל רע וכו'. ובהגהות מימני מביא ג"כ הא דר"י דלא יגדל כלל רע וכו', אבל כלל שאינו רע מותר לגדל ע"ש.

הרי מפורר:

(א) דבלב רע נקרא שראוי שיכשל בו אדם וימות ויש בו סכנה נפשות.

(ב) בלב אף שקשור בשלשלות של ברזל חסור לגדלו, ואינו דומה למה דמכתי מעקה לגג הבית דשם הוא זה דבר קבוע שלא ישתנה, מה שא"כ שלשלת של ברזל שעל הכלב שיכול הכלב לשחרר עצמו ממנה לפעמים, וגם אפשר להסירו בקל ואז כבר ברי החוק.

(ו) ועי' בחורב תמימה (פרשת תלח) שכתב בזה"ל ואמנם מדלא הביא הרמב"ם דיו של רבי נתן ביחוד, משמע דס"ל דהוא כולל דין המשנה הג"ל ומבואר דס"ל דגם כלל רע די אם קשור בשלשלות של ברזל, וזה דלא כרש"י דס"ל לר"ך להרגו דוקא, גם זה חומא על בעלי שו"ע אחרי שהעתיקו רק בכלל רע הו"ל להביא גם דעת רש"י ורע"י רב. וכל דבריו חימה דמכל ה"ל מפורר. (א) שהרמב"ם כן מביא בשני מקומות הא דרבי נתן, ורבי נתן מייירי בכלל רע שצ"ע ס"ל דהוי משום לא תשים דמים, והוי בזה עשה ולא תעשה מן החורה, ולא מהוי לכלל רע קשירה בשלשלת ברזל אלא לר"ך לסקל היוקו, וכפרש"י להרגו. (ב) אסור לגדל כלבים ובכל זה כל מין כלב שנושך ומנבח ואפילו שגועל ניציה דא"א שיש, מ"מ מאחר שהמין הזה נושך ומנבח המגדלו ואפילו אינו מגדלו אלא מחזיקו ציתו הוי בארור, מהא דמלכות בית השמונאי ואח"כ בפולמוס של טיטוס גזרו רבן איסור אמגדל כלבים. (ג) אם היה קשור בשלשלת מותר לגדל כלב שאינו רע, דהיינו שאינו מסכן סכנת נפשות

(ז) ומה שכתב בשו"ע כלל רע מייירי נמי שאין בו סכנת נפשות, ונקרא רע כדי למעט הא דאמרינן (צ"ק פ' ה"ל) כשם שאמרו אין מגדלין בהמה דקה כך אמרו אין מגדלין חיה דקה, ר' ישמעאל אומר מגדלים כלבים כופרים וכו' מפני שעשויים לנקר את הבית פרש"י כלבים טופרים קטנים וניסים הם. דהיינו שאין החכם שניה ואין בני אדם מפחדים מהם. וכתב הרמב"ם (פ"א ה"ב דחזקי ממון) לפיכך אסרו חכמים לגדל בהמה דקה והיה דקה בארץ ישראל וכו' ומגדלם בסוריה ובכל מקום עיי"ש. דהיינו שכל עשם מה דאסור לגדל הוי משום דנכנסים בשדות

שמתא, אבל קשה דאי הא דצ"ק הוי משום לא תשים דמים, איך נימא דאינו בארור הא אמרינן דשמתינן בדאיכא היזקא משום לא תשים דמים.

הגה הא גופא דאמר ר"א המגדל כלבים כמגדל חזירים למיקם עליה בארור. קשה איך יש לדמות הא דמגדל כלבים דהוי משום מזיק, להא דמגדל חזירים דהוי משום מעשה שהיה. אמנם בצרייתא קתנא כיון שהגיע לחי החומה נעץ לפרינו בחומה ומדעזעא אר"י וכו'. פרש"י חקע ואז שכן דרך חזיר כשגוררים אותו. וי"ל דמה צא לאשמעינן בזה שגועל לפרינו, וכן קשה קושיות החוס' (צ"ק פ' ה"ל — ד"ה ולא יגדל) ח"ל דאסור בסחורה. ובאמת ביורשלא מביא דהא דאסור לגדל חזירים הוי משום דאסור בסחורה, ע"ש בחוס'. וכן קשה הלא הזקן הזה אמר כל זמן שעוסקים בעבודה אין נמסרים צידכם, א"כ אפילו לא היו מעלים אלא חייה בהמה שמהיה היתה מחקיימת עלתו של אותו זקן, וכי אז היו יכולים לומר ארור על המגדל גם על סוס וכדומה. ע"כ נלע"ד דר"א סובר שהזיר אף דאינו בחזקת מזיק מ"מ לפעמים נעשה למזיק וכן נתגלה כמזיק בזמן שהעלו חזיר שגועל לפרינו בחומה ואז היה מעורר חימה ופחד, ומדוייק בדבר בלשון רש"י שכתב שכן דרך החזיר כשגוררים אותו שהוא לווח. וא"כ ה"ה גבי כלב שאינו כלל רע מאחר שרץ ונבחה וגורם נזק הוי כחזיר לענין ארור.

(ד) כתבו חוס' (ד"ה ואסור) א"י הוי צעי למיקם בארור לא ה"י מקרי עברין אבל לבסוף איכא גזרה דרבנן. ונראה דלא יגדל דמתני' היא היתה גזירה בפולמוס של טיטוס ע"ש. דהיינו דמזמן השמונאים היה על מגדל חזירים וכן על מגדל כלבים בארור, אבל בזה עדיין אינו נקרא עברין, ובפולמוס של טיטוס גזרו איסור דרבנן, ועי' במהרש"א.

לפ"ז אחי שפיר הרמב"ם ה"ל, דמתחלה כתב וכן אסרו חכמים לגדל חזירים ככ"מ ולא את הכלב וכו', והיינו כדעתן במתניתין דהוי משום גזירה דרבנן דגזרו בפולמוס של טיטוס, והעובר מקרי עברין. ובסוף מביא ואמרו חכמים ארור מגדל כלבים וחזירים מפני שהיוקו מרובה ומלוי, והוי זה מימי השמונאים כנ"ל, ור"א הגדול אינו חולק על חכמים. והכי פירושו המגדל כלבים כמגדל חזירים, ופריך למאי נפקא מינה הלא בפירוש חזק במשנה שניהם לאיסור, ומתוך למיקם עליה בארור. דהיינו כמו בגזירת חכמים בפולמוס של טיטוס, דגזרו על שניהם, ה"ה בגזרת השמונאים דהוי משום ארור היה נמי על שניהם.

ב. המגדל כלב רע עובר משום לא תשים דמים בביתך (ה) התור"ט (סוף פרק ז' דצ"ק) מקשה בזה דכתב הטור (שו"ע ח"מ סי' הט) אסור לגדל כלב רע, דהרי בגמרא איתא וכן כתב בשו"ע כלב סתם אפילו אינו כלב רע. וכתב התור"ט נראה לי דמדדרי נתן בויאחא. אמנם נלע"ד דר"י איתא מנין שלא יגדל אדם

וברמים ועושים צהם היזק, ומטעם זה אסרו חכמים גם כלבים כופרים. אבל באמת חזן לארץ ישראל מותר, ולא חיישין צמה שעושים היזק בשדות, ולבני אדם חנים מזיקים.

ג. בלב בעיר הסמוכה לספר

(ח) מותר לגדל כלב בעיר הסמוכה לספר וקושרו ביום ומחירו בלילה, וכתב הרמ"א וי"א בהשגחא שאנו שרוין בין העכו"ם בכל ענין שרי ופוק חזי מאי עמא דבר. ולדידי קשה הלא אמרינן (שם הכ"ל) אמר ר"י ב"מ ח"י צב בעיר הסמוכה לספר דמי, תרגמה וברדעא, פרש"י צב שם המדינה ועיר אחת שבה נקרא וברדעא ואותה העיר סמוכה לספר. ואשמעין ר"י דהואיל ויש בצבל ישוב קבוע וישראל הרבה מותר לגדל כלבים בעיר הסמוכה לספר כאילו הוא מארץ ישראל עכ"ל. פירוש דמה שהחירו בעיר הסמוכה לספר חינו משום הסכנה של תושבי הספר, הלא משום שהם מגויים על כל המדינה, ע"כ צבל חף דהוי תושבי המדינה גויים, וא"כ אין לנו להחיר בספר יותר מבשאר המקומות, אבל מאחר שצבל יש הרבה מבני ישראל היו הגנת הספר בצבול תושבי ישראל שבה. הרי מפורש דרק בצבל שייך דין ספר שמוחר לגדל כלבים אבל לא בשאר ארצות של גויים, וגם בצבל חינו מותר בכל מקום, דמפני שהוא גר שם בין הגויים לא אמרינן דדינו כספר, חף דהוי סכנה מפני הגויים שגרים שם, הלא דוקא צנהרדעא. דהוי על הספר החירו.

(ט) אמנם בתורת חיים (צ"ק) כתב על פרש"י הכ"ל, תימא דא"כ בעיר הסמוכה לספר כארץ ישראל דמי הוי ליה למימר. ועוד דלא יגדל אדם את הכלב דמתני, בכל מקום אמרינן אפילו בצבל וצחון לארץ, דומיא דאין מגדלין חזירים, וא"כ הא דקתני עלה בצרייתא אבל מגדל הוא בעיר הסמוכה לספר בצבל נמי איירי דשרי, ומאי קמ"ל ר"י. לכך נראה דנהרדעא לאו סמוכה לספר הוי, והכי קאמר צבל כיוון דעיריות עכו"ם סמוכות שם לעיריות ישראל וכו', לכך אפילו עיר היושבת באמצע המדינה מותר לגדל כלבים כמו עיר הסמוכה לספר ע"ש.

הרי שלתורת חיים בעיר של יהודים שהוא בין ערים של עכו"ם, מותר לגדל כלבים. אבל שיחיה מותר חף כשאין עיר של יהודים, הלא כל אדם מישראל שגר בין עכו"ם יהיה דינו בעיר הסמוכה לספר לא שמענו.

(י) ברם הא דכתב הח"ה ז"ע, דא"כ הוי ליה למימר עיר של ישראלים בין ערי עכו"ם בעיר הסמוכה לספר דמי, מאי צעי עם צבל דווקא, ומאי תירגמה על וברדעא. ומה דהקשה הח"ה, י"ל דרש"י מפרש ספר מרקא בלע"ז בין ישראל לעכו"ם וליכיה שימור. דהיינו גבול, וגבול כזה אינו רק בארץ ישראל ששמירתו מוטל על ישראלים, אבל בין הגויים בגבול אינו בין ישראל לעכו"ם הלא בין עכו"ם לעכו"ם, והשמירה היא על עכו"ם, וכאשר ר"י אמר צבל עיר הסמוכה לספר דמי, היינו מפרשים באמת דכל צבל

דינו כספר דהיינו מאחר שיחידים גרים שם בין העכו"ם שמאיימים עליהם וחיים היהודים צפחה, הוי דין צבל כספר ומותר לגדל שם כלבים, ע"כ תרגמה וברדעא, דהיינו שלא צבל מותר לישראל לגדל כלב דלמרות שמאיימים עליהם אסור להם לגדל כלב הלא צנהרדעא דהוי על הגבול. ואולי בא לומר דדוקא בגבול צנהרדעא מותר לישראל לגדל כלב משום דשם הוי ישוב קבוע של הרבה ישראלים והיה להם רשות מקומית עם עממאות מיוחדת שעליהם היה מוטל שמירת הגבול, אבל בשאר המקומות ובשאר הערים לא נקרא עיר שעל הספר צבדי שיחיה מותר לגדל כלב שם. והנה הרמב"ם לא כתב הא דר"י דנהרדעא דינו כעיר על הספר. וי"ל משום דהא הוי רק צמנו של ר"י, אבל אח"כ נחצטל ונקח ע"י הגויים עממאות הזאת וממילא לא נחשבה בעיר שעל הספר, והיות שצין הגויים אין ליהודים רשות מקומית עם עממאות ששמירת גבול המדינה יהיה מוטל עליהם, ממילא אין הדין הזה שייך, וכתב שפיר סתם שער שעל הספר מותר לגדל את הכלב וקושרו ביום ובלילה מחירו.

ד. בלבים שבבית דוד המלך

(יא) בהא דלעיל יש לבאר אין היו כלבים בבית דוד המלך, הלא אסור לגדל כלבים, דאיתא בשבת (ל' ב') אבא מת וכלבים של בית אבא רעבים, ולפי הכ"ל דאין מגדלין חיה כמו שאמרו שאין מגדלין בהמה דקה, רבי ישמעאל אומר מגדלין כלבים כופרין וכו' מפני שעשויים לקר את הבית. וכלבים כופרים פרש"י קטנים ונכסים הם. וגם ל"ל שאין הם גושכים ומוצחים והאיסור לגדלם בארץ ישראל הוא רק מפני שעושים נזק בשדות אחרים. וכן פסק הרמב"ם (פ"ה ה"ב) כח"ק שאסור לגדל בהמה וחיה דקה באר"י ולא בר"י שמחיר כלבים כופרין. וי"ל דמשום כבוד מלך ישראל שלא יהיה ביתו מלא עכברים ושרצים החירו לגדל כלביה כופרין כדכתיב התום (ע"ז יא, א) — ד"ה עוקרין דשאני כבוד המלך שהוא כבוד לכל ישראל. ואתי כבוד רבים ודחי נער בעלי חיים ע"ש. חף דלע"ה הוי דאורייתא, וא"כ כאן דהוי רק משום היזק ממון בודאי דהחירו משום כבוד מלכים כמו דאמרינן נמי דמלך פורץ גדר ועושה דרך, אבל כלבים שיש בהם היזק דגופא וסכנה לא החירו. ובזה אתי שפיר נמי הלשון "כלבים בבית אבא" דהיינו שהם היו בשביל בית המלך.

והנה לכלבים כופריים שמשחמשים צהם נגד העכברים ושרצים נחשים וכו', לא מותרים להם לאכול כדי שיחיהו רעבים ויילדו העכברים. ובזה י"ל דהוי צבול מה דתקן אין מותרים מים לפני דבורים ולפני יונים שצאצאן משום דאין מזונותיהן עליו שיוצאין ואוכלים בשדה ומשום דמייא באגמא שכיח, וממילא היה מסופק שלמה האם מותר לתת להם לכלבים האלה לאכול בשבת או לא, ובשאר השבחות היו המחמשים פתוחים ומלאו הכלבים אוכל דיים מליד העכברים ושרצים, אבל כשמת דוד המלך נסגרו המחמשים. ע"כ שאל אבא מת וכלבים של בית אבא רעבים דהיינו כלבים כופריים,

האם מותר לתת להם נבלה. ואמר שכן מותר דזה נקרא מאונתיו עליו, מחלוק שהם כלבים של בית המלך.

(יג) אולם מה דקשה לי בזה דשלה שלמה כלבים של בית אבא רעבים דבא איתא (שבת סג, א) אמר ר"א ארשב"ל כל המגדל כלב בחור ציתו מונע חסד מחור ציתו שנא' למס מרעבו חסד וכו'. רנב"י אמר אף פורק ממנו יראה שמים שנא' ויראת שד"י יעוצו. הריא איתא דעיינא להבוא ציתא למרפא נח נח בלבא איתעקר ולזה, אמר לה מר דציתא לא תדחלו דשקילי ניבית ושקילין טופריה, ח"ל וכו' כבר נד ודל. וכתב שם המהרש"א דזה"ל כבר אמרו (בב"ק פ') אסור לאדם לגדל כלב רע בחור ציתו שנא' לא תשים דמים בביתך, אבל הכא הוסיף דאל יגדל כלב חפילו הוא יודע צו שאינו כלב רע, ומשום מונע חסד דבאורחיים ועניינים לא ידעו צו שאינו רע וסוברים שהוא רע, ויראים מלכא לציתיה. ובדמייתי הכ עובדא דלא היה הכלב רע ולא היה יכול להזיק, ומתוך שהיתה סבורה שהוא רע הפילה. ואמר יראה ש' יעוצו, דפורק ממנו יראה שמים דרך מגדל כלבים להעמידו על הפתח לשמירת ציתו, ויראת ש' שהוא על המונח לשמירת פתח ציתו הוא עוצו ופורק ע"ש. וא"כ קשה איך היו כלבים אלה דוד המלך, ואף דאמרין (ב"ק כ"ג) לא יגדל אדם את הכלב ח"כ קשור בשלשלאות וכן פסק ברמב"ם ושו"ע, הרי דקשור מותר לגדל, אבל צודאי גם כשקשור שייך בזה מה שכתב המהרש"א דהוי בכלל מונע חסד, וגם פורק ממנו יראה שמים. ועוד אמרין (חולין ז, ב) גבי רבי פנחס צ"י ורבי כי אחי איתרמא על בבהוא פתחא דהוי קיימו ציה בודנייתא חמרתא (פרדות), אמר מלאך המות בציתו של זה ואני אסעוד אלו. וע"ש והתם קאמר מזנינא להו, ח"ל לפני עור לא תתן מכשול. מפקרנא להו מפשח הזיקא, עקרנא להו איבא לער בעלי חיים. הרי מפורש שאף שהיו קשורים אין זה מועיל. והתם גבי פרדות אין מוילאים איסור מפורש, ומ"מ קאמר רבי פנחס מלאך המות בציתו של זה, ח"כ כש"כ בכלבים. ואיך יתכן שהיה בציתו של דוד המלך כלבים.

(יג) ואולי י"ל לפי מה דאמרין (ב"ק כ"ג) בצרייתא אבל מגדל הוא צעיר הסמוכה לספר כפרש"י צין ישראל להעכו"ם וצריכה שימור. וא"כ מלך שעליו מונח שמירת הגבול, שפיר י"ל דמותר לו לגדל כלבים כדי שיהיה לו מוכן כלבים כשיצטרך אותם במקרה שהאויב מסכן את הגבול. ולפי הנתבאר לעיל דהכלבים שצית דוד כלבים כופריים היו, אפשר עוד דכיון דקטנים ונכסיים הם כפירש"י לא שייך ציה מונע חסד מחור ציתו, כיון שאין אנשים יראים ממנו. וגם לא שייך למימר ציה מלאך המות בחור ציתו, כיון שאין אנשים יראים מכלבים אלו כלל, וגם אינם מזיקים כלל.

(יד) בהא דשלחו לשלמה חתוך נבלה והנח לפני הכלבים ואציק הנח עליו וכו', משמע דראשון יתהכו את הנבלה

ואח"כ יטפלו במלך המת. ותמוה דהרי אמרין (מגילה ג, ב) דגדול כבוד הצרות שדוחה לא תעשה שצחורה ומצטלן ח"ת משום כבוד המת דתנינא מצטלן ח"ת להולאת המת. וא"כ איך יתכן שיצאו לכלבים תחילה ואח"כ יקחו את המלך המת מהשמש. ע"כ אולי י"ל שכשמת דוד המלך היו הכלבים לועקים כדאמרין מלאך המות צא לעיר כלבים צוכים, ולא יכלו ע"כ להחטק צו כדענו. ואולי לא היו בני אדם יכולים להתקרב למקום מפני הפחד של לעקת הכלבים לועקים כדאמרין מלאך המות צא לעיר כלבים כ"ל, וה"כ הכא ע"י הכלבים שנצחו ולעקו היו בני אדם נמנעים מלכא לגמול חסד עם דוד מחור שנפל עליהם פחד. והתחכם שלמה ושאל אבא מה ומוטל בחמה וכלבים של בית אבא רעבים מה אעשה, והיינו דודאי ידע בהלכה שחיותים נבלה לפני כלבים, וגם ידע שמצטלן מת ע"י כבר או חינוק אלא שאל מאחר שבאמת כלבים הללו קבלו מאכלם כבר בצוקר השכם, אלא שהם לועקים מפני שמת המלך ומלאך המות צא לציתו, ונימא שזה בעצמו הוי כבודו ואין לתת להם נבלה שישחקו, או נימא דשפיר יש לתת להם וכבודו של מלך שיצאו אנשים ויגמלו חסד עם המת, ע"י השיצו לו תחילה חתוך נבלה והנח לפני הכלבים כדי שלא ילעקו ולא יפחידו את האנשים, ויצוהו לגמול חסד עם המת. ואח"כ תוכל להחטק עם אציק והנח עליו כבר או חינוק וטלטלו.

(טו) [י"ל דרך אגדה דאמרין (צרכות ג, ב) שהיה עומד ועוסק צחורה עד שעלה עמוד השחר כיון שעלה עמוד השחר נכנסו חכמי ישראל אצלו אמרו לו אדונינו המלך עמך ישראל צריכים פרנסה. וכן אמרין (שם ד, א) רבש"ע לא חסיד אני שכל מלכי מרח ומערב יושבים אגודות אגודות בצבורם ואני ידי מלוכלכות בדם שפיר ובשליא כדי לטער אשה לצעלה, הרי שדוד המלך היה עוסק למען פרנסת ישראל וכן לטער אשה לצעלה שיהיה זרע קודש מלצחה, ע"כ אמרו הנח עליו כבר שמוטל איך שדאג למען פרנסת ישראל או חינוק שהיה עוסק לטער אשה לצעלה להרבות זרע קודש בישראל וזה טלטלו ותעבירו מעוה"ז לעוה"ב ששם מתן שכרן של צדיקים].

והנה ברש"י שם ולא יפה אמר יש שני פירושים פירוש א' שלחנות הכלבים לא הצריכו לשנות וכו', ל"א שהקדימו השוצת הכלב להשוצת הארי לשון רבותו. וראה דרש"י לא היה ניחא לשון השני של רבותיו, ולפי ה"ל אחי שפיר דבאמת מה שהקדימו הא דחתוך נצילה לפני הכלבים היה מפני כבוד המת, ואיך מסיק מהא ולא יפה אמר שלמה כי לכלב הוי הוא טוב מן האריות המת. ולכך פירש פירוש אחר. (עו) הקשה אדמו"ה הגה"ל מהר"י וועלן ראב"ד שליט"א דבספר גנוי יוסף (בהשמשות לסו"ה) בשם חורת המנוח כתב דדוד המלך לא אכל ציום השבת דתענוג היה לו להתענות, וקיי"ל דאסור לאכול עד שיתן לבהמתו וא"כ כיון דהוא לא אכל גם לכלבים לא נתן לאכול, ולפי אחר אין המנוח להאכילם. אבל כשמת וטפלו בצירוסה לפני שלמה צו חל חיוצ מאונתם עליו, ולכן שאל שתי שאלות

ע"י שיסוי, כדאמרינן דין מיתת אדם, שור האילטדין פטור
כי יגח ולא שיגחוהו, אף כאן דינו כחם ואינו משלם אלא
חצי נזק ולפיכך סהם רצינו.

דרי שאף אם הזיק הכלב ע"י שיסוי של אחר או ע"י
החגרות בכלב, אף שמדיני אדם פטור דלאו ממנו הוא
ומעשה בידיים לא עשה, אין צעל כלב יכול לעטון שהמשה
אשם והוא פטור, אלא היות שהכלב שלו ממנו הוא וחייב,
ופליגו רק אם צמועד חייבים הצעלים נזק שלם או לא,
ממילא בזה דיון שהכלב יאח מעצמו מהבית חייב צעל הכלב.

(ט) מה דכתב המגיד משה דע"י השיסוי הוא כחילו לא
לא עשה מעצמו ודינו כשור האילטדין, ל"ע מהא
דכתב הרמב"ם (פ"ב ה"ב דרואה) אבל השוכר הורג להרוג
חבירו או ששלח עבדיו והרגוהו או שכפתו והניחו לפני הארי
וביטל צו והרגתו חיה וכן בהורג את עצמו כל אחד מאלו
שופך דמים הוא ועון הריגתו בידו וחייב מיתה לשמים
ואין בהם מיתה בית דין, והביא שם במשנה למלך וי"ל
הריטב"א בפרק א"ט מקדש בחצ דוקא שוכר דעבד מעשה
חייב צדיק שמים, אבל בדיבור לא מחייב, ואפשר שלא כיון
רצינו צ"ח או ששלח עבדיו והרגוהו דדוקא עבדיו שהם
שכורים לו ע"י. א"כ לפי הריטב"א בזה דשיסוי את הכלב
בדרך כלל הוא בדיבור ולא הוא מעשה, משא"כ הא דשור
אילטדין דמתגרה עם השור במעשה, ע"כ אמרינן כי יגח
ולא שיגחוהו.

(כ) והנה מה שמדקדק מהא דשלח עבדיו והרגוהו דדוקא
עבדיו שהם שכורים לו, אבל אם שלח ע"י דיבור
לא הוא מעשה ואפילו צדיק שמים אינו חייב, קשה בזה
זה נשמע כבר מהא דכתב אבל השוכר הורג להרוג חבירו
מדקאמר השוכר ולא שולח חבירו, קמ"ל דוקא ששכר אותו
דעבד מעשה אבל כששלח אותו בדיבור צעלמא אין כאן מעשה
ואינו חייב אפילו דינא. באמת קשה הא דנקט הרמב"ם
השוכר הורג וכ"י הא חנון (קדושין מג, א) הניח האומר
לשלו או לא הורג את הנפש וכ"י, הכי דאף כשלא שכר אותו
אלא רק מינוח שליח באמירה יש חיוב דיני שמים. וי"ל
דנקט כן לאשמעין דצ"ח דמחייבים את המשלח דינא רבה
אף בכה"ג מחייבים, והא דנקט הרמב"ם שניהם הא דהשוכר
הורג או ששלח עבדיו, י"ל דצ"ח לאשמעין אפילו לגבי עבדו
דמרת רבו עליו אמרינן דצרי הרב ודצרי התלמיד דצרי
מי שומעין, והעבד חייב ורבו פטור מדיני אדם.

(כא) אך לגבי כלבים שייך נמי הא דכתב הרמב"ם (פ"א
ה"ד דרואה) וכן כל ממשול שיש בו סכנת נפשות
מאות עשה להסירו ולהשמר ממנו יפה יפה שנאמר השמר
לך ושמור נפשך, ואם לא הסיר והניח המכשולות המצויים
לידי סכנה ציעל מות עשה ועבר בלא חשש דמים עכ"ל.
והיינו אף שלא קרה שום מקרה של אסון ושם דבר רע,
מ"מ אם לא הסיר את המכשול עובר בלאו ובעשה.

אלו יהא, אצא מה ומוטל בהמה וכלבים של בית אצא רעבים
ע"י. ותמה דמ"ל הא דהמהענה לא יתן כלל לבהמתו, וכי
המהענה אין צו איסור לער בעלי חיים. והא דאסור לאכול
קודם שיתן לבהמתו הוא רק לענין קדימה, אבל שלא יתן
לבהמתו כלל ודאי אסור אף המהענה, ובמשנה הלכות מאריך
בזה.

אמנם אפשר לתרץ לפי מה דאמרינן (שבת ל, א) שצקש
דוד המלך הודיעני ד' קיני ואמרו לו בשבת תמות
וכ"י כל יומא דשבתא הוי יתיב וגרים כולי יומא, פרש"י
כל שבתות השנה הוי יתיב וגרים שלא יקרב מלאך המות
אליו שהחורג מנינה ממות ע"י. וממילא מאחר שלא ראה
להפסיק מפני סכנת נפשות פשוט הדבר שאינו מחוייב לתת
מזון לכלבים, כדכתב הא"ח על הפסוק וכלל להשקות דהא
דאח"ל שאסור לאכול קודם שיתן לבהמתו דוקא כשאין כאן
סכנה או לער, דממקום סכנה ולער אדם קודם. וע"י מש"כ
בזה צ"ח דצבורי (ח"א סי' יג) ודבר פשוט כן מהא
דאמרינן (ב"מ סב, א) וחי אחיך עמך, חייך קודמים לחי
חברך.

(יז) ברם מה דכתב דמאחר שדוד המלך היה מתענה
דמענוג היה לו ע"כ לא היה מצוה ליתן לבהמתו
ולכלבים, ולאיש אחר אין מצוה להאכילם. זה ליתא שמפורש
איתא צ"ח (סי' שכ"ד ס"ק ז) דהא דנותנים מזונות לפני
הכלבים שמזונותיו עליך, דמאמרינן (שבת קה, ב) יודע
לדיק דין דלים, יודע הקב"ה לדיקו של עולם דין דלים זה
כלב שמזונותיו מופעים לפיכך שובה אכילתו במעיו ג' ימים,
וא"כ גם לכלב של אחרים יש מצוה לתת מזונות ע"י.
אכן ע"י ציד אפרים (א"ח קסז) שכתב דרוב העולם אין
נזהרים בזה דאסור לעשות קודם שיתן לבהמתו,
וגראה לפי שעל הרוצ יש להם עבדים ושכירים שגמסר
להם בהשגחה על בהמות ועופות והם מזהרים ועומדים
להאכיל אותם בצוקר השכם וחזקה שעושים שליחותם וע"י
וא"כ גבי דוד מלך ישראל צדדי שבו ממנוים על הרפתות
וכ"י והיו זכירים לשמור הכל כדת וכדין.

ה. חיוב תשלומי נזק לגבי בלב שחזוק

(יח) הרמב"ם (פ"א ה"ו דזקקי ממון) כתב חמישה מיני
בהמה מועדין מתחילה ברייתן להזיק אפילו
בן בני תרבות לפיכך אם הזיקו או המיתו נגיסה או
בנשיכה ודריסה וכיוצא בהם חייבים נזק שלם, ואלו בן האצ
בארי והדוב והנמר והברדלס וכן הנחש וע"י. הכי שאין
כלב נקרא מועד להזיק שיהיו הצעלים חייבים נזק שלם בכל
מה שמוזק הכלב.

ובתב עוד (שם פ"ב ה"ט) המשכה בלבו של חבירו בחבירו
פטור מדיני אדם וחייב צדיק שמים וצעל הכלב חייב
חצי נזק שכיון שהוא יודע שאם שיסה את כלבו להזיק נושך
לא היה לו להניחו. כתב הראב"ד (שם) ח"א אם מועד
הוא נזק שלם. המגיד משה (שם) כתב ולי נראה שאפילו
מועד אינו משלם אלא חצי נזק, כיון שלא עשה מעצמו אלא

דאף דכתב הרמב"ם שם דאין לוקון על לאו זה מפני שאין בו מעשה, מ"מ שייך בזה ג"כ הא דכתב (שם פ"ב ה"ה) לגבי הרבנים וכיוצא בהם שאין מחוייבים מיתה בי"ד, וז"ל הרי שלא הרגם המלך ולא היתה השערה לריבם לכך לחזק הדבר, הרי בי"ד חייבים מ"מ להכותם מכה רבה קרובה למיתה לאסרם במזור ומלוק שנים רבות ולענות בכל מיני ענין כדי להפחיד ולחייב על שאר הרשעים שלא יהיה להם לפוקה ולמכשול וע"ש. ואריך שיחיה חוק המגין על האדם ולהסיר כל ענייני סכנות המקפחים ומסכנים את חייו.

ו. אסור לאשה לגדל בלב

(כב) איתא (ב"מ ע"א, א) ארמלתא לא תרבי כלבא, פרש"י שמה תקלקל עמו. אכן בתוס' (שם ד"ה לא) כתבו משום לזוז שפחים בעלמא, לפי שהולך אחריה שלא נחשדו ישראל על הזכר ועל הבכמה, וגם אין איסור להתייחד. דרי שה"י סובר שיש לחוש שחבא לידי עברה, וכן כתב מפורש יותר (ע"ז כב, ב) שכתב לא תרבי כלבא שמה תחלוף ותריבענו עליה. וכתוס' סוברים שאין לחוש לעצירה ואף לא נחשדו שלא נחשדו ישראל על הבכמות ואין כאן אפילו חשדא רק לזוז שפחים. וכן נראה דעת הרמב"ם שכתב (פכ"ב ה"ז) מאיסורי ביאה (אלמנה אסורה לגדל בלב מפני החשד. וכן כתב בשו"ע אה"ע"ז). אף שהתוס' כתבו שלא נחשדו ישראל על הזכר ועל הבכמה וגם אין איסור להתייחד, י"ל דרש"י סובר דמאני דכמה אמוראי החמירו והתרחקו מיוחד בהמה, (וע"י קידושין פ"א, ב) ויחוד היינו יחוד מקרה בעלמא, אבל כשמגדלו ודר עמה בקציעות שפיר יש לחוש שיבא לידי עבירה. וזה י"ל ע"פ דר"י במשנה (שם) דקאמר לא ירעה רווק בהמה, דהיינו משום שהוא רועה וכו' עם הבכמה בקציעות שפיר חיישין [כדמחלק בזה (שם) ר"י דמחמוד לפרקים שאין דר תמיד אללה בבית, עם אחותו ועם אמו אף דר עמה תמיד] ואף החכמים שחולקים שלא נחשדו ישראל על הבכמה, י"ל כיון דמיסרך אחרי מירתתה, אבל כלבא אמרו אנשי דמשום אומא הוא דמסריך לא מירתתה, שפיר חיישין שחבא לידי עבירה.

(כג) היעב"ץ (ח"א סי' יז) כתב בזה"ל ושרי ליה מרי לפלוגא שגידל מכן עדרים עדרים בחור ביתו שאפילו אחד לא התירו במשנה, אלא א"כ קשור בשלשלת ואית ביח לעותא דרבנן ר"ל, שהמגדל כלבים כמגדל חזירים למינס עליה בארור. ולא חלקו הפוסקים בין כלב לכלב דלא קיי"ל כמאן דשרי בכופרים וכו'. וי"ל דלא שרי עפי מאחד לגטורי ביתא לחוד, דהכי מוכח מהא דגר שגפלו לו צירושא דלא מחייבים אותו למכור כי אם על יד ועל כרחך בכופרים מיירי דלא מזקו, דאל"ה ודאי שאסור לקיימם בביתו אפילו זמן מועט, ואפילו אחד לא אם אינו מקושר. ואפ"ה לא שרי אלא צמי שגפלו לו צירושא להשבותו רק כדי למוכרם מעט מעט שלא יפסיד הרבה, מיהא לגדל אלו אסור ש"מ בהדיא דכלבים הרבה אסור לקיימם בביתו בכל אופן, אפילו קשורים ג"כ.

ורצח להחלל שמגדלם לצורך אשהו מפני הבעלה, ואיכא בזה מיהא נמי משום זימה והכי נמי אמרינן ארמלתא לא תרבי כלבי משמע דאפילו חד לא מהך טעמא, וליכא למידק מה קמ"ל בזה כיון דכל אשה נמי אסור

דשאר אינשי ודאי שרי לרבויה חד אלא דלאתתא אסור לטויל ביה, ולארמלתא לרבויה גרידא נמי אסור. וזהו דסד"ה דלאתתא שרי עפי דצמי שימור את הבית מאריה וגנבה כיון דלית לה בעל, קמ"ל דאפ"ה אסור משום חשדא. ואז"ל שאסור לנשים בעלמא וכו', ביחוד באותם כלבים חלקים וערומים שקורים אותם בדומים יקרים לשחק ולהשתעשע, ויש בהם גם משום מושב לזיוע שהוא ממש מעשה ערלים כד מין ע"ש.

(כד) ולא זכיתי להבין כמה מדבריו, מה דכתב "דלא קיי"ל כמאן דשרי בכופרים וכו'". כן אמר דלא קיי"ל רבי ישמעאל דמתיר כלבים כופרין, אבל גם חכמים שחולקים ואוסרים, לא אוסרים מטעם דאסור לגדל כלבים אלא כדתיא שם צהבירייתא כשם שאמרו אין מגדלים בהמה דקה כך אמרו אין מגדלין חיה דקה, ר' ישמעאל אומר מגדלים כלבים כופרין וכו' מפני שעשויים לנקר את הבית. פרש"י כלבים כופרים קטנים וננסים ל"א כלבים גדולים של ליידיס ואין מזיקים הרי שכלבים אלו הם מין כלבים שאינם בכלל הא דאסרו לגדל כלבים. וכן פסק הרמב"ם (פ"ה ה"ב דנזקי ממון) ולפי"ז כלבים האלה רק בארץ ישראל אסור לגדלם ולא בחוץ לארץ, ואף בארץ ישראל במקום יערות ומדבריות מותר.

אמנם מה שכתב "ושכיחא נמי סכנתא בכולהו כמו שאירע כמה פעמים ר"ל וכל סכנתא לחומרא" באופן זה ברור שאסור לגדלם אבל זה נכנס בזה דאמר רבי נתן מניין שלא יגדל כלב רע בחור ביתו וכו' שג"ל לא השיב דמים בחור ביתך, ואין בכלל זה כלבים כופריים שאינם מזיקים. וכן מפורש בהרמב"ם ה"ל שכתב אמרו חכמים ארור מגדל כלבים וחזירים מפני שהיזקן מרובה ומאני.

(כה) וכן מה שכתב דלא שרי עפי מחד לגטורי ביתא דהכי מוכח מהא דגר שגפלו לו צירושא דלא מחייבים אותו למכור כי אם על יד, וע"כ שאינו מזיק ומקושר מיירי, ודוקא בגר צירושא התירו ולא באחר, רק אחד ומקושר כדי לרכו ביתו ע"ש. גם זה קשה דמשום לשמור ביתו לא התירו כמו שלא התירו כלבים כופריים משום שמנקים את הבית, ומיירי מכלבים שאינם מסוכנים אבל הם נזכרים, וגם עלולים לשדך. ואם הם קשורים אין כאן איסור. והא דגר מיירי שלא יכול לקושרם שהקשירה מזיקה להם, בזה"ג אמרינן דמ"מ אין מחוייב למכור אותם ביחד כדי שלא יפסיד וסוגר אותם ברפת וכדומה. ואף דתנא לא יגדל אחד את הכלב אלא"כ קשור בשלשלת דקאט כלב לשון יחוד דצמי לאשמעין דאף כלב אחד לא התירו רק כשקשור. והיעב"ץ צעמנו כחז אם לא כשיש לאדם צחם וחלוצות או עדר דלא סגי ליה בזה, אבל לפי"ז נחת דברך, לשיעורים, וגם היו לריכים לפרש זאת ולא מלאנו אף אחד מהפוסקים שמחביר מזה שרק אחד התירו.

[ותימא גדולה על האורז הפוסקים שצ"ה ומאסף כל האחרונים ולא הזכיר בכלל את שאילה יעב"ץ ה"ל בזה"ע סי' כב].

(כו) כתב בס"ח (תהר"ח) יש דברים הרבה מרבים הכל זה המגדלים עופות לנוי ולקילוס ומה שמוציאים עליהם ה"ה לו לתת לעניים. וע"י במהרש"א (סוטה מח, א) שפירש מאמר רז"ל זמרא צביתא חורצא בסיפא שג"ל קול ישורר בחלון חורב בסף. דהיינו שמעמידים להם לחענוג עופות המאפפים בחלונות ע"ש.

אפילו אותם שמזיקים את מי שאינם מכירים דבציר הסמוכה לספר מסתמא משתמש בכלבים רעים כאלה אבל המדרש חלק שם על המדרכי ומזחה אותו בשתי ידים וז"ל: ולא נהירא כלל, חזק דעיינו ראות דאין אנחנו צריכין שימור יותר מעיר הסמוכה לספר, וכי היכא דקושר לשם ביום הכי נמי לדידן, ועוד נהי דאיכא חששא טובא האידנא וצריכין יותר שימור מימינו נראה להחזיר דאיכא השמות דמינן בביתך וסכנת נפשות מחמת חששא דשימור מוון ולא אמרו חכמים אלא ומחזירי בלילה, כלומר בזמן שאין אנשים מצויים וליכא השמות דמינן בביתך שכיח כלל מה שאין ביום, עכ"ל.

אבל דברי תהרש"ל קשים הלא המדרכי מסתמא מיירי באופן דהישראלים צריכים שימור לא רק מגנבים אלא גם מגולגלים ורוצחים עוברי דרכים ולמשל שהישראלים גרים בכפרים ואפילו ביישוב כשהם גרים בציירות גדולות כמו ניו יורק שיש רציחות רבות בכל יום לדאבוננו והם סומכים על הכלבים להודיעם ולורדם או אפילו שהיכלבים יזיקו את הרוצחים, ומדוע פשיטא ליה להמרש"ל שיש בזה רק שימור של ממון, ועוד דבר מדוע פשיטא ליה שהי משנה מתיר בעיר הסמוכה לספר לקיים כלב בלי קשירה רק בלילה וצריכין לקשור אותו ביום הוא מהטעם דבלילה אין אנשים מצויים בביתם וליכא השמות דמינן, אולי זה משום דבעיר בארץ ישראל ידאו הגוים לבא ולהרוג ולגזול ביום ולפיכך אין צורך להחזיר הכלבים, ומפני שהכלבים יכולים לחזיק צריכים הם להיות קשורים ביום, אבל בלילה יש מורא שתגונים יבאו וירצחו לפיכך מתיר המשנה לקיים את הכלבים בלי קשירה בלילה, ובאמת קשה להמרש"ל דלפי סברתו דבלילה מתיר מפני שאין

אנשים מצויים בביתם קשה מדוע דוקא בעיר של ספר מותר, הלא בכל עיר מותר מפני שאין השמות דמינן בלילה, אבל מהי מדרכי נראה דמפני שאנחנו דרים בין הגוים ויש ספק סכנת נפשות מותר לגדל כלב דע בבית אפילו בלי שלשלאות ואפי' ביום מפני שהלאו ולא תשים דמים נדחה מפני ספק סכנת נפשות, ובאמת נראה כן מדרכי המדרש"ל בעצמו דהוא מציער על המדרכי שהוא מתיר השמות דמינן בבית מחמת חששא דשימור מוון, אבל היך ניחא לו להחזיר זה משום חשש סכנת נפשות ופיקוח נפש נמצא דלפי דברינו גם המהרש"ל יסכים עם פסק המדרכי המהרש"ל מביא גם דברי הגהות מיימר

ניות הלכות רוצח פרק יא ס"ק ג דאסור לגדל כלב רק בתוך ביתו ומביא הגמרא בסוף אלו נעזרות ומפ"ק דבבא קמא: ובי נתן אומר מנין שלא יעמיד אדם סולם רעוע בתוך ביתו ולא יגדל כלב רק בתוך ביתו ת"ל לא תשים דמים בביתך, עכ"ל, ומשמע מהגמרא שם דאפילו בשלשלאות אסור לגדל כלב, דשם אמרין דמשמאין ליה עד דמסלק היוזקא, וכן פירש רש"י שם בהוי"א ב"ה עד דמסלק היוזקא וז"ל: שהרגם, עכ"ל, עין שם, אבל הג"מ אומר דמותר לגדל כלב שאינו רע כמובן כלב שאינו מזיק אדם אע"פ שהוא מנבה ומביא ראיה לזה מע"ז דף כב, ב, מהא דתני רב יוסף ארמלתא לא תרבי כלבא בארשפיוא מפני החשד, משמע הא אחר מותר, וזה איירי בלי קשירה כדפירשו חוס' בבא מציעא דף ע"א, א, ד"ה לא דלהכי אסור משום לוח שפתים שהולך הכלב אחריה, ותהרש"ל בים של שלמה אומר שהרבה סומכים עצמם על ראיות הגהות מיימוניות לגדל כלבים בביתם בלי קשירה, אבל הוא מדרחה וראיה מגמרא דע"ז ומוקי גמרא

דהם דאיירי בכלבא דכופרים שהם כלבים קטנים ולא נבוי או דאיירי בכלבים גדיר לים שרגילים לצוד עמם שג"כ אינם רגילים להזיק, והמהרש"ל אסר לגדל כלב בים בלי קשירה אע"פ שאינו מזיק אדם רק שהוא מנבה ואשה מפלת מיראתו וז"ל: דין כלב רע לא יגדל אדם בתוך ביתו אלא בקשירה מעולה ומחזירי בלילה אם הוא מפני חשד גבבים, ולא דוקא כלב רע אלא סתם כלב שהוא מנבה בכל אדם קרוי רע, ודוקא כלבים קטנים לניו הבית או כו"ג דידוע לכל שאינו מזיק מותר אפילו בלי קשירה, עכ"ל, אבל קצת קשה לשיטת המהרש"ל דהטעם דמותר להחזיק כלבים שמנבחים בלי קשירה בלילה הוא מפני שבלילה אין השמות דמינן, א"כ נתן דבריו לשיעורין, דבתחלת הלילה כשבני הבית נעזרים או כשיש מצאיות שהשכנים או חברים יבאו הביתה הכלב צריך להיות קשור בשלשלאות, וזה לא מציעו בגמרא או בפוסקים.

אבל מה שהרמ"א מתיר לגדל כלב בומ"י נינו ביום אפילו בלי קשירה אם הוא אינו מועד להזיק אדם היינו אפילו כלב שמנבה, דאם אינו מנבה איזה שמירה עושה הכלב, א"כ משמע דהרמ"א אסר להחזיק כלב בלי שלשלאות רק אם מזיק בני אדם, ולא כמו שהבין הסמ"ע שם בש"ע ח"מ סי' טס ס"ק ה דהוא מתיר רק כלבים שאינם מנבחים, דהרמ"א מדמה אותו חיות שאנו שריון בין הערכים לעיר שיש בה ספר ואין אנחנו מקפידין מה שהכלבים מנבחים שבוה שומרים אותו ובאופן זה לא תקנו באור שלא לגדל כלב בלי שלשלאות, אבל את זה צריכין להבין מדוע אסר הרמ"א לגדל כלב שיכול להזיק בלי שלשלאות, והם אסור לגדל כלבים כאלה בעיר של ספר? וגם צריכין לידע טעם

של הגהות מיימוניות דמתיר לגדל כלב שמנבה כדמרא דע"ז ולא מתיר כלב רע, דממה נפשך אם אנחנו בחזק לארץ היום ודומין לעיר שיש בה ספר היה לו להחזיר כלב רע כמו חתם. לפענ"ד בירור שיטת הפוסקים תלוי בפשט המשנה ברא קמא דף ע"ב, ב, והגמרא שם דף פ"ג, א, הגמרא אומרת דלגדל כלב רע אסרו חכמים באור וז"ל: תניא רבי אליעזר הגדול אומר תגדל כלבים כמגדל חזירים, למאי נפקא מינה למיקם עלה באור, עכ"ל, וכן פסק הערוך השלחן ח"מ סי' טס ס"ק ד וז"ל: ובמקום שאסור לגדל קם עליה באור, עכ"ל, אבל קשה מדוע אנחנו צריכים לתקנת חכמים, הלא בב"ק דף טו, ב, יש ברייתא וז"ל: דתניא רבי נתן אומר מנין שלא יגדל אדם כלב רע בתוך ביתו ואל יעמיד סולם רעוע בתוך ביתו ת"ל לא תשים דמים בביתך, עכ"ל, הלא יש לאו מן התורה, ואע"פ שהרשב"א בבא קמא דף מו ב"ה אלא, אומר בדברי רבי נתן שהיא מדה חסידות, אבל פשוט קשה לומר כן, ומוכרחין לומר שהרשב"א מכוון שרבי אליעזר וגם רבי נתן פוטרין לבעל שור המועד מתשלומין אם היה לו שמירה מעולה, אבל הבעל אסור לקיים אותו משום מדה חסידות ואין מניישיין אותו מוון אם הוא עובר ומיקים אותו ועובר על לאו דלא תשים, ועוד קשה כי מדברי רבי נתן משמע דאסור לקיים כלב רע אפילו בשלשלאות, דגמרא אמר שם דמשמתינן ליה עד דמסלק היוזקא וזה סותר מה שנאמר במשנה דף ע"ב, ב, וז"ל: לא יגדל אדם הכלב אלא אם כן היה קשור בשלשלאות, עכ"ל, אבל כשמעתינן בלשון המשנה והגמרא אין אנו מוצאים לשון של כלב רע אלא סתם כלב, וזה לשון המשנה שם: לא יגדל אדם את הכלב

אם יש לו סולם רצוע בתוך ביתו ויש לו מודעה על זה אם זה סוגי או לא וצריך עיון.
ועוד שאלה יש לאותם שמחזירים לקיים כלב בבית במקום שיש סכנה לבעל הכלב אפילו בלי שלשלאות. האם זה דווקא בבית או אפילו בחוץ גם כן. ולכאורה הלא רוב הפוסקים אומרים דבחתול רע כל המוצאו חורגו מפני שזה תקלה וסכנה לרבים. ומסתמא הוא הדין בכלב רע, או אולי זה דווקא בחתול רע שהוא תקלה וסכנה לרבים אבל כלב שהוא שומר את בעליו מן רציחה אולי זה דוחה דין תקלה לרבים. וצריך עיון.

8

מודעה במקום שנכנסים ויזהר שיש כלב. מהגמרא בבא קמא דף פג. א נראה שיש נפקא מינה דה"ל: והיא אהתא דעלת למיפא בחזקא ביתא נבח בה כלבא אמר לה מריה לא תיספי מיניה שקילי גיבית אמרה ליה שקיל טיבותיך ושדיא אחיורי כבר נד ולי עכ"ל. משמע דהאזהרה של הבעל לא היתה בחשבת מפני שהחזיק כבר נעשה קודם שהאשה שמעה האזהרה. אבל באופן אחר אם היה מודיע לה מקודם היתה מועלת האזהרה והיה מתיר לקיים את הכלב. אבל באמת אין זה ראיה. דשם אם היה מודיע לה מקודם דשקילי גיבית חרי אין זה כלב רע. אבל בכלב רע אולי אינה מועלת אזהרה. ובאמת יש שאלה למשל

וצריכים למיר דמה שאמר הרמ"א דה"ל: מיהו נראה אם הוא כלב רע שיש לחשש שיוזק בני אדם דאסור לגדלו אלא אם כן קשור בשלשלאות של ברזל עכ"ל. מירי בכלב רע שיכול להזיק אדם עד כדי מיתה. וכן גם כן היא שיטת הגהות מיימוניות פרק יא הלכות רוצח ס"ק ג דמתיר במונינו סתם כלב אבל לא כלב רע. עיי' שם.

ונראה לי דמה שהרמב"ם אסר לקיים כלב וחתול רע ומצריך להורגם הוא מוכרח משום דפסק בהמשנה בבא קמא דף מה. ב בשור המועד דאין לו שמירה אלא בסכין כרבי אליעזר, אף על פי דלענין תשלומין פסק כרבי יהודה דבשמירה פחותה פטור מלשלם את המועדות אבל אסור לקיים אותו אפילו בשמירה מעולה כרבי אליעזר ורבי נתן. וכן פירש הרמב"ם בהד"א בפני המשניות דף מה. ב ד"ה קשור בעליו במסורה ונעל בפניו כראוי כו'. מסורה הוא החבל או כיצא בו שקשורין אותו בו וחלכה כרבי יהודה אבל חיוב לשחטו כדי להסיר היזקו. עכ"ל. וכן פסק הר"ף ג"כ בסוף פרק שור שנגח ד' וה' דבריו הר"ן שם צ"ע. עיי' שם.

נמצא דאותם שמפרשים המשנה דבבא קמא דף עט. ב מירי בכלב רע. כמו תוס' מאירי, מרדכי, תוס', המהב"י, יש להם ראייה מן המשנה דמתיר כלב רע בעיר של ספר דבספק סכנה של בעל הכלב נדחה הלאו דלא תשים ומותר כלב רע כזה בבית אפילו בלי שלשלאות. אבל רש"י והרמב"ם דמפרשים המשנה דמירי רק בסתם כלב ובעיר של ספר מותר רק סתם כלב בלי שלשלאות ובמקום דאין סכנה אפילו כלב כזה צריך שלשלאות. אבל אצל כלב רע דיכול להמית אסור לקיים אפילו בשלשלאות וצריכים להורגו אפילו

במקום שיש ספק סכנה לבעל הכלב והוא צריך לכלב לשמירה. והרמ"א סבירא ליה גם כן כדברמב"ם דרק כלב סתם מותר בלי שלשלאות במקום ספק סכנה. ומפני זה מתיר סתם כלבים בלי שלשלאות במונינו מפני שאנחנו דרים בין הגוים, אבל הוא חולק על הרמב"ם בזה דהוא מתיר לקיים כלב רע בשלשלאות. ונראה לי דהגהות מיימוניות מסכים להרמב"ם בכל הפרטים. והמרדכי מתיר כלב רע שיכול להמית בכל המקומות שישראלים דרים בין הגוים אפילו בלי שלשלאות. והמהרש"ל אינו מתיר בלי שלשלאות אפילו כלב סתם רק כלב שאינו מנבא כלבים כופרים. אי"כ לפע"ד אליבא דרב הפוסקים מותר לקיים היום שנחרבו הרציחות כלבים סתם בבית בלי שלשלאות. אבל כלבים רעים שיכולים להזיק עד כדי להמית יש ספק גדול אם מותר לקייםם וצריכים להחמיר. כנ"ל. אבל קשה להבין שיטת רש"י. רמב"ם. ורמ"א דאסור לקיים כלב רע בלי שלשלאות בעיר דאסור לקיים כלב רע בלי שלשלאות. סכנה לבעל הכלב הלא הרמב"ם וכל הפוסקים סבירא להו כשיטת הבעל דאדם אינו צריך להכניס עצמו בספק סכנה להציל חבירו שהוא בודאי סכנה למשל כשהבירו טובע בים וכדומה ואינו עובר על לא תעמוד על דם רעך דלא כהירושלמי. עיי' בחושן משפט סי' תכו. ומדוע יהיה אסור לקיים כלב רע לשמירת גופו כדי להציל חבירו מספק סכנה אם יכנס לרשור תו. ואולי ס"ל להרמב"ם דכיון דבעל הכלב אין עכשיו בסכנה רק רוצה למנוע ספק סכנה זה רק חשש סכנה ואינו דומה לספק סכנה.

ועוד יש לעיין לאותם האוסרים להחזיר כלב בבית בלי שלשלאות אם יש נפקא מינה אם בעל הכלב ישים אזהרה או

ומפחית את האנשים. לכן, אם יהיה קשור – יהיה מותר. ובתפקידי השמירה של הכלב – מותר לשחררו מקשיירתו בלילה, כי צריך לשמור ולמלא תפקידו כראוי. וכן פסק **הרמב"ם** (הלכות נקי ממון הי"ט) ו**בשו"ע** (ח"מ תט, ג.)

לעומת זאת בהמשך הגמרא נאמר: "המגדל כלבים כמגדל חזירים". ועובר על ארור ומדיגש הרמב"ם בפירושו, שאין זה מפני שיש בהם תכונה מיוחדת של טומאה, אלא "מפני שהזיקן (של החזירים והכלבים) מרובה ומצוי" א"כ, כלב מהווה מקור לזק והפרעה יותר מכל בעל חיים אחר, וממשמעות דברי חז"ל מובן שכל זה אם הוא אינו קשור אך כשהוא קשור – אין איסור בגידולו.

ובכבר תמה בשו"ת "קול מבשר" (ה"א סימן ל"א) בתשובתו בענין סחורה בבעלי חיים טמאים (כבשר חזיר או נבלות וטרפות), על דברי הרמב"ם הנ"ל. והקדים להביא את דברי **המאירי** האומר: שהארור נוסף אף למי שעושה סחורה בחזירים, מטעם איסור לסחור בדברים טמאים. ו**להרשב"א** אסרו חז"ל בארור לגדל חזירים אף כשנודמו לו או נפלו לו בירושה. ושני פירושים אלה צוינו כבר בדברי התוספות **פסחים** (דף כ"ג ס"א) ושם נאמר גם פירוש שלישי בשם התוספות ב"א קמא דף פ"ב, שבהמות טמאות אחרות מותר לגדלם למשוח עורות בשומן או למכרן לישראל שימשח בהן – מותר, אבל בחזיר אסור הכל בארור.

אך הרמב"ם כתב וז"ל: "ומה שאמר לא יגדל חזירים הוא הדין לשאר דברים שאסורין באכילה אבל זיבר בחזירים, כפי הידוע שהם אפשר לגדל כמו הבקר והצאן". למעשה שיטת הרמב"ם חורגת מכל הפירושים, המחלקים באופן ברור בין איסור גידול חזירים, לבין גידול יתר בעלי החיים הטמאים. והקשה שם הגר"מ ראט זצ"ל דדברי הרמב"ם הם בניגוד גמור לדברי הגמרא **בבא קמא** (דף פ"א) משום מעשה שהיה בימי מלחמת הורקנוס ואריסטובולוס נתחדשה הלכה זו גבי חזיר באופן ספציפי, ובאותה שעה אמרו ארור האיש שיגדל **חזירים** דוקא. וכן הוא בגמרא בסוף מסכת סוטה, ובמנחות (דף ס"ז).

ובהלכות נזקי ממון (פ"ה ה"ט) כתב **הרמב"ם**: "וכן אסרו חכמים לגדל חזירים בכל מקום וכן אמרו חכמים ארור מגדל כלבים וחזירים מפני שהזיקן מרובה ומצוי". והוא תמוה מאד, דהרמב"ם חדש טעם

"מים ההלכה"

מאת הרב יונה מצגר שליט"א

סימן ק"א

גידול כלבים בבית

שאלה

האם מותר לפי ההלכה לגדל כלב בבית שיהא כאמצעי לשמירה מפני גנבים?

תשובה

המשנה במסכת בבא קמא (דף ע"ט ע"ב) אומרת: "ולא יגדל אדם את הכלב אלא אם כן היה קשור בשלשלת. ופירש רש"י: "מפני שנושך ומנבח ומפלט אשה מיראתו".

כוונת רש"י היא עפ"י **הגמרא בבא קמא** (דף פ"א) המספרת על אשה, שנכנסה לשכנתה כדי לאפות אצלה פת, והיה שם כלב נובח. אמר לה בעל הבית, אל תפחדי ממנו, אין לו שיניים. אמרה לו: "נטולה טובתך ומוטלת על הקוצים, כבר נעקר הולד", כלומר אין כבר כל תועלת לדברך שלכלב אין שיניים, כי ניוחמי הבל הם, משום שאני מרגישה שכבר החלה אצלי ההפלה של העובר מרוב פחד.

הגמרא שם (בדף ע"ט ע"ב) אומרת שאם גרים בעיר הסמוכה לספר – שיש בגידול הכלב משום שמירה לבטחון – "קושרו ביום ומתירו בלילה".

כלומר, מכיון שכל האיסור של גידול הכלב הוא מפני שמוזיק

ובשיבוטא (דג) וה"ה שחייב להאכיל את כלבו דאפילו ביו"ט מותר לטרוח ולתת לפניו מזונות.

והוכיח עוד מדברי הגמרא בקידושין בהחזא דאמר לאשה התקדשי לי בכבר ואמרה לו תנחו לכלב, אם היה הכלב שלה – מקודשת. לפי שמוזונותיו עליה. משמע שהיה לגיטימי לגדל כלב ברשות האדם.

והוכיח עוד מדברי הגמרא בקידושין בהחזא דאמר לאשה התקדשי לי בכבר, ואמרה לו תנחו לכלב, אם היה הכלב שלה – מקודשת. לפי שמוזונותיו עליה. משמע שהיה לגיטימי לגדל כלב בביתו של אדם.

נימה חיובית נוספת שאין החלכה מתנגדת לגידול כלבים. נמצא ב"ש"ת "משיב דבר" (ח"א סימן מ"ג) ה"ח בהערת אגב על פירוש הגמרא המספרת שירבי פתח את אוצרותיו בשני בצורת אמר יכנסו בעלי מקרא בעלי משנה, בעלי גמרא בעלי הלכה, בעלי הגדה אבל עמי הארץ אל יכנסו. דחק רבי יונתן בן עמרם ונכנס. אמר לו: רבי, פרנסני! אמר לו בני קריית? אמר לו: לאו. שנית? – לאו, אם כן במה אפרנסך, אמר לו: פרנסי ככלב וכעורב...

ומתלבטים המפרשים מדוע דוקא דימה את רצונו להתפרנס כמזון הניתן לכלב ולעורב? מפרש"י שם שחש הקב"ה עליהם, לפי שהכלב מוזונותיו מועטין לפיכך שוהה אכילתו במעיו שלשת ימים, וגבי עורב כתוב: "לבני עורב אשר יקראוי" לפי שהעורב אכזרי על בניו, והקב"ה מומין לקח יתושין..."

על כך שואל בעל שו"ת "משיב דבר" (שם) דאם רמו לו שיאחו שדרכו של הקב"ה לזון את בריותיו השפלים, הלא הקב"ה זן ומפרנס מקריני ראמים עד ביצי כנים, א"כ מדוע נתייחזו דוקא הכלב והעורב, אלא אולי מפני שמתפרנסים שלא כדרך הטבע, וזה ודאי שלא ביקש רבי יונתן מרב, דאין מידתו של ע"ה להתנכר בכך ולדבר דברים כאלו.

לפיכך פירש שם פירוש מעניין שממנו נוכל להבין את יחסו לגידול כלבים, דידועים דברי חז"ל בשלהי מסכת שבת, דכלב מוזונותיו עליו ואף דהנאותו מעוטה והיזקו מרובה, מכל מקום כיון שגדל הכלב בביתו של אדם ועיניו מופנות לעזרת בעל הבית – חייב האדם לזונו. ועוד תנן שם (בפרק מפניו), "רשבי"ג מתיר בלון מפני שהוא מאכל עורבין" ומסביר רש"י שם: דדרך שרים לגדל מפני הכבוד אע"ג שאין שום הנאה ממנו.

מעצמו שלא נמצא באף מקום ובכך סותר את דברי עצמו בפירוש המשניות על הגמרא בב"ק שם.

אמנם בגמרא ב"ב קמ"א (דף פ"ג ע"א) אמר ר"א הגדול "המגדל כלב כמגדל חזירים" אך עיי"ש בתשובתו שהקשה אף על זה, ועיין עוד ב"ש"ע חושן משפט (סימן ת"ט סעיף ב' ובסמ"ע שם).

בטור ובש"ע (ח"י"ט סימן ת"ט סעיף ג') מחתיחים ל"יכלב רע"י – שדוקא הוא צריך קשירה, אבל סתם כלב שאינו מזיק ונחשב לכלב טוב – אין צורך לקשרו. וז"ל השו"ע שם: "אסור לגדל כלב רע. אלא א"כ הוא אסור בשלשלת של ברזל וקשור בהם, ובעיר הסמוכה לספר מותר לגדלו וקשרו ביום ומתירו בלילה".

וברמ"א שם נאמר: והשתא שאנו שרויים בין העכו"ם בכל ענין שרי ופוק חזי מאי עמא דבר (נצא וראה כיצד העם נוהג) מיהו, נראה שאם הוא כלב רע שיש לחוש שיזיק בני אדם, – אסור לגדלו אלא א"כ קשור בשלשלות של ברזל.

ב"ש"ת שאלת יעב"ץ (ח"א סימן י"ז) דן בשאלת הקדמת אכילת מזונו של אדם לפני אכילת בהמתו.

ופתח שם בתשובתו בספק האם מה שחז"ל דורשים על הפסוק "ונתתי עשב בשדך לבהמתך" וחדר כתוב "ואכלתי", משמע שאות מזון הבהמה יש להקדים לפני האדם או לאו דוקא. אך דחה את ספקו והכריע שכלב וכל חיה אחרת בכלל בהמה הם. וראה לדבריו בענין כלב מדברי **התוספות בבא בתרא** (דף ח' ע"א) ככלב וכעורב ש"יבהמה" בגימטריה "כלב", (=52).

והרחיב שם ביתרונות הכלב והחתול ותועלתם לאדוניהם וז"ל "הכלב עבודתו גדולה, עבד נאמן לאדונו לשמור הבית מאריא וגבגי ביום ובלילה, ואע"פ שאינו עושה מלאכה (מסוימת), עקמת שפתיו וחריצת לשונו הווי מעשה על כל פנים חרי חן באין בשכרן ומוזונותן עליך".

ועוד כתב שם, דקיימא לן נמי נותנין מזונות לפני הכלב בשבת, וגם טורחין בשבילו לתקן מאכלו בשבת וביו"ט, כדתנן "מחתיבין את הנבלה לפני הכלבים", שמע מינא ודאי דאית בהו נמי קצת מצוה. ולא גרע מעופות דחשיבי בעלי מלאכה כדאמרין דש באוונין ותרעולין, ואפילו דגים נחשבים בגמרא כבני מלאכה, כדברה הנהיג בעינא

א"כ רבי יונתן לא הראה חכמתו לפני רבי, אלא מפני שרבי היה נשיא ושר גדול ודאי נמצאו בביתו כלבים ועורבים שהיה מפרנסן כדין, ועל זה רמז לו ר' יונתן בן עמרם, דאע"ג שאין נהנים ממנו (כי אינו ת"ח) בכל זאת לא אגרע מכלל ומעורב שאף מהם לא נהנים כ"כ, דהנאתם מועטת, ורק משום שעניניהם על בעה"ב חייבים לזנום, אי"כ עיני גם כן תלויות עליו רבין, לכן פרנסני ככלב וכעורב".

מדבריו נשמע, דכ"כ פשוט לו שרבי מגדל כלבים בביתו, וזאת, דוקא בהיותו איש שר וחשוב, ונראה מכך שלאנשי המעמד הגבוה היו כלבים בבית.

לעומת זאת בשו"ת "מנחת יצחק" (ח"ז סימן ט"ז) נמצא פנים אחרות 'ביחסו לגידול כלב בבית. הגר"י ויס שליט"א בדיונו בשאלת טלטול פח אשפה בשבת, כיון שמשליכים לחוך הפח עצמות שאינם ראויים למאכל והם מוקצים מחמת גופם, מצטט שם מדברי השו"א "ואפילו שראויים לכלבים הלא בעינן שיהא רוב בני אדם שבעיר מחזיקים כלבים" (ועי' בשו"ע או"ח סימן ש"ח סעיף כ"ט).

ודיוק מדברי הרמב"ם (הלכות שבת פכ"ו הי"ז) שכתב: אין מטלטלין... מפני שאין אלו וכיוצא בהן מצויין אצל רוב בני אדם"

וכתב המשנה ברורה (שם סי"ק קי"ט) על דברי השר"ע "והוא אינו ראוי אלא למאכל היה ועוף שאין מצויין" כותב המשנה"ב, וז"ל "שאינם מצויין אצל רוב בני אדם, ומה שעשירין מגדלין אותו המין בבתיהם לא נחשב מצויין".

ושאל על כך הגר"י ויס שליט"א "לפי"ז דברי הרמ"א שסתם וכתב דכלבים מצויין, וכי בזמן הרמ"א היה הדור פרוץ כל כך? חס וחלילה שיהיו רוב בני אדם מגדלים כלבים!" ממשמעות פליאתו נשמעת הסתייגות מגידול כלבים, למרות שאינו מתייחס לעצם היתר גידול כלבים בבית.

ברם משמע מדברי השר"ע והפוסקים דלעיל שכלב אינו מיועד לשמירה דוקא, אלא יש באמצעותו אף סיוע אחר כגון שבכל פעם מודיע לבעליו על בואם של אנשים זרים לביתו.

אמנם במקורותינו מוצאים ביטויים בוטים כנגד הכלבים, כגון: "שהכלבים עזי נפש לא ידעו שבעה" (ישעיהו נ"ו, ג"א). ובתהלים (כ"ב,

י"ז) נמשלו הרשעים לכלבים, והגמרא בפסחים (דף ק"ג מ"ג) אומרת שהכלבים שואגים זה את זה. בקבלה מצוי לשון "כלבין חציפין", והתורה אוסרת להביא למזבח אפילו "מחיר כלב" כלומר, בעל חיים שנקנה ע"י החלפת כלב. כנאמר בדברים (כ"ג, י"ט).

לעומת זאת ביציאת מצרים משבחים את הכלבים, "ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו". ועל כך דורשת הגמרא בפסחים (דף כ"ב), שקיבלו על כך שכר, והגמרא (שם דף ק"ט), מציעה לדור במקום שנמצא בו כלב כדי שיתריע מפני גנבים ואויבים. הכלבים מהווים סימן להליכותיו של מלאך המוות בלילתם בלילה, ולבואו של אליהו בשמחתם (כדברי הגמרא בברכות).

מ"מ לא נאמר במפורש בחז"ל שיש איסור לגדל כלב בבית. אלא רק מפני המגבלות הקשורות בסכנת נשיכותיו ונביחותיו, שעל כך החלכה מתייחסת כפתרון ע"י קשירתו.

לכן:

מן הדין, אין איסור לגדל כלב, כי לרוב הכלב מסייע לאדם בשמירה מפני גנבים ואויבים. כלב המזיק ומפחיד בנביחותיו צריך לקשרו בשרשרת אך אם הכלב מאולץ ואינו מזיק יכול להיות חופשי.

דמי הנזקים שגורם הכלב, על בעליו לשלם, כמו כן עליו לדאוג לנקיון המקומות שהכלב ליכלך. והוא הדין בחתול או קוף, וכל יתור בעלי החיים הגדלים ברשותו של אדם. ברם, יש פוסקים המביעים את מורת רוחם מגידול כלב בבית בגלל שהוא בעל חיים טמא.

ספר שאלת יעבץ

הלק ראשון

המחבר: הרב יעקב עמרין סגן יעבץ

המקום: תל אביב

1924

הוצאת גראסמאן
Published and Distributed by
E. GRASMAN PUBLICATION HOUSE
49 CANAL STREET
NEW YORK 2, N.Y.

אלא שיראה לי אעפ"כ אין בזה חיוב
מ"מ כדמומם שאין כ"כ
קפידה להקדים להם
הדקה שאינה בזה מלאכה. מכל מקום
המזונות אם לא ממדת
דואי שהיא בכלל דין זה. שעיקרו משני
למר ב"ח. שהרי היא סמוכה מליך.
ואם לא תהא לה עם קבוע לאכילה חק

ולא יעבור, חמות ברעב. כי אין מי שאכילה. וגם היא אינה
מואזה מאכלה מזומן לפניה, לכן הסילה תורה חובה על האדם שהן
שלו, לפרנסתם קודם שאכל הוא עצמו לקנות מדת רחמנות בנפשו.
(ועמ"ש סק"י וק"א לענין לביה ולענין סירוס) משא"כ באלו
שמונותיהן מזומן תדיר בכל מקום. שכלב חוטט בלשונות ומגדר
העלמות וכלבא בכפנה גללי בלע. וכן החתול מזונותיו עמו בכל
מקום שהוא, ולא יחסר לחצו להחפרים משא"כ מאכל וכל דבר
מיוחד שמשליכין אליו. וגם ניוון מלית העכברים, והכלב אינו
לריך למזונות הרבה. כמ"ש יודע הקב"ה בכלב שמונותיו מועטין
כו'. ואף אם נותנין להם דבר מאכל, אין להרבות להם כמ"ש ז"ל
משח אורניה וחוטרה אבתריה. משמע דליכא קפידה כולי האי
להקדים להם המזונות (ושרי ליה מריה לפלגיה שגידל מהן עדרים
בתוך ביתו. שאפילו אחד לא החירו במשנה אלא אי"כ קשור
בשלשם ואית ביה לעותא דרבנן ר"ל, שהמגדל כלבים כמגדל
חזירים למיקס עלה בארור. ולא חילקו הפוסקים בין כלב לכלב.
דלא קיי"ל כמחל דשרי בכופרים. דייחידא הוא. ושכיחא נמי סכנתא
בבולא כמו שאירע כמה פעמים ר"ל וכל סכנתא לחומרא. ואפי'
מאן דפליג בכופרים. ר"ל דאפי' לא שרי עמי מחד. לנעורי
ביחא בלחוד. דהכי מוכח מהא דגר שגפלו לו בירוסה שאין מחייבין
אותו למכור כי אם על ד'. ועל כרחק בכופרים מייירי דלא מוקי.
דא"כ ודאי שאסור לקיימן בביתו אפילו זמן מועט ואפילו אחד לא
אם אינו קשור. ואפי' לא שרי אלא במי שגפלו לו בירוסה
להספוק רק כדי למכור מעט מעט של יסוד הרבה. מיהא
לגדל אללו מ"מ אסור. ש"מ בהדיא דכלבים הרבה אסור לקיימן
בביתו בכל אופן ואפילו קשורים ג"כ. ויאל להחלל ולומר שגדלן
לדורך אשתו מפני הבטלה. וגם אלה דברים בעלים דהא לא
שרין לה למייל בגוריה. דאיכא למיחש נמי לזימה. והכי נמי
אמרין ארמלתא לא תרבי כלבא. משמע אפילו חד לא מהך ששמה.
ולכא למידק מאי קמ"ל בזה. כיון דלכל אשה נמי אסור. דלשאר
אינשי ודאי שרי לרבויה חד. אלא דלאיתתא אסור לעיולי ביה.
ולארמלתא. לרבויה גרידא נמי איכא איסורא. וזו דסד"א
לארמלתא שרי עפי'. דלא בעי' ליה לעיול. אלא לשמור בבית
מארי' וגנבי'. כיון דליה לה בעל. אורחה בהכי לרבויה. משום
נפירתא דביתא. קמ"ל דאפי' אסור משום חשדא. וא"ל שאסור
לנשים דעלמא. שגדלות אותה לשמשו בלבד. דאיכא למיחש עפי'
מהשדא גרידא. דמתא לדי זימה נמי. ולעולם אפילו בחד איחא
להך השא. ביחוד בלחוד המיוחדים לשמשו ועיול. מיהו בנסי'
מחד פשיטא דאיסור גמור הוא לכל אדם ובכל כלב כנוצר. אם לא
כשיש לאדם בתים וחללים הרבה שריכין אחד או לבתל לאן ובקר
הרבה דלא סגי ליה בחד אפילו לעדר אחד. עכ"פ יומר מהלורך
לא הותר בשום אופן. משום לא פסקוה הפוסקים. ואית ביה
איסור מוסף. ביחוד בלחוד כלבים חלקים וערומים שאין לכן
שערות וקוים אותן בדמים יקרים לשחק ולהשתמש בכן ולנגעם
עמין. וגם משום מושב ל"ס אסור לשחק עמהן. שהוא משום
משגשג מרלים דר מן. וזי בוז הערס לאון שומעת) מכל מקום
אפשר נכון למדקדק במעשיו להקדימן ג"כ. עיין בגמרא דשילי
החמין ים חידוש כפול בענין זה. דמשמע אפילו מי שאינו בביתו
אינו רשאי אף לעמוד דבר עד שיתן לבהמתו קודם. אי"כ מי שיש
לו בהמה אינו יכול לעמוד כלום בבית אחר. כל זמן שלא הקדים
לה מזונותיה בעתה. ודבר זה נחשבים אחרים כמ"ש במקומו בחיבורי
בס"ד. והנלע"ד כתבתי יעבץ ס"ס.

שאלה יז שאלת מי שמגדל חתול או כלב בתוך ביתו. אם
אסור הוא שיאכל קודם שיתן להם לאכול :

תשובה לא ידענא אי מספקא לך מי איתנהו בכלל בהמה.
לפי שלא מלינו איסור זה אלא אלא בהמה שדרשוהו
מן סלחוב ונתתי עשב כשדך לבהמתך והדר ואכלת. ואי משום
ליכא ספיקא דהא בהדיא חק בפרק ה' דכלאים הלבב מין חיה. וכן
החמול כפי מ"ש התי"ט (וכן הוא בא"ח ס"ס שי"י) וחיה בכלל
בהמה בכל מקום. ואפילו עוף במשע לענין האיסורין. ובפ"ט
לענין נדר ב"ח כדחנן שילי שור שננה. ואי מיבעי' לך בחפול
משום שהיא דאיתא בסוף פרק מרובה דאסור לקיימו (עמ"ש
בחדושי בגמרא ז') ה' נמי לאו מילתא דהא ודאי הלידנא סתם
החולין דידן בני תרבות הן ואסור להורגן. וכדקיי"ל ב"י ס"ז
לענין דריסה. ולא אמרו אלא במוחזק להזיק עמ"ש סרס"ו :
ואי משום דמשמע לך דליכא איסורא אלא בהמה דבני מלאכה ביטו
שאינו דין שיטעם ולא יאכל. ומספקא עלך מילתא אי הכי בני
מלאכה ביטו, מסתברא דחשיבי נמי בני מלאכה קלא. דהחמול
מלאכתו מרובה לצור העכברים. ובהדיא חשיב ליה תלמודא לבעל
מלאכה בהשאל (ד"י) גבי הטוא שוגרא דחבור עליה עכברי
ואכלוהו. דיינינן ליה כמה מחמת מלאכה. וכן הכלב מבודחו
גדול. עבד נאמן לאדוניו לשמור הבית מארי' וגנבי ביום ובלילה.
ואפי' שאינו עושה מעשה. עקימת שפתיו וחריצת לשונו הוי מעשה
עבים הרי הן בלוי בשכרן ומזונותן עלך, וקיי"ל נמי נוספין מזונות
לפני כלב בשבת. וגם טורחין בשבילו לתקן מאכלו בשבת וי"ס.
כדחנן מחמקין את הכלב לפי הכלבים שמע מנה ודאי דאית ביה
נמי קלא מלוא (ולא גרע מעושות דחשיבי בעלי מלאכה כדאמרין
דש באוויין ותרנגולין. ואפי' דגים חשיב להו תלמודא בני מלאכה.
כדחזקה כהני' בעי'א ושיבועא, וס"ס שחייב להאכילן. שאפי'
בז"ט מותר למרוח ולתת לפניהם מזונות. א"ל בבבבין דווקא
כדאיתא התם. אכל הנילודין ועומדין. הרי מזונותן עליו כחיה
ועוף. אפי' בהמה דלא חזו למלאכה.) והכי מוכח נמי מההיא
דהתקדשי בכר הנהו לכלב אם ה' כלב שלה מקודשת לפי
שמונותיו עליה :

מוזיקין. והמאירי כ': "כלבים קטנים וננסים, ואין הזיקן מצוי - מותר לגדלם".

מפשוטות ל' המשנה והתוספתא והרמב"ם משמע שהאיסור הוא בכל כלב (חוץ מהכופרי). אבל המאירי כ': "אין מגדלין כלב רע, מפני שהזיקו מצוי, אא"כ היה שומרו וקושרו בשלשלת", וכן כתב בהגהות מיימוניות (הל' רצח ושמירת נפש פי"א הל' א): "כלב שאינו רע - מותר לגדל, כדאמרין בעי" (כב), 'ארמלתא לא תרבי כלבא באושפיזא מפני חחד' - משמע, הא אחר מותר". ר"ל, דכלב רע אסור לגדלו בין איש ובין אישה; ורק כלב שאינו רע, שמוותר לגדלו - לאלמנה אסור מפני החשד, ומשמע דלאחרים מותר לגדלו אף בלא קשירה. וכן משמע מהטושו"ע, שהם סוברים ג"כ שהאיסור לגדל אמור רק בכלב רע, וכ"כ בערוך השלחן (ח"מ סי' תט ס"ד): "פוק חזי מאי עמא דבר. מ"מ, אם הוא ודאי כלב רע, שיש לחוש שזיק בב"א - אסור לגדלו, אא"כ קשור".

וכן דייק בעל תו"ט (ב"ק פ"ז) כן מהמשנה, שכתב "הכלב" בה"א הידיעה, דמשמע דאיירי בכלב רע, ועוד, מדהותרו כלבים כופריים, שאינם רעים ואינם מוזיקים. וכן כתב בישי"ש (שם), שהאיסור הוא רק בכלב רע, משום ההיא דר' נתן, "מנין שלא יגדל אדם כלב רע בתוך ביתו...". והוכיח שכן מבואר להדיא בירושלמי על משנתנו: "לא יגדל אדם כלב רע... - אמר ר' יוסי בר' חנינא: כל המגדל כלב רע בתוך ביתו, עליו הכתוב אומר 'למס מרעהו חסד'".

אבל עיין בשו"ת שאילת יעב"ץ (ח"א סי' ז'), וז"ל: "דלא חילקו בין כלב לכלב, דשכיחא נמי סכנתא בכלהו, כמו שאירע כמה פעמים ר"ל - וכל סכנתא לחומרא. וטפי מחד - אסור לקיימן בביתו בכל אופן, ואפי' קשורים, אם לא כשיש לאדם בתים וחצירות הרבה, או לבעל צאן ובקר הרבה דלא סגי ליה בחד; אבל עכ"פ, יותר מהצורך - לא הותר בשום אופן, וכן אית ביה איסור מסיף, בייחוד באותן כלבים חלוקים וערומים שאין להן שערוות, וקונים אותן בדמים יקרים לשחק ולהשתעשע בהן ולעגוע עמהן. וגם משום מושב לצים אסור לשחוק עמהם, שהוא ממש מעשה ערלים בר מינן. ודי בזה הערה לאון שומעת", עכ"ל. ועיי"ע בזה בשו"ת משיב דבר (ח"א סי' מג) ובשו"ת מנחת יצחק (ח"ז סי' טז).

כ' בשו"ת משנה הלכות (ח"ה סי' רצו) שבכלב רע לא מהני כתיבה והיכר אזהרה שיש כאן כלב רע, שכל שאינו קשור - הרי הכלב

יכול להלוך בחוץ למקום שאין בו האזהרה. וגם בפנים הבית נמי, כל שאינו קשור - אינה מועילה אזהרה כזו בכלב, שהרי א"א שלא יפתח לפעמים הבית ויצא לחוץ; אבל קשור בשלשלות שפיר דמי. עיין בשו"ת שבט הלוי (ח"ו סי' רמא) שכ' שאסור להרוג כלב שמפריע לו, אבל עצם החזקתו שלא לצורך הוא מעשה ריקים ושפלי בני אדם.

שאר חיות המועדים להזיק:

כ' בישי"ש (ב"ק פ"א סי' מח): "אסור לגדל בתוך ביתו ה' חיות (הזאב, הארי, הדוב, הנמר, והברדלס, והנחש) שאמרו בגמ' שהם מועדין מתחלתן, ואפי' לא עשו שום נזק - שאחר שדרכן לטרוף, והוא סכנת נפשות, אפי' בני תרבות אסור, ואפי' קשורים בשלשלות של ברזל". וסיים שלשיטת ר"ח, אפשר שאם גידלם בתוך ביתו מקטנותם, וגם קשורים בשלשלות - אפי' איסורא ליכא, וכן עיקר.

גידול תוכים ועופות טמאים

המהרש"א בחידושי אגדות (סוטה מח) כ' על הפסוק המובא שם בגמ', "קול ישור בחלון" - דהיינו שמעמידים להם לתענוג עופות המצפצפים ומשוררים בחלונות. ועל כך אומרת שם הגמ': "אמר רבא: זימרא בביתא - חורבא בסיפא, שנאמר 'קול ישור בחלון'".

דעת האוסרים לגדל תוכים:

עיין בשו"ת באר משה (ח"ב סי' כח אות ו'), שמביא משו"ת חסד יהושע שמביא מויקרא רבה (פרשה כב), שר"ש הקפיד שלא יקנו עוף טמא (דוכיפת) בפרדסו; וכ' שכיון שכל אלו הצפרים המצפצפים - עופות טמאים הם, לכן בודאי אינו נכון להחזיק עופות טמאים כאלו בתוך ביתו.

וכן עיין בשו"ת בצל התכמה (ח"ה סי' לה), שהביא מהגמ' (שבת קנב) בביאור קרא דקהלת: "ויקום לקול הצפור" - שאפי' צפור מנערתו משנתו, וכ' עלה המהרש"א (שם) דר"ל שאחרים מעמידים להם צפרים משוררים עליהם בעת השינה שיביאו להם שינה, ולזה הזקן - אדרבה, שיר של הצפור מנערתו. וכ' בבצל

אותם עופות המדברים שמגדלים אותם משום נוי או שחוק - מותר לגדלם ולמכרם ולהשתכר בהם, דאלו רוב בני אדם מגדלים אותם למלאכתם, והו"ל כסוסים; משא"כ הארנבים, דמגדלים אותם לאכילת רוב בני אדם, אמנם הפרי"ח (שם ס"ק ב) התיר לגדל ארנבות ושפנים לעורות, אעפ"י שהם עומדים לאכילה; אלא שסיים שכין שהב"י כתב בשם הרשב"א להחמיר, ראוי לחוש לסברתו. ועיי"ע בבית אדם (כלל סד).

וכן עיין בשו"ת לבושי מרדכי תניינא (ו"ד סי' ק), שנשאל על דבר גידול יונים בתוך ביתו, כי בספר חסידים מביאר לאסור. והשיב דפ"ק דביצה קתני כמה משניות בינוני שובר, וכן בב"ב בפרק לא יחפור, וכן במס' שקלים; וגם בומה"ז רובם לכבוד שבת וידיט, וי"ל דבמקום מצוה מגין עליו לטובה, ע"כ. וכ"כ בשו"ת התעוררות תשובה (ח"ב סי' לו) לגבי מצות שילוח הקן, עיי"ש.

בשו"ת משנה הלכות (ח"ו סי' קטז), לענין המגדל דגים בביתו, הביא דברי היעב"ץ שהבאנו למעלה, וכי: "זהאי אקויריטאס - לא ידענא אי ליכא כוז ג"כ משום האי איסורא (ר"ל מעשה לצים), ודאי זה גורם לכיטול זמן, וגם שמוציא האדם מדרכי תורה. ואם על ההולך בדרך ומפסיק משנתו ואומר 'מה נאה אילן זה' - הרי זה מתחייב בנפשו, להכניס בבית הני כיטולים לא כ"ש. וכן כתב שם, שאסור לאכול קודם שיאכל דגים, כמו חתול או כלבים.

טילטול בעלי חיים בשבת

כי בשו"ע (ארי"ח סי' שח סל"ט): "אסור לטלטל בהמה חיה ועוף. ואעפ"כ, מותר לכפות את הסל לפני האפרוחים כדי שיעלו וירדו בו, ובעודם עליו - אסור לטלטלם".

ועיין בתוס' (שבת מה: ד"ה הבי"ע) לענין טילטול בקן של תרנגולת: "פי' הר"ר יוסף, דלא נקט אפרוח חי, משום דחי חזי לשחוק בו תיטוק". ובמנחת שבת (סי' פח ס"י) הביא בשם הלכות קטנות, דמותר לטלטל בהמה לתיטוק לשחוק בו, דכל שעושים בו איזה דבר ומיוחד לכך, מיקרי כלי. אכן מסיק שם המנחת שבת, שלמעשה ראוי להחמיר, וכן מבואר בשו"ת מהר"ח אור זרוע (סי' פב), שאפי' ראויים לאיזה דבר, יש גזירה מיוחדת על בעלי חיים שמקציים הם, וכ"כ בשו"ע הרב (שם סעי' עח), ובכף החיים (שם ס"ק קלה),

החכמה שמפורש מזה כי אלו שאינם זקנים מעמידים להם צפרים משרירים - הרי שהתירו דבר זה. ולכאורה, כל זה סותר למ"ש המהרש"א במס' סוטה (הובא לעיל), שמשמע מדבריו שהדבר אסור. וכי ליישב: "דבמס' סוטה קתני מתני' 'משבטלה סנהדרין - בטל השיר מבית המשתאות', ועלה קאמר רבא התם זימרא בביתא - חורבא בסיפא", והיינו משבטלה סנהדרין, וכן אחר חורבן בית המקדש. אבל במס' שבת, דדרש קראי דבספר קהלת ששלמה המלך אמר, שהיה בזמן הבית, וכן קרא דבחילי הגלעדי, 'אם אשמע עוד בקול שרים ושרות', שנאמר עוד קודם בנין הבית - או בזמנם היה הדבר בהיתר גמור. ועיין בשו"ע (א"ח סי' תקס"ג), כי משחורבן בית המקדש גזרו שלא לגן בכלי שיר וכל מיני זמר וכל משמיעי קול של שיר לשמוח בהם. ומבוארים דברי המהרש"א, דקאי על הזמנים שאחר חורבן בית המקדש, ואסור גם קול צפור מנגן". וכי להלכה, שראוי לא להחזיק צפרים מנגנים בבית; ומ"מ העובר על זה - אין מוחיחין אותו.

ועיין בשו"ת אפרקסטא דעניא (ו"ד סי' קסג), שאסר לגדל עופות הזמורים בתוך ביתו, עיי"ש.

דעת המתירים לגדל תוכים:

כי בבית יוסף (ו"ד סי' קיז): "כתב בא"ח: עופות טמאים מותר לגדלם, כגון עופות המדברים, ובלבד שלא יגדל אותם להשתכר". וכי על כך בברכי יוסף (שם ס"ק ב): "על זה סמכו לגדל העופות המדברים, וכן סמכו על זה לגדל צפרים טמאים המנגנים, וכיצא באלו". ובכף החיים (שם ס"ק ה) כי בשם הלבוש, שעופות טמאים שמגדלים אותם בבית משום נוי או שחוק, כגון אלו העופות המדברים - מותר לגדלם למכרם ולהשתכר בהם. וכן הביא את דברי המהר"ק"ש, שכי' שעל זה סמכו לגדל עופות המדברים, וגם בהמות של רכיבה.

גידול שאר עופות וחיות

כתוב בזכחי צדק (ו"ד שם ס"ק מג): "אסור לגדל ארנבים בבית כדי להוציא מהם ולדות, ולא לגדלם בשביל העורות או כדי למכרם כך למי שירצה לקנותם לני או לשחוק - דבכל גזונא אסור. דדוקא

שבעל חיים ביתמים, כמו חתול או כלב אי עוף המצפצף, אסור לטלטלם כי הם מוקצים. וכ"כ בשו"ת אגרות משה (א"ח ח"ד סי' טז) בסופו. ועיי"ע בזה בשו"ת חת"ם סופר (א"ח סי' פב), ובסי' שמירת שבת כהלכתה (פכ"ז הערה צו).

וכתוב בשש"כ (שם סעי' כז): "אקוואריון שיש בו דגים וצמחי מים - אסור להחליף את מימיו בשבת; אך אם צריך להוסיף מים כל יום - מותר להוסיף. וכדין שבת כך הדין הוא ביו"ט, ואסור להחליף את מימי האקוואריון". וכ"כ בשו"ת הר צבי (א"ח סי' קצד), שביו"ט ג"כ אסור.

כ' בקצות השלחן (סי' קכא), דאף שאסור לטלטל את הדגים עצמם משום מוקצה, מ"מ מותר לטלטל את האקוואריון (עם הדגים בתוכו), והיה ככלי שמלאכתו להיתר, מכיון שעשוי ליו"ט ולקישוט הבית. אבל עיין בשו"ת יביע אומר (ח"ה סי' כז), שכי' שדינם כמו עופות המצפצפים, שאסור לטלטלם כלל. ובסי' או נדברו פסק שבמקום צורך גדול - מותר.

כ' בשו"ת שבת הלוי (א"ח ח"א סי' סב) שסוחר דגים המחזיקים דגים חיים בבריכות, ומתו דגים בשבת, ואם לא יסלקו אותם מיד יש הפסד מרובה לכל הבריכה - מותר לטלטל הדגים שמתו, באופן שאין בו איסור בורר. וכ"כ בשו"ת חשב האפוד (סי' ג), ובסי' שמירת שבת כהלכתה (שם סעי' כט).

לגבי כלב:

עיין בשו"ע (א"ח סי' שה סעי' טו-טז) ובמשנ"ב (שם סי' יא-יד) ושער הציון (אות נא), שכי' שמוותר להניח חבל סביב צואר הכלב, ובלבד שלא יקשור קשר האסור, ומותר להוליכו ברה"ר בחבל זה, ובלבד שקצהו לא יבלוט טפח אחד או יותר מתחת יד המוליך אותו, וגם יקפיד שחלק החבל שבו הוא מוליך הכלב לא יתקרב כדי טפח אחד סמוך לארץ. וכשכורך את החבל בשבת סביב צואר הכלב, יזהר שלא להישען על הכלב.

ובסי' שמירת שבת כהלכתה (פכ"ז סי' ט) כ"י: "סימן היכר התלוי על צווארה של הבהמה - אינה שמירה רגילה על הבהמה, ואסור להניח לה לצאת בו לרה"ר; לפיכך על בעלי כלבים להקפיד שלא להוציא כלביהם במקום שאין עירוב כשסימן על צווארם, ועל בעל הבהמות להקפיד שלא יהיו סימני היכר בצווארי בהמותיו או

ברגליהן כאשר מוציאן בשבת למרעה במקום שאין בו עירוב. אולם סימן ההיכר הקבוע באו"ן הבהמה במסמר, ועליו מספר זיהוי ושאר פרטים - אינו בכלל זה, מכיון שלא ניתן להסירו; ומותר להניח לה לצאת לרה"ר, דהרי בטל הוא לגוף הבהמה."

ועוד הביא שם (פי"ח הערה סב) בשם הגרש"י אויערבאך זצ"ל, לענין סומא שכלב מוליך אותו: דאף שאפרוח חי חשיב מוקצה, אע"ג דחזי לשחק בו תינתק, כמ"ש התוס' בשבת (הובא לעיל), מ"מ בבה"ג שהוא עומד ומיוחד לשימוש בזה שצריכים לטלטלו - מסתבר דלא חשיב מוקצה. וכ"פ בשו"ת אגרות משה (א"ח ח"א סי' מה ד"ה ולכן). ובאשר להוצאת השרשרת, כי שם בשם הגרש"י, "דאין להביא ראיה מסי' שה סט"ז, דשאני התם שהאפסור בא לשמור על הגמל, משא"כ בנדו"ד, השרשרת רק באה כדי לשמש את הסומא, ואפשר דחשיב כמשא", עכ"ל. וכ"פ בשו"ת משנה הלכות (ח"ד סי' מא).

עיין בשו"ת הר צבי (א"ח ח"א סי' קעד) על אודות אחד שהיה לו כלב מאומן ומלומד גם לכיבוי נר החשמל, שבעל הכלב רוצה לו והכלב לוחץ ברגלו על הכפתור ויכול להדליק או לכבות הנר - דאסור משום דהוי מחמר, ואם הכלב שלו הרי זה עובר ג"כ על מצות שביבת בהמתו. וכ"כ בשו"ת אור לציון (סי' כג) לאיסורא, אלא שכי' שאמירה לבעלי חיים מע"ש שיעשו מלאכה בשבת - יש להתיר, עיי"ש. אבל עיין בשו"ת באר משה (קונטרס עלקטריק סי' נה), שכתב שבין אם הכלב שלו ובין אם הכלב שייך לאיש אחר - אין כאן חיוב, לא משום מחמר ולא משום שביבת בהמתו, ולעת הצורך גדול, יש להקל "אם יסכימו עמי כי בעלי הוראה", עיי"ש.

ובשו"ת חת"ם סופר (א"ח סי' סב) כי שדוקא באופן שיהודי נהנה ממלאכת הבהמה - או אסור; אבל אם הנכרי עובד בבהמת ישראל, ואין היהודי נהנה כלל ממלאכה זו - אינו מצווה בזה על שביבת בהמתו. אבל בשו"ת מהר"ם שיק (א"ח סי' קיב) ובשו"ת אמרי בינה (סי' א) פסקו בדברי החת"ס האלו, וכי' שאסור לאחרים, אפי' הם נכרים, לעשות מלאכה בבהמתו, שמ"מ הוא מצווה עליה; ורק באופן שהבהמה עושה מלאכה מעצמה ומרצונה - או אין חיוב על הבעלים למונעה. ועיי"ע בזה בשו"ת אבני נור (א"ח סי' קצז) ובשו"ת חקל יצחק (סי' טז).

יתעכל ג' ימים. ולפני כלב רע - אסור, כמו לפני חזיר דאסור, משום דאסור לגדל חזירים וכלב רע.

כ' בחיי אדם (כלל לא דין ב') שמותר להוסיף מים לאקוואריון בשבת וי"ט. וטעם ההיתר, משום שמוזנותיהם על האדם, וכלי תוספת מים הם עלולים למות - והרי זה כהאכלתם, דבר שמותר לעשותו בשבת וי"ט.

ועיין במאמרי בענין צער בעלי חיים והאכלתם בשבת (ח"ב עמ' קמב) לפרטים נוספים בזה.

ובסי' שמירת שבת כהלכתה (פכ"ו הערה ז') הביא בשם הגרש"ז איערבאך זצ"ל, שאף האוסרים לא אמרו אלא באופן שהיהודי רואה שהנברי עובד בבהמתו, או שהוא בידיעתו; אבל אם לא ראה שהנברי לקח את בהמתו, והוא שלא מדעתו - אפשר שאינו חייב למנוע את הנברי מכך.

האכלת כלב ובעלי חיים אחרים בשבת

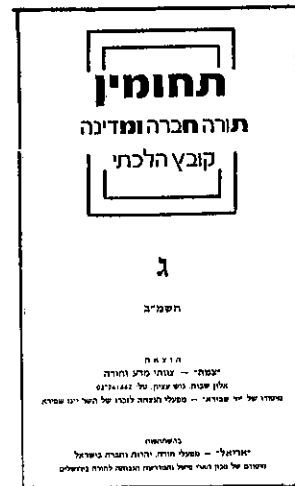
כ' בשו"ע (או"ח סי' שכד סי"א): "אין נותנין מים ולא מזונות לפני דבורים ולפני יוני שובך... ולא לפני חזיר; אבל נותנין לפני אווזין ותרגוליים... וכן לפני כלב שמוזנותיו עליך". וכי' שם בביאור הלכה על ענין היונים, ח"ל: "שמגדלים אותן בבית. וכל זה מיירי כשהן שלו; כן מוכח מאליה רבה. ולענ"ד אין זה ברור, דכיון שהם של ישראל ואינם אוכלין מהפקר - כי היכי דמותר לבעליהן להכין להם מזונות, הכא נמי מותר לאדם אחר". וכן עיין במשנ"ב (שם ס"ק לא) על הנהגים לפור גרגרי חיסים לפני צפרים בשבת שירה - שלא נהגין כראוי, שהרי אין מוזנותיהם עליך.

ומשמע מכ"ז שרק לעופות ובעלי חיים שמוזנותיהם עלינו - מותר לתת להם אוכלין, אבל אם אין מוזנותיהם עלינו - אסור לתת להם אוכלין, אבל בערוך השלחן (שם ס"ב) כ' שכל בעל חיים שאני יודע שהוא רעב - מצוה ליתן לו גם בשבת, ד"רחמינו על כל מעשיו" כתיב.

עיין בשו"ת מקוה המים להרה"צ ר' משה מלכה (ח"ד בהשמטות סי' ה'), שכ' שמותר לתת תרופות בשבת לבהמה, שלא גזר בזה משום שחיקת סממנים, דאין אדם כהול על בהמתו כולי האי דניחוש שישחוק סממנים.

מהו לגבי כלב:

בערוך השלחן (שם) כ' בשם הלבוש, שנותנין מזונות לכלב שמגדלו בביתו; ומבואר להדיא דאם אין הכלב שלו, אין ליתן לפניו מזונות. עיי"ש. אבל במשנ"ב (שם ס"ק לא) כ' שאפי' כלב שאינו מגדלו בביתו - מותר, דמצוה קצת ג"כ ליתן לו מזונות, כמו שאחז"ל שחם הקב"ה עליו לפי שמוזנותיו מועטין, ומשעה אכילתו במעיו שלא

4. כלבו של העיור

(א) **שמוש בכלב בשבת** — האחרונים דנו בשאלה זו מכמה בחינות: (1) כלב בד"כ הוא מוקצה ככל בעלי החיים³⁸³, אכן, "מ"מ בכהאי גוונא שהוא עומד ומיוחד לשמוש כזה שצריכים לטלטלו, מסתבר דלא חשיב מוקצה"³⁸⁴; (2) איסור מחמר ושביתת בהמתו — כיון שהעור והכלב יחד נושאים את החבל הוי שניים שעשאוהו פטורים, וכל שבחברו פטור אבל אסור, בבחמתו מותר לבתחילה³⁸⁵. (3) החבל המשמש את הסומא יתכן שיש להחשיבו כמשא ולכן יש לאסור במקום שאין עירוב³⁸⁴, ולהלכה פסק בשו"ת לב אריה³⁸⁵ להתיר, ולעומתו משמע מדברי הרב אויערבך³⁸⁴ שהדבר ספק הוא³⁸⁶.

(ב) **הכנסת הכלב לבית הכנסת** — רבני דורנו דנו בשאלה זו והעלו מספר בעיות: (1) בזיון וחלול קדשת בית הכנסת — הגר"מ פיינשטיין³⁸⁷ הוכיח מהירושלמי³⁸⁸ שמותר להכניס חמור לבית הכנסת, וכן העובדה שנוהגים לאכל בבתי כנסיות — שבתו הכנסת שלנו הם על תנאי — מותר להכניס בהם כלב, יתר על כן, לדעתו יתכן שאין כלל בזיון בהכנסת בעל חי לביהכ"נ בזמן התפלה, לעומת זאת הרב ברייש³⁸⁹ השיב על תשובה זו בהריפות, דחה את הראיה מהירושלמי וכתב: "ולענ"ד הוראה זו תמוה לרבים... לבנות מגדל על יסוד רעוע זה", ולדעתו יש ויש משום בזיון בהכנסת כלב לבית הכנסת; (2) חלול השם — בשערים המצוינים בהלכה³⁹⁰ אף הוא דחה את תשובת הגר"מ פיינשטיין ולדעתו יש בזה משום חלול השם, כי הגויים מקפידים אצלם. וכן כתב אאמור"ר³⁹¹; (3) הפרעה למתפללים — הרב ברייש³⁸⁹ מביא נמוקים נוספים לאסור הכנסת הכלב לבית הכנסת ובין השאר כתב שיש בזה משום הפרעה ליתר המתפללים. (4) בטול תפלה בצבור של הסומא — הגר"מ פיינשטיין³⁸⁷ כתב: "ואין לנו שעת הדחק גדול מזה שאם לא נתירנו יתבטל כל ימיו מתפלה בצבור וקריאת התורה וקריאת המגילה בצבור וגם יש ימים שהעג"ן גדולה מאד כגון בימים נוראים..." לעומתו כתב הרב ברייש שבד"כ יכל הסומא למצוא מי שיוליכנו בלעדי הכלב, ואם לא ימצא הרי הוא בגדר אנוס ופטור בדומה לדחיית מצות תקיעת שופר בשבת — מטעם גזירה. אכן, לדעתי נראה שהפתרון המתקבל על הדעת הוא שהכלב יוביל הסומא עד בית הכנסת, ויקשור הכלב בחוץ ומישהו מהמתפללים יסייע לעיור להכנס ולשבת על מקומו.

383 כמבואר בשו"ע, אור"ח, שח, לט.

384 הגר"ש אויערבך בספר שש"כ, מהדו' חדשה, פי"ח, הע' סב.

385 שו"ת לב אריה, ח"ב, סי' ז.

386 ומה שצ"ח הרב נייבירט בהערה שם (ראה 384 לעיל) שבשו"ת אגרות משה חא"ח סי' מה ד"ה ולכן כיון —

שהגר"מ פיינשטיין פסק להיתר — לא מצאתי דבר זה בגוף התשובה וצ"ע.

387 שו"ת אגרות משה חא"ח, ח"א, סי' מה.

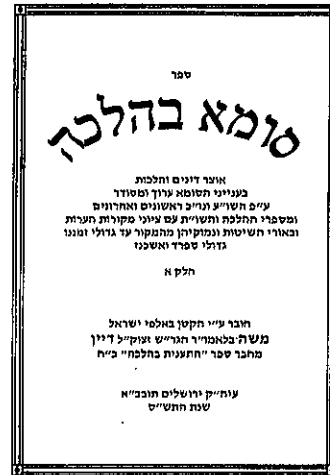
388 ירושלמי מגילה, פ' בני העיור ה"ג.

389 שו"ת חלקת יעקב, ח"ג, סי' פ"ז.

390 שערים המצוינים בהלכה, סי' יג, ס"ק ב.

391 שערי משה, סי' קנא, אות א, ד"ה והנה בכל.

392 שו"ת פרי השדה, ח"ג סי' קט — הובא בדרכ"ח, יו"ד קצה, ס"ק ז.

הסומא פרק לו בהלכה זה

פרק לו

שמוש בכלב בשבת

א. מותר לסומא לצאת בשבת לרשות הרבים במקומות שאין עירוב בלויית כלב הנחיה, אף על פי שהוא אוחז ברצועה הקשורה בכלב¹ ובלבד שלא יוציא ראש החבל מתחת ידו

1. כתב הבי"י סי' ש"ח ד"ה כופין "וכתב ה"ה בפכ"ה פירוש דאפרוחים ושום בהמה היה ועוף אינם מותרים בטלטול לפי שאינם ראויים והיינו דתניא (שבת דף קכ"ח ע"ב) אין עוקרין בהמה חיה ועוף", וכ"פ בשולחן הטהור שם סט"ל "אסור לטלטל בהמה חיה ועוף". אם כן כלב הוא מוקצה ככל בעלי החיים. מיהו השמירת שבת כהלכתה ח"א פ"ח הע' ס"ב ע' ר"ח כתב בשם הגרש"ז אויערבאך (זצ"ל) וז"ל "דאף דאפרוח חי חשיב מוקצה אע"ג דחזי לשתק בו תינוק, כמ"ש התוס' שבת מ"ה ב' ד"ה הכא, מ"מ בכה"ג שהוא עומד ומיוחד לשימוש כזה שצריכים לטלטלו, מסתבר דלא חשיב מוקצה, ועיין נז"י סי' י' ח"ג בליקוטי רימ"א סק"א".

עוד פסק מרן בסי' ש"ה ס"ה "בעלי השיר כגון כלבים של ציידים וחיות קטנות שיש להם כמין אצעה סביב צוארן וטבעת קבועה בה ומכניסין בה רצועה ומושכין אותה בה מותר שיצאו בשיר הכרוך על צוארן ויכולים למשכם בהם" (עיין מקור דין זה במשנה ובפירוש רש"י שם דף נ"א ע"ב); אי לכך כתב הילקוט יוסף בח"ד סי' ש"א הערה ס' ע' נ"ה שלפי זה גם בנידון דידן מותר לסומא לאחוז ברצועה שמסביב לצואר הכלב ולצאת לרשה"ר, ואף שאינה באה לשמירה, אלא להדריך את הסומא, מ"מ כיון שזה דרך תשמישו, חשיב לגבי הכלב כמלבוש יעו"ש; וכ"פ למעשה שם בסעי' נ"ט והובא ג"כ בילקו"י קיצור שו"ע שם סעי' ס"ו עמ' שפ"ט, וכ"פ שוב שם סי' ש"ח הערה כ"ט ע' שפ"ה; וכ"פ מנוחת אהבה פכ"ז סעיף מ"ט; שו"ת מקוה המים ח"ד חאו"ת סי' ל"ט; שו"ת משנה הלכות ח"ד סי' מ"א; השבת והלכותיה סימן ל"ה סעי' י"א; וראה שכבר התיר שו"ת לב אריה ח"ב סי' ב' לסומא לצאת כשכלב מוליך אותו, וכתב שאין כאן לא איסור דמחמר (עיין ב"ק דף נ"ד

טפח למטה (כלומר מחוץ לידו לצד השני), משום שדומה כמי שנושאה בידו².

ע"כ, הרמב"ם הל' שבת פ"כ ח"א וה"ב) ולא איסור דשביתת בהמתו (שם), ועיין במכילתא שמות כ"ג-י"ב שאמנם במלאכה שהבהמה עושה להנאתה לא נצטוו בשביתתה, מכיון ששניהם נושאים את החבל והיו שניים שעשוהו דפטורים, ואף איסור דרבנן אין כאן כיון דכל שבתברו פטור אבל איסור בהמה מותר לכתחילה (עיין שבת דף קנ"ג ע"ב) יעו"ש; והובאו דבריו הלכה למעשה בס' רופא ישראל פי"ז חלק סומא ע' צא; ובס' לב אברהם ח"ב פי"ז סעיף י'; ועוד כתב ששי"כ שם "ומצאתי להיתר ההלכה בכלל בשו"ת אג"מ אור"ח סי' מ"ה וד"ה ולכן כיון וש"ת לב אריה ח"ב סי' ז'; והעיר ד"ר שטיינברג במאמרו העיור בהשקפת היהדות ח"ב סק"ו הע' 386 בתחומין ג' שנת תשמ"ב ע' 224 שמה שציין הדב נויבירט שבשו"ת אגרות משה פסק להיתר "לא מצאתי דבר זה בגוף התשובה וצ"ע".

אמנם יש מי שהסתפק בזה: עיין ששי"כ שם שכתב "וכאשר להוצאת השרשרת. שמעתי מהגרש"ז שליט"א (וצ"ל), דאין להביא ראיה מסי' ש"ה סעי' ט"ז, דשאני ההם שהאפסר בא לשמור על הגמל, משא"כ בנייד השרשרת רק באה כדי לשמש את הסומא, ואפשר דחשוב כמשא"י. וכיון שהסומא רק אוחז והכלב הוא המוליך יש לחוש משום מחמר ושביתת בהמתו; והוב"ד בס' נשמת אברהם האור"ח סי' ש"א סק"י"א.

2. כ"כ המקור המים שם; המשנה הלכות שם; השבת והלכותיה שם; וכן עיין בשו"ע סי' ש"ה סט"ז.

א. יש מי שהעלה שאפשר להתיר שבות בשבת ויום טוב כדי להציל חיי כלב המוביל סומא¹.

ריפוי כלב הנחיה

פרק לח

1. עיין בשו"ת מעשה חושב ח"ב סימן ט' שהאר"ך ז"ל עיין ריפוי בעלי חיים בשבת ויום טוב, ואלו מסקנותיו:

א. אם הבעל חי עלול למות אם לא יטפלו בו, הרי קיים החשש שאם לא יתירו לו לעבור על איסורי שבות-יעבור על איסורי תורה, לפיכך בודאי שיש להתיר אמירה לעכו"ם, טלטול מוקצה ושנינו באיסור דרבנן, ומסתבר שאפשר להקל גם ביתר השבותים (חוץ ממלאשצ"ג). היתר זה הוא רק כאשר ידוע לבעלים או ב"ב שהבעל חי נתון בסכנה ועלול למות אם לא יטפלו בו.

ב. אם לא נשקפה לבעל חי סכנת מוות, אלא שיש צעב"ח, הרי לדעת מ"א היתירו רק ביטול כלי מהיכנו ואמירה לעכו"ם, שהם שבותים קלים. ולגבי טלטול מוקצה יש מחלוקת המוסקים ולפיכך צ"ע.

ג. אם הטיפול עצמו כרוך בצער ואין חשש שהבהמה תמות, בודאי שאין להקל מעבר לביטול כלי מהיכנו ואמירה לעכו"ם.

ד. בנוגע לכלב עורים, כיון שערכו הכספי של הכלב הוא ניכר, הרי שאפשר להתיר שבות לצורך הצלת חיו משום שאדם בחול וכדוך שהתירו בהמה.

אמנם הקשר הסטומינטאלי של עיור לכלב הוא חזק יותר מאשר לסתם בהמה ויש מקום לומר, שאדם בחול מחמת זה בנוסף לענין הממוני, אך אי אפשר להתיר על בסיס זה, כי הדבר לא הוזכר בפוסקים. אמנם יש בקשר הסטומינטאלי בכדי לחזק את העניין של "בחול" כיון שערכו הכספי של הכלב הוא ניכר.

ב. הגדרת הנזק מנביחות כלבים

הגמי בבית מביאה סיפור על ר' יוסף. הגמי דנה שם בדיני גרמא בטקין ואי היא מביאה את הסיפור הזה: "רב יוסף היה ליה הנהו תאלי דהו אתו אומני ויתבי תותיהו ואתו עורבי אכלי דמא וסלקי ויתבן אבי תאלו ומפסדי חמרי. אמר להו ר' יוסף אפיקו לי קורקור מהכא".

הסיפור מספר על ר' יוסף שהיו לו דקלים בחצר ובאו אומנים דהינו מקיזי דם וישבו בצל האילנות. כתוצאה מעבודתם הגיעו העורבים שממשכים אל הדם והיו מוזיקים את הדקלים ואז אמר ר' יוסף שישתלקו המקיזי דם כדי שדקליו לא יזוקו. וממשכה הגמי: "איל אביי והא גרמא הוא" ועונה הגמי בשמו של ר' טובי בר מתנא שז"א גרמא בטקין אסור, ולכן ר' יוסף יכל לגרש את האומנים. שואלת הגמי והא אחזיק ליה? דהינו יש לאותם אומנים חזקה, אז איך אפשר לגרשם משם ועונה הגמי משמו של ר' נחמן שאמר בשמו של רבה בר אבהו אין חזקה לטקין ואז שואלת הגמי והרי כבר אמרנו שכל מה שאין חזקה בטקין זה דווקא בטקין כמו קיטרא שפירושו עשן (ר' מרן ובית הכסא שריתו מצחין ור' זביד) ועונה ר' יוסף: "לדידי דאניא דעתאי כי קיטרא ובית הכסא דמו ליי".

איכ' אנו רואים שלרב יוסף כיון שהיה מפונק היתה הזכות לסלק מוזיק ואפילו שהזיק בגרמא מאחר שמדובר היה בנזק שכנראה מותר בסלק ולא מועלת חזקה לגביו. אולם אנו צריכים לברר מה היה הנזק.

רבנו גרשום מפרש את הגמי על פי דרך הפשט ואומר שהנזק היה שהעורבים היו מנקרים את העצים ומזיקים אותם. ונזק זה נגרם כתוצאה מהדם שיצרו מקיצי הדם.

אולם לפי הסבר זה נתקשה בשאלה מרכזית בסיפור זה: מדוע ר' יוסף אומר אפיקו לי קורקור (דהינו עורבים) ולא אומר אפיקו לי אומני, שהם יוצרי הנזק.

בקושיא זו מרגיש התוס' וזה לשונו: "והא דקאמר אפיקו קורקור הכא משמע דמשום עורבים היה אומר... ומתוך שני תרוצים: ודאי אם לא היו עורבים היה סובל אף על גב דאניא דעתיה, אי נמי העורבים היו אוכלים הדם ומורחים ומקלחים בפרות".

3. דף כיב-כ"ג.
4. שם ד"ה כקטרא ובית הכסא דמו.

דע ימינו

ניר יהודה, אלימלך זוהר ישיבת בית-אל

החזקת כלב הנובח ומפריע לשכנים

א. הקדמה

ראשית בבואנו לדון ברעש שנגרם כתוצאה מנביחות כלבים, הרי שאנו צריכים לזכור כי עצם גידול הכלבים הוא נושא בעייתי. המקורות לכך נמצאים בגמי בב"ק שם מובאת בריאה בשמו של ר' נתן שכל מי שמגדל כלב רע בתוך ביתו עובר על "לא תשים דמים בביתך".

מקור נוסף נמצא אף הוא באותה המסכת, במשנה שאומרת "לא יגדל אדם את הכלב אלא אם כן היה קשור בשלשלת". דיון ארוך יש בין הראשונים לבאור ענין זה, היחס בין שני המקורות האמורים לעיל וממילא גם בגדרים הנוצרים הלכה למעשה. והמענין יענין שם.

אולם אף אם נאמר שיש אפשרות לגדל כלבים בביתו של האדם, יש לדון בתוקים הנוצרים מגידול הכלב ומה דינם לעניני נזיקין כמו חיוב התשלום באם היה נזק, או חיוב ההרחקה של הנזק וגדרי החזקה בו.

תחומים רבים יכולים להכנס לתוך הסעיף הזה, כגון: לכלוך הנוצר מכלבים, נזקים ממונים וכד'. אולם אנו בעיה נשתדל במאמר זה להתמקד בנושא אחד והוא הרעש שנגרם כתוצאה מנביחותיהם של הכלבים וכל הכרוך בכך לענין דיני שכנים.

1. דף ט"ז.
2. דף ע"ט.

דע ימינו

אבל עושה כלים ויוצא ומוכר בתוך השוק ואינו יכול ולומר לו איני יכול לישן לא מקול הפטיש ולא מקול הריחיים ולא מקול התנוקות".

ממשנה זו אנו שומעים שיש נזקים שהם בעלי זכות מחאה ואלו שאינם ברי זכות מחאה.

אלא שצריך להגדיר את המקרים מתי יש זכות מחאה ומתי אינה קימת זכות המחאה. יכולים אנו לפנות לדרך אחת ולומר שהדישה של המשנה דהינו כאשר יש זכות מחאה מדברת על בעיה שאינה קשורה ברעש אלא בבעיה אחרת של אורך הדרך. דהינו שאותו בעל חנות גורם לקושי של בני אותה חצר שנאלצים להאריך דרכם או שמתווספים אנשים המשתמשים בחצר. ואילו בסיפא מדובר על נזק של רעש שנקט של רעש, אין אפשרות מחאה אלא יש זכות לבעל הבית להשתמש כרצונו בביתו ואפילו אם הדבר גורם לרעש. וכך אכן מסביר הרמב"ן. ויוצא עפ"י דרך זו שלעולם על רעש א"א למחות. וממילא גם נגיע למסקנה שאם יפתח האדם כלביו או שיהיה וטריר שמטפל בכלבים ללא כניסת בעללים לחצר ואפילו ינבחו שעות, אין זכות לשכניו לעכבו מלפתוח חונותו וממילא הוא הדין באדם פרטני שיגדל כלב בתוך ביתו.

[וכאן יש להוסיף הסתייגות שאולי מדובר דווקא בבני חצר רגילים ולא מפונקים, ובהם יהיה הדין שונה ואולי כן תהיה אפשרות המחאה, כבמקרה של ר' יוסף. אולם גם שם לא ברור מה תהיה התמיכה לגבי הנזק באם מדובר שם דווקא בנזק של הדם או בנזק של הרעש. אם נאמר שהנזק היה בלכלוך הפירות או בדם שנשפך נגיע למסקנה שהמושג רעש כנזק מוכר לדיני שכנים איננו קיים. ואם נאמר שהיה נזק של רעש מהעורבים הרי שיש מקום. בתנאים מסוימים למחות על רעש.]

ואיכ יוצא לנו שלאדם שיש כלב נבחן אין בעיה להמשיך ולגדלו ואיש לא יכול למחות עליו בטענת הרעש הנגרם מהנביחות. ובאמת בדרך זו הולך גם הרשב"א שכותב זאת גם בשמו של הירושלמי.

אולם סוף כל סוף יהיה קשה על דרך זו, שהרי המשנה ברישא כותבת במפורש שהנזק הוא מקול היוצאין ומקול הנכנסין ולא מוזכר בשום מקום הנזק של אורך הדרך. וזאת מתוך הרמב"ן באומרו: "לשנא דעלמא נקט".

7. בחידושו למסכת ביב.

ומתוסי זה שמענו שני תרוצים. הראשון אומר שבעצם ר' יוסף לא דקדק בלשונו אלא עיקר נזקו בא לו מהדמם אלא שהוא השתמש בלשון הסלק דווקא לגבי העורבים. התרץ השני אומר שבאמת הנזק היה מגיע ע"י העורבים שמעבירים את הדם ולכן השתמש ר' יוסף בסלק דווקא בטענה לגבי העורבים.

הנפק"מ בין ההסברים תהיה השאלה האם צריך שהנזק יגיע בצורה ישירה ע"י הגורם המסולק או שמא יכול להיות גם בצורה עקיפה.

אולם מכל האמור לעיל רואים שלא היה מדובר כלל בנזק של רעש העורבים, אלא הבעיה היתה בדם ואיכ אין ראייה לדיונו כלל.

אולם אם נסביר שמדובר בנזק הרעש מקול העורבים הרי שנוכל מעט להגדיר את נזק הרעש. מפני שאז הוא יענה לאותם קריטריונים שבסיפור על ר' יוסף.

ואכן הרמב"ם⁵ בבואו לדון בסיפור זה מסיק שאכן היה מדובר היה גם בנזק של רעש. וזה לשונו: "מי שהחזיק לעשות מלאכת דם או נבלות וכיוצא בהן במקומו ויבואו העורבים וכיוצא בהן בגלל הדם והרי הן מצרין לחבירו בקולם וצפצופם... אם היה חברו קפדן או חולה שצפצוף הזה מזיק... חייב לבטל אותה המלאכה...". ואנו מבינים מהרמב"ם (ועוד לפני שראה את פסקתו) שבסיפור היה מדובר גם על נזק של רעש שבא כתוצאה מהעורבים.

ואיכ הגדרת הרעש תהיה מוגדרת כנזק שניתן לכפות על בעלי לסלקו (בתנאים מסוימים) ואיכ לרעש יש את אותם דינים שיש לנזקים שיש חובה לסלקם בכל עת דהינו גידיה דידיה שפירושו כמו חצים שיוצאים מידי המזיק והולכים ומזיקים במקום אחר כך גם יהיה נזק הרעש.

אולם כל זאת צריך לזכור רק על פי מי שסיביר שהיה נזק של רעש במקרה דר' יוסף אולם מה יסברו אלא שלא מבינים כדמב"ם?

ג. טענה של רעש בדיני שכנים

אולם ישנו מקור נוסף לנושא של רעש בדיני שכנים. המשנה⁶ כותבת: "חנות שבחצר יכול למחות ביזו לומר לו איני יכול לישן מקול הנכנסין ומקול היוצאין,

5. הילכות שכנים ה"א הל' ה.

6. כ"ב כ.

אך יכולים אנו לפנות לשתי דרכים אחרות אשר יסבירו את ההבדל בין חלקי המשנה, בכך שמדובר באמת בטקס הנובעים מחמת הרעש.

אך אם כך נשאל מדוע מצאנו הבדל בין הרישא לסיפא?

ושני הסברים אפשריים. ההסבר הראשון מבאר שההבדל בין הרישא לבין הסיפא הוא בצורת השמוש. דהיינו בביתו האדם יכול לעשות ככל העולה על הרוח. אולם לפתוח חנות שתגרום לאנשים לבוא ולהרעיש אם בדרך הליכתם או במוכחם עם המוכר וכד'. הרי שזה שמוש שאינו רגיל. חנויות פותחים בשוק ולא בפרבר באזור שקט. ולכן ברישא אפשר למחות ובסיפא איא למחות.

ההסבר השני יאמר שישנו הבדל עקרוני בין דרגות הרעש. דבר שאנו מודדים היום בדציבלים. דהיינו עד רמת רעש מסוימת ניתן להרעיש בלי הפרעה ומדרגת רעש מסוימת חזקה יותר יש זכות למחות ולסלק הנזק. ואכן מדברי המאירי כאן משמע שהוא סובר שבאמת מדובר בדרגות רעש שונות מפני שהוא מסביר שהקונים שבאים צווחים ומרעישים וטק זה גרוע מנזק הרעש של הפטיש (איכ להסבר זה נצטרך להסביר מדוע באמת קול בנאי גרוע מרעש הריחיים שמוזכר שהם יכולות להניד כותל ברעשם. ואז נצטרך לחלק בין שני סוגי ריחיים).

לפי הסברים אלו נצטרך לבוא ולדון גם בדיני נביחות הכלבים.

להסבר הראשון נצטרך לדון האם שימוש של כלבים הוא שמוש רגיל בבית ואז אין אפשרות מחאה, או שמא הדבר חריג ואז יש אפשרות מחאה. (והתשובה לכך יכולה להיות אולי "הכל כמנהג המדינה").

להסבר השני נצטרך לדון האם עוצמת הרעש הנגרם מכלבים היא חזקה במידה כזו עד שיש מקום לסלק את הנזק או שמא הרעש חלש מכך ואז אין הצדקה למחאה.

ד. היחס בין המשנה לגמרא

לאחר שראינו את שני המקורות העיקריים לנושא הרעש וממילא גם לנידון דידן. נצטרך לברר היטב מה היחס בין המקורות הנ"ל. מה השווה והשונה.

ויש להבחין במספר הבדלים שחלקם גם עקרוניים.

א. המשנה עוסקת בטק שמתרחש בחצר השותפין בעוד שבגמי המספרת על רי

ישיב ימיא

יוסף מדובר במעשה שנעשה מחוץ לרשותו של הניזק. ב. המשנה מדברת על רעש שיש לו חזקה, דהיינו אם הניזק לא ימחה, למויק תהיה חזקה ואיש לא יוכל לסלקו בעוד שהגמי מדברת על טק שנכנס בגדי קוטרא ובית הכסא שפירשו שבכל רגע ורגע ניתן לסלק את הנזק ואפילו אם לא הייתה מחאה ולכאורה אפילו הייתה חזקה. ג. המשנה מדברת על אדם בריא ואילו הגמי מספרת על ר' יוסף שהיה אדם יוצא דופן, מפני שהיה אינן דעת.

ההבדלים הללו יכולים להיות משמעותיים לגבי פסיקות ההלכה ויש לשים לב אליהם ונראה זאת בהמשך, בעיה. כאשר נבוא לדון בפסיקה להלכנתא.

ה. שיטת המאירי בהסבר הנזק ברעש

עוד טרם נגש לפסיקת הרמב"ם והשו"ע, כדאי לראות את שיטת המאירי, מאחר ששיטתו מעניינת בסוגיא זו. כבר הזכרנו שהמאירי מבין את המשנה שיש הבדל בין עוצמות קול שונות. ואיכ אליבא דשיטה זו נצטרך לבחון האם נביחות הכלבים חזקות הן ואפשר למחות עליהם או לא. ואולי נצטרך לחלק בין סוגי כלבים אלו שנובחים חזק ואלו שנובחים חלש.

אולם המאירי גם מסביר את הגמי וסיפורה על ר' יוסף. ושם מניח המאירי את שלוש סוגי הנזקים ודרגות החזקה שבהם:

והוא אומר: **דרגה ראשונה** - טקס שיש בו חזקה דהיינו אם הייתה שתיקה של הניזק תהיה חזקה. (כך הדבר לגבי טק ברעש כלבים רגילים, וכן יש להעיר שהשתיקה לא דווקא אלא תלויה במחלוקת ראשונים לגבי חזקת תשמישין).

דרגה שניה - טקס שיש להם חזקה מחילה לקצת בני אדם, ולקצת בני אדם אין בהם חזקה. **והם הדברים המאוסים קצת אלא שאין מאוסים כריח בית-הכסא וכיוצא בו, והואיל והם מאוסים קצת אין להם חזקה כשהניזק אסטיניס ונפשו קצה בדברים המאוסים ושהוא נודע בכך. ויש בה חזקה אצל שאר בני אדם, שהאסטיניות היא אין מדה זרה כל-כך שנאמר על בעליה בטלה דעתו אצל כל אדם. וממין זה מלאכת הדם והמטבחים שעושים אותה תחת האילנות ועורבים באים בסבתם ומלכללים את הפירות עדברים אלו אצל האסטיניס כריח בית הכסא וכן אם הוא בא מחמת שמצרים לו בקולן ובצפצופן ומערבבין אותו ואת שנתו."**

ישיב ימיא

השאלה מה יהיה בנביחות של כלבים. האם הרמבים יסבור שמדובר דווקא בעורבים שבהם אין חוקה מפני שהזקס אינו מצוי או כך הוא גם הדין בנביחות של כלבים שזה שימוש יותר רגיל. אך, בעיה זו ניתן לפשוט מאחר שאם מדובר עולמית.

דהינו הרמבים עושה חלוקה בין שני המקומות: בחנות תהיה חוקה ובעורבים לא תהיה חוקה, מפני שזה כנראה נכנס בגדר של טקס שאין עליהם חוקה.

אך, נצטרך לשאול את עצמנו מה סובר הרמבים בכלל לגבי טק רעש ובפרט לגבי נביחות כלבים? ובכן הרמבים בהתייחסו למשנה⁸ כותב אכן שהבניה בחנות היא הרעש. ואם ירצה למחות הרשות בידי אולם אם לא מחה תהיה חוקה.

פירוש מוחזק, על מה יעידו העדים? וצריך לומר, כנראה שהרמבים מתכוון לכך שידוע שזק זה מפריע לו ולא סתם טענה סתמית של האדם.

ו. שיטת הרמב"ם

הרמב"ם כותב, כפי שהבאנו אותו לעיל שאין חוקה בטק של רעש, אם מדובר באדם שהרעש מפריע לו. וצריך לברר את שיטת הרמבים בכמה מקומות. ראשית - מה הכוונה בדברי הרמבים אם היה חדרו קפדון? מה משמעות הביטוי קפדון המגיד משנה כותב שהוא צריך להיות מוחזק בכך. השאלה רק תהיה מה פירוש מוחזק, על מה יעידו העדים? וצריך לומר, כנראה שהרמבים מתכוון לכך שידוע שזק זה מפריע לו ולא סתם טענה סתמית של האדם.

ומן המאירי נבוא לעין בפסיקת הרמבים שנית.

והסברא נותנת שכל אדם בעצם יכול להיות ניוזק מכך שיש רעש שמפריע לו לישון, ולא דווקא אדם מיוחד, איסטניס. וא"כ יצא שאם הכלבים מפריעים לשינת האדם אין להם חוקה כלל.

לפני כן, או שמא מדובר על כל אדם. והסברא נותנת שכל אדם בעצם יכול להיות ניוזק מכך שיש רעש שמפריע לו לישון, ולא דווקא אדם מיוחד, איסטניס. וא"כ יצא שאם הכלבים מפריעים לשינת האדם אין להם חוקה כלל.

דרגה שלישית - שיש אפשרות מחאה לעולם כמו עשן ובית הכסא. ואין חוקה לעולם.

כאשר הטק הוא טק שפוגע בגוף האדם אי כל חוקה לא תהיה שריד וקומת על אף אי המחאה, מאחר שהחזקה אינה מתקיימת מעצם פעולת החזקה אלא בגין שתיקת הניזק ומאחר שפה לא שייך שאדם ימחה כי כולם יודעים שהאדם מקפיד על גופו וזה שאינו מוחה זה לא מעכב, מפני שבאמת הוא לא לחוץ

החלוק בין טק ממון לטק גוף.

שקול האנשים חזק מקול הריחיים. וכך כתבנו לעיל אך, יש צורך לבאר את החלוק בין טק ממון לטק גוף. כאשר הטק הוא טק שפוגע בגוף האדם אי כל חוקה לא תהיה שריד וקומת על אף אי המחאה, מאחר שהחזקה אינה מתקיימת מעצם פעולת החזקה אלא בגין שתיקת הניזק ומאחר שפה לא שייך שאדם ימחה כי כולם יודעים שהאדם מקפיד על גופו וזה שאינו מוחה זה לא מעכב, מפני שבאמת הוא לא לחוץ

טק גוף שזק הגוף אין בו חוקה.

ואכן הריטב"א מסביר את המשנה בביטוי הדרך כרשביא ורמב"ן ולא מדובר בקול (ואגב הריטב"א כותב שם שמדובר בטק של דרך ולא של רעש מפני אותה שאלה שהזכרנו שהרי קול הריחיים חזק מקול התנוקות. או האנשים שוכנסים וצוחים בחנות. וכך גם מתקשה המגיד משנה על הרמבים שהזכרנו שמדובר שם בקול. אולם כמו שהבאנו בשטת המאירי אפשר לתרץ שהם סברו ההיפך, דהינו שקול האנשים חזק מקול הריחיים. וכך כתבנו לעיל אך, יש צורך לבאר את החלוק בין טק ממון לטק גוף.

על שפורו של ר' יוסף.

הריטב"א מניח יסוד שאותו הוא גם יכול לתרץ את ההבדל שבין המשנה על חנות ששם יש אפשרות מחאה ואפשרות חזקה לבין הגמי בספורה על ר' יוסף. שהמשנה מדברת על טק ממון, ארך הדרך ולא קול ואילו הגמי מדברת על טק גוף שזק הגוף אין בו חוקה.

וכאן נצטרך להשתמש בעקרון שהניח הריטב"א. וכך כותב הריטב"א: "לאו דוקא, אלא כל דבר שהוא טק גדול לגוף שאין דרך העולם לסבול כיצא בו, וכדפירש ר' חננאל (והיד רמיה) ושמענין כי הכל לפי מה שהוא אדם, ואע"פ שלאחרים אינו טק כל-כך, מדקאמר הני לדידי ויש שאין גורסין דאנינא דעתאי, [הראש והבה"ג] דהא לעיל נראה דמשום פסידא דתאלל הוה. וזה אינו, דודאי כל שאין בו אלא הפסד ממון ולא צער הגוף חזקה יש לו. אבל הכא היה מצטער באסטיניסותו מה שנוגעין (נוגשין) בפירות בדם. עד כאן דברי הריטב"א על שפורו של ר' יוסף.

וכאן נצטרך להשתמש בעקרון שהניח הריטב"א. וכך כותב הריטב"א: "לאו דוקא, אלא כל דבר שהוא טק גדול לגוף שאין דרך העולם לסבול כיצא בו, וכדפירש ר' חננאל (והיד רמיה) ושמענין כי הכל לפי מה שהוא אדם, ואע"פ שלאחרים אינו טק כל-כך, מדקאמר הני לדידי ויש שאין גורסין דאנינא דעתאי, [הראש והבה"ג] דהא לעיל נראה דמשום פסידא דתאלל הוה. וזה אינו, דודאי כל שאין בו אלא הפסד ממון ולא צער הגוף חזקה יש לו. אבל הכא היה מצטער באסטיניסותו מה שנוגעין (נוגשין) בפירות בדם. עד כאן דברי הריטב"א על שפורו של ר' יוסף.

יחשב כטק חמור או גם נביחות כלבים שהם רעש חלש יותר?

אך, ישנה שאלה נוספת. האם דווקא רעש עורבים שהוא צפצוף חזק, דווקא הוא יחשב כטק חמור או גם נביחות כלבים שהם רעש חלש יותר?

בבית-הכסא מדובר בשימוש רגיל ולמרות זאת הוא נכנס בגדר של גיר. וכך גם יהיה לגבי טק מנביחות כלבים.

על טקס נמורים ממילא אין נפקמי בין שימוש רגיל לשימוש שאינו רגיל. שהרי בבית-הכסא מדובר בשימוש רגיל ולמרות זאת הוא נכנס בגדר של גיר. וכך גם יהיה לגבי טק מנביחות כלבים.

למחות, כי אם לא ימחה היום אזי ימחה למחר. ואילו בנזק ממון עצם אי המחתה מגלה את תוקפה של החזקה ונוסיף שבממון שייך מושג של מחילה ולכן העולם יחשוב שהיתה מחילה על הממון שאותו אדם ניזוק והוא יודע את ערך הנזק מפני שמדובר בממון ואם הוא לא מחה סימן שהוא מחל. מה שאין כן בטק הגוף שמתחדש מיום ליום וכל יום הוא נזק חדש ולכן אין חזקה בנזקי הגוף.

ונחזור לבאר את הדין של הריטבי"א. הריטבי"א אומר שטק של קול הוא פגיעה בגוף האדם וכך היה אצל ר' יוסף. מה שאין כן בחנות שהיתה טק ממון ועצם העובדה שהוא לא מחה נחשב כחזקה.

ובדעות הרמב"ם שאלנו מה יהיה הדין בכלבים האם יהיה דין נביחותיהם כדין קרקור העורבים או שמא הוא מטריד פחות וממילא לא יחשב כטק. אמנם מוכח שהרמב"ם לא סבר כריטבי"א כי הוא הסביר אחרת את המקרה בחנות. אולי בגלל שהוא חולק על מהות החזקה ומבין שחזקה נובעת מהמעשה שנעשה ולא משתיקת הניזק ואז ממילא החלוק בין טק גוף לממון נופל. ואגב זה גם יצא מחלוקת לגבי מה יקרה אם לא האדם יזק אלא רכשו יזק כתוצאה מהקוטרא (העשן). לפי הריטבי"א בזה מקרה שהעשן יזק את ממון של האדם כגון שהעשן יפריע לתרגולותיו ולא לאדם עצמו הרי שלא יהיה בהם דין טק חמור אלא יחשבו בטק רגיל, מה שאין כן לפי הרמב"ם. שהרמב"ם יסבור שעשן הוא נזק שמוגדר כטק חמור בכל מקרה. והנפק"מ גם לגבי נביחות כלבים שיטרו את בהמותיו של האדם ולא את האדם עצמו.

אך, נחזור לענינו - ונסביר ברמב"ם שבאמת גדר טק מוגדר כדבר שהגוף ניזוק ממנו והאדם לא צריך למחות עליו, וכך גם הדין יהיה בנביחות כלב. אם זהו רעש שמפריע גופנית יהיה דינו כעורב ואילו אם הוא לא מזיק לגוף לא יחשב כנזק. וצריך בכל נביחה לבדוק מה הרעש שנגרם מנביחות, ושוב נראה לנו שיש לחלק בין סוגי כלבים שונים. ואם שמים כלב מתחת לחדר שינה שזה ברוב המקרים מפריע לישון או מעיר תינוקות ודאי שזה טק גדול יותר מאשר אצל עורבים ויש לאסור.

10. חייב קטן סעיף ב.

דעת השו"ע

דעת השו"ע

השו"ע מביא את שתי ההלכות. וזה לשונו¹⁰ בפסיקת המשנה: "חנות שבחצר יכולים השכנים למחות בידי לומר אין אנו יכולים לישן מקול הנכנסין והיוצאין אלא עושה מלאכתו בחנותו ומוכר לשוק, אבל אינם יכולים למחות בידי ולומר אין אנו יכולים לישן מקול הפטוש או מקול הריחיים מאחר שכבר החזיק לעשות כן ולא מיחו בידי".

משמע מהשו"ע שטק של קול הוא טק ממש. וקול הנכנסין והיוצאין שהוא קול חזק אין לו חזקה כלל והיו הנזק חמור מה שאין כן ברעש החלש יותר ששם יש אפשרות לחזקה.

ובא הרמ"א¹¹ וחולק על כך ואומר שכאשר החזיק לאו דווקא אלא אפילו לכתחילה אין יכולין למחות בו.

וכן מביא השו"ע את ההלכה השניה. "מי שהחזיק לעשות מלאכת דם או נבלות וכיוצא בהן במקומו ויכנסו העורבים תחתיהם והרי הם מצרים את חברו בקולם ובצפצופם, אם היה קפדן או חולה שצפוף הזה מזיק, חייב לבטל אותה המלאכה או ירחיק עד שלא יבוא הנזק."

ולכאורה מובא כאן לשון הרמב"ם. והרמ"א מוסיף והיה בכל טק גדול שאין אדם יכול לסובלו. וכשנבוא לבחון את השיטות נראה שיש כאן את שיטת השו"ע ושיטת הרמ"א שאכן הם קרובות אך חלוקות גם יחד.

השו"ע מבין שטק של רעש הוא טק שיכול ליחשב טק חמור אם הוא מזיק. ולכן כך גם נפסקה ההלכה שאפשר לסלק את האומנין ומדובר ברעש לא נורמלי. מפני שרעש נורמלי אפשר למחות עליו אבל אפשר גם להחזיק בו. דהיינו טק של עורבים הוא טק לא מצוי וגם מפריע לגוף האדם וזה נקרא טק חמור וכניל בעל חנות שרוצה להביא עובדים ושבים. אבל טק שהאדם עושה רעש בתוך ביתו, דינו כדין טק רגיל בתשמישין שלאדם יש חזקה עליו. אך מצד שני שמורה זכות המחתה לניזק, עד שלא יצור המזיק חזקה.

לעומתו גם הרמ"א מסביר שיש מדרגות ברעש. אולם בשלב אחד נמוך יותר.

דהיינו אכן יש מושג שנקרא טק חמור אבל זה רק בטק גדול. וזו ההוספה שהוא

11. שם.

דעת השו"ע

* **שיטת המאזין:** תלוי באדם. אם הוא ניזק ומוכח שהוא כזה מותר לו לסלק הנזק.

* **שיטת הדייט"א:** יש הבדל בין נזק ממון לנזק גוף. אם נביחה היא נזק גוף אפשר להרחיק אם נזק ממון לא.

* **שיטת הרמב"ם והשו"ע:** יש מדרגות ברעש כאשר לנביחות נצטרך לבדוק בצורה אובייקטיבית האם יש נזק מטריד או לא.

סכום

נושא זה נושא מורכב ומן הסתם יש מקום להרחיב את היריעה ועוד ועוד לדוש בדבר. אולם צריך לזכור שכל הדיון הוא רק מצד הדיון בדיני ממונות. ובמיוחד בדיני שכנים שאלו מבוטסים בעיקר על תקנות. ואפשר לשנות במדה ואכן יש מקום לכך.

ואכן יש לדון אולי יש היום גם מקום לתקן תקנות שונות לטובת הצבור ויכול להיות שיש היום גם מקום לתקנות מעין אלו. והכל כראות אנשי המקום.

והצורך לתקן תקנה אכן קיים. מפני שהוא נזק. אולם מצד שני יש גם אנשים שרוצים לגדל, אז לכן צריך למצוא את הדרך ובעזרה אכן היא תמצא.

מוסיף בסעיף ל"ט. אבל רעש עורבים לאדם רגיל אינו נזק. ואותו דבר חנות שבחצר היא נזק גדול, אבל דבר שאדם עושה בתוך ביתו זה בכלל לא נקרא נזק שאפשר למחות עליו. ואז יוצא שלמי השו"ע יש שתי דרגות ברעש: א. רעש נורמלי - אפשרות מחאה ובמקביל אפשרות לחזקה. ב. רעש לא נורמלי - יש אפשרות מחאה בכל רגע ואין חזקה.

(ובנביחות כלבים נצטרך לבחון אם זה רעש נורמלי או לא)

ולפי הרמ"א ישנם שלוש דרגות ברעש: א. רעש גדול - מוגדר נזק חמור ובכל רגע ניתן לסלקו. ב. רעש בינוני - מותר למחות וגם יש אפשרות חזקה. ג. רעש קטן - שבכלל לא מוגדר כנזק וא"א למחות עליו. (בהסתגות שמדובר דווקא בתוך ביתו, אולם אם ידובר בחצר יתכן והדיון שונה מפני שמדובר ברכוש משותף).

וא"כ בבואנו לדון ברעש של כלבים, מאחר שמדובר בדרגות רעש, יתכן ודינם יהיה כדין קרקור העורב. מפני שכלבים יכולים להזיק ממש בנביחתם, כפי שמצאנו בגמ"י¹² שכלב גרם לאשה שתפיל. וא"כ יצא שכאשר לאדם יהיה נזק מהכלבים יוכל לכפות על שכנו לסלקם. והוא לא צריך להיות חולה דווקא לפי השו"ע. (אולי הכונה שיהיה מוחזק כנזק).

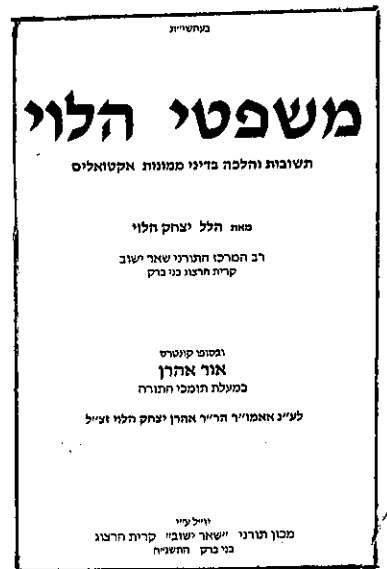
וממילא בעצם אם נצמד לעקרון הזה שכלב יכול להזיק את האדם. הרי שיכול להיות שאדם יחלה פתאום, או אשה תתעבר ואז יהיה בכחם לסלק את הכלב למרות שכבר היתה חזקה מפני שהוא מזיק ממש. מה שאין כן לפי הרמ"א שזה לא נזק הכי גדול ולכן גם אם אשה תתעבר היא לא תוכל לכפות על בעל הכלבים להסתלק. וכן גם כתב הטור לגבי קצב שהחלו להקבץ סביבו כלבים שמפריעים לאדם והוא פוסק שלמרות שהיתה חזקה אפשר לסלקם.

סכום השיטות

לגבי נזק מנביחת כלבים נסכם השיטות:

* **שיטת הרמב"ן, רשב"א ורבנו יונה:** אין מושג של רעש בתוך נזק וממילא מותר לגדל כלב.

12. ב"ק פג.

ג. הריגת בעל חי המסכן חיי אחרים

לשאלת הכלב שהתקיף את נהג האוטובוס, ומסכן בכך את הנוסעים, הנה מצאנו מקרה דומה בגמ' ב"ק קי"ז: מעשה בחמור שהשתולל בספינה וסיכן נוסעיה בטביעה. וא' האנשים דחף החמור למים וטבע. תבעו בעל החמור לשלם הנזק, ופסק רבה שפטור מלשלם על החמור. וזה לשון הגמ' שם:

"ההוא גברא דאקדים ואסיק חמרא למברא קמי דסליקו אנשי במברא, בעא לאטבועי, אתא ההוא גברא מלח ליה לחמרא ושדיה לנהרא וטבע, אתא לקמיה דרבא פטריה. אמר ליה אביי, והא מציל עצמו בממון חבירו הוא. אמר ליה האי מעיקרא רודף הוא. רבה לטעמיה דאמר רבה רודף שהיה רודף אחר חבירו להורגו ושיבר את הכלים בין של נרדף בין של כל אדם פטור, שהרי מתחייב בנפשו. ונרדף ששיבר את הכלים של רודף פטור שלא יהיה ממונו חביב עליו מגופו, אבל של כל אדם חייב, דאסור להציל עצמו בממון חבירו. ורודף שהיה רודף אחר רודף להציל, ושבר כלים בין של נרדף, בין של כל אדם, פטור, ולא מן הדין, אלא שאם אי אתה אומר כן, אין לך אדם שמציל את חבירו מן הרודף." ע"כ לשון הגמ'.

ועיין בפרש"י שם, דבעל החמור נחשב רודף, שהרי חמורו מסכן חיי הנוסעים בספינה. ולכן המציל ומזיק את החמור פטור מתשלומים, מחמת תקנת חז"ל שפטרו באופן זה, וטעמם הוא, - היות ומותר לפגוע ברודף מדין הבא להורגך השכם להורגו, וק"ו שמוותר לפגוע בממונו - "שלא יהיה ממונו חביב מגופו". ואילו התוס' רי"ד שם כתבו שהחמור עצמו הוא הרודף.

בתשובות מימוניות המודפס בסוף הל' נזיקין לרמב"ם סי' כ' כתב, כי המקרה מדובר דווקא כשאין רגילים להכניס חמורים לספינה מחמת הסכנה, או נחשב בעל החמור רודף, כיון ששינה מהרגילות וסיכן בכך נוסעי הספינה. וזה לשונו:

"...וכגון שהיתה מתחילה סכנה להכניס חמור ספינה, אבל אי הו' רגילין להכניס כמו שעושין עתה, ואח"כ נעשה כך שהחמור מקרטע ובעי לטבע הספינה, אם השליכו בנהר חייב, דבעל החמור לאו רודף הוא, ובמה שחמורו מקרטע הוי אנוס. ומציל עצמו בממון חבירו חייב, ומשמע דהמציל עצמו ממון חבירו דחייב אפילו אם הציל את עצמו בסכנת נפשות. ודכוותה כולה שמעתתין דאנסוהו עובדי כוכבים והראה ממון חבירו דפטור, היינו מחמת אונס נפשות, אבל מחמת אונס ממון היה חייב, דהא עדים שחתמו שקר מחמת אונס ממון חשבינן להו רשעים ופסולים לעדות כמו גזלנים, אבל מחמת נפשות כשרים, והוא הדין גמי לענין שלומי דמחמת ממון חייבים לשלם ומחמת נפשות פטור. ומ"ש מהך דהכא. ונראה דישאל שאנסוהו והראה ממון חבירו דפטור, זהו משום דינא דגרמי ולא הוי אלא מדרבנן. ולכך כי אנוס לא מחייב כלל אלא כשנשא ונתן ביד... והך דהכא דשדי בנהרא חשוב כנשא ונתן יד, וחייב לשלם מדאורייתא. הילכך אפילו

כשהוא אנוס חייב. ואפשר דאפילו מחמת נפשות חייב לשלם, דהוי כמציל עצמו בממון חבירו, ומכל מקום רשע לא הוי דאין לך דבר העומד בפני פיקוח נפש אלא ג' דברים, מפסקי ה"ר חוקיה ז"ל.

לדבריו אלו של התשו' מימוניות. יוצא איפוא כי במקום שרגילות להכניס כלבים לאוטובוס, לא יהיה על בעל הכלב דין רודף ולכן הורג הכלב אינו פטור מתשלום על הכלב. אלא שאמנם מותר לו להציל את נוסעי האוטובוס כפי שהיה מותר וצריך להציל את יושבי הספינה. אך זה בהתאם לדין של מציל עצמו בממון חבירו שצריך לשלם.

ונראה ששיטה זו של התשובות מימוני' הוא כשיטת הרש"י בסוגיא שנתן דין רודף לבעל החמור, ולכן במקום שרגילות להכניס חמורים, אינו פושע במה שהכניס חמור לספינה ולכן, אין לתת עליו דין רודף. אך לשיטת התוס' רי"ד שנתן דין רודף לחמור עצמו. א"כ נראה שאף במקום שרגילות להכניס חמורים אע"פ שהבעלים אין בהם שום פשע, מכל מקום ברגע שהחמור ישתולל ויסכן הספינה, יהיה על החמור דין רודף ומותר להציל הנוסעים בנפשו של החמור. ופטור מלשלם על החמור, שכן מותר להציל הנרדף בנפשו של הרודף.

אך לגוף הענין, דעת הבית יוסף לחלוק על תשו' מימוני' הנ"ל. ולדעתו אף במקום שרגילות להכניס חמורים, אם אירע שהחמור משתולל. מותר להפילו לנהר ואין על המציל לשלם ממנו.

שכן כתב בית יוסף על הטור חו"מ סי' ש"פ אות ד' וז"ל:

"כתוב בתשובות מימוניות דספר נזיקין סימן כ' דהאי עובדא דחמרא דוקא בשהיה מתחלה סכנה להכניס חמור בספינה אבל אי הו' רגילים להכניס כמו שעושים עתה ואחר כך היה החמור מקרטע ובאה לטבוע הספינה אם השליכו בנהר חייב דבעל החמור לאו רודף ובמה שחמורו מקרטע הוי אנוס ומציל עצמו בממון חבירו חייב עכ"ל. ודברי תימא הם דאטו מי שיש לו כלב רע או דבר המזיק שחייב להרגו ולסלק הדבר המזיק כדי שלא יוזקו אחרים אם קדמו אחרים והרגוהו מי מחייבי".

ולפי דבריו אלו של הב"י, יוצא איפוא כי גם במקום שרגילות להכניס כלבים באוטובוס וכדו', אם אירע שהכלב השתולל וסיכן חיים, מותר לכל אדם להורגו אם נחוץ כדי למנוע הסכנה, ואינו חייב לשלם על נזק הכלב. ואף אם נאמר שאין כאן דין רודף לבעל הכלב, מתקיימת כאן טענת הב"י, שבמקרה זה יש חובה על הבעלים להרוג ולסלק המזיק כדי שלא יוזקו אחרים, "ואם קדמו אחרים והרגוהו", אינם חייבים.

בע"ה המזיק האם מותר להורגו

שאלה:

מקום מגורי בקצה העיר צפת בקומת קרקע. לשכני מסביב כלבים מגודלים המשוטטים בכנופיות בשעות הערב, נכנסים לחצרי ומזיקים רכוש, וכן מבהילים את האשה והילדים. המצב בלתי נסבל. בצר לי מבקש אני לשים רעל כחצר. כאשר יורעל מי מהכלבים יתכן שיכינו בעלי האחרים לשמור כלביהם בבהמה. האם מותר.

תשובה: (עיקרי הדינים בענין)

א. אין מחובתו של אדם לגדר חצירו או שדהו כדי שלא יכנסו המזיקים. (א)

מקורות ונימוקים

- הנה יש לבור לנרון זה:
- א. אם חובתו של בעל החצר לגדור ולנעול חצרו כדי למנוע המזיקים מליכנס.
- ב. אם מותר לו לפגוע בכלבים ולהזיק בכך בעליהם.
- ג. אם אין איסור צער בעלי חיים בהרעלת כלבים.

א. האם חובת הניזק לגדר חצירו

בגמ' כ"ק דף כ"ג: מצאנו, "הנהו עיני דבי תרבו דהו מפסדי ליה לר' יוסף. א"ל לאביי זיל אימא למרייהו דליצנענהו. א"ל אמאי איזיל, דאי אזילנא, אמרי לי, ליגדור מר גדידא בארעיה". ע"כ.

ב. אדם שבכעולותו בעלי חיים, הוא אחראי עליהם, ועליו למנוע כניסתם לשדות או חצרות אחרים. (א)

מקורות ונימוקים

פירוש המעשה: העיזים היו מזיקות לר' יוסף, וביקש מאביי לומר לבעליהן שישמרו העיזים. ענה לו אביי, הרי הם יסעו שאתה תגדור שך ותישמר מהעיזים. וכתב התוס' שם שאביי ענה כך כדי להשתמש, אבל בדין צודק ר' יוסף בתביעתו שישמרו הבעלים את עיזיהם. ואילו הוא אינו חייב לגדור שדהו. וכן פסק הרי"ף, וכ"כ הרא"ש וכ"פ הרמב"ם בפ"ה מהל' גזיק' ממון.

ובסור סי' שצ"ז כתב:

"מי שבהמתו רגילה ליכנס לשדה חברו ומזיקתו. כתב ר"י שיכול בעל השדה להתרות בבעל הבהמה שישמור בהמתו, וצריך לשמרה, ואינו יכול לומר גדור שרך כדי שלא תיכנס בו. אבל ר' חננאל כתב שיכול בעל הבהמה לומר לבעל השדה גדור שרך, ואם לא גדרה והזיקתו פטור. במה דברים אמורים בשדה, לפי שמתפשטין לרעות, ואין הרועה יכול לשמור כולם שלא יכנסו בשדות, אבל בעיר, אם נכנסה לחצר הניזק והזיקה, חייב. שאין אדם יכול לנעול ביתו, ועל הרועה מוטל לשמור הבהמה כשמוכיחה בעיר שלא תיכנס לבית הניזק, וכ"ה מסקנת א"א הרא"ש ז"ל. עכ"ל.

ואם כן, אע"פ שנחלקו ר"י ור"ח בשדה אם יכול המזיק לומר לניזק גדור שרך, אבל בחצר לכל הדעות הלכה שאין בעל החצר צריך לגדור חצרו, אלא המזיק צריך לשמור בהמותיו.

ואף בשדה נפסק בשו"ע חו"מ רצ"ז א' שלא כהר"ת. וז"ל מרן שם:

"מי שבהמתו רגילה ליכנס לשדה חברו, ומזיקתו, יכול בעל השדה להתרות בבעל הבהמה, שישמור בהמתו, וצריך לשמרה. (והג"ה אם לא

ג. בהנחה המיועדת לשחיתות ומזיקה, והתירו בבעלים ג' פעמים ולא נקט באמצעים למנוע היתקה, רשאי הניזק לשוחטתה, ואן שלא כיום השוק, ואומר לבעלים בואו ומכרו הבשר שלכם ואע"פ שיאלצו למכור בזול. (ב)

מקורות ונימוקים

שמרה והזיקה, חייב לשלם הזיקה, ואינו יכול לומר לו גדור שדן כדי שלא תיכנס בו. עכ"ל.

היוצא מהנ"ל הוא, שאין חיוב על בעל החצר לגדור חצרו מפני המזיקים, אלא החיוב על בעל המזיק לשמור בהמותיו, ובגדור דידן אי חובתו של בעל החצר לגדור חצירו מפני הכלבים.

ב. זכות הניזק להגנה עצמית תוך חיסור ממון הניזק

עוד מצאנו בב"ק כג: "מכריז ר' יוסף ואיתימא רבה, דסלקין לעילי ודנחתין לתתאה. הני עיזי דשוקא דמפסדי, מתרינן במריהו תר ותלתא זימנין, אי ציית ציית, ואי לא, אמרינן ליה תיב אמסחתו וקבל זוזך. ע"כ.

ונחלקן הראשונים בפירוש הענין, הרמב"ם בפ"ה מנזקי ממון הל' א כתב:

"בהמה שהיתה רועה ופרשה ונכנסה בשדות וקרמים, אע"פ שעדיין לי הזיקה, מתרינן בבעליה שלוש פעמים, אם לא שמר בהמתו ולא מנעו מלרעות, יש רשות לבעל השדה לשחטה שחיתה כשרה, ואומר לבעלי: בואו ומכרו בשר שלכם, מפני שאסור לאדם להזיק ולשלם מה שהזיק אפילו לגרום הנזק אסור". עכ"ל.

מקורות ונימוקים

וכתב במגיד משנה שם מקור הדין מגמ' ב"ק כג: הנ"ל. וא"כ לשיטת הרמב"ם: א. מדובר בסתם בהמה שרועה אע"פ שאינה מיועדת לשחיתות. ב. אע"פ שעדיין לא הזיקה, יכול בעל השדה לשחטה כנ"ל.

אך ברש"י בסוגיא מפרש שמדובר בעיזים המיועדות לשחיתות ועומדות אצל הקצבים, ומשהם אותם עד יום השוק, ואם הזיקו (אפילו ברה"ר) מתרינן בקצב ואם לא ציית, שוחטים אפילו שלא כיום השוק, ונותנים לו שימכור, אף שיפסיד כשימכור בזול שלא כיום השוק. וכתב שם רש"י: "שחית להו - הואיל ולשחיתיה קיימן", דהיינו דווקא משום שהבהמות עומדות לשחיתות מותר לשחטן משום שאין בכך הפסד מהותי, פרט להפרש המחיר של יום השוק, אך כשאין מיועדות לשחיתות אסור לשחטן.

וכ"כ בתוס' שם בד"ה הנהו. "דווקא בהני דקיימי לשחיתות... אבל עו העומדת לחילבה ורחל לגיזתה, יכול לומר, כשיזיק ישלם... ע"כ.

והמאירי שם גם פירש כרש"י וז"ל: "בהמות העומדות לשחיתות ומוזיקות מתרינן בבעליהן ב' ג' פעמים. ואם הזיקו אח"כ שוחטים אותם... ובבהמות שאינן עומדות לשחיתות אין לנו רשות בכך, אלא יזיקו ויזיקו והוא משלם כראוי. וגדולי המחברים (רמב"ם) פירשוהו אף בשלא הזיק, כל שנכנסה בשדות וקרמים ומתיראין בה שלא תזיק, ואין תכריזין גראיין". עכ"ל.

וגם הראב"ד הולך בשיטה זו, שהשיג על הרמב"ם הנ"ל וכתב: "דברים אלו לא נאמרו בגמ' אלא בעיזי דשוקא שעומדות לשחיתות ואין להם רועה. אבל במי שיש לו עדר של בהמות אין שוחטין לו כל עדרו, אלא אם יזיק ישלם בלא שום התראה". עכ"ל.

וברשב"א ב"ק כג: כתב וז"ל: "פירוש עיזי דשוקא העומדים לשחיתות ואין הבעלים ממתנינן אלא ליומא דשוקא, ואי לא מברחי להו שחטין

ד. אין לגדל כלב רע, אלא אם כן הוא קשור באופן שאינו יכול לפגוע באיש. ובמקום שנחוץ לשמירה, כגון בישוב ספר וכד' מתירו כלילה במידה הנחוצה לשמירה. (ג)

ה. כלב שטרף בעל חי גדול, נחשב כמסוכן לאדם וצריך לסלקו מן העולם. (א)

ו. וכן כלב הנובח ומבהיל, ויש אשה מעוברת במקום או ילדים, צריך הבעלים לסלקו. (ג)

מקורות ונימוקים

לשחיטה יכול הניזק להקדים שחיטתה. אבל להפסיד המזיק לגמרי לא שמענו ולפי' עדיין אין היתר להרוג הכלב המזיק, שאינו דומה לבהמה העומדת לשחיטה.

ג. הכלבים כמוזיקים ומסכנים חיי אדם

במשנה ב"ק דף עט: שנינו "לא יגדל אדם את הכלב אלא אם כן היה קשור בשלשלת". ובגמ' שם פג': "ת"ר לא יגדל אדם את הכלב אלא"כ קשור בשלשלת, אבל מגדל הוא בעיר הסמוכה לספר (עיר ספר) וקשרו ביום ומתירו כלילה. תניא ר' אליעזר הגדול אומר המגדל כלבים כמגדל חזירים. למאי נפק"מ למיקם עליה באור. דריש ר' דוסתאי דמן ברי: ובנחה יאמר שובה ה' רבבות אלפי ישראל. ללמד שאין שכינה שורה על ישראל פחות משני אלפים ושני רבבות, חסר א' והיתה אשה מעוברת ביניהם וראויה להשלים, ונבט בה כלב והפילה, נמצא זה גורם לשכינה שתסתלק מישראל. ע"כ. ועוד נמצא שם מעשה באשה שנכנסה לאפות בבית ונבט עליה הכלב. אמר לה בעל הכלב: אל תתיראי ממנו משום שנעקרו שיניו. ענתה לו: אתה מנחמני בדברי הבל שכבר נעקר הולד ממקומו (-והפילה) ועפרש"י שם.

מקורות ונימוקים

לחן אפילו בלא יומא דשוקא, ומ"מ אם הויזק בנתיים משלם את הנזק... אבל עי' אחרנייתא דעומדן לגיזתן וחלבן לא שחטנין להו, אלא כל אימת דמוזקי משלמי. עכ"ל.

א"כ גם הרשב"א כשיטת רש"י והראב"ד. אמנם המתבונן בדקדוק לשונו יראה קצת שינוי שכתב "אי הבעלים לא מברחי להו" - אם לא יסלקו אותם הבעלים, אז הרשות לשחוט אותם. ואע"פ שלא הויזק, ואילו במאירי כתב "בהמות העומדות לשחיטה ומוזיקות, מתרין בבעליהם... ואם הויזק אח"כ שוחטין אותם..." משמע שהויזק לפני התראה וגם אחרי התראה. ורק אז מותר לשחטן, ודלא כהרשב"א.

וברש"י בסוגיא בד"ה "מתרינן במרייתו. אי מפסדן אפילו ברה"ר. ע"כ: משמע מרש"י שהתראה היא רק אחרי שהויזק. (ולא ציין רש"י נזק אחרי התראה כהמאירי).

העולה מהדברים: לשיטת הרמב"ם מותר לסלק, המזיק מן העולם לאחר התראה, אף שבכך יגרום נזק ניכר לבעליו, כמו לשחוט עז העומדת לחלבה. וא"כ מסתבר שמותר גם להרוג כלב המזיק.

ואילו לשיטת רש"י והרשב"א והראב"ד והמאירי, רק בדוגמת בהמה העומדת לשחיטה, מותר להקדים שחיטתה שבכך יש נזק מועט של ההפסד המחיר של יום השוק. אך במקום של הפסד גדול וכגון לשחוט עז העומדת לחלבה אין היתר לסלק המזיק ע"י שחיטתו וכד'.

ובשו"ע חו"מ סי' שצ"ז סעי' ב' כתב: "הקצבים שיש להם בהמות לשחוט ביום השוק אם הם מוזיקות אפי' בר"ה מתרים בבעלים ג' פעמים שישמרם, ואם לא שמרום רשאי הניזק לשחטם שחיטה כשרה ואומרים לבעלים בואו ומכרו הבשר שלכם". ע"כ.

א"כ פסק כשיטת רש"י ושאר ראשונים שדווקא בהמה העומדת

ז. כלב המסכן אדם או הנובח על אשה הרה או ילד וכדו', שיע
בכך סכנת הפלה או נזק נפשי, נחשב רודף ומותר לכל אדם
להורגו. (ג.)

מקורות ונימוקים

ובב"ק דף ט"ו: איתא בכלב שאכל כבשים וחתול שאכל תרנגול גדול.
שמנדין הבעלים, עד שיסלק היוזא. ופרש רש"י שם: "משמתינן ליה".
מנדין אותו להרוג את הכלב ואת החתול. עכ"ל. ובהמשך הגמ': "וכר
נתן בברייתא דתניא ר' נתן אומר, מניין שלא יגדל אדם כלב רג
בתוך ביתו ולא יעמיד סולם רעוע בתוך ביתו, ת"ל לא תשים דמינ
בביתך". ע"כ. וכן נמצא בסוגיא סוף פ' ג' דכתובות דף מא'.

ובשטמ"ק שם בכתובות הקשה בשם מהריב"ן, מדוע הביאה הגמ' אר
הדין של ר' נתן, הרי דינו של ר' נתן לא מדבר בהיזק אלא בסכנה
נפשות וכפי שמוכח הפסוק "לא תשים דמים בביתך". ואילו עיקר
הדין בסוגיא דב"ק וכתובות מדבר בכלב שאכל כבש וכדו', שזה נזק
ממון בלבד.

ותירץ השטמ"ק וז"ל: דאנן הכי קאמרין, כיון דנבח זה הכלב, כד
שלא ימית גם כן, משמתינן ליה למוזיק מיהא להרוג אותו כלב ולסלי
הזיקה. עכ"ל. ומבואר מדבריו שאם רואים אנו הכלב שנובח ומוזיק
אע"פ שעד עתה אל סיכן נפשות, יש לחשוש שעלול להמית ולכן מנדי
הבעלים עד שיהרוג הכלב. ולפמט"כ בב"ק פג. ובמס' שבת סג. לגב
האשה המעוברת שנבח הכלב והפילה, מובן שאפילו כלב גובח נחשו
סכנה כשיתכן שתעבור שם מעוברת.

ובשטמ"ק ב"ק טו: הביא אותה השאלה באותו הלשון בשם מהר"י כץ
אלא שהוסיף שם בזה"ל: "ובשבת ניחא (שהובא הדין של ר' נתן
דמייתי אוקר איתתא דנבח בה כלבא, והפילה עוברת דהתם סכנה
נפשות הוי. עכ"ל.

מקורות ונימוקים

מבואר מדבריו שנביחת כלב העלולה לגרום הפלת עובר
אשה, הוא בבחינת סכנת נפשות. וא"כ סתם כלב מגדל הנובח
ומבהיל יחשב כלב רע ומסוכן שיחייב את הבעלים לסלקו או להורגו,
כשמצויה מעוברת וכד' בסביבה.

אלא שלכאורה קשה מדוע כתב ר' נתן "כלב רע" ומשמע שסתם כלב
אינו רע ואין בו סכנה, ואין בו איסור.

והנה במס' שבת סג. איתא "אמר ר"ש בן לקיש כל המגדל כלב רע
בתוך ביתו מונע חסד מתוך ביתו שנאמר "למס מרעהו חסד", שכן
בלשון יוני קורין לכלב "למס" ורש"י - וכאילו כתוב - למס - הכלב
- מונע מרעהו חסד - שאין מניח העני לבא לפתחו. והקשה בספר
שפת אמת שם, מדוע נקט "כלב רע" הרי בקרא נרמז סתם כלב, ותירץ
בזה"ל: "לכן אפשר לפרש, אפילו כלב רע - כלומר בעל מום דשקילין
גיביה וסופריה, וכדמסיק". עכ"ל.

וביאר דבריו שהרי אפילו כלב רע בעל מום בלא שינים וצפרנים
הבהיל את האשה והפילה. לכן הכוונה שאפילו כלב רע - בעל מום
כזה אסור לגדל בתוך ביתו. וכ"ש כלב רגיל.

ובגמ' ביצה כה: איתא: אמר ר"ש בן לקיש ג' עזין הן, ישראל באומות,
כלב בחיות, תרנגול בעופות. ע"כ. ובפשוט הענין הוא שכלב עז
בחיות מפני שהוא חצוף וגובח בחזקה, וזהו סתם כלב, ויש בכך סכנה
למעוברת, וגם לילדים, וכבר היו דברים מעולם שילד נבהל ונוזק
בנפשו מפני הכלב, אע"פ שלא נשכו. ועי"ע בשו"ת שבת הלוי ח"ד סי'
ל"ג אם במקום חשש שאדם ישתטה נחשב פיקוח נפש, מפני שהשוטה
חייז בסכנה מחוסר דעת ואחריות ואי שליטה עצמית, וכמבואר במס'
תענית כ"ב לענין יחיד הנרדף מפני רוח רעה. וכתב רש"י שם "הולך
ורץ - שמה יטבע בנהר או יפול וימות". וכדו'. עי"ש.

ח. בעל חי אשר בעליו מחויב לסלקו מן העולם, אדם אחר המזיקו או ההורגו פטור מלשלם דמיו, אבל חייבו חכמים לפצות בעליו על שהפסידו מצוה, ונחלקו הראשונים אם זהו תשלום ממון או קנס. וכן ע"ז או כותל מסוכן אשר בדעת הבעלים לעקור או להרוס, והקדימם אחר, אי אפשר לתובעו תשלומי נזק. (ה)

מקורות ונימוקים

העולה מהאמור שכל המבהיל ומסכן מעוברת בנביחתו, כבר יחשב כלב רע ומסוכן שבעליו חייב לסלקו מהעולם - ולהרגו. ומסתבר שזה דווקא בכלב קצת גדול. שאילו בקטנים בדרך כלל אין מפחדים מהם. אלא שיקשה הגמ' ב"ק כ"ג הנ"ל בכלב שאכל אימרי - כבשים, שצריך הבעלים להורגו. ומשמע שכלא זה אין שום דין להורגו. צריך לומר שכלב המתנהג באופן סביר, אין איסור בדיני נזקי ממון להחזיקו. אבל כשעשה דבר חריג, כגון שאכל כבשים, זהו סימן מדאיג לגבי הסיכונים שיש בו ולכן צריך לסלקו מהעולם. אבל אמנם הוא הדין אם עשה פעולות אחרות שיש בהם לסכן בני אדם, כגון שנובח ומבהיל במקום שיש מעוברת או ילדים קטנים.

והמגדל או מחזיק כלב לצרכי שמירה, אף במקום שמותר, כבר כתב בשו"ע חו"מ ת"ט סעי' ב' שצריך לקשרו בשרשרת ברזל, שאז אף אם ינבוח, לא תיבהל ממנו האשה המעוברת מפני שידעת שקשור, ואינו יכול לעשות לה כל רע.

ד. הזקת והריגת בע"ח העומדים להריגה - גזילת מצוה מחבירו

עתה יש לברר שאף אם יש חיוב לסלק הכלב רע ואף להרגו, הרי זה חובתו של בעל הכלב המזיק, ושלא כשהנזיק הרג הכלב יצטרך לשלם.

מקורות ונימוקים

והנה מצאנו בגמ' ב"ק צא: "תני רבא בר בר חנה קמיה דרב, שורי הרגת נסיעותי קצצת, אתה אמרת לי להורגו אתה אמרת לי לקוצצו פטור. א"ל א"כ לא שבקת חיי לברייתא כל כמיניה... א"ל לתניתך בשור העומד להריגה ובאילן העומד לקציצה... דא"ל אנא בעינא למעבד הא מצוה".

בביאור הענין להלכה כתב בטור חו"מ סי' שפ"ב: "הקוצץ נסיעותיו אע"פ שאינו רשאי (- שעובר בכל תשחית) פטור. אחרים שקצצו חייבים. ואם האילן ראוי ליקצץ כגון שהוא מזיק את הרבים וקדם זה וקצצו או שיש לו שור העומד ליהרג כגון שמוזיק את חבריו, וקדם אחר והרגו שלא מדעת בעלים, חייב לשלם כפי מה שיראו הדיינים משום שהפקיעו מלקיים המצוות... השוחט היה ועוף ובא אחר וכסה שלא מדעת השוחט, חייב ליתן לו יי' זהובים, שמנעו מלעשות מצוה. וכן הדין בכל מצות עשה שהוא עליו לעשות וקדם אחר ועשה ומנע את זה מלעשות, חייב ליתן לזה יי' זהובים." ע"כ.

והמבואר מהדברים הוא שכאשר יש בע"ח מוזיק שמוטל על המוזיק להורגו, וקדם אחר להורגו, יש לחייבו רק משום שהפסיד את המצוה לבעלים, כפי מה שיראו הדיינים או יי' זהובים וכפי מה שיבואר בע"ה להלן, ועל כל פנים יש ללמוד מכלל הדברים שבוודאי אינו משלם את הנזק כיוון שהאילן עומד לקציצה והשור עומד להריגה, ולפי זה גם בגדוננו אם יהרוג את הכלב שהבעלים מחויב להורגו מהדין, אין מקום לחייבו על הפסדת הכלב. אלא שיש לברר אם יתחייב לשלם על שהפסיד לבעלים את המצוה.

והנה ברמב"ם פ"ז מהל' חובל ומוזיק הל' י"ג כתב: "שור שהיה עומד להריגה מפני שהיה מוזיק את חבריו... וקדם אחר ושחט שור זה... שלא מדעת בעלים. חייב לשלם לבעלים כמו שיראו הדיינים, שהרי הפקיעו מלעשות מצוה...".

מקורות ונימוקים

ובהלכה י"ד שם כתב: "וכן מי ששחט חיה ועוף ובא אחר וכיסה הדם שלא מדעת השוחט, חייב ליתן לו כמו שיראו הדיינים. ויש מי שהורה שהוא נותן לו קנס והוא עשרה זהובים. וכן הורו שכל המונע בעלים מעשות מצות עשה שהן ראויין לעשותה וקדם אחר ועשה משלם לבעלים עשרה זהובים." עכ"ל.

ויש לדקדק בלשון הרמב"ם מה שכתב "שור שעומד להריגה מפני שהוא מזיק את הבריות" ואילו ברש"י בסוגיא ב"ק צא: כתב בד"ה "עומד להריגה, שהמית אדם". א"כ לפי רש"י מדובר בשור שחייב מיתה ע"פ דין תורה, ואילו ברמב"ם לא פירש כן אלא "שמוזיק את הבריות", משמע אע"פ שלא המית אדם ואין לו דין מיתה, אלא די בכך שהוא מזיק.

אמנם יש לדקדק שאם אין לו דין מיתה למה יהרגוהו, הרי אפשר לשחטו ולהיגות מבשרו. ולמה יפסיד הבעלים לגמרי, וגם מדוע כתב הרמב"ם שהוא עומד להריגה, מדוע לא עומד לשחטה. וצ"ע.

ומדבריו הרמב"ם האלו סויעתא לנדונו, שדי בכך שהבע"ח מוזק ועלול לסכן הבריות, אע"פ שמעולם לא המית אדם. וכן יש ללמוד מדברי הנמוקי"י לרי"ף שכתב בפירוש הסוגיא ב"ק צא: (בריי"ף לב: בדפוס וילנא) שפירש "אילן העומד לקציעה בזה"ל: "אשרה, או אילן הנוטה לרה"ר ומתירא שלא יפול על איש וימות". עכ"ל. א"כ פירש שתי האפשרויות א. אשרה שמדין תורה חייב לקצוץ ב. אילן הנוטה לרה"ר ומתירא שלא יפול וכו', - שזה סילוק היזק אע"פ שלא חייב ע"י כ"ד לסלקו.

ולענין גובה סכום התשלום הביא ברמב"ם הנ"ל שתי דעות: א. כמו שיראו הדיינים. ב. סכום קצוב של יי זהובים. בשו"ע ח"מ סי' שפ"ב נתבאר בפרישה ובסמ"ע סק"א, הכוונה "כמו שיראו הדיינים" - "דהוא שיראו אם איש זה שביטל ממנו המצוה הוא איש מדקדק בקיום שאר

מקורות ונימוקים

המצוות, אזי יקנסו המבטל הרבה, ולפי מיעוטו בדקדוק מצוות ימעט הקנס מהמבטל, גם ישערו בסירחא בקיום המצוה, דפעמים אדם מונע עצמו מהמצוה מכח סירחא וניחא ליה שאחרים יעשו". עכ"ל. (ועיי' ע"כ בדרישה אות א')

ולפי דעה זו בנדון דידן, אם בעלי הכלבים אינם שומרי מצוות כלל, בודאי שאינם יכולים לתבוע שום פיצוי על הפסד המצוה. אמנם בלשון הרמב"ם משמע העיקר כדעה שיש לשלם סכום קצוב של יי זהובים בכל מקרה וכך העתיק ופסק גם בשו"ע שפ"ב סעי' א', וכן פסק בריי"ף ב"ק שם וכן משמע במגיד משנה על הרמב"ם שם.

אלא שגם לפי דעה זו שיש לשלם יי זהובים נחלקו הראשונים אם הוא תשלום ממון או תשלום קנס. והנפק"מ: א. בקנס אמרינן מודה בקנס פטור (-כשאין עדים) ב. אין דנים דיני קנסות בזמן הזה, כמבואר ברמב"ם פ"ה מהל' סנהדרין ובשו"ע ח"מ סי' א' סעי' א'.

ויש בכך ג' שיטות: א. שיטת י"א בריי"ף שהוא קנס במקרה מיוחד שדן ר' גמליאל בסוגיא שם במעשה באחד ששחט חבירו וכסה הדם, וחייבו ר"ג ליתן יי זהובים. ואין למדים ממקרה זה לשום מקרה אחר. ב. שיטת הריי"ף בסוגיא (ב"ק דף לב: בריי"ף) ור"ת בתוס' צא: בד"ה וחייבו, והרשב"א, שהוא קנס כללי לכל מקרה שאדם גול מחבירו מצוה - שצריך לשלם לו יי זהובים. ג. שיטת המאירי ודעת ר' יהונתן בשטמ"ק (ב"ק שם) שהוא תשלום ממון או תקנת ממון לחייב יי זהובים לכל החוטף מצוה מחבירו.

ולפ"ז לב' השיטות הראשונות זהו תשלום קנס. ובזמן הזה אין דנים דיני קנסות ואי אפשר לחייב החוטף מצוה לשלם כלל. ובמגיד משנה פ"ז מהל' חובל ומזיק הל' י"ג כתב: "...וכתב הרשב"א ז"ל ומ"מ לא מגבינן ליה בבבל דהא אמר לעיל דלא עבדינן שליחותיהו בכל מידי דלא חסדיה ממונא, אבל אי תפס לא מפקינן מיניה ע"כ. וכבר ביאר הרב ז"ל דינים אלו פ"ה מהל' סנהדרין". עכ"ל.

מקורות ונימוקים

ובכ"ה מהל' סנהדרין כתב הרמב"ם ענין זה שלא דנים דיני קנסו בזה"ז. א"כ משמע שגם המ"מ מסכים להלכה בדברי הרשב"א שלא יגב י' זהובים מחוסף מצוה בזה"ז.

ונראה שגם לפי השיטה הראשונה ברמב"ם שמשלמים כפי מה שירא הדיינים, זהו תשלום קנס ולא תשלום ממון. שהרי התבאר לעיל בדבר הסמ"ע, שסכום התשלום נקבע לפי דקדוקו במצוות של הנחשף. דהיינו שערך הנזק של הפסד המצוה הוא לפי שוויה לניזק. ובדיני נזיקין אי הדבר כן, שהרי לענין חפץ ששוה רק לניזק, כתב בגתיתבות סי קמ"ח ביאורים א':

"דבר שאינו שווה בעצמו למכרו וליקח דמים בעדו, רק ששוה לאיזו שהוא (לניזק), אין המזיק חייב לשלם".

וראיה מכתובות ל. במי שתבירו תחב לו בבית הכליעה תרומה שי אחר, ואין לאוכל בכך גוילה, וביארו בתוס' - משום שבבית הכליעה המאכל כבר אינו שוה פרוטה, שהוא כבר מאוס, ומקשה הנתיתבות. אמנם לאחרים כבר אינו שוה פרוטה אבל הרי לבולע, המאכל שוה פרוטה שהרי הוא עדיין יכול להנות ממנו. אלא מוכח שערך החפץ לדיני ממונות נמדד לפי ערכו בשוק לכל אדם, ולא כשיש לו ערך דווקא לאדם מסוים. ועי"ש עוד ראיות.

וא"כ קשה איך מעריכים כאן הפסד המצוה לפי הנזק, הרי צריך להעריך לפי ממוצע אנשי העולם. ובפסחות יש ראייה מכך שגם לפי שיטה זו זהו תשלום קנס ולא תשלום ממון.

ועכ"פ יש כאן לפחות מחלוקת הראשונים אם זהו תשלום ממון או קנס, וא"א להוציא ממון מהמזיק משום שיכול לטעון קיים לי כמ"ד קנס ואף אם לא טוען, אנו טענינו ליה - עי' בחו"מ סוף סי' כ"ה בחו"מ דיני תפיסה להנתיבות סעי' כ"ג ואין דנים דיני קנסות בזה"ז.

ט. המניח סם מות לפני בעל חי של חבירו, ואכל ומת, פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים. אבל כשמניח ברשותו שלו, פטור אף בדיני שמים. (ה)

מקורות ונימוקים

ה. הרעלת בעלי חיים

ואמנם מעיקרא דינא כל האמור לעיל הוא אפילו אם הורג הבע"ח בידיים, אבל כאן שהשאלה אם הניח רעל לפני בע"ח של חבירו, הרי אף בלא כל הנ"ל כתב הרמב"ם פ"ד מהלכות נזקי ממון הלכה ב' "...הנותן סם המוות לפני בהמת חבירו פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים". ומקורו בגמ' ב"ק דף מ"ז:

וגם זה מדובר שלא בהצירו. אבל כאן המדובר שמניח פתיון רעל בחצירו שלו, והבעל חי של חבירו נכנס שלא ברשות לחצירו ונוטל את הפתיון בעצמו. והרי באופן זה שנכנס הבעל חי לחצרו שלא ברשות, נפסק שאפילו הויקו בעה"ב במומו פטור, שכן לשון הרמב"ם פ"ז מנזקי ממון הל' ד':

"המכניס שורו לחצר בעה"ב שלא ברשות ונגחו שורו של בעה"ב או נשכו כלבו פטור".

והיינו פטור לגמרי ואפילו בדיני שמים. ומקורו במשנה ב"ק מו ע"א. וא"כ ק"ו במקרה דנן, שהמדובר גם בחצרו של המזיק, וגם שאין המזיק עושה שום מעשה, אלא מניח הרעל והבעל חי נוטל בעצמו, שיש בזה הסברה "היה לה שלא תאכל", כדאיתא גבי מניח סם המוות לפני בהמת חבירו בגמ' ב"ק מו: דמטעם זה פטור שם את מניח הסם.

ולפי כל הנ"ל ברור דאם הניח רעל בחצרו, ונכנס בעל חי של חבירו שלא ברשות, ואכל ומת אין שום חיוב על בעל החצר לא בדיני אדם ולא בדיני שמים.

י. יש פוסקים שאדם עושה דין לעצמו רק נגד אדם הבא בכוחו וברצון להזיק וכדו', אבל לא נגד בהמה הבאה שלא ברצון הבעלים. (ו)

מקורות ונימוקים

ו. עשיית דין לעצמו כנגד בעלי חיים

ואולם כל זה רק בדיעבד, אם כבר הרעיל את המזיק שפסור מלשלם. אבל שיהיה מותר לכתחילה לעשות כן, צריך עיון דהרי אמנם דעת ר' נחמן (ב"ק כ"ו:) דאדם עושה דין לעצמו ואפילו במקום דלית ליה פסידא. והלכה כמותו כמבואר בחו"מ סי' ד'.

אלא שבעל החיות יאיר בתשובה סי' קס"ה חידש שדין זה שאדם עושה דין לעצמו הוא רק כאשר הוא עושה זאת כנגד אדם בר דעת הבא בכוחו ורצון להזיקו. אבל כשבהמת חבירו מזיקתו בלי ידיעתו ובלי רצון חבירו, לא נאמר בכך הדין שאדם עושה דין לעצמו. וראיתו מכך שהצריכו התראה בעיני דשוקא העומדות אצל הקצבים ומזיקות, וכלשוננו:

"וגם על הש"ס קשה בהננו עיני דשוקא דמפסדי דמתריגין וכו'. למה צריך התראה וגדולה מזו כתבו התוס' שם דדווקא עיני בשוקא דקיימי לשחיטה וכו' משא"כ עו העומדת לחלבה וכו' יכול לומר לכשיוזיק ישלם וכ"פ טור וש"ע סי' שצ"ז, ולמה, הלא ק"ל עביד איניש דינא לנפשי', ומוכת מאותה סוגיא שרשאי להכות חבירו ולחבול בגופו ולהזיק ממונו להציל את שלו, ואחר שכתבו התוס' גבי עיני דשוקא דשחטיגין להו אחר התראה ואע"ג שישלמו מה שהזיקו לא בעי למיקם בהדיהו בדינא וכו', והוא גמט טעם מ"ר ר"ע עביד איניש דינא לנפשיה. אלא ע"כ הטעם דלא אמרינן עביד איניש דינא לנפשיה רק כשבא חבירו להזיקו בכוחו ורצון יכול לעמוד מנגד להציל ממונו ולהזיק חבירו בין בגופו בין בממונו משא"כ

מקורות ונימוקים

כשבהמות חבירו מזיקות אותן בלי ידיעתו ובלי רצון חבירו והוא סוגי' דפרק כיצד הרגל כ"ג... כלל העולה שכל זה מיירי כשבהמות חבירו מזיקותו דלא שייך בזה עביד איניש דינא לנפשיה". עכ"ל.

וקשה שלכאורה גמרא ערוכה היא שגם בנוזק בתמה אומרים עושה אדם דין לעצמו, שהרי במקור הדין בסוגיא ב"ק כ"ה. הובא הדין בשור שעלה על גב חבירו להורגו ובא בעל תחתון ושמט את שלו התחתון ונפל העליון ומת, פטור. והביאה הגמ' דין זה להוכיח אם אדם עושה דין לעצמו, ולהלכה יהיה דין זה לר' נחמן אפילו כשהשור העליון מועד וליכא פסידא (שכ"ן כ' היה מקבל תשלום נזק שלם על שור). וא"כ מדובר בהמה, והביאה הגמ' מענין זה להוכיח לענין אדם עושה דין לעצמו.

וכך הביא בעל החוות יאיר להקשות על עצמו. וכתב שם בסוף התשובה שמחמת זה "עדיין לא נתישבה דעתי במה שכתבנו לחלק ולומר דבנוזקי בהמת חבירו שלא מדעתו של חבירו לא שייך לומר עביד איניש דינא לנפשיה". וצ"ע... מ"מ הדין אמת כמ"כ והנלפע"ד כתבתי. עכ"ל.

ולענ"ד לכאורה יש מקום לדחות ראיות החוות יאיר, דהרי שם למסקנת הסוגיא ב"ק כ"ה, בענין אדם עושה דין לעצמו. אם עלה שור של חבירו על שור שלו להורגו, אם יכול לשמוט שור שלו התחתון ישמוט, ולא איכפת לו שהשור העליון יפול, ולכן אם שמט את שלו התחתון ונפל העליון ומת פטור. אבל אם דחק את העליון ומת, חייב משום שהיה לו לשמוט את שלו ולא לדחוק את העליון. ואילו במקום שאין אפשרות אלא לדחוק את העליון אז אם העליון נפל ומת, פטור. וזה אמנם הכלל המבואר להלכה בכל מקום שאדם עושה דין לעצמו, שצריך לפעול באופן הפחות מזיק לחבירו ככל שמתאפשר לו. ורק כשאין ברירה יכול לפעול גם באופן היותר מזיק לחבירו.

מקורות ונימוקים

וב"כ הרא"ש בבא קמא בריש פ"ג אות ג' ז"ל: "...או אשז המצלות את בעלה כשאין יכולה להציל ע"י דבר אחר, עביו איננו דינא לנפשיה ופטור במה שחבל בחבירו אם לא היה יכו להציל את שלו אם לא שיכנו". וכ"כ הטור בסי' ד' "שעושה דין לעצמו ופטור על מה שמכהו, אם הוא בענין שאינו יכול להציל את שלו מידו אם לא ע"י הכאה". וכ"כ שם הב"י שהביא את דברי הרא"ש הנ"ל. וגם הובא בשו"ע סי' ד' ובש"ך ס"ק א'.

ולפ"ז אפשר לדחות ראיית החוות יאיר מהדין של עיזי הקצבים, שהרי הקשה, אם אדם עושה דין לעצמו א"כ מדוע צריך שם התראה ג' פעמים הרי יוכל לעשות דין לעצמו, ומכאן הוכיח שבהמה חבירו אין אדם עושה דין לעצמו, ע"כ הוכחתו. ולפמ"ש"כ אין כאן קושיה כלל שהרי גם כשאדם עושה דין לעצמו, אסור לו לפעול באופן המזיק לחבירו אלא רק כשאין ברירה. וכאן יש ברירה לנסות ולהתרות בבעלים שישמרו בהמתם המזיקת. ורק אחרי שהתרה ג' פעמים ולא הועיל, רק אז הותר לו לשחוט אף שבכך מזיק קצת את חבירו. וזה לפי הכללים הרגילים של אדם עושה דין לעצמו.

ואילולי דמסתפינא, אין ראיתו של בעל החו"י מחזקת. וצ"ע. ומכל מקום גם דברי החוות יאיר הם במקום שהבהמה עושה נזק בלבד, משא"כ בעניננו המדובר בסכנה, כפי שהתבאר שכלב מגודל נובח ומבהיל נחשב סכנה אצל מעוברת, ובאופן זה בוודאי לא נדחה נפש מפני נזק ממון של חבירו. (ולכל היתור היה דין מציל עצמו בממון חבירו, שמוותר ע"ד לשלם אח"כ, ועיי"ע ב"ק ס' ודף קיז; ובחור"מ רצ"ב ח' לענין מציל עצמו בממון חבירו ובראשונים, ובמקום אחר הארכתי בסי' ד', אבל כבר התבאר שבאופן זה גם לבעלים יש חובה לסלקו, וא"כ אין לו דמים. וכנ"ל).

וגם בב"י על הטור חור"מ סוף סי' ש"פ, מוכח דס"ל באופן זה שהכלב יחשב רודף ויהיה מותר להורגו ופטור מתשלומים. וז"ל

מקורות ונימוקים

שם בד"ה כתוב. "כתוב בתשובות מימוניות דספר גויקין סימן כ' דהאי עובדא דחמרא (-המעשה בגמ' ב"ק דף קי"ז בחמור שהשתולל בספינה והסתכנו בסביעה, ודחפו אחד הנוסעים והפילו למים, ופטרו רבה מלשלם דמי החמור לבעליו, משום שהחמור נחשב רודף, והוא בכלל הדין הבא להורגך השכם להורגו ואין לו דמים). דווקא בשהיה מתחילה סכנה להכניס החמור בספינה, אבל אי היו רגילים להכניס כמו שעושים עתה, ואחר כך היה החמור מקרטע ובאה לטבוע הספינה, אם השליכו בנהר חייב דבעל החמור לאו רודף, ובמה שחמורו מקרטע הוי אנוס ומציל עצמו בממון חבירו חייב עכ"ל (-של התשו, מימוניות).

והקשה עליו הב"י: "ודברי תימא הם דאשו מי שיש לו כלב רע או דבר המזיק שחייב להורגו ולסלק הדבר המזיק כדי שלא יזיקו אחרים אם קדמו אחרים והרגוהו מי מחיביביו". עכ"ל הב"י. ומפורש בדעתו דההורג כלב רע פטור מתשלומים.

ואף אם הכלב התנהג עד עתה כבן תרבות, והבעלים מחזיקים אותו כבע"ח מתורבת שאין בו שום מטרד או סכנה, ופעם ראשונה הוא נראה מנבח ומבהיל ומסכן אישה מעוברת יהיה מותר להורגו מדין רודף שכך כתב הרמ"א בתשו' סי' צ"ז אות ג'. וז"ל: "...כי מה לי שלא ידעו הבעלים, מ"מ הכלב או החמור הם רודפים. ומוי עדיפי מבעליהם שאמרו הבא להרגך השכם להורגו (סנהד' עב.) ואין חילוק בין פעם ראשון לשני. הלא אמרו כל השורים כחוקת שימור קיימי (ב"ק טו.) ולכן איפסק הלכתא פלגא נוקא קנסא (ב"ק טו.) ומ"מ תם ההורג האדם חייב מיתה כמו ששנינו משנה שלימה פרק שור שנגח ד' וה' (בבא קמא מא.) ואם בא המנוגח להציל עצמו והרג השור מי מחייב לשלם". ובאותו סגנון כתב גם בסי' קי"ג.

וכן מצאנו גם בתשו' הרדב"ז ח"ג סי' תקל"ו שם נשאל על מי

יא. כשיש צורך רפואה או תועלת כלשהיא לאדם, מעיקר ה
הוא איסור צער בעלי חיים. ומכל מקום כשאפשר, נמנע
מכך. ונחלקו הראשונים אם הותר צער ב"ח באופן זה או ע
נדחה מפני ענין העדיף ממנו. (ז)

יב. מי שיש לו כלב רע שגורם לו נזקים (לאוכל וכדו') י
להרעילו ואינו עובר משום צער בעלי חיים. (ז)

מקורות ונימוקים

שהשתדל לאבד מן העולם מלשין ומוסר לרבים וליחידים, והש
הרדב"ז לפוסרו, ובתוך דבריו כתב:

"הא למה זה דומה למי שיש לו אחד מן המיזיקים כגון ארי ונחש וכו'
רע, שכל הקודם בו (-להורגו - ע"י סנהדרין ב. וס"ו: דברי
אליעזר) זכה אעפ"י שהוא ממון לבעליו פטור מלשלם, הילכך;
הרגו שמעון בדין מפני שהוא מסור ודאי דפטור דמצוה קעביד". ע'
א"כ השוה כלב רע לארי ונחש שכל הקודם להורגו זכה. מפני ש
מסוכנים לבני אדם.

ז. צער בעלי חיים במקום שיש תועלת לאדם

נותר לנו לברר אם כשיש צורך לסלק ההיזק, אם יכול להרעיל הכ
ואין בכך משום צער בעלי חיים.
והנה בתשו' תרומות הדשן ח"ב סי' ק"ה כתב וז"ל:

"אם למרוט נוצות לאוזות חיים, אי דומה לגיזת כבשים או אי ה
צער בעלי חיים? גם לחתוך לשון העוף כדי שידבר, ואזנים ונב מכל
כדי ליפותו, נראין הדברים דאין אסור משום צער בעלי חיים אם הו

מקורות ונימוקים

עושה לצורכיו ולתשמישיו. דלא נבראו כל הבריות רק לשמש את
האדם, כדאיתא פרק בתרא דקידושין (דף פ"ב.) ותדע דבפ' ב' דב"מ
(דף לו.) חשיב פריקה צער בעלי חיים, וא"כ היאך מותר משא כבר על
בהמתו להוליכו ממקום למקום הא איכא צער בעלי חיים. וכ"ת אין
הכי נמי, הא אמרינן התם דרבנן דר"י הגלילי סברו דאפילו תחת
משאו שאין יכול לעמוד בו חייב לפרוק וכי ברשיעי עסיקין.

ואמרינן נמי פ' שמונה שריצים (שבת קנז:) דאמר ר' יוסי הרוצה
שיסתרס תרנגולתו יטול לכרבלתו, והשתא תיפוק ליה דאסור משום
צער בעלי חיים. ואמרינן נמי פ' אין דורשין (חגיגה יד:) אמרו ליה
לבן זומא מהו לסרוסי כלבא? משמע הלשון דלכתחילה קבעו, והשתא
תוכל לומר דמשום צער בעלי חיים מותר. ואל תשיבני מהא דאמרינן
פ"ק דחולין (זו:) מהא דר' פנחס בן יאיר עקרינא להו שלא איכא צער בעלי
חיים. דהתם לא קעבד לתשמישו וליפותו אלא כדי שלא יזיקו, וההיא
היזיקא לא שכחא כ"כ, דמסתמא רבינו הקדוש לא הוה מגדל מזיק
תוך ביתו כדתניא שילחי פ"ק דב"ק (דף טו:) מנין שלא יגדל אדם
כלב כו' ת"ל לא תשים דמים בביתך. אלא דרבי פנחס בן יאיר מתוך
רוב חסידותו הוה קפיד. ומתוך הלן ראיות הוה נראה קצת דליכא
איסור בכה"ג, אלא שהעולם נזהרים ונמנעים, ואפשר הטעם לפי
שאינו רוצה העולם [לנהוג] מדות אכזריות נגד הבריות, שיראים
דילמא יקבלו עונש על ככה. כדאשכחן פ' הפועלים (כ"מ פה.) גבי
רבינו הקדוש בההוא עגלא דתלא לדישה בכנפיה, דרבי אמר זיל לכך
נוצרת. ואע"ג דהיתר גמור הוה לשחוט העגל לאכילתו, אפ"ה נענש
וקבל יסורין על ככה. אח"כ הגידו לי שנמצא כן בפסקי ר"י בפ"ק,
ועוד דליכא איסור צער בעלי חיים אא"כ דאין לו רווח והיינו דלעיל.
עכ"ל התרה"ד. והכלל העולה מדבריו הוא, דלא נאמר איסור
צער בעלי חיים במקום שהוא לצורך כלשהוא של האדם.

ופסק כן בשו"ע אה"ע סי' ה' סעי' י"ד ברמ"א כתב וז"ל: "כל דבר
הצריך לרפואה או לשאר דברים. לית ביה משום איסור צער

מקורות ונימוקים

בעלי חיים, ולכן מותר למרוש נוצות מאווחות חיות, וליכא למיחש משום צער בעלי חיים, (מהר"י סי' ק"ה) ומ"מ העולם נמנעים משום אכזריות". עכ"ל.

ובפירושו עור מקודש הנדפס על הדף ביאר ענין האווחים: "מנהג העולם למרוש נוצות קודם שנותנים אותם ללול להתפסם באמרם שע"י זה נעשים שמנים יותר. וקורין אותם נוצות מיבשות... ומצד צער בעלי חיים גם דקי"ל שהוא מן התורה הקדושה, מכל מקום כיון שהותר לצורך כל דהו של אדם למלאה רצונו... עכ"ל. (אמנם מסקנתו לענין האווחים שיש לפקפק אם מריטת הנוצות אמנם מועילה, ולכן עצהו"ט הוזהר בביתו שלא יעשו כן, שמסתבר שלא יגרע הפיסום בכך).

ובשו"ע אה"ע שם בסי' ה' סעי' י"ג כתב הרמ"א בשם הגהות הרי"ף שמוטר ליטול כרבולתו של תרנגול ואין בזה משום סרוס, משום דלא עביד כלום באברי הורע (שהתרנגול מתאבל על שניטל הורד ואינו מוליד) וכתב בט"ז ס"ק ח': "בפסקי מהר"א סי' ק"ה כתב בזה דאין כאן משום צער בעלי חיים כיון שיש לו דוחה בדבר. וכעין זה כתב הרמב"ן סי' קי"ח (זו) בט"ז בשם התוס' לענין כל תשחית".

וכנראה כוונתו לתוס' מסי' ע"ז דף י"א. בד"ה עוקרין על המלכים. [דהיינו שלאחר מות המלך חותכין גידי פרסות הבהמה שרכב עליה המלך, ומשום כבודו שלא ירכבו אחרים על בהמתו], והקשה התוס': "ואם תאמר אמאי לא פריך האיכא צער בעלי חיים..." ותירץ: "וי"ל דשאני כבוד המלך שהוא כבוד לכל ישראל ואתי כבוד דרבים ודחי צער בעלי חיים". עכ"ל התוס'.

והנה יש לחקור אם איסור צער ב"ח הותר במקום הצורך או נדחה איסורו לצורך ותועלת האדם. ומדברי התוס' ווא"ס שאף במקום הצורך עדיין נשאר איסור צער ב"ח, רק שכבוד רבים עדיף ודוחה איסור צער ב"ח. וזה בהחלט שונה מרעת תרומת הדשן

מקורות ונימוקים

שסבר שאין כלל דין צער ב"ח במקום שיש צורך כלשהוא לאדם. וצ"ע אם כוונת הט"ז לתוס' זה, א"כ אינו כבעל תרועה"ד אלא חולק עליו... ועכ"פ להלכה פסק הדמ"א כבעל תרומת הדשן וכן מנהג העולם).

וביו"ד סי' קט"ז בט"ז ס"ק ו' כתב בסופו ז"ל: וכתב רש"ל מכאן מי שיש לו כלב רע שמוזיק ומפסיד המאכל, אפילו אינו נושך שיכול ליתן לו סם המות, ואינו עובר משום צער בעלי חיים... ומ"מ שמעתי למחות שלא יתן להם מחט בתוך הלחם דאיכא למיחש שמא ישתגע ואיכא סכנת נפשות טובא. עכ"ל.

והעולה מהדברים הוא שלהלכה אין איסור צער בעלי חיים בהרעלת הכלב במקום הצורך.

לסיכום הענין כולו, במקום שהכלבים נובחים ומבהילים ויש אשה מעוברת וכדו' במקום, שיש בכך משום סכנת הפלה, נחשב כסכנת נפשות, ואם הבעלים אינם נענים לקשור הכלב, מותר לעשות כל פעולה להרוג המזיק ולסלקו מהעולם. ואם ישים רעל בחצירו ויכנסו כלבים ויורעלו, אז פסור מתשלומים בכל אופן אף אם אין סכנה כלל. ובמקום שיש צורך ותועלת כלשהיא לאדם, אף כשאין סכנה אין בכך אף איסור צער בעלי חיים. (כשאין בעיה של נזק ממון לאחרים).

תשובה:

א. במשנה צ"ק טו ז: הכהנים אינם מועדים לשון. ובגמ' שם ז ב מולדה דקדן מלי היא גניפה כשיבה וכו', נשיכה מולדה דין הוא, לא שן יש הגאול להיזקק הא אין הגאול להיזקק. ופרש"י ואחרי כן מולדה דקדן, דכונתם להיזק כי קרן ואין הגאול להיזקק כי קרן ואין היזק מלי מדיר, והלכך הוא כי קרן דכל אימת דלא הועדה צבי"ד ג' פעמים בכך אינה משלמת מן שלם. ובגמ' שם טו ז, האי כלבא דאכל אימרי וטורא דאכלה מרגנולחא משונה הוא ולא מגבינן צבלי, והיינו צדכרי אכל צוטרי אורחיה הוא וכו'.

ולכן במשנה שם טו ז: האז והארי והדוב והנמר והברדלס והנחש הרי אלו מועדין - אפילו צנשיכה וצכל מקדן, ומשלמים עליהם שלם מן שלם (רש"י) - רצי אליעזר אמר צמון שהם בני מרבות אינם מועדים, ופרש"י כגון עזירלם אדם צדיקו. ופסק הרמב"ם מ"מ פ"א ה"ו וטושיע ח"י"מ סי' שפס כתבם שמנים אלו מועדים מתחילת צדיקתם להיוק ואפילו הם הרבות, לפיכך אם היוקו או המימו צנשיכה או צנשיכה וכו' חייב מן שלם. וצדכרי"ם שם הלכה א וטושיע שם: כל נפש חיה שהיא צדכרית של אדם שהיוקתה, הצעלים חייבים לשלם, שהרי ממונס היוק, שנא': כי יגוף אור ח"ס את אור רעבו וכו', אחד האור ואחד שאר צדכרית חיה ועוף, לא דיצר הכחוש בשור אלא צדכרית.

ומתקן ראשונים אם מינים אלו מועדים מתחילתם חייבים מן שלם בכל מונו היוק שחיקו לו לא לרמב"ם חייבים בכל מונו היוק, ולר"י ורש"י, הוצאו צטור שם, כל אחד לפי דרכו, ומתקן צדכרי שמואל צגמ' צ"ק טו ז, ארי צדכרי דרם ואכל פטור, טרף ואכל חייב, דרם ואכל פטור כיון דאורחיה למידרם הו"ל כמי שאכלה פירות וירקות דהו"ל שן צדכרי ופטור, טרף לאו אורחיה הוא, למימרה דעריפה לאו אורחיה הוא וכו'. ופסקו ר"י ורש"י בשמואל, וצדכרי"ם לא פסקו כזה בשמואל, עיי' לה"מ שם ואכן האז שם.

ויש להסתפק בכלל רע שטנך אדם, האם דינו ככהנים הנעשה שהיא מולדה דקדן שאינה מועדת מתחילתה, וצו"ח שאין לנו צי"ד להעידה אין אפשרות לעשותה מועדת, ולפיכך אמרי שכלבא דאכל אימרי משונה הוא, או שדינו כחיה רעה שהיא מועדת מתחילתה אפי' לנשיכה, וכלבא שאכל אימרי משונה הוא דוקא אם אכל כחיה טורפת שזה אינו צטנעו, אכל נשיכה שלא ע"מ לערוף אינו משונה, אלא זה טנעו, ואדכרה, מאמינס אותו לעשות כן לנרכי שמירה וכו'.

לפיכך צדיקן דין אין להוליא מהמחוק את דמי הפיטויים.

ביה"ד לעניני ממונות

שערי הרבנות הראשית לירושלים

בהרכב הדינים:

הרב אברהם דב לוין, אב"ד, הרב שמואל ביכס, הרב ברוך שרגא.

תיק מס' 263-ג

פס"ד בתביעת נזק

על נשיכת כלב

נושא הדין:

התובעת נגשבה ברנלה ע"י כלבו של הנתבע כלבחה ברחוב. בעקבות הנשיכה נזקקה לטיפול רפואי במשך כחצי שנה. היא סועת שהכלב מועד לנשיכות אף שלא בדרך, וכבר נשך כלבים וכלבות (לדבריה אין דרך כלב לנשור כלבה). היא תובעת דמי נזק וריפוי.

פס"ד:

אין בעל הכלב חייב בתשלומי פיזיונים לתובעת. אך מצוה עליו לסלק את הכלב המזיק בכל דרך אפשרית.

השאלות לדיון:

א. כלב ביתי שנשך אדם, האם דינו כמועד מתחילתו לכך וחייב נזק שלם אף כשנשך ברשות הרבים.

ב. האם חייב בעליו של הכלב לסלקו בכל דרך אפשרית.

ב.

איתא במשנה פרק הנשרפין ע': שיהא צו אה הכלל שיהא צו אה הכתש פטור. ומוצא ב"ק כג: דפטור המשפה וחייב בעל הכלל.

וכתב הרמב"ם פרק ב' הלכות טקין ממון הלכה י"ט המשפה כלל של מצבירו באתר פטור מדמי אדם וחייב בדמי שמים ובעל הכלל חייב חצי מוק כיון שהוא יודע שאם שיהא אה כלל לאחוק נטף, לא היה לו להניחו. והראש"ד כתב דאם מועד הוא משלם טק שלם והרב המגיד כתב ולי נראה שאפילו מועד אינו משלם אלא חצי טק כיון שלא עשה מעשה מעצמו אלא על ידי שיסיו וכדלמרינן בדין מיתת שור האלטרדיין דפטור דכתיב כי יגח ולא שניחאיה אף כאן דינו כתם ואינו משלם אלא חצי טק.

ובקבלות יעקב ב"ק סימן כ"ג דן בשור שלימדוהו ליגח אף אם נגח מעצמו אפשר דהוי בכלל יגחאיה אחרים. וא"כ ב"ד אס לימדו אה הכלל הוא לשון, מאחר וס גרים בין הערבים ומלויים שם מתבטלים, והכלל מיועד לשמור עליהם, אולי הוי כשור האלטרדיין.

אולם לענין דינא אין נפקא מינה צומן הוה לענין מועד ותם, שהרי כתב הטור בסימן שס"ט ואין ראוי להאריך בעדלתו כ"ל עשה מועד או כ"ל חוזר לתמותו שאין מועד צומן הוה מפני שלא נעשה מועד אלא ע"פ סמוכין לפיכך נאמר לעולם בתמותו וכ"כ הרמב"ם פרק ו' הלכות טקין ממון הלכה ג' אין העדלה אלא בפני הצעלים ובפני בית דין שגא' והוצד צעליו ואין העדלה אלא בבית דין. וכ"כ בהגלות סנהדרין פרק ה' הלכה י"ב מפני מה אין מועד בחולה לארץ לפי שלריך להעיד צו פשני ב"ד ואין שם ב"ד אלא הסמוכין באלו (ולפיכך אין בדין חורה לחייב צענין זה מה שאמיר החוק (סימן ד"ג: ה"ק ע"י כלל, תיקון הש"ס וסא) ח"ל: בחובטתה בשל טק לגוף שגגה ע"י כלל, חייב צעליו של הכלל או מי שמחזיק בכלל דרך קצת לפטול את הדיוק, ואין נפקא מינה אם היתה או לא היתה התרשלות מחדו של הצעלים).

ומכל מקום עדיין נפקא מינה להיבא דתפס דאיתא בגמרא ב"ק ט"ז ע"ב והשחא דלמרת פלגא מוקא קנסא בלי כלל דלכלה אחריו ואונרה דלכלה תרנגולא משונה הוא ולא מצבינן בצבל והני מילי בדרבנן אבל בדיבורי אורחיה הוא ואי תפס לא מפיקין מיניה. וכ"כ הרמב"ם שם בפע"ק י"ז ואם תפס הכיח שיעור מה שראוי לו לטול אין מוליחין אותו מידו. וכתב ר"מ דדוקא אם תפס הכיח עצמו כגון כלל או האונרה קאמר דלא מפיקין דבמחיק הקילו תכמים שזכר להחזיק צו אם לקחו בשעת הכיח אבל מירי אחרינה לא, דאי ככל דבר שיתפסם לא מפיקין יצוא ליד תקלה, דהיום או למחר יצוא כל אשר לו ולא מציא ממנו, דאין אט דינן דייני קנסות, וזה יפסיד יותר ממה שהיך.

והראש"ם ז"ל חלק עליו וכתב ולא יכולנו לעמוד על דבריו דאי תפס יותר מכדי טקין יכולין ב"ד לרין כדי שיחזיר לו המומר ולא מיקרי דייני קנסות בצבל שהרי כבר נפטר ממנו צמקתת תכמים שאמרו

ב. צגמי שם טו כ: כלל דלכל אימרי וכו' בין כך ובין כך משמחין ליה עד דמסלק היקא, מדרי נון, דמניא ר"ע אומר מנין שלא יגדל אדם כלל רע צמוך ביוזא ואל יעמיד שולס רעוע צמוך ביוזא, ת"ל לא תשים דמים בציחך.

וכתב הדבר אברהם ח"א ס"י לו אות כה שנהלקו הראשונים האם האזהרה נאמרה דוקא בסכנת מיתת של אדם או אפי' בסכנת נזיקין, החיטך מלוא תקמו כתב שהאזהרה נאמרה כדי שלא יתומו ולא יחזקו בהם בני אדם, אך מלאון הרמב"ם רוצה פי"א הי"ד משמע דוקא בסכנת מיתת של אדם, וכ"כ המאורי ב"ק נא א עפ"י גמ' שם, ובש"מ ב"ק טו כ בשם מהר"י כן וש"מ ק בחובות סו"פ אלו נעדרות בשם הריב"ז שכיח משוגות הגמ' שהביאה דין של ר' נתן לענין כלל דלכל אימרי, והוקשה לזה שבדי האיסור נאמר רק בסכנת מיתת של אדם. וע"י דבר אברהם שם שלדעות אלו בחשב מק האיסור אינו אלא מדריבן.

אמנם ברמב"ם חובל ומויק פי"ו הי"ג ותלמוד חורה פי"ו הי"ד אות ז מפורש שגם בחשב מוקין לרד לנהיג הכלל והאור, שבי"כ חובל שם עפ"י הגמ' ב"ק לא כ: שור שהיה עומד להרגה מפני שהוא מויק את הצריות וקדם אחד ונחת שור זה שלא מדעת צעליו, חייב לשלם לצעלים כפי שיראו הדיינים שבדי הפקיען מלגשות מלוא. וע"י רש"י ב"ק שם שפי' הגמ' לענין שור שהמית, אך הרמב"ם מפרש לענין שור המויק, וכן כה"ל מית שם: מי שיש בראשו דבר המויק כגון כלל רע מנדין אותו עד שיסיר היקו. משמע שלא דוקא בשם חשב מיתת, אלא הוא הדין בשם חשב מוק כלל.

וע"י תוס' קדושין לו א ד"ה מעקה, ורמב"ם שם האם האיסור קשור לעשה או שהוא איסור צפייע, וע"י חז"ל חז"ל לקוטס ס"י יח אות ט, ודברי יחזקאל בהשמות לס"י טו אות יח.

ובנידון דין שהכלל נשך אה המוצעת, מלוא על בעל הכלל לסלק את הכלל המויק לדברי הכל ככל דרך הפשטית, וכמו שמשפוט ברמב"ם הלכות חובל ומויק והלכות תלמוד חורה, למרות שבהלכות רוצה כתב שהאיסור של לא תשים דמים בציחך נאמר רק בסכנת מיתת, וכמו שז"ה הדבר אברהם. ועוד נראה שצידון דין שהכלל נשך אה המוצעת צריגה ופגע בכלל דהם שלא והיתה בסכנת נפש, לדברי הכל יש צוה גם אזהרה משום לא תשים דמים בציחך. וע"י ט"ז יו"ד סו"פ קטן בשם מהרש"ל מי שיש לו כלל רע צמוך ביוזא מותר להמיתו ואינו עובר משום עבר צעליו חיים, דהא לא אפרה חורה אלא משום כל תשחית. וע"י נוצרי"ס פי' דנקטלה ליכא משום צעליו.

הרב אברהם דוב לוין.

לא מפקינן מיניה, ואין אנו דנין אלא להחזיר המותר. הלכך נראה דבכל מידי דתפס לא מפקינן מיניה ואם תפס יותר מידי נזקו שמיין לו בית דין דמי נזקו ומוציאין מידו המותר.

וכ"כ הרדב"ז דמה מועיל תפיסת הכלב והחתול כיון דחייב לסלק ההיזק מדרכי נתן ולר"ך להורגן. הלכך קבלת הגאונים עיקר ואם תפס יותר מכדי נזקו מוציאין מידו ואין זה דיני קנסות וזכור הוא.

אלא דכתב הרמב"ם שם בסעיף י"י מנהג הישיבות בחו"ל אע"פ שאין גוצין שם קנס מנדין אותו עד שיפייס לבדל דינו או שיעלה עמו לדין לארץ ישראל וכיון שנתן שיעור הראוי לו מתירין נידויו, וכ"כ הר"ף מנהג הישיבות וכ"כ הראב"ד.

ואולם הרא"ש ב"ק פרק א' סימן כ' ובפרק ח' סימן ב' כתב ולא נהירא דהא אמרינן דלא משמתינן אלא אי אומניה לדינא לארץ ישראל ולא בעי אזיל. ועוד דלדבריו אין לך גוצינא גדולה מזו. ובתשובת הגאונים נשאל ממר ז"ל אלו נערו שם להם קנס מהו להגבות בצבל כדי שלא יהיה חוטא נשכר והשיב כלל אמרו אין מגצין קנסות בצבל וכו'. אלא משום שלא יהיה חוטא נשכר ושלא יהיו ישראל פרוצים בנזקים כיון שיודעים שאין גוצין קנסות בצבל שולחין יד זה בזה ונהגו חכמים אחרונים לנדותם עד שיפייסו בממון או עד שירצה עליו רעים ויפייסו בדברים.

וא"כ בנדון דידן נראה דמילתא דשכיחא הוא דהכלבים נושכים ויש חשש דאם לא יגדרו הפירסא יזלזלו האנשים. ובעובדא דידן לכו"ע מנדינן ליה עד דמסלק היוזק מדרכי כמ"ס רב שריא גאון הובא ברא"ש פרק שמיני ד"ק סימן ג' ואם תפסה אפילו שאר דברים לא מפקינן מינה דמציא למיטען קנס לי כהרא"ש דבכל מידי דתפס לא מפקינן מיניה. וכ"כ מרן בשו"ע חו"מ סימן א' סעיף ה' אע"פ שדיינים שאינם סמוכים בארץ ישראל אינן מגצין קנסות מנדין אותו עד שיפייס לבדל דינו וכיון שיתן שיעור הראוי לו מתירין לו וכן אם תפס הנזק שיעור מה שראוי לו לישול אין מוציאין מידו. וכתב הסמ"ע שם וגם קיי"ל כהרא"ש דכתב דבין אס תפס בשעת הנזק או לאחר הנזק בין אותו דבר המזיק עצמו בין דבר אחר תפיסתו תפיסה, ומיהו המרדכי ס"פ המניח כתב תשובת רבינו ברוך דנזק קרן עבדינן כר"ת ונשאר קנסות כדעת החולקים.

ודוקא אם תפסה שיעור נזק אכל לא שבת וריפוי וכו' כדאיתא ב"ק פו. זה חומר באדם מהשור שהאדם משלם נזק לער ריפוי שבת ובושת ומשלם דמי ולדות ושור אינו משלם אלא נזק ופטור מדמי ולדות. וכדאיתא ב"ק דף ל"ג כמשפט הזה יעשה לו זה לפוטרו מארבעה דברים, ופסקה הרמב"ם פרק ז' מהלכות נזקי ממון הלכה ג' בהמה שחבלה באדם בין בכוונה בין שלא בכוונה אם תמה היא משלם חצי נזק מוגפה ואם מועדת היא משלם נזק שלם ופטור מן השבת ומן הבושת ומן הער ומן הריפוי שארבעה דברים אלו לא חייבה בהן תורה אלא באדם שחבל בחבירו אכל בהמה שחבלה באדם הרי זה כמי שהזיקה ממוט שאינו חייב אלא חצי נזק בלבד. והובא להלכה בשו"ע חו"מ סימן ת"ה סעיף א'.

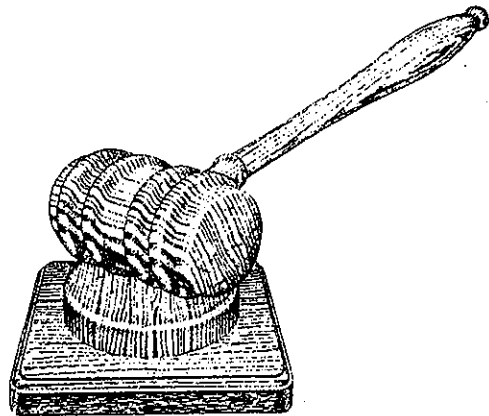
וכל זה אם לא התגרתה זו אכל אם התגרתה זו פטור לגמרי כדאיתא בשו"ע סימן שצ"ה סעיף א' ואם שסרו בעל הכלב פטור שכל המשנה וכו' אחר ושינה זו פטור.

כלל העולה: א. דבזה"ל אין דין מועד מאחר ואין ב"ד סמוכים. ב. אי תפס לא מפקינן מיניה אפילו בשאר דברים. ג. אם התגרתה בכלב פטור בעל הכלב.

הרב ברוך שרגא.

זכויות משפטיות לבעלי חיים עפ"י ההלכה

הרב שלמה קורח

- ג. שיהיו נוכחים במשפט.
ד. שיתקבלו עדויות.
ה. שהעדים יהיו ראויים וכשרים להעיד.
ו. שיוכח שהיתה להם כוונת פשיעה לרצח.

לאור זאת, הנה בקו מחשבותינו, יש להשתהות על כל זה, שהרי בעלי החיים, נעדרים בחירה, חסרי דיעה, נשלטים בידי האדם, והנה במעמד נשגב של מושב הסנהדרין, עשרים ושלושה ממייטב גדולי חכמי ישראל, יושבים בדין, באימה וביראה ולתוך היכלם המרומם, מכניסים שור או תרנגול, לא כפריט וכמוצג משפטי, אלא כנתבע "שאין גומרים דינו של שור אל בפני השור" (הלכות נזקי ממון, פרק יא, הלכה י') ו"אין הבהמה נהרגת אלא בראיה ברורה ובעדים כשרים" (פרק ה', הלכה יג').

בנגוד לאדם, בחטאו הראשון, בעל החיים אינו נהרג, אלא אם נעשה מורגל ומתכוון להרוג שלוש פעמים מדולגים. מעמד כזה מחמיר, ואינו אלא לאחר קבלת עדות בפני הבעלים ובפני בית הדין (פרק ו', הלכה א'). יתר על כן, צריכה להיות כוונה להזיק למי שחייבין עליו סקילה, אבל שור שהיה מתכוון להרוג את הבהמה והרג את האדם (בשגגה) אינו חייב סקילה (פרק י', הלכה ט').

במערכת המושגים שלנו, קשה לחדור לעומק יחס ההלכה לבעלי החיים, למשקל של נטילת נפשה, אפילו כשהיא עושה פשע ומהוה סכנה לאדם. אפשר לתת הסברים שכליים לפי כוחנו, אך לעניות דעתי, כוחה של ההתבוננות והחוויה הנפשית למקרא כל זה, גדולים יותר מנסיון להעלות אפשרויות רבות של פרקי מחשבה אנושיים הנזונים אך ורק מתחום יכולת השגתו של האדם בטבע, והרי אנו מדברים על החיים עצמם הבלתי נתפשים ובלתי מוחשיים. ענותנות האדם להרגיש חוסר השגתו עד היסוד והסתכלות על הרוממות שבבריאה ובצווי התורה, משפיעים יותר מהסברים שכליים שכל אחד יכול להביעם מזוית אחרת.

סוד יסוד חיינו, קשה לנו אפילו להציץ בהם, כל שכן הסובב אותנו והנסתר מתחושותינו והלכה זאת הקובעת שאין להעניש בעל חיים בשרירות לב, שלא על פי דין ואין להכתימו בפשע, בלי עדויות וכוונת זדון, כחה להראות גדולת הבורא והמצוה.

כבוד הצומח וכבוד בריה

יתרת מזאת, גם הצומח חסים על כבודו, אם ארעה תקלה על ידו. משום כך, לא נתפרסם שם העץ שאכל ממנו האדם הראשון ועבר על דבר ה' שצוהו: "לא תאכל ממנו" "שאין הקדוש ברוך הוא, חפץ להונות בריה שלא יכלימוה ויאמרו, זה שלקה העולם על ידו" (רש"י בשם מדרש תנחומא, בראשית ג', ז').

דברים כלשונם, אין הבורא חפץ שיגרם עלבון לשום בריה ועל אף שבעינינו ובהשגותינו אין אנו חשים עלבונם, שהרי העץ לא מדבר ולא חי ומאין כל הרגש שבו כדי שיכלם?

בא הבורא, היודע נסתרות בריאתו על כל גווניה ורבידיה וחס על כבודם ושמר על זכויות משפטן.

תעלומת החיים וחידתם קשים לאנוש להבינם, כאשר היא חלק מאותה בריאה אפופת הוד, סוד אלוה ממעל. חוקי תורתנו הקדושה מתאימים לאותה יצירה, לפיכך גם צויה מרוממים מכח האדם לחזור לעומקם. אציין לדוגמא, היחס לחי ולצומח בתחום המשפט והכבוד, אם בעל חיים, כשור וכל בעל חיים מתורבת אחר, ירצח את האדם, לדעת רבי אליעזר: "כל הקודם להורגו זכה" (מסכת סנהדרין דף טו', כ'). אבל ההלכה למעשה נפסקה שלא כרבי אליעזר: "שמייתם (של בעלי חיים) כמיתת בעליהם". היינו, שיתקיימו התנאים המשפטיים הבאים:

- א. יש להעמידם לדין.
ב. העמדתם לדין בפני עשרים ושלושה חברי

יחס היהדות לעולם הטבע, הצומח, החי ואיכות הסביבה ביבולוגרפיה ותוכנית לימודים

1. ביבולוגרפיה נבחרת*

ג. החי והצומח

- (30) אנו ובעלי חיים, ד"ר אריה שושן, הוצאת שישנס, תשכ"ג.
 (31) בעלי חיים בספרות ישראל, ד"ר אריה שושן, רחובות תשל"א.
 (32) חיתו ארץ [ענייני הטבע וביחוד מעמדו של בעל החיים במקורות היהדות], הרב מנחם סלי, ירושלים תשמ"ח.
 (33) ורחמיו על כל מעשיו, הרב יואל שורץ, דבר ירושלים, תשד"ס.
 (34) היחס לבעלי החיים לאור ההלכה, יהודה אלטשולר.
 (35) אלפי ישראל – החי, הצומח, הרב ישראל מחפוד.
 (36) פרחי הבושם – האדם והצומח בישראל, הרב משה כהן שאול, אשדוד, תשל"ח.
 (37) צער בעלי חיים, משרד החינוך והתרבות, המרכז לתוכניות לימודים, אוניברסיטה בראל, תשל"ו.
 (38) הגנת החי – ציד חיות, פרופ' נחום רקובר, ספרית המשפט העברי, תשי"ד.
 (39) חזון הצמחונות והשלום [ממשנתו של הראי"ה קוק זצ"ל], ירושלים תשכ"א.

ד. מאמרים שהתפרסמו בחוברות "שמעתין":

- (1) עיונים במדע לשם חיזוק אמונה – שאול לוסיטיג, חוברת 11 עמ' 37.
 (2) עקירת עצי פרי – הרב אברהם הלל גולדברג, חוברת 17 עמ' 14; 18 עמ' 23.
 (3) ניסויים מדעיים על גופות בעלי חיים לאור ההלכה – הרב נתן צבי פרידמן, חוברת 22-21 עמ' 76.
 (4) עקרונות אקולוגיים בטעמי המצוות – אברהם קורמן, חוברות 59 עמ' 51; 60 עמ' 51.
 (5) היחס לבעלי חיים במקרא ובמקורות חז"ל – הרב שמואל אמיתי, חוברת 91 עמ' 79.
 (6) צער בעלי חיים, היבטים נוספים – הרב ראובן פרינס, חוברת 94-93 עמ' 90.
 (7) עיון בדרכי התגלות ה' בטבע ע"פ מספר פרקי תהלים – הרבנית חנה רבינוביץ, חוברת 107-108 עמ' 149.
 (8) "איכות הסביבה במקורות היהדות" לרב מאיר זיכל [מאמר ביקורת] – הרב ד' חורש חוברת 114 עמ' 131.
 (9) מצוות השמיטה ואיכות הסביבה – ישי אביעזר, חוברת 115-116 עמ' 153.

2. תוכנית לימודים נושאים ללימוד, בתוספת מקורות וספרי עזר

מטרתה של התוכנית היא לפרוס כראוי את התכנים והערכים הרבים המצויים בה, בין כלל המורים למקצועות הקודש. ניתן להתנר בתוכנית זו בכל שנה, בעיקר בחודש שבט, וכן כהעשרה בלימוד שיעור תנ"ך, פרשת השבוע, הלכה, מחשבת ישראל, ובעת ציאה לטיול במרחבי ארץ ישראל.

16 גידול כלבים על פי ההלכה

שבת ס"ג, א; בבא קמא טו, ב; צט, ב; נמכ"ם הלכות נזקי ממון ה' ט; שו"ע חו"מ סי' תס סע' ג; שו"ת שאילת יעבץ ה"א סי' יז שו"ת חמות צבי סי' כז; תחומין ה"ח עמ' 243; ח"ט עמ' 171.

22 יחס היהדות לבעלי החיים ולצמחונות

רמב"ן ויקרא י"ז, יא; דברים כ"ב, י; מורה נבוכים ח"ג יז, מה; ספר העקרים ח"ג טו; ח"ד, יא; תומך דבורה פ"ג; שרי חמד מערכת אכילה סי' א' ח"ז עמ' 160; אפיקים בנגב – פ"ז; מאמרי הראיה ח"א עמ' 26; חזון הצמחונות והשלום, תשכ"א; טללי אורות, תשל"ג; אוצרות הראי"ה ח"ב עמ' 754; משנתו של הרב קוק עמ' 135; ראיות הראי"ה עמ' קז; אגרות הראי"ה ח"ג עמ' פב; לחי רואי עמ' רא; דיני ממונות ח"ב עמ' תסד; "מתתיה" – ספר העשור לבי"ע נחניה עמ' 217; מערכי לב עמ' 173; שיחות מוסר ח"ג עמ' כז; חיתו ארץ; ורחמיו על כל מעשיו עמ' 35; מוסר ודעת עמ' צב; אלפי ישראל – החי; בעלי החיים בספרות ישראל; המוסר והחיים עמ' נג; מסות ומחקרים עמ' מ, ח"ז רינים; אנו ובעלי החיים; בעלי חיים בספרות ישראל; אור המזרח עמ' 200; הגות טוב מאוד" עמ' 46; בינה במקרא עמ' 200; הגות בפרשיות התורה, כי תצא – ג; היחס לבעלי חיים במקורות ישראל, החברה להגנת הטבע-דף ירוק. [נראה לעיל סע' 5, 6, 13, 14].

"לא יחרץ כלב לשונו"

"כלבים צועקים,

המזיקים באים"

הזכות המיוחדת של כלל ישראל ביציאתם ממצרים, מקבלת מימד אקטואלי בימים אלו, בהם הכלבים עושים בחוצות קריה ככל העולה על ראשם הכלבי ■ הכמעט־אסון בקרית הרצוג, זכה לפירסום רב בשל מסירות ופשו של השומר הקשיש שיצא להגנתו של הילד הרך שהותקף ■ אבל תקיפות הכלבים הם מעשים שבכל יום, וכקלישאה העיתונאים: כלב נושך אדם - אין זה חדשות ■ יש חוקי עזר עירוניים האוסרים על שוטטות כלבים, אבל אגודות צער בעלי חיים מאוננות על זכותם של מהלכי על ארבע לחופש ודמוקרטיה ואין מי שיגן על זכויות מהלכי על שניים להלך בביטחה ■ בפי מומחי הכלבים עצות מעשיות, כיצד לנהוג כאשר כלב מסתער לעברך, השאלה היא האם גם הכלב יודע את העצות הללו ■ פני הכלב

ובני הדור ■

תיאלץ לעבור ניתוחים נוספים כדי שעינה תוכל לתפקד.

באפריל '95, התנפל כלב רוטוילר מורעב על אשה בת 57, אילנה אולייניק מתל מונד, ונשך אותה בראש וברגליים.

כיוולי '95, גבר בן 47 מיבנה נפגע קשה מככלב שניחק את עצמו מהרצועה. לפני שלושה חודשים בלבד, בכסלו, אירע מקרה מוזעזע ברחובות: קשר שהנשאר בבית 'לשומר על הכלב', התקפה על ידו ונפצע קשה. המחלצים שהגיעו למקום גילו מחוה נורא: מאשה חלופת בת 83 ששכנה על רצפת הסלון שותתת דם, עם נשיכות בכל הגוף בעומק של 15 ס"מ. הכלב, שנמצא ברשות המשפחה 7 שנים, תקף גם את בתה, שהגיעה לריוח וניסתה לסייע לאם. אנשי מ"א חששו גם הם להתקרב מאימת הכלב, עד שבעלה של הבת הגיע וקשר אותו ברצועה. האם פורתה במצב אנוש לבית החולים. גם הבת אישפה במחלקת הכירורגיה.

בחודש שעבר, רינור אלצטר בת 11 ממושב קרימה, שיוקם בן משחקים והשתעשע עם כלב, כאשר לפתע התנפל עליו, נשך אותה ותלש את שפת העליונה. היא תורקת לניתוח שחזור השיפה.

האחרון ברשימה, בינתיים ושלד נרצ, סיפורו של חוס מסעורי פועט בן שתיים מ"גן לימון" בבאר שבע. סיפור "סר" מהשכונות החולף. כלב רוטוילר אימתני התנפל עליו ונשך אותו.

הכלב נשך את הילד חוס מסעורי בחמת זעם, ורק כעבור כמה רקות הצליחה הגננת, בעזרת שני נערים עובדי־אורח ושוטרים שנועקו למקום, לח" לץ את הפועט מבין שיני הכלב.

הילד, היה עטוף במעיל ובשכבות רבות של בגדים בגלל הקור העז. למרות שכלב קרע לגמרי את בגדיו מעליו, הוא לא הצליח לנעוץ את שיניו בנשכו. בגדי הפועט נקרעו לגזרים, אבל חוסם עצמו נשדק רק באזרח קל.

■ ■ ■

כלב לא יחרץ לשונו

הכלבים הישראליים עושים את זה, ועוד אחר. אומר פרופסור ארנון שמשוני, מנהל השירותים הווטרינריים בבית רגל.

מדי שנה פונים בין 1200 ל-1800 בני אדם שננשכו על ידי כלבים בצורה שדרשה מתן טיפול במרפאה נגד כלבת.

המספר הזה אינו כולל את אלה שננשכו ולא קיבלו טיפול נגד כלבת (מכיוון שהכלב הוכח כלא־נגוע) או את אלה שלא הגיעו כלל לטיפול. מספר הנשוכים בפועל גדול פי 3-4 לפחות.

הכלב למעצור בשל תלונת העמותה. כמה פעמים זה קרה שכלב רדף אחרי בן אדם?

סקירה קצרה, לא ממצה, 14 מ"ה החורשים האחרונים בלכד:

בחודש ינואר '95 כלב רוטוילר תקף את יריב כהן בן 13 מאשרוד, שפונה לבית חולים עם נשיכות עמוקות בכסל. גם הגר אברגיל בת 25 משרדות הותקפה על ידי רוטוילר. הכלב נשך

הרברים, מכירים את פלא הסכסס הזה רק מצידו הלא כל כך ידיוותי...

וכמה סיפוט משחק או ספסלים לשיבה התורק נו מיושבים במהירות־שיא, כדי להימנע מפגישת לא רצויה, כשאורחים בלתי־קראים הופיעו במי קום?

■ ■ ■

הפגישה הזאת, עלולה להסתיים גם באסון, לא

אמבולנס למעלי חיים הדגנה לחיות באה לא אחת על חשבון הדגנה לבני אדם

אתה בכל חלקי גופה, וגם את בעלה. השוטרים שזוועקו לחלצם ספגו גם הם נשיכות.

בפברואר '95 אירעו לא פחות מארבעה מקרים של תקיפת ילדים קטנים על ידי כלבים. המועזע ביותר היה המקרה של סער לדרמן בן 4, מראשון לציון. סער הקטן שיוחק בחצר הבית, כאשר כלב רוטוילר של השכנים התנפל עליו. לפי סימני הצלקות, כל הראש הקטן של סער היה בלוע של הכלב. הילד עבר ניתוח ממושך לתפירת התחכים והקציעות, ונשאר מאושפז במשך תקופה.

כלב חוקפני אחר, קרע' חתיכת בשר מידו של רועי קשקש בן 9 מאשרוד. סיוון ביטון בת 3 מקרית מוצקין הותקפה על ידי כלב שנשך את שיניו ברוועה וגרר אותה. היא איבדה את הכרתה ונותרה.

ערי והב בת 9 מפרדסיה ספגה נשיכות כלחי וקרע בכיס הרמעות מהכלב של המשפחה. היא

רק בטראומה, או ברפיקות לב מואצות, דבר מסוכן כשלעצמו אם הנרדף הוא ילד, קשיש או סתם פחדן כרוני מחיות אלימות (ומי לא).

המקרה של אושרי צוברי מקריית הרצוג, לא היה בודד, גם לא החמור ביותר, אין כמעט שבוע שבו לא מתפרסמים רייווחים על תקיפת בני־אדם על ידי כלבים. זה כבר הפך לבנאלי. היום, תקיפה של כלב תקבל כחירת גדולה רק אם המתקף היה פורל קטנטן או כלבון טיפוחים אחר. לפני חודש שיים זה קרה - משטרת תל אביב עצרה אורח שכלבו תקף חתול־רחוב. הכלב, כך התברר, התע' צבן על התחול, השתחרר מהרצועה, רדף אחריי ונשך אותו בגסות. איתרע מולו שהטרף לא היה סתם אדם אלא בעל־חיים.

עמותת "תג לחיות לחיות" מידרה להתערב, החתול הפצוע פונה באמבולנס לחיות, העיריה לקחה את הכלב להסגר והמשטרה לקחה את בעל

נ. קצין

בקיית הרצוג, באור התרדי, לא יודעים אם לשמוח או לבכות.

בשכונה מוכת־הכלבים, סוסים והמורים ויהר מהלכי על ארבע, סערו הרוחות כשבועות האחר־נים, מאז פרשת הכלבים המצמררת. המישה כלבי ענק, נגר ילד קטן אחר בן 7, בכלל לא חובב חיות כמו שפורסם, וקשיש ניצול שואה בן 70 שנועק לעזרתו.

על חוורעה כולם שמעו. על הנס, פחות. רגעים ספורים לפני שאושרי צוברי התקף, ניסתה חבורת הכלבים האימתנית לערוך 'גיחה' לגן ילדים סמוך. המיתקפה הכלבית תוכננה על פי כל כללי הטקס, ו'סייד' חלוצי נשלח לברוק את השטה. למרבה החסר; 'משאר' ו'יהודה' הגננת 'ראש כלבי מציץ בין החורכים, מיהרה לנעול את השער. הכלבים המשתרים לטרף, זאת כריק ההגדרה ששמעונו מפי עד ראייה, יצאו להפש טרף אחר.

הם מצאו אותו כדמות ילדון מכיתה ב', שסיים זה עתה את לימודיו בת"ת של החינוך העצמאי, והיה בדרך הביתה.

החמישה התנפלה על הילד בנשיכות, הפילה אותו וגררה אותו לכיוון השדה הפתוח. את הוועקת שמע יוסף לקס, איש תחוקה בבית ספר סמוך, שנחלץ לעזרתו של הילד. הכלבים התנפלו גם עליו, נועצים את שיניהם החרדות בכשרו עמוק עד העצם.

הסיטון המזוויע הסתיים כשמישהו הגים את הכלבים בעזרת צינור ברזל. אחר כך באו שוטרים, והחל מידרף משטרי מרתק, מלווה בריית בליבה של השכונה. שני מחבלים גורו, האחד למות. חלק הצליחו להימלט ונתפסו רק כעבור זמן. וקרית הרצוג סערה ורגשה...

לא אחרי ולא שניים מתושבי האזור פנו אלינו בבקשה נרגשת, להתריע ולעזור על הסכנה ועל המחל. 'גיגשתי לרב לשאול, האם צריך לברך 'הגומל', אחרי ששבוע קודם שני כלבים נטפלו לבן שלי' - מספר לי האבדך י.ד. מתושבי השכונה. 'עד היום אלה היו 'מעשים שבכל יום', עכשיו אנתנו מבינים שזה דבר שיכול להסתיים באסון רחל'.

לא רק בקריית הרצוג סובלים. הכלבים־המ־שוטטים הופשי, שלוחי רסן ולא במליצו, מטילים את חיתתם על יושבי בני ברק כולה. גם תושבי ערים אחרות, צריך לומר, מכירים את החופעה. אבל שלא כמותם, בני־ברקים שכמונו, מטבע

"עמית 38 ימות אשכולי: מוסף" חלק המערה פסח תשנ"ו

ועוד לא הוכרנו את המחלקים ש'ממטע לק' בתחילת לב, ואת אלה שלשנו לקו בסיועם ובט' ראומות שילוו אותם כל חייהם...

יש היום בארץ 250'200 אלף כלבי בית, מתוכם רק 140 אלף רשומים, עם רישיון. הנתונים הסטטיסטיים אומרים, שכל משפחה רביעית או חמישית בישראל בממוצע, כמובן, מחזיקה כלב בביתה.

זה המון - אומר פרופסור שמשוני. לפני 20 שנה היו 40 אלף כלבים בכל רחבי הארץ. אחרי מלחמת המפרץ, היתה התפרצות של מכת כלבים משוטטים. יש היום הרבה כלבים, אבל חוק מדינה שסירד את נושא אחוקם - אין!

לפני מספר שנים, כשהופיעו בארץ מקרי כלבת בכמה אזורים, נתקפנו בחלה. זה קרה ברא' שית חש"ב.

בראיון לכתבה ב"חדו השבוע" על מגיפת

חורש. בכל מקרה כזה, הפקחים מגיעים מייד. ואז נהגים הנראה, רישומים ר"ח, תופשים כלבים ללא בעלים או תוקפניים ומעבירים אותם למכ' לאות מיוחדות (המימון באמצעות כספי הקנסות) ובמקרים קיצוניים - יורים בהם למוות.

בערים אחרות, לא שורחים לאיפוף את החוק. לעיתים יש מי שדואג לטרטר פעולות בנושא. אירגוני צער בעלי-חיים עושים את זה לא אחת. כאשר מועצת אבן יהודה יזמה מבצע נרחב של לכידת כלבים משוטטים, חובני החיות יצאו למא' בק. "הכלבים עוברים הווה טראומטית קשה", הודיעו. הטראומה של מבוגרים וילדים שכלבים משוטטים מטילים עליהם אימה, אינה מהווה סיבה מספקת לדאגה לביטחון הציבור, כנראה.

במקרי ברק אתם כבר מכירים את התמונה... במקור העירוני 106, הצהירו באוניה: "כל אורח רשאי להגיש תלונה, על כלב משוטט שאינו קשור, עם או בלי בעלים. התלונה מועברת למחלקה הווטרינרית שתטפל בנושא".

מתוך ניסיון מצטבר עשיר במיוחד, של אורחים לא מעטים תושבי בני ברק, עולה שה"טיפול" בתלונות עליו מרבדים בעריה הוא כנראה טיפול בתרפיה נוסח 'ק' פחות להרגעה נפשית, כתחליף לפעולה פיזית של משט. ויעידו על כך תושבי קריית הרצוג הוועמים. "היה צריך לקרות אסון כדי שיעשו משהו, וגם זה לא בטוח" הם אומרים.

הווטרינר האזורי ד"ר משה רמלוביץ, מצטרף: "במקרה של קריית הרצוג זאת הנוחה של שנים. הבעיה שם היא בעיקר של בעלי חיים שיש להם בעלים, והם משחררים אותם. זה לא רק כלבים, גם חתולים, חמורים, עוים, כבשים, כן, אני מרבה על שטח עירוני. לא רק אותם זה מדהים, גם ארנבים..."

לתושבים יש טענות קשות? "הם צודקים, כל טענה שלהם צודקת. השירות הווטרינרי ניסה גם קודם לטפל בבעיה. אבל יש אורחים, ואני לא רוצה להרחיב על כך את הדיבור מטעמים מובנים, שאי אפשר לפעול בלי הסתם של המשטרה. הפקחים שלנו מקצוענים בתחום בעלי חיים, לא בתחום של אלימות בני אדם..."

אבל מאז המקרה, הוא טוען, יש פעילות אינטנסיבית. "אני מאמין שכבר היום מורגש שינוי, הנה, היום בבוקר (בעת עריכת הראיון - נק.) היה לנו אירוע שם. כלבים התנפלו על ילדים בדרום כץ. נאלצנו לערב משטרה ופיקוח עירוני. לשמחתי זה לא נגמר בנשיכות. זאת תופעה ויזויתית..."

במרכז העיר בני ברק, לעומת זאת, הבעיות ברור כלל נובעות משוטטות כלבים ללא בעלים. המחלקה הווטרינרית אמרה לטפל גם בזה. ובני ברק, כמה שזה נשמע לאידיאלי, דווקא מוצפת כלבים.

משפחת ש. למשל, המתגוררת בלב אזור חרדי למהדרין בני ברק, מוצאת את עצמה בבעיה מדי חופשה. שכנים לז' בבניין, שבשל טעמים השמר רים עמם, מחזיקים - תאמינו או לא - כלב גדול מימרים.

ברוב ימות השנה הכלב משמש כבן לחיה' לאחר הילדים ששורה בפנימיה. אבל בחגים ימי בין המונים כמו עקשיו - בערב פסח, נמנה הכלב בין ירידיו התוקים של הבית.

למען ההגיונות צריך לציין שילדי משפחת ש. לא טרחו לברוק את מידת הירידותיות של הציור האימתני הזה. מספיק שקול בביטחון או טפיפת כפות הרגלים שלו יישמע ברק, כדי שכולם ינוסו כעכברים מבוהלים לחוריה, עד יעבור זעם...

מעליית, אינה מצויה בבניין. רק תאור לעצמם שאהם מוסעים בביטחון אל פתח המעלית, הדלת נפתחת ומשהו שחור וגדול מונח משם.

אבל מדרגות כמו בכל בניין קונבנציונלי, יש בהחלט, והכלב, עם או בלי ארונים, נוהג לדרת ולעלות בהן. רצועתו ומזם מאן דבר שמה. צער בעלי חיים, חלילה...

"זאת במפורש עבירה על החוק, ואנחנו מטפ' לים גם בזה" - אמר ד"ר רפולוביץ. יש כמובן סדר עדיפויות, אבל - הוא ממחר להוסיף - תלונה על כלב משוטט בחוץ ללא רצועה - מדרגת בע' ירפדת גבוהה. הצוותים שלנו ייצאו מיד לטשט:

ד"ר רפולוביץ: "חשוב באמת שהאורחים יידעו. ואת זכותם האלמנטרית. בכל מקרה של כלב ואו בעל חיים אחר) שמסתובב לא קשור וללא ומע על הפה - אורחים יכולים להתקשר אלינו, טלפון 6312222, השירות הווטרינרי, ואנחנו נטפל מייד בכל תלונה".

כלב משוטט חופשי חופשי, מגיח לעברך.

הסכנה הנמדדת ביותר היא, מובן מאליו, כלבת. או נכון שהמחלה הנוראה הזאת בחסרי שמים ניתנת למניעה, אבל הכלבים המשוטטים מהווים סיכון של ממש לחשיפה לכלבת.

"כלב לא קשור מסכן גם את החולת, גם את עצמו וגם את בני הבית" - כך פרופ' שמשוני. "אם הוא מסתובב מחוץ לבית, ננשך על ידי בעל חיים גנוע, אפילו שריטה קלה של חתול או נשיכה של שועל, וחורר הביתה מבלי שאיש יירע על כך, הוא מהווה פצצה ומן רק לפני מספר שבועות היה לנו מקרה כזה בשהם. כלבה אסופית שהיתה גנועה, ונאספה על ידי משפחה. ביישוב התפרצה פתאום כלבת (בבעלי חיים). מיהרגו לחסן את כל בני הבית, ומי שבא איתה במגע, כולל הווטרינר המקומי".

את המסכן שרק חשש לעורו. הפועל חטף נשיכה, הכלב וארונותיו המתלקו ולא שבו... והנשור נפטר אחרי שבועיים, כנראה מויהום.

היה אחר, קשיש מסביון, שהחזיק לפני 15 שנה על ידי 3 כלבים, והפך לנכה 100 אחוז לכל החיים.

הם לא רק נכונים, הם גם נוכשים...

או מה עושים כשכלב נראה באיפוף קורם כל, וזה לקח חשוב לכל ההורים והילדים, לא מנסים להתייידר. על פי אתר השמועות, זה מה שאושרי צוברי רצה לעשות, וגם ילדים אחרים שהתקפו. בלא גינוני כבוד מיותרים, ובלי להסתכן בניחור שים מסוכנים אם הוא שורר קרבות או דווקא פציפיסט מרומלם.

גידול כלבים בהלכה

"ארור מגדל כלבים"

הרב אליקים דבורקם

מובא בגמ' ב"ק ע"ט ע"ב: "לא יגדל אדם את הכלב אלא א"כ קשור בשלשלת". ויבאר רש"י מפני שנושד ומנבח ומפלה אשה מיראתו. ובגמ' (שם) כ"ג ע"א - אבל מגדל הוא בעיר הסמוכה לספר. תנא רבי אלעזר הגדול אומר המגדל כלבים כמגדל חידים לוקים בארור. וכן כתב הרמב"ם בהלכות חובל ומזיק: "ואמר הכהנים ארור מגדל כלבים וחידים מפני שהיון מרובה ומגדל".

בגמ' שבת ס"ג ע"א מובא כל המגדל כלב רע בחור ביתו מונע חסד מתוך ביתו שנאמר: "למס מרעו חסד". ובת"כ רש"י - שאינו מגדל העניים לכו' לפתוח. והיינו שהעניים מפתחים להיכנס לתוך ביתו מיראת הכלב. רב גומז בר' צחק אמר אי פורק ממנו ויאת שמים.

המחש"א (שם) גורס כל המגדל כלב בחור ביתו לא גורס ד"ע. שח"ר כבר אמרו בגמ' ב"ק שאסור לגדל כלב רע בחור ביתו שנאמר: "לא תשים דמים בביתך". אלא שצריך להוסיף כאן שאסור לגדל כלב אפילו הוא דורע שאינו כלב רע משום שמונע חסד, שהאדונים והעניים לא ידעו בו שאינו דורע וסוכרים שהוא רע ורואים ממנו לנא לא לביתו. (וכמובא בגמ' (שם) מעשה באשה אחת שגונבה לאסתר לתם, נבח הכלב רע"י כך נעקר תולד ממנה. ואמר לה בע"ה איך לא היה לפתח שנעקרו השניים מהכלב. אמרה לו שקול סביבתך כמה שאתה מונח אותי, כבר נעקר תולד. ומכאן איך שכלב לא היה רע ולא היה יכול להחזיק ומתוך שכונתו שהוא רע הפילה.

אמר ר' יוחנן: "ויראת שדי". שורר מגדל הכלב להעמידו על הפתח לשמירת ביתו, ויראת שדי' שהוא על המוות לשמירת פתח ביתו, הוא נעזב ומרס.

ובת"כ הרמ"א כתב: "סימן ת"ס סעיף ג' - שעששין שאנו רדים בין העכו"ם מותר לגדל כלב, ומוסיף הרמ"א מזה נראה אם א"כ כלב רע שיש בו אדם, אסור לגדלו אלא א"כ הוא קשור בשלשלת. (ע"י שו"ת "שוב טעם ודעת" (לגלגל) מהר"ב סימן רט"ז וכן "תורת ירום" ח"א סימן ס"ה ובש"ת "שואל ונשאל" ח"ה ח"א סימן ל"ד).

מובא בתנא דבי אליהו רב"ה (פ"ח מ"ח) - לפיכך חייב אדם שירד וישבת ויפאר וירומם ויגדל לשמו של הקב"ה על כל מה שבאות לאדם בין טובות ובין רעות וכו', מנע בו כלב ולא אכלו יבדך וישבת לשמו של הקב"ה. שמה לכלב היה מונח וחס עליו הקב"ה ולא אכלו.

מצאנו אנו עוצה שנותן למניעה מהכלבים שיוקו, וכפי שמוכר במדרש וילמנו ריש דברים בילק"ש ישע"י ח"פ ח"ה - כלב זה אדם משלך לו פרוסה שחור מן הפה. (מדרש דבא פורשת וישב פמ"ב). או שישלך אליו חתיכת בשר כפי שמוכר בגמ' ב"מ ע"א ע"א כלבא ביתו רכי שריא ליה אומנא (כשר), משרי' בתרה (נמשך אחריה). מובא בט"ז יור"ד סימן מט"ז ס"ק ו' בשם מהר"ל שמי שיש לו כלב רע שמקו ומפסיד המאכל אפילו אינו נושך, שיכול ליתן לו סם המת ואינו עובר משום צער בעלי חיים, א"כ לא ייתן את המכש בתוך החדר להלם ריש בכך משום צער ח"ח ורש"י שיתגע.

אולם כלב שעשוי לעזור לסומא ללכת מתוך לחיזוקו אם הרגילו אותו שילך עם ולא חוששין שיוק, וכפי שמוכר בשו"ת "אגרות משה" ח"א ח"א סימן מ"ה להקל לסומא, ולמא' לכוהנים עם כלב מאמין ואין בוה משום כיווי ביהכ"ס ע"י ש. ויתקיים בנו "ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונך".

האם ממתין הכלב בסבלנות להצביע בקולו? כפי הכלב...

כלבת מאיימת, דיבר פרופסור שמשוני על "פצצת זמן". פקודת הכלבת, אמר לנו, אוסרת על בעל כלב להציגו החוצה ללא רצועה וללא מחסום פה. אבל אנשים רבים מתרשלים וגם לא מקפידים לחסן את הכלב כנדרש.

היום, כשהכלבת כמעט נעלמה הבעיה המר' כותא איננה הכלבת, אלא הכלבים. יותר נכון, בעלי הכלבים.

פרופסור שמשוני: "הפושעים, מפירי החוק, הם לא הכלבים אלא בעליהם, שמניחים להם לשוטט בלתי קשורים. אני לא מרבה על מחלות, אלא על חריבות החוקים הכלבים בישראל, מבחינה ציבורית. לצערי, זה עניין של חוסר תודון, הישראלי אינם מצטיינים בכך... על זה השירות הווטרינרי אינו ממונה".

"נכון להיום" - קובע פרופ' שמשוני - "אין חוק מדינה בנושא. חוק הכלבת הוא לא רלבנטי. כמי יותר נכונים כמו תל אביב ובני ברק בפרט, שמקרי מחלה (בבעלי חיים) לא הופיעו שם כבר שנים רבות לשמחנות".

הצעות חוק בנושא, מחכות שלמישהו יהיה איכפת. והן הוגשו על רקע המקרים הקשים שאירעו כשנה האחרונה. חלק מהן, מציע לאסור בכלל החוק על כלבים שמוגדרים תוקפניים במיוחד, מלבד כלבי שמדיה שיוחקו ברישיון מיוחד.

ובינתיים, יש רק חוקי עזר מקומיים, "האכיפה אינה מספקת, העונשים המקסימליים מגוחכים ממש, אין אחריות בין הרשויות. המצב פרוץ". ירושלים, למשל, היא אחת הערים שמפעילות מערך אכיפה טוב יחסית.

אם תיתקלו בכלב משוטט - אומרים לי במח' לקה הווטרינרית, אתם צריכים רק להרים טלפון ולמסור תלונה, 24 שעות ביממה.

אם פני הכלב כפני הדור, אנתוני בבעיה.

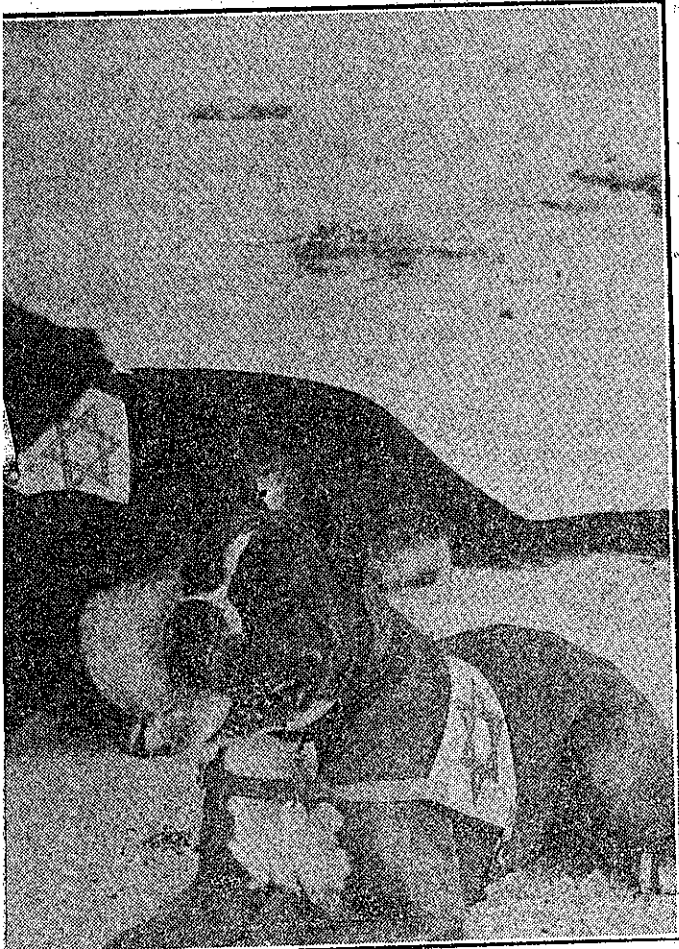
120

יש כלבי שמירה ויש כלבי גישוש,
אבל ל"סטאר", "סער", "יאגו" וחבריהם למועדון
הישראלי המיוחד במינו, יש תואר פחות
ידוע: כלבי הגנה והצלה — שהם מתוחכמים
יותר ומאחוריהם עבר עשיר של הצלת חיי אדם

מאת נורית דברת

צילומים: שמואל רחמני

הפסקת מנוחה של סטאר, לו, סער ועוד סטאר אחד העונדים את סמל
מבתיים היו הקשים ביותר שידעו הכלבים ובעליהם בשותיים האחרונות

כלבים לש

מבצעים שבהם לקחו חלק הוא וחב-
דיו. גולת הכותרת של פעולתם היתה
בהיפושם הנרחבים שערכו אחר ה-
ילדה נאווה אלימלך מבתיים, שגופתה
נמצאה לפני שבועות אחדים לאחר
שנרצחה באכזריות.

אין הם מאושרים, לא הכלבים ולא
בעליהם, מחוצאות החיפושים, וכל
המקרה הותיר בהם משקעים כואבים.
אך מבחינה מקצועית הם ביצעו את
מלאכתם ביעילות.

הכל החל ביום הרביעי להעלמה
של נאווה. המשטרה החליטה לגייס
גם את כלבי ההגנה וההצלה של
החוג לחיפושים הנרחבים, "בשעה
עשר בבוקר קיבלנו את ההודעה, חוד
מספר שעות גייסנו מבין חברינו עש-
רים וארבעה מנחי כלבים והתייצבנו
במשטרת בתיים, מוכנים לצאת לחי-
פושים אחר הילדה או הוטפה", מספר
על המשימה שהסתיימה בלא כלום,
י"ר החוג איתן אטינגר, בן שלושים,
מרמת-חן.

במשטרה התקבלו הכלבים ומנחיהם
על-ידי צוות התקירה המיוחד שהוקם,
ומיד עמדו על כישוריהם המיוחדים
בסריקת שטחים נרחבים, באיתור נס-

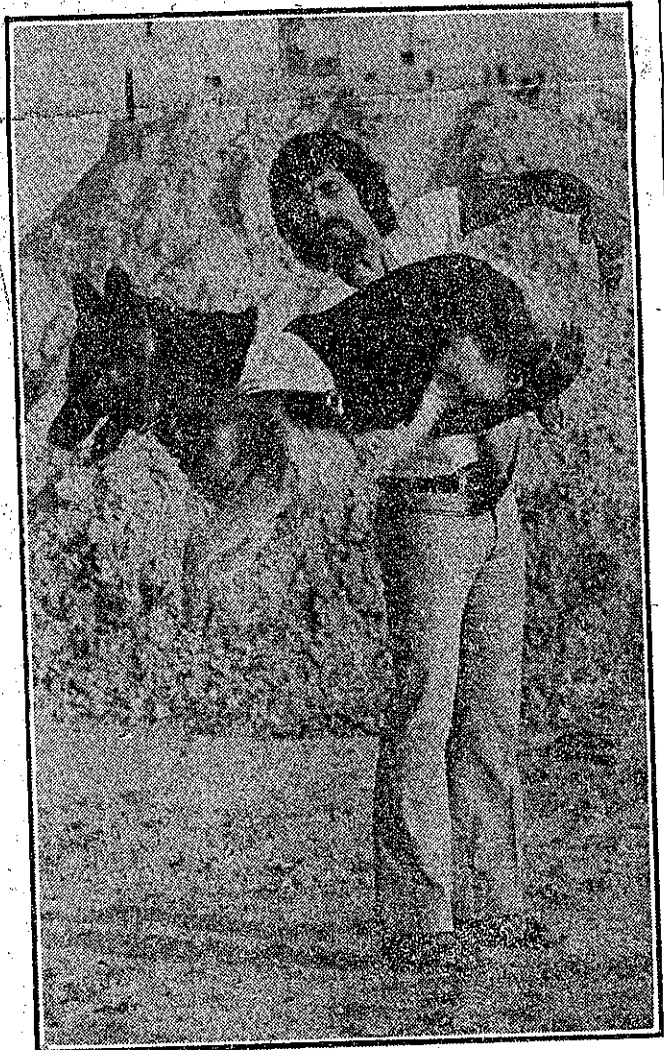
היה עליו להפגין את שאר כישוריו —
לשמור על השודדים עד בוא ה-
משטרה.
רמז מפיו של ישראל — וסטאר
נחלץ למשימה. הוא התייצב על משי-
מרתו בכניסה לחנות, ראשו זקוף ו-
כולו דרוך. בפנים היו לכודים שלושת
הפורצים ללא מוצא.

השודדים נחזו

שעה ארוכה חלפה עד שובו של
ישראל למקום. בכל אותה עת עמדו
העבריינים על מקומם ללא נייע, ה-
שודדים שהתלוו אליו הופתעו לגלות
שסטאר הוא הכוכב הראשי והוא הוא
הלוכד את הפורצים, בעוד שבעליו
איננו אלא העור כנגד, ואילו שלושת
העבריינים נשמו לרווחה. סוף סוף
התרחקו ממלתעותיו של הכלב ה-
מאולף, ויכלו למצוא בטחון זמני
בניידת המשטרה.

סטאר, בן חמש, הוא רק אחד מ-
חוד קבוצה גדולה של כלבי הגנה
והצלה בחוג הישראלי הפועל ברחבי
הארץ. תפיסת שודדי חנות המכולת
הוא רק מבצע אחד מתוך שורה של

סטאר זקף את שתי אז-
ניו וכל גופו נדרך. יש-
ראל שעובי קלט כהרף-
עין את התגובות ש-
"נאמרו" בשפה המוכרת רק ל-
שניים, למדריך ולכלבו, והביט
סביבו לגלות מה עורר את התי-
ענינותו המיוחדת של כלב ה-
רועים הגרמני, שזכה בעיטורים
ובתעודות בינלאומיות לרוב. מ-
אחת החנויות במרכז הנסחר
של שכונת המגורים בקע אור
חלוש, "הס..." לחש ישראל ל-
כלבו, והשניים התקרבו בלאט
למקום.
דלת החנות הייתה סגורה רק ל-

ישראל שעובי באימון שגרתי של "סטאר": הכלב לכד את
השודדים שמררו את חיי השכונה ושמר עליהם עד בוא המשטרה

„בחנתי כל תגובה שלו. כל הת-רגשות, יללה, חפירת, כשכוש בזנב, לפתע הוא נעמד מעל תולדות חול, החל גיבש בפראות, וסירב לנוו מ"מנה. הרגשנו את הלב פועם בחוזקה. אולי בכל זאת כאן תמצא התשובה לפרשה כאובה זו? לא זו היתה ה" בחולות. אך באותו שלב, לאחר ימים של חיפושים, כמעט ואבדה תקוותנו, וכל תשובה נראתה לנו הגיונית", סי-פר רמי רוזן, בן עשרים ושמונה.

הפתעה לנרקומנים

הפתעה נכונה למחפשים: מתחת לערימת חול-הית מונח קיפוד חסר ישע, מבוהל מגביחות הכלבים שעטו עליו. אך חיינו ניתנו לו במתנה.

שמחים פחות היו הנרקומנים, ש"מקום מסתורם בחולות בין יפו לבת-ים התגלה על ידי הכלבים. יצאתי עם סער ועם כלב נוסף לעבר האזור שבו רבים הבחנים הגוטשים ומקומות המסתור. התקרבו לאחד הבתים ש"ניצב כשהוא מט לבפול, ולא העלינו על דעתנו שמישהו יוכל למצוא פה מקום מסתור".

חיש מהר התברר כי מה שלא ראו השוטרים והמתנדבים בעיניהם, חשו הכלבים בחושיהם הערים. הם סירבו להתרחק מאותה חורבה נטושה, שרטו את שרידי הדלת השבורה ונבחנו ב"קולם האימנטי השוטרים, מודרכים על-ידי מנחי הכלבים, הקיפו את ה"מקום ופרצו פנימה. שלושה נרקו-מנים צעירים הופרעו בעת שעסקו ב"חלוקת סם, ורק חלק ממנו הם הספיקו להחביא בין שברי האבנים.

עוד שני מקומות מסתור של נרקו-מנים, ומקום אחד שבו הסתירה חבו-רת עבריינים רכוש גנוב — התגלו בימים הבאים על ידי כלבי החיפושים.

ביום שישי, עם בוקר, ששה ימים לאחר היעלמות של נאוה אלימלך, עלתה לפתע המתח בין המחפשים. למשטרה הגיע מידע שגדמה היה כי הוא אמין יותר מקודמיו. מיד הוחלט שלא להס-תק בחולות העוסקות בסריקות ב" (המשך בעמוד 40)

„היתה זו המשימה החשובה ביותר שלנו וההזדמנות להוכיח את חשי-בותם של כלבי ההגנה וההצלה, ושל בעליהם הפועלים בהתנדבות".

חברי החוג התחלקו לצוותי חיפוש. כל צמד כלבים התלוו אל חוליית מחפשים שסרקה את חולות הים, שטחים נטושים, מגרשים ריקים ו"אזורים מבודדים. „סער", רועה גר"מני. בן חמש, כלבו של איתן, שהוא בעל עבר עשיר בחיפושים ותעודות הוקרה לאין ספור, כאילו הבין ללב בעליו באותם ימים, והיה במיטבו. „התחלנו את החיפושים באזור בית החרושת הישן לבירה בקצה בת-ים, קרוב ליפו. זהו אזור מבודד, עם הרבה הריסות, ליד שפת הים. שני כלבים הלכו בראש, ואנחנו, יחד עם אנשי המשטרה ומתנדבים רבים, עקב-נו אחרי תגובותיהם", מספר איתן.

שטח הסריקה היה גדול ביותר, והם נאלצו לסמך גם על חושיהם של בני-האדם. אך עיקר הנטל נפל על ה-כלבים — שעליהם אמר לאחר מכן מפקד מרחב יפו, ניצב משנה אברהם מוססיה: „הם היו כוח תחלוצי". אף שאת נאוה אלימלך לא מצאו, וגם לא עקבות לגבי זהותו של רוצחה — את גורלם של כמה סוחרי סמים, מב-רייתו רכוש גנוב וגם קיפוד אחד — חרצה.

הצלת הפיקוד

היה זה לך, בן שנתיים וחצי, כלבו של רמי רוזן מקיבוץ חולדת, אשר הציל את חיינו של קיפוד שנקבר חי מתחת לחולות ראשון-לציון. אך לא לפני שבמחפשים התעוררה תקנה כי עלו על עקבות של ממש. „היו אלה רגעי מתח והרדה. הכלב, מסוג דוברמן, שעבר הדרכה ואימונים ממו-שכים, קיבל ממני את ההוראה — חפש, ויצא מיד לפעולה. הלכתי את-ריו ובחנתי את תגובותיו. כהרגל, הוא רץ בכל פעם מטרים ספורים קדימה, שב לקבל הנחיות ממני ופרץ שוב לראש השורה. בכל פעם הנחיתי אותו בהינף יד לפנות ימינה או שמאלה. כך סרקנו את החולות, ה-פרדסים, סבכי הקוצים, ההריסות.

תוקרת של המועדון: ימי החיפושים אחרי הילדה נאוה אלימלך

ועתה חרם

געים ובהוצאת ניצולים מתחת ל-הריסות. הכלבים מפעילים חושיהם השונים, ואינם זקוקים דווקא לחוש הריח כדי לגלות את האבודים. סטאר כאילו חש באותו שבע של חיפושים ויוקרתו עומדים במבחן. ומי הפלא שאשר קציני משטרה בכירים חלו תק-אות כה רבות בכישוריו לגלות, יחד עם חבריו סער, יאגו, לר ואחרים, ג'ת הילדה — חיה או מתה.

חיל החלוצי

בשלון החיפושים, לאחר משימה ימים מאומצים, הבהיר לכוחות המחפ-שים (משטרה, משמר הגבול, משמר אזרחי, מתנדבים). כי הסיכויים למצוא את נאוה בחיים באזור איזור ראשון-לציון, בת-ים ויפו, הם אפסיים. יום לאחר שחברי חוג הכלבים שבו לבתיהם ברחבי הארץ, נתגלו במקרה חלקי גופתה של הילדה על ידי עובר אורח — והאמת יצאה לאור.

היו אלה הימים הקשים ביותר שידענו מאז שהקמנו את החוג, לפני קרוב לשנתיים", סיפר איתן אטינגר.

תרגיל בחילוץ אדם שנקבר תחת מפולת: לכלבי תחצלה חושים נוספים מלבד חוש הריח

לכלבים מילדותו, זהו סבור שאל כלב צריך לדבר רק באהבה, הכלב שלי עוד לא קיבל ממני אף מכה, ואני מצליח לאלפו לכל דבר רק בהבנה, מספר האיש, ואף ממחיש את הדבר מיד.

הוא מפגין פנים כעוסות, "סער" מביט בו בעיניו העצובות. מתחיל לפסוע לאחור ומרכין ראשו בבושה. פתאום קורא לו אברהם בקול צוהל. הכלב מרים מיד את ראשו, מכשכש בונבו ומגיע בשעטה למלא כל משימה.

סער מקיים קשר בלתי אמצעי עם ארזנו, כשאומרים לו להגיד, "שלום", הוא נובח מספר פעמים ופוסק. כשימבקש ממנו אברהם, תן נשיקה" — הוא נעמד על שתי רגליו האחוריות ומנשק אותו על לחיו. במהלך החיפוש פושים אחר נאווה. אלימלך גיצלה הי' משטרה את מומחיותו יוצאות הדופן בחפירה. כשקורא לו בעליו לחפור — נפער תוך שניות מספר בור גדול למרגלותיו. לא אחת, כשנדרמה הית למחפשים כי משהו חשוד מסתתר ב"חול — קראו לסער. ולא סתם הוא זכה במדליה במיבחן שערך שופט גרמני לכלבי הצלה והגנה.

הבעלים וכלביהם (משמאל לימין) איתן אטינגר, ישראל שעובי, מרדכי שפירא ואברהם אלון. חיו גם רגעים של תסכול ואכזבה

תודה והמשפחה

מרדכי שפירא, בן חמישים, אב ל-שלושה וסב לנכד, הוא בעליו של "יאגור", בוקסר בן שלוש הנחשב ל... ארכיאולוג שבין כלבי החוג. יאגור ארץ לחש, עתיקות, לנבור במעמקי האדמה ולהגיע למבנים נטושים, רצוי מתקופות ארכיאולוגיות מרשימות. צוותי החפוש שפעלו בשבוע שבו נעדרת נאווה אלימלך הופתעו מביי-צופיו, והשתמשו בו לא אחת באי-זורים שבהם לא יכלו להגיע בעצמם. היה זה הוא שגבר מתחת לסלעים, סייע לגלות אם מוסתרים מאחוריהם חפצים, ומצא לא אחת סחורות גנו-בות וסמים.

עתה זכו בפעם הראשונה מאז ש-הקימו את החוג להערכה ולהכרה רש-מית בצורת מכתב תודה מרשמי מ-מפקד מרחב יפו, שעמד בראש צוות החקירה והחיפוש. חברי החוג, "ה" משוגעים לדבר", מקווים שבעקבות זה גם יתחילו לגצל את כיסוריהם ורוח ההתנדבות המפעמת בהם. "אין בארץ מודעות לנושא. בכל העולם נחשב ענין זה למכובד ורציני, ואילו כאן — כל בקשותינו לשיתוף פעולה עם הגופים העשויים להודק לנו — לא נענו", טוען איתן אטינגר.

חברי החוג, מאה וחמישים מספרם בכל רחבי הארץ, אינם מוותרים, והם מציעים את עצמם ואת כלביהם המאומנים והמוזמנים בכל מיבצע של חיפוש נעדרים, איתור וחילוץ נפגעים.

הם ממשיכים לעשות שעות ארו-כות ומפרכות באימון הכלבים ובחיר-גולם, וכל זאת בלא שיהיה להם מקום מתאים ותנאים אלמנטריים.

הם מאמינים כי עקשנותם תביא ל-שינוי ההתייחסות אליהם ואל תביא בכללותו, "או נוכל להקים מוקד פעי-לות התנדבותי בכל עיר, ולהפנות את הכלבים למשימות במחירות האפי-ריות", מוסיף איתן, "אני בטוח ש-נוכל למנוע אסונות רבים, וגם להעי-לות חיוך על פניהם של הורים ו-קרובים מודאגים".

משטשים את העקבות — כאן מת-גלה עיקר כוחו של כלב ההצלה. הוא יוצא למשימת החיפוש בלא כל עקבות ורמזים, ומטרתו לגלות כל עקבות שהם, לעורר את תשומת לבו של המנחה.

לכל כלב הצלה והגנה יש מנחה קבוע. זהו האיש הצמוד אליו מיג-דלו, אשר מרדכי ומאמו אותו לקראת משימות החיפוש ואיתור הנפגעים. הכלב נקרא גם כלב הגנה, אם כי בעוד שהוא מגן על בעליו, אין הוא מהסס לתקוף את אייביו.

כדי להגיע לדרגה ביצועית כה גבו-הה, על מאמנו של הכלב ללמוד ב-אורח קבוע תרגילי משמעת, תקיפה, גילוי חפצים, גישוש, הצלה, ואף ב-צועים אקרוביטיים — כמו קפיצה לתוך אש — לשם פעולות הצלה בעת שריפה. ישראל, האוהב את סטאר אהבה רבה, מתנהג עמו כאליו היה זה עוד אחד מילדיו, כשאני כועס עליו — אני מצועק, כשהוא מתנהג טוב — אני מפנק, פעם, כשהיה צעיר יותר ולא תמיד ממושמע — היה גם מקבל לפעמים מכה בחזרה.

ישראל מדבר עם כלבו כמו עם בן-אדם. הוא מסביר לו באהבה מה רצונו שיעשה, ומגיב בגאווה והתפעלות בכל פעם שביצועיו מצליחים במיוחד. סטאר צמוד לבעליו כמעט במשך כל שעות היום. הם משתובבים ביחד, מטיילים, יוצאים לריצות ארוכות. ב-גאות בלתי מוסתרת הוא מציג את תעודותיו — לא רק של אלון יש-ראל אלא גם בעל הדיורוג הגבוה ביותר בתחרות בינלאומית.

שלום בנביחה

אברהם אלון, בן חמישים ושש, אב לשני בנים, סב לנכד, בעליו ומנחו של סער, כלב רועים גרמני בן ארבע וחצי — אינו דוגל בשקט, המקל והגורר. הוא גדל בכפר בצפית והורגל

נחלה לילדה הנעדרת ולחוטפה רוצחת.

הפעם חשנו אי-נועמיות במהלך החיפוש. ידענו שלא מדובר במקרה רגיל, שלא הוועקנו כדי לחלץ ילד מהריסות מיבנה נטוש, שאיננו מחפ-שים אחר זקן שאיבד את דרכו, כבר בשלב המוקדם של התכנון המבצע, שהפעם כל מה שנמצא — לא יעזור בנו הרגשת הצלתה ושמחה", מספר ירמי רוזן.

אם כי לרבים ממנחי הכלבים היתה זו הפעם הראשונה שהשתתפו במבצע כה נרחב, הם הפגינו בטחון עצמי רב, אולי מפני שסמכו על הכלבים יותר מאשר על עצמם. לאחר שנים של אימונים, תרגולים, ובצועי משי-מות בקנה-מידה קטן יותר, ידעו כי יוכלו לעמוד במשימה.

מונחה קבוע

בכל זאת, הם מודים, היו רגעים של תסכול, אכזבה וחשש — שמא, "פיספסו". ליבם התמיץ פעימה כש-גורע — בבוקר יום א' — כי נמצאו חלקי גופתה של הילדה בחולות הים. במהלך הימים האלה עצרה המש-טרה השוד בפרשת רצח הילדה נאווה אלימלך. התברר כי היה זה כלב גי-שוש שהוביל את המשטרה לביתו של ההשוד.

ביקשתי מאיתן אטינגר, יו"ר חוג כלבי ההצלה וההגנה, להסביר לי מה ההבדל בין כלבי גישוש לכלבי הצלה, ומדוע נאלצה המשטרה להזעיק את כלבי החוג כאשר ברשותה כלבי גי-שוש מאומנים?

כלבי הגישוש מפעילים בעיקר את חוש הריח, הסביר איתן אטינגר. הם מריחים בגד או חפץ כלשהו של ה-נעדר, ובעקבות ריח זה הם מגששים ומחפשים אחריו. בשטח פתוח, רחב היקף, בתנאי מזג אוויר שלחמים

כלבים לשעת חרום

(חמשד מעמוד 37)

משמרות, ולגייס את כל חברי חוג כלבי החיפוש. מאמני הכלבים עזבו את עבודתם, הודיעו למשפחה כי אינם יודעים מתי ישובו ויצאו מיד לבת-ים. הם נאספו מאשדוד, כפר-סבא, תולדה, ראשון-לציון, פתח-תיקו ו-תל-אביב, והתייצבו למשימה.

התחלקנו למשימות שונות. מלווים בכוח גדול של מחפשים, אנשי מק-צוע ומתנדבים, חיפשנו במלוא המרץ באזור בית-דגון, בשני צידי כביש חוף הים סמוך לראשון לציון, בסבי-בות רמת-אליהו, ועד חולות בת-ים ויפו הגענו. ההנחיה שניתנה — לחפש גופה — עוררה בנו צמרמורת. עשינו את העבודה בלי לשאול שאלות ובלי להביע תמיהות, אבל חשנו באווירה הקשה, במתח ובחדרה", סיפר איתן אטינגר, שבמשך כל אותו שבוע עמד בראש המחפשים.

אזעקות שוא

"מאוד רציתי שלנו, חוג בעלי ה-כלבים, יהיה חלק במציאתה של ה-ילדה. אך יותר מכך רצינו להציל את חייה. אזעקות שווא רבות ארעו באותו יום. הכלבים לא החסירו דבר, וחושיהם גילו גוויות בלתי חיים וחלקי לבוש ישנים. אך אף לא סימן וחלקי לבוש ישנים. אך אף לא סימן

דיג. דיג. דוג

למה כדאי לגדל כלב? איזה סוג מתאים לאימוץ? מה עדיף - גור או כלב בוגר? ומה הוא בכלל אוכל, דוגלי או עצמות?

.....
חיי כלב, מדריך

פני שלושה חודשים אימצה משפחת ברוד כלב ארוך כנקניק, קטן כעכבר, צהוב כחלמון ומכור לבעלי בית. כלומר, זה מוז שהוא אכל, הכלב, בשבוע הראשון בביתו החדש. בשבוע השני, כשחוש הטעם שלו התחיל להשתפר, חיסל הכלב גם כמה סלי קש קלרי עים (מלאכת יד, יבוא אישי מהודו) ושלושה זוגות גרביים. בשבוע השלישי עיטר האורת את כל הבגדי דים הכהים בשלל שערות צהובות, השתין על הכיס-

אות והספות, וגם, לא נעים, חרבן קצת.

משפחת ברוד קראה את הכלב לסדר, הטיפה לו מוסר, עצרה אותו ל-48 שעות בתא האמבטיה, סגרה אותו על דוגלי יבש ונעל בית אחת ביום בלבד, וקראה את שמו בישראל "אוף". שילמד לקח.

בא המומחה לכלבים מהשכונה, הציץ על פניו הנוגות של אוף, ואמר לשולמית ולירון ברוד: "אתם משפחה מתעללת, או מה? למה מעצר בית דוגלי יבש למסכן? מה הוא, כלב?"

בו ביום שוחרר אוף ממעצר והשיב את כרסו בסעודת מלכים. הילדים הגישו לו ברחמים רבים תפיסת שוקולד בכל ארוחת בוקר, צהריים וערב, ורקדו הורה עליזה סביב כל שלולית של שתן, שהוד מעלתו הכלב הואיל להעניק לרצפת הבית המבריקה. הטיולים היומיים וגם ההברשה והניקוי מפרעושים וקרציות היו התפקידים הקבועים של אבא'לה ואמא'לה. אוף גם התבקש בהכנעה לבחור לו את מיטתו כראות עיניו. לכן מצאו אותו בכל לילה במקום אחר: פעם במיטתו של הסבא, פעם במיטה הזוגית, פעם מתחת לפוך של הילדים, ובעיקר על הספה הגדולה שבסלון.

חודש עבר מאז נקלט אוף כבן משפחה רשמי בבית ברוד. כיום, המצב שם סביר עד נוח. הכלב מחליט על התפריט, הכלב קובע את סידורי השינה, הכי לב מרביץ פיפי בריא אם מישו מעיז לנזח, ובין לבין, הוא דורש ומקבל ליי טופים רציפים בהתאם לחוק. בכל זאת, גם הוא, עלוב שכמותו, זקוק לקצת תשומת לב. מה שבאמת מעניין בהתאקלמות הכלבית הבריאה הזו הוא, שאף אחד במשפחה לא סובל מאוד. רק קצת. הילדים מטורפים על אוף, אבא ירון מהמם מתחת לשפם בגלוי, אבל מלטף את אוף בסתר, ואמא שולמית... אה, אמא שולמית התפטרה.

ילדים רבים מעריפים לתקשר עם סביבתם שלא בצורה ורבלית. הם מעדיפים הבעה, חיבוק ו... כלב. דרך הכלב הם משחררים מגע, מתבקשים, מלטפים, מאכילים, מקבלים ומשיבים אהבה. יחסי שיתוף בין הילד והכלב

מעשירים את עולמו של הילד, ומשליכים על יחסיו עם שאר בני הבית. גם הכלב, מצדו, מעניק לילד אהבה, שמחה, ביטחון וחינוך לאחריות. "מומלץ מאוד לגדל כלב מגיל צעיר, כדי שגם הילד וגם הכלב יתבגרו ביחד", אומר ד"ר יוני פרס, מנהל בית החולים הווטרינרי להוראה של בית הספר לרפואה וטרינרית על שם קורט. פרס, בוגר המחזור הראשון של בית הספר, השייך לאוניברסיטה העברית בתל-אביב, בחר במקצוע הווטרינריה משום שרצה עבודה שיש בה הנאה, סיפוק ועניין.

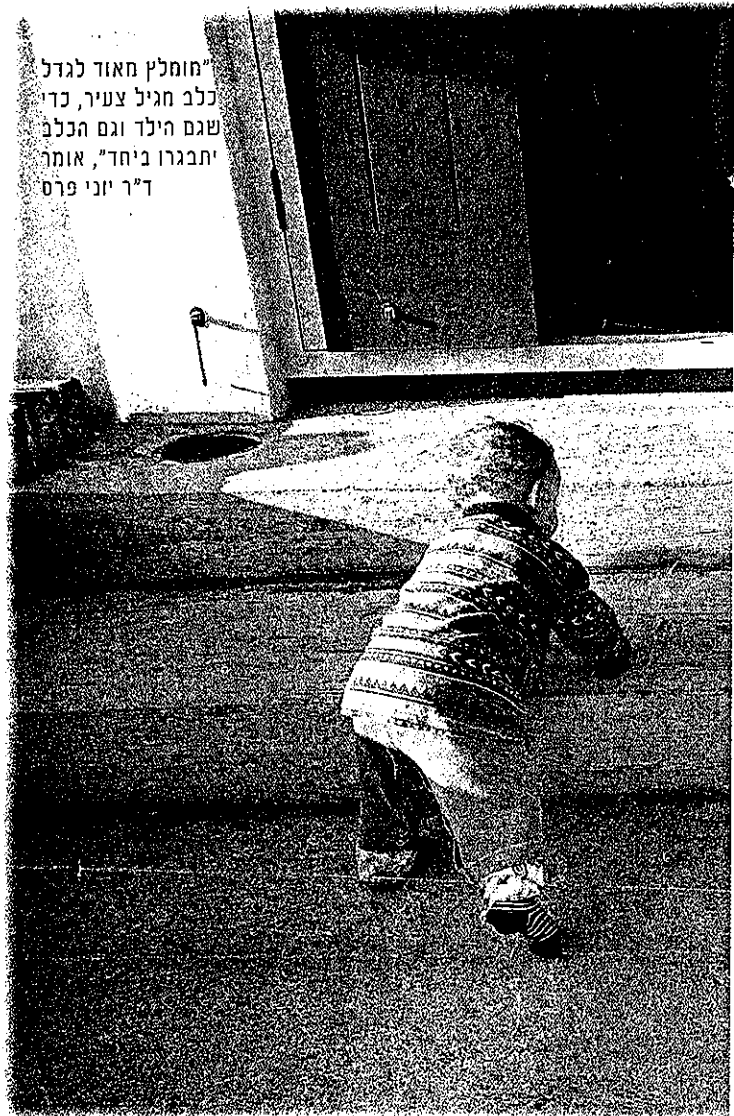
אימוץ

- איזו תועלת ילדים יכולים להפיק מאימוץ כלב?

"ילדים יכולים ללמוד ולעקוב אחרי התפתחות הכלב מגיל צעיר. כשמי דובר בכלבה, אפשר גם לעקוב אחרי הריון, המלטה וגידול הגורים. הכלב הויף לידיד נאמן לילד, והוא מחזיר לו אהבה וחום. ילדים עם נכות פיזית או נפשית יכולים לשאוב ביטחון ולחוק את הקשר עם סביבתם בעזרת הכלב. אילוף וחינוך הכלב יכולים לתרום המון לעיצוב ולהתבגרות של הילד. הטיי פול בכלב דורש אחריות, מסירות ואכפתיות, כיוון שכלב אינו חפץ. יש להאכיל אותו, לטפל בו, להוציאו לטיולים ולתמוך בו במצבים שונים.

"ההחלטה על אימוץ כלב קשורה בנכונות להקריש זמן ניכר כדי לטפל בו, וכסף להוצאות הכרוכות במוזון, ציודו והטיפול הרפואי בו. צריך להתאים את הכלב לסביבה בה הוא חי, ובעיקר, חייבים להתכונן מראש לקראת פרידה ממנו, שכן אורך חיי כלב קצר בהרבה מזה של האדם.

"חומלץ מאוד לגדל
כלב חגיל צעיר, כדי
שגם הילד וגם הכלב
יתבגרו ביחד", אומר
ד"ר יוני פרס

בעלי חיים. לפני הקנייה יש לבדוק היטב שהמקור הוא אמין ושהיו בו תנאי גידול והיגיינה מוקפדים. לעתים קרובות העובדה שלא יורעים מספיק על עברו של הכלב אצל המשפחה הקודמת, גורמת לכך שמפספסים מחלות או טראומות שהכלב עבר, או לחילופין לא מספיק ערים לבעיות התנהגות ואור פי של הכלב. במקרה של אימוץ כלב מבוגר מאוד, יש להביא בחשבון את תוחלת החיים הקצרה שלו.

צויד

– מהו הצויד הנחוץ לכלב?
"מרבץ כלשהו – שטיח או שמיכה או עריסה מיוחדת. קולר, רצועה, כלי מים ואוכל, כלים להברשה ולטיפול בשיער וכן מזון. לכלב שגדל בחצר יש לדאוג למלונה או לסוגר".
על כל אלה, כמובן, יש להוסיף חיסונים בזמן, טיפולים נגד טפילים חיצוניים או פנימיים, ביקורים תקופתיים אצל הווטרינר וטיול עם הכלב (עם רצועה או מחסום פה).

תזונה

– איך מתכננים את תזונת הכלב?
"מומלץ להזין כלבים במזון מסחרי בלבד. יש מזונות לצרכים רגילים, ויש מזונות מיוחדים לגורים בגדילה, לכלכות בהריון,

כלבים לא משקרים באהבה

הכלבים ממלאים את חיינו באהבה, את לבותינו במסירות ואת מחשבותינו בפליאה, ואולם חיי הרגש המורכבים שלהם לא נחקרו מאז דרווין, לפני 125 שנה. עכשיו בא ג'פרי מאסון, הפסיכיאטריקן השני במחלוקת ומחבר רב המכר "כשפילים בוכים" (ספר על חיי הרגש של חיות הבר), ופונה סוף-סוף אל בעל החיים שהביא אותו לאהוב חיות בילדותו – הכלב, והוא חוקר את הנוף הפנימי של "ידידו הנאמן והטוב ביותר".

בעודו מוליך את הקורא אל תוך העומק המפתיע של המורכבות הרגשית של הכלב, שואב מאסון מהמיתוס ומהספרות, ממחקרים מדעיים, מסיפורים ומתצפיות של מגדלי כלבים ואוהבי כלבים בכל העולם. בספר הוא מספר על שלוש כלבות: סאשה, סימה וראני. הוא בורק דרך התנהגותן המשעשעת והמסתורית מגוון נושאים רחב, החל ברגשות כמו הכרת תודה, חמלה, ידידות ואכזבה, וכלה בהשערות על חלומותיהם של כלבים, תפיסתם את המינים האחרים וחוש הריח החר המעצב את תפיסת המציאות שלהם.

מאסון מסלק דעות קדומות על ההתנהגות החייתית, בעודו מנתב בתוך עולם הרגש העשיר של הכלב, ומגיע אל הליבה החיונית שלו – הרגש השולט בו – האהבה.

כמו הכלבים שהוא אוהב, כתיבתו של מאסון מרתקת ומשעשעת, והיא מספקת לאוהבי בעלי החיים באשר הם מימד חדש להבנת עולם הרגש של הכלבים.

"כלבים לא משקרים באהבה", הררהורים על עולם הרגש של הכלבים, מאת ג'פרי מאסון (הוצאת זמורה ביתן)

"כדי להקל על ההיערכות, יש לדעת שקשרי גומלין בין אדם לבעלי חיים תורמים הרבה לקשר בין אדם לאדם, ושהכלב ממלא פונקציות שונות בבית, כמו שמירה, הגנה, נחיה, עזרה לנכים ולמוגבלים. לאחרונה הוכח ערך בעלי החיים גם בעזרה לריפוי במצבים שונים, כגון בעיות לב, לחץ דם, קואורדינציה ותמיכה נפשית".

– כלב צעיר זקוק לחינוך לניקיון. לא פשוט יותר לקחת מלכתחילה כלב בוגר ומחונך?

"נכון שתקופת ההסתגלות של הכלב הצעיר כוללת גם נזקים כמו עשיית צרכים בבית, כרסום חפצים וחוסר משמעת, אבל חינוך נכון יוכל לצמצם את הנזקים למינימום. אפשר בהחלט לאמץ כלב בגיל מבוגר יותר, אבל אז הילד יפסיד את תהליך הגדילה המעניין של הכלב, ולפעמים גם את חיי סודות הראשונים והחשובים ביותר של הקשר הנפשי בינו ובין הכלב".

– אילו סוגי כלבים מתאימים לאימוץ?

"ישנם כ-4,000 גזעים שונים של כלבים המתאימים לאימוץ, רבר שאינו פוסל גידול כלב מעורב, כמובן. לכל גזע הייחוד האופייני לו, אבל הבחירה הסופית, יותר משהיא נגזרת מאופיו של כלב, נקבעת על ידי תנאי המגורים שלו. צריך להביא בחשבון את הסביבה שבה יגדל הכלב (בית עם חצר, גינה, או דירה בעיר), גודל הכלב, האופי שלו ושל הבעלים, הגודל הפיזי שלו ושל הבעלים, וכמובן התכונות הנדרשות מהכלב, כגון אם מרוכז בכלב שמירה, כלב שעושים או כלב שירות".

– איפה כדאי לרכוש כלב?

"ניתן לאמץ כלב ממשפחה אחרת, או מכלבייה או מאחת מאגודות צער

מדבר על אותו אידיאל". רוב טקסי הב-מצווה אמנם מתאפיינים בקלילות המוריסיות. אולם הדיב ניל קומס-דינאלס מ"בית שיר שלום", בית כנסת רפורמי בסנטה מוניקה, קליפורניה, רואה בהם גם מרכיב רוחני, שהוא מעבר לענייני כלבים משונים כאלה ב-15 קיים שמונה טקסים משונים כאלה ב-15 השנים האחרונות. אב טקסים מיתולוגיים במקום במערב החור, כדי להימנע מ"מיתולוגיה" במקום הקדוש. האירועים מיועדים לרוב לבני המשפחה הצעירים יותר, דם העשוי להסביר כמה מההיבטים היותר מסופשים של הטקס - נביחה במקום הכלב, למשל. הטקס נפתח בתפילה שקומס-דינאלס מדקלם, שנאמרת כשרואים חיות יפות, ומסתיים בהענקת תעודה לבעלי הכלב - כדי להפוך את העניין ל"ירשמי", כמובן. "אני נוטה להאניש חיות", אמר קומס-דינאלס, שבביתו מתגוררים כלב רועים אוסטרלי וכלב רועים שטלנד. לדבריו, כבר היו כמה מקרים שבהם פגו אליו חבאי קהילה המתגבלים על חיות המחמד שלהם. "להגיד להם שאין לכן מקום ביהדות יהיה אבדירות לשמה. לכן, מוזע לא לאמץ באופן הולם את חיות המחמד במסגרת ההשקפה הרוחנית שלנו בזמן שהם בחיים?" "אני תוהה", אמר שפרן, "מה היה אמר קומס-דינאלס אם כלב היה מועמד למלא את תפקידו כרב בבית הכנסת".

מדבר על אותו אידיאל". רוב טקסי הב-מצווה אמנם מתאפיינים בקלילות המוריסיות. אולם הדיב ניל קומס-דינאלס מ"בית שיר שלום", בית כנסת רפורמי בסנטה מוניקה, קליפורניה, רואה בהם גם מרכיב רוחני, שהוא מעבר לענייני כלבים משונים כאלה ב-15 קיים שמונה טקסים משונים כאלה ב-15 השנים האחרונות. אב טקסים מיתולוגיים במקום במערב החור, כדי להימנע מ"מיתולוגיה" במקום הקדוש. האירועים מיועדים לרוב לבני המשפחה הצעירים יותר, דם העשוי להסביר כמה מההיבטים היותר מסופשים של הטקס - נביחה במקום הכלב, למשל. הטקס נפתח בתפילה שקומס-דינאלס מדקלם, שנאמרת כשרואים חיות יפות, ומסתיים בהענקת תעודה לבעלי הכלב - כדי להפוך את העניין ל"ירשמי", כמובן. "אני נוטה להאניש חיות", אמר קומס-דינאלס, שבביתו מתגוררים כלב רועים אוסטרלי וכלב רועים שטלנד. לדבריו, כבר היו כמה מקרים שבהם פגו אליו חבאי קהילה המתגבלים על חיות המחמד שלהם. "להגיד להם שאין לכן מקום ביהדות יהיה אבדירות לשמה. לכן, מוזע לא לאמץ באופן הולם את חיות המחמד במסגרת ההשקפה הרוחנית שלנו בזמן שהם בחיים?" "אני תוהה", אמר שפרן, "מה היה אמר קומס-דינאלס אם כלב היה מועמד למלא את תפקידו כרב בבית הכנסת".

לגיוס כסף. באביב שעבר אירח בית הכנסת "יום בר-מצווה" לגיוס תרומות. באירוע, שתקיימם במתכונת תחרות כלבים, השתתפו כ-60 כלבים, "יהי יהודי" היתה אחת משמונה הקטגוריות בתחרות. הד"ר אבי שפיר נמנה עם אלו הסוברים כי כושר השיפוט האנושי עשוי להתערפל כתוצאה מהאהבה לזר ההלכים. שפיר הוא מנהל יחסי הציבור של אגודת ישראל באמריקה ומחבר המאמר "מדוע חיות מחמד אינן מגיעות לן עזר", שהתפרסם לאחרונה ב"ניו יורק טיימס" וביעיתונים נוספים. "בני האדם מסוגלים ליצור קשר עם כל מיני דברים ואנשים אחרים, ודבר זה לא הופך את אותם דברים ליהודיים", אמר שפיר. "בדע שאזה יוצא מחוץ לגבולות המין האנושי, זה נהיה אפשרי לדבר על יהדות. לא היתה מתנדב באופן נרחב לאבתה שלחלק מהאנשים יש קשרים הדוקים מאוד עם חיות המחמד שלהם. התלמוד אומר שכשהאדם חוזר לביתו הוא צריך להאכיל קודם כל את החיות שלו, לפני שהוא אוכל בעצמו. כל ערב אני מאכיל את הדגים הטרופיים שלי לפני שאני אוכל ארוחת ערב". "בן אדם", לדברי שפיר, "רוח פסגת הבריאה, משום שהוא פנוח לעיון שאלות שולט ... הנשלת יכול לפעול בניגוד לטבע שלו - לא לאכול כשהוא רעב, לא להדחוף גם כשהוא רוצה. זה מה שמבדיל את בני האדם מהחיות והדעיון של מציחה

צמצוני לכה בארות משרות וסביבונים ומצאים בשפע, ומכלל הבארות-מצוות מצפים להחנה יפה ולחלוק בהם עם שאר הכלבים שבאו לחנוג, מעד עליהם מרימים כוסות ומשכים זה את זה "לקייס וימזל טוב", ועכשיו תשמעו טוב, מסלון של רות גם מצטיף לכמירה, בממון מזדות, בבחר פריטי לשם המלחמה לראיתו - סליחות לכלב הבארות-מצוות וליפות המועצות בן שאפשר לחבר אותן מעל אוויר הכלב. "לרוב אלו יהודים דרורים וקוסטורסיווים הנענים לכאן כדי לחנוג את טקס החנינה של כלבים", או מתי עורכים את החגיגה, כשהכלב מגיע לגיל 13 והוא זקן לגיל, או שמא לכלב יש מניין אחר? מחלוקת הפוסקים. "חלקם מקיימים את הטקס לאחר שהכלב חי 13 שנות אדם, וחלקם מחשבים את התאריך לפי שנות כלבי. אמו של רות, ארלין, עובדת אנו בסלון. "אני חושבת שהכלבים שלי הם מאוד יהודים, מאוד ואני יהודייה", אמרה. ברוס לואי, מסיקויק שבאילינוי, חג טקס ב-מצווה לכלב קאשה, טרייר מסוג גיק ראסל. "לקאשה מלאו 13, לכן החלטנו לעשות מסבה לחברים שלנו. לא קראנו תפילות ולא היה במקום רב", אמר לואי. "זאת פשוט היתה מסיבת נושא לכלב שלנו", חלק מהמוסדות הדתיים, כמו בית התפילה הדורמי "קהילת חיים" באטלנטה משתמשים במונח ב-מצווה כדבריה - וכך

כשהם קיבלו את ההזמנה לבד המצווה הם לא ידעו אם לצחוק או לבכות. ירדסי הגיע למצוות, היה כתוב שם לא פחות ולא יותר. ירדסי הוא לא שם חדש שנותנים לילדים שהגיעו למצוות. מי שיהרג למצוות היה לא פחות ולא יותר מאשר ה'. כלב המשפחה או מקונברסטיב, מי שהילד על פשרת בקיום תורה ומצוות יכול להגיע גם לטירוף או שמא לטמטום הזה. מתברר שבבתי התיכילה הדורמים ובהנוויות לחיות מחמד מתקיימים טקסי בר מצווה לכלבים שבהם מקבלים הכלבים מגיל גשם אופתנים, עונות משגשג יד מעצבים, ביטוח דינאות וטיפול סימבולי אינם מספיקים עוד לחלל והכלבים פירו ופיו למנוחה האמיליוני. לעיתים קשה במעלה הסולם האמיליוני. לעיתים קשה להחליט מי מוביל את מי. חגיגות אלה מתקיימות בחנויות לחיות מחמד, בבתים ואפילו בבתי כנסת רחבי ארצה. לארי רות, מבטלני של "Doggie Cat Too" ו-Do and Animal Salon שבשכונת מאריי היל בניו יורק, מאל תפקיד חשוב במצמה הזאת. לאחר שאירק, כשלושים טקסים כאלה בשנים האחרונות, הוא הפך למעין מומחה בנושא. במהלך הטקס הזה, אמר רות, מקבל בעל השמחה "עונת" בצורת עצם, אוזק למינהו, להודות מופיע בצפיון כחול-לבן.

פה קבור הכלב, הסוס והחמוס

בהלוויה של סקופ נישאו הספדים וליד קברו נטעו עץ. אחוזת הקבר של רקסי עלתה 11 אלף שקל, כולל תמונתו החקוקה באבן. את דוקי הברווז קברו בארון בטקס מלא עם כיפות על הראש וברווז מגומי על המצבה הרבה שעוות נרות, כסף ודמעות נשפכים בבתי הקברות לחיות בישראל. הבעלים השכולים לא מסכימים שמי שבמשך שנים שרט את הספות בבית, יושלך אחרי מותו לאשפה ויללותיו יישכחו מלב

עדי כץ

צילום: יהונתן שאול

קשה. התאבלתי עליו חודש. אנשים לא הכינו מה קורה לי. אני עד היום מרגישה שהוא מת בטרם עת ומתגעגע אליי גורא. כל שלושה-ארבעה חודשים אנחנו מגיעות לפה, מסדרות, מנקות, מטפלות בעץ. אני מאמינה שסקופ נמצא פה ומאוד חשוב לי שיש לי מקום להתוודע אליו."

גם בני נאלץ להרדים את ספיר, לאחר שמצבו הידרדר. הוא עשה את זה בבית, כי הכלב שנא ללכת לוטרניר. אחר כך הביא אותו ביחד עם אחותו לבית הקברות, אותו בחר לאחר בדיקה מדויקת, קריקת, עטוף בשמיכה, במושב האחורי. "פתחתי את השמיכה כדי להסתכל עליו בפעם האחרונה, הבאתי אותו אל הכור והנחתי אותו בפנים. לא היה שום טקס, רק הרבה דמעות."

"פט קברות", שבו קבורות היום 700 חיות מחמד מכל הסוגים, הוקם לפני כשנתיים וחצי, על שטח של פורס שהפסיק להגיב רור חים. בעל האתר, חיים צור מכפר-חם, מנהל גם פנסיון וחנות אילוף לכלבים. כשהבין שאין מענה לצורך של רבים מבעלי חיות המחמד, מר להביא אותן לקבורה הולמת, החליט לפתוח גם בית קברות. את משימת הקבורה והתחזוקה של המקום הפקיד בידי גיל אל-בון, חבר ילדות של בנו, המתגורר עם אשתו טל ובנם הקטן כמורש משמרת הסמוך. אלבון, מטפל אלטרנטיבי בעיסוק, נרמם למשימתו ומבצע אותה, כך ניתן להתרשם ממראה המקום, עם כל הלב העבודה מול בעלי החיות השכולים היא בעיניו עבודה טיפולית

על אחת מהן, לאחרונה החליט גם הוא שלא להסתפק במצבה הסטנדרטית שמכסה את קברו של ספיר ורכש לוח שיש שחור, עליו הוא מתכוון להחרות רק את שם הכלב כאותיות גדולות.

מערכת היחסים שלו עם ספיר, כלב מסוג ויימרר, היתה, לדברי בני, מהמשמעותיות בחייו. הוא חלק איתו שמונה שנים, לאחר שנפגשו לראשונה בכלבייה של תנו לחיות לחיות. "אי אפשר היה לעמוד בקסם שלו. היה בו משהו גורא אנושי", הוא אומר, "ושולף לראיה את תמונת הכלב מארנקו."

לא רחוק מקברו של ספיר אישה ונערה מלטפות עץ ירוק ומ'טופח, שגועו יוצא מאחד הקברים. רוג'ית חיון, בתה הגר בת ה-16 וכלבתן הקטנה שוקו הגיעו לבקר את קברו של סקופ, שמת לפני שנתיים. "רציתי שתהיה לו המשכיות", מספרת חיון, "או נטעתי את העץ. השורשים שלו עומדים עכשיו את סקופ."

האם והבת מנכשות כמרץ את העשבים שגדלו סביב הקבר ומ'עצבות בקפידה את גל האבנים שסביבו. "אימצתי את סקופ כגור", מספרת חיון, "והוא היה צמוד אלי עשר שנים. כשהייתי צריכה להרדים אותו הרגשתי גורא. אחרי מותו רציתי להנציח אותו והוטרניר הפנה אותי לכאן. בשום אופן לא הייתי קובעת אותו סתם בשטח או בחצר". חיון ובתה ערכו לסקופ הלוויה של ממש, בלי תפילות אמנם, אבל עם הספרים והרבה בכי. "הקראנו קטעים שכתבנו לזכרו, נפדרנו ממנו וזה היה גורא

נחנו מתקרבים אל המצבות שמתחתן מצאוי מנוחת עולמים בילי, פפי, ברנדי, קושקוש, סימכה וכולשים. "תראי כמה אהבה קבורה פה", אומר בני, כשהוא מצביע על בית העלמין הקטן הטובל בירק. גם ספיר, כלבו האהוב של בני, טמן פה, ב"פט קברות", בית קברות לחיות מחמד ליד כפר-חם שבשרון. ספירי חלק לעולמו לפני שנה וחצי וארבעה ימים, כך זוכר בעליו במדויק. הוא היה בן עשר וסבל מגידול סרטני בשלי פוחית. בני, שחי היום בחור', מנצל כל גיחה לארץ לעלות לקבר רן של ספיר. "כשאני פה אני מגיע לקבר כל שלושה-ארבעה ימים. אני עומד כאן ומדבר איתו, למרות שהצורך לבוא לקבר והצורך בכלל לקבור כלב, מנוגדים לכל מה שאני מאמין בו. כל מנהגי האבלות הם בעיניי הבל מוחלט, הרי קוברים רק מטעמים היגייניים, אבל תחום הרגש לא משיק לתחום הרציונלי."

בית הקברות מטופח, מוקף פרחים ושרות ומרופץ אבני חצץ לבנות. מרבית המצבות עשויות מאבן עזובים הממסגרות רות ריבוע קטן מכוסה בטוף שחור. אחריות גדולות ומהודרות יר תר, עשויות לוחות שיש עם כיתובים שמעידים על גורל האובדן. "מלאך קטן שלנו", "תמיד נזכור אותך", הם כמה מהנוסחים. כמה מהמצבות מכוסות בזרי פרחים שיבשו או מוקפות בצמחייה שתלתו הבעלים האבלים. "כאן קבור ספירי המתוק", מצביע בני

על קברה של צ'וצ'ו אלפסי ב"פס קברות", יש הלוויות שמגיעים אליהן המון אנשים שהכירו ואהבו את הכלב

בית הקברות הציבורי הראשון לחיות נוסד ב-1899 באגודת שליר פריז. זמן לא רב אחרי כך נוסד גם בית הקברות הדטסרדייל במריג'ט ניו יורק בארצות הברית, שנחשב ליהלום שבכתר בין בתי הקברות ההיסטוריים לחיות. כיום יש בארצות הברית לבדה למעלה מ-500 בתי קברות לחיות. רבים מהם מפרסמים את שירותיהם באינטרנט, מציעים ללקוחות מגוון שירותים כמו הלוויה, ארוז מתים, מצבה מכובדת או שריפה של הגווייה. בישראל העניין הרבה פחות ממוסד וחלק מבעלי בתי הקברות לחיות מעדיפים לשמור על פרופיל נמוך. "המועצות המקומיות לא כל כך אוהבות את הדברים האלה", אומר בעל פנסיון לכלבים במושב בצפון, שהקים בחצרו האזורית גם בית קברות קטן לחיות. "זה באדמה הפרטית שלי וזה לא מפריע לאף אחד, אבל בכל זאת אני לא רוצה למשוך אש".

בעל בית קברות אחד, הוטרנר ר"ר ברנרד הורוביץ, עמר למשך פט בגלל עסקי הקברות שלו. הורוביץ, וחבר טבע מושבע שבחצר המשק שלו במושב ינוב מצאא מקלט הרבה חיות חסרות בית, הקים את בית הקברות לפני עשר שנים. לפני כחמש שנים הגישו נגדו המועצה המקומית לב השרון תביעה על שימוש חורג בקרקע חקלאית. לפני שנתיים נאלץ לסגור את בית הקברות, לאחר שהורשע ונגזר עליו 80 שעות עבודות שירות. טענותיו, שבית הקברות

עוד משהו. יש אנשים שזה ממש ממלא את עולמם. חלק מהם לא מסוגלים לקחת עוד כלב אחר כך. הם אומרים שהכאב על האובדן הספיק להם פעם אחת."

קברן עברייני

בתי קברות לחיות הם תופעה מוכרת בעולם משחר ההיסטוריה. המצרים הקדמונים נהגו לחנוט בעלי חיים. מומיות של חתולים, כלבים, קופים ואפילו ציפורים נמצאו על ידי ארכאולוגים, באתרי קבורה מיוחדים לחיות לאורך הגילום. חלק מחיות המחמד המצוריות זכו להיקבר בתוך אתרי הקבורה של בעליהן, לעתים בתוך סרקופג מהודר. גם אלכסנדר הגדול חשב שבעלי חיים ראויים לכבוד אחרון. הוא ערך לכלבתו האהובה הלוויה מפוארת, בנה לה אנדרטה וציין את יום מותה באירוע גדול מדי שנה.

בימי הביניים כלבים וחתולים נרדפו בתור משת"פים של מכשפות ושליחי השטן, כך שעל קבורה מכובדת לא היה מה לדבר, אך בהמשך השתפר מצבם והמלכה ויקטוריה באנגליה של סוף המאה ה-19, כבר הקרישה חלקים יפים סביב טירת ווינדזור לקבורתם של סוסיה וכלביה, כולל פסלי ברונזה בגודל טבעי של הנפטרים. תושבי הערים הצפופות באירופה, לעומת זאת, נאלצו לדקוק את גופות חיות המחמד שלהם לאשפה או להטילן בתוך שק, לגורל הקרוב.

לכל דבר, נושא שהוא מכיר מתוקף עיסוקו הנוסף. "אתה צריך לתת מקום לכאב שלהם, להקשיב, להבין. מבחינתי זה טיפול ואני נמצא במקום מספיק רגיש כדי לעשות את זה טוב".

אבל למרות הרגישות, ההתחברות לצורך של הבעלים להנציח את חיותיהם, לעתים מרוב גם בחפז או אונר (והיה גם מי שביקר לקבור רג וזהב), בעלות לא מבוטלת (900-1,200 שקל לכלב, 800 לחתול), לא היתה מובנת מאליה עבור אלכו. הוא גדל אמנם במושב, מוקף בחיות, אבל הן היו רק חלק מהגוף. "הכלב היה קשור בחצר ותפקידו היה לשמור על הבית. הוא היה מטופל, אבל האחד כה שכיבול התמצתה בליטוף מורמון פעם ביום. כשאחד מבעלי החיים שלנו מת, היינו קוברים אותו בחצר".

חלק מלקוחותיו מעדיפים להשאיר את גופת הכלב אצל הווטרין ולהזמין אותו לקחת אותה ולקבור ללא נוכחותם, אחרים מגיעים עם יקירם המת לבית הקברות ומשתתפים בתהליך הקבורה, שלעיתים מלווה בטקס מרגש. "יש כאלה שמקריאים שיר שכתבו על הכלב או החתול או אומרים כמה מילים בעל פה. היה כאן חודש שבא לקבור את הכלב שלו באמצע השבוע על אבא שלו וזה היה מוזח שממש הרעיד אותי. יש הלוויות שמגיעים אליהן המון אנשים, חברים ובני משפחה שהכירו ואהבו את הכלב", אומר אלכו. חלק מהבעלים נהוגים לעלות לקברה של חיות המחמד בקביעות. "יש כמה קבועים, שבאים, משקים את הפרחים, שותלים

350 שקל עבור קבורה בחולות תל ברוך. כשסייר, לקח אותם לבית הקברות במגשימים, כשהוא לא שוכח לגבות רמי תיווך. ההוצאה הספיקה לא הוסדרה את בני המשפחה האכלים שהיו נתונים להוצאה את כלכם בקבורה המוכרת ביותר שאף שר. "לכלב יש רגשות ונשמה", אמרת אלה. "כמו שצריך לטפל בו בחייו, להאכיל אותו, לקחת אותו לטיול, לקחת לוטרניר, כך צריך לתת את הכבוד המגיע לו גם לאחר מותו". בגלל החשיכה הם קברו את רקסי תחילה במקום שלאחר מכן נראה להם בלתי ראוי, וכמה ימים אחר כך ביקשו להעביר אותו חלקה. "הפעם היה לנו יותר זמן להתארגן, אז הבאנו את השמיכה האהובה עלינו וקברנו אותו עטוף בה", מספר סולומון. "ואת היתה השמיכה שבה הוצאנו את הבן הבכור שלי מבית היולדות. היה חשוב לנו שרקסי יהיה עטוף בשמיכה שלו כאילו הוא לא מת, אלא רק ישן ונעים לו".

אנשים סביבם, הם מספרים, מרימים גבה כשהם שומעים כמה כסף ואנרגיה השקיעו בהבאת כלבם למנוחות. "אנשים לנו שזה כולה כלב", אמרת אלה. "אבל אני לא מקבלת את זה. הוא ליווה אותנו שנים ורצינו שיהיה לנו מקום לבקר אותו".

מזאת עושה כשאתם מתים?
אני מרביית אליו, מעורבת אותו במה שקורה איתנו, שער ברת דירה למשל, או שאח שלי נסע לחו"ל. בעיקר אני בוהה בתמונה שלו ונוכרת בכל הרגעים הפנים שהיו לנו יחד".

חלקת גדולי האומה

ב"מנוחת החיות" סמונים גם חולי הארבע, חיות הממזר של ילדה קטנה שהוריה התגרשו ושאלו נזקקו לקבור אותו פה במחיר סמלי ודוקי דוידסון הכריזו ששקל קברו מונה כרוון מגומי ושכני משפחתו קברו אותו באותו מחיר קטן, כשהם חובשים כיפות. שאול מספר על בעלי חיות ממזר שעולמם חרב כשחברם הטוב הלך לעולמו. "היה לי כאן לקוח שביטל חתונה בגלל שהכלב שלו מת. היתה כאן מורה מירושלים

דניאל שאול מ"מנוחת החיות". התחיל לקבור ב'73

מקום מנוחתו של דניאל. "אמא, אימא הכיבן שלי"

שמשם התמוטטה על הקבר של החתול שלה. לא היה לה גרוש והיא לוותה כספים כדי לעשות מצבה לחתול. עברו שנתיים והיא עזרה להם לא משלימה עם מותו.

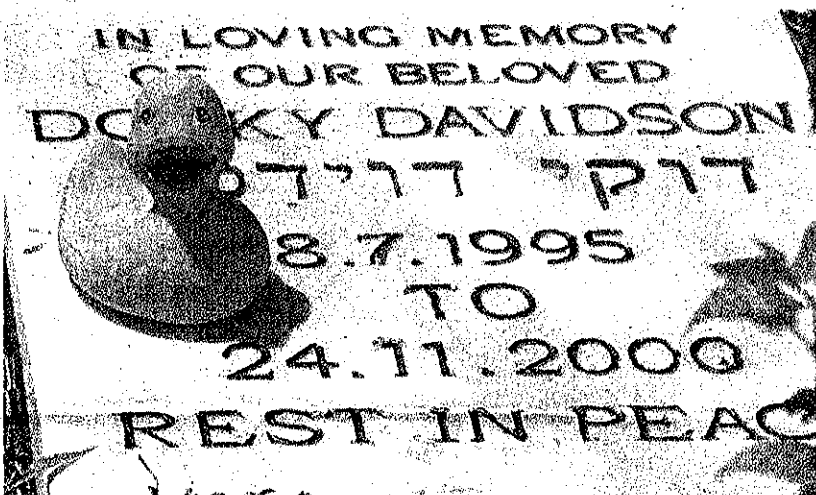
לבעליהם של הנפטר יש דרכים שונות לזכור אותם. יש אנשים, בעיקר עולים מרוסיה, שעולים לקבר בקביעות ועושים כאן ממש סעודת אכלים. הם פותחים שולחן ויושבים לאכול ומביאים אוכל גם לכלבים שלי, עוף, בקניקים, שניצלים, מכל טוב, לזכר הכלב שלהם. אפילו לשני החמורים ולעורב שלי שר-גא, הם זוכרים להביא משהו. משפחה אחת, של ישראלים ותיקים, מזמינה אותי תמיד לקבר של הכלב. הם מביאים שתי חפיסות שוקולד, כי זה מה שהוא הכי אהב. שמים קובייה על הקבר, ומחלקים קובייה לכל אחד מהנוכחים. יש כאלה שמצילים את הקבר, מניחים פרחים, מדליקים נרות נשמה".

איש עסקים המתגורר בארצות הברית הקים לכלבו מצבה מהדרת מקפת גדר. באזור היוקרתי של בית הקברות, שש אול מכנה "חלקת גרולי האומה". כשהוא קבר אותו, הוא שאל אותי אם יש תפילה מיוחדת לקבורה של כלב. אמרתי שאם הוא יגיד את התפילה האישית שלו מכל הלב, היא תחרור את כל הדקיקים. הוא מגיע לכאן מארצות הברית כל כמה חודשים, לפעמים עם אשתו והילדים, שם כיפה על הראש, מניח על המצבה פרחים ונרות נשמה, מלטש וממרק אותה ואחר כך פורש מגבת וממש משתטח עליה.

דן, עורך דין במקצועו, בשנות העשרים לחייו, שכל את כלבו האהוב לפני כשנה. "היה לו טרסן ריאות", הוא מספר,

אלה וסולומון מאייר. "קברנו את רקסי עטוף בשמיכה שאהב"

המצבה של הכרוון דוקי דוידסון. נקבר בארון

פה קבור הכלב

דניאל שאול: "יש אנשים שעושים כאן ממש סעודת אכלים. הם פותחים שולחן ויושבים לאכול. משפחה אחת מזמינה אותי תמיד לקבר של הכלב. הם מביאים שתי חפיסות שוקולד, כי זה מה שהוא הכי אהב. שמים קובייה על הקבר, ומחלקים קובייה לכל אחד"

שולמית בוביס: "עשיתי מצבה קטנה, אחר כך קניתי מצבה גדולה יותר, משיש בשחור ולבן, וכתבתי: 'כלבתי האהובה והיקרה לי מכל. תנוחי בשלום על משכבך'. האיש שעשה לי את המצבה היה אדם דתי. רציתי לדעת אם מותר לכתוב נוסח שכותבים על מצבות של בני אדם. הוא שאל רב שאמר שזה אסור, אז ויתרתי"

הקים בגיל הצורך הממש של רבים לקבור בכבוד את חיות המזמר שלהם ושמונר בעניין חינוכי, לא העייל. הורביץ נסע לאחרונה לעבוד בוולונטריה באנגליה. אשתו, חגי, שנשארה במשק וממשיכה לחזק את בית הקברות, מסרבת להמשיך במאבק על הפעלתו. "הם הפכו את בעלי לעברייני", היא אומרת. "המקום הזה היה מנוסס על המון אהבה, לא על כסף. ברנרד, שתמיד נלחם על איכות הסביבה, לא הכין למען נותנים לאנשים לבנות מחסנים ומפעלים במשקים שלהם, אבל בית קבר רות לחיות, שיכול רק להעשיר את הארמה, הם רוצים לסגור". יצחק ישועה, ראש המועצה המקומית לב השרון, אומר שהקמת בית קברות מצריכה אישורים מהמשרד לאיכות הסביבה ושכלל מקרה, המועצה האזורית לא מאשרת הקמת אתר כזה באזור מגורים. "ייתכן שאפשר להסב שטח חקלאי לבית עלמין, אבל צריך להגיש בקשה לשימוש חורג. אני מסכים שמכונה המניית צריך לתת מענה למי שגידל כלב ורוצה להנציח אותו".

יוסי, התחול המדהים

דניאל שאול, בעלי של בית הקברות הוותיק ביותר בארץ, "מנוחת החיות", שבמושב מגשימים, לא מוטרד מהנושא החורגי. שאלו, המנהל גם פנסיין לכלבים, החל לקבור בעלי חיים בחצרו כבר ב'73. "בתקופה ההיא עוד אי אפשר היה לפרסם את זה", הוא מספר. "אחרי מלחמת יום כיפור, כשגרבים מחללי צה"ל לא היו קבר ומצבה, לא היה פשוט לדרבן על בית

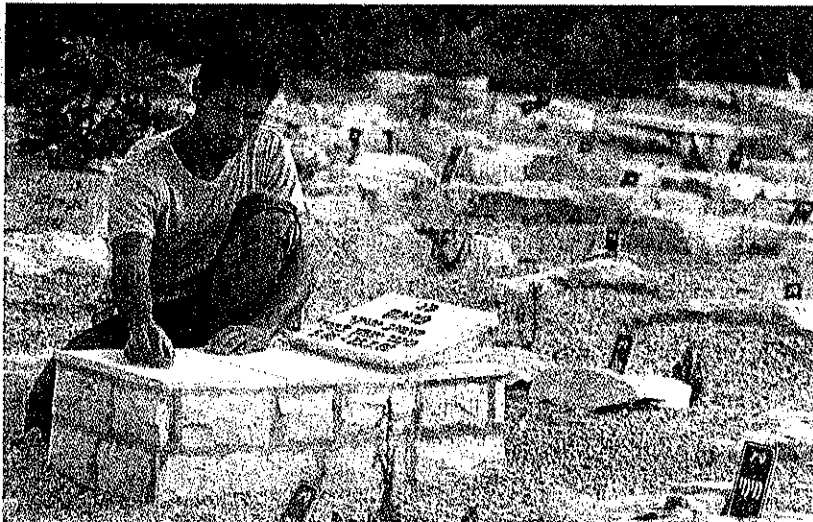
קברות לכלבים". אבל שמעו של בית הקברות עבר מפה לארץ וזכויות סמונים בו, בנוסף לכלבים ולחתולים, גם ברוון, ארנב, נב, אוגרים ואפילו סוס. מחיר הקבורה מתחיל מ-500 שקל (לא כולל מצבה) ובשנים האחרונות מספק שאול גם שירותי שריפה, שבסופה מקבל הבעלים את האפר בכר הרוס פקוק שעליו שם המה.

הקברים מפורזים בכמה משטחים מרוצפים בשולי המשק של שאול. חלק מהמצבות מושקעות, מקופות בגדר קטנה. על המצבות חקוקים משפטים כמו "קרן אושרנו, אהובת לבנו, לא נשכח אותך נסיכה", "מלאך קטן שלנו", "יוסי, התחול הכי מר-הים בעולם" ועוד. באתר החלקות טמון רקסי מאייר, קורק ספי ניל מעורב עם טרייד, שהלך לעולמו באוקטובר 2001. בעלי, סולומון מאייר ובתו אלה, תושבי פתח תקוה, מגיעים לכאן מדי חודש לבקר אותו. הפעם הם הביאו מצלמה, כדי לצלם את המצבה ולשלוח לאחיה של אלה המתגורר באוסטרליה.

לא פחות מ-11 אלף שקל הוציאה המשפחה על קבורתו של רקסי, כולל ההעברה לבית הקברות ולאחר מכן העברתו מחל-קה אחרת, שנראתה להם פחות טובה. לחלקה הנוכחית עם מצבה שעליה חקוקה תמונתו של רקסי. "אנחנו לא עשירים, אבל לא עשינו חשבון על הכסף", אומר סולומון. "זה הסכים שעולה לקבור אדם בקבורה אחרת", מוסיפה אלה, "ורקסי היה חלק בלתי נפרד מהמשפחה".

הם אימצו אותו כבוגר, ובמשך 16 שנה הוא היה יקיד הבית. "הוא היה ישר איתי במיוחד, נכנס איתי אפילו לאמבטיה", מספר האב. "כשהייתי חוזרת מבית הספר ואחר כך מהצבא, הוא היה קופץ עלי ומלקק אותי". מספרת הבת, בשנה האחרונה לחייו, הם מספרים, זה לא היה אותו רקסי. הוא סבל מקטריקט, קט, כמעט לא ראה ובקושי זו. כשהתברר שיש לו גם אפילפסיה ומצבו החל להידרדר, לא היתה ברירה אלא להר-דים אותו.

לאחר מות הכלב הפנה אותם הוטרנר לארס העוסק בפינוי גוויות של כלבים. השעה היתה שעת לילה, אבל בני המשפחה רצו לקבור את הכלב מיד, מכיוון שלא ניתן היה לשמור את הגופה בקירור. אותו ארס ניסה לנצל את מצוקתם ולגבות מהם

גיל אלבז, קברן וחוזקן. "אני מספיק רגיש כדי לעשות את זה טוב"

לכלב? נכון שבהלוויה לא היו תפילות ולא הספרים, אבל להניח ציח את זכרו של יצור אהוב, שחיית איתו שנים, זה בסדר גמור בעיני. מי שלא אוהב חיות לא יכול להבין את זה."

ללמוד מהצרפתים

הוטרנר ד"ר אייל נחמיאס חושב שמכונה רגשית, בעיר קר כשבסיפור מעורבים גם ילדים, חשוב שתהיה סגירת מע"גל. "אתה צריך תשובה טובה לילד ששואל 'איפה הכלב שלי?' אי אפשר להגיד שהכלב התאדה. הילד צריך מקום לבקר, להיחבא, לשים פרחים, כי גם כך הטראומה קשה."

נחמיאס שולל את השענה שבית קברות לחיות מזהם את הסביבה. "גווייה שנקברת כמו שצריך, בסופו של דבר מתפרדת ונספגת ולא מזהמת. גווייה שנזרקת למזבלה מהווה מקור הרבה יותר גדול לזיהום". הוא קובל על כך שאין בישראל נוהל מסודר לקבורת בעלי חיים. "זה אמור להיות תפקידן של הרשויות המקומיות, אבל ברובן אין עם מי לדבר בנושא. וסייג שמרדים כלב או חתול צריך להיפטר מהגווייה בעצמו או להשאיר את זה לבעלים. אני בהנחי בעבר לקבור את הגווייה בשטח שבו קברו פגרי פרות, בתחומי הקיבוצי שבו עבדתי, כיום אני שולח את הבעלים לבית הקברות בכפרה"ס או למי שרפה בבית דגן. לרבים מהם קשה כל ההתעסקות עם הגווייה, יש כשהם נמצב נפשי קשה ממילא."

בתי הקברות לחיות הקיימים היום הם עסקים פרטיים, אבל יש גם מי שחושבים שדורשיות צריכות להקים בתי קברות ציבוריים לחיות מחמד. לפני חמש שנים, בשלהי הקרנציה של רוני מילוא כראש עיריית תל-אביב, הגיעו אליו הוטרנר ד"ר זאב שיינר ור"ר עמנואל "אס"אראס חיות" ריקי בצרי בהצעה להקים בעיר בית קברות לחיות.

היוזמה עלתה אמנם על פסים מעשיים, הוקצה שטח ליר חיר קון ושרטטה תוכנית על ידי אריזל השמורה עריין אצל שיינר. מילוא התלהב ואף הוריע לתקשורת שהוא רוצה ש"חיות בתל-אביב יחיו בכבוד וימותו בכבוד", אבל הרבה לא יצא מזה.

לדברי שיינר, המהלך טורף על ידי גורמים דתיים בעירייה. שיינר מאמין גם היום שהקמת בית קברות לחיות בתל-אביב הוא מעשה אנטי. ויחזיק המודל שעומד לגנר ענינו הוא זה של בית הקברות העתיק באניו, שם ביקר לפני כמה שנים והתלהב מיופיו של המקום ומהכבוד האחרון שהצרפתים חולקים לחיותיהם. "אנשים כתבו שם שירים על המצבות, וזה מאוד יפה ומרגש. בכניסה לבית הקברות יש משרד קטן, שבו אפשר לקבל הסברים על המקום. במרבה נאורה צריך שיהיו בתי קברות לחיות. המצב הקיים, שבו גווייה של חיות מחמד נזרקת לאשפה, הוא מכביש בעיני. איך אפשר לזרוק יצור שאהבת לפח הובל? אנשים שואלים אותי מה לעשות עם הכלב אחרי מותו ואני לא יודע מה לומר."

ד"ר צבי גליון, הוטרנר העירוני של תל-אביב, זוכר את היוזמה, אבל חולק על הסיבות לדחייתה. "בתל-אביב אין מס' פיק שטחים פתוחים לרבר כזה", הוא אומר, "ויש גם בעיה של זיהום מי תהום על ידי הגווייה, כי אנחנו נמצאים מעל אקוויפר תהום". לדבריו, גם היום אין שום סיכוי שעיריית תל-אביב תאשר פרויקט כזה, בוודאי לא על גדות הדיקון שראש העיר הנוכחי רוצה להפוך לשמורת טבע.

יש לדעתך צורך באתר כזה? "מנסיוני כוטרנר פרטי בעבר, רוב האנשים שמת להם כלב בוכים והכל, אבל לא תמיד רוצים לדעת מה עושים עם הגווייה. חץ מזה, יש לנו כמה בעיות בוערות יותר בנושא בעלי החיים בתל-אביב. כלביה עירונית דחה, למשל. להנציח כלבים זה לוקוסט בימים טרופים אלה".

adik@maariv.co.il

זאב שיינר. מעשה אנשי

פה קבור הכלב

על המצבות חקוקים משפטים כמו: "קרן אושרנו, אהובת לבנו, לא נשכח אותך וסיבה", "מלאך קטן שלנו", "יוסי, החתול הכי מדהים בעולם" ועוד. באחת החלקות טמון רקס, שהלך לעולמו באוקטובר 2001. בעליו, סולומון מאייר ובתו אלה, תושבי פתח-תקוה, מגיעים לכאן מדי חודש לבקר אותו. המעם הם הביאו מצלמה, כדי לצלם את המצבה ולשלוח לאחיה של אלה המתגורר באוסטרליה

נחים על משכבם בחירייה

החוק אוסר על אזרחים לקבור כלב או חתול, ואפילו לא להשליכם לאשפה. הרשויות אמורות לטפל בקבורת חיות, אבל ממליצות לעבור על החוק

הפצת מחלות. הרשות המקומית יכולה, לדבריו, להכריז על שטח מסוים כעל אתר קבורה לבעלי חיר, בכפוף לאישור מהמשרד לאיכות הסביבה והשרותים הוטרנריים במשרד החקלאות, או לשרוף את הגווייה במשרפה מיוחדת. קבורה בחצר הפרטית או בשטח שאינו מאושר לכך והשלכת פגרי בעלי חיים למזבלות, אסורות. בפועל, הרשויות והעיריות לא מכירות את החוק. ברוב המקרים הן לא באות לסלק את פגרי החיות, וממליצות לבעליהם האב לים להשליך את יקיריהם לאשפה או לקבור אותם מחוץ לעיר.

"הוא עבר כימותרפיה וניתוחים, אבל שום דבר לא עזר. הייתי איתו יום ולילה בבית החולים הוטרנרי בבית דגן, קניתי לו תרופות אנטיביוטיות של אנשים, עזבתי את העבודה והלימודים כדי להיות איתו. הוא גרל איתי מגיל צעיר ובשבילי הוא היה כמו את. ניסיתי להציל אותו וכלי פשרות, לא בכסף ולא בזמן". לאחר שהרופאים נאלצו לבסוף להרדים את הכלב, היה ברור לר' שגם על קבורה הוא לא חוסך. "זה לא שאני עשיר, אבל על משפחה לא חוסכים". ר' ואחיו הביאו את הכלב לבית הקברות בעצמם. "קברנו אותו ובכינו. אחד כך אמרנו כמה דברים אישיים לזכרו". על המצבה חקק תמונה שלו מחבק את

אייל נחמיאס. "הכלב לא התאדה"

כלבו האהוב ולא שכח להוסיף מקום מיוחד לגר ויכורו, שהוא מרליק בכל פעם שהוא מגיע, לפחות פעמיים בחודש. "אני מנקה, שם פרחים בכר. אני לא מדבר אליו, אבל עומד ומסתכל על המצבה."

אתה מרגיש שם יותר קרוב אליו?

"לא, בכל זאת מות, אבל הוא היה יצור שמאור אהבתי. רציתי להנציח אותו ולא עניין אותי מה חושבים על זה. לא הייתי מוכן לשרוף את הגווייה או שירוק אותה לפח. זה בעיניי ביר זיון מוחלט. זה יצור עם נשמה, שהאכלת אותו וטיפלת בו שנים". שולמית בוכים נפרדה מכלבת הגולדן רטיוור האהובה שלה, פאפי, לפני שלוש שנים, בגלל מחלת כליות. "הייתי קשורה אליו מאוד. היא הייתה כלבה ערינה, ממושפעת. היא ידעה לקרוא את המחשבות שלי. כשהיא מתה, זה היה אבל טור טאלי. יכולתי להשאיר אותה בבית החולים כדי שישפוט את הגופה ובוזה היה נגמר העניין, אבל רציתי לקבור אותה. בזה תהלה עשיתי מצבה קטנה, אתר כך קניתי מצבה גדולה יותר, משיש בשיחור ולכן, ובתבתי: 'כלבתי האהובה והיקרה לי מכל. תנוחי בשלום על משכבך'."

"האיש שעשה לי את המצבה היה אדם דתי. רציתי לדעת אם מותר לכתוב על מצבה של כלב נוסח מסרים שכותבים על מצבות של בני אדם. הוא שאל את הרב שלו והרב אמר שזה אסור, אז ויתרתי."

כאדם דתי, הוא נסגע מזה שאת מזמינה מצבה לכלב? "לא, זאת העבודה שלו ולמה זה לא בסדר לעשות מצבה

חיית מחמד אהובה
 היא שמחה גדולה לנפש.
 לאבד אותה זה שברון לב.
 לאבד אותה בג'ונגל שנקרא
 מדינת ישראל, בו אנשים
 גונבים בעלי חיים למטרות
 כופר, רווחים קלים וקרבות
 כלבים אלימים, יכול להיות
 סיוט לכל החיים. כאן נכנסים
 לתמונה אבי קוזי וצבי תמוז,
 בלשי חיות שמקדישים
 את זמנם להשבת לאסי
 הביתה. אייס ונטורה עם
 טוויסט מזרח תיכוני

יובל הימן

צילום: אריק סולטן

חברו הטוב ביותר של הכלב

הגיד שאבי קוזי אוהב חיות יהיה אנדרסטייט
 טמנט קיצוני. הוא לא אוכל אותן, הוא לא
 מתעסק בקורן ואפילו לא יושב במסעדות שמ'
 גישות מנות לקרינבור המצוי. לפני עשר
 שנים הוא הקים את החברה להגנת החי. מוקד של איש אחר,
 שנותן מענה לכל בעיה שיכולה לצוץ בג'ונגל הישראלי, ומ'
 רובר בג'ונגל של ממש. קוזי מחלץ חיות במצוקה, בין אם זאת
 נאקה שנפצעה ברגל בשכונת טבעות לשרה מוקשים לא
 מסומן, או רוסוויילר שנתקע בנחל אילון. הוא מוצא בית חם
 לחיות עזובות, מתפקד כאמבולנס וטרינרי, וגם מאתר חיות
 שנעלמו או נגנבו. אם קוזי היה קיים באותה תקופה, לאסי
 היתה חזרת הביתה מובן. ולמרות שהוא יכעס על ההגדרה,
 קוזי הוא אייס ונטורה הישראלי. בלש חיות. אמנם אין לו פיני
 גוינים בפריו ולוטרת באסלה, אבל הרידה שלו בתל אביב
 היא מה שהיתה ארצות הברית למהגרים בימי אליס איילנר.
 רק בלי פסל החירות. כל החלשים, הגריאטרים, העיוורים וה'
 פיסחים מוצאים אצלן מחסה.

בשני חודשים מצוהצחים בצפון העיר מגרל קוזי ארבעה
 כלבים, אחד מהם, שפירא (המניאק) שמו, עיוור בשתי עיניו,
 ונגב, זאבה אמיתית שקוזי מצא במרובי. ובמסעדת הסגורה
 חתולים. ארבעה עיוורים, אחת מדרה על שתי רגליים וחצי,
 ועוד אחת, מותק, מכונאית חובבת שעברה שחזור קומפלט
 אחרי שחיפשה בית חם במנוע של אוטו, קרוב לפרופלור של
 הרדיאטור. מותק נטחנה במנוע במשך שלושה ימים עד
 שהולצה בידי קוזי. כמעט כל חיה בדירה היא בס רפואי,
 שללא קוזי והשיגעון שלו, כולן כבר לא היו איתנו יותר.
 כבר בשיחה הראשונה איתו ספגתי הרצאה שלמה בנושא

חברו הטוב ביותר

קווי: "קבלני משנה ברשויות המקומיות עובדים מר ראש. הלוכד לוקח חייל משוחרר ואומר לו: 'תביא לי עשרה כלבים ביום'. הוא רואה כלב בחצר, נכנס ולוקח. המשפחה אומרת: 'אה, הכלב הלך לכלבה ההיא'. מתקשרים כעבור שלושה ימים להסגר ומבינים שהכלב הומת. העובד מקבל מאה שקל והלוכד מרוויח 600 שקל ביום בלי לעבוד"

תמוז: "התקשר אלי אריה אלפרון ואמר לי שגנבו לו את האמסטף. גיליתי שהוא אצל עבריינים מרמלה לצורך קרבות. אפילו אלפרון, עם כל הקשרים שלו, לא הצליח לעלות עליו. הגעתי לרמלה וההם אמרו לי 'עוף מפה'. אמרתי: 'אין בעיה, אני אלה, יבוא מישהו אחר'. אריה הגיע אחרי זה. לא ראיתי הכל, אבל הם כנראה קיבלו את שלהם"

לכדוק תנאים בכלבייה בנתניה. בזמן שהסתובבנו שם ראיתי כלבת פוינטר וזכרתי את התמונה שלה לפני כן באיזה מקום. התקשרתי לבעלים, שהוא בכלל מתל אביב, והוא אמר שהוא מיואש, שהוא מחפש אותה חרשים ושהם ניסו הכל. אפילו למתחת בקלפים הם הלכו. אמרתי לו, 'לך לראות'. למחרת הוא חזר אלי ואמר שהוא לא מאמין.

"גיליתי שיש פה גם צניין של יעילות. אדם שנעלמה לו הכלבה מחפש בצעד בעלי חיים, כהסגר של העירייה, בצורה פשוטה. מה עוד אתה יכול לעשות? אם תחפש בנתניה, למה שלא תחפש באילת, בעצם מהתנחה הבסיסית. הוואת התחלתי לעסוק בעניין הזה. הרגשתי כזה כיף למצוא לן את הכלב, יותר מכל הקייסים של נשים בגורות ובולשיטים אחרים. ככה התחלתי. אמרתי, ננסה קצת ונראה איך זה עובד. ואז פתאום גפלו עלי המנצח גארי ברי תני ואשתו. היא התקשרה ואמרה: 'נעלמו לי הכלבים ואל תשאל מה קרה'. זה היה בחורף, הכלבים מן מפחד מהבדלים והרעמים וברחו מהבית. התחלנו לחפש ואז קיבלנו מידע שהכלבים בטול כרם. נסענו לשם והגברת רוצה להיכנס למחסום. בסוף גיליתי שחילי מצא אותם ולקח אותם לבסיס. משם נסחפתי לתוך העניין ונעזבתי את המקורות הרגילים. זה פחות רווחי, אבל יותר כיף, חרבה יותר מעניין. נכנסתי לעולם אחר". כדי לשכור את שירות תיו של המון הצטרכו להיפרד מ-500 שקל עבור פתיחת התקע עד שנה, ומעורר אלה שקל במירה שהחלש ישיב את האבדיה.

כל מי שאיך כעל חיים יודע עד כמה עמוק העצב ועד כמה הציץ פיות היומיומיות מרעש עצבים. אדם שנקשר לכלבו יהפוך כל אדם וישקיע כל סכום כדי להשיב את חברו הביתה. כלב שקשור לבן ליו הוא בוגר. מניה בטוחה. ליואל כמו כלב. על פי רוב, עם ישר אל אותה את חיות המחמד שלו. גועים משוכחים של כלבים, סוסים או חתולים הפכו עם השנים למפולחריים. ועם הביקוש עולה המידע.

אנשים יכולים להשקיע סכומים נכבדים ברכישת כלב חלור מתיחה. מחיר זנים של פורל, פג, בוקסר צרפתי או יורקשייר טרייד יכולים להגיע ל-1,500 דולר. המלטה של כלב נחשק וגועי שווה עשרות אלפי שקלים. ואיפה שיש רכוש יקר, יש מ'שחמור אותו. בארץ פועלות בנפישות מתחבמות שלא רק מבינות בחיות יקרות, אלא ודעות עד כמה כלב שאינו יקר ערך מבחינה כספית, שווה לבעלי באמת. חוץ מזה יש גם מאפרים. אנשים נבונים שיי גנבו כלב ויחכו למורעות על גובה הפרס למצוא הישר.

בשנת '98 המליטה כלבת הגולדן רטריבר של מיקי גבריאלוב חשעה גורים (גור גולדן רטריבר גועי שווה בין 500 ל-800 דולר). גבריאלוב הופיע עם הגורים בטלוויזיה וסיפר שהוא מעוניין למצוא להם בית. הם איש רע צעפה בתוכנית התקשר לומר, לקח את הכתובת וכששפחת גבריאלוב היתה מחרץ לבית, גנב את הקטן. צבי תמז נשכר על ידי גבריאלוב וביכות ומכר את גנביו ומצא הגורים כעבור יומיים בשכונת התקווה.

סוסים יקרי ערך הם יעד לגנבים מהשטחים על פי רוב. הגנני בה נעשית ברדד כלל לצרכי כופר, בדיוק כמו עם מכוניות יוקר. כדי להחזיר את הסוס יירדש הבעלים לשלם סכום שמתחיל ב-8,000 שקל ויכול להגיע גם ל-30 אלף. 'במקרים של גניבות אני נוהג לערב את המשטרה', אומר אבי קווי. 'היה לי מקרה אחד של בחור שגנבו לו את הכלב וביקשו כופר. זאת היתה כנופיה מא' וזר פתח תקוה שהסתובבה וגנבה כלבים. הבחור פנה אלי ואמר שגנבו לו את הכלב וביקשו 2,000 שקל. חיברתי את המשטרה, הם נתנו לו כסף מסומן ואמרו לו לבצע את העסקה. עזרו אותם ופירסו קו את הכנופיה.

"הבעיה היא שרוב המקרים הבעלים לא רוצים בעיות. הם

אחרי שביטתי לשוות למקצוע פן רומנטי. 'כשאתה שומע על כלב אתה יודע שיש לו ציורים', מתקן קווי, 'הוא הולך, חוקר, עושה דברים בשטח, מרחיק. כלב זה כלב. זה לא סתם. אני בסך הכל עוזר לאנשים להשלים את החיפוש למאה אחוז'.

אז קווי לא מגיע למקום האחרון שראו בו את הכלב ומחפש בקר קע שביעות רגליים עם זכוכית מגרלת. ובכל זאת, הוא מתפאר ברקוד מרשים של 70 אחוזי הצלחה בהשבת פיפי הפודלית וחבר ריה לחיק הבעלים המוראגים. 'יש רק דרך אחת לאתר חיות', הוא מסביר את משנתו, 'על ידי מודיעין, תקשורת ושיתופות עם כל מי שעובד במערך שקשור לבעלי חיים. אני, כגורם מקצועי, עובד עם כל העמותות בארץ ועם אנשים פרטיים שמחזיקים כלביות. אם פתחת אצלי תיק חיפוש, אני מתקשר לכלום ואומר איזה כלב אני מחפש. ברגע שמישהו מצא כלב שרומה לתיאור, הם מסתכלים במחשב ואומרים, 'אה, קווי מחפש כלב כזה'.

"אני מקבל נתונים מהבעלים, תמונה, תיאור ופרטים של מה שקרה. ואז אני אומר להם שאין רוב כזה כלב. אנשים פותחים תיק וחושבים, זהו, נשכר בבית ואבי עשה הכל. אבי עוזר, אבל אני מפעיל את האנשים יותר ממה שהם חשבו לעשות כדי להפיש את הכלב. אני מסביר איך לכתוב את הפלאיירים, מה הנוסח, איפה יש לפזר אותם, לפרסם מודיעין בעיתון ובשום אופן לא לפרסם שם של בחורה. התפקיד שלי הוא לא לחפש כהסגרים, זה התפקיד של המשפחה. בגלל זה אני גובה סכום מלי (350 שקלים). זה עבור פתיחת התיק, חיפושם וציאה לשטח. אם אהנו מוצאים, זה עוד 350 שקלים שעוברים למי שמצא. עמותות, אגודות או אנשים פרטיים. זה הכל עניין של אינפורמציה. אני מחובר לבקרת התנועה של כביש 6 ומשטרת התנועה. מיד יש חיוב אלי. אוטומטי. רק ככה תמצא כלבים.

"אנשים פונים אלי, אומרים: 'אתה בלש חיות, כמה זמן ייקח לך למצוא אותו, יום, יומיים?'. הם בטוחים שיש לי ציור מיוחד, מער. כת לוויין באוטו ואיתורו? הם ודאים סרטים שמועדים סיפורים. אני צריך להודיר אותם לקרקע. תוך כדי השיחה הם בטוחים שעוד רגע אתה מוצא להם את הכלב. עכשיו לך תסביר להם שזה לא ככה. שואת עבודת גמלים, והרבה יותר מסובך ושהם צריכים לעבוד יותר קשה ממני. 'מה, אתה יושב ומחכה לסלפון?', אני אומר שבין היתר כן, הלוואי שיבוא הטלפון. זה שאני מקבל את הטלפון לא אומר שהכלב מתחת לבית. יכול להי' ות צריך לנסוע לנהריה לחפש אותו באיזה וארץ או יער. המשט' רה לא מצליחה למצוא בן אדם שנערך, או מצפים שאני אמצא מיד כלב שהלך לאיבוד בירושלים לפני שלושה ימים? לאנשים לוקח כמה דקות להבין ואז הם מתחברים וככה יותר קל'.

כנופיות כלבים

תופעת כלבי החיות קיימת בארץ קצת יותר מעשר שנים. צבי תמוז (48) מכפר שמואל, הקים לפני 11 שנים את "מוקד חי' לאיתור, הצלה וחילוץ בעלי חיים". עד לעיסוקו הנוכחי תמוז היה בלש פרטי. כמגירת המעקבים השוטפים כעבודתו הוא נתקל בכלבים משוטטים וראג להם לבית הם או למציאת הבעלים. 'נקודת המפנה', משחזר תמוז, 'היתה כשמצאתי חתול של 'תנו לחיות לחיות'. באתי אליהם איתו והם ביקשו שאעזור להם כמי ציאת חיות לנסוע לתורה. השתבש שאם אני מוצא את הכלב או לא בעיה למצוא את הבעלים, אבל הפך נראה לי קשה. ממש באותו יום סיפר לי בני שלינגר, יו"ר תנו לחיות לחיות, שהוא רוצה

משלמים את הכופר. יש כנופיה באזור פרס כץ ואזור יפו וכאלה. אני מכיר מישהו ביפו שהוא איש בעל כבוד גדול בעיר. היה מקרה של לברדורית של אישה שגרה בגבול בת ים-יפו. עדים ראו שמושכים את הכלבה לכיוון יפו. אני מכיר מישהו ביפו שהוא איש בעל כבוד גדול בעיר. באתי אליו וסיפרתי את הסיפור. הוא עשה כמה טלפונים וכל הלברדורים של יפו באו אלי לבריקה. היא לא היתה שם, אבל אחד כזה פתח לך את כל הבעיות באזור.

"היה לי סיפור עם בחור שיש לו פיצוצייה בבנייה בתל אביב. ראו מישהו בא עם סטנדר, מעמים את הכלב שלו ונוסע. זה היה פירנאי מעורב, כלב ענק, מרהים. הוא התקשר אלי, התחלתי לעבוד על הנושא. פתאום הגיע טלפון מהגנבים, אבל הוא לא רצה לערב את המשטרה. הם ביקשו ממנו 800 דולר על זה שטיפלו בו. יעני הוצאות. 'אם לא', אמרו לו, 'לא תראה אותו יותר'. הגענו לפרס כץ, עברנו שם איתו 20 אנשים. בחנו אותו מכל הכיוונים. פתאום בא מישהו מהסמטה עם הכלב והבעלים נתן לו את הכסף". גניבות נוספות, מספר קווי, נעשות בידי אלו שמורשים על ידי החוק ללכוד כלבים. "אנשים שעובדים כקבלני משנה אצל הרשויות המקומיות יכולים לגנוב", הוא מסביר. "כמה שזה נשמע עזוב, הם עובדים מר ראש. על כל כלב הם מקבלים משוה כמו 80 שקל. הלוכד לוקח ילד שהתחרר מהצאב ואומר לו: 'תביא לי כל יום עשרה כלבים'. אם לא, הוא אמר לילד שאין לו מה להחזיק אותו. הוא מלמד אותו שיטות. הוא אומר לו לבוא בשעות שאנשים נמצאים בעבודה. רואה כלב בחצר, נכנס, לוקח אותו ומכניס לאוטו.

צבי תמוז והחברה. "הרגשתי כזה כיף למצוא כלב, יותר מכל הקייסים של נשים בוגרות ובולשיטים אחרים"

תמוז: "משה הוא איש חביב, כשמצאתי את כלבתי וביקשתי את דמי אחזקתה בלבד, בסך 300 שקל ולא דמי מציאת כלב, טרח להסביר לי שהוא מכיר את ראש העיר והוטרנר הראשי, וכולם חברים שלו והוא לא צריך את עזרתי במציאתה. כלבתי נמצאה במעדרן באולינג באינטריון רמת גן ובעלי המקום עצמו הם שהתקשרו אלי למוקד לרווח שהיא משוטטת שם כבר יומיים. אם משה היה רוצה לבדוק את אמינות דבריו, היה יכול לעשות זאת, אבל כנראה שהוא רגיל להרבה פרוטקציות ורצה לחסוך את התשלום. כולם חכמים לאחר מעשה, אבל אם משה היה אוסף את הכלבה, שהיתה מגוע פוינטר המשמש לציד, והיא היתה נעלמת בין הצידים במגור הערבי, הוא היה מברר איתי אחרת לגמרי. יתרה מזאת, אחרי שנתיים פנתה אלי אשתו כדי שאאז תר כלב נוסף שנגנב, אני מוכן ללכת לעשרה מכונים לברידיה בפוליגרף ולחישאל: 'האם אי פעם גנבת כלב של משה?' אני מבטיח עשר תשובות שליליות, ולא, אני משלם את כל ההוצאות ותורם עוד אלף שקל לרווחת בעלי החיים".

אנשים כמו קווי ותמוז יודעים איפה לחפש. שניהם נמצאים בקשר קבוע עם גורמים שונים בתחום בעלי החיים. "אני אגלה לך סוד מקצועי", אומר קווי, "אני עובר עם וטרינרים, הם מתקשרים אלי אם יש מקרה חשוד. בעיקרון הם מאוד חוששים, כי הם מסכיחים את המקצוע שלהם, ולכן זאת מערכת יחסים שמבוססת על אמון שהוא מעבר ליחסי עבודה רגילים. יש להם יתרון כי הם

תמוז: "היתה לי אישה מיהוד שכמעט התגרשה מבעלה, שזקק את הכלב שלהם גובעת שמואל. היא נסעה כל יום במוניות לגבעת שמואל ולא הפסיקה להתקשר אלי. אפילו הראתה לי את טפסי הגירוש. בסוף מצאנו אותו והם עשו שלום בית. מאז, כל ראש שנה אני מקבל ממנה טלפון. אם לא היינו מוצאים את הכלב זה היה נגמר בגט"

מלא ברשאים מדיקים. אזור נפלא לגדל כלבים ללא ראוות. כלבת המשפחה נהגה להסתובב חופשייה בסביבה ותמיד שבה הביתה כשסיימה את עיסוקיה.

יום אחר היא לא חזרה וכני הוגג החלו לדאוג. במסגרת החיפוש שים הם הגיעו לתמוז. גילה מסרה תיאור. תמוז אישר שהאבירה נמצאת ברשותו ודרש בתמורה 300 שקל. סכום סמלי, היות שהם שפחה לא פתחה אצלו תיק חיפוש. "שאלתי אותו מה היא עושה אצלו", משחורת גילה. "הוא אמר שהוא ראה אותה ליד הפארק. אמרתי לו שהיא היתה עם קולר ומספר טלפון, אבל תמוז טען שלא היה עליה קולר. אני מניחה שהוא אוהב כלבים וחיות, אבל כל העניין נראה לא בסדר. לא מבינה איך לוקחים כלבים שברור לחלוטין שיש להם בית". סוף טוב הכל טוב, הכלבה נמצאה ברקת ה-900 אצל משפחה חרשה, שבדיוק לקחה אותה מהמכלאה בגליל ים. לטענת גילה ומשה, תמוז העביר אותה לשם.

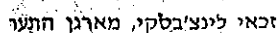
המשפחה באה ואומרת: 'אה, הכלב הלך לכלבה ההיא'. הם מתקשר רים כעבור שלושה ימים להסגר ומבינים שהכלב חוזרת. זה הפך לשיטה. העובר מקבל מאה שקל והלוכד מרוויח 600 שקל ביום בלי לעבוד. כך שיכול להיות שהכלב ברח בגלל זיקוקים, ויכול להיות שמישהו לקח אותו".

ביקור בשוק הציפורים

או בהחלט ייתכן שמישהו לקח את הכלב, השאלה היא מי. אם תשאלו את גילה ומשה (שמותיהם המלאים שמורים במערכת), הם יגידו לכם שצבי תמוז לקח את כלבתם. "אני כמעט בטוח שהוא העלים אותה", מספר משה על מקרה שאירע לפני יותר מחמש שנים. "לרעתי הוא אסף את הכלבה בסביבת הבית שלנו. היא לא נעלמה". גילה ומשה התגרדו בזמנו במעוז אביב, מקום פסטורלי

— מאת: ט. דז, צילום: גיא ברנע —

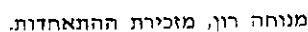

מיפגש השופטים

ד"ר זאב טריינין, דובר התערוכה

התערוכה

בתערוכה עצמה הינה תפוז

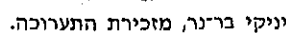

תערוכה בינלאומית

האירגון

ההי"ל מינה את זכאי ליציבסקי כמנהל התערוכה מטעמה ולמתאם את הפעולות עם עיריית אשקלון. למעשה, כל האירגון הפנימי "בעל תוכן" של התערוכה, היה באחר-יותו הבלעדית. לזכאי היה נסיון מקודם, ואכן הורגשה הפעם יד מאר-גנות מקצועית בכל נושא ונושא. אולם ככל שיהיו כתפיו של זכאי רחבות, לא היה עומד במשימה כפי שעמד, לולא הכתפיים העונות דו-קא של מוכירת התערוכה יניקי בר-נר. על עבודת הגירת, רישום הכלבים, עידכון הפרטים בספר ה-גידול, עריכת כרטיסיות, תעודות וכמובן קטלוג — זוהי עבודת גמ-לים הרוצה וידענית של מספר חר-דשים. הגב' בר-נר עשתה לילותיה כימים, ענתה בסבלנות אין קץ לט-לפונים הרבים, שלחה מאות גלו-יות ובתה מערכת פנימית של 14 מוכרי זיורת. בקיצור, הכל כדי שהשיפוט יבוצע כהלכה, שהדברים יירשמו במקומם הנכון ושבעלי הכלבים יקבלו את המגיע להם: תעודה מדליה וכו'.

ולמי שנדמה כי זכאי נשאר מחו-סר עבודה, הגני להזכיר שיש להכין

התערוכה שלא התקיימה

תערוכה זו אמורה היתה להתקיים שנה קודם לכן, באוקטובר 1973. כל ההכנות המוקדמות נעשו בזמנו וזו היתה צריכה להיות התערוכה "הגדולה ביותר", כמעט 500 כלבים. באה המלחמה ושיבשה את כל מהלך חיינו, ואי־קיום התערוכה היה רק פרט קטן ממנו. משחזרנו לחיים תקנים פחות או יותר, ואף הכלבנות המאורגנות החלה להאיץ פעולותיה, התבקשה התערוכה ביותר שאת. ואכן, עוד טרם שהחלה הוברר ללארגונים שתערוכה זו אמורה לשבור שיאים רבים: היא עומדת להיות הגדולה ביותר שתערכה אי פעם בארץ: 750 כלבי־שופטים, מהם 5 כהנאים.

תצוגות כלבים

תצוגת הכלבים הראשונה קיימה בניוסקל (אנגליה) בשנת 1860. תצוגה, בה הוצגו הגזעים פוינסטר ריסטר בלבד. באותו מעמד נוסדה אגודה לתערוכות כלבים, הקיימת עד היום. בהדרגה הלכו ערים נוספות באנגליה בעקבות ניוסקל, ובראשית המאה הנוכחית הפך ארגון תערוכות כלבים לחלקן של ערים רבות באירופה. מדי תצוגה נוספו גזעים שונים, ואילו כיום מספר הגזעים המשתתף בתצוגה בינלאומית מגיע לעשרות רבות ואף למאות. המחלוקת לרשות את כלבו לתצוגה ארצית או בינלאומית, צריך להיות משוכנע שאכן כלבו מייצג את גזעו בכבוד ומסוגל להתחרות בעמיתיו בהצלחה, ואף לזכות בפרסים.

תדריך לקראת התצוגה

צריך להיות ברור שבכדי לזכות בפרס המיוחל, הכרחי הוא לא רק להחזיק בכלב מעולה, אלא גם לתרגלו לקראת המאורע, — וכך נוכל להציגו להתחרות במצב גופני טוב. לפני התצוגה יש לבדוק אצל הרופא הווטרינרי אם חיסוניו של הכלב הם ברי-חזק, ושהוא בריא. פרוותו צריכה להיות נקיה, בודקת ומסורקת. רצוי שרחיצת הכלב תיעשה ימים אחדים (ולא שעות מספר) קודם לתחרות; בדרך זו תינתן לשומני-העור הזדמנות נאותה להשפיע על ברק הפרווה ביתר שאת.

כל השערות המותות תורחקנה, בסיוע מברשת ומסרק מתאימים: הצפוניים תגוזנה ותשוּפנה. כלבים בעלי כסות שיער לבנה, יש להברישי פעם נוספת, בסיוע אבקות נקוי מיוחדות המסייעות להלבנה. לפני הכניסה למעגל התחרות יש לוודא שהכלב שתה. כלב רעב, אפשר לחזינו בכמות קטנה של מזון מעוט נפח (מעט בשר חי, כיצת קשה או גבינה לבנה). כלב שקיבתו מלאה מדי, אינו ער די הצורך למתרחש סביבו. כלי עיכול ושלפוחית השתן מלאים יקשו על תנועתיו, ומשום כך יש לדאוג להורקתם קודם התחרות.

הרגול הכלב, בין השאר בכדי לשמור על רגלים יציבות ומתוחות. יבוצע על קרקע קשה. הכלב המיועד לתצוגה, חייב להיות מנוסה בתנועה גם בנוכחות קהל גדול סביבו. יש איפוא להרגילו, עוד בצעירותו, לטייל במקומות הומים מתנועת אדם, כלבים וכלי רכב. כן יש לבחון אם פקודות הנתנות לו מתבצעות על ידו בדייקנות. זכר נשיג את צייתנותו המלאה, בהדרגה נאותה גבנה איפוא יצור מנטלי בעל מבנה גוף נאות המפגין את תכונות בני גזעו, ובכך יגביר סבוייו לזכות בפרסים.

יש הנוטלים עמם לתצוגה גורי כלבים צעירים ובלתי-מאולפים, אך ורק בכדי להרגילם לרעש ולמהומה, — דבר רצוי ביותר.

הכלבים הנוטלים חלק בתצוגה יחולקו לשלוש מחלקות:

1. מחלקת הצעירים — גילאי תשעה עד חמש-עשר חודשים.
2. מחלקת הבוגרים — גילאי חמש-עשר חודשים ומעלה.
3. מחלקת כלבי-העבודה — כלבים שעברו בהצלחה מבחן אילוף בגילאי חמש-עשר חודשים ומעלה.

תארים וצינונים המוענקים למנצחים בתצוגה

מנצח צעיר: לחואר זה זכאים הכלב והכלבה המעולים ביותר, בגילאי תשעה עד חמש-עשר חודשים, הזוכים במרוצת התצוגה, יקבלו ציון: "מצויין", ויענקו להם פחיל זהב וסרט צבעוני. מנצח מבוגר: לחואר זה זכאים הכלב והכלבה המעולים ביותר בגילאי חמש-עשר חודשים ומעלה.

מועמד לאילפות ישראלי: כלב שניצח בתצוגה ומצטיין במיוחד, יכול לזכות, בהמלצת השופט, להצגת מועמדותו לאילפות ישראל, וזה בתואר זה שלוש פעמים, יוכתר: "אלוף ישראל", למועמד זה יענק סרט זהב.

Cacib: הכלב והכלבה המעולים ביותר, בעלי תודת יחסין המקיפה מספר דורות לפחות, וזכאים, אם רמתם מצויקה, להמלצת השופט לצורך השתתפות באילפות יופי בינלאומית. למועמדים אלה יוענק סרט סגול-זהב.

Cacib במילואים: כלב וכלבה נוספים, בעלי תעודת יוחסין המקיפה שלשה דורות לפחות, זכאים להמלצת השופט לצורך השתתפותם כמועמדים לסגנות, באלופות יופי בינלאומית (באם, לדעת השופט, היו זוכים במועמדות בהעדר כלבים שזכו בתואר). למועמדים אלה יוענק סרט סגול.

מצויין: זוכה בסרט כחול ובמדלית זהב.
טוב מאד: זוכה בסרט אדום ובמדלית כסף.
טוב: זוכה בסרט צהוב ובמדלית ארד.
מניח את הדעת: זוכה בסרט ירוק ובמדלית פלדה.
אם לא צד המועמד את עינו של השופט השנה, עשוי הוא להצליח בכך בשנה הבאה, ולזכות את בעלו בפרס נרחבים.
יש לזכור כי תצוגת כלבים נושאת אופי ספורטיבי, ואין היא שאלת חיים ומות.
מחר יום חדש, תצוגה נוספת ושופט חדש!
טוב להתבונן בתצוגות כלבים, כיצד נוהגים הידענים המנוסים.

תעודת יוחסין

תעודת יוחסין, איננה אלא רשימת שמות ארוכה של כלבים בעלי ערך גידולי מעולה, רשימה המעידה מי הם הוריו והורי הוריו של הכלב או הכלבה. תעודת יוחסין, המשתרעת על פני עשרה או עשרים דורות, עשויה להרשים, אך איננה אומרת הרבה, כל זמן שאין ברשותנו המידע המלא אודות המערך הגנטי (התורשתי) של הכלב — לו שייכת תעודת היוחסין.

במובן ידוע, חשמש תעודת היוחסין מעין מדריך הקובע את טיב הכלבלבים אשר יוולדו באם נזווג כלבה מסויימת בכלב ידוע, ומה ניתן לצפות מכלבלבים אלה.

עם התפתחותה של הכלבנות בארצנו במרוצת השנים האחרונות, גברה הדרישה מצד בעלי הכלבים לתעודות יוחסין, אולי באותה מידה שהיחוס המשפחתי עשוי לקבוע סיכויי נשואין של גבר לאשה מסויימת.

זמנים חדשים — זמירות חדשות!

חובותיו של המגדל כלפי הקונה

גודל סוב הינו מגדל המחנך את הילדיו של כלבתו מראש, מגדל את הגורים שנוצרו גמילתם ומוסרם למשפחה בה היו סמוך ובטוח כי יגדלו בצורה נאותה ויפרסמו את כמגדל שכדאי לזכוש מגוריו.

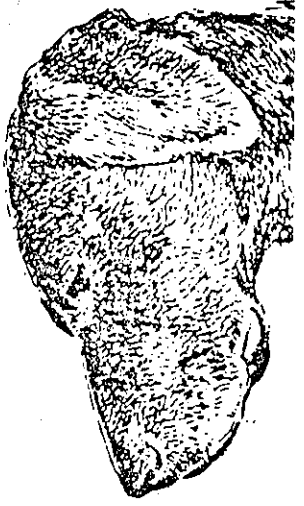
לכאורה דבר פשוט ביותר, אך מי שקרוב לנושא יודע עד כמה רחוקה תאוריה פשוטה ולהיות מלאכה קלה. להלן נפרט מהן חובותיו של המגדל:

נחמיל מהזמן בו הגורים כבר "הציעו לפירוקם", המועדה על מכירתם פורטמה והקונים לים לבוא:

כדרך-כלל קניה-כלב היא החלטה הבאה לאחר מחשבה-עמוקה ולאחר שיקול הענין מכל צדדיו. אך קורה גם שאנשים קונים כלב בהחלטה אימפולסיבית, למשל: בבוקר בו הילד המתוק של המשפחה זרע כי יקנו לו כלב והוא כל כך מתוק שאי-אפשר לסרב לו, או: זכור לי הזוג אשר בא לבייתנו לקנות את אחד מהגורים שהיו לנו באותה עת, כאשר שאלתם מדוע רוצים הם בגור ממין זה דוקא היתה חשבתם: "לחברים שלנו באמריקה שיש כלב כזה וקוראים לו "סברה", אנחנו רוצים לעשות להם קונטרס לקנות כלב כזה ולקרוא לו "יאנקי". הם עזבו את דירתנו ללא גור. אנשים שכאלו נפטרים מהגור מיד עם השלילת הראשונה בדירה. מרגע זה מחמיל הגור לעבור מיד ליד ובלבד שבעליו יפטר ממנו. חובתו הראשונה של המגדל-הטוב היא לברר מה המשיקולים לקניה הכלב ולא למכור גור למקום שבו יהיה מספר שבועות בלבד.

דבר שני שעל המגדל לבדוק הוא אפשרויות ההחזקה של הקונה. כלב, ואל-אחז-כמה יכמה גור-כלבים, דורשים זמן והוצאות. תהא זו חוסר-אחריות מצד המגדל אם ימסור גור חסר-אזנים לאדם עסוק וסדור, או לאדם שאינו מוכן להוציא מזעיר מכספו על כלב.

במקרה של קונה "ירוק", כלומר, שזה לו כלב הראשון, על המגדל ליעץ לקונה כיצד לנהוג: מה ומתי להאכילו, מה לעשות כדי שהגור יהיה נקי במהירות האפשרית, מתי יש לעשות תינוק (טיפול בגד תולעים), באיזה גיל לפנות לרופא-וסריג לקבלת החיסונים המתאימים וכיו"ב. הרגע בו מועבר הגור מבית-המגדל לבית-הקונה הינו שינוי גדול הן לגור והן ל"משפחתו" החדשה, אצל הגור עלולים להופיע שילשולים, חוסר האבון וכו'. ואצל הקונה "הירוק" - דאגה ובהלה. כדי למנוע את אי-הנוחות לשני הצדדים על המגדל להסביר לקונה כמה לה כיל את הגור הקטן ואף ליעץ לו להקפיד על-כך שהגור יקבל בשבוע הראשון, שבביתו החדש, בדיוק את אותו האוכל, שקיבל בבית מגדלו. לעיתים ניקנה הגור כיום שיש, א שבת, ואז אין כבר אפשרות לקנות לגור את צורכי, מגדל סוב צופה מקרה שכזה ומכין חבילונה ל-2-3 ארוחות, בצרוף פתק בו רשום החפצים ואופן הכנתו.

בזר או גורבה? מרבית הקונים לראשונה כלב חדשים זכר כלב, נקבה - "לא בא בחשבון!" לאחר שיחה קצרה מחבר, שידעוהו על זמניה הקשים של הכלבה מסולפות ומוגזפות. יש להסביר כי הזכר "מתעניין" במין-השני במשך כל השנה, בעוד שהנקבה עושה זאת בחקופה של 3 שבועות בלבד, כשבין תקופה לחקופה מבדילים 6-8 חדשים שקטים. לפעמים שומע המגדל כי לא זו בעצם הסיבה המרתיעה את הקונה מרלישת כלבה, אלא ההמלכות שיהא חייב לאפשר לה בבגרותה. ובכן גם סברה זו הינה מוטעית, לכלבה לא נגרם שום נזק גופני אם אין לה גורים בחייה.

מגדל הדואה ליעץ לקונה איזה מין לקחת צריך לברר את "מצבו המשפחתי" של הכלב, כלומר, מי יגדלו: הבעל או האישה? כי הבעל זוכר היטב להצהיר נמרצות "רק זכר!", אך שוכח כי לו עצמו אין הזמן לשפל כלכל ובבוא עת הסילוס דאי להסביר לקונים, כי נקבה הינה שקטה ונעימה יותר בעוד שזכר, "ע"מ שיהא רגוע, זקוק לסילוס ארוכים ויומיומיים ולבעלים חקיף ושחלסו.

גודלו של הכלב - המגדל צריך לברר אם התנאים שבבית הקונה מתאימים לגודלו של הגזע איליו שיוך הגור שהוא עומד למסור. כלב גדול דורש יחסית מקום נרחב בבית, אוכל בכמות גדולה וכן סיוילים ארוכים אינסופיים ויומיומיים. כלב גדול הטיפול בו כולו על החורים, מאחר וילדים אינם מסוגלים, מבחינה פיזית, לעשות זאת. מאידך, ככפר או בפרוור-העיר, כאשר רוצים כי הכלב ישמש גם כשומר ומרחיע ובעיית המקום ומרחב הסיוול של הכלב אינה קיימת - עדיף כלב גדול.

כלב קטן מתאים לתנאי-העיר. הוא אינו דורש מקום רב בדירה, מנת אוכלו היומית משתלבת בשאריות היומיות של בני-הבית, אינו דורש סיוילים ארוכים ואינסופיים, אפשר להעבירו ממקום למקום באוטובוסים וכמו-כן אפשר להסיל את האחריות לגידולו על הילדים. אידך כלב קטן סובל במשפחה בה יש ילדים קטנים מדי אשר אינם אומדים עדיין את הגבול בין משחק להתעללות, ואילו הוא אינו מסוגל להתגונן בפניהם.

מגדל סוב יודא אם הגזע שברשותו מתאים לתנאי המשפחה היוצת לקנותו.

ל מ כ י ר ה ג ו ר י ר ו ע ה ג ר מ נ י ז כ ר י ט

האם: ליושה אוף רוזנהאוז

האב: סיל.

נולדו: 23.2.69

לפנות: מר אנשלוס מרכוס, רח' האחדג 4,

החתימה: חתמת המגדל

מוסדות מרכזיים:

יו"ר: ד"ר יחזקאל גוטשלי, הרצליה פיתוח.

סגן יו"ר: זכאי לינצ'בסקי, פתח תקוה.

מזכיר: כנעמי לברארי, פתח תקוה. גובר: יוסף אריאלי, צהלה.

יו"ר ועדת גידול: ד"ר עמיחי גובן, רמת גן.

בכירות חבר השופטים: יניקי ברנר, שלומציון המלכה 19, חיפה.

חברי ועד: אלכס אילון, רמת גן; גדעון לוטן, כפר אז"ר.

מנהל ספר הגידול: ד"ר זאב טריינין, רמת גן.

מזכירות כללית: טלפון 765366

ת.ד. 1274, רמת גן.

מזכירות ספר הגידול: ת.ד. 10077, תל-אביב.

טל. 03-477425 (בשעות 21.00—19.00).

אגודת חובבי הכלב — חיפה

חיפה, ת.ד. 4996.

אגודת חובבי הכלב — נתניה

שמעון וייס, הרצל 38, נתניה.

המרכז לקידום כלב השרות בישראל

יאיר דינאצר, שיכון אשר 17, רעננה.

אגודת חובבי הכלב — טבעון

קרית טבעון, ת.ד. 1010.

החוג הישראלי לאילוף כלבים

ת.ד. 30867, תל-אביב.

החוג הישראלי לכלב רועים גרמני

ת.ד. 922, רמת גן.

החוג הישראלי לכלבי ציד

רחל שגב, זרובבל 3, תל-אביב.

החוג הישראלי לרטריררים ודלמטים

מיקי ורנאי, מושב מזור, טלפון 910071.

החוג הישראלי לשנאוצר

מרס אבישר, בית-קופה 1, ד.ג. הרייהודה.

החוג הישראלי לכלבי רוח

אביבה נאמן, מלאכי 14, ת"א.

הצטרף ל-

אגודת צער בעלי חיים, דלת-גן

דמי חבר שנתיים בסך — 30 ל"י מאכים
לטיפול וטרינרי ח י נ ס 4 × בשבוע
(פרט לתרופות ולחיסונים)

בימי א' וד' מ-9—10 בבוקר;
ובימי ב' ור' מ-2,30—4 אחה"צ.

במעון: רח' הפז-חיים 4, גולת יצחק (ליד "יצהר")
טל. 26 73 94.

החוג הישראלי לטרייר

ברעמי לברארי, שפירא 2, פתח תקוה.

החוג הישראלי לכלבים זעירים

יצחק ברנר, מגדיל.

מועדון הפולי בישראל

חנן פיינשטיין, אלונים.

מועדון הכלב הכנעני בישראל

ד"ר דבורה בר-שאו, ת.ד. 7324, ירושלים.

המועדון הישראלי לכלבי בוקסר

אסתר גור, אחימאיר 34, רמת גן.

המועדון הישראלי לדני ענק

שאול ביקרסקי, אליהו הגאון 7, רמת גן.

החוג הישראלי לכלבי ענק

יהושע בריינסקי, פרנקפורט 11א, תל-אביב.

המועדון הישראלי לקולי ולשלטי

יניקי ברנר, שלומציון המלכה 19, חיפה.

המועדון הישראלי לפודל

גבריאלה ויכה, בית-דני, ד.ג. שדה נת.

המועדון הישראלי לדוברמן

אברהם מהרש"ק, שמעון התרסי 32, תל-אביב.

תקנון לגידול כלבים מגזע כנעני

מטעם

מועדון הכלב הכנעני בישראל

גוריה ידוע ולהמתין עד אשר ימלאו לגורים אלו לפחותי שישה חודשים לפני הרבעה חדשה. 4. לא לגדל יותר משלושה שגרים מכלבה אחת תוך תקופה של שנתיים.

9. כל שגר חייב לעבור בדיקת המלטת-על ידי מפקח גידול של האגודה לפני רישומם בספר הגידול, ועל המגדל להודיע לאגודה על ההמלטת רים. חמישה ימים מיום המלטת הגר רים.

10. תקנון גידול זה יחול כאמור בפסק 8 תקנה 8 מהתקנון לגידול כלבים גזעיים של "החול" על כל המגדלים של כלבי כנעני-בין שהם חברי האגודה ובין שאינם-חברים באגודה. 11. אושר על ידי רכז הגידול, אושר על ידי ועדת הגידול.

6. אם לאחר נסיון גידול כלב מגזע כנעני ימצא רכז הגידול של האגודה דה כי הכלב הנ"ל מנרש שגיאיות תורשתיות לצאצאיו כגון שגיאיות מיכ שך, אוזניים, אופי זכו' רשאי רכז הגידול של החוג לאחר דיון בוועדת הגידול לאסור סופית את המשך השימוש בכלב לגידול.

7. רכז הגידול של האגודה או נציג מטעמו יהא רשאי אם ימצא לנכון לבקר בביתו של בעל הכלב מנוע כנעני לשם בדיקת הכלב או שגר של כלבה.

8. מומלץ בזה: — 1. לא להרביע כלבה לפני היחוס השני, 2. לא להרביע כלבה ממין עם כלב ממין. 3. להשתמש בכלב ממין להרבעה פעם אחת אצל כלבה שטוב

ניים כל שהן או ליקויים במינשך. 3. חוסר פיגמנט סביב לעיניים. ד. אי יציבות באופי כגון: פחדנות והיס-טריה בכלל. 4. כאמור בפסקא 7 י"ג וזו בתקנות לגידול כלבים גזעיים של "החול" יהיו כלבים כנעניים זכאים לעבור מיון אשר יעשה על ידי רכז הגידול של האגודה ושופט מומחה לגזע ורק אחרי שהכלב עבר את גיל 9 חודשים. המיון יעשה באירועים ציבוריים פרט למקרים מיוחדים באישור האגודה.

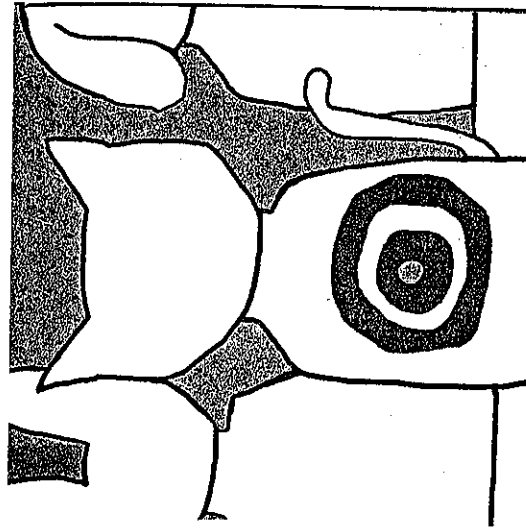
5. כלבים כנעניים אשר לא נולדו בישראל ואינם רשומים בספר הגידול של "החול" חייבים לעבור מיון לפי התנאים המופיעים בסעיפים הקודמים לפני רישומם או קבלתם לספר הגידול.

מטרת התקנון לטפח גידול מתוכנן כנעני בישראל.

1. תקנון זה מהווה תקנון גידול כנעני מטעם מועדון הכלב הכנעני בישראל כאמור בפסק 8 תקנה 8 לתקנון ג' לתקנון כלבים גזעיים של החוג הישראלי לכלבנות (להלן "התקנון").

2. האגודה מאמצת לעצמה את קידום הגידול מהתקנון לגידול כלבים גזעיים של ההתאחדות הישראלית לכלבנות.

3. מאושרים לגידול כלב או כלבה גזעיים של "החול" 1. רשומים בספר גידול של "החול", 2. אינם נושאים תארת או יותר מהתכונות הבאות: 3. חוסר שי

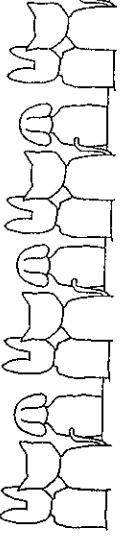

לא ניתן לעשות להם את המוות!
המשרד לאיכות הסביבה מערך הגנה על בעלי-חיים

מי יכול להיות נאמן בעלי חיים?
כל אזור ישראלי בעל תעודת זהות (מגיל 16 ומעלה) ובעל עבר נקי יכול להיות נאמן בעלי חיים. מינוף לנאמן מותנה בהשתתפותו באחת מההשתלמויות שמקיים מערך ההגנה על בעלי החיים במשרד לאיכות הסביבה. ההשתלמויות הינה ללא תשלום והיא נערכת בשעות אחר הצהריים והערב (באמצעות משלוח הגלויה המצורפת נכלל להזמין להשתתף באחת מההשתלמויות הקרובות).

רוצה לפעול לצען בעלי החיים? שלח את הגלויה ואנו נצרך אותך למען הנאמנים.
אנחנו מודים לך על שקראת את העלון ומקווים שתעזור לנו להפיץ את המידע החשוב הרשום בו בין קרוביך ומכיריך. כל מה שעליך לעשות כדי להיות נאמן, הוא לשלוח על חשבוננו את הגלויה המצורפת, ואנו נמסרין להשתלמויות. בסיים ההשתלמות נעניק לך את תעודת הנאמן.

זכויות בעלי החיים:
- הזכות לחיים.
- הזכות לא להיות צמא או רעב או לסבול מתת תזונה.
- הזכות לא לסבול מכאב, פגיעה או מחלה.
- הזכות להתנהג בצורה טבעית.
- הזכות לא לחוות פחד ומצוקה.

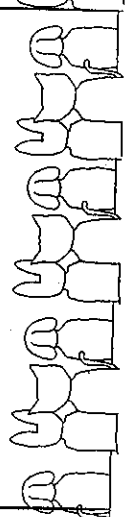

לפרטים נוספים מלמסר: 03-7656080
מערך ההגנה על בעלי-חיים, המשרד לאיכות הסביבה
כפ"י נשרים 5, גבעת שאול, ת.ד. 34033, ירושלים 95464
אתרנו באינטרנט: www.environment.gov.il

מי הם נאמני בעלי חיים?
במדינת ישראל פועלת קבוצה איכותית של אנשים, המונה מאות מתנדבים בכל רחבי הארץ, שלהם מכה משותפת אחת: הזכנות לפעול למען בעלי חיים במצוקה. המתנדבים מקבלים תעודת זהות חתומה אשר לאיכות הסביבה, המקנה להם סמכות לסייע באכיפת חוק צער בעלי חיים.

מהו סמכותיך כנאמן?
לנאמן בעלי חיים סמכויות בטרות הקבועות בחוק:
1. לדרוש מכל מי שעבר, לנדר ענינו, עבירה על חוק צער בעלי חיים להזדהות בפניו לצורך הגשת תלונה.
2. להעניק, בעל סמכות רחבה יותר (מפקח/ממונה/שוטר) על מנת שיוסייע בידי הנאמן למנוע ביצוע עבירה בבעל חיים או להפסיקה.
3. להגיש תלונה בגין עבירה על החוק ולהתיר על חשד לעבירה.

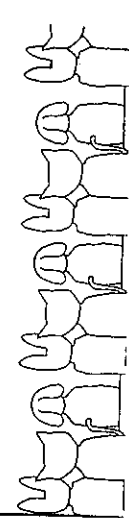
מהו חוק צער בעלי חיים?
בשנת 1994 נחקק בכנסת חוק צער בעלי חיים-התשנ"ד (הגנה על בעלי חיים). החוק אוסר על:
- פגיעה, התעללות והתאכזרות לבעלי חיים.
- ארגון קרובות בין בעלי חיים.
- שיסוי בעל חיים אחד בבעל חיים אחר.
- העברת בעל חיים שאינו מסוגל לעבוד.
- העברת בעל חיים עד כדי אפסות כוחות.
- המתת בעל חיים שלא בהיתר מוסמך.

כולנו מרגישים רחמים למראה בעל-חיים שחשופ להתעללות. כולנו חושבים ש"צרף לעשות משהו". אבל זה לא מספיק. אף אחד לא יעשה את העבודה במקומנו.

כל אחד מאיתנו חייב לקחת אחריות והדרך היחידה להשפיע היא להיות **נאמן בעלי חיים**
איכפת לכם מבעלי החיים? בואו להיות נאמני בעלי חיים.

מישהו צריך שתשימו אליו לב

הצטרפו עכשיו לנאמני בעלי חיים 03-7656080

נתקלת בהתעללות

בבעלי חיים

צלצל עכשיו 03-6913934

המשרד לאיכות הסביבה

השנה יוולדו בישראל למעלה מ- 100 אלף גורי חתולים וכלבים, אשר יצטרפו אל כ- 200 אלף כלבים ומספר לא ידוע של חתולים, שרבים מהם חיים ברחוב. חיות המחמד מצניקות לאנשים רבים אושר ואהבה ומפיגות את בדידותם. אין פלא שהכלב מכונה ידידו הטוב של האדם.

אך האם האדם הוא ידידן הטוב של החיות? נוכח אלפי החיות העזובות, ונוכח המקרים הרבים של התעללויות בבעלי החיים, קשה להגדיר את בני האדם כידידי החיות.

מדינת ישראל עסוקה זה זמן רב בחשבון נפש ובחיפוש דרכים למיגור האלימות. הדרך לטפל בנושא האלימות חייבת להתחיל מהבסיס: כיבוד זכויות, אהבה, מסירות והתמדה. לאנשים רבים אכפת מבעלי החיים והם מוכנים לעשות למענם דברים רבים.

המשרד לאיכות הסביבה הקים מתוקף חוק צער בעלי חיים - 1994 את מערך ההגנה על בעלי חיים. המערך מרכז את כל הפעילויות ההתנדבותיות למען בעלי חיים. בעלון זה תמצא מידע על בעלי חיים ועל מה שניתן לעשות למענם.

התנהגות נכונה כלפי בעלי החיים וכלפי אלו המתעללים בהם ומקשים עליהם היא המפתח לאנושיות ולחברה טובה יותר. לאהוב בעלי חיים ולדאוג להם הוא סימן לאנושיות ולחברה מתקנת.

אני בטוחה כי העלאת המודעות לנושא ופרסום הכלים הקיימים בידי מערך ההגנה על בעלי חיים יסייעו לבעלי החיים ולארגונים המבקשים לשפר את המצב הקיים, ויסייעו גם לבניית חברה טובה הומנית ובריאה יותר במדינת ישראל.

בהזדמנות זו ברצוני להודות מקרב לב לאלפי המתנדבים, נאמני בעלי חיים והארגונים למען בעלי החיים, הציגים את עבודת הקודש במסירות, באהבה ובהתמדה.

ס'ה איציק

דליה איציק, השרה לאיכות הסביבה

141

נאמני בעלי החיים

אנשים למען החיים

- ♥ פעילותם ההתנדבותית של נאמני בעלי חיים מורכבת במספר תחומים:
- ♥ מניעת התעללות בבעלי חיים, פיקוח ואכיפה של החוק.
- ♥ סיוע לבעלי חיים בזמן אמת והצדקה גורמים מוסמכים למניעת התעללות.
- ♥ חינוך לשמירה על זכויות בעלי החיים.
- ♥ הסברה והעלאת המודעות לאמוץ בעלי חיים ולעיקורם.

נאמני בעלי החיים הם האינדיבידואלים המזוהים על מוקדי התעללות והפרות של חוק צער בעלי חיים. הם מממנים על ידי השרה לאיכות הסביבה, בהסכמת מפקד מחוז במשרה ובסמכותם לדרוש מעבריינים להודגות כדי להגיש נגדם חלונה, מי שמסרב להודגות בפניהם צפוי לקנס.

החלונות מעברות צ"י הנאמנים לטיפולו של קצין המטה המיוחד היושב במערך ההגנה על בעלי חיים.

הצטרפו עכשיו לנאמני בעלי החיים טלמסר: 03-7656080

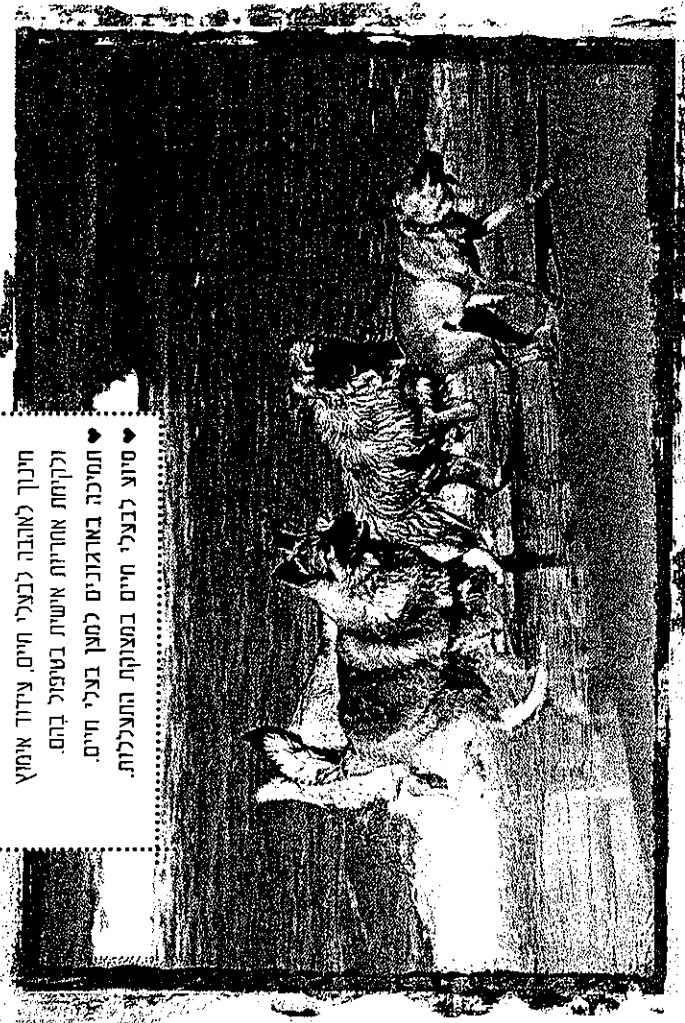

יש מי שדואג לבעלי החיים ולאזוביהם

מערך הגנה על בעלי חיים

מערך ההגנה על בעלי חיים מטפל במכלול הגורמים והבעיות הקשורים להגנה על החיים המערך מסייע ויוזם פעילויות מקומיות וארציות של נאמני בעלי חיים, ומהווה גורם מקשר בינם לבין המשרדה והרשויות השונות. בנוסף, מערך ההגנה על בעלי חיים הוא גורם הצל המלווה את האזרחים למען בעלי החיים, מטאם ביניהם ומסייע להם באמצעות הקרן למען בעלי חיים.

- ♥ בין פעולות מערך ההגנה על בעלי חיים:
- ♥ קידום ויישום החוק - הגברת המודעות לקיומו וליישומו של חוק צער בעלי חיים.
- ♥ גיוס הכשרה והפעלה של נאמני בעלי חיים.
- ♥ חינוך והסברה - ריכוז פעולות חינוך והסברה למניעת התעללות בבעלי חיים.
- ♥ חינוך לאהבה לבעלי חיים, עידוד אימוץ ולקידוח אחריות אישית בעיבוד בהם.
- ♥ תמיכה באזרחים למען בעלי חיים.
- ♥ סיוע לבעלי חיים במצוקות התעללות.

מה נוכל לעשות למען בעלי החיים?

כדי לשפר את חייהם של בעלי החיים, מציג לך מערך ההגנה על בעלי חיים מוגן אפשרויות פעילות:

♥ להתנדב ולרווח נאמני בעלי חיים - פרטים בעלמסר **03-7656080** להגיש סיוע מקצועי - וטרינרים, אנשי חינוך, עורכי דין ואנשי מקצוע שמתנדבים להתנדב - מתחמים להתנדב אלינו: 02-6540567

♥ להתנדב בארגון למען בעלי חיים - פרטים בעלמסר **03-7656080** לחרוס לקרן למען בעלי חיים ולמוקדי חי - חשבון 660091 בנק ירה, סניף 120 ירושלים, או לשלוח תרומה לקרן למען בעלי חיים, המשרד לאיכות הסביבה, כנפי נשרים 5, ת.ד. 34033 גבעת שאול, ירושלים 95464.

143

הי מחמתן את כל הפעילויות?

הקרן למען בעלי חיים

קרן למען בעלי חיים תומכת בפעילויות השונות של מערך ההגנה על בעלי חיים ורוח המעמק של הקרן הינה: קהילות, תמיכה המדינה ותרומות של אזרחים. תרומה לקרן מסייעת באופן ישיר ידוק אירגוני בעלי החיים ולהרחבת אמצעי, עיקוד ופיקוח מקצועי. הקרן מתחזקת את פעילות מוקדי חי, המשפח תעללויות בבעלי חיים.

בעלי החיים זקוקים לתרומה

ניתן לחרוס ישירות לקרן למען בעלי חיים, חשבון מס' 660091 בנק ירה, סניף 120 ירושלים או לשלוח תרומה לקרן למען בעלי חיים, כנפי נשרים 5, ת.ד. 34033 גבעת-שאול ירושלים 95464.

אם יש לך קשר לתורמים פוטנציאליים גדולים, נשמח אם תסייע/י לנו להגיע אליהם. **אנא התקשר/י אלינו לטלפון: 02-6540567**

חבל נחלתו

תשובות ותשובות
ד"ר חיים

חלק רביעי

ע"פ ארבעה

סימן כד

גידול מסחרי של בעלי חיים טמאים

שאלה

האם מותר לגדל יענים, שהם עוף טמא, ע"מ למכור את בשרם לנכרים, להשתמש בנוצותיהם לקישוט, וכן בביציהם למעשי אומנות?¹

א. מקור האיסור

שינוי במשנה במסכת שביעית (פ"ז מ"ד):
"צדי חיה עופות ודגים שנודמעו להם מיניו
סמאין מותרים למכור. רבי יהודה אומר אף
מי שנשתנה לו לפי דרכו לוקח ומוכר ובלבד
שלא תהא אומתו בכך וחכמים אסורין".
מחלוקתם של ד"ק ור"י היא בשאלה, האם
אף מי שנודמו לו לפי דרכו לסחור במינים
טמאים ואינו צייד, האם מותר לו לסחור
בהם. חכמים אוסרים ור' יהודה מתיר.²

הירושלמי (שביעית פ"ז ה"א) לומד את
האיסור מהחורה, וז"ל: "כתוב סמאין המה
לכם מה תלמוד לומר ומתאם יהיו לכם אלא
אחד איסור אכילה ואחד איסור הנאה. לפי
גירסת הר"א צ"ל: איסור סחורה. כל דבר
שאסורו דבר חורה אסור לעשות בו סחורה.
וכל דבר שאסורו מדבריו מותר לעשות בו
סחורה. והיי חמור? למלאכתו הוא גדל. והיי
גמל? למלאכתו הוא גדל. רבי השעיה נסב
ויריב בחדין מוריים. רבי חננא נסב ויריב
בחדין חלומותא".
הירושלמי מבאר היתר גידול ומסחר
בעלי חיים שעומדים למלאכה, ומביא
ראיה מר' הושעיא ור' חננא שמותר לסחור
בדברים האסורים מדרבנן.
וכך כתב בהלכות גדולות (סימן סט -

1. השאלה מתפרשת להרבה תחומים כלכליים, כגון: גידול ומסחר בדגים ר"פירות ים" שאינם כשרים, שותפות בבתי עסק המוכרים בשר שאינו כשר ועוד. ועי' בס' דרכי תשובה (נ"ד סי' קיז).
2. הביטוי (נ"ד סי' קיז) כתב: "ומפוש ר"ש: מי שנשתנה שאינו צייד וחכמים אוסרים למי שאינו צייד, והמוסקים לא הזכירו אלא צייד, משום דאין הלכה כדבי יהודה ויהודה הוא, ובירושלמי (פ"ז סוף ה"א) מפורש טעמו ודבנן זמן אין מלכות אונסת הכה מלכות אונסת, כלומר כדי ליקח מס מן הצייד. ונראה לי דאפילו במקום שאין לוקחין מס מן הצייד נמי שרי דלא ה"ל רבנן במילתיהו, ולפיכך לא חילקו הפוסקים בכך".

שאסור באכילה ומוחו ברמא אע"פ שהוא מותר בתנא אסור לעשות בו סחורה ולבין מלאכתו בדברים אחרים חוץ מן החלב שדרי נאמן בו יעשה לכל מלאכה, לפיכך אין מנישן סחורה לא בנבלת ולא בסרפת ולא בשפצים ולא ברמשים" (הלכה י"א) "הצייד שנודע לו חיה או עוף ודג טמאים וצידו, או שניצודו לו טמאים וסחוריהם מותר למכור אבל לא ימין מלאכתו למתאים ומותר לעשות סחורה בחלב שחלב עכרים ואין ישראל ורואה וגבנית העכו"ץ וכווצא בכו" (הלכה י"ב) "זה תכלל כל שאסור מן החורה אסור לעשות בו סחורה וכל שאסור מדבריהם מותר לעשות בו סחורה בין בספיקו בין בודא" ולא באר הרמב"ם מדוע סחורה אסורה אבל בנדון מכירה מותרת, אע"פ שההנהגה בין פחותה.

בין פחותה.
נראים ע"פ דברי המג"א (שביעית ג, ט: "נ"ל דאמ"ר דמדאורייתא אסור לעשות בהן סחורה מדכתיב יתן, אי נמי מדרשא דירושלמי אפי"ה מדכתיב נמי לכם לומר שלכם יתן, נשאר האיסור והיה מסור לתכנים לפשר לו באיזה דרך אסור ובאיזה דרך מותר" וכ"פ הט"ז בביתור האיסור.

ובמשנה ראשונה (שביעית ג, ט) כתב: "ואפשר דעת הר"ש והר"ב דכל ענין איסור סחורה מדבריהם הוא שמא יבוא לאוכלן ודשא דטמאים יהיו לכל אטמא בעלמא הוא קצת פוסקים סוברים כן כמ"ש ס"ו ר"ס ק"ו, אבל רוב הפוסקים סוברים דמדאורייתא הוא".

וכעין דבריו סיכם בשו"ת משפטי עוזיאל (כ"ח א השפלות סי' ט): "מהאמור ומדובר יוצא ברוב דאסור סחורה בדברים האסורים באכילה הוא מדאורייתא ולא מצונו לשום

חבל נחלתו

הלכות כסוי הדם): "ואסיר ליה לבר ישראל לחזון בראיה טמאה ומינס חובין לגוים, ואסיר ליה נמי לחזון דגים טמאים וחביתניה לגוים, אבל ודאי ששט בהמה שחורח ואישתכט טריפה, אי נמי וכן דגים שחורח ואיתרמי בבירה דג טמא שרי ליה לובני לגוים, דתנן (שביעית פ"ז) אין עושין סחורה בפירות שביעית..."

וכן בבבלי (פסחים ג' ע"א) בסוגיה הדנה שכל מקום שכתוב לא יאכל אחד איסור אכילה ואחד איסור תנאה: "זה"ר שריצין, דדחמא אסור (ויקרא יא) שקץ הוא לא יאכל, ורנן: צייד חיה ועופות ודגים, שנודעו להם מינן טמאין - מותרין למכור לנכריס - שאני רחם, דאמר קרא לכם - שלכם הוא - אי הכי, אפילו לכתולה נמין - שאני רחם דאמר קרא יתן - בהיותן יתן".

ב. חומר האיסור
גדר האיסור - איסור סחורה בדבר שאסור באכילה, בלא כניסה לפיסיו, מעורר שאלה מהו חומרו, איסור דאורייתא או איסור דרבנן.

כתב תוספות (פסחים שם ר"ה אמי קרא יהיו בהיותן יתן) - "ואית' א"כ סוסיס וחמורים והכי זבנת יו"ל דבמדי דאכילה מירי דוקא, וברושלמי דמסכת שביעית ספ"ח פרי': ודרי חמור וגמל ומשני למלאכתן ון גזיליס, ואית' דאמרי במדבר (כ"ה פ"ב ע"ב ויש) אסור לישראל לגדל חזירים ופיס ליה דמדאורייתא אסור יו"ל דנפאן מינה למינס באורח, אי נמי הא דאסור מדאורייתא היינו

3. בשו"ת הרשב"א (חלק א סימן שא) אינו מתמיך בחזיר יותר מאשר בשאר מינים טמאים, ונראה שלדעתו חומר האיסור בחזיר הוא רק משום אורח.

חבל נחלתו

ואף מכאן נלמד כי דברי האורחות חיים לא התקבלו כאן להלכה.
הראב"ה (תשובות וביאורי סוגיות סי' תתקמ"ו) מביא את תשובת אביו: "לפי שארתי יתידים ומחזיקים לקנות מיהודים אחרים שבא לידם טריפה ואח"כ מוכרים אותם לגוים והיודים וחוזרים וקונים טריפות אחרים מן היודים ומוכרים לגוים". ומסיק: "ומדעתו בסופא ציידו חיות ונפשות שנתנו להם מינין סמאים דמותר למכור. משמע דוקא נתנו אבל לחזור ולקנות ולמכור אסור. אבל אם יוכל הסוחר לסייע לבגל הטריפה למכור לגוי, מותר, ויטול שכר מרדו".
הראב"ה עצמו משיג על אביו: "ואני אליטע בו הלוי נראה לי דמותר. דפסקינן בגמ' ירושלמי (שם) הלכה כר' יהודה דשרי אם אין אמתתו תדיר בכך. והאם מפורש שפיר מה נחשב אמתתו בכך. ונתמנה דר' יהודה פירוש נתמנה לו לפי דרכו לקנות ולמכור, ואין אמתתו בכך".
ומסיק שכיון שהלכה כר' יהודה מותר למכור זה ליטול שכר בטלה כשיש לו מלאכה אחרת ומותר למכור בהבלעה. עוד מסיק הראב"ה שבע"כ לגוי או שאינם לצורך מלאכה אסור לגל ולמכור. "ומני ברספתא דשביעית פ"ה (ה"ה). ולא יהא מביא כלבים כופרים וחולדת הנפלים וחולתים וקופים ומכרן לגוי ולשכור עליהן. אבל המורייט וגביית בית אוניפי הפת והשמן שלחן מוחת למחורן ולשכור עליהן. וי"ל דהיינו טעמא. דאסור לגל כלבים קופים וחולדת חסנאין וכי' כדאיתא בפרק מרובה פ' ע"א. ומדברנן אסור לעשות בזה חסורה דלא למלאכתו עומד דחשו חכמים לתקלה [שנא] ישנא אוחס מפני ריוח שלו.

כדאמרינן בעטמא שטא יגדל מתן ענדיה בתמורה (וי' ע"א ושי"ט). וכן חשו לתקלה בריש מעשר בהמה (בכורות ג' ע"א) ובסוף פ"ק דפסחים פ' ע"ב וביבא (ס' ע"א) ובבבא קמא (ס' ע"ב). אבל מורייט וכי' אסורן מדרבנן והלכך שריא. והיינו טעמא נמי דאסור לעשות חסורה בבכורות וכן בגביעות וטריפות דהיינו ליהא קרא וטמאית יהי' כמו בשקצים כדפרי לע"ה".
ומביא ראיה מפירוש הריב"ם" למשנה בשביעית: "לא בבכורות משום דאית ליה תקלה וכלל זה אמור חכמים כל דבר שאסור מן החמורה אסור לעשות בו חסורה. פירוש בקביעות. וזה לשון משמע מדבריו דאין אסור אלא אי"צ אומנתו בכך. ופירוש לה אליבא דהלכותא אנ"פ שלא פירש ר"ב דבר זה על דבר ר' יהודה מכל מקום לפי דרכו פירש כן ארישא דרישא ולא אפוזנא דר' יהודה ורובנן".
אונסת חסור לסחור בכך.
עוד מביא הראב"ה: "וקורבן ר' אליעזר ב"ר יוסף הביא לי ראייה להדחתא מפרק כל הבשר (ק' ע"א) דאמרינן כי אחא רב דימי אמר מיט ראשונים האכילו בשן חזיר וכו'. ורבין קאמר האכילו בשן נבילה. ומפורש במדרש תנחומא פ' בלק סי' טו שריה מוכר בשן נבילה לגוים, ולישראל בשן שחוסה והיה סבור ישראל החומר שרגוי היה האורח מפני שלא נשל נשל ידיו והאכילו בשן חזיר או נבילה לרבי. ולא מסתבר לאוקמי במתנתו כגון גר ותי שירשו אברהם גוי או נתמנה לו על ידי צידה כשריה צד צבי. כיון דמיידי לה לא דחיקינן ומקמינן לה. כיון דמיידי לה תלמודא. מהדיא עובדא וכ"ש מראיות דלעיל שחבאית מהם לחיות ומכירה זו היתה

סימן כד — גידול מסחרי של בעלי חיים טמאים

ברית שרונה לו גם אומנות אחרת או בעיניים אחרים שפירשתי לעיל ולא להכריע את אבא מרי באחי אך הלכה אני דורש אני הנור".
בסיים דבריו הוא מביא דברי תלמידיו ר' שמחה מייסדי שחלק עליו וסבר שאסור. וכל דעת ר' יוסי היא דוקא בפירות שביעית אבל לא בסחורה בזבדים האסורים: "...הנא בסחורה דברים האסורים אין אונס מלכות [לא] קיימא לו כחורה (=ד' יהודה) אלא לעולם אסור כרבנן".
הבי"ה הביא (וי"ט סי' קי"ח) תשובה זו בקצרה ומעיר עליה: "כתב המורכבי בריש פרק כל שנה (סי' תקמ"ח) שרבינו יחיאל פסק שאסור לעשות חסורה בדבר האסור באכילה ובדבר שטא וריא מדרתו פ"ד דשביעית (פ"י) צדי חיה ועופות שנתמנה להם מינים סמאים מותרים למוכרם, ודוקא נתמנה אבל לא נתמנה אסור וכן מוכר בירושלמי דשביעית אמר הראב"ה כתב דמותר לעשות חסורה בדבר שטא והביא ראיה מפרק כל הבשר (ק' ע"א) מיט ראשונים האכילו בשן חזיר ואכסנאי יהודי והא דתנן ע"כ דבריו רבינו יחיאל עיקר וכן דעת הפוסקים והריא דהאכילו את החזיר אינה ראיה דאכא למימר ישראל רשע היה ונוד דאיתא במדרש (בה' בלק פ"ט) כ' אות (כא) דבינו השמד היה ובפרהסיא הו' מחזיקים עצמם לגוים". ונראה שהמורכבי מביא בקיצור את תשובת הראב"ה ומסקנתו כאוסרים".
כדבריו רבינו יואל הלוי (אבי הראב"ה) ורבינו שמחה מוסיף, וכפסקית הבי"ה כתב התשב"ץ.
בש"ת תשב"ץ (ח"ג סי' רצ"ב) כתב: "נתנן שאמרו זה לשון בגאן הס שחוסים בקר וצאן ויצאו טריפות אם מותר לעשות מהם עם החלב שלום הבשל בשמן מליח וחלב שקורין ישמעאל אל בלי"ע".
קנאן האם מותר לעשות מהם תבשילים וחינו, אם באו לידיו טריפות או שהוא מותר עם החלב שלום הבשל בשמן מליח וחלב שקורין ישמעאל אל בלי"ע".
והוא עונה: "תשובה הטריפה מותרת והיא בתנאה". וכן חלב מותר והיא בתנאה והיא מפורש והיא חלב נבזה וחלב טריפה יעשה חזא אם נודמע לו לאדם טריפות שריא מותר למכור, אבל שיקנה טריפות יעשה בהם חסורה אסור וכדעת במס' שביעית פ"י מ"ד ציידו חיה ועופות ודגים שגזמנו להם מינים סמאים מותר למכרם ומכרם במרוא בפ' כל שנה (פ"י ע"א) דדוקא אם נודמע להם אבל לכתחלה לא. והעולה מהו הוא שלא הערין הכותב אלא אם נודמע לו בדיעבד אבל לכתחלה לצור אותם ולמכור אסור. והיה למי ששחט בהמנו ויצאה טריפה שחטו למכרה מיד לעכ"ס וכן מוכחה הלכה דמכירתו בפ' ניד תנשא (צ"ח) שרי מוכרין טריפות לבני חזלא העכ"ס אבל לקנות טריפה לעשות חסורה אסור וכן החזירי אי' בכאן שהיו קצת קונים טריפות משכניהם ומכרים אותם לעכ"ס והחזירים מהו ושמינו לקולי. והרמב"ם ז"ל (פ"ח מהמ"א ה"ח) כתב שמוחו לעשות חסורה בחלב וכן מורגין לקנות גרות של חלב לעשות בהם חסורה והוכיח זה מהמקור שאמר וחלב נבזה וחלב

4. אולי צריך לתקן במורכבי מרבינו יחיאל לרבנו יואל (אבי הראב"ה).

השחטה כיון שאין האסור ברז לפינו
נעשה צדיה שהחזמה לפניו.²
לאכילה
הירושלמי שרובא לילי הקשה והסיק:
"וחי' חזרו? למלאכה הוא גדל דהרי גמז?
למלאכה הוא גדל? ומתבאר שמין אשר
מגלים אותו רק עבור מלאכה ואין
מגלים אותו לאכילה מותר לישראל לגדלו
ולסחור בו. ואע"פ שבע"ח אלה נאכלים
לנכרים, כיון שאצל ישראל אינם נאכלים
מותר לגדלם ולסחור בהם.
הגמרא בבבא קמא (פ ע"א) הביאה
ברייתא (מהחפמה ב"ק ס"א): "כשם שאמור
אין מגדלין בהמה דקה כן אמור אין מגדלין
זוה דקה. ר' ישמעאל אמר: מגדלין כלבים
כספרין, וחזקתם, וקופין, וחלודות מנאים.
מפני שנעשיים לקוח את הבית", ומכאן, לפי
ה"ק, יש ללמוד על איסור גידול בע"ח
טמאים, אולם נראה שלאסור שם ישנו
סעם מיוחד כיון בהמה דקה משום שדושים
בשדות אחרים וזיה דקה משום היזק
אחרים, אבל ע"פ להרויח בהם ושומרים
שלא יזיקו לא למדנו מכאן. ועיי' ש"ת
עסרת פז (ח"א כרך ב י"ד סי' ה).
מדברי תוס' בפסחים (הבא לעיל) עולה
שגידול מינים טמאים הותר כשאין המין
האסור משמש לאכילה, ובע"ח טמאים
המשמשים לאכילה אפילו למכרם לנכרי
שיאכל אסור, אבל גידולם ומכירתם לשם
שימוש בשומנם או בעורם מותר. ולגבי
זוהי אף דברים אלו נאסרו.
אבל הרשב"א (ח"א סי' רנב) לאחר שמביא
את יסודות ההיתר כתב: "עד ראיתי במה
שכתבת דבר שאינו נראה לי; ואף כי אמרת
שנמצאת כן בחפשות בפרק מרובה, והוא

שכתבת: שאם אינו מותר בדברים להעמידו
ולמכרו לצורך אכילה, אלא כדי לתקן בהם
סודות, ותיצא בהם הרי אלו מותרין בסודות
כו: ודאיה מפורשת, מזה שדפיצו בירושלמי:
בזמור וגמל, דלמלאכה הן עומדין. וה
נראה לי כשנשטם, שכל שהוא מן הדברים
שמגדל אותם אדם לאכילה, כחזיר ושאר
המניין האסורין בההמה ובעוף, שדרך בני
אדם לגדלם כדי לאוכלן, ושאינו רובן עומדין
להשתמשן. אסור לעשות בהן סחורה, גויה
שמה יבוא לאכיל מהם, כיון דמינן לאכילה
הוא עומד: יצא חמור וגמל, שאין אדם
מגדלן רובן לאכלן, אלא למלאכתו. ותדע
שאם אין אהה אמור כן, צדי זוה עופות
ודגים, למה לא יצור מהן למחלה לעשות
מהן סחורה ולמכור לעבד? שלא לאכילה
אלא שאין הדבר תלוי אלא במה שאין של
דרך של בני אדם, ואפילו תכנס, לגדל
רובן לאכילה, אלא למלאכה כחמור וגמל.
אבל המתקדלין בדרך לאכילה, לא ותמה אי
אם הניחו התוספות בענין זה שאמרת, אלא
אולי כנענין שנפטר לאכילה, ושאינו (אצ"ל:
ושאינו ראוי, אפילו לעבד". אלא לעבד בן
ועורות, דכל שנפטר כל כך, אין לחוש ולגזור
משום אכילה; ואם אולי אמור, אפשר שכך
אמור".
היינו הרשב"א חלק על תוס' וסובר
שבע"ח שבני אדם (אפילו נכרים) מגדלים
אותו לאכילה אסור לגדלו אפילו שלא ע"מ
לאוכלו או להאכילו לנכרים, ורק אם אינו
ראוי כלל לאכילה, בהם לא גזר משום
אכילה.
וכ"כ במשפטי ערויאל (מין א השמות סי'
ה): "פסק מין ז"ל כל דבר שאסור מן החרוה
אם הוא דבר המיוחד למאכל אסור לעשות
בו סחורה (י"ד סי' ק"י סעיף א), משמע שאם

סריפה יעשה לכל מלאכה ובפי כל שעה לא
נתפרש כן יפה שיהא בו היתר יתנו משאר
איסורין ויחוצא לנו מזה הוא כי השחוט
בחיותו יצאה שריפה שיכול למכרה לעבד?
מיד ואם לא יצא קונים מיד שימלח אותה
עד שימצא קונים מותר אבל אם מצא קונים
ומחלה להרויח אסור שוו היא סחורה
למחלה שאסרה תורה, וכן שנינו במס'
שבועות פ"א אין עושין סחורה בפירות
שבועיות. ובאמת מכוער הדבר שימשה אדם
סריפה בביתו ומן מרובה כדי להרויח אפי'
לא מצא קונה למרפ' שומר נפשו ירחיק אפי'
הדבר פשוט שאם מצא קונה אפי' בזה
הרבה שיהא עובר על דברי תורה אם אינו
מוכרה מיד.
וכן בש"ת הרמ"ע מפאנו (סימן כט):
"ומאי דחויא לו בפירושה דמתניתין הוא
דרישא דברי הכל הוא ואין בה מחלוקת
שסותר לכל אדם לתעשות צייד בלי אונס
החלמות לצוד במכירתו מה שיזדמן לו
האסור והאסור, ואפי' נחמנו לו מינים טמאים
בלבד מותר למכר בן מן ההפקד שאין לו
מציל לעצמו גדול מזה, ובלבד שימכור אותם
לאוכליהם בריאות לפי מקומם ושעתם ולא
ישום אצלו לפסחם ולהשתכר בהם, הא למה
זה דומה למי שנפלו לו כלבים וחזירים
בירושלם דאמר מר בפרק מרובה פ' ע"א אין
מחייבין אותו למכור מיד אלא מוכר על יד
על יד, עד כאן, ולא אסור תכמים אלא לכיון
מלאכתו לשמאם דאסור למחלה
מדבריהם...
ומדאיפסקא הלכתא בגמרא דידן בפי' זה
בזר כרבי יהודה, סבר הרמב"ם בילדותו
דבמתניתין מיי' דמיני טמאים הלכתא כרית.
כמו שכתב בפי' המוסר, אבל בזמננו פסק
בהלכות מאכלות אסורות ולא כרבי יהודה

דיחיד ודבים הלכה כרבים. לפיכך בדרך
מקור וממכר אפי' בחזנות ואקרא בעלמא
אסור לקנות מהם, אלא שאם עבר לקנות לא
קנסה דבן שיהא אסורין אסור תנא".
וכן בכנה"ג (הגהות ופיו אות ה) כתב שאם
נזמנה לו סריפה ורוצה למוליה ע"מ
להשתכר בה במכירתה לנכרי אסור.
אף הראשון בה הציון לה"ג בצמ"ח ערויאל
(ש"ת משפטי ערויאל ח"א השמות סי' ה) וכן
בכך ומיקל בתנאים מסויימים לקנות
סריפות ע"מ לספק לנכרים. וז"ל:
"אולם מה שדחתיו בציון לדעת מן הרב"
אין צ' נחמנו דהמלכות אונסת וכמ"ס
בירושלמי, אלא משום דאמנותו בכך ולפיכך
הוחזרו לו כשנזמנו לפניו כדי שלא להפסידו
מאמנותו שיהא מקור פדנותו. ולפי"ן יש
מקום לדון דקצב ישראל שאומנותו בכך
להספיק בשור כשר ונ"ס או כזו דיון דיון
חברו בשור כשר ונ"ס או כזו דיון דיון
שישראל קונה כל המינים כשירות וסופות
נעשה כנודתו לו ומותר לעשות סחורה בהם
במכירתו כשר ונ"ס יחד. אולם הרמ"ע
בהשבויו העלה דכל שהוא בדרך מקח
אסור לסחור, והי' מסתברא שדוקא בצייד
החזיר משום דלאו בידו הוא ואחרי שיצורו
לפניו לא הפסידוהו רבן להשליכם לאיבוד.
אבל בקונה דברים אסורים עם דברים
המותרים בידו שלא לקנותם וא"כ כשקונה
אותם נעשה מכין את מסחורו גם לדברים
אסורים ואסור. והוא הי' בגזון דיון אסור
ישראל לסחור בבני מינים אסורות אפילו אם
קונה אותם בכלל הכשרות.
ואולם יש לצדד בהנראה ולומר שלא נאסר
לקנות דבר אסור בכלל הכשר כדי לעשות בו
סחורה אלא אם קונה דבר האסור שיהא
בעין. אבל הקונה כל בני מינים מבהמות אסור

חבל נחלתו

איתו מיוחד למאכל אנפי שראוי לאכילה אין בו משום איסור סחורה בדבר האסור. וכן כתבו החת"ם הא' דאסור מדאורייתא היינו לחשובר ולמכור לכרי לאכל אבל להשכר בשומנו או בעונו לא.

למאורה משמעת מדברי מ"ן דכל דבר שאינו מיוחד לאכילה מותר למכור אפילו לאכילה דלא אסורה חורה אלא דבר המיוחד לאכילה. אבל מדברי ירושלמי ד"ל מוכח שלא התירו לסחור בדבר האסור אלא בחסור וגמל שחלל אכילתו הוא גדל. אבל כל שמוכר אחר לאכילה אסור אפילו אם איתו מיוחד לאכילה והרשב"א כתב שגם אם איתו מוכר לאכילה אם הדברים שנושה בהם סחורה הוא מכלל דברים שרוב תשמישם לאכילה אסור. ולפי"ז מ"ש מ"ן דאם הוא דבר המיוחד למאכל אדם הוא להצניא דבר שרוב תשמישם הוא שלא למאכל אדם ושמוכר שלא לאכילה כגון חסור וגמל. אבל דבר שראוי נעשו למאכל אדם אפילו אם מוכר שלא לאכילה אסור. ביום מסתברא לומר שאם נפסד מאכילה נעשה כדבר שאינו מיוחד למאכל אדם ומותר לסחור בו (עיין ב"י בשם הרשב"א ושי"ר סי' קי"ז סי"ק א').

"הדן לדינא: במעט שקונה ישראל לשם תענוגות נקניקים הואיל ובשעה שהוא קונה אותו אינו בטין ולא ידוע כמות הסריפות ומציאותם. וזוהי הוצאתו עצמו אינו מיוחד לאכילה אלא רוב תשמישם הוא לתענוגות מותרים או כיס נקניקים, וזוהי והרד"י הסחור בהם מיוחדים שלא לשם אכילה וגבר כתבו מ"ש מ"ן בשם הגמ"ץ דביחודו שלא לצורך אכילה מותר.

והרא"ל והתני"ס אלה אינם ראויים לנקניקים אלא אחרי יבוש וגרידה עד שיעשו כעץ יבש שאין בו כל לחותות ולא טעם והוא נפסד להלכות".

מאכילה מכל שטעמים אלה נראה לי שסחור לישראל לסחור במעט טרפות אחרי שהתבטלו לתענוגות נקניקים. דלא אסורה חורה סחורה אלא בדבר המיוחד לאכילתו או שמוכר לשם מאכל ולא בדבר שאינו למאכל ושמוכר שלא לשם מאכל. וכן הר"ר הח"מ" (ה' מ"א שם) לעשות סחורה בחומים (שילד גוף האדם שיבש משום) משום דאינה ראיה לאכילה וליקף לה ממ"ש הרמב"ם אבל אוכל אסור אחר שחסידי והבאיש ובשל מאכל אדם ה"ז זה פסור (שם מ"ד ה' א').

והוא הדין בדרך דין מעט הנעשים לנקניקים שמבטלים אותם לגמרי עד שנעשים כעור יבש שאינם ראויים למאכל אדם לגמרי אפילו שיש מי שאוכל אותם נ"י הבשר שבוטח מעל מקום והוא חסר עצמים אינם ראויים לאכילה ונמכרים שלא לאכילה מותר לסחור בהם".

סיבה אחת³ לקחת משכון או קניה לצורך מתנה או ראשונים ואחרונים דנו בשינושים שהנאותם בצידי ושאלת איסורם.

הרא"ש במס' שביעית (פ"ג מה' פריש: "מותרין למכור דלא אסורה חורה אלא לקנות לקיטן לעשות בהם סחורה"...

בתרומות הדשן (ח"א שו"ת, סימן ר) כתב: "ד"ל דוקא סחורה אסורה אקרא משום דהאסור בא בקניין לרשותו של ישראל, אבל במשכון דק"ל ישראל מוכר לא קני משכון אלא למימור דלא אסור. אמנם בראיה במימון משמע דאסור, דכתב שאם גבר ישראל בחובו דברים האסורים מותרים למכור משום דדמו צריך שגזמן לו, משמע דוקא הכא דגבה כבר ושויה צריך לגבות כדי להציל מידם, אבל למחילה אסור להלוות".

סימן כד – גידול מסחרי של בעלי חיים טמאים

מתבאר כי הלואה גבולית משכון של מינים האסורים בסחורה אסורה לכתחילה. וכן כתב הג"ז (י"ד סי' קסז): "כתב בארזות חיים (הלכות איסורי מאכלות אות מה' ואסור) ערפות טמאים מותר לגדלם כגון ערפות העורבית ובלבד שלא יגדל אותם להשתכר אבל ליקח אותם כחוב אסורין ואם הוא נמצא מידו מותר עכ"ל. והרשב"א בתשובה (י"ג סימן יב) כתב שחם מותר ליקח חזיר בחובו מפני שהוא כמציל מידם. ומ"ש ובלבד שלא יגדל אותם להשתכר אינו נראה דמאי שנא מגמל וחסור דמשום דלמחילה אסור קיימו שרי בירושלמי ומשמע דאפילו להשתכר כיון דלא מפליג בוה"ב [בדף הבית] וכתוב בתרומות הדשן סימן ר' משמע בהדיא מדברי מהר"ם דחלב מותר לעשות בו סחורה אפילו אם נומד לאכילה".

לגבי קניה לצורך נתינה לכרי כתב הג"ז (י"ד סי' קסז): "מדברי גררות מייטון בפ"ו מהלכות מאכלות אסורות (אות ה) נראה שכל דבר שאסור דבר חיה בשם שאסור לעשות בו סחורה כן אסור לקנותו כדי ליתנו לגוי ונראה לי שהטעם משום דמתנה כמו מכר היא (כ"ס סי' דא' לא דקול הנאה מיתה לא היה יחוב ליה מיד".

מהר"ם די בוטון (סי' ה) שאסור לקנות ובכנה"ג (מגות השו"ת אות ו) כתב בשם מהר"ם די בוטון (סי' ה) שאסור לקנות

טריפות ע"מ להאכל לפועלו נכרים. ואם נדמה לו צורך למכרה בדמים שקנאה. וכן פסקו השו"ע והרמ"א (שו"ע י"ד סי' קז א'): "אפילו לקנותו להאכל לפועלו עובדי כוכבים אסור (כ' משמע מבי' מהגות מייטון מ"ח דמאכלות אסורות), חזק מן החלב, שרבי נאמר בה: יעשה לכל מלאכה (ויקרא י' כד). ואם נדמהו לצורך חיה ונשף ודגים טמאים. (וכן מי שזוהמה לו בכלל וסריפה בבית) (שו"ת) מותר למכרה ובלבד שלא יתכין לכן. הגר"י וצ"ח למכרה מיד, ולא יתכן עד שיהא שמינה אצלו (כ"י בשם א"ח). וכן מותר לגבות דברים טמאים, בחובו, מן העובדי כוכבים, דהיינו נמצא מידם (רשב"א בחשובה)... וכל דבר שאין איסורו אלא מדבריהם, מותר לעשות בו סחורה".

מסקנה

גידול יענים לשם מסחר בבשרן נוצרותיהם וביציהם נראה שאסור. ואע"פ שניתן לומר שנוצות וביציהם לגוי, הם עיקר ומסרת הגידול, והבשר הוא כעין דוחו צדדי ונחשב כנדמן, ויהיה מותר ליתנות ממכירת הבשר, כיון שהבשר הוא חלק מנוף הגידול, והיינו הוא צדדי בכמותו ובאיסורו, ע"כ אין זה נחשב כנדמן וע"כ אין לגדלם ולסחור בהם.

ואתא שינרא

אין חשש איסור בגידול חיות מחמד שאינן מהורות ■ פעמים שגידול חיות מחמד מועיל לבריאות ■ האם מותר לגדל כלב מפחיד? ■ בעיית ריבוי החתולים בערים והאם מותר לסרסם ■ איסור סירוס בעלי חיים, וההבדל בין זכר לנקבה ■ מתי מותר לסרס על ידי גוי ■ הדרך המומלצת לדילול אוכלוסיית החתולים: הורמונים למניעת הריון ■ מותר לסרס נקבות בעלי חיים על ידי וטרינר גוי, או לקשור חצוצרות על ידי יהודי

האם ראוי לגדל חיות מחמד

שאלה: האם ראוי לאדם לגדל חיות מחמד בביתו? ובפרט שרוב חיות המחמד, כגון כלב, חתול, תוכי, הם מהמינים הטמאים (שאינם כשרים לאכילה)?

תשובה: אף שאסור חכמים על יהודי לסחור בחיות טמאות, שמא מתוך שיתוף מצויות בידו יבוא לאכול מבשרן - זהו דווקא במיני חיות שהגויים רגילים לאכול מבשרן. אבל לגבי חיות שמגדלים לשעשוע וחביבות, ברור שאין מקום לחשש זה, ולכן מותר לגדלן (ב"י יו"ד ק"ו). וכן כתב החיד"א (ברכ"י שם ב), שעל פי זה נהגו לגדל חתולים. ויש לציין, שאין לאדם לגדל חיות כשאין הוא בטוח שיוכל להאכילם כראוי (ע' ירושלמי כתובות ד, ח).

ואמנם היו שרצו לומר שמפני שהיות אלו נקראות טמאות, אין ראוי להכניס אותן לבית אף שאין בדבר איסור. אך האמת, שדבר זה לא נזכר בספרי הפוסקים, ודי לנו כמה שאסרה התורה, ואין לנו להוסיף עוד איסורים. ומה שהיות אלו נקראות טמאות, הדבר קשור לכך שהן אסורות באכילה, ועל פי התורה מי שאוכל אותן מטמא את עצמו. אבל אין זה אומר שמידותיהן פגומות, ושהמגדל אותן עלול להיפגע מעט בנפשו. ולהפך, לכל היה מירה טובה ומיוחדת משלה. וכמה מקומות שיבחו חז"ל כמה מפני החיות הטמאות. למשל שיבחו את נאמנתו של הכלב ואת צניעותו של החתול. ועל כן כל אדם רשאי להחליט בעצמו אם טוב לו לגדל חיות מחמד.

התועלת שנגידול בעלי חיים

כראי לציין שנבדק ונמצא כי אחוז התמותה בקרב חולי לב שהחלו לגדל כלב בביתם היה נמוך באופן משמעותי מחולי הלב שלא היה בביתם כלב. על פי זה המליצו רופאים לחולי לב לאמץ כלב בביתם. כפי הנראה הטיפול בכלב מרגיע ומשמח אותם, ומשפיע לטובה על מצבם הבריאותי. אמנם ברור שישנן עוד דרכים לסייע להרגעת החולי, שהחשובה והמועילה שבהם היא מציאת משמעות וחוכן לחייו. יש לציין כי ברור כלל אנשים בודדים וקוקים יותר לחיות מחמד, כדי לבטא כלפיהם חמלה ודאגה. ואילו הורים למשפחות ברוכות ילדים, בדרך כלל אינם מוצאים זמן לטפל בבעל חיים, וגם אין להם צורך בכך, מפני שהיהם עמוסים בחובות בין-אישיות.

הכלב רע

אבל כלב רע, היינו כלב שעלול להפחיד בני אדם או ילדים, אסור לגדל, מפני שהוא גורם צער לבני אדם שעוברים לידו. ורק אם הוא קשור בשלשלאות של ברזל מותר לגדלו, שכן באופן זה לא יפחדו ממנו בני אדם. ורק במקומות הסמוכים לגבול מותר לשחרר כלבים כאלה בליזה כדי שישמרו על היישוב (שו"ע ח"מ חט, ג). וכלבים נחמדים, שאינם מפחידים כלל, אין צורך לקשור.

האם מותר לגדל חתולים ובעלי חיים אחרים

שאלה: האם מותר לתת לגורים שבאוקיינוס תולעים חיים למאכל? תשובה: אין בזה איסור. שכן איסור צער בעלי חיים הוא דווקא כש מצערם אותם ללא צורך. אבל כאשר הדבר נעשה לצורך האכלת הדגים שלו, אין בזה איסור.

האם מותר לסרס חתולים ובעלי חיים אחרים

שאלה: בתקופה האחרונה התעוררו אנשים רחמנים לצערם של החתולים הרחוב, שבאין להם אויב שידלל את אוכלוסייתם - התרבו מאוד בערים הגדולות, והמון שונדק לפחים כבר אינו מספיק להם. יכן הם מתחבכים כחשיש וחולים, ומייללים ברחובות מרוב רעב, ואף חודרים לבתים כדי להשיג מוון. הצעתם של ארגוני צער בעלי החיים היתה לסרס כשמונים אחוז מחתולי הרחוב הזכרים, ועל ידי כך לגרום בטווח של שנה שנתים לצמצום ניכר של מספר חתולי הרחוב.

הדרך שהוצעה היא לתפוס חתולים זכרים מן הרחוב, לסרסם על ידי כריתת צינור הזרע שלהם, ולאחר מכן לחתוך מעט מאוזנם ולשחררם לרחוב. סימון האוזן נעשה כדי שלא יצטרכו לצודם פעמיים. וכך במשך כמה חודשים לסרס כשמונים אחוז מן הזכרים. וכיוון שרובם הגדול של החתולים הזכרים יהיו עקרים, לא יוכלו להפריח את הנקבות, וכך אוכלוסיית החתולים תחמטט. היתה ערייה גדולה שאף החלה לבצע תוכנית זו.

שאלה זו נוגעת גם לאנשים פרטיים שהפציעו לגדל כלב או חתול, ורוצים לסרסם כדי שלא יעברו נקבות משוטטות. ופעמים שהוטרנר ממליץ לסרס כדי למנוע מחלות או התנהגות פרועה בתקופות מסוימות בשנה.

השאלה עולה לגבי זכרים ונקבות, מפני שאיברי ההולדה שלהם חיצוניים וקל יחסית לסרס אותם. אבל אם ירצו לסרס נקבות יצטרכו לבצע ניתוח פנימי מסובך יותר וממילא גם יקר. ונשאלת השאלה, האם מותר לפי ההלכה לסרס חתולים וכלבים?

איסור תורה לסרס בעלי חיים זכרים

תשובה: נגמרת הבריאה להוסיף חיים בעולם, וכן נאמר לאחר בריאת החיות והעופות (בראשית א, כב): "ויברך אותם אלקים לאמר מור פרו רבו". כהמשך לזה אסרה התורה כל פעולת סירוס. היינו שלא נפגע באתר מאיברי ההולדה של אדם או בהמה, חיה ועוף. וכל המסרס אחד מהם, עובר על איסור תורה (ויקרא כב, כד; שו"ע א"ע ה, יא).

גם מגוי אסור לבקש שיבצע את הסירוס

שאלה: האם אפשר לבקש מוטרנר גוי שיבצע את הסירוס עבורנו? תשובה: גם זה אסור. אמנם לדעת רוב הראשונים, אם הגויים עצמם ירצו לסרס את החתולים אין להם בזה איסור, כי מה שנאמר בתורה על כל הבריות "פרו ורבו" הוא ברבה ולא ציווי "רצו", נמוק"י, ב"י אה"ע ה, והגר"א שם). אך מכל מקום יהיה צורך לבקש זאת מגוי, מפני שכל דבר שאסור לנו מהתורה, אסור לנו לבקש מגוי שיעשה אותו עבורנו (שו"ע א"ע ה, יד, ע"י רמ"א). בנוסף לכך, לדיעת מקצת מהראשונים (שאלתות וסמ"ג) גם על בני נח עצמם נאסר הסירוס. ולפי דעתם מן התורה אסור לנו לבקש מגוי לסרס עבורנו חתולים, שכן נצטוונו שלא להכשיל אדם בעבירה.

האם מותר לסרס נקבה

שאלה: אחר שנמנעה הדלת על אפשרות סירוס הזכרים, נשאלת השאלה האם מותר לסרס נקבות על ידי ניתוח לכריתת שחלותיה או רחמה?

תשובה: מוסכם על רוב ככל הפוסקים שגם נקבות אסור לסרס, אלא שנחלקו בשאלה, מהי תוצאת הסירוס. לדעת הגר"א, אף שמוסכם שעונש המלקות שהטילה התורה על מסרס זכר אינו מוטל על מסרס נקבה, מכל מקום ישנו איסור מהתורה לסרס נקבה. ולדעת רוב הפוסקים, איסור סירוס נקבה הוא מדברי חכמים, שאחר שהתורה אסרה את הסירוס הרגיל שמתבצע בזכרים, המשיכו חכמים את מגמת התורה ואסרו גם את סירוס הנקבה (רמב"ם, רשב"א, וכן משמע מהרמב"ם). ואמנם לדעת הט"ו (אה"ע ה, ו), האיסור לסרס בעלי חיים נקבות הוא רק משום צער בעל חיים, וממילא אם ירדמו את הנקבה בעת ניתוח הסירוס לא יהיה בכך איסור. אבל רוב ככל הפוסקים חלקו עליו, ולכן למעשה אין היתר לסרס נקבה.

האם עדיף שימונות?

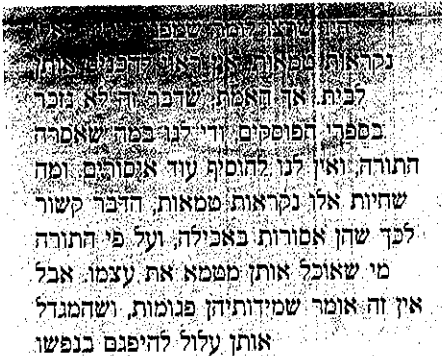
שאלה: אם לא נוכל לסרס את הכלבה שלנו, נצטרך לזרוק את הגור? ר"מ שתמליט באיזה שדה, ושם מן הסתם ימותו מרעב. תשובה: ההלכה עדיף להרוג בעל חיים מאשר לסרסו. לאיסור סירוס

רוס אין שום היתר, ואילו להורגם, כשיש בכך צורך מותר. ולעיתים אף עדיף להורגם, כגון כאשר בעל חיים חולה וסובל, מצד המצווה למנוע מבעלי חיים צער, עדיף להורגו (עיין פניני הלכה ליקוטם ח"ג ה, יג).

הפתרון המומלץ - גלולות

שאלה: האם ישנו איזה פתרון למניעת התרבותם של בעלי חיים? תשובה: הפתרון הטוב ביותר על פי ההלכה הוא להשתמש בגלולות למניעת הריון. ברומה לגלולות המיועדות לנשים, יש כיום תור-פה שכוון גם עבור בעלי חיים. לקראת עונת הייחום מכניסים אותה לתוך אוכל שהן אוהבות, ועל ידי כך מונעים מהן הריון. צריכים להיזהר על פעולה זו כל מספר חודשים, ואין בזה שום איסור.

אמנם חלק מהוטרנרים לא אוהבים את השימוש בגלולות הללו, מפני שלדעתם הן עלולות לגרום לנקבות למחלת סרטן. אלא שאם רוב הנשים משתמשות בגלולות למניעת הריון ואינן חוששות לסיכון זה, על אחת כמה וכמה שאפשר להשתמש בהן עבור בעלי חיים. ויתכן שעדיין לא מצאו את המינון האופטימלי, כך שבאמת הסיכון לסרטן אצל בעלי חיים גדול יחסית, אבל כמובן אין זה מצדיק לעבור על איסור תורה. בנוסף לכך, אם הורשה לגלולות הללו מגבר, מן הסתם יימצא המינון המתאים לכך. כמו כן יש סיכוי שתוצר גלולה שתועיל לזכרים.

ווגם הדרך להתמודד עם ריבוי החתולים בערים: לפזר ברחובות כל כמה חודשים גלולות למניעת הריון ולהכניע בתוך מוון טעים לחתולים, וגלולות אלו ימנעו את הביצור והייחום של החתולים, ועל ידי כך אוכלוסיית החתולים תצטמצם ללא איסור סירוס.

ידידי חיות? לסירוס נקבה בניתוח

ישנן עוד שתי דרכים אפשריות, שמכחינה הלכתית פחות מומלצות וגם ביצוען יקר יותר: ביצוע של ניתוח מורכב על ידי וטרינר יהודי, או ניתוח פשוט יותר על ידי גוי. על ידי וטרינר יהודי אפשר לבצע ניתוח של קשירת החצוצרות של החתולה או הכלבה. וכיוון שאם ירצו יוכלו אה"כ לבצע ניתוח נוסף (מורכב מאוד) של פתיחת החצוצרות, הרי שלא סירסו אותה לגמרי. עצה נוספת, לבקש מוטרנר גוי להוציא את הרחם של החתולה או הכלבה. שהואיל רוב הפוסקים איסור סירוס נקבת בעלי חיים מדברי חכמים בלבד, אין סירוס הנקבה אסור על גוי, וגם אין איסור לרוב הפוסקים לבקש מגוי לעשות זאת עבורנו ינעוין בפניני הלכה ליקוטם ח"ג ט, טז) ■

המרכז להוראת
המשפט העברי ולימוד
מכללת "שערי משפט"

מדינת ישראל
משרד המשפטים
המחלקה למשפט עברי

דעת
מרכז לימודי
יהדות ורוח

גידול כלבים והיבטיו המשפטיים

"ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו"

אלישי בן יצחק

פרשת בא, תשס"ה, גיליון מס' 192

עורכים: אביעד הכהן, מיכאל ויגודה
עריכה לשונית: יחיאל קארה

פתח דבר

במסורת ישראל נתקבעה אמונה עממית, ולפיה "יהודים חוששים מכלבים". במהלך הדורות אף נוצרו אמונות עממיות ובדיחות הרבה בעניין זה. מאורעות שונים, כגון נדודים, שלא אפשרו ליהודים לגדל חיות מחמד דרך קבע ולהבדיל השימוש בכלבים כדי להתעלל ביהודים, כגון בתקופת השואה, הגבירו תדמית זו. גם דברי חכמינו זיכרונם לברכה, שאסרו על האדם "לגדל כלב רע בתוך ביתו", שנדון בו בהמשך דברינו, תרמו לסלידתם של יהודים רבים מפני גידול כלבים.

קרוב לוודאי שגם מקומו החשוב של הכלב בפולחן המצרי ובפולחני אומות אחרות תרם את תרומתו לרתיעתם של בני ישראל ממנו. באחד האיסורים שבתורה נזכר עניין השימוש בכלבים בפולחן, "לא תביא אתנן זונה ומחיר כלב בית ה' אלהיך לכל נדר", וטעמו של דבר "כי תועבת ה' אלהיך גם שניהם" (דברים כג, יט).

בחוקי המזרח הקדום, נודע לכלב תפקיד חשוב ביותר במשק הכלכלי. כך, למשל, נקבעו בחוק החתי קנסות גבוהים על הריגת כלב: על הריגת כלב בית, קנס של שקל כסף; ואילו על הריגת כלב רועים, 20 שקל כסף. להבטחת תשלום הקנס, עוקלו ביתו ואחוזתו של ההורג.¹

הכלב במקרא

מקורות המשפט העברי מזכירים כלבים במגוון הקשרים המלמדים על מקומו של הכלב בחברה הקדומה. כבר מן המקרא ניתן ללמוד על שכיחות כלבים בקרבת מגורי בני האדם, כולל קיומם של כלבים משוטטים. וכשביקש הנביא לקלל את ירבעם בגלל חטאיו, הוא "מאחל" לו: "המת לירבעם בעיר יאכלו הכלבים, והמת בשדה יאכל עוף השמים" (מל"א יד, יא).²

ישעיהו הנביא מוכיח את העם ומדמה את מנהיגיו לכלבים: "צפו עורים כלם לא ידעו כלם כלבים אלמים לא יוכלו לנבח... והכלבים עזי נפש לא ידעו שבעה" (ישעיהו נו, י-יא). ואף גלית הפלשתי מבקש להקניט את דוד בהפטירו אחריו: "הכלב אנכי כי אתה בא אלי במקלות" (שם"א יז, מג).

החשש מפני הכלב מובע היטב גם בתחינותיו של בעל ספר התהילים, המשווה אותו לסכנת החרב: "הצילה מחרב נפשי מיד כלב יחידתי" (תהילים כב, כא).

תיאורים רבים על חיי הכלב עולים ממקורות מקראיים אחדים, כגון כשה' מצווה על גדעון לבחון את כושרם הקרבי של אנשיו באמצעות שתיית מים כאחד הכלבים:

ויאמר ה' אל גדעון כל אשר ילק בלשונו מן המים כאשר ילוק הכלב תציג אותו לבד, וכל אשר יכרע על ברכיו לשתות. ויהי מספר המלקקים בידם אל פיהם שלש מאות איש, וכל יתר העם כרעו על ברכיהם לשתות מים (שופטים ז, ה-ו).

בספר משלי, נזכר מנהגו המגונה של הכלב כדגם להתנהגות הכסיל: "ככלב שב על קאו כסיל שונה באיולתו" (משלי כו, יא).

מקורות אחרים מתארים את "המיית" הכלבים ושוטטותם בחוצות עיר⁴.

הכלב בגאולת מצרים

קול הד החשש מפני הכלבים נשמע היטב גם בפרשתנו, פרשת בא, כשהיא מדברת על האירוע הגדול והמכונן בתולדות ההיסטוריה של עם ישראל, ההתנתקות מכבלי מצרים וייסודה של אומה עצמאית העומדת ברשות עצמה. ללידת עם ישראל קדם כור היתוך מצרי שנמשך מאתיים ועשר שנים. תחילה בא תיאור מדוקדק של הכנת בני ישראל לקראת המאורע הגדול. משה, המשמש כמתווך בין האלוהים לבין עם ישראל, מקבל הנחיות אחרונות לפני היציאה ממצרים. והנה, לפני תיאור המכה האחרונה, מכת בכורות, נזכרת במקרא הבטחה הנראית במבט ראשון משונה במקצת, "ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו" (שמות יא, ז), והשאלה היא: מה טיבה של "הבטחה" זו ומה טעם נבחרה דווקא היא להיות אחד מסממני הגאולה?

מקצת מן הפרשנים, כגון רס"ג על אתר, אומרים שהזכרת הכלב בפרשתנו אינו אלא משל לשאר מזיקים, שלא ייגעו בבני ישראל בעת יציאתם ממצרים. אחרים אומרים שאין מדובר כאן בהבטחה שלא ינבחו כלבי מצרים, שההבטחה האמורה בפסוק היא למעשה שלא רק שלא ינבחו כלבי המצרים נגד בני ישראל, אלא שכלבי השמירה של המצרים לא יזיקו לעבדים המבקשים להימלט מפני המצרים, בין נזק נפשי, הטלת אימה על הבורח, בין נזק גופני, חבלה חמורה על ידי נשיכה⁵.

פירוש מעניין וראלי החזקוני, האומר שההבטחה היא, שבניגוד לטיבם וטבעם, לא ינבחו הכלבים בלילה בעת מנוסת בני ישראל, וכך יאפשרו להם לחמוק ממצרים בלי שיבחינו המצרים בדבר.

חז"ל אומרים שבזכות הימנעותם של כלבי מצרים מלנבוח על בני ישראל, נצטוו ישראל להשליך לכלבים בשר האסור לאכילה: "ובשר בשדה טרפה לא תאכלו, לכלב תשלכון אתו" (שמות כב, כט). וזה לשונם:

מה תלמוד לומר "לכלב"? למדך הכתוב שאין הקב"ה מקפח שכר כל בריה, שנאמר: "ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו" (שמות יא, ז). אמר הקדוש ברוך הוא: תנו לו שכרו!

ברוח חיובית דומה, הכלב מתואר בספרות חז"ל כמי ש"מכיר את קונו"⁶, וציינו במיוחד את נאמנות הכלב לבעליו⁷.

האיסור לגדל "כלב רע"

לצד תיאורי הכלב במקרא ובספרות חז"ל, נקבעה כבר במקורות תנאיים קדומים, חובה על הבעלים לשמור על כלבו: "לא יגדל אדם את הכלב אלא אם כן היה קשור בשלשלת". ופירש רש"י, רבי שלמה יצחקי (צרפת, המאה הי"א), את טעמה של תקנה זו: "מפני שנושך ומנבח, ומפלת אשה מיראתו". וראוי לתת את הדעת שיש כאן טעם כפול לאיסור: אסור לאדם לגדל כלב רע בגלל הנזק הפוטנציאלי הכרוך בנשיכתו, וגם בגלל הנזק העקיף של הפלת עוברת את ולדה בגלל פחדה מפני הכלב.

נראה שרש"י מסתמך בדבריו על מעשה המובא במקום אחר בתלמוד הבבלי⁸ בלשון ארמית, וזה תרגומו:

אשה אחת שהיתה הרה נכנסה לבית כדי לאפות בתנור שהיה מצוי בבית. נבח עליה הכלב. נבהלה ונעקר ולד ממוקומו. אמר לה בעל הבית: אל תפחדי מפני הכלב, משום שניטלו שיניו וניטלו ציפורניו. השיבה לו: נטולה טובתך ומושלכת על הקוצים [כלומר, דברי העידוד שלך מיותרים], מפני שכבר נע הוולד ממוקומו.

כאמור לעיל, אסרו חז"ל לגדל כלב, כמו ששינו בברייתא⁹:

רבי נתן אומר: מניין שלא יגדל אדם כלב רע בתוך ביתו, ואל יעמיד סולם רעוע בתוך ביתו? תלמוד לומר: "ולא תשים דמים בביתך" (דברים כב, ח).

במקום אחר ניתן טעם חברתי בעיקרו לאיסור לגדל כלב רע¹⁰:

אמר רבי אבא אמר רבי שמעון בן לקיש: כל המגדל כלב רע בתוך ביתו - מונע חסד מתוך ביתו. שנאמר: "למס מרעהו חסד" (איוב ו, יד), שכן בלשון יונית קורין לכלב למס. רב נחמן בר יצחק אמר: אף פורק ממנו יראת שמים. שנאמר "ויראת שדי יעזוב" (שם).

את הקשר שבין גידול כלבים למניעת חסד, מסביר רש"י בפירושו על אתר: "שאינו מניח העניים לבוא לפתחו".
הווי אומר: הימצאות כלב בבית מרתיעה את העניים המתדפקים על הפתחים למחייתם, וסופם שידירו את רגליהם ממנו מאימת הכלב.

ברם, לא פירשו חז"ל מהו "כלב רע". המהרש"ל, רבי שלמה לוריא (פולין, המאה הטי"ז) הציע הגדרה מעניינת למונח זה¹³: "כלב רע היינו סתם כלב, שהוא מנבח על כל מי שאינו מכיר, ומחמת נביתו הוא קרוי רע, אף שאינו נושך".

לימים נקבע האיסור לגדל כלב רע על ידי הרמב"ם, רבנו משה בן מימון (צפון אפריקה, המאה הי"ב), בספר "משנה תורה". וזה לשונו¹⁴:

וכן אסרו חכמים לגדל חזירים בכל מקום, ולא את הכלב, אלא אם כן היה קשור בשלשלת. אבל מגדל הוא כלבים בעיר הסמוכה לספר, ביום קושרו ובלילה מתירו. ואמרו חכמים: ארור מגדל כלבים וחזירים, מפני שהזיקן מרובה ומצוי.

דרך דומה נוקט גם הרמ"ע מפאנו (איטליה, המאה הטי"ז) בתשובותיו, והוא מרחיב את נימוקי האיסור גם לעניין הנזק הממוני הכרוך לעתים בהחזקת הכלב¹⁵:

ואיסור הכלבים, דלאו לאכילה נינהו, הוא משום גזל, שהן אונסים יונים שבמשו, ועוד שנושכים ומנבחים ומפילים את העוברים.

יתד עם זאת, סייגו כמה מחכמי ההלכה בימי הביניים את האיסור וצמצמו את תחולתו. כך, למשל, מדגיש ר' מאיר הכהן, בעל ההגהות מיימוניות (גרמניה, המאה הי"ג), בהערותיו על דברי הרמב"ם שהובאו לעיל¹⁶: "כלב שאינו רע מותר לגדל".

גם הרמ"ע מפאנו, בהמשך לדבריו שהובאו לעיל, מסייג את האיסור ואומר: "אבל כלבים קטנים בני תרבות [=מאולפים] אינם בכלל האיסור".

לצד מקורות אלה, מקורות אחדים מלמדים שגידול חיות מחמד בכלל וכלבים בפרט היה שכיח כבר בתקופות קדומות, כמו ששינוי בתוספתא¹⁷:

רבי שמעון בן אלעזר אומר: מגדלים כלבים כופרים וחולדות הסנואין וחולותין והקופות - דברים חמקין את הבית. ואף על פי שאמרו: אין מגדלין כלבים - ביישוב. אבל מגדלין בעירות הסמוכות לספר [=לגבול] בימים, וקושרין אותן בשלשלאות של ברזל, ומתירין אותן בלילות¹⁸.

והביא רש"י שני פירושים למונח "כלבים כופרים"¹⁹: כלבים ננסיים או כלבי ציד גדולים שאינם מזיקים²⁰.

עקרון המידתיות בהחזקת כלבים

היעב"ץ, ר' יעקב עמדין (גרמניה, המאה הי"ח), מביע דעה מעניינת באחת מתשובותיו: מותר להחזיק רק כלב אחד לצורכי שמירה, בגלל פוטנציאל הסכנה שבכלבים. לשיטתו, יש להקפיד שהחזקת הכלב לא תהא "במידה העולה על הנדרש", וממילא אסור להחזיק יותר מכלב אחד, אף אם הוא קשור, אלא בנסיבות מיוחדות²¹:

שמע מינה בהדיא [=למד מכאן בפירוש] דכלבים הרבה אסור לקיימן בביתו בכל אופן, ואפילו קשורים גם כן... מיהו בטפי מחד [=אך ביותר מכלב אחד] פשיטא דאיסור גמור הוא לכל אדם ובכל כלב, כנזכר, אם לא כשיש לאדם בתים וחצרים הרבה, שצריכין אחד, או לבעל צאן ובקר הרבה, דלא סגי ליה בחד [=שלא די לו באחד] אפילו לעדר אחד. על כל פנים, יותר מהצורך, לא הותר בשום אופן. משום הכי לא פסקוה הפוסקים... ביחוד באותן כלבים חלקים וערומים, שאין להן שערות, וקונים אותן בדמים יקרים לשחק ולהשתעשע בהן ולגעגע עמהן. וגם משום מושב לצים אסור לשחק עמהן, שהוא ממש מעשה ערלים, בר מינן. ודי בזו הערה לאוזן שומעת.

היעב"ץ אינו מבחין אפוא בין כלב סתם לכלב רע, והוא מתיר להחזיק כלב רק "בשעת הדחק" ורק לפי הצורך ולא יותר²².

נימוק חברתי מרתק לאיסור החזקת כלבים מובא ב"ספר חסידים"²³, המשקף את השקפת עולמם הסוציאלית של חסידי אשכנז במאה הי"ג²⁴:

יש דברים הרבה מרבים הבל - זה המגדלים עופות לנוי וקילוס, ומה שמוציאים עליהם היה לו לתת לעניים.

הפוסקים האחרונים אימצו את ההלכה הקדומה. וכך נקבע בשולחן ערוך²⁵:

אסור לגדל כלב רע, אלא אם כן הוא אסור בשלשלאות של ברזל וקשור בהם. ובעיר הסמוכה לספר, מותר לגדלו, וקושרו ביום ומתירו בלילה.

ואולם הרמ"א, רבי משה איסרליש, מרחיב את תחולת ההיתר, וקובע שבשל העובדה שעם ישראל נמצא בין האומות, מותר ליהודי להחזיק כלב לצורכי ביטחון ושמירה. וזה לשונו:

ויש אומרים דהשתא [=עכשיו], שאנו שרוין בין העכו"ם ואומות, בכל ענין שרי [=מותר], ופוק חזי מאי עמא דבר [=וצא וראה מה נוהג העם]. מיהו, נראה אם הוא כלב רע, שיש לחוש שיזיק בני אדם, דאסור לגדלו אלא אם כן קשור בשלשלאות של ברזל.

הנה כי כן, מן המקורות שהבאנו לעיל, עולה שיש להבחין בין כלב רע, שנקבע שאסור לגדלו, ושכל הרוצה לגדלו חייב לקשרו ביום, לבין כלב שאינו רע, שמותר לגדלו, ובמיוחד לצורכי שמירה. ואין צריך לומר שאין לצער את הכלב, ושהמצערו עובר באיסור "צער בעלי חיים" מדאורייתא²⁶.

המשפט הישראלי

בספר החוקים של מדינת ישראל, יש הסדרים חוקיים אחדים שעניינם שאלת החזקת כלב מהיבטים שונים.

פקודת הכלבת, 1934, מגדירה את חובותיו של מי שמחזיק כלב, אך אינה מבחינה בין מינים או גזעים של כלבים. הפקודה מתירה לבעליו של כלב להוציאו לרשות הרבים רק אם קשור ברצועה או בשרשרת, ובכל מקום שיש חשש למחלת הכלבת, הוא חייב לחסום את פי הכלב בזמם. תקנות הכלבת (רישוי וחיסון), התשל"ד-1974, מחייבת את הבעלים לחסן את הכלב.

לצד הסדרים כלל ארציים, יש גם הסדרים מקומיים הקבועים בחוקי עזר של כל אחת מן הרשויות המקומיות. בשנת 1996, פרסם שר הפנים חוק עזר "לדוגמה" בעניין הפיקוח על כלבים וחתולים. חוק עזר זה אומץ על ידי מקצת מן הרשויות המקומיות. אי עיגון המצב בהסדר כלל ארצי שיגדיר גם את סמכויותיו של גורם מרכזי בעל סמכויות אכיפה הותיר את התחום פרוץ.

לנוכח הסכנות הטמונות בהחזקת כלבים מסוגים וזנים מיוחדים, הניחה הממשלה על שולחן הכנסת הצעת חוק להסדרת פיקוח על הכלבים, התשנ"ח-1998²⁷. בדברי ההסבר שצורפו להצעת החוק, נאמר²⁸:

מטרת החוק המוצע היא לקבוע הסדר אחיד כלל ארצי, שעיקרו הקמת מרכז ארצי לרישום כלבים, הוראות לעניין החזקתם של כלבים, ובכלל זה הוראות מיוחדות לגבי אופן ההחזקה של כלבים מסוכנים ומאולפים לתקיפה והטיפול בכלבים אשר היו מעורבים בתקיפת אדם, הגבלות על ייבוא הכלבים...".

בעקבות מקרי תקיפה קשים של בני אדם בידי כלבים, שחלקם גרמו חבלה חמורה, חוקקה הכנסת בשנת 2002 חוק להסדרת הפיקוח על הכלבים, התשס"ג-2003 (מכאן ואילך: "החוק"), ובראשו מוגדר במדויק מהו "כלב מסוכן"²⁹:

כלב מסוכן - כל אחד מאלה:

1. כלב שמלאו לו 3 חודשים ונשך נשיכה שגרמה לחבלה.
2. כלב השייך לגזע מסוכן³⁰;
3. כלב שהוא הכלאה של גזע מסוכן וקיים דמיון בין דפוסי ההתנהגות ותכונותיו הפיסיות לאלו של כלב השייך לגזע מסוכן.

סעיף 11 לחוק קובע את הדרך הנאותה להחזקת כלב:

המחזיק בכלב לא יאפשר את יציאתו מתחומי חצריו (להלן - החצרים), אלא אם כן הכלב מוחזק בידי אדם המסוגל לשלוט בו, באמצעות רצועה שאת אורכה וטיבה יקבע השר.

כלב מסוכן יוחזק בהתאם להוראות שיקבע השר; השר רשאי לקבוע, בין השאר, הוראות בדבר -

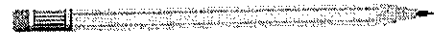
(1) חסימת פיו של הכלב בזמם כשהוא מוצא מחוץ לחצרים ;

(2) קשירת הכלב או החזקתו בכלוב בתוך החצרים ; (3) סירוס או עיקור הכלב ;

(4) דרישת גיל מינימלי של המחזיק בכלב בעת הוצאתו מן החצרים.

סעיף 12 מסמיך את השר להגביל את הייבוא של כלבים מגזעים מסוימים.

הערות:

* עו"ד אלישי בן יצחק, תלמיד לתואר השני בפקולטה למשפטים באוניברסיטה העברית בירושלים ; מדריך במרכז להוראת המשפט העברי ולימודו במכללת "שערי משפט".

1. הכלבים זכו ליחס של חיבה בפולחן המצרי, עד שנקברו לעתים לצד אדוניהם בארון קבורה מיוחד יחד עם בשמים ובדים יקרים. ראה אנציקלופדיה מקראית, כרך ד, עמ' 111.
2. אנציקלופדיה מקראית, שם, עמ' 112.
3. "איחולי" מעין זה נאמר גם למלכים אחרים. ראה שם טז, ד.
4. ראה תהילים נט, ז, טו ; כב, יז.
5. ראה פירוש אבן עזרא הארוך על אתר.
6. הדברים חובאו בפירוש רש"י על אתר.
7. הוריות יג ע"א.
8. ירושלמי תרומות פ"ח, ח"ג ; פסיקתא דרב כהנא, בשלח, פסקה י. וראה הרב ש' אדלר, אספקלריא, ערך כלב.
9. בבא קמא עט ע"ב.
10. שבת סג ע"ב.
11. בבא קמא טו ע"ב.
12. שבת סג ע"א-ע"ב.
13. ים של שלמה, בבא קמא, פרק ז, סימן מה.
14. משנה תורה, הלכות נזקי ממון, פרק ה, הלכה ט.
15. שו"ת הרמ"ע מפאנו, סימן ל.
16. משנה תורה, הלכות רוצח, פרק יא, הלכה ג, הגהות מיימוניות.
17. תוספתא כפשוטה, מהדורת הגר"ש ליברמן, בבא קמא ח, יז.
18. ראה גם : בבא קמא פ ע"א ; שם פ ע"ב.
19. שם, ד"ה כלבים כופריים.
20. הרש"ל מסייג את דבריו ומתיר לגדל רק כלבים כופריים. וזה לשונו : "לכן, כל איש ירא שמים לא יגדל כלב אלא כלבים כופריים... אבל סתם כלב לא, אף שאינו נושך, מכל מקום אסור, משום שהוא מנבת, והאשה מפלת מיראתו". וראה עוד ים של שלמה, בבא קמא, פרק ז, סימן מה.
21. שו"ת שאילת יעבץ, חלק א, סימן יז.
22. עוד על הפן ההלכתי של גידול כלבים, ראה : מנחם סליי, חיתו ארץ, ירושלים תשמ"ח, עמ' 53 ; שו"ת מים ההלכה, סימן קא ; יי נבון, "גידול כלבים, נזקם והמסחר בהם", תחומין ט (תשמ"ח), עמ' 171 ; א' שטיינברג, "העיוור בהשקפה היהודית", תחומין ג (תשמ"ב), עמ' 186, בעמ' 223 ; אנציקלופדיה תלמודית, ערך בהמה דקה. לעניין גידול כלב לצורכי שמירה, ראה שו"ת עטרת פז, ג, חלק א, סימן ח.
23. ספר חסידים, סימן תתרלח.
24. ראה ח"ה בן ששון, "חסידי אשכנז על חלוקת קניינים חומריים ונכסים רוחניים בין בני האדם", בתוך רצף ותמורה, בעריכת יי הקר, תל-אביב תשמ"ד, עמ' 177-197.
25. שולחן ערוך, חושן משפט, סימן תט, סעיף ג.
26. לאיסור זה, ראה מ' ויגודה, "על הציד במשפט הישראלי ובמשפט העברי", פרשת השבוע, האזינו, תשס"ד, גיליון מס' 51 ; הנ"ל, "מי מפחד ממשפט עברי", פרשת השבוע, האזינו, תשס"ד, גיליון מס' 139.
27. הצעות חוק 2723, כח בסיון התשנ"ח, 22.6.1998, עמ' 382.
28. שם, עמ' 383.
29. סעיף 1 לחוק.
30. בתוספת לחוק מפורטים הגזעים שהם מסוכנים : אמסטאף, בול טרייר ; דוגה ארגנטיאי ; טוסה יפני ; סטאף אנגלי ; פיט בול טרייר ; פילה ברזילאי ; רטווליר.

דף כג/ב שיסה בו את הכלב פטור

עשיית מלאכה בשבת על ידי כלב מאולף

גדולי הפוסקים דנים אם מותר בשבת לצוות על כלב מאולף להדליק את האור, או לעשו מלאכות אחרות. שאלה זו אינה פשוטה כלל ועיקר, ויש לפרק את גורמי השאלה כדי ללבנה, א תחילה ניגש לדברי סוגייתנו, עליהם מתבסס הדיון המעניין.

מבואר בגמרתנו, שהמשסה כלב בחבירו והכלב הזיקו - פטור המשסה. טעם הדבר: המשסה רי גירה את יצרו של הכלב, והכלב תקף מרצונו העצמי. היזק מעין זה מוגדר כ"גרמא", והמזיק פטו מתשלום על תוצאותיו (רש"י ד"ה "פטור משסה").

כאשר נדון לעניין הלכות שבת נגלה כי המצווה על כלב לעשות מלאכה אף אינו נחשב כ"גורם המלאכה, למרות שלגבי נזיקין הרי הוא מוגדר כ"גרמא". זאת, משום שיש לחלק בין אדם המזי לבין אדם המחלל שבת. שכן, בעוד אדם המזיק חייב על נזקים שנגרמו **מטעמו**, מחלל שבת חיי רק על מלאכת שבת שעשה **בעצמו**. יוצא, איפוא, שעשיית מלאכה בשבת על ידי כלב, אף אינו נחשבת כ"גרמא". לפיכך דנו הפוסקים אם יש סיבות אחרות לאסור זאת.

הגאון רבי צבי פסח פרנק זצ"ל (שו"ת "הר צבי" או"ח חלק א' סימן קע"ד) כותב, כי תחילה יש להבהי שדיון זה מתייחס רק לאדם שאינו בעליו של הכלב, שכן, בעליו של הכלב ודאי אינו רשא להעביד את כלבו, שהרי התורה ציוותהו על "שביתת בהמתו", ככתוב (שמות כג/יב): "למען ינו שורך וחמורך". ברם, אין אדם מצווה על שביתת בהמת **הזולת**. הנידון הוא, איפוא, אם אדם רשא להשתמש בשבת בכלבו של אחר לעשיית מלאכה.

לכאורה, גם נידון זה נראה פשוט, שהרי המעביד בעל חיים בשבת עובר על איסור "מחמר" נצטוונו לבלתי עשות מלאכה בכל בהמה (עיין "מנחת חינוך" סוף מצווה ל"ב). כלומר: אף על פי שאדו אינו מצווה שכל בעלי החיים שבעולם ישבתו ממלאכה, הוא עצמו אינו רשאי להעבידם. אולו היו שסברו, כי מאחר שאין איסור להורות לבעל חיים לבצע מלאכה שבעל החיים נהנה מביצועו וכגון: אדם המשסה כלב צייד בחיה אחרת אינו עובר על איסור "מחמר" משום שהכלב נהנ מן הצייד (מ"א או"ח סי' שט"ז ס"ק ד', "אגלי טל" מלאכת צידה סי' מ'), כך גם מותר להעביד בשבת כל מאולף, הנהנה לעשות את הפעולות שלהן הוא אולף.

ברם, הרב פרנק מכריע, כי הדבר אסור משום שכלב מאולף שנענה לדמיזות מאלפו, אינו עוש כן להנאתו האישית, אלא כדי לרצות את בעליו, ואין זה נחשב שהכלב נהנה מן המלאכה, ולפיכ העושה כן עובר על איסור "מחמר".

זכויות של כלב

במה זכה הכלב שחוש הריח והטעם שלו משמשים בסיס לפסיקה ההלכתית בכל הקשור לענייני חמץ. כיצד הכלב בוחר את האוכל שלו, איך 'שכנעו' את הזאבים להפסיק לטרוף את העיזים ולמה עוד משמש חוש הריח של הכלב. גבע צין, מאלף כלבים נודע סיפר ל'תהודת כשרות' על תכונותיו של הכלב שהביאו אותו להיות 'פוסק הלכה' לגבי חמץ בפסח.

חיים יודלביץ

האוכל. כבר ממרחק יכול הכלב לזהות איזה אוכל יערב לחיכו ומה הוא היה מעדיף להותיר בקערה. מאלף הכלבים צין גבע מספר לנו על הכלבים שמקבלים לארוחה קערה בה מונחים בעירבוב כל שאריות האוכל שנותרו בקיבוץ. חלק מהאוכל המעורבב בקערה אינו ערב לחיכם וחלקו אף אינו ראוי לאכילה. הכלבים - בשונה מחיות אחרות - למרות שהם מריחים

שהחמץ אינו ראוי לאכילה ואינו נמנע מלאוכלו עד שהוא מגיע לרמת כליון גבוהה כזו שהגדירה חז"ל כאינה ראויה לאכילת כלב. רחרחנו מעט בין כלבי דורינו ונדהמנו להיווכח באיננות החושים המדהימה בה ניחן הכלב.

בהליך קבלת ההחלטות, לבחירת תפריט הארוחה, אפשר לזהות אצל הכלב היפוך קיצוני מדהים. מצד אחד, הוא נחשב כאלוף בברירת איכות

הכלב, שלא חרץ את לשונו לבני ישראל במצרים ובזכות זה זכה ל'כלב תשליכון אותו', זכה גם לשמש כמכריע דומיננטי בשיעורי ביעור חמץ. השיעור נקבע על פי הכלב בשני דינים שונים כאשר בכל אחד מהם נדרשת תכונה הפוכה. מצד אחד הוא אגין ריח ומזהה ראשון את החמץ הטמון בין הריסות המפולת, ומאידך הוא זה שאינו חש בכך

פסול מאכילת כלב

את החומר ברגע הראשון שכן הוא הוסתר עמוק בקרבם באופן שלא ניתן להריח זאת בטרם אכילת הבשר, אך לאחר שהחלו באכילה חשו לפתע בחילה עזה שגרמה להם להקיא החוצה את בשר הגדי.

התחושה הלא נעימה מטריפת הגדיים והקאתן נחקקה בזכרונם ובמשך תקופה ארוכה חדלו הזאבים מלטרף עיזים. החקלאים יודעים לספר על תופעה נדירה שבמחוזותיהם הפכה לשכיחה. להקת זאבים חולפת ליד הגדיים והגדיים נתפסים בבהלה ופותחים בריצה. הזאבים מצידם ממשיכים בהליכתם לקראת חיפוש הטרף הבא כשקבוצת הגדיים, כלל לא זוכה למבט מצידם.

לעומת זאת כשכלב רעב הוא אינו בוחל בשום דבר מאכל ומסוגל לאכול הדברים המצחינים ביותר, כמו צואה שלו עצמו וכפי שמוזכר בחז"ל "כלב השב אל קיאו". כמובן שהחמץ השרוף בחלקו יכול גם כן לשמש עבורו כמאכל לא רע. לכן נחשב החמץ כראוי לאכילה כל עוד הוא ראוי לאכילת כלב.

כיצד מבערים אוכל שלא יהא ראוי לאכילת כלב?

משיחות עם מגדלי כלבים עולה כי ביעור מכדי אכילת כלב שונה מביעור מפני חיות אחרות. לחם שרוף או כזה שנשפך עליו חומר מסוכן, ירתיע בעלי

הלה כי הוא יכול לפתור את הבעיה מבלי להשתמש בהרג זאבים - דבר העלול לגרום לסביבה נזק אקולוגי חמור. 'אני יכול ללמד את הזאבות שלא לטרוף גדיים' אמר והפתיע את החקלאים המשתוממים. הוא ביקש מכל חקלאי לתרום כמה גדיים מכל עדר.

שימוש בכלבים ככלי לחימה הנוטלים שותפות פעילה בלחימה נשמע כלקוח מונקופות קדומות, אך דווקא ישראל היא זו שעשתה עד לא מזמן שימוש בכלבים ממולכדים במטרה לפגוע במטרות אויב. במכצע "כחול וחום" שערך צה"ל בלבנון לפני כעשר שנים היה זה הניסיון האחרון להשונמש בכלבים אלו. הכלבים שנמנו על ידיה צה"לית שנקראה "עוקץ" הוכחו לזירת הקרב כשלגופם מולכשת חגורת נפץ, הם היו אמורים לרוץ למטרות ותמושת של המחבלים ולהתפוצץ בהן. במהלך המכצע נורונה אש לעבר הכלבים, עד היום לא ידוע האם הייתה זו אש צה"ל או אש מתכלים, אך למעשה הנוכחיות נכשלה והכלבים נהרגו. החיבללה הציגו בתקשורת גופת כלב הרוג כשעל גופו חגורת נפץ. הרכמות יצרו המולה תקשורתית בינלאומית, עובדה שאילצה את צה"ל להפסיק את השימוש בכלבים.

כלב אוכל הכל

כשקיבל את מבוקשו הוא ניגש לשלב המעשי. בתוך קרבם של הגדיים דחף הכלבן חומר מעורר בחילה ובעזרת מסוק פיזר את הגדיים, על פני שטח ענק בו משוטטים הזאבים. הזאבים שטרפו את הגדיים לא הריחו

ומזהים שבקערה מונח אוכל שהם לא אוהבים, אינם שוללים את קערת האוכל. בסוף הארוחה ניתן לראות כיצד הכלבים, תוך כדי אכילתם, ערכו בקערה מיון מדוקדק ואכלו את האוכל האהוב עליהם, כשבאוכל שאינו לטעמם, לא נגעו כלל.

"ערכנו פעם בדיקה" מספר גבע, "עד כמה חוש הריח של הכלב יכול לזהות טעם. הנחנו 2 קערות מלאות מים, באחת מהם הכנסנו כפית אחת מלח ואת מימיה של חברתה השארנו כמות שהם. את הקערות הצבנו בפני סוגים רבים של כלבים וכמעט כולם ניגשו היישר אל המים המתוקים מבלי להעיף מבט אל עבר המים המלוחים.

אך לא רק בחוש הריח משתמשים הכלבים, כדי לבחור את המאכל האהוב עליהם. גם זכרונם אינו מכזב והם יודעים להפיק לקחים ממקרים בהם מאכל מסוים לא היה ערב לחיכם מסיבה כלשהי, ונמנעים מלגעת בסוג מאכל זה פעם שניה, למרות שמדובר במאכל שבדרך כלל אהוב עליהם. גבע מספר על מקרה שנלמד בניו זילנד, כאשר הייתה פעם מכה של זאבים שטרפו גדיים (תכונותיו של הזאב שוות לכלב בכל הנוגע לטעם וריח). החקלאים ביקשו לפתור את בעיית הטרף על ידי חיסול כמות גדולה של זאבים. כשהתייעצו על כך עם מומחה לכלבים אמר להם

פסול מאכילת כלב

כשורה, התקשרה לבנה, שעדיין משרת באותה יחידת משטרה, וביקשה ממנו שיסביר לה מה לעשות עם הכלב כדי שתוכל לחזור לביתה. הבן הבין מיד במה מדובר, ומיהר להגיע למקום עם כלב גישוש נוסף שאיתו הוא עובד. החשדות של הבן ואמו התאמתו כאשר בתוך דקות מצאו הכלבים כמה אצבעות חשיש מוסתרות. הבן הזעיק כוחות משטרה נוספים, שהעבירו את השלל לחקירה".

כלבי המשטרה מונים כיום סוגים שונים לכל אחד מהם ישנה מטרה שונה.

כלב גישוש: זהו כלב שתפקידו ללכת בעקבות אדם כדי להתחקות אחר עקבותיו, בתוך כדי העיקוב מסמן הכלב חפצים השייכים לאותו אדם. בדרך כלל נעזרת המשטרה בכלבים אלו לצורך חיפוש נעדרים או לצורך מרדף אחר מחבלים ועבריינים.

כלב לגילוי חומר נפץ: יודע לאתר סוגים שונים של חומר נפץ. הכלב גם מתורגל שכאשר הוא נתקל בחומר כזה, אינו נוגע בו, רק יושב ליד החומר ובכך מסמן לאנשי המשטרה המלווים אותו שכאן יש חשד לחומר נפץ.

כלב לגילוי מוקדי הצתות: תפקידו לאתר את מקור ההצתה בתוך זירת השריפה, וזאת על פי הימצאות כמות

צין גבע, "פחד גורם לאדם להפריש סוג מסוים של זיעה. לכל זיעה יש ריח משלה והכלב מזהה את ריח הפחד ובסקרנותו הוא ניגש לבדוק את העניין".

אבל לא כולם סבורים שהכלב מסוגל להריח פחד. לפחד אין ריח ואמר לנו חוקר כלבים ידוע. כלב הוא מומחה גדול לשפת גוף וזו היא גם הסיבה שהוא מזהה אנשים הפוחדים ממנו. הכלב יודע לזהות קצב וסגנון הליכה של אדם מופחד. בדרך כלל הפחדן נע בקצב שונה לגמרי ותנועותיו מקוטעות. הכלב גם מייחס חשיבות רבה, לכוון אליו ממוקד מבטו של האדם. כאשר האדם המפוחד, מביט אל עבר הכלב, רואה בכך הכלב משמעות מאיימת ומנסה להתגונן.

מיודענו בעל חוש הריח המחודד, מלווה יחידות רבות במשטרה וממלא את תפקידו ברצינות ובאחריות. ויעיד על כך הסיפור הבא שפורסם בעיתון "מעריב" לפני כחצי שנה.

"בשעות אחר הצהריים יצאה תושבת עפולה בת 63 לטיול שגרתי עם כלבה. לפתע נעצר הכלב ליד חצר של בניין אקראי, וסירב לזוז. האישה ניסתה להמשיך בטיול, אך הכלב שבעבר היה שייך ליחידה המשטרתית לאיתור סמים התעקש להישאר במקום. כשהבינה כי משהו אינו

חיים מלנסות לאכול ממנו. בעלי החיים יחושו בריח המתריע על סכנה ויוותרו על האפשרות ליהנות מאכילת הלחם. הכלב לעומת זאת, יכול - בעזרת חוש הריח המיוחד בו ניחן - לדעת בדיוק איזה חלק בכיכר ראוי לאכילה ולהפרידו מהחלק שאינו ראוי. ולכן כדי שיפסל כיכר הלחם מאכילת כלב יש להשחיתו בכל חלקיו בלא להותיר אפילו חלקים קטנים ראויים לאכילה.

רבים מאתנו מכירים את התסריט הבא, וישנם כאלו שעבורם הוא חלום ביעותים של ממש. המשפחה כולה צועדת בצד אחד של הרחוב בעיר לא מוכרת. כשלפתע ממרחק, מבחין אחד מבני המשפחה בכלב הצועד מולם. אם המשפחה ממהרת להעביר במהירות את כל המשפחה למדרכה ממול ואז מתרחש הגרוע מכל. הכלב שעד לרגע זה צעד ברוגע על המדרכה כשאינו מתעניין כלל בעשרות העוברים ושבים הצועדים על המדרכה, מגלה לפתע התעניינות כנה במשפחה המופחדת. הוא מתקרב אל בני המשפחה הנמלטת ובעדיניות מנסה לרחרח את עגלת התינוק, כשאיו החיזור כמעט מאבדת את העשתונות מרוב פחד.

חוש הריח של הכלב

"גם זה נובע מחוש ריח מפותח בו ניחן הכלב", אומר לנו מאלף הכלבים

פסול מאבילות כלב

לראשונה בגרמניה שלאחר מלחמת העולם הראשונה. ההיסטוריה מספרת, על רופא גרמני שטייל בגן בית החולים עם חייל שהתעוור כתוצאה מפציעה. בשלב כלשהו הוזעק הרופא בדחיפות פנימה. בחפזו השאיר את החייל ישוב על ספסל יחד עם כלבו של הרופא. גשם שוטף שהחל לרדת אחר זמן מה

המ"ב שבין הריסות הכותל שנפל מריח הכלב רק עד ג' טפחים, דהיינו כ-30 ס"מ.

כך נקרא כלבי הטדה

חושיו המיוחדים של הכלב מאפשרים להשתמש בו כמורה דרך לאנשים בעלי מגבלות ראייה. רעיון השימוש בכלבים לצורך נחיה עלה

גדולה יותר של חומרים דליקים באותו מקום.

בנוסף פעילים בקרב יחידות המשטרה, כלבי זיהוי, כלבי אבטחה וכלבים לאיתור סמים.

יצוין, כי בשונה מטווה ההרחה של כלבי המשטרה, בהלכות ביעור חמץ, הובא בחלק מן הראשונים וכן ציין

גם על שכונת מאה שערים לא פסח הכלב, וכך שעריה אירעו מספר מקרים שהותירו פליאה והשתוממות.

לפני שנה וחצי נפטר בכונן ניסן הרה"ג ר' נחמן זיכנסקי זצוק"ל, שהיה אחד מזקני חשוכי ירושלים. ביום ש"ק הוא השיב את נשמתו ליצירה, והלווייתו נערכה במוצ"ש. זמן קצר לאחר הלוויה הופיע כלב לבן שהחל לשוטט בקרבת ביתו של ר' נחמן. כשהחלו תפילות וניקין נעמד הכלב בסוכה הסמוכה לפתח הכית ולסלון בו התפללו האבלים. הכלב היה גרמני כאילו בא להקשיב לתפילה. הוא עמד מרותק כפתח הכית במשך זמן התפילה. כשהסתיימה התפילה קם ועזב את המקום. האספיקס בבית האכל חשבו כי כנראה מדובר בעוד כלב משוטט שמצא לו פינה, אבל הכלב כנראה חשב אחרת. בסביבות השעה 8:00 הוא הופיע שוב. המנחמים שהגיעו לכית ניסו לשכנע את הכלב לעזוב את המקום אך שום דבר לא הועיל. תגובותיו של הכלב עשו רושם עמוק על המנחמים שהגיעו לכית ויהי מה. כלב אינו מחזה שגרתי בבתי ניסן. אפילו בשילוש הניצב בכניסה לשכונה המיועד לתיירים וכו' נכתב בצורה חדשה וברורה על האיסור להיכנס בלבוש בלתי צנוע, לא העלה איש בדעתו לכרות אסור להכניס כלבים... אבל הכלב הזה הגיע בעצמו. אף אחד לא ליווה ולא הזכיר אותו לאיש שכונה אסור להיכנס.

הנוכחים החלו במלאכת הגירוש, מי במקלות ומי בהפחדות. למקום הוזעק חסן הערבי שניסה להוציא מהסוכה ואף הנחית מהלומה נאה בראשו. ילדים זרקו עליו אבנים ושפכו מים. אך הכלב היה נחוש יותר מכולם. חלק מהנוכחים הותחלו לחשוב שגם מדובר כאן במשהו עמוק יותר מסתם כלב שחיפש לעצמו פינה שקטה. מנגד אחרים התעקשו שיש לגרש את הכלב וחסל. בלי גלגולי נשמות וכלי סיפורים. למקום הוזעק ר' משה בנו של הרה"ג ר' מאיר ברנסדורפר שליט"א. הוא שוחח עם המשפחה וכשראה שמדובר כאן בסוגיה השנונה החליטת גדול טלפן לאביו ושאלו מה לעשות בעניין. ר' מאיר השיב שיתכן ולנפטר ישנם קרובי משפחה שלא זכו שלע"נ נשמתם ייאמר קדיש וילמדו משניות, וכעת באו לנצל את ההתקבצות המשפחה לע"נ הנפטר, כדי להעיל גם לנשמתו. ר' מאיר הורה ללמוד משניות לע"נ הנפטר ולומר שיהיה זה אף לע"נ כל קרובי המשפחה שנפטרו ולא זכו שילמדו עליהם משניות. אולם הכלב נשאר על עמדו. ר' מאיר בעצמו הגיע למקום וניסה לחקור האם יש סיבה טבעית שתביא את הכלב למקום. הוא שאל האם אחד השכנים האכיל כאן פעם כלב וכזו? כשהגיע למסקנה שאין שום הסבר למה הכלב הגיע לכאן, ביקש מהמשפחה שכל ללמוד משניות והפעם לא דווקא לנשמות משפחתו אלא לע"נ הנשמה שבעבורה בא הכלב.

השמונה עשרה לה כנפיים ומכל העיר באו לראות את הפלא. כמות האנשים שהגיעה למקום הפכה לנסל כבד על משפחת הנפטר. הם ניסו שמכתינת הדבר אינו נסבל יותר. אולם הם פחדו לגרש את הכלב ופנו שוב לר' מאיר שיגיד להם איך להיפטר מהצרה הזו. ר' מאיר אמר שהוא ירא להכריע בעצמו והורה להם לשאול את אחד מגדולי רבני ירושלים. אותו גדול יעץ למשפחה להעלות מנין לקברו של ר' נחמן ולבקש ממנו שיסייע להם להקין את הנשמה שגרמה לכלב לבא. באותה שעה כשסיימו את תפילתם ופנו ללכת מקברו של ר' נחמן והתבשרו שהכלב עזב את סוכת הבית ושם את פעמיו לכון רחוב מאה שערים.

גם לפני למעלה מחמישים שנה אירע בשכונה מעשה פלא, כאשר נטפל כלב אל המכריז הירושלמי ר' יודל כהן. וכך מספר ר' ישראל גליס ששמע את הסיפור מאביו שהכיר באופן אישי את ר' יודל כהן:

ר' יודל נקרא באונת ימיו "המכריז הירושלמי" הוא היה מכריז על חוננות, לוויות, וכוונות אלו. הוא היה בוקר לסליחות וכו' שכי שכונת מאה שערים וכונן וורשא.

בוקר אחד כשערך את סיכוכו היומי נטפל אליו כלב והפריע לו במלאכתו. הכלב משך אותו מכל הכוונה והציק לו בכל דרך אפשרית. בבקרים שלאחר מכן הקפיד הכלב לבא מידי בוקר ולהציק לו. ר' יודל הלך להיוועץ באחד מגדולי הדור. ועל פי אחת הגרסאות מדובר בר' ישראל סלנטר. אותו גדול יעץ לו שלמחרת כשישוב הכלב יאמר לו ג' פעמים מחול לך. למחרת עשה ר' יודל כדבריו אותו גדול. וכלב אכן הרפה מר' יודל ונפל מת.

ירושלים של אותה ימים סיפרו כי מדובר בגלגול נשמתו של אדון שכנס על ר' יודל על שהעיר אותו באמצע הלילה לסליחות. באחד הבקרים בשנה שר' יודל עבר ליד ביתו של אותו אדם פתח הלה את החלון ושפך ספל מים על ראשו של ר' יודל. המכריז הקפיד עליו לכן נאלץ אותו אדם לבא כדמות כלב ולבקש את מחילתו.

הזכיר לרופא את קיומו של החייל היושב בגן. הרופא מיהר לגן ולתדהמתו נוכח לראות שכלבו הוביל את החייל פנימה. באותו רגע הבזיק במוחו של הרופא הרעיון להשתמש בכלבים לנחיה, רעיון שבסופו של דבר הביא להתפתחות השימוש בכלבי נחיה בכל העולם.

מרגד'ה נראדה: כלב האמסט'ר תקף למות אח בת ה-4 בביתה

שבעיים אחרי שהגיע לבית המושפחה, תקף הכלב את הילדה לעיני אמה

בעקבות האירוע הקשה בלילה שבועות אחדים לאחר מכן, נעשה ניסיון להחיות את הכלב, אך הוא מת. הבעלים של הכלב, אשר גילו כי הכלב מת, פנו למשטרה וביקרו את הבעלים של הכלב. הבעלים של הכלב, אשר גילו כי הכלב מת, פנו למשטרה וביקרו את הבעלים של הכלב. הבעלים של הכלב, אשר גילו כי הכלב מת, פנו למשטרה וביקרו את הבעלים של הכלב.

הכלב, אשר גילו כי הכלב מת, פנו למשטרה וביקרו את הבעלים של הכלב. הבעלים של הכלב, אשר גילו כי הכלב מת, פנו למשטרה וביקרו את הבעלים של הכלב. הבעלים של הכלב, אשר גילו כי הכלב מת, פנו למשטרה וביקרו את הבעלים של הכלב.

הכלב, אשר גילו כי הכלב מת, פנו למשטרה וביקרו את הבעלים של הכלב. הבעלים של הכלב, אשר גילו כי הכלב מת, פנו למשטרה וביקרו את הבעלים של הכלב. הבעלים של הכלב, אשר גילו כי הכלב מת, פנו למשטרה וביקרו את הבעלים של הכלב.

הכלב, אשר גילו כי הכלב מת, פנו למשטרה וביקרו את הבעלים של הכלב. הבעלים של הכלב, אשר גילו כי הכלב מת, פנו למשטרה וביקרו את הבעלים של הכלב. הבעלים של הכלב, אשר גילו כי הכלב מת, פנו למשטרה וביקרו את הבעלים של הכלב.

איסור גידור כלבים

בשבילי ההלכה: בעיקבות המתקפות הרצחניות של כלבי האמסטף שגבו חיי אדם.

ובחושן משפט חלק א' סימן ל"ד).

■ ■ ■

מוכא ב"תנא דבי אליהו רבה" (פ"ח), לפיכך חייב אדם שיכרך וישבח ויפאר וירומם ויגדל לשמו של הקב"ה על כל מה שבאות לאדם, בין טובות ובין רעות וכו', פגע בו כלב ולא אכלו יכרך וישבח לשמו של הקב"ה, שמא לכלב היה מזומן נחש עליו הקב"ה ולא אכלו.

מוצאים אנו עצות שונות למנוע מהכלבים שיזיקו, וכפי שמובא במדרש ילמדנו ריש דברי בילק"ש ישעיהו סימן תפ"ח - כלב זה, אדם משליך לו פרוסה סוכר את פיו. (עי' במדרש רבה פרשת וישב פמ"ב). או שישליך אליו עצם כפי שמובא בגמ' ב"מ ע"א: כלב כי שרי ליה אומצא (עצם) ומסריך בתרה (ונמשך אחריה). כתב בט"ז יור"ד סימן קט"ז ס"ק ו' בשם מהרש"ל שמי שיש לו כלב רע שמזיק ומפסיד המאכל, אפילו אינו נושך, שיכול ליתן לו סם המוות ואינו עובר משום צער בעלי חיים, אבל לא יתן את המחט בתוך הלחם דיש בזה משום צע"ח וחוששין שמא ישתגע. כתב השל"ה הקדוש שער אותיות אות ד', שלא יטיל מורא לחינוק בדבר טמא, חתול או כלב יקח אותך (עין פרי חדש יורה דעה סוף סימן קט"ז וקצש"ע סימן ל"ג אות י"ד ושולחן ערוך הרב חלק ד' הלכות שמירת גוף ונפש).

אף על פי שאמרו שהכלב הוא עז שבחיות (עיין ביצה כ"ה ע"ב) ובמדרש רבה (שמות רבה פרק מ"ב) אמרו כלב חצוף שבחיות, מכל מקום מובא בגמרא פסחים דף ק"ג עמוד א' שאדם לא יגור בעיר שלא נובח בו

התו לינו

נהיכהלפת צינורות עירוי הושעתה מתפקירה * צוות מיוחד בניה"ח בקשר עם מומחים במאמץ להציל את חיי הפנה

המחלוקת בין הצינורות לגופה של המנהל האזורי והכרת את צינור המערכת כעמח

תקיפה נוספת של כלב אמסטף - ילד מטבריה נפצע קל

★ מצור כתל איב אחר כלבי אמסטף

כלב אמסטף תקף ילד בן 6 במטבריה וילד נפצע קל ופונה לקבלת טיפול רפואי בבית החולים. הילד נש"א את הילד בידו ובגבו וגרם לו לפציעות קלות. למקום הדועק אמבולנס של המטבחיה ופיקדון מסייע.

המנהל האזורי והכרת את צינור המערכת כעמח

המחלוקת בין הצינורות לגופה של המנהל האזורי והכרת את צינור המערכת כעמח

המחלוקת בין הצינורות לגופה של המנהל האזורי והכרת את צינור המערכת כעמח

הרב אליקים דבורקס

מוכא בגמרא ב"ק דף ע"ט ע"ב: "לא יגדל אדם את הכלב אלא א"כ קשור בשלשלת". וכתב רש"י, "מפני שנושך ומנבח ומפלת אשה מיראתו". ובגמ' (שם) דף פ"ג ע"א אמרו אבל מגדל הוא בעיר הסמוכה לספר, תנא רבי אליעזר הגדול אומר המגדל כלבים כמגדל חזירים למאי נפקא מינה למיקם עליה בארור. וכך כתב הרמב"ם בפרק ה' מהלכות נזקי ממון הלכה ט': "ואמרו חכמים ארור מגדל כלבים כחזירים מפני שהזיקן מרובה ומצוי". בגמרא שבת דף ס"ג ע"א מובא: כל המגדל כלב רע בתוך ביתו מונע חסד מתוך ביתו, שנאמר "למס מרעהו חסד", וכתב רש"י - שאינו מניח העניינים לבוא לפתחו, דהיינו שהעניינים מפחדים להיכנס לתוך ביתו מיראת הכלב. רב נחמן בר יצחק אמר, אף פורק ממנו יראת שמים.

המהרש"א (שם) גורס, כל המגדל כלב בתוך ביתו ולא גרס רע, דהרי כבר אמרו בגמ' ב"ק שאסור לגדל כלב רע בתוך ביתו, שנאמר "לא תשים דמים בביתך", אלא דצריך לומר דהוסיף כאן שאסור לגדל כלב אפילו

כלב, וכתב רש"י והרשב"ם שהוא שמירה בעיר מאויבים ומגנבים. כלב שעשוי לעזור לסומא ללכת, מותר להחזיק אם הרגילו אותו שילך עמו ולא חוששין שיזיק, וכפי שמובא בשו"ת "אגרות משה" האר"ח סימן מ"ה שכתב לצדד להקל לסומא, לבוא לביהכנ"ס עם כלב מאומן ואין בכך משום ביוזי ביהכנ"ס עיי"ש.

ונסתפק בשו"ת "משנה הלכות" ח"ה סימן רצ"ז לאוסרים כלב בלי שלשלאות בבית, אם בעל הבית ישיש אזהרה מודעה בכניסת החצר שיש כלב רע, האם מספיק שיכתבו עליו מודעה, ולכאורה יש ראייה מדברי הגמ' ב"ק ס"ט ע"א: "כרם רבעי היו מציינין אותו בקווצות אדמה סימנא כי אדמה מה אדמה ליכא הנאה מיניה אף האי, ושל ערלה בחרסית סימנא כחרסית מה חרסית שאין הנאה ממנו אף האי דלית הנאה מיניה וכו'", וכמבואר דכל שעושה היכר לעוברים ושבים מועיל, שבלא כן יצטרך לתקן גדר ולהסיר מכשול ח"ו, אלא ודאי דכל שציין עליו מועיל, וכן י"ל גם לגבי החזקת כלב, אולם כתב דאין להביא ראייה משם דזה דווקא בחפצים אבל לכלב רע ודאי לא מועיל הכתיבה והיכר אזהרה כזה שכל שאינו קושרו הרי הכלב יכול להלך בחוץ למקום האזהרה, וגם לפעמים יכול פתאום לצאת החוצה.

ויש לדון דאם מחזיק כלב הנוכח בבית ומפריע לשכנים האם אפשר לעכב בידו שלא יחזיק הכלב בביתו? והנה מובא בגמ' ב"ב דף כ"ג סיפור על ר' יוסף שהיו לו דקלים בחצר ובאו אומנים דהיינו מקיזי דם וישבו בצל האילנות, כתוצאה מעבודתם הגיעו העורבים שנמשכים לדם והיו מזיקים את הדקלים ואמר ר' יוסף שיסתלקו המקיזי דם כדי שדקליו לא ינזקו, וממשיכה הגמ' א"ל אביי והא גרמה הוא? ועונה הגמ' ז"א גרמא בנוזיקין אסור, ולכן ר' יוסף יכל לגרש את האומנים. שואלת הגמ' והרי יש לאותם אומנים חזקה, וא"כ איך אפשר לגרשם? מתרצת הגמ' אין חזקה לנוזיקין, ויקשה הגמ' הרי כל

מה שאין חזקה בנוזיקין זה דוקא בנזק כמו קוטרא דהיינו עשן ובית הכסא שריחו מצחין, ועונה ר' יוסף ע"כ "לדידי דאנינא דעתאי כי קוטרא ובית הכנסת דמו לי". ודואים דכיון שר' יוסף היה מפונק היה הזכות לסלק מזיק ואפילו שהחזיק בגרמא, מאחר שמדובר בנזק מותר בסילוק ולא מועלת חזקה לגביו.

רבנו גרשום מפרש שהנזק היה שהעורבים היו מנקרים את העצים ומזיקים אותם, ודבר זה נגרם מהדם שנזרע ע"י מקיזי הדם. (עי' תוס' (שם) ד"ה כקוטרא).

הרמב"ם בהלכות שכנים פ"א ה"ה כתב להסביר את מהות הנזק בסיפור שהבאנו דהיה נזק של רעש וז"ל: "מי שהחזיק לעשות מלאכת דם או נבילות וכיוצא בהן במקומן ויבואו העורבין וכיוצא בהן בגלל הדם

ויאכלו הרי הן מצרין לחבירו בקולם וצפצופם וכו', אם היה חבירו קפדן או חולה שצפצוף הזה מזיקו חייב לבטל אותה המלאכה" (עי' לחם משנה שם). וא"כ יוצא בנידון שיש רעש מהנביחות של הכלב לדעת הרמב"ם יש חובה לבעל הכלב לסלק הנזק ולהוציא הכלב מביתו (עי' בריטב"א ב"ב דף כ"ג).

וכך נפסק בשו"ע חו"מ סימן קנ"ו ס"ב כדברי הרמב"ם וז"ל: "מי שהחזיק לעשות מלאכת דם וכו' והרי הם מצרים את חבירו בקולם ובצפצופם אם היה קפדן או חולה שצפצוף הזה מזיקו חייב לבטל אותה המלאכה או ירחיק עד שלא יבוא הנזק". (עי' "חזון איש" ב"ב סימן י"ג, ומש"כ ע"ז בס' "פתחי חושן" בהלכות שכנים פ"ג סי"א ובידני גניבה ואונאה פט"ו).

תאריך פרסום: כ' בתמוז תשס"ד

השאלה:

כלב שטרף ..

כותרת השאלה:

מה דין הכלב שהרג את הילדה?

תוכן השאלה:

האם כלב שהזיק חייב והרי הגמרא אומרת שנשיכת כלב הוא קרן, ודין קרן הוא חצי נזק בתם, ואין דנים דין קנסות בימינו?

האם הרב יוכל לענות, וכמו כן האם הרב מכיר שותים שדנים במקרה האחרון שאירע ? תודה

מאת: הרב דוד לאו - מודיעין

התשובה:

כלב שטרף ..

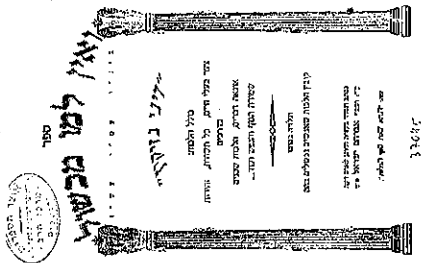
כותרת התשובה:

תוכן התשובה:

היות שכבר שמעתי שעסקו בסוגיה זו אציין רק פרט פשוט אחד.

חז"ל בבבא קמא טו הביאו את דברי רבי נתן שאסור להחזיק כלב רע בתוך הבית, גם לא בשלשלאות של ברזל. רש"י שם מזכיר שסילוק ההיזק היינו שיהרגם. אפשר לפרש את דבריו שיהרוג, הכוונה היא את הנזק, דהיינו שיקשור את הכלב, ובכך סילק את החשש. או שנפרש שהכוונה היא להרוג את הכלב, לאחר הוכח שהוא מזיק, ולאחר שהזיק אין להמתין בהריגתו.

הרמב"ם (פס"ו מהל' גזילה ואבידה הי"ז) כתב בחתול רע שהורג את הקטנים שאסור לקיימו. לפי מה שכתבתי הכוונה שאסור לקיימו היא מפני שהוא פוגע בקטנים, דהיינו באלו שעלולים להיפגע גם אם הוא יקשור את החיה, שהרי הילד עלול לגשת אליו ולהיכזק. מן הדברים מבואר שזו תקנה מיוחדת של סילוק ההיזק, שיש לדון אם היא מוגדרת ב"ולא תשים בביתך", כי הגמרא השוותה כלב לסולם רעוע.

גידול כלב
ג. אסור לגדל כלב רע בתוך ביתו אף על פי שאינו נוסך אלא רק גובה, מפני שהוששים שמא ינבא על אשה מעוברת ומתמות הפתור הפיל את עוברת חס ושלום.

ואם קישרו בשלשלאות של ברזל, מותר לגדלו. ובפרט בשגרים במקומות שיש בהם חשש סכנה, יש להקל לגדלו על ידי שיקשרו בו ביום וישחררהו כלילה. ויש לחלות על שער ביתו, שלט שכתוב עליו "והידות כלב נוסך" (ה).

ענין אלא של אותה העו שעברתי על דברי חברי ע"כ.
וכן בקודש חיותי בש"ת יגיע אומר (חלק סימן ו) שהתיר לגדל בהמה דקה לצורך רפואה אפילו שלא במקום סכנה. וכן עיקר.

והקשה מהרש"א: יש לדקדק מה היה ענין זה כל כך חמור עד שלא רצו להכנס לבקרו, והרי לא עשה כן אלא משום רפואתו ותירץ, דאפשר שהיה חולה שאין בו סכנה, ולא היה לו להתיר בעצמו דבר שאסרו חכמים ע"כ.

וכתב הגאון בן יהודיע (שם: נראה דאף על גב שהיה חולה שאין בו סכנה כמבואר במהרש"א, הוא הנזיר לעצמו מפני שדבר זה הוא גזירה דרבנן, ובמקום חולי לא גזרו. אך החכמים החשיבו לו דבר זה לעיון, מפני שהוא אדם חשוב, והראוי אותו ישעו לעשות כן בלא חולי. ע"כ.

ומבין ריסי ענין ניכר שלאדם רגיל שאינו חסיד, מותר לגדל בהמה דקה

לטעון שום דבר כנגד משפחה שהתניקוה שלה בוכים כלילה, אף על פי שמחמת זה בריאותם נחלשת, מפני שכל אדם שבא לגור בבנין משותף, דעתו להסכים לכל רעש שרגיל להיות בבית משותף לצורך גידול המשפחה, ובכית תינוקות כלילה

הוא דבר שמקובל ואינו משובה, לפיכך אין המזיק צריך להרחיק את עצמו. ע"כ. מכל מקום אין לדמות דין זה, לדין גידול כלב, שאין רגילות לגדלו בבית משותף, ולכן צריכים להשגיח שלא ינבא בשעות המיועדות למנוחה. וברור.

ועל כל פנים אותם שמגדלים כלב בביתם, צריכים להקפיד שלא ינבא הכלב בשעות הלילה, או בשעה שדרך בני אדם לנוד, מפני שהדבר גורם נזק לשכנים, ומפריע להם במנוחתם. (ו)

כבר נד ונעקד במקומו. נא"ה וכן היה כדי שלא יזיק. וענין עוד שם, שהאין מקרה ביטוי שאנשים גידלו כלב בביתם, החזיב בדין זה כדי ה' הטובה עליו. וענין והכלב נשך את פתם לנשות. וה"ל.

ופסק מדין בשלחן ערוך (נחמן משפט סימן תט ס"א), שאסור לגדל כלב דע, אלא אם כן הוא אסור בשלשלאות של ברזל וקשור בהם. ובעיר הסמוכה לספר, מותר לגדלו, וקשורו ביום ומתירו כלילה. וכתב הסמ"ע (שם סק"ה) שהתיר לגדלו אם היה קשור בשלשלאות, הוא משום שהטעם שישוחרר וגם הטעם שנובא ומפילות נשים מיראנו אין כאן, מבין שידועים שהיו קשור, ולכן אין מתיראין ממנו ואינן מפילות ע"כ.

וראה להר"ג פתח זביתו בש"ת עשרת פז (מין ג סימן ת) שכתב שיש לשים שלט על שער המצר "והידות כלב נוסך", ואם אין לחש לבהלה של הכנס לחצר, וכמוכן הכלב צריך להיות קשור ביום בשלשלאות השכנים הגרים בבנין משותף, יכולים

(ו) והנה דבר חיים לענין כלב ינבא אסור לגדל, גם מפני שספריע לנשות השכנים, גם מפני שנוספדי בנחשויות, ובפרט כשלא מתכוון לכך, ופתאום נובא ממנו כשקופץ וכו', וענין מהרש"א בה"א (שבת סג.) שאפילו כלב שאינו רע אפוא, כי אנשים לא יודעים שאינו רע, ושלט לא יעזור וזה נעשה עם

הנח"מ (ב"ק פג.) והגדל כלבים כנגד חורבן הד"ה.

פרשת כלב האמסטף

רק ימים בודדים מפרידים בין הטרנדית הווי לבין טרגדיה אחרת. גוראית, לעיני האם ההמונה תקף כלב מין אמסטף ילדה בת 4, נשך אותה בצווארה והביא למותה. גם פה מדובר ברשלנות פושעת של הורים שנתנו שוב ושוב שאין להחזיק כלב מהזן הזה בבית - אך סירבו לשמוע.

משפחת הילדה, משפחת גנון, עברה לפני כמה ימים לדירה בדרום תל אביב. המשפחה "אימצה" את הכלב האכזרי כשעוד היה גור קטן. שכניהם של משפחת גנון יודעים לספר כי האב נתן להכות את הכלב במקלות. למרות שזו של כלבים ידוע כן חוקפני ואלים, התעקש אבי המשפחה כי הכלב הזה אינו מסוכן. הוא טען תמיד שהכלב רגוע ולא מסוגל לפגוע באף אחד. הוא אף נהג לטייל איתו מדי יום מחוץ לבית כשאין קשור - בניגוד לחוק. רק לפני כשלושה שבועות התנפל הכלב "הלא מסוכן" על כלב קטן אחר ונשך אותו למוות. שוב הוזמרו השכנים את אבי המשפחה כי מדובר בכלב רצחני. הם ניסו אף לפנות אל האם ולהזהיר אותה לגבי השהייה של כלב רצחני שכזה בדירה אחת עם ילדים קטנים.

וכך, ביום חמישי האחרון בילתה אחר הצהריים אביבית, בת ה-4 בביתה יחד עם אחיה התינוק ואמה. הילדה שיתקה עם הכלב המשפחתי כשלפתע, ללא כל סיבה ברורה, תפס הכלב את הילדה במלתעותיו. למול עיניה של האם הוא נשך את גרונה של הילדה. ניצר אותה ונשך אותה גם בפנים, האם יצאה בצרחות אל החלון, היא ניסתה לקרוא לאנשים שיבואו להציל את ילדתה, אך היה מאוחר מדי.

לאנשי מגן דוד אדום שהוזעקו למקום לא נותר אלא לקבוע את מותה של הילדה. ההובשים ידעו לספר כי הכלב, שרק דקות מועטות לפני כן השתולל באופן רצחני, עמד ללא נוע, אדיש לחלוטין.

למקום הוזעק גם וטרנר של עיריית תל אביב שהעביר את הכלב לתחנת ההסגר של העירייה. התנהגותו של הכלב לאחר המעשה, כמו התנהגותו כשהובא אל ההסגר הדגישה את האופי הנורא של כלבים אלה. ההתנהגות הרצחנית שלהן - הן בלתי צפויות בעליל.

רק לפני כשלושה שבועות הותקף ילד בן 8 על ידי כלב מאותו הון בשעה ששיחק בגינה עירונית. הוא ננשך ונפגע בכל חלקי גופו, ונותר במשך שעות ארוכות, בגיסיון לשקם את הפנים.

בינתיים אישרה ועדת הכנסת להעביר בהליך מזורז את הצעת החוק של חבר הכנסת גדעון סער, לפיה תיאסר החזקת כלבים מסוג אמסטף, רוטוילר ופיטבול. לפי ההצעה, על מחזיקי הכלבים הקיימים יחולו הוראות מעבר לפיהן הוטרנר העירוני יקבע האם ניתן להוסיף להחזיקם ובאילו תנאים.

ברוב של 41 לעומת 3 מתנגדים אישרה היום (ד') מליאת הכנסת בקריאה טרומית את הצעת החוק של חבר הכנסת גדעון סער אשר אוסרת אחזקת כלבים מסוכנים מסוג "אמסטף", "רוטוילר", ו"פיטבול".

על פי הצעת החוק, על אלה שכבר מחזיקים ברשותם כלבים מסוגים אלה יחולו הוראות מעבר לפיהן ידרשו להתייצב עם כלבם אצל הוטרנר העירוני לרישום ועל מנת שיקבע האם ניתן יהיה להמשיך ולהחזיקם ובאילו תנאים.

הכוונה היא לתנאים כמו סירוס, עיקור או הגבלות מסוימות עליהן יורה הוטרנר.

הצעת החוק קובעת כי הפרתו תגרור עונש של עד שלוש שנות מאסר.

דברי ההסבר להצעת החוק אומר ח"כ סער כי "תקיפת בני אדם על ידי כלבים מסוכנים, לא זכתה לטיפול הראוי לה בחוק. הפוטנציאל האלים של כלבי ה"אמסטף" ושל גזעים מסוכנים נוספים עלה שוב לתודעה הציבורית בשל שני מקרים מצערים שקרו. בחודש האחרון ילד בן שמונה שותק במחצית פניו וילדה בת ארבע קיפחה את חייה.

למרבה הצער הפך העיסוק בסוגיית מתן הרישוי להחזקת כלבים ל"עניין מתוזרז" שבו רק לאחר מקרים טרגיים עולות הצעות לתיקון החקיקה בעניין".

יש לציין כי הצעות חוק דומות כבר הונחו על ידי ח"כ לשעבר אבי יחזקאל בכנסות ה-13, ה-14 וה-15.

לאחר אישור הצעת החוק בקריאה טרומית אמר ח"כ סער כי "מדובר בצעד חשוב לקראת הפיכתה של מדינת ישראל למדינה מתקדמת בשורה אחת עם מדינות אירופאיות חשובות אשר אוסרות החזקת כלבים מסוכנים ותוקפניים. חובתה של הכנסת להבטיח את זכותם של אזרחי ישראל שלא לחיות תחת טרור מהלך על ארבע".

(פ.ק.)

כלב אחד עשה צחוק מהדמוקרטיה. כלב אחד שהוכיח שלחוק אין שיניים, ושכלב השמירה של הדמוקרטיה בלע את לשונו, ונותר פעור פה. כעת מתברר שהוץ מלכשכש בוגב, הוא אינו יודע לעשות דבר. אתם יודעים מה, אין לי שום דבר נגד הכלב, באמת שהוא לא בן אדם, אי אפשר לבוא אליו בטענות. הוא מילה את זרובתו האנושית, או איך שלא תקראו לה בשפת הכלבים. חוץ מאשר לנבוח להגנתו בבית המשפט, האופציות העומדות בפניו מצומצמות כרוכות המלונה. מי שחי כאן במזרח התיכון יודע שהכלב, נשלח לחיות בהסגר, הוחק מעין רואה, במקום בו אינו יכול לפגוש נפש חיה, כל חיה, ולא חשוב כמה רגילים יש לה. הוחלט להמעיט לו במזון ושתייה, עד שהבטן תקרקר, והנביחות יישמעו בכל רחבי המזרח התיכון. ארגון הגג של מגדלי הכלבים מבקש לשחרר אותו ולו רק כדי שישווק מעט את עין השמש. אבל הפריבילגיה הזאת, נשללה ממנו. אין שום צידוק מוסרי לבקש בקשה מסוג זה. אגב, אם נפגשם במקרה בכלל המדובר, וראיתם את שפתיו רועדות, אל תדאגו, זה לא הפחד מפני ההוצאה להורג, זה מהפריקנסון. ואם זה חשוב לכם, כדאי שתדעו שלכלב קוראים יאסר.

בקיצור, צריך להוציא את הכלבים מחוץ לחוק ולהבהיר לכולם שמי שחבר בארגון טרור, יוצא להורג. רק מה, כמי שמכיר את חברי שלום עכשיו ושלום אחר כך, הם יתקוממו נגד הכיבוש ההורס כל חלקה טובה והורס את היו קיום הקיים מזה שנות דור בין הכלבים לבני האדם.

במחשבה שניה, אולי כדאי שנלמד פרק או שניים מההיסטוריה. הרי המזרח התיכון הוא לא המקום לשפויי אנוש. בכדי לשרוד, ניהלנו כאן משא ומתן עם כל מה שזו, החל ממצילי חוף הים ועד השפם של עמיר פרץ. מדוע, למען השלום, שלא ננהל משא ומתן עם הכלבים. הרי כבר ישבנו מול כלבים באוסלו, בקמפ דייוויד, בואו פלנטיין ונבחי כדור הארץ. נקרא אל הדגל את כל החברים בפלג של החמאס - אמסטף, או המלורג - פתח. גומן אותם למלונת המשא ומתן, נשלח אותם לקמפ דייוויד של הכלבים, נגבה עד שיצא עשן לבן, ושמע מרשאות המלונה, נקיים טקס, נקרא לו יומנת ונבה תב הב. נביא עזת עיתונאים פיננסיים שתנבא אמן אחרי כל נאום, וכך נקים לנו כאן מזרח תיכון חדש.

פני הדור כפני הכלב

כלב נשך אדם. זו בחלת חדשה מרעישת. בני אדם מבשלים כלבים, או יורים בהם סתם, זה בקושי מגדר את קצה הכותרת. כלב נשך אדם... זה הו, ממתי בהיסטוריה האנושית כלב נשך אדם. זה בכלל לא תפקידו, זה בהחלט חריג. מילה תלמיד נשך מורה, נוסע נשך נהג אוטובוס, או אב שנשך את בנו. שיגרה של יומן-חדשות, הידיעה המטעירה תפסה את עורכי העיתונים עם הלשון בחוץ. יש כאן סיפור עם בשר, הפעם הכלבים שיגרו למערכות העיתונים כותרת עסיית, ולא הסתפקו רק בשליחת צעם כפי שעשה החיובאללה. בהחלטה חד מערכתית הוחלט להעלות את סיפור הנשיכה הטראגי לכותרת ראשית. הגדיל לעשות את החד העיתונים שכתביר את הידיעה בכותרת ענק: "רוצח על ארבע".

אתם מבינים? רוצח על ארבע רצח ילד בן ארבע. טרגדיה בלתי צפויה. ככה זה במזרח התיכון. רוצח על שניים זה דבר ברור וכמעט מובן מאליו. אבל כאשר בעל חיה על ארבע, מעין פני בולדוג ורוצח ילד חמים, סתם בגלל שהוא כלב, זה כבר לא כדרך הטבע. פתאום יפי הגועל נפש החלו לכשכש בוגב. שמועה שגונבה לאוויר, גורסת, שהכלב, כעונש הרתעה לכלבים אחרים, יוצא להורג בריקה. בשם המדור וקוראיו, אני מבקש להעביר את מחאתי. זה לא כיכ מתורבת להוציא להורג כלב שהרג אדם. מילא מחבל שהרג אדם, או עשרה בני אדם. אבל כלב? יידרו הטוב ביותר של האדם, אותו אתם מבקשים להענישו ומה עם האדם עצמו, יידרו הטוב של הכלב? מה אם איי לרשע ואיי לשכנו ואיי לכלבנו?

בעקבות הנשיכה הקטלנית: שר החקלאות הורה להתקין תקנות שיאסרו לגדל כלבים מסוכנים

אמש בעקבות הריגת ילדה מכפר שלם על ידי כלב האמסטף של המשפחה, הורה שר החקלאות ישראל כ"ץ לראש השירותים הוותיק רינריים במשרדו, ד"ר משה חיימוביץ, להתקין תקנות שיאסרו החזקת כלבים מסוכנים.

התקנה תיכנס לתוקפה לאלתר, ותאכף עד שייכנס לתוקפו החוק להסדרת הפיקוח על כלבים.

יצויין כי למעט מקרים חריגים שזכו לפירסום משום שאירעו בערים הגדולות, בעיקר בתל אביב, רבים המקרים של תקיפת ילדים על ידי כלבים, בעיקר בישראל בים הכפריים ברחבי הארץ, שאינם מגיעים כלל לידיעת הציבור.

בארה"ב ובאירופה ידוע על מקרי מוות בעקבות תקיפת כלבים מרי שנה.

בגרמניה ובאנגליה הוטלו על הציבור הגבלות חמורות על יבוא וגידול של כלבים מסוג פייטבול ואמסטף, שעל פי התחזיות יגרמו להעלמותם.

בישראל עשרות אלפי כלבים, ש-160 אלף מהם

רשומים במשרד החקלאות לאחר שקיבלו חיסון נגד כלבת.

על פי ההערכות מספר זה מגיע רק ל-60% מכלל הכלבים בארץ, ולכן מוערך מספר רם של הכלבים בארץ כ-300 אלף.

בלשכות הבריאות ברחבי הארץ נרשמים כ-15 אלף מקרים של פציעות מנשיכות כלבים מרי שנה, אך גם כך לא כל תקיפה מדווחת וסביר שהמספר גבוה אף יותר. אך גם כך לא כל תקיפה מדווחת וסביר שהמספר גבוה אף יותר.

ב-1996 הגיש ח"כ אבי יחזקאל הצעת חוק לפיקוח והגבלת האחזקה של גזעים מסוכנים, אך הצעתו ירדה מול הצעת "חוק להסדרת הפיקוח על הכלבים" של משרד החקלאות.

בדצמבר 2002 עבר החוק בקריאה שלישית, אך עד היום לא הושלם.

עתה מודיע משרד החקלאות שיעשה לורז את הליך העברת החוק. העיכוב בהעברת החוק נובע מהצורך להשלים את רשימת הגזעים המסוכנים, וסביר להניח

שכלבי האמסטף, הפייטבול והרוטוויילר יהיו בה. בנוסף, יש להקים, על פי החוק העתידי, את מרכז הרישום הארצי לכלבים, כרי שניתן יהיה לאכפו.

על פי החוק להסדרת הפיקוח על הכלבים, יחוייב כל כלב ברשיון ובתשלום אגרות.

בנוסף, כלבים שייחשבו מסוכנים על פי עברם, כלור מר אם יירשמו כאלה שתקפו אדם, וכן כלבים מהגזעים המסוכנים או הדומים להם (שקיימת סברה כי הנם צאצא מעורב של גזע מסוכן), יחוייבו ברשיון מיוחד ובביטוח צד ג.

החוקה של כלב מגזע הנחש שב למסוכן, מבלי להוציא רשיון המתיר זאת, תחשב עבירה פלילית שדינה שנת מאסר.

בנוסף, יוכלו וטרינרים עירוניים לשלול רשיון להחזיק בכלב שתקף אדם. כל הכלבים יהיו רשומים במרכז הרישום הארצי באמצעות שבבים אלקטרוניים, וניתן יהיה לעקוב אחר מעבר של כלב ממקום למקום.

(ע)

■ כלבת אמסטף פצעה אתמול קל ילד בן 9 מטבריה 20/06/2004

ילד בן 9 ממרכז הקליטה בטבריה נפצע אתמול קל לאחר שכלבת אמסטף ששוטטה באיזור ללא בעלים נשכה אותו בידו. שוטרי סיור של טבריה שהיו באיזור והיו עדים למעשה הצליחו ללכוד את הכלבה והעבירו אותה לשירותים הווטריים של העיריה.

המטרה: לעקור מהארץ הכלבים המסוכנים
17:46, 21 יוני 2004 / ב' בתמוז תשס"ד

השירותים הווטריניים במשרד החקלאות פירסמו תקנות חדשות לאחזקת כלבים מסוכנים. בין היתר, נקבע כי החזקת כלב תהיה מותרת ברשות הרבים רק לבני 18 ומעלה, כשהכלב קשור ומוחזק ברצועה ופיו חסום.

וואלה חדשות

ביהמ"ש הורה להמית האמסטף שהרג הילדה

יום רביעי, 23 ביוני 2004, 13:34 מאת: צחר רוזם, הארץ

משפחתה של הילדה אביבית דנון בת ה-4, שנשכה למוות בידי "טריפ", הודיעה כי אינה מתנגדת להמיתו. עמותת "תנו לחיות לחיות" תערער

בית המשפט השלום בתל אביב הורה להרדים את כלב האמסטף "טריפ" שנשך למוות את הילדה אביבית דנון, בת הארבע, בשבוע שעבר. עמותת "תנו לחיות לחיות" הודיעה כי תערער על ההחלטה. דודה של הילדה אביבית דנון, יוסי, אמר כי אינו מתנגד לבקשה להמית את הכלב.

אתמול הגיש מנהל השירותים הווטריניים במשרד החקלאות, ד"ר משה חיימוביץ, בקשה להורות לעיריית תל אביב למסור לו להמיתה את האמסטף "טריפ". חיימוביץ טען שעל-פי סעיף 5 לפקודת הכלבת, על בית המשפט לתת צו להמית בעל החי לאחר שנשך והרג בן אדם ויש סכירות שהוא יחזור על-כך בעתיד.

על-פי הפרשנות שנתנו השירותים הווטריניים לפקודת הכלבת, אין צורך בהוכחה שהכלב נגוע בכלבת, חשוד כנגוע, או עלול להדביק במחלה - די להראות שהוא מסוכן והמשך החזקתו בחיים מסכנת בני אדם. סעיף 5 לפקודת הכלבת מחייב שינתן לבעל הכלב להשיב לבקשה להמית הכלב.

נציגת "תנו לחיות לחיות" התנגדה לבקשה בטענה שהכלב אינו חולה בכלבת ופקודת הכלבת לא חלה עליו. בנוסף לכך טענה כי האחריות המשפטית למעשי בעלי חיים מוטלים על בעליהם.

שר החקלאות, ישראל כץ, הנחה היום את השירות הווטרינרי בבית-דגן להמית את כלב האמסטף שהרג את אביבית דנון בת 4 בסוף השבוע האחרון. הנחיית המשרד באה לאחר שבעירייה הודיעו כי בכוונתם להעביר את הכלב לטובת משימות אבטחת יישובים ברחבי הארץ.

בתוך כך, השירותים הווטרינריים במשרד החקלאות פירסמו תקנות חדשות לאחזקת כלבים מסוכנים. על פי רישומי השרותים הווטרינריים מצויים בישראל כ-10,000 כלבים מסוכנים. בשבועות הקרובים יערך רישום מדויק של כל הכלבים הללו.

הכלבים המוגדרים כ"מסוכנים" יסורו ויועקרו. המטרה היא שבעוד 10-15 שנה לא יהיו יותר כלבים מגזעים מסוכנים בישראל. כמו כן נקבע כי החזקת כלב תהיה מותרת ברשות הרבים רק לבני 18 ומעלה, כשהכלב קשור ומוחזק ברצועה ופיו חסום.

שר החקלאות, ישראל כץ, הינחה גם את השירותים הווטרינריים ללכוד כל כלב משוטט מכל גזע שהוא, שאינו קשור ואין לו בעלים.

במנהל השירותים הווטרינריים הופעל "קו חם", אליו יוכלו להתקשר אזרחים המבקשים לדווח על כלבים מגזעים מסוכנים המהווים איום על הסביבה. מספרי הטלפון: 03-9681609 ו-057-206585.

פרסום ראשון: 17:27, 21 יוני 04'
עדכון: 17:46, 21 יוני 04'

ערוץ 7 - רשת תקשורת ישראלית
www.a7.org

20:09 Jun-22-04, ג' בתמוז תשס"ד

הרב יחזקאל קופלד: ההלכה אוסרת גידול של כלב מטריד

לאחר שבוע גדוש בפגיעות בגוף ובנפש שגרמו כלבים לבני אדם, הסביר הרב יחזקאל קופלד, רבה של דולב, ליומן הלילה של ערוץ 7, את דעת ההלכה בעניין: "גם לגבי כלבי שמירה, יש הוראות מדויקות כיצד מותר לגדלם. ההלכה מדברת כל כלב רע- "מזיק". בפוסקים קיימים המושגים של ממית ומזיק. למעשה כל נזק שיגרם, הפוך את הכלב ל"מזיק", ויש איסור לגדלו.

הרב הוסיף כי יש היתר לגדל כלב קשור בשרשרת ברזל, אך אם הוא מזיק- הורגים אותו. "הקשירה צריכה להיות בצורה שלא יוכל להתקרב לבני אדם. גם בתוך הבית יש לקשור היטב את הכלב, כי האדם צריך לשמור שהכלב לא יזיק גם לבני ביתו, ולא רק לאחרים".

"מהתחלה היה ברור שאין לה סיכוי" נופת של אביבית מצגת מהדורה נוספת בתיאטרון

לנו שמוע חוק כלב אחד מאבדות - והוא אותו חוק. נשים מוביל למסלול חינוך מיוחד

ההחלטה

קה (נשייה) לנעילה לסתות. "הכלבים האלה בדרך כלל חביבים לבני אדם אבל לכל כלב יכולה להיות נטייה לניסוח, בעיקר אם הוא זכר בוגר ולא מטופל". אמר קישון "מומלץ מאוד לסרס את הכלבים כדי למנוע את חוסר הפחד. גם צורת גידול הכלב חשובה. כלב שקשור לבדו בחדר, פתח תסכול ודעם ועלול להיות מסוכן". בשנים האחרונות אירעו מספר מקרי תקיפה של כלבי אמסטף. אולם אתמול אירע המקרה הראשון שהסתיים במות. בינואר 2000 חדר כלב לדירה של משפחה כחן בראשון לציון ותקף את זרור, פעם בן שנה וחודשיים, שנפצע באורח בינוני. במאי 2004 יצא יועד בירד ואחיו לשחק בדרסל ליד ביתם בשכונת נוה ישראל בתל-אביב. למגיש הגיע אדם עם שני כלבים, שלא היו קשורים. אחד מהם התנפל על יועד, גנש אותו בכניו ובגופו, ופצע אותו קשות. לדברי ראש עיריית תל-אביב רון חולדאי, בעקבות מקרה זה הגבירה העירייה את האכיפה נגד כלבים מסוג אמסטף. גם בכנסת פועלים לעצור את כלבי האמסטף בשבוע שעבר הגיע יו"ר הקואליציה, גדעון סער, על שולחן הכנסה, הצעת חוק האוסרת כליל על החזקת כלבי תקיפה מסוג אמסטף, מיטבול ורוטוילד בישראל. בהכנת הידענה השותתפו עדי כץ, אריק בנדר ודליה מזורי.

שיחור אברמאן אתמול, "כל חלסת שלו היתה מלאה בדם. ואמא גדרה אותו לחדר סמוך, וסגרה את הדלת. רפקתי על דלתם של השכנים כדי שיוציקו משטרה ואמבולנס". כוחות מגן דה אדום שהגיעו לדירה, ניסו להחיות את אביבית, אך כעבור זמן קצר נאלצו לקבוע את מותה. "בשכונתנו לדירה, הולדה היתה שרופה על רצפת הסלון והכלב ישב רגוע בצד", סיפר גרם קסטר, הפרמדיק שטרם פל באביבית. "לא היה לה דופק ולא נשימה. היו לה קרי עים בכל הגוף, ואפילו באיני העורקים. מהתחלה היה ברור, שעם פציעות כאלה אין לה שום סיכוי". טריפ, כלב האמסטף גדל אצל גיסתה של האם, שרית. לפני שבוע, זמן קצר לאחר שנכנס למשפחה של אביבית, תקף והרג את כלב הפיג'ה של הגיסה. לאחר המקרה, אמר אביבית, אסיר ביישון שאינו מתגורר בביתו. "אל תראגו, הוא לא אוכל לידים". אתמול סיפרה הגיסה שרית: "אמרתי להלל, אמה של הילדה, שתסלק את הכלב מהבית. יש לי הרגשה שיקרה משהו אחר מה שהוא עשה לכלב שלי, אבל היא החליטה להשאיר אותו בבית".

מומלץ לסרס

לדברי הוועד ר"ר רפי קישון, למרות שכלבי האמסטף לא נחשבים לגדולים במידותיהם, הם בעלי נשיכה חזק

אלי ברושטיין
"הכלב תפס את הצוואר של הילדה בשנייה, ונענע את הראש שלו מימין לשמאל. האמא החזיקה תינוק ברידים, ובמקביל ניסתה למשוך אותו מהילדה. היא שבידה עליו כמאות, אבל כלום לא עזר. כשהתקרבה ראיתי שהפנים של הילדה מלאות בדם, והבנתי שהיא כבר מתה" - כך, בקול חנוק, שיחור דוד אברמאן את המודח והמתירי שאירע אתמול בבית שבוני בשכונת נוה אליעזר שבתל-אביב. אביבית גנון, שבעור חורשים אמורה היתה לחגוג את יום הולדתה הרביעי, ננשכה למוות בידי כלב האמסטף "טריפ", שנכנס למשפחה רק לפני שבועיים. זו אינה הפעם הראשונה שטרפס חוקף באכזריות: רק לפני שבוע הוא הרג כלב אחר, מסוג פיג'ה. אתמול בשעות הערב ישבה אביבית בסלון ביתה, ושידה קה עם כלבה החדשה. לפתע, התנפל הכלב על הילדה וניצח את שניו בצווארה. האם, ששהתה ברידה באותה עת עם תינוקה בן העשרה חודשים ועם גיסתה, החלה להכות את הכלב ולנסות להחזיק אותו מבית - אך ללא הועיל. דוד אברמאן, שמתגורר בשכונת לבית המשפחה, שמע את צעקות האם והילדה שבעקבותיה הסמוכה, ומיד להיכנס אליה. "אחרי כמה דקות, הכלב הירפה מהילדה"

בחול"ל זה אחרת

מאסרים וחוקים נוקשים

בניגוד ליום המלחמה שממנה ישראל כלמי כלבים החלשים לתוקפנים, בגרמניה ובאנגליה קיימים חוקים מחמירים, המקשים את החוקים של כלב ממוזר.

בעקבות שורה של תקריות שבהן תקפו כלבי אמסטף ילדים וחיות הבית, נחקק בגרמניה חוק מיוחד. צוותי מומחים הגדירו 18 מיני כלבים כמי שוכנים וכל אותה התפץ לגדל כלב מאחד המינים שברשימה, חייב להעביר את הכלב "מבחן גרמנות" רשמי. מדובר בסדרת בחינות הכוללת בדיקה מורכבת של התנהגות הכלב במצבי לחץ. כלב שייכשל במבחן - יורדם.

ובבריטניה, מומחים בעלייה של כלבי תקיפה לעים מחסום (ומם) לפיו של הכלב, בכל יציאה מחוץ לבית. בעלי כלבים שעברו על החוקים, עלולים לחזק גרם בסכום גבוה, ואף להיאסר לחצי שנה.

הילה אלרואי דהיבר

כמו אקדח טעון

אני לא מפסיקה לשאול את עצמי, על מה חשבה הילדה הקטנה כאשר הכלב המשפחתי תקף אותה. ספק אם הבינה כיצד חיית המחמד הפכה פתאום לחיית טרף. ספק אם הדירה יבנה אי פעם.

לחזיק כלב אמסטף בבית עם ילדים, זה כמו להחזיק אקדח טעון ולא נצור על השולחן בסלון. נכון שאין חוק מפורש נגד זה, אבל זה מיותר כל כך.

במדינה אחרת, עם תרבות אחרת, אולי לא צריך חוק מיוחד נגד כל רע אפש רי. אבל בישראל, היעדרו של חוק נתפס כאשור לאינספור מעשי שטות. ולכן עד שנשתנה כעם, נראה שאין ברירה, אין מנוס, מחוק שאוסר, פשוט אוסר, לגדל כלבים מסוכנים. כי מי שרוצה לגדל כלב, יכול לבחור מבין אלה ואחר וגם שגורשים את המחשים, המכלאות ההגיוניות. רק לבוא ולקחת. אבל מה יעשה מי שרוצה לקבל את הילד שלו בחוריה?

דף טו/ב מניין שלא יגדל אדם כלב רע בתוך ביתו

מה רע בכלב "טוב"?

מבואר בסוגייתנו, שהמגדל כלב רע בביתו עובר על מצוות לא תעשה (דברים כב/ח) "ולא תשים דמים בביתך". כמבואר בפוסקים (י"ס של שלמה" פ"ז סי' מ"ה, שו"ע הרב ה"י שמירת גוף ונפש סעי' ג'), כלב רע הוא כלב שנובח אף אם אינו נושך, מאחר שבני אדם יראים ממנו, וכלשון הישי"ש: "כלב שהוא מנבח על כל מי שאינו מכיר, ומחמת נביחתו הוא קרוי רע אף שאינו נושך". כלב מסוג זה יש לקשור בשלשלאות של ברזל בכל שעות היממה, כדי שלא לעבור על איסור מדאורייתא (ישולחן ערוך" שם). הפוסקים מוסיפים ואומרים, כי גם חסימת פיו של הכלב אינה מועילה להמנע מן האיסור, כיון שכל עוד הכלב משוחרר ומטיל אימה על סביבתו, הרי הוא "כלב רע". כל זאת בכלב הנובח בלבד, אך כלב שנושך, לדעת רש"י בסוגייתנו (ד"ה י"עדי) תקנתו היא אחת-מיתה.

זהירות, כלב נושך: בעל ה"משנה הלכות" (ח"ה רצ"ז) דן, האם די בתליית שלט "זהירות כלב נושך", כדי להמנע מהאיסור "ולא תשים דמים בביתך". לכאורה, אין תועלת בכך, מאחר שאם האדם לא יבחין בשלט עלול הוא להבחל כהוגן. אולם, הוא מלמד זכות על אותם הנוהגים כן, משום שפעמים אנו נוהגים להזהר ממפגעים שונים, כגון מכשירי חשמל ותרופות, שמסוכנים ביותר לשימוש בלתי נכון, משום שאנו סומכים על כך שכתוב על התרופה או על המכשיר כי יש להזהר מהם, ואדם בר דעת רואה את הכתוב לפניו, ואם כן, גם בכלב יתכן שיש לסמוך על השלט.

כלב שמירה: עם זאת, פסק ה"שולחן ערוך" (שם), כי במקומות בהם על היהודים להתגונן מפני נכרים שעלולים להזיקם או לגנוב את רכושם, רשאי בעל הכלב להתירו משלשלאותיו בלילה, כדי להטיל אימה על הנכרים.

כלבים אירופאיים, מנומסים יותר: מחלוקת עזה התעוררה בין דיירי בניין באי ג'רבה בעטיו של כלב. אחד מדיירי הבניין רכש כלב אימתני שהרעיד את לב כל רואהו, ולתדהמת השכנים בעל הכלב אף התיר לכלבו לשוטט בחצר הבית בלא שלשלאות, כשהוא טוען שהוא עושה כן כדי להגן על דירתו מפני גנבים ונכרים. שאר דיירי הבניין, שנחרדו מהתנהגותו של שכנם, פנו אל בעל ה"שואל ונשאל" וטענו כי קרוביהם ואורחיהם נמנעים מכניסה לבניין, מחמת רתיעתם מן הכלב. ואכן, בעל ה"שואל ונשאל" (ח"י"מ ח"א סי' לב'), הורה, כי הצדק עם דיירי הבניין, זאת, על פי פסיקת ה"שולחן ערוך" (ח"י"מ סי' קס"א סעי' ה'), כי שותפים בחצר יכולים לעכב זה את זה מהכנסת בהמות ותרנגולים לחצר, וקל וחומר שהם יכולים לעכב הכנסתו של כלב מאיים. מעניין לציין, כי בתוך תשובתו העניפה, מתייחס ה"שואל ונשאל" לעזותם של כלבי האי ג'רבה ביחס לעדינותם של כלבי אירופה, שאינם נובחים ואינם נושכים, אלא נוהגים בנימוס אירופאי...

לסיום, מן הראוי להביא את דברי המהרש"א (שבת סג/א ד"ה "כלי"), הכותב, כי למרות שמותר לגדל כלב שאינו רע, מכל מקום, יש להקפיד על כך שהכלב לא ימנע את כניסתם של העניים שלא ידעו להבחין האם הכלב שלפניהם מזיק. שכן, באופן זה בעל הבית מונע מעצמו את האפשרות מעשיית חסד עם העניים.

260 אלף כלבים, על פי הערכה, חיים בישראל, רובם מגזעים מעורבים • כ-150 אלף מהם בעלי רישיונות ומחוסנים • 100 אלף מסומנים בשבבים אלקטרוניים • כלבים מוזכרים בתנ"ך 32 פעמים, מרביתם באורח שלילי • במקורות היהודיים הכלב נחשב לטומאה, אין להתפלל לידו ואסורה כניסתו למקומות תפילה • עלות החזקת כלב מגיעה לאלפי שקלים בשנה • כולל טיפול רפואי שגרתי פעמיים בשנה - 760 שקל • חיסונים - נגד כלבת ומחלות אחרות - 420 שקל • שבב אלקטרוני עולה 40 שקל • עלות המזון השנתית לכלב - בין 1,000 ל-2,300 שקל, בהתאם לגודל הכלב ולמשקלו • 660 שקל היא ברירת קנס לבעלי כלב שנמצא משוטט • לכלב חוש ריח נריר והוא מסוגל לברור ריח אחד מתוך אלף ריחות ולהתמקד בו • לאדם יש 5 מיליון קולטני ריח באף, לכלב יש 320 מיליון קולטנים • במשטרה נעזרים בכלבים בזיהוי הפלילי לצורכי גילוי סמים, חומרי נפץ, שרידי דלקים בחקירות הצתה ולאיתור גופות וחילוץ • בתחומי זיהוי חומרי ריח הכלב עולה כיום על כל מכשיר טכנולוגי הקיים בשוק • כ-200 עיוורים בארץ נעזרים בכלבי נחייה, בעיקר מהסוגים לברדור וגולדן-רטרבר • תושב חדרה שבר ככל הידוע את שיא מספר הכלבים שהחזיק אדם בביתו - 40 כלבים, רובם מסוג פינצ'ר • שני חוקים עוסקים בכלבים • פקודת הכלבת המנדטורית וחוק רישום וסימון הכלבים משנת 2002 • תוספת לחוק זה, הנוגעת לאיסור גידול כלבים מגזעים מסוכנים, הוגשה בימים אלה לאי-

טובעים בחספרים

נובחים ונושכים

שור הכנסת • ברשויות המקומיות פועלים 180 רופאים וטרינרים • כלב משוטט שנתפס, נשלח לכלביה עירונית לשמירה ולאימוץ • 28 כלביות עירוניות פועלות בארץ ועוד 5 כלביות של אגודות למען בעלי חיים • החוק מחייב לחסן כלב נגד כלבת לראשונה בגיל 3 חודשים • יחד עם החיסון הראשון מוכנס מתחת לעורו שבב אלקטרוני • השבב כולל מידע על בעליו של הכלב, מחלות הכלב ועברו התוקפני • מדי שנה על הכלב לקבל חיסון חוזר • כלב נושך מוחזק בהסגר 10 ימים, כדי לוודא שאינו חולה בכלבת, מחלה חשוכת מרפא • בשנה שעברה מתה מכלבת אישה מירוחם • ב-1997 מתו 3 בני אדם מכלבת: חייל ברמת-הגולן, ילדה מקלנסואה וגבר מכפר ג'דידה שלייד עכו • עד 1996, במשך 15 שנה, לא היו מקרי כלבת בארץ • השנה התגלו 16 מקרי כלבת בקרב כלבים, שועלים וחתולים • אשתקד היו 69 מקרי כלבת • השירותים הווטרינריים במשרד החקלאות מקיימים מזה 6 שנים מבצע חיסון נרחב נגד כלבת בקרב שועלים, זאבים תנים וכלבי בר, בעיקר בגליל ולאורך קו התפר • 9 סוגי כלבים נכללים ברשימת הגזעים התור-קפניים המסוכנים: רוטוויילר, סטפורד בול טרייר (סטף אנגלי), אמריקן סטפורדשייר בול טרייר (אמסטף), בול טרייר, פי-בול-טרייר, דונה ארגנטינאי, טוסה יפני, פילה ברזילי-אי, דוברמן • ייבוא כלבים אלה הביא לעלייה חדה במספר מקרי הנשיכות של כלבים • ב-1988 ננשכו 8,000 איש על ידי כלבים • ב-1997, שנת שיא הנשיכות, ננשכו 21,648 איש • אשתקד ננשכו 14 אלף בני אדם, רובם ילדים • היה מקרה מוות אחד מנשיכה: הילדה אביבית גנון ז"ל בת 4

דליה חזורי

איבדתם חיה אהובה ?

שלח הודעה

הוסף אתר

שלח מאמר

צור קשר

פרסם באתר

הפוך לעמוד הבית

גאוגרפה אינטרנטית מקיף מאוד של אנשים בנושא "חיות אחרות".

קורס אילוף • איך לאמץ גור • בעיות התנהגות • פורום • מומלצים • אלבום תמונות • אודות איילת • צור קשר

ברוכים הבאים לאתר אילוף הכלבים של איילת

doggy-land.com

<p>אתרים מומלצים</p> <p>רשימה של אתרים מומלצים לאותי כלבים פורומים, מספרות לכלבים, עמותות ואגודות, וחמיות חיות</p> <p>אלבום תמונות</p> <p>הזדמנות לפרסם באתר את התמונות של כלבכם האהוב מידי חודש יזכר הכלב המנצח לאותו החודש</p> <p>קורס אילוף</p> <p>פרטים על קורס האילוף ומה הוא כולל ותאור השיטה בה אני עובדת</p> <p>פורום שאלות ותשובות</p> <p>פורום שאלות ותשובות במגוון רחב של נושאים כגון האם יש חשיבות לסוג האוכל באיזה גיל להתחיל באילוף וכדומה</p>	<p>איך לאמץ גור</p> <p>דברים שכדאי לחשוב עליהם לפני שלוקחים כלב הביתה</p> <p>בעיות התנהגות</p> <p>הסבר על בעיות התנהגות אצל כלבים, ממה זה מובע ואיך לפתור את הבעיות מבלי לגרום נזק גדול יותר</p> <p>אודות איילת</p> <p>קצת רקע על עצמי, מי אני ואיך הגעתי לתחום</p> <p>צור קשר</p> <p>דף ליצירת קשר איתי, שאלות, הערות, בקשות, רעיונות חדשים</p>
--	--

26/12/2003 | מידע אימייל - הבית | HavHav Newsletter

Welcome to Hav Hav

www.havhav.co.il

חג חנוכה שמח

...כי אני החבר הכי טוב שלך :)

<p>שיר לזכר כלב</p> <p>הוא היה כלב טוב, חכם, נאמן, ואוהב. הוא היה חלק מהמשפחה, והוא חסר לנו. אנחנו נחמיצו את זכרו, ונמשיך ללכת בדרכיו.</p>	
<p>פורומים</p> <p>פורום אילוף, פורום שאלות ותשובות, פורום כלבים, פורום חיות אחרות.</p>	
<p>חגש באתר</p> <p>חגש חנוכה באתר, חגש חנוכה באתר, חגש חנוכה באתר.</p>	
<p>חדש באתר</p> <p>חדש חנוכה באתר, חדש חנוכה באתר, חדש חנוכה באתר.</p>	
<p>כלבים הנימוץ מחכים לכם</p> <p>כנסו לחדש כלבים הנימוץ מחכים לכם, כנסו לחדש כלבים הנימוץ מחכים לכם.</p>	

עזור לנו להגדיל את קהילת הכלבים שלנו, העבר אימייל זה לחברך >>

© כל הזכויות שמורות לאמנון בן יצחק
© Copyright 1996 - 2002

עמותות וארגונים

	בני אדם למען בע"ח	
03-6241796 03-6241776	בית אלפא 13 ת"א	תנו לחיות לחיות
03-6359014	ת.ד 519 גבעתיים 53104	האגודה הישראלית נגד נסויים בבע"ח
09-7661667/7	ת.ד 53218 ת"א 61532	נח, ההתאחדות הישראלית להגנת בע"ח
03-7441010 03-7441111		S.O.S חיות
03-6439010	ת.ד 23001 ת"א 612230	לב חי
	כלבים למען האדם	
אתר		העמותה הישראלית לכלבי איתור נעדרים חבר האירגון כלבי ההצלה הבינלאומי I.R.O
08-9408213	בית עובד 76800	המרכז הישראלי לכלבי נחייה לעיוורים

ההתאחדות הישראלית לכלבנות ISRAEL KENNEL CLUB

הישראלית לכלבנות (הי"ל) הנה עמותה ישראלית על בסיס התנדבותי, החברה בפדרציה לכלבנות (FCI). הי"ל הנה ארגון גג המאגד בתוכו מועדוני כלבים שונים משנת 1972, והיא צועי בר-הסמכא היחיד בישראל בכל הקשור לכלבנות.

